
3 1761 08305220 9

SBORNÍK

VĚD PRÁVNÍCH A STÁTNÍCH.

ZALOŽIL BOHUŠ RIEGER.

ZA ÚČASTENSTVÍ ČLENŮ

ČESKÉ FAKULTY PRÁVNICKÉ

VYDÁVAJÍ

A. BRÁF A K. KADLEC.

S PODPOROU ČESKÉ AKADEMIE CÍS. FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ, »PRÁVNICKÉ JEDNOTY« V PRAZE A SPOLKU ČESKÝCH PRÁVNÍKŮ »VŠEHRD«.

ROČNÍK XII.



V PRAZE 1912.

BURSÍK & KOHOUT,

KNIHKUPCI C. K. ČESKÉ UNIVERSITY KARLO-FERDINANDOVY A ČESKÉ AKADEMIE PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

Tiskl ALOIS WIESNER v PRAZE, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.
Papír ze skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. WIESNER, DUFFEK A SPOL. v PRAZE.

OBSAH ROČNÍKU XII. (1911-1912).

ČLÁNKY: Strana

LITERATURA:

Oddíl všeobecný:

Strana

Právo občanské:

Právo obchodní:

Právo trestní:

Civilní řízení:

Právo ústavní a správní:



O příslušnosti ve sporech z poměrů služebních.

Se zvláštním zřetelem k zákonu ze dne 16. ledna 1910 č. 20 ř. z. o obchodních pomocnících.

Napsal *Dr. Václav Hora.*

I. Za dnešních poměrů hospodářských, kdy mocný rozmach obchodu a prumyslu slučuje v rukou jedincových aneb v rukou organismů, jež se v rozmanitých formách společností a společenstev v životě hospodářském uplatňují, stále větší a větší moc hospodářskou, nutíc je ku rozvětvenější, všestrannější i intensivnější činnosti, je přirozeno, že šiky osob nalézajících se v poměru služebním, zavazujícím je ku konání služeb osobních určitému zaměstnavateli, stále rostou.

Neníť snadno a ani možno, aby snad každý stal se samostatným podnikatelem; s druhé strany zase podnikatel samostatný neobejde se, jak již bylo naznačeno, bez služeb osob jiných. A tak působí obojí moment k tomu, že obě kategorie — zaměstnavatelů i zaměstnaných — se vyhledávají, jsouce na sebe vzájemně odkázány.

To, co platí o soukromém podnikateli, platí ovšem měrou ještě zvýšenou o různých oněch svazcích veřejnoprávních (státu, země, okresu, obcí a j.), jež ku dosažení svých účelů mají přirozeně zapotřebí činnosti osob fysických, nalézajících se k nim v poměru služebním. Při tom může se tento poměr služební vztahovati buďsi na úkony s povahou a účelem veřejnoprávního svazku bezprostředně související, anebo mohou služby dotyčné míti za účel a předmět provozování jistého podniku soukromoprávního oněmi svazky veřejnoprávními.

Ale i když sestoupíme níže a pozorujeme život menších jednotek hospodářských, vidíme, že i tyto potřebují zpravidla součinnosti osob jiných ve formě jich služeb osobních, ať už při provozování živnosti či v nejužším kruhu rodinném, takže lze jako pravidlo vysloviti, že dnes není individua, jež by nebylo buďsi jako zaměstnaný či jako zaměstnatel, či konečně jako obojí zároveň, služebním poměrem dotčeno.

Je přirozeno, že tyto poměry služební nebudou se vyvíjeti a končiti povždy hladce, že naopak vznikne z poměru služebního mezi zaměstnavatelem a zaměstnaným přečasto spor. Tu ocitá se pak zákonodárce před přední a nesnadnou otázkou, jak upraviti příslušnost ku projednávání a rozhodování sporů takových. Nesnáze vhodné úpravy otázky této dány jsou povahou věci. Jsouť zpravidla sociální postavení i hospodářská síla obou skupin — odpůrců to v propuknuvším sporu — nestejny; ale protivy tyto nejsou všude stejného stupně, takže někde situace zaměstnavatelova a zaměstnaného budou se v uvedených směrech velmi málo od sebe lišiti, kdežto jinde zase budou rozdíly ohromné. Také nelze všecky osoby zaměstnané samy řaditi do jedné kategorie, snad prostě s hlediska toho, že všechny jsou v poměru služebním. Neboť je povaha služeb jejich velmi rozdílna. Kdežto někteří konají práce tělesné, musí jiní pracovati duševně, jedni konají práce jednoduché, zvláštních znalostí a zručností nevyžadující, jiní musí naopak napnouti veškeru svou intelligenci, dlouhým vzděláváním se nabytou. Dle toho pak bude také předmět sporu, o nějž tu běží, nestejný; někdy bude zcela nepatrný, jinde může na výsledku sporu záviseti celá existence. Pro některého zřízence znamená ztráta dosavadního zaměstnání a s tím spojená změna zaměstnavatele pouhou episodu, pro jiného může býti táž událost osudnou pro celý život.

Z toho, co tu řečeno, jde už, že úprava příslušnosti pro spory z poměrů služebních nemůže býti řešena dle jedné šablony, nýbrž že musí při ní býti přihlíženo k různým oněm momentům, jimiž je ta která skupina služebních poměrů zvlášť charakterisována. Za to ale dlužno na požadavek stejné úpravy klásti váhu tam, kde jde opravdu o touž aneb značně podobnou kategorii, tak aby v témže území státním nebyla příslušnost upravena pro některého příslušníka téže kategorie tak, pro jiného však z důvodů

zcela nahodilých jinak. Neboť nelze přehlížeti, že na úpravě příslušnosti závisí také obyčejně způsob řízení, jakost vydaného rozhodnutí, mnohdy i připustnost a forma opravných prostředků.

Pohlédneme-li se po tom, jak upravena je příslušnost ve sporech z poměru služebních ve právu rakouském, seznáme, že nemůžeme právu našemu věru vytýkati jednotnost šablony a nedbání charakteristických rozdílů, mezi jednotlivými skupinami služebních poměrů vystupujících. Vidíme, že celá řada předpisů v různých dobách pro různé skupiny vydaných upravuje otázku příslušnosti. Okolnost tato může míti i následky nepříznivé: právě pro množství různých předpisů vzniká zmatek a nejistota o tom, co platí v tom kterém případě konkretním. Proto je zajisté na místě snaha po jasném a přehledném uspořádání otázky naší, pokud je to vzhledem k těm kterým skupinám poměrů služebních vůbec možno. A sluší jen vítati, když zákonodárce, upravuje služební poměry jisté kategorie, použije této příležitosti zároveň k úpravě příslušnosti, snaže se při tom zjednati jasnost a přehlednost úpravy této. Že snahu tuto i zákonodárství naše má, tomu nasvědčuje nejnovější zákon poměrů služebních se týkající, totiž zákon ze dne 16. ledna 1910 č. 20 ř. z. o obchodních pomocnících. Zákon tento upravuje totiž v § 41. příslušnost pro spory vzniklé ze služebních poměrů jím uspořádaných tím způsobem, že přikazuje spory tyto soudům živnostenským, podléhá-li podnik zaměstnavatelův řádu živnostenskému. Jak se ze zprávy národohospodářského výboru, ku projednání osnovy zákona zřízeného, dočítáme (1096 příloh ku stenograf. prot. poslan. sněmovny, XVIII. sezení, 1908, str. 24), stalo se tak proto, aby bylo vyhověno obecně pociťované potřebě po jednoduchém a přehledném uspořádání otázky příslušnosti.

Kritický výklad zákona nemůže ovšem takto projevený úmysl zákonodárcův prostě přijmouti a s ním se spokojiti; úkolem jeho je přezkoumání, došla-li tato snaha zákonodárcova opravdu svého uskutečnění. Neboť dle výsledků tohoto zkoumání řídí se i zodpovědění otázky další, je-li zákonodárce budoucí sproštěn povinnosti zabývati se znovu snad u jiné příležitosti touže otázkou, či očekává-li jej úkol uskutečniti teprve opravdu to, čeho předchůdce jeho sám sice dosíci zamýšlel, v pravdě však nedocílil.

Dříve však, nežli si povšimneme bedlivěji tohoto nejnovějšího zákona s hlediska úpravy příslušnosti, chceme přihlédnouti k úpravě otázky naší i ve případech ostatních, zákonem oním nedotčených. Pokus o soustavný rozbor otázky příslušnosti odůvodněn je i důležitostí věci i množstvím, rozmanitostí i roztroušeností ustanovení zákonných, otázku naši upravujících. K tomu se druží i důvod další, že správné ocenění jistého stavu právního předpokládá nutně, aby obraz jeho byl pokud možno úplný.

II. Vzhledem k tomu, že úvahy naše chtějí se zabývati otázkou příslušnosti ve sporech z poměrů služebních v ů b e c, a že právě tyto služební poměry jsou, jak už naznačeno, povahy velice rozmanité a vtěsnání do jednoho schema naprosto nesnesou, je nutno hledati z onoho množství různých poměrů služebních především jisté společné znaky, jež by dovolovaly shrnouti více poměrů služebních v jednu skupinu; v rámci této skupiny bude pak snáze možno prozkoumati otázku příslušnosti pro jednotlivé případy do ní patřící. Při hledání oněch společných znaků lze hleděti buďsi k subjektům poměru služebního, tedy zaměstnavatele a zaměstnaného, aneb ku předmětu služebního poměru, tedy k službám, o něž jde.

Že osobnost z a m ě s t n a n é h o neposkytuje spolehlivých prvku pro zjištění jistých společných znaků, netřeba široce odůvodňovati; společným znakem v tomto směru je nanejvýše to, že subjektem služebního poměru na straně zaměstnaného může býti toliko osoba f y s i c k á, vlastnost to, jež se pro systematické seskupení zajisté nehodí.

Avšak také z p ř e d m ě t u služebního poměru, povahy úkolu jich i významu pro zaměstnavatele, nelze pro systematické uspořádání látky valně těžiti. Služby, jež jsou předmětem služebních poměrů, lze rozděliti ve dvě velké skupiny. Jednu tvoří ony služby, jež mají povahu čistě soukromou, jichž význam tedy za osoby služebním poměrem dotčené — zaměstnavatele a zaměstnaného — nesahá. Do této skupiny patří především veškery služební poměry, při nichž je zaměstnavatelem osoba s o u k r o m á; ale tím není rozsah této skupiny vyčerpán. Neboť, jak bylo už naznačeno, mohou také subjekty v e ř e j n o p r á v n é uzavírati takové služební poměry, a to všude tam, kde jde o čistě soukromý zájem jich, jenž s veřejnoprávní povahou toho kterého subjektu

nemá čeho činiti. Počíná si tu tedy veřejnoprávní subjekt tento právě tak, jako každý jiný soukromník a zájem jeho neliší se nijak od zájmu, jaký má za stejných poměrů každá jiná osoba soukromá.

Druhou skupinu služeb tvoří ony služby, jež konají se jistému svazku veřejnoprávnímu, ale neslouží soukromému zájmu zaměstnavatelovu, nýbrž jsou s postavením a úkolem jeho jakožto svazku veřejnoprávního v nerozlučné souvislosti; jsou to služby, bez nichž by veřejnoprávní svazek svému účelu v organismu společenském vyhověti nemohl. Služby tyto jsou tedy samy rovněž povahy veřejnoprávní.

Kdyby veškery služební poměry, jejichž předmětem jsou tyto služby, mohly býti prohlášeny opravdu šmahem za poměry veřejnoprávní, a kdyby s druhé strany naopak měly veškeré ony služební poměry, uzavřené svazky veřejnoprávními, jejichž předmětem jsou služby s veřejnoprávním úkolem svazků těch nesouvisící, opravdu povahu výlučně soukromou, pak bylo by lze ovšem povahu služeb vzíti za základ systematického rozboru. Ale tomu tak není. Neboť bližší přihlédnutí k věci poučí nás o tom, že mohou míti poměry služební povahu soukromoprávnou ačkoliv uzavřeny svazkem veřejnoprávním a ačkoli týkají se služeb s veřejnoprávním účelem toho kterého svazku přímo souvisejících, jako zase naopak jsou poměry služební povahy veřejnoprávní, ačkoli služby, jež jsou předmětem jich, nejsou s veřejnoprávním účelem svazku toho v bezprostřední souvislosti, sledujíce spíše toliko hospodářský, tedy soukromý zájem jeho. To pozorovati lze zejména při služebních poměrech, při nichž je zaměstnavatelem sám stát.

Z toho jde, že nezbývá než vrátiti se k osobě zaměstnavatele, jakožto východisku systematického pojednání o otázce nás zajímající. Dle toho budeme zkoumati otázku příslušnosti jednak ve případech těch, kdy je zaměstnavatelem subjekt práva veřejného, jednak ve případech, kdy je jím osoba soukromá.

A) Služební poměry veřejnoprávní.

I. Pokud jde o služební poměry veřejnoprávné, dlužno přirozeně přihlédnouti nejprve k oněm, jež konají se státu jako zaměstnavateli a slouží ku splnění úkolu jeho v organismu spo-

lečenském. Čím více úkolů těchto a čím rozmanitější jich povaha, tím větší přirozeně i počet služebních poměrů státem jako zaměstnavatelem uzavíraných. Služby, jež jsou předmětem tohoto poměru služebního, záleží v tom, že zaměstnaný — jejž zváti budeme na dále zřízencem státním — je povolán k tomu, aby konáním svých služeb státu spolupůsobil ku dosažení úkolu státních, jsa v této své činnosti i na venek, vůči obecenstvu, vyzbrojen jistou mocí. Spolupůsobení toto může býti různé intensity i různého rozsahu, moc ona může opravňovati zřízence státního buďsi k výkonům vrchnostenským (na př. moc rozhodovací, nařizovací), anebo ke službám jenom technickým.[1])

Co do způsobu, jakým stát své zřízence získává, nebylo by ovšem principielně vyloučeno, aby stát tu postupoval tak jako jiný zaměstnavatel a uzavíral se svými zřízenci veskrze zvláštní smlouvy dle zásad práva soukromého. Kdyby tak stát činil, nebylo by zajisté příčiny vylučovati tento služební poměr ze sféry práva soukromého jenom snad proto, že předmětem jeho nejsou služby povahy čistě soukromé. Ale stát tak nečiní; neboť soukromoprávní smlouvou služební nemohl by dosíci nikdy takové úpravy poměru služebního, jež by mu plně zaručovala onu převahu nad zřízencem jeho, jíž pro své účely nevyhnutelně potřebuje. Při smlouvě soukromé stál by stát vůči zřízenci svému zásadně přece jen jako rovnoprávný kompaciscent, jemuž je nesnadno, aby si v rámci této smlouvy nějakou převahu zjednal. A přece právě této převahy stát potřebuje. Neboť právě proto, že svým zřízencům propůjčuje vůči ostatnímu obyvatelstvu jistou moc, chce míti právo na celou osobnost zřízencovu a dovozuje z toho pro sebe právo, aby mu proti zřízenci jeho příslušela větší moc, než jakou si zjednati může smlouvou upravenou dle zásad práva soukromého. Proto stanoví stát, kdy a za jakých podmínek kdo do služeb jeho vstupuje, a určuje i obsah tohoto poměru služebního zvláštním zákonem; při určení tohoto obsahu je pak rozhodným na straně státu poměr mocenský a na straně

---

[1]) Srv. *Mischler-Ulbrich*, Oest. Staatswörterbuch (2. vyd.), I., 434 (Ulbrich), IV., 314 násl. (Layer). *Pražák*, Spory o příslušnost, I., 165 násl. *týž*, Rak. právo ústavní, III., 374 násl., motivy osnovy zákona, týkajícího se poměru služeb. úředníků státních a služebnictva (702 příloh k stenograf. prot. poslan. sněmovny, XX. sezení, 1908, str. 84).

zřízencově jemu odpovídající poměr odvislosti.[2]) Zde tedy ani způsob, jímž dochází k poměru služebnímu, ani povaha služeb, ani obsah poměru služebního nevyhovuje zásadám práva soukromého. Není tedy tento poměr služební povahy soukromoprávní, nýbrž spadá do oboru práva veřejného.

Tomu je tak ale i tam, kde by povaha služeb, o něž jde, sama úpravě soukromoprávné hověla, jestliže stát bez ohledu na tuto povahu služeb ten který služební poměr chce míti upraven dle shora naznačených zásad. Tak na př. při podnicích státního monopolu nebo při podnicích dopravních, státem provozovaných, při poštovní spořitelně; tu jde především o služby povahy hospodářské, jež s vlastním účelem státu přímo a nutně nesouvisí. A přece jsou i tu zřízenci — byť i ne všichni — ku státu v témže poměru služebním, jak byl shora charakterisován, jsouce skutečnými zřízenci (úředníky) státními, takže tento poměr služební je rovněž povahy veřejnoprávní.[3]) Stát tu tedy služební poměry, jež by jinak povahou svou připouštěly úpravu soukromoprávnou, vyvyšuje úmyslně na poměry veřejnoprávní, patrně proto, že co nejdokonalejším dosažením účelů soukromých bude značně podporováno i splnění vlastních, veřejnoprávních úkolů státu.

---

[2]) Srv. cís. patent ze 3. května 1853 č. 81 ř. z. (soudní instrukce), doznavší částečné změny zákonem ze 27. listopadu 1896 č. 217 ř. z. (zákon o organisaci soudní), zákon z 21. května 1868 č. 46 ř. z. (discipl. řízení proti soudcům), cís. nař. z 10. března 1860 č. 64 ř. z. (řízení discipl. co do úřednictva správního). Ze snahy, aby nemohl stát této své moci a zřízencovy odvislosti na ujmu tohoto zneužíti, vychází v posledních dobách volání po nové zákonné úpravě služebních poměrů zřízenců státních (služební pragmatice). Srv. osnovu zákona v předešlé poznámce citovanou. *Layer*, Staatsdienst (Oest. Staatswörterbuch, IV., 314 násl.). V nauce práva veřejného patří ovšem partie o způsobu založení poměru služebního ku státu k nejspornějším. Dle jedněch (Laband, Jellinek) zakládá se poměr ten smlouvou veřejnou, dle jiných (O. Mayer, Meyer, Pražák, Ulbrich) jednostranným aktem. Srv. o tom *Hoetzel*, Nauka o správních aktech 1907, str. 67 násl. Pro otázku naši je spor ten bezvýznamný, poněvadž i zastanci smluvního založení poměru služebního smlouvu tuto označují jakožto smlouvu práva veřejného, odlišnou od smlouvy práva soukromého.

[3]) Při službě železniční jsou v tomto poměru — nehledíme li ovšem k ministerstvu železničnímu — jenom ředitelé státních drah a jich náměstkové, také při poštovní spořitelně jsou někteří úředníci v kategorii úředníků státních (§ 5. min. nař. z 10. října 1882 č. 163 ř. z.). Srv. *Zitter*, Eisenbahnbeamte (Oest. Staatswörterbuch, I., 840 násl.).

Vzhledem k této zcela stručně zde nastíněné povaze služebního poměru, o němž tu řeč, nemůže býti zodpovědění otázky příslušnosti pro spory z něho vzniklé nesnadné. Poněvadž totiž § 1. jur. normy přikazuje soudům řádným toliko pravomoc ve věcech občanských, jíž zmíněný poměr služební není, je nepochybno, že rozhodování jakékoliv otázky ze služebního poměru tohoto vznikající je z pravomoci soudů řádných vyloučeno.

Proto vyhovuje právní povaze těchto služebních poměrů i ustanovení dvor. dekretu ze 16. srpna 1841, č. 555 s. zb. s., že pohledávky státu proti úředníkům i služebníkům jeho, jakož i vzájemné pohledávky těchto oproti státu, pokud jsou dovozovány toliko z poměru služebního, mají býti vyřizovány cestou správní. Soudům řádným není tedy ve sporech, z těchto poměrů služebních vzniklých, přiznána nijaká ingerence; proti rozhodnutí správnímu může býti podána zřízencem státním stížnost toliko u správního dvoru soudního, tedy soudu práva veřejného (čl. 15. odst. 2. stát. zákl. zák. o moci soudcovské, § 2. zák. z 22. října 1875, č. 36 ř. z. z r. 1876).[4])

Pokud se nároku zřízenců státních na platy služební týče, je ovšem právní konstrukce jeho dodnes sporna; zejména není vyloučena ani konstrukce, abstrahující od služebního poměru jako celku a posuzující nárok na plat toliko se zřetelem na zřízence státního samotného. Neboť že zřízenec státní neslouží státu jenom proto, aby stát mohl splniti své úkoly v organismu společenském, nýbrž hlavně proto, aby došel mzdy, jíž by pro své individuelní, soukromé potřeby užiti mohl, je jasno. Na straně státu je tedy ovšem veřejnoprávní povaha poměru, o nějž jde, výlučná a nepochybná. Státu jde v první řadě o splnění úkolů

---

[4]) Výlučná příslušnost instancí správních týká se ovšem také řízení disciplinárního, pokud toto není, jako u soudců, zvlášť a odchylně upraveno (srv. cís. nař. z 10. března 1860 č. 64 ř. z. a ohledně soudců zákon z 21. května 1868 č. 64 ř. z.). Nálezy disciplinární instancí správních vymykají se však i kontrole soudů práva veřejného. Správní dvůr soudní odpírá tu svou činnost vzhledem k § 3. lit. *g* cit. zák. z r. 1875; ale také soud říšský v četných rozhodnutích popírá svou příslušnost. Srv. *Hye* 116/III., 164/IV., 170/IV., 754/X. a j. K tomu *Seidel*, Jurist. Blätter, 1893, č. 5, *Tezner*, Grünhut Ztschr., XXI., 251 násl., *Mischler-Ulbrich*, Oest. St. W., IV., 336 (*Layer*).

veřejných a služební poměr zřízence jeho je mu prostředkem k dosažení tohoto úkolu; naproti tomu je zřízenci prvním účelem dosažení zaopatření a konání služeb jenom prostředkem k tomu. Ale přes to nebylo by správné míti za to, že nároky státu proti jeho zřízenci jsou povahy veřejnoprávné, kdežto nárok zřízence proti státu na plat a p. je povahy soukromoprávné. Neboť jde tu přece jenom o jednotný poměr právní, jenž nemuže býti pro jednoho účastníka povahy veřejnoprávné, pro druhého však povahy soukromoprávné.[5]) Slušelo by proto míti za to — i kdyby zde zmíněného dvor. dekretu z r. 1841 nebylo, — že také nárok zřízence státního na plat je nárokem veřejnoprávním, o němž nepřísluší rozhodovati soudům řádným, nýbrž soudům práva veřejného.[6])

K tomu, aby o majetkoprávních nárocích zřízence státního, z poměru služebního dovozovaných, mohly rozhodovati soudy řádné, bylo by zapotřebí výslovného stanovení jejich příslušnosti zákonem. Tak je tomu na př. v říši německé, kde § 9. zákona o organisaci soudní ze 27. ledna 1897 přikazuje spory soudcu, uplatňující nároky majetkoprávní z poměru služebního dovozované na pořad práva; rovněž tak v Prusku ohledně nároků státních úředníků na služební příjmy dle zákona z 24. května 1861.[7])

Ale, rozumí se, že okolnost tato — úprava příslušnosti — právní povahu dotyčného nároku jakožto veřejnoprávního nemění. Nárok sám zůstává veřejnoprávním a podléhá příslušnosti řádných soudů jenom proto, že je tato výslovně zákonem stanovena.[8])

Na veřejnoprávní povaze nároku zřízencova nemění ničeho ani ta okolnost, že majetková stránka poměru služebního (výška

---

[5]) *Wach*, Handbuch des d. Z. P. R. (1885) str. 95 násl.

[6]) Zda-li soudu říšského či správního dvoru soudního, je sporno. Srv. *Lemayer*, Oest. Staatswörterb. IV., 20; *Pantůček*, Jurist. Blätter 1900, č. 11 a 12.

[7]) Dle říšského zákona něm. z 31. března 1873 (§ 150.) o říšských úřednících je pořad práva vyloučen, dokud o nároku říšského úředníka z poměru služebního odvozovaného nerozhodl úřad správní; bylo-li však rozhodnuto úřadem správním, lze se do jisté lhůty dovolati soudů řádných. *Hellwig*, Lehrb. des d. Z. P. R. I. (1903) 63 p. 23.

[8]) *Hellwig* I. 62; *Wach* I. 113 p. 90; *Jellinek*, System der subj. öff. Rechte 59; *Tezner*, Grünh. Ztschr. XXI. 119.

platu a p.) upravena je v tom kterém případě zvláštní úmluvou mezi státem a zřízencem jeho uzavřenou. Stát, chtěje snad získati osobu, na níž mu zvláště záleží, do svých služeb, uchyluje se tu co do výše platu a p. od všeobecných norem zákonných, jinak platných; pohnutkou je mu tedy právě zájem všeobecný, státní, jejž na získání té které osoby pro služby státní má. Právě tím, že stát při přijímání té které osoby do služeb svých odhodlává se k úchylce od jinak platných norem zákonných, dává nepochybně na jevo, že mu na této osobě obzvláště záleží a že tím dosažení svých vlastních účelů v oboru veřejnoprávním sleduje. Nemůže býti tedy ani takovýto služební poměr jiné povahy než veřejnoprávní; smlouvou je upravena jenom otázka platu dotyčného zřízence, kdežto ve všech ostatních směrech je tento služební poměr stejné povahy jako ostatní služební poměry veřejnoprávné.[9])

Ne všecky osoby, jež zaměstnává stát, jsou k němu ve služebním poměru zmíněné povahy veřejnoprávní. Zásadně nevadilo by ovšem státu nic, aby veškery služební poměry svoje upravil na podkladě veřejnoprávním anebo aby tak učinil alespoň ohledně všech služebních poměrů, jichž předmětem je konání služeb, souvisejících s veřejnoprávní činností státní. Úprava posléze zmíněná byla by vlastně jedině důslednou; odvažovati součinnost toho kterého zřízence v celkové činnosti organismu (úřadu), k němuž jednotlivec ten přináleží, není nutno a, přesně vzato, ani správno. Ale stát úpravu tuto nevolí. Setkáváme se tudíž i ve státě se služebními poměry, jež nejsou zmíněné povahy veřejnoprávní, nýbrž spočívají na podkladě soukromoprávném. V takovém poměru jsou především všichni oni zřízenci státní, jejichž služby nejsou s úkolem státu v bezprostřední souvislosti, pokud ten který poměr služební nebyl státem výslovně za veřejnoprávní prohlášen, o čemž už shora stala se zmínka. Ale v poměru tomto jsou také osoby, jejichž služby jsou se sledováním a dosažením vlastních účelů státních v přímé souvislosti, majíce dosažení těchto účelů podporovati. Této přímé souvislosti dotyčných služeb s úkoly státu

---

[9]) *Layer*, Oest. St. W., IV., 350. *Jellinek*, 183, *Mayer*, Deutsches Verwaltungsrecht, 98 p. 5.

jakožto takového nelze jim snad jenom proto upírati, že na venek význam jejich není právě patrný; neboť naznačená povaha jich vystupuje jasně na venek, hledí-li se ke službám dotyčným jakožto ku článku onoho řetězu jednotlivých služeb, jež ve své celistvosti vystupují na venek jako jediný úkon jistého orgánu (úřadu) státního.

Soukromoprávní povaha služebních poměrů těchto nejeví se tedy v povaze služeb, o něž běží, nýbrž v tom, jak ku takovému poměru dochází a jakými zásadami je ovládán. Neboť základem poměru služebního jest smlouva služební ve smyslu práva soukromého; měřítkem pro posouzení právních poměrů ze smlouvy té vznikajících je pak zase smlouva tato sama, po případě, není-li tu zvláštních ustanovení smluvních, zásady práva soukromého, na poměry služební se vztahujícího. Smlouva tato může býti s každým jednotlivcem zvlášť uzavřena a může míti pro každého různý obsah, anebo může býti pro všechny zřízence, kteří vstupují v týž poměr služební, obsahu téhož. V tomto případě ovšem bývá obsah služební smlouvy upraven jednotně pro veškery zřízence v týž služební poměr vstupující ve formě zvláštních služebních instrukcí (služebního řádu, pragmatiky a p.) mocí státní z předu už a jednostranně vydaných. Každý, kdo pak v ten který poměr služební vstoupí, projevuje svůj souhlas s tím, aby obsah tohoto služebního poměru upraven a posuzován byl dle tohoto služebního řádu. Tento řád služební je tedy v podstatě své součástí smlouvy služební a neliší se v ničem od služebních řádů, jež vydávají soukromníci, zaměstnávající více osob téže služební kategorie. Charakteristickým znakem takovýchto poměrů služebních je právě, že základem jich je smlouva mezi státem a zřízencem uzavřená, a že obě smluvní strany projevují svou vůli, aby dotyčný poměr služební byl za poměr soukromoprávný považován.[10])

---

[10]) Srv. § 3. nařízení veškerého minist. § 19. července 1902 č. 145 ř. z. týkajícího se pomoc. kancel. personálu u stát. úřadů a ústavů, min. nař. z 13. října 1902 č. 200 ř. z. týkající se výpomocných sluhů, nařiz. minist. obchodu z 10. května 1900 č. 87 ř. z. ohledně postmistrů neerárních pošt, nař. min. obchodu ze 14. března 1906 č. 64 ř. z. ohledně úpravy služ. a požitkových poměrů pomocníků mechan. ústavů post. a telegraf.

Ze soukromoprávné povahy těchto služebních poměru plyne samo sebou, že k rozhodování sporů, z takového poměru služebního vzniklých, jsou výlučně povolány soudy řádné.[11]) A to nejenom pokud jde o nároky ze smlouvy zřízenci proti státu, nýbrž i pokud jde o nároky státu proti zřízenci vzniklé. Není proto přípustno právní poměr, jenž je mocí státní prohlášen výslovně za poměr práva soukromého a jenž může býti právní povahy toliko jednotné, trhati ve dva zcela různé poměry právní a tvrditi snad, že pokud jde o poměr státu ke smluvnímu zřízenci a práva státem proti zřízenci odvozovaná, máme co činiti s poměrem povahy veřejnoprávní, pokud jde však o poměr zřízence ku státu a jeho nároky z poměru toho proti státu dovozované, že je zde poměr soukromoprávný. Tentýž právní poměr nemůže býti z části povahy veřejnoprávné, z části však povahy soukromoprávné, nýbrž může býti buďsi povahy té či oné, ale povždy musí býti jednotný. Je pravda, že při mnohých poměrech služebních, o něž tu jde, služby zřízencem státu konané podporují účely státní a jsou v tomto smyslu rázu veřejnoprávního. Ale povaha těchto služeb sama o sobě nemůže ještě vtisknouti celému poměru právnímu, jenž tu vzniká, povahu veřejnoprávní.

Vždyť stát sám jako zaměstnavatel mohl beze všeho prohlásiti tyto poměry služební za poměry veřejnoprávné, mohl důraz klásti a plně uplatniti svou moc vůči zřízencům dotyčným, mohl prostě diktovati a se strany zřízenců podrobení se vůli své žádati. Toho ale stát neučinil; nestojí tu vůči zřízencům, o něž jde, jako nositel moci, nýbrž jako smluvní kontrahent, proti němuž stojí zřízenec jako smluvní strana vůči straně druhé, obsah služebního poměru se nediktuje, nýbrž smlouvá, poměr celý se z oboru práva veřejného výslovně vylučuje a za soukromý prohlašuje. Na této právní a theoreticky nezvratné povaze poměrů služebních, o něž tu běží, ničeho nemění okolnost ta, že snad v praktickém

---

[11]) Tak souhlasně judikatura nejv. soudu, správního dvoru soudního i soudu říšského; srv. rozhodnutí nejv. soudu z 19. února 1907 č. 99 úř. sb. 1062/IX., rozh. správ. dvoru soudního ze 14. října 1907 č. 5133, říš. soudu z 19. října 1905 č. 339 (Věstník min. sprav. 1907 str. 363), *Hye-Hugelmann* 938/XI., 1226/XIII., 1380/XIII., 1450/XIII. a j.

životě nejsou všechny naznačené prvky jeho stejně zjevny; po **p r á v u** jsou zde všechny.

Netřeba zapírati, že tento soukromoprávný ráz poměru služebního je potud anomalií, pokud jde o služby takové, jež sloužiti mají účelům **s t á t n í m**, tedy veřejným. Neboť zde by povaha těchto služeb žádala úpravu veřejnoprávní, této povaze jich lépe vyhovující, poněvadž by při ní mohl stát svou **m o c** vůči zřízenci svému účinněji a citelněji uplatňovati. Tento nepříznivý účinek úpravy soukromoprávné stát dobře vycítil; snaží se jej proto odstraniti a to tím způsobem, že ve služební řády, o nichž byla svrchu řeč, pojímá ustanovení o **d i s c i p l i n á r n í m o c i** nad zřízenci smluvními, jíž sobě resp. svým orgánům osobuje.

Vzniká tedy otázka, v jakém poměru je tato disciplinární moc ku soukromoprávné povaze služebního poměru, zejména však jaké postavení zaujímají **s o u d y ř á d n é**, jež jsou, jak shora řečeno, povolány k rozhodování o nárocích ze služebního poměru toho prýštících, k takovým nálezům disciplinárním.

Chceme-li na otázku tuto dáti správnou odpověď, musíme si blíže osvětliti, jaký význam dlužno přikládati takovým ustanovením o disciplinární moci a výkonu jejím, ve služebních řádech obsaženým. Disciplinární moc předpokládá již dle pojmu svého jistou povýšenost, **m o c** subjektu jednoho nade druhým; tento **m o c e n s k ý** poměr dává právě subjektu, jenž tuto moc vykonává, právo, aby na vůli orgánu jemu **p o d r o b e n é h o** přímo působil a takové konání služeb, jež vyhovuje zájmům jeho, vynutil.[12]) Tato disciplinární moc je tedy prostředkem povahy čistě veřejnoprávní a může býti přiznána státu jenom tam, kde jde o služební poměry veřejnoprávné. Poněvadž však v našich případech jde o služební poměry **s o u k r o m o p r á v n é**, je jasno, že ona disciplinární moc, kterou si stát ve služebních řádech vyhražuje, nemůže býti stejné povahy, jako disciplinární moc při služebních poměrech veřejnoprávních. Ustanovení jí se týkající dlužno posuzovati zase jenom s hlediska **s m l u v n í h o**, na němž celý poměr služební spočívá. Dle toho ale mohou ustanovení služebního řádu o disciplinární moci tvořiti jenom součást služební smlouvy a musí jako taková býti posuzována. Z toho jde: **o b s a h** usta-

[12]) *Ulbrich*, Oest. St. W. B. I. 688. *Layer*, tamtéž IV. 331. [illegible] Jur. Bl. 1893 str. 50.

novení, týkajících se disciplinární moci, lze posuzovati toliko dle zásad soukromoprávných a význam jich pro soudy řádné toliko dle všeobecných zásad řízení soudního pro občanské záležitosti předepsaného.

Ze zásady prvé plyne, že ustanovení o obsahu a výkonu disciplinární moci mohla by býti uznávána za platná jenom potud, pokud by se zásadám o soukromoprávných smlouvách nepříčila. Ale i ohledně těch ustanovení disciplinárních, jež lze považovati za platně smluvená — zejména proto, že je lze vtěsnati v rámec konvencionálních pokut (§ 1336. obč. z.) — vede zásada shora na druhém místě uvedená k tomu důsledku, že posouzení otázky, bylo-li těchto ustanovení použito v konkretním případě právem, přísluší toliko soudům řádným, jejichž výroku musí se obě smluvní strany podrobiti, jakmile jedna z nich se rozhodnutí soudního ve směru tomto domáhá.

Otázku, lze-li přiznati jiným orgánům nežli řádným soudům rozhodování jisté záležitosti soukromé, nutno posouditi toliko dle zásad řízení ve věcech občanských platného; dle toho (§ 577. c. ř. s.) lze se stranám smlouvou písemnou dohodnouti na tom, aby rozhodnutí rozepře jich svěřeno bylo zvláštním rozhodčím. S tohoto hlediska dlužno tedy také posuzovati význam oněch ustanovení řádů (instrukcí) služebních, jež rozhodování o tom, je-li zde na straně zřízence smluvního jistý poklesek služební a jaké má následky, vkládají do rukou orgánů jiných než řádných soudů, vyhražujíce rozhodování to buďsi přímo úřadu, jenž s dotyčným zřízencem služební smlouvu uzavřel, anebo sboru osob (disciplinárním komissím), jež povolává neb jmenuje jednostranně týž neb vyšší úřad ze řad svých příslušníků. Pojem rozhodčích, účel této instituce i výslovná ustanovení zákonná (§§ 580., 586. c. ř. s., 19., 20. j. n., 595. č. 3, 4, 598., 599. c. ř. s.) nasvědčují tomu, že takovýmto ustanovením služebních řádů platnosti přiznati nelze, že tedy tato ustanovení činnost řádných soudů i v otázkách tu dotčených vyloučiti nemohou. Toť právě přesný důsledek soukromoprávné povahy služebních poměrů, o něž běží.[13])

[13]) *Layer* Oest. St. W. B., IV., 314 násl., *Geller*, Oest. Zentralblatt für die jurist. Praxis, 1911 str. 229 násl., 397 násl., *Nawiasky*, Oest. Zeitschrift für Eisenbahnrecht, 1911, str. 5 násl.

Tím tedy dospěli jsme právě k opačnému názoru než jaký vyslovil nejvyšší soud v plenissimárním rozhodnutí svém ze dne 22. listopadu 1910, praes. 231/8, zapsaném do knihy judikátů pod č. 191 (Právník, 1911, str. 110 násl.). Nejvyšší soud vyslovuje tu tuto zásadu: „Disciplinární nálezy, vydané proti tak zv. úředníkům státu na smlouvu a jiným zřízencům ve službách veřejných na základě smluvního podrobení se pod služební moc zaměstnavatelovu, nelze materielně přezkoumávati, a to ani řešením otázky předchozí; ovšem mohou takové nálezy soudcem býti přezkoumány po té stránce, vzešly-li podle rozhodujících ustanovení formalně správně." Je tedy nutno, abychom si vývodů nejv. soudu blíže povšimli a je s dosavadními vývody svými srovnali.

Nejvyšší soud uznává sice soukromoprávní povahu služebních poměrů, o něž tu běží, ale jenom pokud se týče zřízence státního, nikoliv i ohledně státu samého; **účel** služeb, o něž tu jde, vtiskuje prý poměru služebnímu ráz veřejnoprávní. Smlouvu služební považuje nejvyšší soud jenom formálně a čistě zevně za soukromoprávnou, v podstatě a obsahem svým je však prý tato smlouva prostoupena živly veřejnoprávními.

Proti tomu dlužno setrvati na tom, že jistý poměr služební může býti buďsi soukromoprávný, buďsi veřejnoprávný, nikoli však povahy obojetné v ten smysl, že by jedna část jeho byla soukromoprávná, druhá však veřejnoprávná.[14])

Účel služeb nerozhoduje sám o sobě ještě o právní povaze poměru služebního; důkaz toho, že, jak už bylo uvedeno, vykonávají někteří státní zřízenci státu služby povahy čistě soukromé a přece služební poměr jejich byl prohlášen za veřejnoprávní.

---

[14]) V nauce práva veřejného setkáváme se s názorem prostředkujícím, jenž vidí ve služebním poměru smluvním **kombinaci** živlů soukromoprávných i veřejnoprávných. Poměr služební (Dienstverhältnis) považuje za soukromoprávný, naproti tomu však poměr úřední (Amtsverhältnis), jenž povstává předáním **úřadu** a zavazuje k obstarávání tohoto, za veřejnoprávní. Dle toho připouští právo a řízení disciplinární jenom pokud jde o porušení povinností **úředních** (Amtspflichten), kdežto ohledně porušení povinností **služebních** (Dienstpflichten) přiznává rozhodování soudům řádným. Srv. *Vavrasky*, 10, 21 násl. Avšak nauka tato trpí nejasností, a má za následek v praktickém používání veliké potíže. Ostatně také jí by nebylo lze odůvodniti judikát nejv. soudu v jeho všeobecnosti.

Stát může zajisté voliti: buď prohlásiti a upraviti ten který poměr služební za veřejnoprávní aneb za soukromoprávní a jej podle toho také upraviti. V obou případech však činí tak se všemi důsledky pojmů těchto. Jako nemůže v onom případě libovolně a jednostranně vymiňovati si používání zásad soukromoprávních na služební poměr veřejnoprávní a ani nemůže jednostranně tento veřejnoprávní poměr podrobiti rozhodování soudů řádných — jeť k tomu, jak už řečeno, zapotřebí zvláštního zákonného ustanovení — tak nemůže zase ve služební poměry soukromoprávné jednostranně aneb ve formě zvláštní smlouvy vnášeti zásady a hlediska čistě veřejnoprávná. Tím, že služební poměr prohlášen je za soukromoprávní, je řečeno, že jej dlužno in toto posuzovati dle práva soukromého.

Nejvyšší soud mluví o smlouvě veřejnoprávní, maje za to, že takovou smlouvou jsou i služební smlouvy, o nichž tu řeč. Ale vývody jeho svědčí o neporozumění tomu, co nauka práva veřejného smlouvou veřejnoprávní zove. O smlouvě veřejnoprávní mluví se tam, kde je zcela nepochybno, že jistý právní poměr je povahy veřejnoprávní, kde ale přes to připouští se v jistých bodech, k obsahu tohoto poměru sice náležejících, ale právní povahu jeho neměnících, smlouva mezi státem a jednotlivcem.[15]) Případy takové smlouvy jsou časty, jak už bylo v jiné souvislosti pověděno, tam, kde jistá osoba, vstupujíc do služeb státních, vymiňuje si zvláštní smlouvou větší plat, než na jaký by měla nárok dle všeobecných předpisů pro kategorii úředníků státních, do níž vstupuje, platných. Zde ovšem tato úmluva nemění ničeho na veřejnoprávní povaze služebního poměru, o nějž běží. Ale takovou povahu nemá služební smlouva naše. Zde není veřejnoprávní povaha služebního poměru už zpředu zcela nezvratně dána, nýbrž právě naopak celý základ poměru toho je výslovně prohlášen za soukromoprávní. Při smlouvách veřejnoprávních v hořejším smyslu se právní povaha poměru neruší, přípustnost i meze jejich čerpány jsou rovněž ze zásad práva veřejného, smlouvami těmi se celkovým podkladem právního poměru neotřásá. Ve všech těchto směrech bylo by tomu však jinak při smlouvách našich dle názoru nej-

---

[15]) *Hoetzel*, Nauka o spr. aktech, 77. násl.

vyššího soudu. Tu je sice podklad soukromoprávní, ale o přípustnosti a dosahu ustanovení disciplinárních nemá rozhodovati právo soukromé, nýbrž právo veřejné, právní povaha celého poměru nezůstává nezměněna, nýbrž má nabýti, pokud se těchto disciplinárních ustanovení týče, rázu veřejnoprávního, a to se všemi důsledky. Takovouto smlouvu nezná ani právo veřejné, ani právo soukromé, nemá proto právních účinku.

Nejvyšší soud dovolává se na důkaz správnosti svého názoru, že ze skutečnosti, „že ku rozhodování o nárocích zřízencových příslušni jsou civilní soudové, nelze ještě logicky dovozovati, že soudové civilní jsou také povoláni k tomu, aby podrobili judikatuře veřejnoprávní poměry, obsažené v ději služební poměr zakládajícím, o kterých rozhodovati si stát smlouvou vyhradil“, literatury jak processní, tak veřejnoprávní.[16])

Ale při bedlivějším rozboru těchto statí se objeví, že i zde mají autoři nejvyšším soudem uváděni na mysli zcela rozdílné poměry, na než se případy naše nehodí. Autoři tito mluví totiž o případech těch, kdy jde a priori o poměr veřejnoprávní, ale kdy byla pro uplatňování jednotlivého nároku z něho dovozovaného, t. j. nároku zřízence na plat, vyslovena příslušnost soudů řádných. Bylo již dříve uvedeno, že toto stanovení příslušnosti soudů řádných je povahy výjimečné a že předpokládá zvláštního zákonného uznání. Je tedy přirozeno a důsledno, že toto výminečné a celkové povaze právního poměru služebního vlastně odporující stanovení příslušnosti soudů řádných nemůže v ostatních směrech na veřejnoprávní povaze poměru služebního ničeho měniti. Jenom tolik tvrdí autoři nejvyšším soudem citovaní. Z toho nelze však pro názor nejvyšším soudem hájený zcela ničeho dovozovati. Neboť zde nejde o poměr a priori veřejnoprávní, nýbrž o poměr soukromoprávní; příslušnost řádných soudů civilních pak nespočívá na nějakém výjimečném ustanovení zákonném, nýbrž je jenom nutným důsledkem oné soukromoprávní povahy celého služebního poměru. Jinými slovy: zde je příslušnost řádných soudů civilních dána povahou věci, příslušnost tato je pravidlem, z právní

[16]) *Wach*, I., 95, *Laband*, Das Staatsrecht des d. R. I. 385 *Otto Mayer* Deutsches Verwaltungsrecht, 98. *Tezner*, Oest. Administrativverf. 41 násl., *Jellinek*, System der subj. öff. R. 59 a j. v.

povahy poměru, o nějž běží, plynoucím, příslušnost orgánů veřejnoprávních byla by výjimkou z tohoto pravidla. Takovouto výjimku nemuže si však stát prostě vyhraditi formou úmluvy, nýbrž přípustnost její může býti stanovena toliko zákonem. Poněvadž tu však zákona takového není, podléhá celý právní poměr výlučně kognici řádných soudů civilních.

Judikát dovolává se i ustanovení § 190. c. ř. s. mylně. Z tohoto § jde, že soudy civilní mohou i takové otázky praejudiciální, jež jsou povahy veřejnoprávní a jichž rozhodování jinak je vyhraženo úřadům správním, samy rozhodovati, potřebují-li toho k rozhodnutí o nároku hlavním, před ně vzneseném. Nejsou tu tedy soudy obmezeny v ten způsob, že by musily vždycky vyvolati neb vyčkati rozhodnutí příslušných orgánů správních; soudy mohou tak sice učiniti a řízení svoje přerušiti, ale nemusí (arg. „kann" v § 190. c. ř. s.). Toto právo přísluší soudům civilním dokonce i vůči soudům trestním (§ 191. c. ř. s.). Ustanovení § 268. c. ř. s. platí toliko pro ten případ, kdy v čas rozhodování soudu civilního je odsuzující nález trestního soudu už právoplatně vydán. A platí jenom pro nálezy soudů trestních, nikoli však i soudu neb úřadů disciplinárních.[17]) Nejvyšší soud však rozšiřuje ustanovení toto i na nálezy disciplinární; neboť nesmí-li soud nález takový dle mínění nejv. soudu materielně přezkoumati, je tím řečeno, že je obsahem jeho vázán. A přece jaký to rozdíl mezi nálezy soudů trestních a nálezy disciplinárními, jimž chce nejvyšší soud týž význam pro řízení civilní přikládati! Tam rozhodl soud trestní, vypravený týmiž zárukami moci soudcovské, zde pouhý orgán správní; tam úprava řízení trestního sama dává záruku dostatečnou toho, že zjištěna byla pravda materielní, zde však úprava řízení disciplinárního nepodává ve směru zjištění pravdy materielní záruk pražádných; tam lze ospravedlniti obmezení zásady volného uvažování důkazů, jež musí býti v § 268. c. ř. s. spatřováno, poukazem na vynikající význam a úkol judikatury trestní pro celý život státní, na ohrožení autority a důvěry v soudnictví trestní, jež

[17]) *Ott*, Soust. úvod I., 21, II., 98. *Čapek*, Právník, 1909, str. 572, *Buchar*, Zprávy práv. jedn. mor. 1906, str. 208 násl., *Neumann*, II., 950. *Pollak*, II., 561; rozh. nejv. soudu z 31. prosince 1901 č. 10.641, úř. sb. 511, 18. února 1902 č. 14371 Gl. U. 1770, 4. února 1902 č. 959 Gl. U. 1747.

by mělo přezkoumávání rozsudků trestních soudy civilními v zápětí, zde však právě naopak bezpečnost právní a důvěra v soudnictví civilní vyžadují nutně možnost přezkoumání nálezu disciplinárních soudy řádnými. Neboť je zde příliš vážné nebezpečí, že nález disciplinární materielní pravdu nevystihl.

Judikát nejvyššího soudu nebyl by s § 268. c. ř. s. ve shodě ani tehdy, kdyby právo k rozhodování disciplinárnímu správních orgánů bylo zcela nepochybno.[18]) Tím méně lze s ním souhlasiti ve případech našich, kdy právo toto v *zákoně* odůvodněno není a se soukromoprávní povahou služebního poměru se srovnáti nedá.

Nelze konečně přehlédnouti, že nejvyšší soud dospěl i jinak k důsledkům, jež jsou jenom potvrzením dávné pravdy, dle níž jeden chybný krok má v zápětí druhý. Nejvyšší soud je si dobře vědom toho, že řízení a nálezy disciplinární, o něž tu jde, neposkytují záruk, jež by mohly vázanost soudů civilních ospravedlniti. A proto — neuznávaje možnost *materielního* přezkoumání nálezu těchto — snaží se ostří tohoto svého výroku zmírniti alespoň tím, že připouští přezkoumání nálezů disciplinárních po jich stránce *formální*. Ale právě tento názor nenalézá v žádném zákoně opory. Přezkoumání výroku orgánu správního soudem civilním po stránce formální v záležitostech veřejnoprávních nezná ani civilní řízení soudní ani právo veřejné.[19]) A tak celkový úsudek o přesvědčivosti a správnosti judikátu nemůže zníti příznivě.[20])

---

[18]) V Rakousku *není* ustanovení podobného, jaké má v Německu § 155. zákona o říšských úřednících z 31. března 1873, jenž stanoví výslovně, že soudy civilní jsou při posuzování majetkoprávních nároků úředníků vázány rozhodnutím úřadů disciplinárních o tom, zda a kdy dlužno úředníka z úřadu jeho vzdáliti. Srv. *Gaupp Stein*, Die C. P. O. für das deutsche Reich, 8. a 9. vyd. I. 389.

[19]) Článek 15. odst. 1. stát. zákl. zák. o moci soudcovské — jehož význam je ostatně velice sporný — předpokládá *soukromoprávní* záležitost, jejíž vyřízení přísluší úřadům správním; ostatně ani on nemluví jenom o přezkoumání formálním.

[20]) Proti judikátu tomuto srv. také *Geller*, Zentralblatt f. die jur. Praxis 1911 str. 229 násl., *Navrátsky*, Oest. Ztschr. für Eisenbahnrecht 1911, str. 5 násl. Správná jsou rozhodnutí nejv. soudu k atce před vydáním judikátu učiněná (z 5. července 1910 Rv II. 576/10, Právník, 1911, str. 33, z 11. října 1910 R I. 533/10, Zentralblatt 1911, str. 304); v rozhodnutí

Judikát i se svým odůvodněním nasvědčuje ovšem jedné okolnosti zcela jasně: že smluvní poměry služební uzavírané státem se zřízenci, od nichž se žádají úkony sloužící zájmu veřejnému, nevyhovují ani státu samému. Neboť stát jako zaměstnavatel cítí potřebu úpravy tohoto služebního poměru, jež by se shodovala s úpravou platnou pro úředníky a zřízence státní ve vlastním slova smyslu. Toho může ovšem dosíci jenom tehdy, když soukromoprávní podklad poměru služebního, o němž tu řeč, úplně opustí. Dokud se však k tomuto kroku neodhodlá, musí veškery důsledky soukromoprávní povahy dotyčného služebního poměru nésti.

Tento nepříznivý následek právě hledí judikát nejvyššího soudu od státu odvrátiti. Tím ovšem je posloužено zájmům

---

prvém praví se výslovně: „Mylným a neudržitelným je proto stanovisko hájené soudy nižšími, že soudy nemohou zkoumati otázku, vyhovovalo-li pensionování žalobcovo smlouvě, nebo příčilo-li se jí, a že otázku tu rozhoduje dle volného uvážení správa žalovaných drah, pokud se týče ministerstvo železnic ve stolici poslední, nebo slovy jinými, že je vyloučeno, aby soudy přezkoumávaly otázku, je-li zjištěn dostatečný podklad pro žalobcovo pensionování, nutný dle pragmatiky služební . . . .“ a „výkladem takovýmto odevzdalo by se rozhodnutí o právech soukromých, bez možnosti odvolání, jedné ze stran smluvních, ujednání takovéto nemohlo by tudíž nikdy vyloučiti pořad práva.“ Rovněž v rozhodnutí druhém se praví správně: „Wenn nun in dieser (sc. Dienstordnung für Eisenbahnbedienstete) die Pensionierung an gewisse Voraussetzungen geknüpft wird, so muß es dem betroffenen Vertragsbeamten freistehen, bei behauptetem Mangel dieser Voraussetzungen die ordentlichen Gerichte anzurufen. Es geht nicht an, gerade in diesem Punkte die Staatsbahndbediensteten den eigentlichen Staatsbeamten gleichstellen zu wollen, da die principielle Verschiedenheit der Rechte beider in Betreff der Pensionierung aus dem Unterschiede der rechtlichen Stellung (in dem einen Falle ist sie privat-, im anderen öffentlichrechtlich) fließt, und diese Verschiedenheit durch die oberwähnte Dienstordnung, welche den Beamten der Staatsbahnen die Eigenschaft eines wirklichen Staatsbeamten ausdrücklich abspricht, augenfällig hervorgehoben wird.“ Škoda, že nejv. soud tyto správné důvody ve svém judikátu opustil a vrátil se k názoru, v rozhodnutích starších (ze dne 6. dubna 1909 R VI. 78/9, 9. listopadu 1909 Rv VI. 323/9, srv. Zbl. f. die jur. Praxis 862/1909, 76/1910) už zastávanému. Zajímavo je, že nejv. soud v rozh. ze 17. dubna 1911 R I. 169/11 (Zentralblatt, 1911, str. 395 násl.) ve případě zcela podobném — učitel jisté nadace byl správou nadační disciplinárně propuštěn — stanovisko judikátu č. 191 opustil. (K tomu srv. poznámky redakce tamže, str. 397 násl.).

státu jako zaměstnavatele, zároveň však asi oddáleno zrušení smluvních poměrů služebních, jehož se právě státní zřízenci smluvní v poslední době domáhají.

Kdyby byl nejvyšší soud zaujal stanovisko námi hájené a dle přesvědčení našeho jedině správné, byly by důsledky služebních poměrů smluvních jak pro stát, tak i pro smluvní zřízence stejně neuspokojivé. Stát získává sice ze soukromoprávní povahy těchto služebních poměrů vedle ulehčení finančního i volnost co do rozvázání poměru služebního, za to však vydává se nutnosti, dáti úkony, jimiž orgány jeho snaží se na zřízence smluvní vykonávati vliv služební, přezkoumati řádným soudům jakožto orgánům k ochraně soukromoprávních poměrů všeobecně povolaným. Smluvní zřízenec zase naopak za nevýhodu, již má proň tento poměr služební ve směru platu i stability, získává zase právě výhodu v tom směru, že poměr služební jako poměr práva soukromého podléhá ve své celistvosti judikatuře soudu řádných. Byla by tedy výhoda jednoho kontrahenta nevýhodou pro druhého a naopak.[21]) Měly by tedy oba činitelé zájem na tom, aby tento dosavadní, žádného z nich neuspokojující poměr byl změněn a na veřejnoprávní podklad postaven. Tento zájem na straně státu nejvyšší soud svým judikátem bezděčně odklidil a tím zároveň i smluvním zřízencům státním jedinou výhodu, kterou pro sebe z poměru tohoto měli, vzal. V tom spočívá i veliký význam judikátu po stránce sociální, jenž tím více váží, že nejvyšší soud platnost svého rozhodnutí neobmezuje jenom na zřízence státní, nýbrž i na zřízence osob od státu rozdílných, ale veřejné právní moci požívajících („mit publicistischer Rechtsmacht ausgestattet").

II. Vedle státu zaměstnávají i jiné subjekty veřejnoprávní jednotlivce, kteří jsou k subjektům těmto v poměrech služebních. Nemíníme vyčerpati zde snad veškery poměry služební sem spadající, ale chceme přece zmíniti se o ně-

[21]) Konstrukce soukromoprávní služebních poměrů, o nichž tu řeč, není bez nevýhod ani pro občanstvo samo, stačí tu poukázati na důsledek konstrukce této v otázce ručení syndikátního ve případech přestoupení povinnosti zřízenců smluvních, jež nejv. soud v rozh. ze dne 1. prosince 1908 (bez udání č. j.) uveřej. v Not. Ztschr. č. 49/09, jenom z důvodu toho, že jde o smluvní poměr soukromoprávní, vyloučil.

kterých důležitějších. Přirozeně obrátíme tu svou pozornost ku služebním poměrům, v nichž stojí jednotlivci k zemím, okresům a obcím. Byly-li dosavadní vývody naše správny, musíme dojíti i při těchto služebních poměrech k těmže výsledkům. Lze tedy zároveň na těchto služebních poměrech přezkoumati i vývody dosavadní co do jich správnosti.

Vůdčí zásady, z nichž jsme v předešlém odstavci vycházeli, byly tyto: veřejnoprávní ráz služeb nerozhoduje o veřejnoprávní povaze celého poměru služebního, východiskem služebního poměru je i tu právo soukromé; povahy veřejnoprávní jsou jenom ony poměry služební, jichž veřejnoprávní ráz byl zvlášť zákonem stanoven. Posuzujeme-li s tohoto hlediska služební poměry jednotlivých shora naznačených subjektu veřejnoprávních, docházíme k těmto výsledkům:

1. Úřednictvo a služebnictvo zemské je ve služebním poměru veřejnoprávním; neboť zemská zřízení vyhražují sněmu, aby učinil usnesení o systemisování úřednictva a služebnictva, o platech jich, o způsobu jmenování a disciplinárního řízení, o výslužném a aby sdělal základy k instrukcím, jež se úřednictvu dají v příčině vykonávání služby (§ 25. zem. zříz. čes.). Zemskému výboru pak náleží, aby řídil službu úředníků a služebníků pod ním postavených a k této službě dohlížel (§ 26. zem. zříz. čes.).[22]) Důsledkem této veřejnoprávní povahy nejsou k rozhodování sporů ze služebních poměrů těchto vzniklých příslušny řádné soudy.

2. Služební poměry, uzavírané obcemi a okresy s jich zřízenci, nutno dle shora vytčené všeobecné zásady považovati tak dlouho za poměry soukromoprávní, dokud není jich veřejnoprávní povaha zvláštním zákonem stanovena.[23]) Takovéto zvláštní

---

[22]) Tak i říšský soud *Hye* 117/III., 647/X., 935/XI., 1100/XII., 1260/XIII., rozh. nejv. soudu ze 16. března 1880 č. 630 (Ger. H. 40/1882); naproti tomu zastával říš. soud ve starší době soukromoprávní ráz tohoto služebního poměru, dovozuje příslušnost řádných soudů k rozhodování ve sporech z poměrů takových vzešlých, srv. *Hye*, 329/VII., 442/VIII., 443/VIII. Pro soukromoprávní povahu těchto služebních poměrů také *Pražák*, Rak. právo ústavní, II., 133 násl.

[23]) *Pražák*, Spory o příslušnost, I., 208, *Ulbrich*, Oest. St. W. B. I., 509, II., 325. *Hye*, 419/VIII., 1268/XIII., *Budwinski*, 3059, 3617, 5458, 8720, 10.003, 40 A. 509 A, rozh. nejv. soudu ze dne 6. dubna 1909 R VI. 78/9 (Zbl. 862/1909), z 9. listop. 1909 Rv VI. 323/9 (Zbl. 76/1910) a j. v.

ustanovení spatřovati sluší v zákoně zemském ze 3. října 1907, č. 67 z. z. pro král. České ohledně služebních poměrů úředníků okresních výborů a v zákoně ze dne 25. května 1908, č. 35 zem. zák. pro král. České, ohledně služebních poměrů úředníků obecních. Těmito zákony pozbyly služební poměry úředníků okresních výborů a obcí v království Českém své povahy soukromoprávní a byly postaveny na základ veřejnoprávní. Důsledkem toho jsou vyloučeny zásadně z judikatury řádných soudů a mohou tyto soudy rozhodovati výjimečně jen o těch otázkách, jež jsou jim výslovně přikázány. Takovéto výslovné stanovení příslušnosti řádných soudů obsahuje § 40. cit. zákonu, v obou zákonech souhlasného znění. Dle § tohoto rozhodují spory o příjmy služební a výslužné úředníka, jakož i zaopatřovací požitky vdov a sirotků řádné soudy. Ostatní spory, vzešlé ze služebního poměru úředníka, rozhodují se však s konečnou platností pořadem úřadů samosprávných (§§ 99. zák. ze 16. dubna 1864, zák. a nař. č. 7, pokud se týče § 77. zák. z 25. července 1864, zák. a nař. č. 27, resp. 25. října 1868, č. 36 zem. z.).[24]

Měřítkem pro posouzení otázky, jsou-li řádní soudové v tom kterém sporu příslušni, je tedy předmět sporu; jen tam, kde předmětem sporu jsou příjmy služební, výslužné úředníka a zaopatřovací požitky vdov a sirotků, je příslušnost řádných soudů dána. Sem patří zejména také spory o odbytné úředníka skutečně ustanoveného, který byl propuštěn pro nezaviněnou neschopnost ke službě, aniž má nárok na výslužné (§ 25. cit. zák.), dále spory o čtvrtletní úmrtné vdově a dítkám příslušející (§ 36. cit. z.) i o odbytné příslušející vdově po úředníku, který neměl ještě práva na výslužbu (§ 37. cit. zák.). Neboť také tyto majetkoprávní nároky z poměru služebního plynoucí jsou zahrnuty v pojmu „příjmy služební, výslužné a jiné platy zaopatřovací", jak tomu nadpis § 19. cit. zákonu nasvědčuje.

Naproti tomu nepatří sem spor o přiměřenou alimentaci úředníku dočasně úřadování zbavenému, jemuž byla zastavena výplata příjmů služebních (§ 17. odst. 2 cit. z.). Neboť, jak z povahy věci, ze znění i zařadění ustanovení těch v zákoně (v odst.

[24] Jak z motivů citovaného zákona na jevo jde, byla příslušnost soudů řádných ve sporech v textu blíže uvedených stanovena proto, že si toho organisace samosprávného úřednictva přála.

jednajícím o řízení discipl.) na jevo jde, nelze alimentaci tuto v pojem příjmu služebních zařaditi a spor o ni snad vzniklý do kategorie sporů řádným soudum přikázaných počítati. Nad to zákony cit. stanovení alimentace této vyhražují výslovně okresnímu resp. obecnímu výboru.

Platí tedy nyní co do úředníků obecních a okresních v království Českém o příslušnosti podobné ustanovení jako na př. v Německu o úřednících říšských. Ačkoli je poměr jich veřejnoprávní, jsou přece soudy řádné důsledkem zvláštního ustanovení zákonného povolány k rozhodování sporů o příjmy služební a výslužné úředníka, jakož i zaopatřovací požitky vdov a sirotku, ale jenom sporů těchto. Ve všech ostatních, z poměru služebního vzniklých sporech je judikatura soudů řádných vyloučena. Výjimečné ustanovení o příslušnosti soudů řádných nečiní ovšem ani tu služební poměr veřejnoprávní poměrem soukromoprávním.

Při těchto služebních poměrech je ovšem nepochybno, že orgány samosprávné jsou oprávněny k disciplinárním opatřením úředníků jich se týkajícím. Neboť zde je disciplinární moc jejich zákonem (§§ 12.—18. cit. zák.) výslovně uznána a řízení disciplinární upraveno. Poněvadž však rozhodování o nárocích na služné a výslužné přísluší soudům řádným, stává se zde otázka — jež se co do úředníků a zřízenců státních ve vlastním smyslu (v Rakousku) vyskytnouti nemůže, poněvadž ohledně nich je judikatura řádných soudů vůbec, i co do nároků na plat, vyloučena — jaký význam mají disciplinární nálezy orgánů samosprávných pro soud, velmi praktickou.

Zásad, jež jsme dříve, jednajíce o služebních poměrech smluvních, státem uzavřených, zjistili, zde ovšem beze všeho použiti nelze. Máme zde co činiti s poměry veřejnoprávními, při nichž orgánům veřejného práva nad to disciplinární právo výslovně bylo přiznáno. Zde tedy soud, rozhodující o nároku na služné neb výslužné, musí, je-li otázka disciplinární pro rozhodnutí to praejudicielní, respektovati skutečnost, že je zde nález disciplinární jistého obsahu a že tento nález byl vydán orgánem k tomu povolaným. Co do ocenění této skutečnosti ve sporu dotyčném, sluší rozeznávati jednak stránku formální, jednak materielní. O tom, je-li nález disciplinární ve směru formálním ve shodě se zákonem, soud zajisté rozhodovati nesmí; neboť řízení

disciplinární bylo přikázáno samosprávným orgánům a nepřísluší soudům nijaké ingerence na řízení před orgány těmito prováděné. Platí tu plnou měrou to, co bylo proti náhledu judikátu č. 191 v předešlém odstavci uvedeno.

Jinak se to má s oceněním obsahu disciplinárního nálezu samosprávnými orgány vydaného. Soud, rozhodující o nároku na služné, nebude zásadně vázán obsahem tohoto nálezu, nýbrž může okolnosti v nálezu disciplinárním uvedené samostatně ve sporu zjišťovati, dosah a vliv jich na nárok žalobou uplatňovaný oceniti. K tomu, aby soud byl i obsahem nálezu disciplinárního vázán, bylo by třeba výslovného ustanovení zákonného (jako je tomu v Německu shora už uvedeným § 155. zák. z 31. března 1873), jehož zde není.

Význam toho jeviti se bude zejména ve případech propuštění úředníka nálezem disciplinárním (§ 26. cit. z.) a odepření výslužného po propuštění tomto (§ 22. č. 2 cit. z.).

Pokud jde o zřízence obecní, na něž se citované zákony nevztahují, totiž o síly výpomocné a jiné zřízence, kteří ustanoveni jsou k vykonávání prací podřízenějších (písaře na denní plat, cestaře, strážníky a pod. (§§ 43. resp. 44. cit. z.)), jsou poměry služební jejich i na dále povahy soukromoprávní, takže ku projednávání sporu z nich vznikajících jsou příslušny soudy řádné dle zásad všeobecných.

Zákon ze dne 25. května 1908, č. 35 zem. z. pro král. České nevztahuje se ovšem na obce s vlastním statutem. Proto ale nelze míti snad za to, že by služební poměr úřednictva obcí s vlastním statutem byl povahy soukromoprávní. Neboť veřejnoprávní povahu tohoto služebního poměru lze dovoditi již z dotyčných statutů obecních samých. Pokud zejména se týče úřednictva a služebnictva král. hlav. města Prahy, obsahuje obecní řád ze dne 27. dubna 1850, č. 85 ř. z. celou řadu ustanovení, jež veřejnoprávnímu rázu služebního poměru dotyčného nasvědčují. Tak při stanovení podmínek dosažení místa služebního (§ 72. cit. ob. ř.), při opatření ve případech nezpůsobilosti ke službě, zrušení místa, úmrtí (§ 74 cit. ob. ř.), při propuštění neb suspensi (§ 76.), při pensionování (§ 80.) odkazuje se výslovně na zásady platné pro úředníky resp. službu státní. Způsob jmenování (§§ 73., 93., 123.), dání na odpočinek

neb propuštění (§§ 98., 124.), moc disciplinární (§ 142.), neméně však zejména i ustanovení, že úředníci obce (radové magistrátní) jako referenti mají stejně jako členové rady městské při hlasování votum decisivum (§ 130. odst. 2.), jsou jasnými doklady veřejnoprávní povahy poměru služebního, o němž tu řeč.[25])

Důsledkem této veřejnoprávní povahy služebního poměru dlužno spory z něho vzniklé vyloučiti z pořadu práva (§ 1. j. n.). Soudy civilní mohly by spory takové rozhodnouti jenom tehdy, kdyby příslušnost jich byla zvlášť zákonem — jako je tomu ve shora cit. zákoně z r. 1908 ohledně úřednictva ostatních obcí — stanovena. Takového ustanovení zde však není.

Dovozuje-li říšský soud příslušnost soudů řádných (Hye, 419/VIII.) z toho, že šlo o nárok majetkoprávní (o doživotní pensi úředníka proti obci pražské), jenž je povahy soukromoprávní, poněvadž se opírá o poměr služební a poněvadž ohledně tohoto služebního poměru není co do příslušnosti nějakého výjimečného ustanovení, podobného dvor. dekr. ze 16. srpna 1841, č. 555 st. z. s., stačí k vyvrácení toho použiti zásad už v jiné souvislosti vytknutých, totiž jednak: *a*) že, je-li služební poměr sám povahy veřejnoprávní, mají i majetkoprávní nároky z něho dovozované touž veřejnoprávní povahu, poněvadž jde o jednotný poměr právní, jenž nemůže býti z části veřejnoprávní, z části soukromoprávní; *b*) že tam, kde jde o poměr veřejnoprávní, není zapotřebí k vyloučení pořadu práva zvláštního ustanovení, poněvadž vyloučení to vyplývá již ze všeobecné zásady § 1. jur. n., nýbrž naopak bylo by třeba ku stanovení příslušnosti soudů civilních zvláštního zákonného předpisu, jenž by všeobecnou zásadou normy jurisdikční pro ten který obor nároků veřejnoprávních modifikoval.[26])

---

[25]) Ustanovení o vlastních úřednících magistrátu vztahují se dle § 77. obec. ř. praž. i na ostatní úředníky a sluhy obecní, pokud nejsou přijati jen na mzdu denní nebo na určitou dobu na mzdu týdenní neb měsíční.

[26]) Nezapírám si, že názor zde hájený je, pokud vím, ojedinělý; neboť i theorie (*Pražák*, Rak. pr. úst. I., 166) i prakse (Hye 419/VIII., Budw. 3059, 3617, 12177, 12286 a j.) jsou názoru opačného. Pro veřejnoprávní povahu lze nyní uvésti také § 10. zák. z 5. prosince 1896 č. 222, jenž staví úředníky obecní a okresního zastupitelstva co do nabytí práva domovského úředníkům státním a zemským na roveň a prohlašuje služební postavení

III. Služební poměry učitelstva. Pokud jde o učitele, kteří jsou ve službách státních, platí o nich přirozeně totéž, co o jiných úřednících státních.

Pokud jde o učitele na školách soukromých ustanovené, je jejich poměr služební ovšem čistě soukromoprávní a proto už příslušnost řádných soudů odůvodněna.

Zvlášť zmíniti se jest však o otázce nás tu zajímající ohledně učitelstva na veřejných školách obecných a měšťanských ustanoveného. Že na šíření všeobecného vzdělání má stát sám zájem nejpřednější, netřeba odůvodňovati. Je proto samozřejmo, že jde při vyučování na školách obecných a měšťanských o úkon eminentně rázu veřejného. Ale poněvadž jsme už dříve prohlásili, že povaha a účel služeb samy o sobě o právní povaze poměru služebního nerozhodují, dlužno zkoumati ještě, je-li co do učitelstva veřejných škol obecných a měšťanských dáno zvláštní ustanovení, z něhož lze na veřejnoprávní ráz služebního poměru jejich důvodně usuzovati. Takovéto ustanovení spatřovati dlužno v zákoně z 2. května 1883, č. 53 ř. z. (§ 48.), jenž prohlašuje službu na školách veřejných výslovně za úřad veřejný, jakož i v zákonech z 19. prosince 1875, č. 86 zem. zák. a ze dne 27. ledna 1903, č. 16 zem. zák. pro král. České (a v obdobných zákonech pro ostatní země v říšské radě zastoupené vydaných), jimž právní poměry učitelstva se upravují.

Zákony tyto se o příslušnosti k rozhodování sporu ze služebního poměru vzniklých nezmiňují. Ale i kdybychom jinde ustanovení zákonného o příslušnosti nenašli, bylo by lze otázku o příslušnosti snadno rozřešiti právě vzhledem k tomu, že jde tu o služební poměr veřejnoprávní. Neboť řekli-li jsme, že při veřejnoprávních poměrech služebních musí příslušnost řádných soudů býti výslovně zvlášť stanovena, a není-li zde takového výjimečného ustanovení, že jsou soudy řádné z rozhodování vyloučeny, lze dospěti toliko k úsudku tomu, že je i zde příslušnost soudů civilních vůbec vyloučena.[27])

---

jich za úřad („mit dem Antritte ihres Amtes“ . . . „als ständiger Amtssitz“), jakož i zák. z 23. září 1908 č. 35 zem. z. čes. upravující právní poměry úřednictva v obcích ostatních ve smyslu veřejnoprávním.

[27]) *Pražák*, Spory o přísl. II., 122.

Aby nebylo však nijakých pochybností v tomto směru, lze se dovolati i výslovného ustanovení zákonného o úpravě příslušnosti. Ustanovuje totiž § 55. č. 3. zák. ze dne 14. května 1869, č. 62 ř. z. (říšský zákon o školách obecných), že nad včasným a uspokojivým plněním platů učitelských bdí a o něm rozhodují úřadové školní.[28])

Otázka tato má právě v době naší jistou důležitost, kde následkem zemské krise finanční před časem se mluvilo a zastavení platů učitelských. Kdyby v takovém případě domáhalo se učitelstvo splnění svého nároku na služební platy, nebyla by vhodnou formou pro to žaloba u soudů civilních. Příslušny jsou tu soudové práva veřejného; tedy tam, kde nárok na plat učitelský přísluší učiteli dle dotyčných zákonů zemských proti fondu zemskému, je příslušným soud říšský (čl. 3. stát. zákl. zákona z 21. prosince 1867, č. 143 ř. z.), tam však, kde nárok tento přísluší učiteli proti školnímu okresu (jako je tomu v Čechách co do služného, nikoli i výslužného, (srv. § 15. zák. ze 24. února 1873 č. 16 z. z.)) rozhodnutí přísluší úřadům správním a v poslední instanci správnímu dvoru soudnímu (§ 2. zák. z 22. října 1875, č. 36 ř. z. z r. 1876).[29])

IV. Služební poměry duchovenstva.

1. Pokud jde o duchovní funkcionáře církve katolické, není pochybnosti o tom, že poměr jich jednak k církvi, jednak ku státu vymyká se úplně z rámce soukromoprávního. V zákoně ze dne 7. května 1874, č. 50 ř. z., jímž byla vydána ustanovení k úpravě zevních poměrů právních církve katolické, obsaženy jsou podrobné zásady, jimiž poměr duchovenstva katolického ku státu říditi se má. Poměr tento upraven vesměs dle hledisek veřejnoprávních. Soukromé smlouvy o nastoupení v úřad církevní neb obročí prohlášeny výslovně za neplatné (§ 13. cit. z.). Také nároky duchovenstva ze služebního poměru dovozované (na důchody z obročí, nároky proti náboženskému fondu) jsou povahy

---

[28]) Rozh. spr. dv. s. ze dne 28. června 1900 č. 4637, Budw. 14406/XXIV.

[29]) *Hye* 467/IX., 470/IX., 650/X., 664/X., 709/X., 723/X., 780/X., 1003/XII., 1243/XIII., *Budwinski* 6603, 6679, 6791, 6847, 6871, 6909, 6910 a j. v. Nesprávný by byl tedy postup doporučovaný svého času dle denních listů učitelstvu německému jich organisacemi.

veřejnoprávní.[30]) Pokud jde zejména o nároky z obročí dovozované, mohla by snad o veřejnoprávní povaze jich vzniknouti pochybnost. Máť právo na požitky obročí značnou podobnost s právem v § 357. obč. zák. upraveným. Ale vzhledem k jeho nerozlučné souvislosti s úřadem duchovním, jež i v tom se jeví, že nabývá se ho institucí a že beneficiant stojí pod dozorem patrona i vrchním dozorem biskupů a státu (§ 46. cit. z.), dlužno přece i toto právo považovati za právo veřejné; rozhodují tedy o jeho existenci a objemu úřady správní.[31])

Také veřejnoprávní povaha nároků na kongruu nemůže býti vzhledem k zákonu ze dne 19. září 1898, č. 176 ř. z. pochybna.

2. Rovněž služební poměry duchovenstva evangelického obojího vyznání jsou povahy veřejnoprávní. Služební poměry jeho upraveny jsou jednak cís. patentem z 8. dubna 1861, č. 41 ř. z., jednak na základě jeho vydaným zřízením církevním uveřejněným minist. nařízením z 15. prosince 1891, č. 4 ř. z. z r. 1892. Také nároky duchovních na služební platy a p. jsou povahy veřejnoprávní (§§ 10., 15. pat. z r. 1861, 45., 46., 51. č. 8, 66. č. 3 círk. zřízení z r. 1891).[31a])

3. Také služební poměr duchovenstva israelitských společností náboženských jest povahy veřejnoprávní. To jde ze zákona z 21. března 1890, č. 57 ř. z. o vnějších právních poměrech israelitských společností náboženských, zejména z §§ 10., 11. (předpisy o tom, kdo může býti služebníkem náboženským ustanoven, zejm. jako rabín), 12. (povinnost oznámiti osobu vyhlédnutou za rabína stát. úřadu, právo odporu tohoto úřadu, neplatnost ustanovení proti odporu stát. úřadu), 16. (statut obcí nábož. musí obsahovati ustanovení o služ. poměru, rabíni musí býti ustanoveni na delší dobu a chráněni proti bezdůvodnému propuštění), 28. č. 3 (obligatorní ustanovení v obecním statutu o způsobu zřízení rabínova, určení práv a povinností jeho), 29. (podmínkou platnosti statutu státní schválení jeho), 30. (dozorčí právo úřadu státního nad činností orgánů nábož. obcí), 31. (právo úřadu stát-

---

[30]) *Hye* 594/X., 597/X., 967/XI., 976/XI., 977/XI., 1388/XIII., 1875/XI., 991/XI. a j. v.

[31]) *Hussarek*, St. W. B. III., 86. *Budwinski*, 8187. Srv. také *Pražák*, Spory o příslušnost, III., 117.

[31a]) *Hye*, 1257/XIII.

ního ku sesazení náboženských služebníků, jež má za následek zánik poměru služebního), nepochybně na jevo. Příslušnost řádných soudů mohla by nastati nanejvýše v tom případě, když by ve statutu náboženské obce, jímž se služební poměr funkcionářů obce upravuje (§ 16. cit. z.) a jenž má ku své platnosti zapotřebí schválení státního (§ 29. cit. z.), byla snad příslušnost soudu řádných pro spory ze služebního poměru stanovena.

Pokud jde o zřízence těch kterých církví resp. náboženských společností, kteří konají buď toliko služby podřízenější (na př. jako kostelníci) aneb jinaké služby, jež nejsou povahy duchovní (na př. ředitelé kůru, správcové matrik nábož. obcí israelitských a p.), je poměr jich rázu soukromoprávního a příslušnost soudů řádných dána.[32])

B) Služební poměry soukromé.

I. Služebními poměry soukromými rozumíme tu ony, při nichž jich soukromoprávní povaha nemůže býti pochybnou, ať už proto, že zaměstnavatel je osoba soukromá, či proto, že předmětem i účelem svým sledují čistě soukromoprávní zájmy nějakého subjektu veřejnoprávního — pokud ovšem výminečně v tomto případě nebyl ten který poměr služební povýšen na poměr veřejnoprávní (na př. při státních monopolech, dopravních podnicích a p.), o čemž už se stala dříve zmínka.

Při všech těchto služebních poměrech nepůsobí otázka, patří-li rozhodování sporů z nich vzešlých před soudy civilní, valných potíží. Poněvadž tu jde o záležitosti občanské, soukromoprávní, patří spory z nich vzešlé zásadně před soudy civilní, a to pravidlem před soudy řádné. Příslušnost těchto soudů je vyloučena jenom v případech zvlášť zákonem stanovených. Vyjimečné toto uspořádání otázky příslušnosti může se pohybovati dvojím směrem: může totiž odkázati spory ze služebních poměrů vzniklé buďsi před soudy mimořádné aneb před úřady správní.

Má tedy badání naše co do těchto služebních poměrů přesněji vytčený směr: jednak zjistiti, pokud v tom či onom případě stanovena je výjimka ze vzpomenutého pravidla a jakého obsahu

[32]) *Pražák*, Spory o příslušnost, III., 117, *Hye*, 959/XI. (ředitel kůru), 947/XI. (správce matriky).

výjimka tato je, jednak zkoumati ve případech ostatních — ku příslušnosti soudu řádných patřících — jsou-li pro služební poměry stanoveny odchylky ať co do předmětné či místní příslušnosti od zásad všeobecných.

Sledujeme-li celkovou tendenci zákonodárství ve směrech tu vytčených, shledáme, že novější zákonodárství nepřeje ve sporech, vznikajících ze soukromoprávních služebních poměrů, příslušnosti úřadů správních, nýbrž že hledí zjednati co nejširší pole působnosti soudům civilním. V rámci tomto zase jeví se patrně snaha, odejmouti spory služební soudům řádným a přikázati je soudům mimořádným (živnostenským). Lze tedy konstatovati, že zákonodárství dnešní uznává a uskutečňuje požadavek před léty už *Pražákem* vyslovený, „aby co nejdříve judikatura v příčině všech sporů z poměru služebních opět navrácena byla soudům, ku kterým dle povahy věci přináleží“.[33]) Je ovšem otázka, zdali moderní zákonodárství, dávajíc přednost soudům mimořádným a vytlačujíc stále víc a více z judikatury ve sporech služebních soudy řádné, neupadlo v jiný, neméně povážlivý extrém. Odpověď na tuto otázku lze dáti teprve, až seznáme zevrubně úpravu příslušnosti ve sporech služebních a až příznivé či nepříznivé stránky její bude lze náležitě prohlédnouti.

II. Při soukromoprávních poměrech služebních nemohla býti ovšem příslušnost upravena dle jediné zásady, pro všechny případy platné. Jsouť služební poměry samy příliš různotvárné a významu nestejného. Hledáme-li společné znaky jednotlivých služebních poměrů, i pro úpravu příslušnosti důležité, můžeme je seřaditi v několik skupin. Lze tu celkem rozeznávati služební poměry, při nichž jde o služby konané: 1. v domácnosti, 2. v hospodářství polním neb lesním, 3. při horách, 4. v živnostech průmyslových a obchodních.

ad 1. Služby konané v d o m á c n o s t i zaměstnavatelově mohou míti předmět ovšem velmi různý. Předmětem jejich může býti vše to, čeho domácnost v tom kterém případě vyžaduje. Měřítko těchto potřeb a požadavků domácnosti je ovšem rozdílné v každém jednotlivém případě. Majetkové poměry, společenské

---

[33]) *Pražák*, Spory o příslušnost, II., 78.

postavení, názory jednotlivcovy, zvyk a p. zde jeví svůj vliv. Mezi služebními poměry sem náležejícími lze rozeznávati:

a) čeleď; koho k čeledi počítati dlužno, nebude v konkretním případě zpravidla nesnadno rozhodnouti, ačkoliv není právě snadno podati stručnou a přesnou definici. K čeledi patří osoby, které zavazují se smlouvou, že budou zaměstnavateli konati obyčejné, podřízenější a stále se opětující práce, jichž domácnost zaměstnavatelova potřebuje, při čemž povaha těchto prací vyžaduje, aby zaměstnaný stále u zaměstnavatele bydlel a společníkem domácnosti jeho se stal.[34])

b) osoby jiné, které vstupujíce ve služební poměr stávají se sice rovněž členy domácnosti (Hausgenossen), ale vykonávají zde jinaké služby, v poměru ku službám čeledi vyšší a zpravidla zvláštních odborných znalostí vyžadující; na př. domácí učitelé, vychovatelé, chauffeuři, po případě komorníci a p.

c) osoby, které konají sice služby v domácnosti povahy posud (pod *a, b*) zmíněné, ale nejsou domácími společníky zaměstnavatele, na př. posluhovačky, učitelé domácí do domácnosti jen docházející, domácí zahradník a p.

Tyto různé kategorie služební mají svůj význam i pro příslušnost ve sporech z těchto poměrů služebních vzniklých. Jsou totiž pro tyto spory příslušny:

ad a) ohledně čeledi v prvé řadě, t. j. během služebního poměru nebo nejdéle do 30 dnů po zrušení svazku služebního úřady správní (§ 49. č. 6 j. n., nař. min. vnitra ze 7. prosince 1856, č. 224 ř. z.). V království Českém mimo Prahu jsou to starostové obecní, v Praze pak úřady policejní. V ostatních případech, t. j. po uplynutí 30 dnů po zrušení svazku služebního, jsou pro spory tyto příslušny předmětně soudy okresní, a to bez ohledu na cenu předmětu sporu (§ 49. č. 6 j. n.).

ad b) Ohledně jinakých osob služebných, ku společníkům domácnosti zaměstnavatelovy náležejících, jsou příslušny předmětně rovněž okresní soudy, a to bez ohledu na cenu předmětu sporu a — na rozdíl od čeledi — na to, kdy ku sporu došlo (§ 49.

---

[34]) Není však zapotřebí, aby čeledín byl zaměstnavatelem také stravován (srv. § 19. českého řádu čeledního). Z toho, že jde o stále se opakující služby, jde, že mzda bývá zpravidla měsíční, někdy i roční. Srv. *Budwinski*, A, XXXI., 5162.

č. 6 j. n.). Pravomoc úřadů správních je zde tedy vůbec vyloučena.

ad c) Ohledně osob, jež konají sice služby v domácnosti, ale společníky domácnosti zaměstnavatelovy nejsou, jsou příslušny podle ceny předmětu sporu buď soudy okresní nebo soudy sborové; neboť ustanovení § 49. č. 6 j. n. o osobách takových nemluví, takže tu podržuje všeobecná zásada § 49. č. 1 j. n. svou platnost. Co do příslušnosti místní sluší připomenouti, že vedle obecného soudu žalovaného (podle okolností zaměstnavatele či zaměstnaného) je při žalobách proti zaměstnavateli příslušným i soud dřívějšího bydliště zaměstnavatelova (§ 97. j. n.).

2. *Služby při hospodářství polním a lesním.* Také při služebních poměrech sem náležejících dlužno rozeznávati především: *a*) čeleď; k ní počítati sluší osoby, jichž poměr služební má shora naznačené, čelední poměr charakterisující vlastnosti, jenom že služby jejich nejsou obmezeny na domácnost, nýbrž vztahují se na hospodářství samo. V otázce příslušnosti platí i ohledně této čeledi totéž, co bylo shora uvedeno o čeledi v domácnosti zaměstnané.

b) Kromě čeledi je zde skupina pomocného dělnictva hospodářského, jež charakterisovati lze ve směru positivním tím, že jeho služby vztahují se rovněž na polní a lesní hospodářství, ve směru negativním pak tím, že toto nestává se smlouvou také společníkem domácnosti hospodářovy a není zjednáno na mzdu denní. Také pro spory z takovýchto poměrů služebních platí co do příslušnosti tytéž zásady jako pro čeleď (nař. min. vnitra z 15. března 1860, č. 73 ř. z., § 49. č. 6 j. n.), tedy příslušnost okresních soudů ratione causae jen po uplynutí 30 dnů po zrušení poměru služebního, jinak příslušnost úřadů správních.

c) Totéž platí ohledně nádenníků při polním neb lesním hospodářství zaměstnaných (§ 49. č. 6 j. n. a min. nař. z 15. března 1860, č. 73 ř. z.).

d) Kromě dosud vytčených poměrů služebních vyskytuje se tu celá řada takových služebních poměrů, jež vztahují se sice na polní a lesní hospodářství, ale jejichž služby v poměru ke službám čeledi a hospodářského dělnictva kvalifikovati sluší výše. Služební

poměry tyto tvoří celou skupinu zřízenců a úředníků zemědělských a lesních. Ve sporech z takovýchto poměrů služebních vzniklých nenastává nikdy příslušnost úřadů správních, nýbrž povždy soudů řádných, a to opět podle ceny předmětu sporu buďto soudů okresních neb sborových. Nerozhodno je, byl-li snad v konkretním případě ten který zřízenec domácím společníkem hospodářovým neb ne.

Podle osnovy zákona o služebních smlouvách osob zaměstnaných v podnicích polního a lesního hospodářství, kterou vláda v poslední době v panské sněmovně předložila (3. příl. ku stenogr. prot. panské sněm. XXI. sezení, 1911), nastala by i v otázce příslušnosti částečně změna. Nikoli sice co do hospodářské čeledi a nádenictva, na něž se osnova vůbec nevztahuje, nýbrž co do hospodářského dělnictva. Osnova vztahuje se na veškery osoby, jež jsou zaměstnány na základě smlouvy služební v podnicích hospodářství polního a lesního (neb ve vedlejších živnostech s podniky těmi spojených), nečiníc rozdílu, na jak dlouho služební smlouva byla uzavřena (zdali trvale či jen přechodně na dobu krátkou); také povaha prací není rozhodnou. Vztahují se tedy ustanovení osnovy i na oný zřízence, jež jsme shora (pod *b*) označili jakožto pomocné dělnictvo hospodářské. Dle § 38. osnovy přísluší rozhodování sporů z poměrů služebních osnovou upravených soudům; tím přestane tedy i co do pomocného dělnictva hospodářského příslušnost úřadů správních a spory dotyčné bude lze projednávati i za trvání poměru služebního hned před soudy okresními (§ 49. č. 6 j. n.).

3. *Služební poměry při hornictví.* Při podnicích horních sluší rozeznávati jednak skupinu dělnictva zaměstnaného na horách — a to nejenom pod zemí, nýbrž i na povrchu — jednak personál dozorčí (§ 200. hor. z.: „Aufsichts- und Arbeitspersonal“). Mezi tímto dozorčím personálem pak zaujímají jedni postavení úředníků horních, jiní pak dozorců bez kvalifikace úřednické (Betriebsaufseher, §§ 201., 202. hor. z., § 9. zák. z 31. prosince 1893, č. 12 ř. z. z r. 1894). Pro spory ze služebních poměrů mezi dělnictvem a zaměstnavatelem uzavřených je příslušný zpravidla soud okresní, a to bez ohledu na cenu předmětu sporu (§ 49. č. 6 j. n.); jenom fakultativně a podmínečně je příslušným i rozhodčí soud spo-

lečenstev horních, podle zákona ze 14. srpna 1896, č. 156 ř. z. zřízených. Tento soud rozhodčí je totiž příslušný jenom při sporech služebních, zahájených za trvání poměru služebního aneb do 30 dnů po jeho zrušení, a tu ještě jenom tehdy, jestliže se žalovaný do jednání před soudem rozhodčím pustil (§ 30. cit. zák.). Ve všech ostatních případech nastává příslušnost soudů státních; tím odňata zároveň veškera ingerence ve sporech těchto úřadům politickým. Rozhodnutí říšského soudu z 18. dubna 1893, č. 134 (Věstník min. sprav. 1893, str. 65) není tedy, pokud jím vyslovena platnost minist. nař. ze dne 7. prosince 1856, č. 224 ř. z., pro spory mezi majiteli hor a dělnictvem, dle dnešního stavu zákonodárství správným.

Pokud jde o spory z poměrů služebních vzniklé mezi podnikatelem a zřízenci horními, kteří nepatří sice do kategorie dělnické ve smyslu cit. zákona z r. 1896, ale také ne mezi horní úřednictvo (dozorci v ruzných stupnicích), je příslušným povždy a výlučně soud okresní (§ 49. č. 6 j. n.); neboť na ně se zákon z r. 1896 o společenstvech horních nevztahuje. To jde z toho, že zákon tento prohlašuje za členy společenstva „dělníky" (Arbeiter), mezi něž však, jak z četných ustanovení zákona horního (§§ 201., 202., 205., 206., 208., 209. hor. z.) na jevo jde, dozorce horní počítati nelze.

Tedy i v oboru služebních poměrů hornických znamenati lze tendenci, vymaniti spory z nich vznikající ingerenci úřadů správních. Ale pokud jde o rozhodčí soudy společenstev horních, byla ingerence tato zvláštním způsobem zachována, resp. zvlášť upravena. Ve případě tom totiž, když některý člen rozhodčího soudu je na sporu nepřímo nebo přímo súčastněn aneb je v podniku, a němž spor vznikl, zaměstnán, je činnost revírního úřadu horního a řádného soudu ve sporech služebních zvlášť kombinována. Výrok rozhodčí, na němž se takováto, dle zákona vyloučená osoba súčastnila, je totiž zmatečný; zmatečnost tato musí býti do 8 dnů uplatňována u revírního úřadu horního, jenž o ní rozhoduje. Do 8 dnů ode dne doručení rozhodnutí tohoto může však každá strana rozhodnutí revírního úřadu horního bráti v odpor žalobou, u řádného soudce podanou. K rozhodování o tomto byl by dle zásady obsažené v § 49. č. 6 j. n. příslušným výlučně okresní soud bez ohledu na cenu předmětu sporu.

Přezkoumává zde tedy řádný soud rozhodnutí úřadu správního (§ 29. odst. 3 a 4 cit. zák. z r. 1896). Ovšem výrok revírního úřadu horního resp. řádného soudu vztahuje se povždy jenom na vyslovení neb popření zmatečnosti; v tomto případě zůstává v platnosti výrok soudu rozhodčího ve sporu služebním učiněný, ve případě prvém může se vrátiti spor opět k soudu rozhodčímu, jenž o něm — ovšem v jiném složení — znovu rozhoduje.

Zcela rozdílně, než posud uvedeno, je upravena příslušnost pro spory vzniklé ze služebního poměru, zákonem horním upraveného, mezi podnikatelem hor a úředníky horními; je totiž ve sporech těchto bez ohledu na cenu předmětu sporu věcně příslušným sborový soud první instance jakožto senát horní (§ 53. č. 7 j. n.). Horní zákon upravuje tyto služební poměry v části IX. Příslušnost horního senátu není však obmezena jenom na spory, jež týkají se otázek v této části horního zákona výslovně upravených, nýbrž i na spory, při nichž dle § 2. hor. zák. bude nutno vzíti na pomoc jiné zákony, zejména zákon občanský, pokud jsou to jenom spory z poměru služebního vzniklé (na př. spor o zaplacení služného).[35]

4. *Služební poměry živnostenské.* Služební poměry tyto jsou vzhledem k rozmanitosti živností i služeb při nich se vyskytujících velice pestré. Je tedy pochopitelno, že i zásady o příslušnosti jsou dosti komplikované a málo přehledné. Chceme-li zásady tyto alespoň poněkud přehledně podati, musíme rozděliti si látku především dle živností, totiž jednak na živnosti, jež řádu živnostenskému podléhají (*a*), jednak na živnostenské podniky, jež živnostenskému řádu nepodléhají (*b*). Ve skupině prvé pak dlužno zjistiti nejprve stav otázky naší před vydáním zákona ze 16. ledna 1910, č. 20 ř. z. o obchodních pomocnících, a teprve pak pokusiti se o vylíčení zásad příslušnosti dle stavu dnešního, aby vliv právě tohoto zákona o obchodních pomocnících na úpravu příslušnosti jasně vynikl.

a) *Služební poměry při živnostech řádu živnostenskému podléhajících*: α) *až do zákona ze dne 16. ledna 1910, č. 20 ř. z. o obchodních pomocnících.*

[35]) Rozh. nejv. soudu ze 4. ledna 1910 R III. 426/9 úř. sb. 1306/XII.

Pro úpravu příslušnosti ve sporech z poměrů služebních, na živnosti tyto se vztahujících, nemá význam povaha té které živnosti, jak je má na mysli řád živnostenský, totiž jde-li o živnost svobodnou, řemeslnou neb koncesovanou. Za to však není bez významu jednak okolnost, v čem provozování živnosti záleží, jednak jaké služební postavení ten který zřízenec v živnosti zaujímá.

Ve směru prvém je totiž podle řádu živnostenského i podle zákona ze 27. listopadu 1896, č. 218 ř. z. o soudech živnostenských činiti rozdíl jednak mezi živností obchodní, jednak všemi ostatními, zejména živnostmi výrobními. Za živnost obchodní (Handelsgewerbe) ve smyslu těchto zákonů považovati jest totiž jenom onu živnost, která záleží v obchodování, tedy prodeji zboží (§ 38. živn. ř.). Není tedy živností obchodní ve smyslu zmíněných zákonů živnost výrobcova, jenž prodává nejenom výrobky jím samým zhotovené, nýbrž i zboží jiné, jak jej k tomu § 37. živn. ř. opravňuje,[36]) nýbrž ani jiná živnost, jež provozuje sice obchody ve smyslu zákona obchodního, ale nikoliv v uvedeném smyslu řádu živnostenského (§ 38. živn. ř.), předpokládajíc, že vůbec řádu živnostenskému podléhá.

Rozdíl tento jeví svůj význam dle shora cit. zákona o soudech živnostenských v tom směru, že, jde-li o živnost obchodní ve smyslu řádu živnostenského, patří tam, kde soudy živnostenské zřízeny jsou, veškery spory z poměrů služebních, na živnosti tyto se vztahujících, v § 4. zákona o soudech živnostenských uvedené[37]) před tyto soudy živnostenské, a to bez ohledu na to, jaké postavení v obchodní živnosti ten který zřízenec zaujímá (§ 5. lit. *d*) zák. o s. ž.). Nepatří tedy ku příslušnosti soudů živnostenských jenom spory vzniklé mezi živnostníkem a jeho pomocným dělnictvem neb nádenníky (§ 5. lit. *b*) zák. o soudech živn.), nýbrž také spory mezi majitelem živnosti

---

[36]) Rozh. nejv. soudu z 9. dubna 1907 č. 4625, úř. sb. 1072 IX., plenis. rozh. z 3. června 1908 R I. 306/8, rep. nál. č. 203 (Právník 1908, str. 516), ze 7. ledna 1908 č. 16.730, Zbl. für die jur. Praxis. 1908, str. 244.

[37]) Jiné, v § 4. zák. o s. živn. neuvedené spory nepatří k soudům živnostenským, byť i měly ve služebním poměru svůj vznik. Srv. *Pollak*, 150. *Pisko*, Ztschr. für Handelsrecht. 66. sv., str. 539.

a osobami, které jsou ustanoveny pro vyšší výkony služební, obyčejně s ročním neb měsíčním služným (arg. „alle" v § 5. *d*) zák. o s. ž.). Předpokládá se toliko, že tito vyšší zřízenci v živnosti obchodní (v užším sm.) vykonávají služby kupecké (na rozdíl vyšších služeb nekupeckých).

Pokud jde o jinaké živnosti než obchodní (ve sm. řádu živn.), dlužno činiti rozdíl podle služebního postavení, jaké ten který zřízenec v živnosti zaujímá. K soudům živnostenským patří tu totiž jenom spory vzniklé ze služebního poměru mezi zaměstnavatelem a dělníky jeho. Pojem dělníků vymezuje pak § 5. zák. o s. živn., počítaje k nim:

a) mistry, dílovedoucí a přední dělníky, *b*) dělníky pomocné, včetně účedníků, a nádenníky, *c*) osoby, které pro podnikatele doma za mzdu zpracují suroviny a polotovary, aniž při tom samostatně podnikají.

Osoby, které jsou pro vyšší úkony služebné ustanoveny a jež § 73. posl. odst. živn. ř. ze skupiny pomocníků pracovních vylučuje, nelze tedy ani ve smyslu § 5. zák. o s. živn. k dělníkům počítati; výjimka platí dle výslovného ustanovení § 5. lit. *a*) zák. o s. živn. toliko ohledně dílovedoucích. Spory vzniklé ze služebních poměrů těchto vyšších zřízenců (vyjma dílovedoucí) patří tedy povždy ku pravomoci soudů řádných, a to, dle ceny, buď okresních neb sborových. Je-li pak zaměstnavatel obchodníkem ve smyslu zákona obchodního, patří spory tyto ku pravomoci soudů kausalních, a to, dle ceny, buď samostatných soudů, resp. senátů obchodních aneb soudů okresních resp. v místech, kde jsou samostatné sborové soudy obchodní, soudu okresních ve věcech obchodních (§§ 51. č. 2, 52. jur. n., 39. č. 2 uvoz. zák. k obch. zák.).

Nejsou-li v místě, o něž jde, zřízeny soudy živnostenské, patří veškery spory z poměrů služebních před soudy řádné. Zákonem o soudech živnostenských (§ 37.) zrušena byla pravomoc úřadů politických, jež před tím za trvání poměru služebního a do 30 dnů po zrušení jeho nastupovala (§ 87. lit. *c*) zák. z 8. března 1885, č. 22 ř. z., jenž zrušen byl §em 37. zák. o s. živn.). Pokud jde o spory mezi živnostníky a jich dělníky pomocnými, jsou předmětně příslušny výlučně soudy okresní (§ 37. z. o s. živn.). Koho k pomocníkům

pracovním počítati dlužno, vyslovuje § 73. řádu živn. Ale ustanovení toto sluší doplniti ve dvojím směru. Jednak dlužno sem počítati i osoby v § 5. lit. *a*) z. o s. živn. jmenované, zejména dílovedoucí, jakkoliv jsou právě tito v § 73. posl. odst. řádu živn. z kategorie „pomocných pracovníků“ vyjmuti. Jde to jasně na jevo z § 49. č. 6 jur. n., jenž přikazuje ratione causae soudům okresním výslovně spory mezi zaměstnavateli a jimi zaměstnanými „dílovedoucími“. Jednak dlužno sem i spory mezi živnostníky a nádenníky v živnosti zaměstnanými počítati, ačkoliv § 73. *d*) řádu živn. a čl. V. lit. *d*) uv. z. k ř. živn. nádenníky mezi pomocné dělníky neřadí; neboť § 5. lit. *b*) z. o s. živn. v otázce příslušnosti (a jenom ohledně ní) staví nádenníky pomocnému dělnictvu živnostenskému na roveň.

Pokud jde o spory mezi zaměstnavatelem, jenž provozuje živnost obchodní ve smyslu řádu živnost., a zřízenci jeho, dlužno uvésti toto: Dle § 37. z. o s. živn. patří, není-li v místě soudu živnostenského, výlučně před soudy okresní jenom spory mezi živnostníkem a jeho pomocnými dělníky. Poněvadž, jak už uvedeno, otázku, koho dlužno za pomocného dělníka považovati, rozhodnouti sluší dle § 73. řádu živn., patří sem i při živnostech obchodních jenom oni zřízenci, kteří jsou při živnostenském podniku v pravidelném zaměstnání jako pomocníci (zde tedy pomocníci obchodní, ovšem nikoli ve smyslu nového zákona o obch. pomocnících, o němž bude později řeč), učňové, dále zřízenci, jichž se užívá k podřízeným službám pomocným při živnosti. Tedy i spory mezi živnostníkem, provozujícím živnost obchodní ve smyslu řádu živnost., a jeho pomocníky obchodními, kteří jsou zároveň pomocnými dělníky ve smyslu § 73. živn. ř., platí výlučně předmětná příslušnost soudů okresních. Byl tedy už §em 37. z. o s. živn. modifikován § 51. č. 2 j. n. a § 39. č. 2 uvoz. zák. k obch. zák., jež přikazovaly spory takové podle ceny buď před soudy okresní (okresní soudy ve věcech obchodních) neb soudy (senáty) obchodní.

Pokud jde o osoby k vyšším službám — ať kupeckým či nekupeckým — v živnostech obchodních (ve sm. živn. ř.) ustanovené, je příslušným, není-li v místě dotyčném soudu živnostenského, podle ceny buďsi okresní soud (po případě ve věcech obchodních), buď obchodní soud (senát) (§§ 51. č. 2 j. n., 39.

č. 2 uvoz. z. k obch. z.). Stejně upravena je i příslušnost ve sporech vzniklých mezi jinakými živnostníky, kteří provozují obchody ve smyslu práva obchodního a jejichž živnost podléhá zároveň i řádu živnostenskému.

V platnosti zůstala příslušnost rozhodčích výborů společenstev živnostenských pro rozhodování rozepří mezi členy společenstva a jejich pomocnými dělníky (§§ 114. *h*, 122., 123., 124. řádu živn., 35. zák. o s. živn.), vzniklých z poměru pracovního, učňovského a námezdního. Pomocnými dělníky rozuměti tu sluší veškery osoby v § 73. živn. ř. jmenované.[38]) Vyjmuty jsou tedy osoby k vyšším výkonům služebným ustanovené (§ 73. posl. odst. živn. ř.). Příslušnost rozhodčího výboru nastává však jenom tenkrát, podrobí-li se mu písemně obě strany anebo, nestalo-li se tak, dovolává-li se jedna strana výboru a odpůrce její, byv předvolán, před výbor se dostaví a příslušnost jeho uzná (§ 122. lit. *b*) živn. ř.).

β) *Po vydání zákona ze dne 16. ledna 1910, č. 20 ř. z. o obchodních pomocnících.*

Zásady dosud uvedené doznaly podstatné změny zákonem o obchodních pomocnících. Zákon tento rozšiřuje totiž pojem obchodních pomocníků a rozšiřuje značnou měrou i příslušnost soudů živnostenských, takže jím právě zákon ze dne 27. listopadu 1896, č. 218 ř. z. byl modifikován.

Podle §§ 1. a 2. zák. o obchod. pomocnících platí předpisy zákona tohoto: 1. pro služební poměry osob ustanovených v závodě obchodním (ve sm. práva obchodního) a to: *a*) ku konání prací převahou kupeckých (obyčejných i vyšších); vyjmuty jsou osoby, jichž je jenom výjimečně užíváno ku výkonu kupeckých služeb, jakož i ony, které konají převahou podřízené úkony, a učedníci (§§ 1., 5. cit. z.), *b*) ku konání vyšších nekupeckých služeb (§ 1. odst. 1. cit. z.);

2. pro služební poměry osob, ustanovených v jinakých závodech, i když to nejsou podniky obchodní ve sm. zákona obch., ku konání služeb kupeckých aneb vyšších služeb nekupeckých.

---

[38]) V pojmu pomocných dělníků (Hilfsarbeiter) jsou zahrnuti tedy i učňové (§ 73. lit. *c* živn. ř.); jenom tam, kde zákon mluví o tovaryších (Gehilfen), jsou učňové vyjmuti (§§ 106. IV., 73. lit. *a*, *b*, *d* živn. ř.).

Dle § 41. cit. z. o obch. pom. přísluší spory z poměru služebních v tomto zákoně upravených před soudy živnostenské (sc. pokud podnik zaměstnavatelův živn. řádu podléhá).

Tím rozšířena příslušnost soudu živnostenských po stránce subjektivní: *a*) při živnostech obchodních ve sm. řádu živnost. (§ 5. lit. *d*) z. o s. živn.) i na osoby k vyšším nekupeckým službám ustanovené;[39]) *b*) při ostatních živnostech — ať obchodních ve sm. práva obchodního, ať jiných — na osoby k vyšším službám kupeckým i nekupeckým ustanovené. Tím pozbyl všude tam, kde je zřízen soud živnostenský, také § 51. č. 2 j. n. a § 39. č. 2 uvoz. zák. k obch. zák. své účinnosti, předpokládajíc, že působnost živnostenského soudu se na tu kterou živnost vztahuje (§ 3. zák. o s. živn.).

Rozšíření příslušnosti soudu živnostenských nastalo však i ve směru objektivním; kdežto totiž dle § 4. zák. o soudech živnost. patří před tyto soudy jenom spory tam pod lit. *a*)—*g*) naznačené, tedy nikoliv i jiné spory, byť i měly v poměru služebním, pracovním neb učebním svůj původ, přikazuje § 41. zák. o obch. pom. kategoricky veškery spory z poměru služebních v tomto zákoně upravených soudům živnostenským, i když by předmětem sporu nebyly právě záležitosti v § 4. zák. o soudech živnost. jmenované.[40]) Obmezovati příslušnost soudu živnostenských jenom na spory v § 4. zák. o soudech živnost. jmenované, nebylo by správným vzhledem ku všeobecnému znění § 41. zák. o obch. pom., jež obmezujícímu výkladu takovému opory neposkytuje. Ostatně nelze úmysl zákonodárcův k obmezení takovému dovoditi ani z motivů zákona, jež by ovšem samy rozhodovati nemohly, i kdyby z nich úmysl takový patrným byl. Zákonodárce byl zaujat snahou po „úpravě jednoduché a přehledné“ a na to, že §em 41. i objektivně rozšiřuje hranice věcné příslušnosti soudů živnostenských, věru ani nepomyslil.

Osoby, na něž se zákon o obchodních pomocnících nevztahuje, totiž ony, jichž je jenom výjimečně užíváno ku výkonu služeb kupeckých, jakož i ony, které konají převážně úkony podřízené,

---

[39]) Osoby k vyšším službám kupeckým ustanovené patřily už dle § 5. lit. *d* z. o. s. živn. ku příslušnosti soudu živnostenských.

[40]) Jinak *Pisko* str. 539.

a učedníci, podléhají soudům živnostenským už dle § 5. lit. *b*) zákona o soudech živnostenských.

Soudy živnostenské nejsou zřízeny ovšem tak hustě, aby obvod jednoho hraničil přímo hned s obvodem druhého. Také působnost jejich nemusí se vztahovati na veškery podniky živnostenské, v jich obvodu provozované (§ 3. zák. o s. živn.). Dlužno tedy přihlédnouti k tomu, jaké zásady platí v otázce příslušnosti tam, kde jde sice o živnost, podrobenou řádu živnostenskému, ale kde nejsou zřízeny soudy živnostenské. Poněvadž zde zákon o obch. pomocnících nijakých změn co do příslušnosti nezpůsobil, platí i nyní podstatně tytéž zásady, jež uvedeny byly dříve už pro dobu před zákonem o obch. pomocnících. Nastává tu tedy povždy příslušnost soudů řádných a to: 1. je-li zřízenec ustanoven k výkonu obyčejných služeb, ať kupeckých či nekupeckých, takže dotyčného zřízence považovati dlužno za pomocného dělníka ve smyslu řádu živnost. (§ 73.), resp. za nádenníka (§ 5. lit. *b*) zák. o s. živn.), neb ku výkonu služeb podřízených, rozhodují spory služební z poměrů takových vzniklé dle § 37. zák. o s. živn. výlučně soudy okresní. V tom směru pozbývá tedy, jak už dříve řečeno, ustanovení §§ 51. č. 2 jur. n. a 39. č. 2 uv. zák. k obch. z. své platnosti. Totéž platí i o dílovedoucích, ne sice dle § 37. z. o s. živn., nýbrž dle výslovného ustanovení § 49. č. 6 jur. n.[41]);

2. je-li zřízenec ustanoven k výkonu vyšších služeb, ať kupeckých či nekupeckých, nastává příslušnost soudů řádných podle ceny předmětu sporu, tedy buď soudů okresních či sborových. A tu opět, je-li zaměstnavatel obchodníkem ve smyslu zákona obchodního, jsou příslušny soudy (senáty) obchodní resp. okresní soud (event. okr. soud ve věcech obchodních), jinak soudy obecnou pravomoc vykonávající (§§ 51. č. 2, 52. jur. n., 39. č. 2 uv. zák. k obch. zák.).[42])

---

[41]) Přes to, že § 49. č. 6 j. n. mluví jenom o „dílovedoucích", budou jim zajisté na roveň postaveni i mistři a přední dělníci, jež § 5. lit. *a*) zák. o s. živn. na roveň klade.

[42]) Pokud by šlo o živnosti obchodní ve sm. řádu živnost., mohly by vzejíti pochybnosti. Tam totiž přikazuje, jak jsme viděli, § 5. lit. *d*) z. o s. živn. veškery osoby, které konají služby kupecké — tedy i vyšší zřízence — soudům živnostenským. Vzhledem k tomu, že tento § 5. dle

b) Služební poměry při podnicích řádu živnostenskému nepodléhajících.

Poněvadž § 41. zák. o obch. pomocnících přikazuje spory z poměru služebních jím upravených soudům živnostenským jenom tenkrát, jestliže podnik zaměstnavatelův podléhá řádu živnostenskému, dlužno přihlédnouti k otázce naší i v těch případech, kdy podnik zaměstnavatelův živnostenskému řádu nepodléhá. Že zde nelze zásady shora (pod *a*) zjištěné prostě aplikovati, jde již z toho na jevo, že ve případech těchto zůstává živnostenský řád i zákon o soudech živnostenských mimo úvahu. Je patrno, že ve případech, kdy podnik nepodléhá řádu živnostenskému, mohou býti i pro spory služební příslušny toliko soudy řádné. Dlužno tu rozeznávati: 1. není-li zaměstnavatel obchodníkem ve sm. zákona obchodního, jsou příslušny soudy obecné, a to: α) ve sporech vznikajících z poměru služebních, jež by bylo lze zařaditi pod pojem v § 49. č. 6 jur. n. vymezený, pokud zde zákon mluví o sporech mezi jakýmkoli zaměstnavatelem a jím zaměstnanými „dílovedoucími, pomocníky, dělníky a učedníky", byly by příslušny ratione causae soudy okresní. Na tom, zdali toho kterého zřízence považovati jest zároveň za obchodního pomocníka ve smyslu cit. zákona

znění svého úvodu „Als Arbeiter im Sinne dieses Gesetzes gelten" i tyto vyšší zřízence počítá k „dělníkům", a že § 37. zák. o s. živn. přikazuje spory ze služebních poměru mezi živnostníky a pomocnými dělníky vzniklé tam, kde živnostenských soudů není, výlučně soudům okresním, mohlo by snad vzniknouti mínění, že i spory služební osob ku vyšším kupeckým službám při obchodních živnostech (ve sm. řádu živn.) ustanovených patří tam, kde není soudů živnostenských, bez ohledu na cenu předmětu sporu před soudy okresní. Ale mínění toto nebylo by správné. Dlužno si povšimnouti, že právě § 5. zák. o soudech živnost. činí rozdíl mezi pojmem „dělníků" („Arbeiter" v úvodě) a „dělníků pomocných" („Hilfsarbeiter" v § 5. lit. *b*) cit. z.). Onen pojem je širší, tento užší. Pojem „dělníků pomocných", o nichž mluví § 5. lit. *b*) určiti dlužno jenom dle řádu živnostenského (§ 73). Mluví-li tedy i § 37. zák. o soudech živn. o „dělnících pomocných", mohou tím býti míněni zase jenom dělníci pomocní ve smyslu §u 73. ř. živn., nikoli i všichni ostatní, jež § 5. z. o s. živn. dle svého úvodu k dělníkům počítá. To je ostatně zjevno i z citování §u 87. lit. *c*) zákona z 8. března 1885 č. 22 ř. z. v § 37. zák. o s. živn., jenž upravoval jenom příslušnost ve sporech služebních mezi živnostníky a pomocnými dělníky (ve sm. řádu živn.) vzniklých.

(na př. protože koná služby kupecké, nikoli ovšem vyšší) či nikoliv (poněvadž koná jenom výjimečně služby kupecké neb jen služby podřízené) nezáleží; β) ve všech ostatních, §em 49. č. 6 j. n. nezahrnutých případech rozhodují podle ceny soudy okresní neb sborové, tedy zejména pokud jde o vyšší služby kupecké či nekupecké.

2. Je-li zaměstnavatel obchodníkem ve smyslu zák. obch. (na př. při podnicích v § 2. č. 2 zák. o obch. pom. jmenovaných), řídí se určení příslušnosti ustanoveními §§ 51. č. 2, 52. jur. n. a 39. č. 2 uv. zák. k obch. zák.; bude tu tedy rozhodovati buďsi soud okresní (po případě ve věcech obchodních) nebo soud (senát) obchodní. Může tu tedy nastati i ve sporech shora (*b*) pod 1. α) naznačených příslušnost soudů sborových, má-li předmět sporu vyšší cenu než 1000 K. Neboť ve případech těchto nemá místa ustanovení §u 49. č. 6 j. n., nýbrž §u 39. č. 2 uv. zák. k obch. zák. (§§ 51. č. 2, 52. I. j. n.), jenž mluví zcela všeobecně o sporech z právního poměru obchodníků k jich prokuristům, obchodním zmocněncům, obchodním pomocníkům a jinakým v jich živnosti ustanoveným osobám, pokud nekonají služby čeledni.[43])

Živnostenský řád se nevztahuje podle čl. V. lit. *l*) uv. pat. k ř. živn. ku podnikům železničním a parolodním. Přes to, že se také zákon o obchodních pomocnících na zřízence železnic a plavby námořské nevztahuje (§ 5. z. o obch. pom.), budou přece pro spory v § 4. zák. o soudech živn. vytčené příslušny soudy živnostenské všude tam, kde se příslušnost soudů živnostenských vztahuje i na ně, jak to připouští § 1. odst. 2 zák. o soudech živnost. (§ 3. odst. 1 z. o s. ž.). Zejména jsou tu příslušny soudy živnostenské ve sporech ze služebních poměrů mužstva lodního a dělnictva zaměstnaného při stavbách režijních a pomocných ústavech železnic (§ 45. odst. 1. zák. z 28. července 1902, č. 156 ř. z.).[44]) Není-li zde soudu živnostenského, neb nevztahuje-li se působnost

[43]) Ohledně osob, vykonávajících služby čeledni, platí ustanovení §u 49. č. 6 j. n.

[44]) Dělnictvem rozuměti tu sluší všechny osoby zaměstnané při stavbách režijních neb ústavech pomocných, pokud nejsou ustanoveny na základě služebního řádu (služ. pragmatiky) u té které správy železniční v platnosti jsoucího § 3. cit. z. z r. 1902.

jeho i na železnice a paroplavbu, jsou ve sporech těchto předmětně příslušny, pokud jde o služební poměry mužstva lodního a dělnictva při stavbách režijních a pomocných ústavech železnic zaměstnaného výlučně s o u d y o k r e s n í, resp., pokud se týče mužstva lodního, za okolností soudy okresní ve věcech obchodních a námořních (§ § 49. č. 6. 52. II. jur. n., 45. odst. 2 zák. z 28. července 1902. č. 156 ř. z.). **Živnostenský řád nevztahuje** se dále k vedlejším živnostem s podniky zemědělskými a lesními spojeným, pokud se hlavně zabývají zpracováním vlastních výrobků (čl. V. lit. *a*) vyhl. pat. k ř. živn.). Také na zřízence těchto závodů nevztahují se ustanovení zákona o obchodních pomocnících, leč pokud by byli zřízenci ti ustanoveni k tomu, aby převážně konali služby kupecké (§ § 1. odst. 1. 5. zák. o obch. pom.). Co do příslušnosti platiti budou zásady shora (*b*) pod 1. α), β) uvedené.

Úvahy kritické.

Pokusivše se o zjištění zásad platných pro určení příslušnosti ve sporech z poměru služebních vznikajících, můžeme přikročiti k posouzení zjištěného stavu právního. Obraz, jejž jsme v předchozím nastínili, překvapuje svou pestrostí. Vzhledem k různé podstatě a povaze služebních poměrů a nestejnému významu pro účastníky, zejména ony, kdož zaujímají postavení zaměstnaných, nelze ovšem žádati naprosto jednotného upravení příslušnosti soudní. Ale lze zajisté hájiti požadavek, aby tam, kde jde o služební poměry buď zcela stejné neb si podstatně podobné, byla i příslušnost upravena jednotně. Vždyť úprava otázky, kdo je povolán k rozhodování sporu, má býti jednou ze záruk toho, že rozhodnutí bude co nejsprávnější.

Přehlédneme-li právní stav, o jehož vylíčení jsme se pokusili, s tohoto hlediska, přiznáme si, že úprava příslušnosti ve sporech z poměru služebních povahy veřejnoprávní nedává tolik příčiny k námitkám, jako úprava týkající se služebních poměrů soukromoprávních. Tam povolány jsou k rozhodování zpravidla soudy práva veřejného, jenom výjimečně řádné soudy občanské; poněvadž pak jak soudy práva veřejného, tak i soudy řádné poskytují stejně záruk správného a nestranného rozsouzení, nelze proti té či oné úpravě příslušnosti vznésti zásadních námitek. Předpokladem ovšem je, že tam, kde se svěřuje rozhodování soudům řádným, poskytne resp. přizná se i jim nezkrácené právo

rozhodování, tak aby mohly svůj úkol nestranného, zároveň ale i všestranného a spravedlivého posouzení a rozhodnutí věci splniti.

Daleko více námitek lze činiti úpravě příslušnosti, pokud jde o služební poměry soukromoprávní. Požadavek, aby úprava příslušnosti byla alespoň relativně už zárukou správného rozhodnutí, není zajisté splněn tam, kde se povolávají k rozhodování jiné orgány než soudy, ať už jsou to státní úřady správní či úřady autonomní. Tytéž důvody, jež byly zákonodárci rozhodny pro odstranění příslušnosti úřadů těchto ve sporech mezi živnostníky a jich pomocnými dělníky,[45]) platí i ve případech ostatních, v nichž, jak jsme viděli, ustanovení o příslušnosti úřadů správních dosud platí. Poněvadž pak i postavení služební a společenské pomocných dělníků zemědělských, lesnických i čeledi v podstatě se od služebního a společenského postavení dělnictva živnostenského valně neliší, bylo by i v zájmu rovnoprávnosti, aby judikatura orgánů správních byla i ve sporech jich služebních poměrů se týkajících odstraněna a soudům svěřena. Že požadavek tento zjednává si v novějším zákonodárství uznání, jde na jevo zejména i ze shora již zmíněné osnovy zákona o služebních smlouvách zřízenců v zemědělských a lesnických podnicích zaměstnaných.

Ale úprava příslušnosti, jak jsme ji seznali, neuspokojuje ani potud, pokud pravomoc ve sporech služebních soudům svěřena byla. Pokud zákonodárce neopustil zásadu, že nelze vystačiti s jediným, stejně organisovaným typem soudů pro veškery spory, ať jsou druhu a významu jakéhokoliv, a dle toho podle důležitosti a majetkové ceny sporného předmětu ustanovuje k výkonu pravomoci více různě organisovaných typů soudů, dlužno trvati na požadavku, aby spory stejné důležitosti byly rozhodovány stejně organisovaným soudem, takže záruka správného rozhodnutí, pokud už v úpravě příslušnosti vězí, je ohledně všech těchto sporů táž. Z toho lze dovoditi dvojí: jednak, že není správné, svěřovati soudu, jenž celým svým vývinem, určením, složením i způsobem řízení povolán je

[45]) Srv. o tom poznámky ku zprávě stálého výboru poslan. sněmovny o osnově zákona o soudech živnost. č. 1337 příloh ku stenogr. prot. posl. sněm. XI. sesse, 1895.

k rozhodování zcela jednoduchých, na denním pořádku jsoucích, v téže podobě se opětujících sporů menší ceny majetkové, záležitosti, jež se z tohoto rámce svou povahou i významem vymykají, jednak, že je pochybeno upraviti příslušnost v těchže záležitostech zcela nestejnoměrně tak, že některý spor rozhoduje jeden druh soudů, jiný spor téže povahy však zcela jinak organisovaný druh soudu, při čemž rozhodnutí otázky, který z těchto různých typů soudů v konkretním případě rozhodovati má, závisí na čiře zevních okolnostech.

Dnešnímu stavu právnímu lze činiti výtky v obojím směru. Vinu toho pak přičísti dlužno zejména zákonu ze 16. ledna 1910, č. 20 ř. z. o obchodních pomocnících. Zákon tento chtěl upraviti příslušnost „jednoduše a přehledně“, ale z obrázku, jejž jsme nastinili, vyčísti lze na první pohled, že úprava ta není ani jednoduchou ani přehlednou. O jednoduchosti a přehlednosti bylo by lze mluviti jenom v těch případech, kde se k podniku zaměstnavatelovu živnostenský řád vztahuje a v místě dotyčném živnostenský soud zřízen je. Případy ony však, kde živnostenského soudu není aneb kde se živnostenský řád na podnik zaměstnavatelův nevztahuje, úpravu příslušnosti o epitheta ona připravují.

Pokud jde o spory ze služebních poměrů zákonem o obchodních pomocnících upravených, kde podnik zaměstnavatelův řádu živnostenskému podléhá, v místě dotyčném soud živnostenský je zřízen a působnost jeho se na podnik dotyčný vztahuje, jsou veškery spory, jak jsme viděli, přikázány soudům živnostenským. Toť ovšem úprava jednoduchá; jenom je otázka, je-li úprava tato také účelnou. Účelnost tuto nechceme popírati, pokud jde vskutku o služební poměry zřízenců takových, které už dle živnostenského řádu (§ 73.) anebo dle § 5. zák. o soudech živnostenských k pomocným dělníkům resp. dělníkům počítati dlužno. Ale za nesprávné máme, že přikázány soudům živnostenským veškeré spory ze služebních poměrů osob k vyšším úkonům ustanovených.

Úkolem soudů živnostenských je především sloužiti potřebám dělnictva živnostenského; motivy zákona o soudech živnost. mluví důsledně o „arbeitende Klasse“ a odůvodňují nutnost soudů těchto snahou „um der arbeitenden Klasse, und zwar zunächst den gewerblichen Kreisen eine Rechtshilfe zu ver-

mitteln, die ihr bisher versagt war, auf die sie aber nicht nur Anspruch hat, sondern die ihr der Staat zu gewähren auch aus socialpolitischen Gründen alle Ursache hat". Soudy živnostenské mají býti dle intencí zákonodárcových institucí, jež by rozhodovala rychle i správně; zákonodárce neočekával ani od soudů okresních rychlost takovou, jež by vyhovovala potřebám, o něž se ve sporech živnostenského dělnictva jedná. Požadavek zvláštní rychlosti rozhodování sporů soudy živnostenskými, a to rychlosti ještě větší, než s jakou mohou rozhodovati soudové okresní, odůvodněn je jednak postavením dělnictva (poměry mzdové, poněvadž mnoho dělníků spatřuje ve mzdě týdenní už poměrně jistou existenci, kdežto stejně mnoho dělníků je odkázáno jenom na mzdu denní, nutnost přestěhování pro nedostatek práce, újma na výdělku, již by dělník utrpěl pochuzkami k soudu a p.), jednak i povahou sporu, o něž tu běží (zaplacení a srážky mzdy, propuštění z práce, vydání knížek pracovních a p.). Obě tyto složky nutí k tomu, aby se dělnictvu dostalo pomoci soudní co možná nejrychlejší. Aby ale touto rychlostí neutrpěla i správnost, přibrán živel laický; odůvodněno to tím, že jde tu o celé skupiny právních jednání, při nichž velikou důležitost mají zkušenost, zvyklosti, znalost postupu technického, zvláštností názvoslovných a p. Soudce z povolání musil by za účelem objasnění takových otázek slyšeti znalce, čímž by se projednání sporu jen zdrželo; aby se tak nemusilo státi a přece se soudci dostalo odborné informace, stanoveno přibrání přísedících laiků. Poněvadž pak spory soudům živnostenským přikázané jsou povahou svou zpravidla zcela jednoduché, malé ceny, vyskytujíce se každodenně, vyžadují nejen rozhodnutí rychlého, nýbrž i jasného a laciného. Proto právě stačí v rozhodnutích soudů živnostenských prosté a srozumitelné vytčení otázky skutkové i právní, a není třeba, aby zde výrazu došly všechny jemné odstíny vědeckoprávní. Majíť soudy živnostenské důležitou funkci sociální, aby vychovávaly podnikatele i dělníka k úctě vzájemných práv z poměru služebního vznikajících.

V tomto smyslu asi odůvodňují motivy zřizování soudů živnostenských a přikázání jim jistých z poměru služebního vzniklých sporů (srov. 1337 příloh ku stenogr. protokolu posl. sněm., XI. sesse, 1895).

Nic z toho, co tu o soudech živnostenských z motivů bylo uvedeno, neplatí pro služební poměry osob k vyšším úkonům ustanovených. Osoby tyto živnostenský řád výslovně z kategorie dělnictva živnostenského vylučuje (§ 73. posl. odst. ž. ř.) a není už proto podřízení jich soudům živnostenským, a tím tedy postavení jich v tomto směru na roveň dělnictvu živnostenskému, nijak oduvodněno. Bylo-li lze už rozšíření příslušnosti soudu živnostenských i na osoby při obchodních živnostech (ve sm. ž. ř.) vyšší kupecké služby konající (§ 5. lit. *d*) zák. o s. živn.) právem považovati za pochybené, lze tím méně ospravedlniti ono dalekosáhlé rozšíření pusobnosti soudu živnostenských i na veškery osoby k vyšším úkonům — kupeckým i nekupeckým — při všech ostatních podnicích živnostenských ustanovené.

Osobám těmto nejde tak o to, aby bylo o nároku jejich rozhodnuto rychle a levně, nýbrž především o to, aby bylo rozhodnuto správně, což opět předpokládá projednávání důkladné. Ostatně nelze přehlížeti, že u nás soudy řádné v otázce rychlosti k nějaké nespokojenosti příčiny nedávají, takže z důvodu urychlení věci netřeba sahati k odchylné úpravě příslušnosti, když toho ani mimořádná povaha sporů, ani výjimečné hospodářské a sociální postavení sporných stran nevyžadují. Spory, o něž tu při osobách k vyšším službám ustanovených jde, nejsou také povahy jednoduché, nejsou na denním pořádku v téže stále se opětující podobě a neobejdou se zhusta bez důkladného rozboru a jemného vědeckého rozlišování právního. Při sporech těchto nejde také o nepatrné sumy, nýbrž pravidlem jsou právě u nich sumy, jež znamenají za okolností celé jmění.[46]) Služební

---

[46]) O jak ohromné sumy ve sporech těchto běží, o tom podává názorné poučení nahlédnutí do rejstříku Cr pražského soudu živnostenského. V r. 1910 (od působnosti zákona o obch. pom., t. j. 1./7.) setkáváme se tam s obnosy přes 1000 K velmi často. Příkladmo uvádíme tyto obnosy: K 1341·44, 1328·80, 1112·30, 3020, 1255, 1272·16, 1048, 2000 a od 7./3. 1910 týdně 10 K (žaloba podána 28./4.), 1340, 1400, 10.770, 2085·45, 1137, 1264, 2053, 6070, 1125, 2500, 1325, 2553·31, 1301·80, dále případ Cr II. 544/10 na složení účtu e 25% podílu na zisku za 3 roky a složení přísahy o správnosti, kde si žalobce během jednání cenil předmět sporu na 78.000 *K* a kde soudce sám navrhoval smír na 25.000 K (smír uzavřen pak mimosoudně). Z r. 1911 uvádím namátkou: 1000 K, 1162·42, 1105, 1400, 1072·50, 25.500

poměry, o něž tu běží, jsou při dnešní dělbě práce a složitosti poměrů prumyslových a obchodních příliš různorodé, než aby bylo lze přibrati vždy takového laika, jenž by znalosti, jichž dotyčný spor vyžaduje, opravdu měl a aby tedy přibrání živlu laického mohlo býti s větší neb menší pravděpodobností přiměřenou a alespoň relativně uspokojivou zárukou opravdu správného rozhodnutí.

V motivech zákona o obchodních pomocnících (1096 příloh ku stenogr. prot. posl. sněm., XVIII., 1908, str. 3 a 4) čteme tato zcela případná slova: „Eine solche Gleichstellung von Personen, die so grundverschiedene Dienstleistungen verrichten, wie der Prokurist eines Großhandlungshauses und der bei demselben Unternehmen angestellte Packer, ist aber weder angängig noch überhaupt zu rechtfertigen. Die Stellung dieser beiden Kategorien von Angestellten ist wirtschaftlich und social durch eine breite Kluft getrennt. Auf der einen Seite handelt es sich um hochwertige geistige Leistungen, deren Voraussetzung wieder eine entsprechende Vorbildung und praktische Schulung bildet, auf der anderen Seite um rein manuelle Arbeitsleistungen, die besondere Vorkenntnisse nicht erfordern und leicht durch andere Kräfte ersetzt werden können." Těmito slovy odůvodňuje zákonodárce, proč zákon o obchodních pomocnících nemá se vztahovati i na osoby k podřízeným službám zřízené. Proč si zákonodárce tento rozdíl neuvědomil, když upravoval příslušnost? Věru, že sotva by byl rozhodování sporu, při nichž jde „o vysocecenné duševní úkony, jež předpokládají opět náležité předchozí vzdělání a praktické vyškolení", přikázal k rozhodování soudu, jenž svým vznikem, určením, složením i způsobem projednávání má sloužiti především potřebám „tříd dělnických". Tam, kde jde o tak značné rozdíly jak v hospodářském i společenském postavení sporných stran, tak i v povaze služeb a sporů z nich vzniklých, měly rozdíly tyto dojíti výrazu i v úpravě příslušnosti

---

1006, 1218·11, 3610·26, 1000, 1200, **18.613·67**, 1214·05, 1150, 1300, **12.900**, **27.479**, 2540, 5077, 1000, **6000**, 2380, 1828, 1251, 1200, 3060·70, 1105, 1438, 1213·40, 2811, 1140, **19.355**, 3521·30, 2000, 5440·76 a j. v. Toť jenom ukázky z jednoho soudu živnostenského! Jakých závratných číslic bychom se asi dodělali, kdybychom měli před sebou výkazy všech soudů živnostenských. — Za data zde sdělená děkuji vzácné ochotě p. rady zem. soudu Bedř. Říhy.

Zákonem o obchodních pomocnících byla však v otázce příslušnosti způsobena velká nerovnost, i pokud jde o zřízence k vyšším službám ustanovené samy. Neboť ve sporech služebních těchto osob jsou, jak jsme viděli, příslušny tam, kde není soudů živnostenských, nebo kde působnost jejich se na ten který podnik nevztahuje (§ 3. z. o s. živn.), soudy řádné. V čem nerovnost tato se jeví, vysvitne z toho, když — nechtějíce ani zvlášť zdůrazňovati samo složení obojího typu soudu řádných a živnostenských, ačkoliv ani ono bez významu není — vytkneme podstatné rozdíly projednávání sporu před soudy živnostenskými od projednávání před soudy řádnými. Řízení před soudy živnostenskými je upraveno pochopitelně dle celkového úkolu jich, totiž, aby rozhodnuto bylo rychle a levně, a přiměřeně ku předmětu sporu, jímž byly věci zcela jednoduché, denně se vyskytující, ceny průměrem nepatrné. V této snaze po rychlém a levném rozhodování mají proto svůj původ jisté zvláštnosti na řízení před soudy živnostenskými se vztahující: tak vyloučení advokátů ze zastupování (§ 25. z. o. s živn.), projednávání dle zásad řízení bagatellního (§ 22. cit. z.), zejména tedy značně zjednodušené protokolování (§ 451. c. ř. s.), vyloučení dovolání (§ 31. I. cit. z.) žaloby o zmatečnosti i žaloby o obnovu (§ 32. cit. z.); sem patří i zjednodušení odvolání, jež jeví se v tom, že nemá místa výměna přípravných podání a že není třeba ani v řízení odvolacím zastoupení advokáty (§ 31. II. cit. z.). Jediným korrektivem všech těchto odchylek od řízení před soudy řádnými a jich vlivu na konečné rozhodnutí má býti přípustnost novot v řízení odvolacím (§ 31. II. cit. z.).

Rozdíly tu letmo naznačené jsou tím závažnější, když uvážíme, že tam, kde není soudů živnostenských, aneb kde se jich působnost na ten který podnik nevztahuje, rozhodují spory zřízenců k vyšším službám ustanovených, pokud předmět jich je větší ceny než 1000 K, soudy sborové.

Všechna ona obmezení platná pro řízení před soudy živnostenskými lze ovšem ospravedlniti jenom tam, kde jde opravdu především o rychlé a levné rozsouzení sporu a kde i jednoduchost případu samotného i jeho menší cena majetková činí poskytnutí plné ochrany právní zbytečným. Ale v důsledku §u 41. zák. o obch. pom. jsou všem těmto obmezením podrobeny i spory všech zří-

zenců vyšší služby konajících, vztahuje-li se na podnik řád živnostenský a je-li v místě soud živnostenský. Naproti tomu ovšem mohou oni zřízenci, kteří odkázáni jsou na soudy řádné, protože tu není soudu živnostenského, neb protože se na podnik živnostenský řád nevztahuje, využíti zplna veškerých oněch prostředků, jež civilní řád soudní k dosažení plné ochrany právní všeobecně poskytuje. Tak se může státi, že spor jednoho ředitele továrny s majitelem této bude projednáván u soudů řádných dle zásad obecného řízení soudního, kdežto týž spor jiného ředitele továrny, snad témuž vlastníku náležející, bude projednáván u soudu živnostenského dle zásad zcela odchylných, značně okleštěných. Bude-li ten který spor projednáván tak či onak, řídí se jedině dle toho, je-li zde soud živnostenský a vztahuje-li se jeho působnost na podnik dotyčný neb konečně vztahuje-li se živnostenský řád sám na ten který podnik. Že strana, jež je odkázána se sporem svým před soud živnostenský, bude se cítiti povždy stíženou, vidouc, že jsou jí processní prostředky k plnému hájení práva odepřeny, jinému však, ačkoliv jde podstatně o touž neb zcela podobnou věc a ačkoliv i všechny ostatní poměry jsou stejny, plně poskytnuty, není divu. A že strana, jež vidí, že soudruh její došel práva, poněvadž se věc projednávala před soudy řádnými a dle zásad pravidelných, a zejména i proto, že se mohl dovolati soudu nejvyššího, kdežto ona ve věci stejné podlehla jenom proto, že jí použití plných prostředků procesních, zejména i dovolání se nejvyšší instance bylo znemožněno, po celý svůj život nositi bude v sobě osten utrpěného bezpráví, je zcela pochopitelno.

Nelze konečně přehlížeti ještě jedné okolnosti; může totiž ohledně téže otázky právní vytvořiti se u soudů živnostenských judikatura zcela jiná než u soudů řádných. Kdežto divergence podobné, jež se i u řádných soudů v nižších instancích vyskytnouti mohou, docházejí opravy soudem nejvyšším, není judikatura soudů živnostenských vlivu tohoto činitele nijak podrobena. A tak ohrožuje různá příslušnost ve sporech podstatně téže povahy i bezpečnost právní.

Zákon o obchodních pomocnících, jinak co do svého obsahu chvály zasluhující, přispěl tak neprozíravou úpravou příslušnosti povážlivě ku tříštění soudnictví, na něž je si už tak s mnoha vážných stran plným právem stěžováno. Zdá se, jakoby

tu heslo v dobách našich se vyskytnuvší o „neznalosti světa" soudců, nedostatku důvěry k nim a volání po soudech zvláštních — jež v důsledcích svých vésti musí k úplnému roztříštění soudnictví a ku stavu takovému, jaký panoval za dob soudů stavovských — vnikalo a — co horšího — docházelo uznání i u činitelů zákonodárných.

Při tom se přehlíží, že trpí tím výkon spravedlnosti i stav soudcovský sám; neboť sebevědomí soudců i snaha po nejobsáhlejším vzdělání a proniknutí věci jsou sice svěřováním nových úkolů v obor úřadu soudcovského náležejících podněcovány, naproti tomu však obmezováním činnosti jich a odnímáním funkcí, jež soudcům z povolání již dle samého pojmu náležejí, přímo podlamovány. Nelze se diviti, když soudové řádní v odnětí judikatury v tak důležitých oborech právních a ve přikázání jich soudům zvláštním spatřují projev nedůvěry zákonodárcovy v judikaturu soudů řádných; rovněž není ale divu, když tento počin zákonodárcův zaseje sémě n e d ů v ě r y i v občanstvo, jež dosud soudům řádným plně důvěřovalo. Charakteristickým a jistě nápadným zjevem v tomto směru je, že, pokud mně známo, ani ze řad zřízenců k vyšším službám ustanovených, ani ze řad jich zaměstnavatelů, kteří úpravou příslušnosti shora vzpomenutou stejně trpí, proti odkázání sporů jich před soudy živnostenské odpor se neozval.

Předkupní právo kmeta.[1])

Podává *Dr. Ant. Hassmann.*

Osmanské právo ve srovnání s právem naším nynějším i starým hemží se v pravém slova smyslu rozličnými právy předkupními. Shledáváme se tu s celým systémem předkupních práv, která mezi sebou alterují nebo se vzájemně doplňují. Základ jejich jest velmi rozmanitý; není to pouze právo spoluvlastnictví, které opravňuje k předkupu, nýbrž je to i prosté sousedství. Celý systém

---

[1]) Srv. Karszniewicz: Das bäuerliche Recht in B. und H. Dl. Tuzla 1899, str. 81—85; Stefanowski: Handlexikon (litograf.), str. 277—304; Kadlec: Agrární právo v B. a H. Praha 1903, str. 95—107.

těchto práv jest puvodu starého, vypracován byv postupem času z nepatrných principů šeriatu[2]) theologicko-právnickou školou Hanefitu.[3])

Předkupní právo kmeta, které jsme učinili předmětem těchto úvah, jest rovněž členem této spleti předkupních práv. Ale jest dítětem doby nové, nesouvisí se starou školou, které jest úplně cizí. Ani Hanefitům ani Šafiitům[4]) není nic známo o předkupním právu emfyteuty, jakým přece je i bosenský kmet. Oprávnění ono není tedy oduvodněno starým obyčejem, nýbrž jest umělým výtvorem reformní doby let šedesátých resp. sedmdesátých, vyrostlým pod tlakem politickým. Ještě obecný zákon pozemkový ze dne 7. ramazana 1274 o tomto právu prostě mlčí, stejně jako seferské nařízení ze 14. sefera 1276, upravující kmetcí právo. Neexistovalo ani v praxi ani ve sbírce zákonů. Teprve zákon ze 7. muharemu 1293 ustanovuje v § 3 svého textu jakousi výsadu kmetů, která se ale nezove přímo předkupním právem, nýbrž prostě výsadou (Vorzugsrecht, hakki rüdžhan). Praviť se v autentickém překladu německém prostě: Die in manchen Čiflikaten als Čiftčis mit dem Landbau beschättigten mohamedanischen und nichtmohamedanischen Untertanen haben hinsichtlich der betreffenden Gründe sowohl bei der öffentlichen Versteigerung als auch bei dem Privatverkaufe derselben zur Zeit des Verkaufes ein Vorzugsrecht (hakki rüdžhan).

Povahu tohoto výsadního, přednostního práva zákon sám blíže neurčuje, nýbrž — myslím úmyslně — zůstavuje interpretaci svého znění praxi. Praxe ovšem mohla výraz hakki rüdžhan — výsadu — vztahovati jedině na právo předkupní v jiných případech nejen dobře známé, ale i nadmíru rozšířené. Ovšem nemohla přes to navázati na žádný přímý právní obyčej, nýbrž pouze na analogické ustanovení šeriatu i pozemkového zákona. Vždyť právo toto nebylo, jako ostatní obsah kodifikace osmanského práva z doby reformní, zde už od dříve snad ve formě právního obyčeje, nýbrž bylo prostě systemisováno shůry, bylo pouhou koncessí osmanské vlády evropským velmocím. S tímto míněním souhlasí text zákona sám. Jestliže v závěrečném paragrafu mluví o před-

---

[2]) Církevního práva muslimského, jež jest i základem civilního práva.

[3]) V. Eichler: Das Justizwesen B. und der. H. Wien 1889, str. 2.

[4]) Sachau E.: Muhamedanisches Recht nach der Schafiitischen Schule. Stuttgart-Berlin 1897, str. 502.

kupním právu kmeta, ustanovuje v prvních dvou paragrafech stejné právo k nabývání držby i práva vlastnického (tapu) ohledně nemovitosti pro nekřesťany i mohamedány. Tedy politická koncesse vynucená tlakem Evropy. Což přirozenějšího, než přisouditi týž charakter i ustanovení závěrečnému? — Sám § 3. cit. napovídá tento tlak shůry. Přisuzujeť výsadní právo kmetu „sowohl bei der öffentlichen Versteigerung als auch bei dem Privatverkaufe". Veřejná dražba zde zmíněná není zajisté dražbou dobrovolnou, nýbrž exekutivní (arg. slovo „P r i v a t verkauf" a contrario). Zákon mluví tedy na prvním místě o exekutivní dražbě a pro ni zajišťuje kmetu přednostní právo, tedy pro případ úředního jednání na prvním místě a zvláště. Kdyby výsadní právo kmeta existovalo už dříve jako právní obyčej, pak myslím, bylo by přirozenější, aby zákon mluvil na prvním místě o kodifikaci tohoto právního obyčeje pro případ trhu a rozšířil toto právo i na pole soudní exekuce. Ale text zákona dí zcela opačně: nejprve zaručuje kmetu výsadu, abych tak řekl, v blízkosti úřadu, vládního orgánu, pak také v případě právního jednání soukromých, od vlády neodvislých stran.

Myslím, že po těchto vývodech není pochybnosti o tom, že t. zv. předkupní právo kmeta není plodem práva obyčejového, nýbrž jediné konstrukcí zákonodárcovou. A řekneme ihned přímo, konstrukcí, kterou osmanský zákonodárce pouze skoupými slovy naznačil, a která byla teprve v době po okupaci domyšlena a doplněna praxí. Na tuto úřední praxi myslím, kdykoli v dalším mluvím o obyčeji nebo obyčejovém právu upravujícím tuto právní instituci. Na starší obyčej mysliti tu nelze — nebylo jej, jako jej nebylo ani po vydání muharemského zákona pod osmanskou vládou. Ustanovení jmenovaného zákonu zůstalo mrtvou literou, jako tak mnohá nařízení reformní vlády.

Tolik o charakteru jediného zákonného pramenu t. zv. předkupního práva kmeta. — Nyní přejdu k výkladu pramenu samého.

§ 3. muharemského zákona přikl právo přednosti v případě veřejné dražby i trhu čitluku čifčijům, kteří se zabývají vzděláváním země, nečině při tom rozdílu víry. Čifči (čifčija, čiftdži) jest prvotně rolník, člověk který pracuje s párem volů (čift)[5]

[5]) Srv. § 131 poz. zák.

Výraz tento ale v Bosně nabyl významu shodného s dnešním jménem „kmet". Dnes jest pojmenování čifčija cizí i Muslimům, ale v létech sedmdesátých bylo zcela běžné Smlouvy kmetcí, jimiž kmet přijímá statek pod kmetcí právo, mluví vždy o „ugovoru izmedju čifčijom i čiftluksahibijom", při čemž čiftčija jest kmetem a čiftluksahibija pánem čiftluku, pánem země, agou resp. begem. Vztahuje se tedy ustanovení § 3 muharemského zákona na kmety, ale jen na kmety, ne priorce a pridržniky t. j. obyčejné pachtýře, kteří drží statek jen občasně, nejsou tedy dědiční. Jestiť ustanovení § 3. cit. již svým původem i charakterem výjimkou, nesluší je tedy interpretovati extensivně.[6])

Rozdílu víry zákon nečiní. Přiznává totéž právo čiftčijům Muslimům i křesťanům, čímž navazuje na ustanovení §§ 1. a 2. muharemského zákona. — Jestiť v Bosně celá řada kmetů Muslimu. Bylo by nesprávno domnívati se, že kmeti jsou výlučně křesťany ať Srby ať Chorvaty. Naopak jsou celé vsi, kde ani jediný rolník není vlastníkem svého statku, nýbrž všichni jsou kmety, a všichni jsou muslimany. Ovšem že není případu, že by byl muslim kmetem křesťana, kdežto křesťané jsou skoro výlučně kmety muslimů.

Ať tedy kmet je muslim či není, přísluší mu stejné právo přednosti. Zajisté značná odchylka od principu kur'anu i od jeho interpretace — školy. Právo jest přece dle učení vykladatelů kur'anu předem dáno pro muslimy, a to právo vůbec; právní poměr Muslima ke křesťanu i židu jest určen ctností muslimovou, tedy jest ponechán individuelní povaze a náladě. Teprve s ochabováním fanatismu ponenáhlu uloženy muslimům též určité povinnosti vůči nemuslimskému obyvatelstvu osmanské državy, ale jen nejprimitivnější povinnosti, při čemž tendencí zákonodárcovou nebylo chrániti jinověrce před libovůlí muslima, nýbrž zcela opačně: zákonodárce bránil muslima před přehmaty jeho vlastní libovule, jež jej uváděla ve hřích (haram) a tím jej odvracela od dosažení náboženského cíle Muhamedova učení. Proto shledáváme se se skutečnou plnoprávností jinověrce v muslimanském státě teprve v době nejnovější, a konečně ani tu nevychází ona z vlastního přesvědčení zákonodárce, nýbrž jest mu oktroyována zevnějšími poměry.

Tak i v našem případě. —

---

[6]) Tak. nař. zem. vlády č. 46377 ex 1890 dne 21/8 1892.

Zákonodárce uděluje čifčijům bez ohledu na jejich náboženské vyznání právo přednosti ohledně čiftluku t. j. země, kterou vzdělávají pro případ veřejné dražby i trhu. Jaké jest toto právo přednosti, zákon přímo neuvádí. Ani z tureckého výrazu hakki rüdžhan nelze se dopátrati přímou cestou úmyslu zákonodárcova. Teprve ve spojení se slovy „sowohl bei der öffentlichen Versteigerung als auch bei dem Privatverkaufe“ a se slovy „hinsichtlich der betreffenden Gründe“ nabývá přednostní právo kmeta význam práva předkupního. Nasvědčuje tomu konečně i doba uplatnění přednostního práva, již klade zákon „zur Zeit des Verkaufes“ — Hakki rüdžhan § 3. cit. jest tedy právem předkupním.

Osobám, pro něž muharemský zákon byl vydán, totiž tureckým soudům a administrativním úřadům vesměs vzdělaným v theologicko-právních naukách kuranu nebylo ovšem zapotřebí tendenci vlády zvláště vysvětlovati. Nejasná slova textu zákona — snad úmyslně nejasná — stačila, aby v člověku, jemuž system práv předkupních vybudovaný hanefitskou školou přešel, abych tak řekl, do krve vzbudila dojem práva předkupního. Direktní výraz nebyl tu nutný a snad ani ne žádoucí. —

Jak vysvítá ze zákona, bylo předkupní právo kmeta předkupním právem v nejpřísnějším slova smyslu, jež bylo lze provésti jen proti prodateli, nikoli proti třetímu nabyvateli a bylo jako takové čistým právem obligačním, plynoucím ovšem ne ze smlouvy, nýbrž ze zákona.

Že předkupní právo kmetovo nebylo možno uplatniti proti třetímu nabyvateli, nýbrž pouze proti prodateli, vězí implicite ve slovech „haben . . . z u r Z e i t d e s V e r k a u f e s ein Vorzugsrecht“. Jestliže předkupní právo přísluší kmetu jen v okamžiku trhu t. j. dle formality osmanského práva v době t. zv. takriru t. j. závazného prohlášení konsensu smluvních stran (prodatele a kupitele) před tapuovou komissí, pak nepřísluší kmetu právo uplatniti svoji přednost proti tomu, jemuž už dána tapu senned t. j. listina legitimující poctivou držbu resp. vlastnictví. Vždyť předáním tapije (tapu senned) z rukou kajmekama (okresního představeného) v ruce kupitele byl trh ve smyslu osmanského práva perfektní. Předkupní právo kmeta jej nemohlo annullovati. Neníť — aspoň dle muharemského zákona —, právem retraktu, nýbrž pravým předkupním právem (Vorzugsrecht).

Jako takové má pak předkupní právo kmeta ryzí obligační charakter. Jest závazkem vlastníka země (čiftluk sahibije) vůči kmetu, prodati mu čiftluk v případě veřejné dražby nebo prodeje téhož. Věcného zabarvení tu není. Věc — statek, čiftluk — určuje pouze subjekty obligačně oprávněné resp. zavázané: kmeta resp. kmetcí rodinu a vlastníka statku. Ani absolutním toto právo není, opravňuje kmeta jen proti jeho agovi resp. begu. Jakmile se statek dostal do třetích rukou, zaniká předkupní právo kmetovo pro tento případ a oživne teprve „zur Zeit des Verkaufes“, který se snad v budoucnosti opět přihodí.

Napověděl jsem už, že relativně oprávněným v § 3. cit. zák. je kmet resp. kmetcí rodina. Dědičný charakter kmetcího práva přináší s sebou, že subjektem kmetcích práv — k nimž patří i předkupní právo kmeta — není pouze ten který kmet sám, nýbrž celá přítomná i budoucí kmetcí rodina. Kmetcí rodinou sluší ale dle osmanského práva rozuměti pouze přirozenou rodinu, ne staroslovanskou zadrugu, která jest osmanskému právu zcela cizí. Praktický jest tento rozdíl pro ten případ, že byla zadruga rozmnožena uměle t. j. adopcí, tedy způsobem, jenž osmanskému právu je neznám. Adoptovaný není dle osmanského učení členem kmetcí rodiny, jemu tedy nepřísluší právo uplatniti předkup z § 3. cit. zák. přes to, že je dle obyčejového práva bosenského členem kmetcí zadrugy. —

Další modality předkupního práva kmetcího určuje § 3. cit. zák. jen kuse. Kmet nebo lépe řečeno kmetcí rodina smí svoje předkupní právo uplatniti „bei der öffentlichen Versteigerung“ resp. „bei dem Privatverkaufe“ a to „zur Zeit des Verkaufes“. Tedy při veřejné dražbě, jak už nahoře řečeno, exekuční i při trhu může kmet převésti na sebe vlastnictví statku, jehož užíval až dosud jure emphyteutico.

Musí si však s vykonáním svého právního nároku pospíšiti. Musíť býti předkupní právo kmetem přivedeno k platnosti „zur Zeit des Verkaufes“, t. j. v době od okamžiku, kdy kmet se dověděl, že se jeho čiftluk prodává, do okamžiku, kdy se přiřkne tapu kupiteli.

Na vysvětlenou musím zde stručně promluviti o formě trhu dle práva osmanského.

Urbární země, právě jako země nevzdělaná jest dle učení kur'anu i šeriatu vlastnictvím proroka a v jeho zastoupení padišaha resp. státu.[7]) Soukromá osoba drží právem vlastnickým pouze svůj dům se zahradou do výměry poloviny dunumu. Ostatní zemi může míti soukromník jen v užívání od státu, jemuž se za to platí desátek. Poctivost jeho držby (tessaruf) i jeho užívacího práva dokazuje tapu (tapu senned, tapije), totiž listina vydaná státním úřadem po vyšetření oprávnění žadatelova, která měla asi cenu naší vložky v pozemkových knihách. Listina tato je zcizitelná se svolením státu;[8]) zcizení její značí pak zcizení země, na kterou zní. Převod země dál se tedy předáním tapije na ni vydané.[9]) Potřebné svolení dával tu pak kaimekam (okresní představený) jako předseda t. zv. tapuové komise, v níž zasedal vedle kaimekama kadija (soudce), mal-mudir (berní), po případě jejich zástupci (muavin) a rádci (medžlis). Před tuto komisi docházely strany projeviti svou smlouvu. Projev tento zove se takrir. Prohlášením stran a vydáním tapije úřadem bylo zcizení dovršeno. Od této chvíle byl nabyvatel nesporným pánem koupené nemovitosti.[10]) Ani prodatel neměl práva trh zvrátiti, leč z duvodu omylu. Jen z retraktu oprávněný mohl vystoupiti proti kupiteli i nyní resp. právě nyní.

Kmetu přísluší dle znění § 3. cit. zák. právo předkupu v době trhu t. j. do momentu vydání tapije kupiteli. O retraktu zmíněné ustanovení zákona nemluví. Rozšířiti jej pak není v úmyslu zákonodárce. Nezůstane tedy nic jiného, než přiznati, že dle přesného znění muharemského zákona kmet, jenž nevykonal svoje předkupní právo před tapuovou komisí, právo toto ztrácel — aspoň pro daný případ. Proti nabyvateli vystoupiti nemohl.

Jinak také nelze si ani mysliti předkupní právo kmeta v době jeho počátku, t. j. r. 1876. I pouhý předkup byl vážnou novostí, ano i jistou smělostí vlády proti, až do tvrdohlavosti konservativním, bosenským agům a begům. Přiznání retraktu kmetu proti

[7]) Srv. kniha 13. Multeka el ebhur. V. Eichler l. c. str. 32.

[8]) Čl. 36. 37 poz. zák. viz níže.

[9]) Předání dělo se však nepřímo. Nezněla tapije in blanco. Bylo tedy nutno ji předati komisi tapuové, jež ji zničila a místo ní vydala kupiteli novou znějící na jeho jméno.

[10]) Čl. 37 poz. zák.

třetímu nabyvateli bylo by však přímou revolucí v právním postavení kmeta. Snad hospodářské polepšení kmetu, jaké představuje seferské nařízení, mohli bosenští spahijové snésti, ale aby kmet rušil jejich formálně nabytou držbu — to bylo nemyslitelné. Tak daleko se ani cařihradská vláda, třebas i byla v úzkých, nemohla odvážiti! —

Ještě jeden vážný moment ustanovuje muharemský zákon, třebas v nejasné formě. Dává právo předkupní kmetu „hinsichtlich der betreffenden Gründe"[11].) Obrat tento společně s úvodními výrazy „in manchen Čiflikaten" a „als Čiftčis" určují přesně předmět předkupního práva kmeta jeho čiftlukem; tím však určen jest pouze hospodářský druh i právní charakter předmětu kmetcího oprávnění z předkupu. Rozsah oprávnění vysvitne teprve vztahem slov „hinsichtlich der betreffenden Gründe" ku slovům „sowohl bei der öffentlichen Versteigerung etc." Předmětem předkupního práva kmeta jsou tedy čiflucké pozemky, pokud jsou zároveň předmětem veřejné dražby nebo trhu. Může tedy kmet na sebe převésti právem předkupním vše, co stojí v trhu resp. dražbě a jest zároveň v kmetovském svazku (čiftluk). Je-li v trhu celý čifluk, muže na sebe převésti kmet celý kmetcí statek; prodává-li se jen jedna část čifluku, může překoupiti tuto. Ale jen čifluk. Jsou-li v trhu pozemky kmetcí i pozemky svobodné (begluk), nemuže kmet vztáhnouti svoje předkupní právo i na tyto poslední, třeba by mu bylo těchto pozemků třeba k arrondování jeho držby, ano třeba by jeho kmetcí statek bez těchto svobodných pozemku byl přímo bezcenným.

To by byl líc ustanovení § 3. cit. zák. Paragraf tento má však i svůj rub. Předkupní právo kmeta přísluší mu „hinsichtlich der betreffenden Gründe"; vztahuje se tedy na vše, co má nahoře jmenované vlastnosti — ale na vše. Jako takové jest předkupní právo nedělitelné. Prodává-li se celý čifluk, nemůže kmet převésti na sebe pomocí předkupního práva pouze jeden díl čifluku; prodává-li se část čifluku, nemůže kmet nabýti ex jure praeemptionis celý čifluk, ale nemůže právě tak koupiti pouze část z oné části. Předkupní právo kmeta zahrnuje vše čiflucké, jež stojí v trhu nebo dražbě, ale vše.

---

[11]) Ohledně movitostí nemá kmet předkupu. V. nař. zem. vlády z 30/12 1883 č. 24.358.

Tento charakter jest společný předkupnímu právu kmeta se všemi ostatními předkupními i retraktními právy osmanského práva — i ta jsou vesměs nedělitelná.[12])

Až potud muharemský zákon. V dalším měla uspořádati ústav předkupního práva kmetcího praxe. Jí zejména přenecháno i řešení otázky ceny, kterou má platiti kmet prodateli i úprava poměru mezi kmetem a agou od uplatnění předkupu do jeho realisace. Ovšem do této úpravy už nedošlo pod tureckou vládou. Snad by tu byla praxe navázala na ustanovení §§ 41., 42., 44. ramaz. zák., dle nichž nabývá oprávněný z předkupu pozemku „gegen Barzahlung des Wertes, den es zur Zeit der Reclamation hat", resp. „um den derzeitigen Schatzungswert" (§ 44.), snad by obě ustanovení kombinovala — v každém případě by však chránila na prvém místě prodatele — vlastníka-muslima.

Podle faktického stavu věcí, který sloužil za podklad ustanovení § 3. cit. zák., nebylo kmetovo právo předkupu zejména ve srovnaní s dnešní praxí žádným zvláště cenným oprávněním, ale značilo přece ohromný krok ku předu, když ničím jiným tedy jistě tím, že dalo základ pozdějšímu vývoji, který ovšem spadá už do doby po okupaci, že dalo příležitost úředníkům nové vlády bez zasahování ve staré právo, ano právě na basi starého, osmanského práva, ponenáhlu měniti hospodářský charakter země osvobozováním kmeta, vykoupením jeho. V tomto vývoji pozdějším sluší hledati pravou cenu skoupého slovy ustanovení § 3. muharemského zákona. Skoro záhadné mlčení zákona vyvolalo vývoj obyčejového práva, jež mezery zákona doplnilo, daná ustanovení vysvětlilo a konečně i pozměnilo — vše v duchu hospodářského, přirozeného vývoje, ve prospěch svobody zemědělce. Interpretace tato je tedy vesměs extensivní.

Dle této interpretace záleží předkupní právo kmeta v oprávnění žádati, aby byl čifluk v případě trhu resp. veřejné dražby téhož přiknut jemu, jakož i v oprávnění povrátiti prodaný už čifluk od kupce nazpět. Dle toho má tedy kmet nejen právní nárok na předkup, nýbrž i právo retraktu. Není tu tedy více jednotného práva shodného s právem zákona muharemského, nýbrž právo kmeta zvané tamo právem přednostním se štěpí ve své rozlišné

---

[12]) Srv. čl. 1041 medželly a. Sachau l. c. str. 510.

právní instituce, jež vázány jsou na rozličné právní podstaty, nesou s sebou rozličné právní důsledky, jež se pak navzájem doplňují a ucelují.

Připojením retraktního práva k předkupnímu právu kmeta vstoupilo toto docela v řadu předkupních resp. retraktních práv práva osmanského, s nimiž má od této chvíle týž charakter i váhu. Od této chvíle tedy předkupní právo kmeta konkuruje s jinými předkupními právy osmanskými. Jest otázkou, pokud tato konkurence jde a které právo v konkurenci vítězí.

Předkupní práva starého obyčejového práva, jež zde mohou hráti jakousi úlohu, jsou tato:[13]) Především předkupní právo spoluvlastníka proti druhému spoluvlastníku resp. druhým ohledně jeho ideálního dílu ve vlastnictví. Přísluší dle § 41. poz. zák. jen spoluvlastníku rei indivisae, nikoli však v případě fysického rozdělení předmětu vlastnictví. — Dále náleží sem předkupní právo vlastníka stavení aneb ovocných stromu ohledně půdy zastavené resp. posázené dle § 44. cit. zák. Dle osmanského práva totiž nenabývá vlastník půdy i vlastnictví budovy, již třetí osoba na jeho zemi postaví, ani vlastnictví ovocných stromů, jež tam třetí zasadí, nýbrž vlastnická práva zůstanou pro vždy separována. Princip „superficies solo cedit" jest tu tedy neznám. Vlastník povrchu má pouze předkupní právo na půdu. — Totéž právo přísluší i vlastníku předmětů výhradného vlastnictví (mulku) na zemi, na níž vlastnictví to se nachází. Neboť vlastník stavení, jež jest mulkem, neztrácí právo svoje ve prospěch vlastníka zastavěného pozemku, jenž jest erazi mirije. — Předkupní právo přisuzuje § 45. poz. zák. i každému příslušníku obce rei sitae proti nabyvateli z cizí obce resp. místa. Ano právo to má konečně každý soused (šefija) dle IX. knihy medželly[14]) proti svému sousedu. Jest to t. zv. právo šufy (šufa, el šefijé), jeden z nejinteressantnějších zjevů osmanského práva.

Vedlé těchto předkupních práv inter vivos zná osmanské právo ještě pět předkupních práv pro případ smrti uplatitelných. Dědic dle osmanského práva nastupuje v nemovitosti, jež jsou erazi mirije vždy ex lege; nastoupení jeho neděje však se ex jure ipso,

[13]) Srv. Karszniewicz: l. c. str. 81. Stefanowski: l. c. str. 291.
[14]) **Občanský zákonník osmanské říše.**

nýbrž teprve udělením tapije. Tato tapije nabízí se dědicum dle určitého pořadí.[15]) Toto pořadí jest rozličné od pořadí následnictví v mulk. Obě grupy dědicu mají pak mezi sebou právo předkupu v tom směru, že dědic mulku má předkupní právo proti dědici mirije (čl. 59. č. 7. poz. zák.). — Totéž právo má spoluvlastník pro indiviso i pro diviso (a contr. § 41. poz. zák.) proti nabyvateli odumřelého statku mirijového v případě rekabe[16]) (t. zv. mahlul) dle čl. 59. č. 8. cit. zák. S ním přímo konkuruje osoba, příslušící místu rei sitae a potřebující k své výživě země (čl. 59. č. 3. cit. zák.). Konečně patří sem právo šufy dědicu mulku dle čl. 1009 medželly a právo předkupu vlastníka fundi instructi odumřelého čifluku (čl. 131. poz. zák.).

S tímto systemem předkupních a zároveň retraktních práv splývá předkupní právo kmeta dle obyčejového práva v jediný celek svým charakterem. Má však proti nim výhodu přednosti přiznanou mu obyčejem i praxí soudní.

V úvaze o přednosti toho kterého předkupního práva v případě konkurence rozhodují totiž v první řadě hospodářské důvody. Ony to zajisté byly, jež přiměly školu, aby doplnila právní system šeriatu odvážnou spletí předkupních práv. Jimi mělo býti do jisté míry paralysováno nekonečné dělení země, jež jest přímým důsledkem hlavně dědického práva tureckého. Tytéž důvody přiměly ale dnes interpretaci k tomu, aby přiznala přednost kmetu v předkupu se všemi ostatními konkurenty. Bylť kmet hospodářsky nejbližší zemi, jež jest předmětem trhu — na jeho osamostatnění v zemědělské práci nejvíce záleželo. Pádem náboženských předsudku vlády, musil do popření vládního systemu přijíti duch směřující k osvobození kmeta. Nová vláda neměla nejmenší příčiny podporovati náboženskou nevraživost, třeba s ní musila mnohdy počítati a snad i mnohdy jí ustupovati.

Starší škola (Stefanowski-Karszniewicz) přiznávají kmetu přednost ve výkonu jeho předkupního práva přede všemi jinými spoluoprávněnými, vyjímajíce toliko spoluvlastníka pro indiviso (čl. 41. poz. zák.).[17]) Vede ji tu úvaha o poměru práva vlastnického k právu kmeta jako jus in re aliena, při čemž se přiznává vlastníku

[15]) V. § 59 č. 1—6 poz. zák.

[16]) Odúmrt, mahlul jest statek mirijový, odumřelý.

[17]) Karszniewicz l. c. str. 84. — Stefanowski l. c. str. 278.

bližší právo k věci nežli kmetu, přes to, že vlastnictví zatížené kmetcím právem se ve svém výkonu právnicky velmi značně omezuje, byť i hospodářsky zůstávalo stejně mocným. Přesvědčení toto odpovídá plně tendenci práva osmanského, jež vidí v kmetu vždy pouze nástroj hospodářsky významný, jež ale vždy přisuzuje mu jen tolik práva, kolik jest nutno k udržení jeho chuti k práci. S právního hlediska je tedy tento náhled odůvodněn.

Politicko-hospodářské úvahy dnešní doby přiměly však vládu, že přijala náhled druhý. Dnes rozhoduje zemská vláda jako odvolací instance ve sporech agrárních vesměs otázku konkurence předkupního práva kmeta ve prospěch tohoto. Přiznává tedy kmetu přednost v trhu i před spoluvlastníkem. Srv. nález č. 178.110./I. D. ex 1910. Rozhodnutí svoje sice vláda podrobně neodůvodňuje — neboť právních důvodů pro její rozhodnutí není, za to však hospodářsko-politických.

Řekl jsem nahoře, že soudní praxí novější nabylo předkupní právo kmeta nový charakter, nejednotný (předkupní právo, právo retraktu), odpovídající povaze ostatních t. zv. předkupních práv osmanského práva. Tímto rozšířením obsahu změnil se však podstatně i právní charakter předkupního práva kmeta. Jestliže jest ono dle § 3. muhar. zákona ryzím právem obligačním, jehož subjekty jsou sice určeny vztahem jejich k zemi (právem kmetcím, vlastnictvím), jež však jest právem relativným, jest dnešní předkupní právo kmeta právem absolutním, má věcný účinek, neboť v druhé své fási, retraktu, působí proti každému třetímu. Není více vázáno na prodatele, nýbrž jde i proti kupci, ať jím jest kdokoliv.

Přes to však není správným, zove-li se toto oprávnění kmeta věcným právem, jak činí Karszniewicz.[18]) Vždyť není předmětem jeho vztah k věci, věc — čifluk — nýbrž předmětem jeho jest osobní vztah dvou osob — kmeta a agy-prodatele resp. třetího kupitele. Tento vztah odnáší se sice hospodářsky konečným svým cílem na čifluk, ale právně jest poměrem osoby k osobě, oprávněním resp. závazkem na převod země, tedy obligací, ovšem ne obligací ryzí, neboť působí absolutně.

Vizme nyní, pokud je vedle povahy právní proměněna i další podstata předkupního práva kmeta novým vývojem!

---

[18]) L. c. str. 83.

Muharemský zákon uděluje právo přednosti kmetcí rodině. Dle obyčejového práva jest subjektem jeho kmetcí zadruga t. j. hospodářská societa jihoslovanská. Modifikace jest tu proti pravému slovanskému právu na př. černohorskému v tom, že členství zadrugy není pouze odvislé od jejího usnesení, nýbrž i od souhlasu agova. Přijmutí třetí osoby v zadrugu váže agu jen v tom případě, je-li usnesení její jím schváleno. Jinak nový člen jest sice proti ostatním oprávněn i zavázán jako právoplatný zadrugar, ale vůči agovi nemá ani práv ani povinností. Přirozeným subjektem kmetcího práva jest totiž pouze kmetcí rodina; s ní uzavřel aga svého času kmetcí smlouvu. Jest tedy nutné, aby aga obdobnou smlouvu uzavřel i s novým členem zadrugy, jenž není přirozeným členem, potomkem kmetcí rodiny. Teprve od okamžiku, kdy došlo do této smlouvy, jest i nový zadrugar oprávněným kmetem na čifluku.

Dotyčný souhlas resp. dotyčnou smlouvu může ale aga uzavříti i mlčky. Již tím, že ví, že třetí osoba společně s kmetcí rodinou čifluk obdělává a to nejen jako námezdník kmetcí rodiny, nýbrž jako její člen rovnoprávný s přirozenými jejími členy, již tím, že o tom aga ví a tomu se neprotiví — přiznal příchozímu právo kmetcí na čifluk a s ním i právo předkupní připadající kmetu. Tak tomu bude zejména, přižení-li se někdo do kmetcí rodiny.

Aby nový člen pracoval na čifluku jako člen kmetcí zadrugy po určitou dobu bez protestu agova, není třeba. Okolnost ta může sice míti význam v eventuelním sporu jako důkaz, ale pro vznik oprávnění příchozího nemá váhy. Vždyť jest smlouva kmetcí contractus consensualis; k vzniku kmetcího práva a tedy i práva z předkupu stačí pouhý souhlas stran výslovně nebo i mlčky projevený. Písemná smlouva předepsaná § 12. seferského nařízení jest odstraněna obyčejem.

Tím přicházíme k závěru, že chce-li aga zabrániti novému členu kmetcí zadrugy účast v kmetcích právech, musí proti jeho členství výslovně protestovati. Jinak platí bez výjimky regula juris: quamquam tacet, consentire videtur.

Oprávnění kmetcí zadrugy ovšem vykonává representant její, starješina, jímž však nemusí býti nejstarší člen zadrugy, neboť se jeho místo obsazuje volbou. Výkon práva předkupního přísluší tedy rovněž starješině, ne ovšem jako osobní jeho právo, nýbrž

jako právo a povinnost jednatele zadrugy. Pravím: právo i povinnost. Jest povinností stariješiny pečovati o hospodářské i právní záležitosti zadrugy jako jejímu mandátaři. Jako takový odpovídá za dolus i culpa lata.

Zde však jest rozdíl mezi obyčejovým právem a rakouským právem civilním. Zadruze nepřísluší v případě zpronevěry stariješiny jen žaloba proti němu na náhradu škody ex mandato, nýbrž má právo rescisse jeho právního jednání bez ohledu na ustanovení obč. zákona § 871. n. n. Tento obyčej administrativní úřady, zejména i zemská vláda, uznávají.[19])

Jestli tedy stariješina dolo malo nebo culpa lata nevykonal včas předkupní právo ve jménu zadrugy, není tím pro tuto ještě vše ztraceno. Můžeť tato provinilého stariješinu svým vlastním usnesením svrhnouti, jiného na jeho místo zvoliti, který může spornou cestou, dokázav provinění dřívějšího stariješiny, opět předkupní právo zadrugy uplatniti ovšem jen v obyčejové praeklusivní lhůtě.[20]) Teprve není-li možno tímto způsobem škodu napraviti, bude zadruze žalovati nevěrného stariješinu ex mandatu directa actione na náhradu škody.

Případy takové praxe opravdu zná. Přihodíť se leckdy, že aga nebo třetí nabyvatel podplatí stariješinu, aby se předkupu vzdal nebo aby jej aspoň v daném případě nevykonal.

Potud tedy pozměnilo obyčejové právo teorii o subjektu předkupního práva kmeta. Proti tomu ponechalo beze změny učení o předmětu jeho. I dnes vztahuje se předkup na vše, co stojí v trhu resp. co jest předmětem dražby a jest zároveň čiflukem kmeta, ale jen na to. I dnes nemůže kmet převésti na sebe z důvodu práva předkupního begluk, třebas bez něho neměl pro něho čifluk žádného hospodářského významu.

Musí však koupiti vše, co stojí v trhu resp. co se vydražuje a jest čiflukem. Dělení předkupního práva není ani dnes dovoleno. Jestliže předmětem trhu nebo dražby bylo několik čifluků najednou, může každý dotyčný kmet provésti při té příležitosti svoje předkupní právo ohledně celého svého čifluku, nemůže ale překoupiti

[19]) Naproti tomu soudy zdejší neuznávají zadrugu jako takovou, nýbrž jednají s členy jejími jako s pouhými spoluvlastníky. Srv. Stefanowski: l. c. str. 294.

[20]) O ní viz níže.

méně, nežli co vše jest jeho, ani více — snad díl sousedův nebo jeho část. Kmeti téhož agy mohou ovšem v takovém případě společně žalovati třetího nabyvatele, čímž stanou se společníky ve sporu (§§ 212—214. bos. herc. c. ř. s.).[21])

A jako zůstal předmět předkupního práva kmeta obyčejovým právem nedotčen, tak i není proměněna skutková podstata, k níž zákon bezprostředně poutá výkon jeho. I dnes přísluší kmetu výkon práva předkupního jen v případě trhu nebo veřejné dražby. Každý jiný případ zcizení ať lukrativního ať onerosního neopravňuje kmeta k ničemu.

Zejména smlouva výměnná, darování, dělba statku, ať už jsou rázu čistě obchodního, či jsou rázu čistě rodinného, nezakládají pro kmeta možnost výkonu předkupního práva jeho. A přece stojí dle medželly (čl. 152) výměnná smlouva velice blízko trhové, neboť medžella vidí i v trhové ceně jen věc, tak že správně jest trh opět jen výměnou.[22])

Této okolnosti může býti využito in fraudem legis.[23]) Trhová smlouva zakryje se simulovanou výměnou nebo darováním. Případ ten jest vždy ještě možný i přes ustanovení zemské vlády od 2. března 1897 č. 17619/III.) dle něhož jest věcí předsedy gruntovní komisse, jež dnes zastupuje bývalou tapuovou komissi — tedy okresního soudce — aby se snažil vypátrati pravý a skutečný úmysl stran, aby tedy zabránil vznik právních jednání uzavíraných pouze na oko.

Ustanovení to má sice poctivý cíl, ale v praxi jest nemožno cíle tohoto dosáhnouti, neboť gruntovní komisse nemůže se dnes nijak vybaviti z jakési řemeslnosti. Jestiť prací tak přetížena — zasedá jednou týdně — že jedinou tendencí předsedy i členů komisse jest jedině vyříditi došlé, při čemž lze nejvýše strany chrániti před vzájemným zlým úmyslem, ne však třetí osoby.

Proto se i dnes nejednou přihodí, že aga jednal in fraudem legis, tím že místo prodeje finguje darování nebo výměnu. Kmet může se tu brániti v praeklusivní lhůtě žalobou proti kupiteli. Ustanovení zákonné, jež pak bude agrárnímu soudci vůdcem,

---

[21]) Z 20. dubna 1883 č. 2795/III.

[22]) Důsledně ustanovuje i medžella poněkud jinak pro týž případ ohledně práva šufy §§ 1022, 1023.

[23]) Srv. Sachau: l. c. str. str. 503—504.

obsahují §§ 916 resp. 914. o. z. o., jenž tu platí jako podpůrný právní pramen. Soudce bude tedy bez ohledu na vnější formu uvažovati o pravé povaze dotyčného právního jednání a formu vyloží dle pravého úmyslu stran.

Při tom ale nutno upozorniti ještě na tyto zvláštní případy:

Datio in solutum rovná se dle oblíbené praxe trhu. S tímto náhledem však nemohu souhlasiti. Neboť úmyslem osoby, jež dává čifluk osobě třetí, aby splnila svůj závazek, není převod vlastnictví na tuto osobu, nýbrž jedině soluce. Aga v tomto případě nepřevádí věc-čifluk s úmyslem učiniti nabyvatele vlastníkem její, nýbrž chce se prostě zbaviti svého závazku. Jednání takové není trhem, neboť úmysl stran nesměřuje k trhu, třebas hospodářský výsledek je tu týž.[24])

Vizme však tento případ:[25]) Dva vlastníci nabyli na př. cestou dědické posloupnosti nedílně venkovský statek a nějaký pozemek městský s domy. Jeden však nemá smyslu pro rolnictví, jest kupcem, proto převádí svou venkovskou tržbu na druha a uceluje za to svůj díl v městě dílem spoluvlastníkovým, začež tento doplácí mu ještě peněžní sumu. Má v tomto případě kmet právo předkupu? Někteří rozhodují tuto otázku ve prospěch kmeta vzhledem k peněžnímu doplatku,[26]) jiní dovolávají se tu § 1055 o. z. o., a třetí konečně odmítají kmeta zásadně. Jsem toho mínění, že tito jednají nejsprávněji se stanoviska právního t. j. bosenského práva, jemuž jest ustanovení § 1055 o. z. o. cizím. Vyloučíme-li totiž tuto střední cestu, pak stojíme prostě před otázkou, může-li peněžní doplatek jednoho ze spoluvlastníků změniti smluvní charakter, což zajisté nemůže, neboť strany chtí měniti a ne prodávati. Peněžní doplatek jest pouze plněním vedlejším, není podstatným znakem smlouvy, nýbrž pouhé accidentale negotii.[27])

Jestliže se až potud shledáváme jen s podrobněji vypracovaným právem zákona muharemského, jest další samostatným, specifickým výtvorem obyčejového práva. Tak už celé učení o sumě výkupné.

---

[24]) Jinak dochází k témuž výsledku medžella pro právo šufy v § 1025.

[25]) Přihodil se mně v praxi u okres. úřadu v Maglaji.

[26]) Dle analogie § 1022 medželly.

[27]) Poněkud jinak Stefanowski: l. c. str. 200, jenž kloní se k přijetí § 1055. o. z. o.

O výkupném § 3. cit. zák. mlčí. Mezeru lze tu doplniti analogickým užitím platného práva §§ 41. a 44. poz. zák. Dle těchto ustanovení má oprávněný z předkupu plniti nabyvateli cenu statku z doby reklamace tedy cenu určenou odhadem. Na tento způsob ovšem může kupitel snad přijíti ku škodě, kterou nezavinil. Můžeť odhad dopadnouti v jeho neprospěch. Eventuelní žaloba kupitele proti prodateli o náhradu škody resp. z evikce opět by přiváděla prodatele do nezaviněné škody, neboť nutila by jej nepřímo prodávati pod odhadní cenou, ačkoliv by jinak podle příznivých prodejních podmínek mohl vyzískati i více. Ale ani kmet nebyl by mnohdy ušetřen škody. Snad by leckdy nabyl svého čifluku i levněji nežli za odhadní cenu, což je snadno možné, neboť čifluky nejsou dosti hledané právě pro svoje břemeno, jež na nich vázne — kmetcí právo.

Vše to nutilo praxi, aby postavila učení o výkupu na pevnější a praktičtější basi nežli odhad z veškerých nesnází, jež se tu naskytovaly, pomohla si pak praxe tím, že přijala za základ výkupného skutečnou cenu prodejní.

Pravím skutečnou cenu prodejní. Jest možné, že aga při prodeji udal falešnou sumu s úmyslem, aby vysokou tržní cenou kmeta odvrátil od realisace jeho předkupního práva. Ačkoliv jest i možno, že kupitel z lehkomyslnosti statek přeplatil, nebo že platil dle osobního oblíbení statku. — Jen v prvním případě přísluší kmetu právo tvrditi i dokazovati, že aga jednal dolo malo, že ve skutečnosti přijal za čifluk méně nežli uvedl před gruntovní komisí.[28]) Dokáže-li kmet, za kterou cenu aga čifluk skutečně prodal, bude i touto cenou určeno jeho výkupné. Dokáže-li však jen, že kupní cena agou uvedená jest fingovaná, nemůže-li však dokázati ničeho o obnosu skutečném, pak určí se výkupné odhadem, neboť ustanovení § 273. rak. c. ř. s. jest bosenskému právu neznámo, a analogické jeho užití jest vzhledem ke kogentní povaze civilního soudního řádu bosenského nemožné.

Odhad, kterým se pak určí obnos výkupného pro kmeta, provede se dle čl. 7. seferského nařízení.[29]) Kmet i aga resp. kupitel jmenují po dvou odhadcích, kteří většinou hlasů určí na místě

[28]) Srv. Stefanowski l. c. str. 209.

[29]) Srv. Stefanowski l. c. str. 298. — Karszniewicz l. c. str. 91 i nařízení zem. vlády ze 4. srp. 1893 č. 62 088 i z 7. čce. 1896 č. 84 815.

samém a v přítomnosti stran nebo jejich zástupců a lokálního úřadu cenu čifluku. Nemohou-li se shodnouti v ceně, pak optione ustanoví si pátého člena odhadní komise, jehož hlas odlučuje. Jen v případě, že funkce této komise selže, jmenuje odhadce úřad sám dle § 169. c. ř. s.

Tento odhad ale agrární senát nezavazuje, nýbrž uváží se dle § 127. c. ř. s. volně. Ano povinností jeho jest přímo kontrolovati odhad komise pomocí úředního odhadu provedeného za účelem výměru daně.[30])

K odhadu dojde konečně ještě v tomto jediném případě: Aga prodal několik čifluků, nebo čifluk i begluk za paušální sumu, neurčiv, kolik z této sumy připadá na čifluk jeden, nebo na čifluk a begluk. I v tomto případě třeba stanoviti odhadem cenu jednotlivých předmětů trhu a pomocí úřední odhadní ceny (k účelům daňovým) trojčlenkou vypočísti výkupné kmetovo.[31])

V případě, že kupec přeplatil čifluk, nemůže se však kmet dovolávati odhadu; neboť není-li důvodu k podezření, že aga jednal dolo malo, musí se přijmouti za základ výkupného prodejní cena.[32])

Remedium propter laesionem ultra dimidium dle § 934. o. z. o. resp. pro t. zv. gabni fahiš t. j. odstoupení od trhu pro to, že odhadní cena jest o 20% menší prodejní — jsou vesměs oprávnění, jichž může užíti kupitel, jež však kmet nemůže vykořistiti pro snížení výkupného.[33])

Řekl jsem nahoře, že prodejní resp. kupní cena jest základem pro určení výkupného kmeta. Jest však jen základem. Kmetu jest platiti mimo ni ještě nutný náklad, jenž jest zpravidla vyčerpán převodními poplatky, které platil kupitel. Kupitel pokládá se tu za negotiorum gestora.[34]) Naproti tomu není obyčejem, aby kmet platil kupiteli úrok z prodejní sumy ode dne realisace předkupního práva do skutečného placení.[35])

---

[30]) Srv. nález zem. vlády č. 130.558/ex 1893.

[31]) Viz podrobný návod u Stefanowského: l. c. str. 298.

[32]) Srv. nálezy zem. vlády č. 90.649 ex. 1895; č. 71.226 ex 1896 a čís. 97284 ex 1896.

[33]) Viz Stefanowski: l. c. str. 299.

[34]) Viz nařízení zem. vlády z 19/3 1884 č. 2856/III.

[35]) V. Stefanowski: l. c. str. 288.

Jestliže pak dle obyčejového práva není kmet povinen platiti ani úrok z prodlení, není tím spíše povinen platiti užitečný náklad kupiteli. Takto deroguje obyčej ustanovení § 9. zák. o pozemkových knihách, dle něhož má kmet jako jiný oprávněný z předkupu resp. retraktu platiti tržní cenu i nutný i užitečný náklad („gegen Vergütung des notwendig und nützlich gemachten Aufwandes").

§ 9. cit. zák. jest tu vůbec poněkud mnohomluvný. Praví ť, že oprávněný nabude statku „. . . gegen Rückzahlung des Kaufpreises, in Ermangelung eines solchen gegen Bezahlung des zur Zeit der Erwerbung bestandenen Schätzungspreises . . ." Případ, že by byla prodejní cena neznáma, jest ohledně našeho thematu aspoň nemožný. Uplatňuje ť kmet svůj předkup při trhu, jenž jest bez přesně určené tržní ceny nemyslitelný a nemožný, resp. při dražbě, při níž rovněž prodejní cena nemůže nikdy scházeti.

Od výkupného určeného dle těchto ustanovení chce Karszniewicz[36]) odčítati cenu meliorací učiněných kmetem a přičítati k ní cenu meliorací, jež podnikl kupitel resp. aga. Požadavek tento byl by sice právně odůvodněn, ale není stanoven zákonem, jak Karszniewicz sám přiznává,[37]) a obyčejovému právu jest neznám. Ani vládní nařízení ze dne 5. října 1894 č. 108342/III. nepodporuje Karszniewizce, dávajíc pouze obchodní instrukci úřadu pro případ, že se chce kmet vykoupiti pomocí vládního úvěru.

Mám za to, že Karszniewicze do této slepé uličky vehnalo jen jeho nesprávné mínění, že třeba výkupné kmetovo určovati dle odhadu učiněného státem k účelům zdanění. Pak ovšem musil Karszniewicz pomýšleti na korrektiv mezi touto, do jisté míry nesprávnou cenou, jež neodpovídá skutečným poměrům, jsouc určována pouze periodicky — a faktickou cenou. Tento korrektiv dává však svobodný trh sám přirozenou regulací nabídky a poptávky. Proto také praxe určuje výkupné prostě skutečnou kupní cenou čifluku.

Až potud respektoval právní obyčej sice předem kmeta, ale přece neustanovoval ani zde pronikavé novum ve prospěch jeho. Otevřeně pro kmeta zaujato postavení teprve určením zvláštní

[36]) L. c. str. 89. nn.
[37]) Str. 90.

praeklusivní lhuty pro uplatnění předkupního práva kmeta. Toho totiž muharemský zákon naprosto nezná. Naopak ustanovuje pro kmeta povinnost uplatniti svůj předkup „zur Zeit des Verkaufes“ t. j. v krátké době od smlouvy do takriru.

Naproti tomu dovoluje praxe uplatniti právo retraktu ve lhůtě od jednoho roku po provedení trhu. — Při tom výslovně upozorňuji, že se tato lhůta vztahuje jediné na případ retraktu ne předkupu v užším slova smyslu. Karszniewicz ani Stefanowski tohoto rozdílu nečiní, což jednoho i druhého zavádí pak k nedosti přesným resp. nesprávným konklusím.[38])

Právo předkupu musí kmet vykonati i dnes proti prodateli, pokud není trh perfektní t. j. pokud není kupiteli vydána na čifluk tapije resp. pokud není převod statku perfektní. V tom případě platí posud muharemské právo bez proměny. Jestliže však uplatňuje kmet právo z retraktu, tedy právo, které mu muharemský zákon nedal, právo nové, vybudované teprve obyčejovým právem v úzké souvislosti a dle vzoru předkupních resp. retraktních práv tureckých — pak dává mu praxe k výkonu jeho práva lhůtu, obdobnou lhůtám, na něž jsou vázána předkupní práva šeriatu i to lhůtu jednoho roku, kterážto lhůta se počítá od okamžiku, kdy se kmet dověděl o trhu, a to naturaliter.

Že sluší lhůtu tuto vztahovati pouze k retraktu kmetcímu, to vysvítá nejen z analogie vzorů této právní instituce, starých retraktů osmanského práva, nýbrž přímo z právní povahy případu. Nemůžeť přece nastupovati kmet na agu žalobou z práva předkupního v době, kdy aga čifluk s konečnou platností převedl na osobu třetí. Vždyť tu aga není vůbec passivně k žalobě legitimován. Jest nemyslitelné zavazovati agu rozsudkem k plnění nemožnému. Nemůže přece převésti čifluk zpět na kmeta, když nemá vůbec disposičního práva s čiflukem. Jedině oprávněným je tu kupitel. Na něho musí tedy kmet podati žalobu.[39])

Pokud pak kmet této žaloby nepodal ani se práva předkupního resp. retraktu výslovně nevzdal, jest vlastnictví kupitelovo in pendenti. Můžeť býti vždy zvráceno předkupním právem kmeta. Tato pendence je na škodu obchodu s nemovitostmi. Proto ji už osmanské právo — medžella i pozemkový zákon — omezily na

[38]) Srv. Stefanowski: l. c. str. 283.

[39]) Viz nařízení zem. vlády z 30/11 1897 č. 111.632.

rozličné lhůty. Takovou lhůtu uložilo i obyčejové právo kmetu pro jeho retrakt.

Lhůta ta jest nepřekročitelnou. I pro nejsilnější předkupní právo — retrakt spoluvlastníka vůči jeho druhu — stanoví § 41. poz. zák.: „Wenn binnen 5 Jahren dieses Recht nicht ausgeübt wurde, so ist se in jedem Falle erloschen, selbst wenn die Fristüberschreitung durch einen gesetzlichen Entschuldigungsgrund, als Minderjährigkeit, Wahnsinn oder Reisen in entfernte Länder begründet wäre." A jestli takto zákon stanoví pro nejsilnější a nejvýznamnější retrakt, musíme přijmouti toto pravidlo i pro retrakt kmeta, který jest přece s právního hlediska slabší od retraktu spoluvlastníkova.

Není tedy správné, jestliže Stefanowski tvrdí právě opak,[40]) dovolávaje se ustanovení § 1028., 1035. medželly. Vždyť právě toto ustanovení § 41 f. poz. zák. vylučuje pro retrakt spoluvlastníka mirije, kteréžto ustanovení je basí analogie pro náš případ. Jak mohli bychom pak užiti oněch §§ů pro retrakt kmeta nemajíce analogie nikde, a to tam, kde běží o právní normu velmi slabé base. Sám Stefanowski musí přiznati,[41]) že jen obratnosti zemské vlády se podařilo vytvořiti jakž takž stylus curiae, jenž dovoloval kmetu praeklusivní lhůtu k uplatnění jeho retraktu. Další nadpráví kmeta bylo by v přímém odporu se stávajícím právem a holou neobratností.

Lhůta jednoroční poskytnutá kmetu pro realisaci jeho retraktního práva proti třetímu nabyvateli jest tedy neprodlužitelnou. Ani navrácení v předešlý stav nemá při ní místa.[42]) Jest pravou praeklusivní lhůtou. Uplynutí její má za následek zánik možnosti uplatnění retraktu kmetcího v konkretním případě. Nemá sice za následek zánik tohoto práva vůbec, neboť jest právo toto perenní právě tak jako právo kmetcí, ale periodické. Promeškáním této lhůty ztrácí kmet jednu periodu výkonu svého retraktu nenahraditelně.

V tomto starším stavu učinil důležitou proměnu § 9. knihovního zákona, jenž veškeré praeklusivní lhůty, jež omezují vykonávání

---

[40]) L. c. str. 282.

[41]) L. c. str. 282.

[42]) Stefanowski l. c. str. [illegible].

rozličných retraktů tureckých, zkrátil na 6 měsíců — z důvodů[43]) osvobození obchodu s nemovitostmi od nepříjemné a škodlivé pendence, jakou působí retrakt. Odtud musí i kmet okresu, v němž jsou pozemkové knihy zavedeny, uplatňovati svůj retrakt proti třetímu nabyvateli v době šesti měsíců, počítajíc od zápisu trhu v knihy pozemkové.

Ať už je ale praeklusivní lhůta tato dvanácti anebo šestiměsíční, vždy má kmet veliký zájem na tom, aby se včas dověděl o uskutečnění trhu jeho čitluku. Proto pečuje vláda o to, aby se kmet pokud možno vždy a včas dověděl o prodeji jeho statku kmetcího a doporučuje gruntovní komisi, aby kmeta o prodeji tom včas zpravila.[44]) Vyrozumění takové není gruntovní komisi nesnadné. Každé právní jednání, jež se provádí v pozemkových knihách, jest pravidelně gruntovní komisi předem přihlášeno, načež se stranám určí rok k provedení jejich úmyslu. O tomto roku se strany vyrozumívají předvoláním. Totéž předvolání má dostati i kmet, jehož existenci i osobu má listovní konstatovati z obsahu knih.

Postup tento však není obligatorní; vláda jej jen doporučuje jako opportunní. Ve skutečnosti se také nezachovává. Jednak jest gruntovní komise zpravidla prací tak přetížena, že nemůže svou agendu nijak ještě si stěžovati. Jednak je listovnímu nesnadno určiti osobu kmeta z pozemkových knih. Kmetcí právo poznamenává se v knihách na prvním listě (držebním, posjedovnica) slovy na př. kmetovsko selište Galić kuće broj 43. t. j. kmetcí statek rodiny Galić pod popisným číslem 43. Z pozemkové knihy lze tedy určiti pouze rodinné jméno kmeta. Tím však není identita kmeta ještě ani zdaleka určena, zejména v Bosně, kde v téže vesnici jsou celá místa, v nichž všechny rodiny mají totéž jméno. Bližší určení může dáti teprve poptávka u evidence gruntovního katastru. Tento úřad však právě tak jako listovna nemůže pro jinou naléhavou práci celou tuto průpravu provésti. Proto také oznamuje listovna přepisem usnesení, jímž se trhová smlouva v knihách provádí, prodej čifluku okresnímu úřadu rei sitae jako řádnému soudu ve věcech agrárních. Povinností tohoto

---

43) Viz Erläuternde Bemerkungen zum Entwurfe eines neuen Grundgesetzes für B. und die H. sub. § 9.

44) Viz nařízení zem. vlády č. 84.815 z 7/7 1896.

pak jest kmeta vyrozuměti, pokud se týče i poučiti a eventuelní jeho žalobu přijmouti.

Dle praxe, kterou se snažila zavésti vláda nařízením ze dne 7. čce. 1896 č. 84815/I. mělo se o předkupním právu kmeta jednati před gruntovní komisí a tam celá věc pokud možno nespornou cestou rozhodnouti. Předseda komise měl se snažiti o smír. Jestliže však se tento nepodařil, nesměl spor býti rozhodován gruntovní komisí, ježto není úřadem kompetentním k rozhodování sporů vznikajících z předkupního práva kmeta, nesmělo však ani provedení trhové smlouvy býti odepřeno.

Předseda gruntovní komise má sice právo odepříti jako zástupce státu svolení k zcizení země, jež jest erazi mirije — a tou jsou čifluky skoro vesměs — ale nemohl toho učiniti z důvodu, že kmetu přísluší právo předkupu, neboť by tím dal příliš na jevo tendenci vlády, jež by mohla poškoditi důvěru k vládě. Nezustalo ani zde tedy nic jiného, nežli poučiti kmeta a odkázati před kompetentní úřad.

K tomu došlo, jestližr kmet přistoupil současně s agou před gruntovní komisi. Jestli tak neučinil, mělo se za to, že se vzdal výkonu předkupního práva proti agovi,[45]) takže mu zůstala pouze možnost vykonati právo retraktu proti kupiteli. Nebylo by zajisté správné viděti v nepřítomnosti kmeta neposlušnost (contumacia). Snad nemohl se prostě tento odhodlati ke konečnému projednání celé věci před gruntovní komissí, protože neměl ihned po ruce dosti peněz pro výkup. Ostatně nemá promeškaní roku před gruntovní komisí nijakých důsledků pro práva stran. Ovšem možnost předkupu ztrácí tu kmet dle povahy věci naprosto. Právo retraktu může však vždy ještě přivésti k platnosti. To souvisí s dvojí povahou jeho přednostního práva.

Stejně jako okamžik prodeje, jest pro kmeta významným i okamžik dražby. Důsledně žádá vláda, aby soud oznamoval okresnímu úřadu, jako agrární instanci, všechny dražby čifluku a to včasně, aby mohl okresní úřad eventuelně i usnadniti kmetu výkup pomocí vládního úvěru.[46])

Na základě tohoto oznámení, vyrozumí okresní úřad i poučí kmeta. Právem kmeta pak jest, aby se účastnil dražby a tak

[45]) Viz nařízení zem. vlády z 28/2 1890 č. 1284.

[46]) Nařízení ze dne 29. února a 3. června 1892 č. 13.877/III 52.070/I.

uplatnil svoje předkupní právo. Je-li on vydražitelem, bude mu čifluk už ve dražbě samé dle § 559 c. ř. s. příklepnut a jeho právo na základě předací listiny vtěleno v knihy resp. vydána mu tapije (§ 576 c. ř. s.).

Jestliže se kmet dražby nesúčastní, ztrácí dle jednoho mínění jak právo předkupu tak právo retraktu. Mínění toto jest však nesprávné, neboť pouští opět s mysli dvojí povahu přednostního práva kmeta. Zajisté tím ztrácí kmet právo předkupu a může v exekučním řízení převésti čifluk na sebe z vydražitele jen s jeho svolením. Právo retraktu zůstává mu ale v každém případě netknuto, takže je může i proti vydražiteli uplatniti. Ovšem nemůže tak učiniti v řízení exekučním ani před podepsáním a uzavřením dražebního protokolu, leč že by vydražitel s tím souhlasil, nýbrž jen zvláštní žalobou před kompetentním úřadem. Exekuční úřad není způsobilým řešiti tuto otázku. — Tomuto počínání kmeta nepřekáží ani § 552. č. 6. c. ř. s., dle něhož mají všichni, kteří reklamují na vydraženou nemovitost nějaké věcné právo, právo toto uplatniti v exekučním řízení ihned po příklepu před uzavřením dražebního protokollu i to pod ztrátou tohoto práva. Neníť retrakt kmetcí věcným právem ve smyslu cit. ustanovení, jest přece obligačním právem, třeba s absolutním účinkem.[47])

Tolik o době realisace kmetcího práva předkupního. Stefanowski, jak se zdá s těmito vývody nesouhlasí tvrdě, že celou praeklusivní lhůtu nemůže kmet pro sebe využitkovati a odůvodňuje to tendencí osvoboditi kupitele od břemena pendence. Tvrdí, že i při této lhůtě, jež stojí kmetu po ruce, nesmí kmet s realisací retraktu otáleti, nýbrž pokud možno ihned svoje právo uplatniti. Praxi, jež dovoluje kmetu přiváděti svoje právo k platnosti i v poslední chvíli oné lhůty, zavrhuje.[48]) Vše zajisté neprávem. Zavádějí jej slova § 3. muhar. zák. „zur Zeit des Verkaufes". Tato vztahují se však jen na předkupní právo kmetcí v užším slova smyslu, jež také vyčerpávalo dříve obsah přednostního práva kmeta. Slova ta nemají však smyslu pro právo retraktu, jež vstupuje v život právě teprve okamžikem uskutečnění trhu resp. dražby. Náhled Stefanowského měl by sice pro sebe analogii v učení ša-

---

[47]) Srv. Stefanowski: l. c. str. 302.

[48]) L. c. str. 283.

fiitské školy, jež žádá, aby předkupem oprávněný svůj nárok uplatnil ihned.[49]) i v § 1024. medželly ohledně práva šuty. Ale ustanovení toto vykládá pouze slova i **konkludentní činy** oprávněného k předkupu vzhledem k vzdání se jeho práva. Byli to přece právě Hanefité, kteří vypracovali theorii o praeklusivní lhůtě pro uplatnění retraktu. A této theorie třeba tedy analogicky užiti i dovoliti kmetu plné vykořistění lhůty jednoroční resp. šestiměsíční, již mu dává praxe.

Zabývali jsme se až potud otázkou, kdy třeba uplatniti právo z předkupu resp. retraktu kmetu. Jest tu ale ještě druhá otázka. Od kterého okamžiku pusobí realisace předkupního resp. retraktního práva. Od kdy se kmet stává vlastníkem čifluku, od kdy tedy nemá více kmetovských povinností.

Stefanowski tvrdí, že se kmet stává vlastníkem čifluku tím, že platí výkupné, což má učiniti v praeklusivní lhůtě roční resp. měsíční, o níž byla nahoře řeč.[50]) Tak aspoň rozumím hodně nejasný jeho výkladum. Rozeznáváť Stefanowski zvláště lhutu k uplatnění nároku z předkupu resp. retraktu a lhutu k výkupu, jež prý nespadají v jedno, jež však přece zase směšuje, ježto nedovoluje kmetu plniti výkupné po uplynutí této lhůty.[51]) Zapomíná tu dle mého mínění, že jiné jest **uplatniti právo předkupní** resp. retraktní, jiné realisovati rektrakt a nabýti vlastnictví čifluku.

Právo předkupní třeba kmetu přivésti k platnosti „zur Zeit des Verkaufes", právo z retraktu ve lhůtě **jednoho roku od té doby**, co kmet o trhu se dověděl, aneb ve lhůtě šesti měsíců od okamžiku zápisu vlastnictví kupitelova v pozemkové knihy. Pro plnění závazku z předkupu resp. retraktu, t. j. převodu statku a placení výkupného, zákon nijaké lhůty nestanoví. V případě rozhodnutí o existenci předkupu resp. retraktu bude tato poslední lhůta určena 14 dny. Jen z duvodu své agrární politiky, dovoluje vláda rozšíření této lhuty na 30 až 60 dní.[52])

---

[49]) Srv. Sachau l. c. str. 506.

[50]) Stefanowski l. c. str. 282: „Wenn auch das Vorkaufsrecht erst durch die Einlosung zur Geltung kommt." — Str. 287.

[51]) L. c. str. 283: „Die Frist zur Geltendmachung des Vorkaufsrechtes . . . bezieht sich . . . auf die Einlösung."

[52]) Srv. nálezy zem. vlády č. 135.114 ex 1896; č. 54.403 ex 1897; a č. 143.495 ex 1895; č. 7.489 ex 1896, č. 71.226 ex 1896.

Ale byť i kmet splnil první požadavek (provedení předkupu resp. retraktu ať smírem ať žalobou) i druhý (splnění závazků z předkupu r. retraktu) a vše v čas, nestane se přece vlastníkem čifluku, pokud aga resp. kupitel mu statek nepredají. Brání tomu § 36. poz. zák., dle něhož se datuje vlastnictví od okamžiku takriru. Ani jedna ani druhá lhůta není tu rozhodnou.

Zapomínáť Stefanowski dále, že právo předkupu resp. retraktu jest analogické jedině trhu, tedy kontraktu konsensuálnému. Jako takové nemá s věcí nic co činiti, leč že zavazuje agu — resp. kupitele k vrácení nemovitosti a kmeta k placení výkupného. Zakládá jen závazek k převodu věci, ne však převod sám. Předkupní právo samo o sobě nemůže dáti vznik právu vlastnickému. Bez formálně bezvadného takriru nemůže se státi kmet vlastníkem. Takrir není zde ale vázán na nějakou lhůtu zejména ne na praeklusivní lhůtu danou kmetu pro uplatnění retraktu. — Strany na tento způsob, nemohou býti poškozeny, neboť chrání je dostatečné exceptio non adimpleti contractus.

Nevím, jak si Stefanowski představuje enuntiát rozsudku o retraktním právu! Tímto agrární soud přece nepřevádí na kmeta právo vlastnické pod podmínkou placení výkupného v předepsané lhůtě. Naopak stanoví pouze existenci jeho, a závazky z něho vyplývající. Dále nesmí agrární soud jíti, neboť by zasáhl v kompetenci řádných soudů civilních,[53]) jimž jedině jest vyhrazeno rozhodování o právu vlastnickém.

Dle tohoto stanoviska dlužno nám pak i vyložiti právní poměr kmeta vůči vlastníku země — ať už agovi resp. kupiteli do nabytí práva vlastnického, jenž rovněž jest Stefanowskim zkreslen.[54])

Rozeznáváme tu poměr kmeta k agovi a poměr kmeta ke kupiteli až do nabytí vlastnictví. — Poměr kmeta k agovi utváří se pak zase rozličně dle toho, věděl-li kmet o trhu jeho čifluku čili nic. Věděl-li o tom, že se jeho čifluk prodává a neuplatnil-li předkupní právo vůči agovi, pak vstupuje v nový kmetský poměr ke kupiteli čifluku prostě převodem téhož na kupitele. Jest sice kmetcí právo obligací, tedy právní poměr mezi dvěma osobami — kmetcí rodinou a agou, jenž může býti kmetem jednostranně rozvázán a jenž váže kmeta jen vůči agovi a jeho dědicům — ale už tím,

[53]) § 1 nař. z 5/12 1895 č. 143.493.

[54]) L. c. str. 284, 285 nn.

že kmet neuplatnil svoje předkupní právo proti agovi přes to, že mohl, dal mlčky na jevo, že s prodejem souhlasí a přijímá kupitele jako nového agu.

Jestliže však kmet o zcizení svého čifluku nevěděl, pak není kupitel — ani po převodu v knihách pozemkových — agou kmeta. Agou zůstává prodatel i jeví se dle obyčejového práva vůči kmetu jedině oprávněným vlastníkem čifluku, jemuž kmet nejen může svoje kmetské dávky plniti, ale i plněním jich jemu zbaviti se obliga proti poctivému kupiteli. Zápis ve veřejných knihách tomu v cestě dle obyčejového práva nestojí.

Ať už ale vůči agovi nebo jeho kupiteli zůstává kmet stále zavázán až do okamžiku nabytí vlastnictví čifluku.[55]) Až do této doby jest kmet povinen v čas dávati agovi kmetcí dávku. A není pravda, že se povinnosti této zbavuje položením výkupné ceny v ruce agy resp. dobytím příznivého rozsudku o právu retraktním a deposicí výkupného kupiteli. Plnění výkupného není nikde — ani v právu obyčejovém ani v zákonech — důvodem zániku kmetcího závazku.[56]) Důvodem takovým jest — pokud se týče našeho thematu, jedině spojení kmetcí povinnosti s vlastnictvím čifluku. Tím, že nabyl kmet vlastnické právo na svém čifluku, způsobil zánik svých kmetovských závazků. Vlastnictví však nenabývá placením výkupného, nýbrž takrirem a úředním povolením zcizení dle čl. 36. poz. zák., jenž zní kategoricky.[57]) Rozsudek agrárního senátu, jímž se přiznává kmetu předkup nebo retrakt nechová v sobě ještě tohoto svolení ani implicite. Neboť v jiné vlastnosti funguje politický úřad jako agrární soud a v jiné uděluje svolení k zcizení země.

[55]) Srv. Karszniewicz: l. c. str. 94.

[56]) I deposice výkupného u soudu působí pouze jako placení v ruce věřitele. Nic více. Analogie s expropriací nemá tu místa vzhledem k § 36 poz. zák. f. — Deposice u politického úřadu nemá ani účinků soluce. Arg. § 1425 o. z. o.

[57]) § 36. Eine ohne Einwilligung der Behörde geschehene Veräußerung von Staatsgründen (t. j. erazi mirije) ist null und nichtig. — § 37. Die Einwilligung der Behörde genügt zum Erwerbe eines Staatsgrundes. Sobald die Behörde eingewilligt hat, wird dem nach der Käufer der wahre Eigenthümer. Ale: Die giltige Veräußerung von Seite des Besitzes mit behördlicher Erlaubniß bedarf der Zustimmung des Käufers oder seines Vertreters. — J. Postlović: Das Immobilar-Recht in B. und H. Agram 1894 str. 37.

Položení dle obyčejového výkupného práva pouze sistuje plnění kmetovských závazků.[58]) Toto zastavení kmetských dávek není však výsledkem zániku kmetství, nýbrž jest ochranným prostředkem ve smyslu exekučního řádu, daným obyčejovým právem, a vázaným k deposici výkupného. Kmet se však touto deposicí nestává vlastníkem plodů čifluku, nýbrž depositářem a jest jako takový i nadále zavázán kupiteli resp. prodateli[59]) za škodu a zkázu plodu do okamžiku, kdy nabude on sám vlastnictví čifluku.

Vždyť složením výkupného není ještě jisto, že k cíli předkupního resp. retraktního práva dojde. Mohouť strany od realisace jeho odstoupiti, ovšem jen se vzájemným souhlasem.

Stefanowski ovšem dochází k poněkud jiným výsledkům. Vychází tu od náhledu, že kmetské povinnosti zanikají plněním výkupného.[60]) Toto ovšem nespadá v jedno s uplatněním retraktu žalobou ani s převodem vlastnictví, nebo aspoň nemusí spadati. A tak dochází ke skutečnosti, že vlastník, ač je agou, přece nenabývá kmetských dávek z důvodu, že tyto dávky t. j. plody kmet percipoval[61]) před deposicí výkupného.

Tomu ovšem tak není! Všechny plody, jež kmet percipoval dříve nežli se stal vlastníkem, musí předati dle systému, jaký na sebe přijal (třetinu, čtvrtinu, polovinu) agovi. Co percipoval po takriru, jest kmetovo vlastnictví. — Proti eventuelnímu dolu kmeta, na př. zůmyslnému otálení s očistěním kukuřice, může se aga brániti žalobou a sekvestrací. Kmet může se proti agovi brániti exekucí ad factum praestandum.

Dělení plodů pro rata temporis jest obyčejovému právu neznámo. Aga má sice právo na plody a priori, ale a die. Soluce je tu tedy ad diem relata. Není-li aga v této době více agou, ztratil právo své.

Tedy od takriru jest kmet vlastníkem čifluku a prost kmetovských povinností. To jest účinkem realisace jeho retraktního práva. Účinek tento platí ale ex nunc, nikoli ex tunc. Právní disposice kupitele, jež učinil před předáním statku kmetu, zůstávají v plné

---

[58]) Totéž ač nejasně i neurčitě Karszniewicz l. c. str. 95.

[59]) V případě, že kupitele jako agu nepřiznal.

[60]) L. c. str. 286.

[61]) Dle obyčeje jest kmet povinen plniti agovi svou dávku v plodinách, jakmile tyto percipoval a připravil ve stav v jakém se nacházejí v obchodě.

platnosti. Škodě, která odtud kmetu hrozí, může se předejíti poznamenáním žaloby z retraktu v knihách pozemkových, což se děje ex offo sdělením žalobní rubriky listovně krátkou cestou.[62])

Nejzhoubněji mohlo by tu kmeta poškoditi **zavazení jeho čifluku** agou. Zcizení samo o sobě by kmet mohl snadno napraviti podáním žaloby z retraktu proti novému kupiteli, i mohl by mimo to žalovati předešlého svého protivníka o náhradu škody, jestliže jednal dolo. Zcizení nezpusobuje zánik kmetova retraktu; naopak jest právě jeho **skutkovým** základem.[63])

Zánik předkupního práva kmeta resp. retraktu nastupuje, nehledíme-li k zániku výkonem samým, v případě, že kmet se svého práva právoplatně zřekl, nebo výkon jeho promeškal.

O lhůtě k výkonu retraktu resp. předkupu i praeklusivním jejím charakteru pojednal jsem výše. Zbývá tedy promluviti ještě o zániku jeho vzdáním se. Vzdáti se práva svého může kmet jen výslovně a pro vždy. Pouhé schválení trhu by tu nestačilo.[64]) Ani konkludentní činy by neměly této moci.[65]) Vzdání musí býti výslovné a bezpodmínečné. Musí se pak týkati předkupu i retraktu, jinak pusobí pouze pro ten svůj obor, jehož se výslovně dotklo. Vzdal-li se tedy kmet předkupu — schválil trh — může vždy ještě v praeklusivní lhůtě nastupovati na kupitele žalobou z retraktu. Opačný případ není dle povahy věci samé ovšem praktický. Vzdáti se však může kmet svých práv kdekoliv a kdykoli. Není pravdou, že prohlášení jeho učiněné před gruntovní komisí by této právní platnosti nemělo z důvodu, že tato komise není kompetentní k přijímání prohlášení v agrárních věcech.[66]) Nařízení zem. vlády č. 55880./III. od 10. aug. 1890 a č. 132.473/II. z 26. listop. 1894 nemyslí na toto prohlášení kmeta, nýbrž mají na mysli prohlášení směřující ke gruntovním proměnám v kmetském právu samém, tedy vzdání se kmetského práva, přijmutí statku pod právo kmetstva, dělbě čifluku, jež třeba učiniti před politickými úřady jako agrárními instancemi. Že by však kmet nemohl učiniti jiná

---

[62]) Srv. zák. o poz. knihách § 83 : b a nařízení zem. vlády ze dne 13. srp. 1890 č. 58.262/III. i nález vlády č. 77.765 ex 1891.

[63]) Opačně Stefanowski l. c. str. 288.

[64]) Jinak § 1024 medželly pro právo šufy.

[65]) Srv. Stefanowski l. c. str. 294.

[66]) Jak učí Stefanowski l. c. str. 294.

prohlášení před gruntovní komisí, byl by náhled velmi úzký, omezující kmeta v jeho disposici právní způsobem, jejž zákon na mysli nemá.

Vzdání se platí pro celou rodinu kmetovskou resp. zadrugu. Ovšem zadruga může se brániti způsobem nahoře vylíčeným, totiž annullací jednání svého stariješiny.

Na každý způsob zaniká však kmetcí právo z předkupu resp. retraktu jedině pro případ, jehož se týče. Jako takové trvá však dále. Jest přece permanentním právem kmeta. Vzdáním se nebo promeškáním lhůty dané k jeho uplatnění zaniká pouze možnost výkonu jeho v daném případě. Jen bylo-li právo to jednou s úspěchem vykonáno, zaniká nadobro, neboť pak stává se kmet vlastníkem a přestává býti kmetem.

K projednání sporů, jichž předmětem jest předkupní právo kmetcí resp. retrakt byly až do r. 1890 kompetentními řádné soudy civilní.[67]) Teprve nařízením z 5. pros. 1895 č. 143.493. povolány jsou k vyřizování těchto sporů politické úřady první instance jako řádní soudové ve věcech agrárních, jež rozhodují tu ve zvláštním složení jako agrární senát.[68]) Druhou instancí jest tu zemská vláda, jež však rozhoduje veškerá odvolání dle systemu personálního (§ 2. cit. nař.).

Politický úřad jest však oprávněn rozhodovati pouze o existenci práva předkupu resp. retraktu, při čemž veškeré praejudiciální otázky souvislé s kmetským poměrem si rozhoduje sám, kdežto otázky ohledně vlastnictví kupitele rozhodne soud. Do rozřešení těchto musí agrární senát řízení agrární přerušiti. (§ 100. c. ř. s.) — Vyřknuv positivní nález o existenci předkupního práva kmeta, rozhodne agrární senát i o závazcích z něho pro sporné strany plynoucích: určí výkupné kmeta i povinnost agy resp. kupitele k převodu čifluku na kmeta. Tím však jest jeho úloha skončena. Direktní převod vlastnictví na kmeta agrární senát způsobiti nemůže,[69]) neboť veškerá rozhodování o vlastnictví jsou vyhražena soudům řádným. Agrární úřad může tedy na základě svého rozsudku vésti proti neposlušnému kupiteli pouze executionem ad

[67]) Nař. zem. vlády č. 19.770 z 27. srp. 1880.

[68]) § 1.

[69]) Žalovaný není povinen snášeti zápis vlastnictví na kmeta-žalobce, nýbrž je povinen převésti je na kmeta.

factum proestandum dle § 45. agr. s. ř.[70]) Neposlušný kmet ztrácí svoje právo. Dodatečné prodloužení lhůty platební kmetu může se dovolávati pouze cestou odvolání z rozsudku prvé instance. Důsledně není rozsudek agrárního senátu ani schopným převésti vlastnictví na kmeta žalobou na jeho basi u soudu poddanou, neboť jeho enunciát soud nezavazuje.

Tím ovšem přichází do konfuse, z níž bylo by si možno nejsnáze pomoci tím, že by spory o retrakt byly dány k vyřizování opět řádným soudům civilním. Nejsou ani pravými spory agrárními, neníť jejich předmětem právo kmetstva, nýbrž zvláštní oprávnění kmeta jež se však nese **k nabytí vlastnictví.**

Praejudicialné otázky, spadající v obor agrárního práva, řeší si agrární senát sám. Jiné otázky dává si rozhodnouti kompetentními soudy, přerušiv řízení dle § 100. c. ř. s. Zavedení příslušného praejudiciálního processu u soudu jest věcí sporných stran. Ex offo zde agrární senát, ani soudy nenastupují. K takovému přerušení dojde zejména, přijde-li předkupní resp. retraktní právo kmeta v kolisi s jinými předkupními a retraktními právy, neboť ve sporech o těchto právech jsou výlučně příslušnými řádné soudy civilní. Dozná-li tedy agrární senát za takovou kolisi, pak přeruší do dalšího řízení, jde-li o silnější právo nežli je kmetovo. Jde-li však o právo slabší řeší spor bez přerušení. K soudnímu nastoupení dá se dotyčnému interessentu lhůta, jež může býti ve vážném případě i prodloužena. Určení tohoto termínu není však nutno omezovati praeklusivní lhůtou danou k uplatnění kmetcího předkupu a retraktu. Neníť pro uplatnění tohoto práva rozhodnou doba rozsudku, nýbrž litiskontestace, k níž dojde v agrárním sporu vystavením žalobné rubriky stranám. K tomuto okamžiku musí se i rozsudek zpět vztáhnouti.[71])

Měl jsem už na několika místech příležitost upozorniti na tendenci vlády, která směřuje k povlovnému vykupování kmetů. Důsledně vedla vývoj obyčejového práva, pořádajícího tuto právní instituci, vždy ve prospěch kmeta obraceti. A nejen to, nejen, že se poskytuje úpravou práva kmetu co možná široká možnost k výkupu, nýbrž dává se mu přímo materielní pomoc k tomu cíli.

Nařízením ze dne 5. října 1894 č. 108.342/III. poskytuje se

[70]) Nař. z. 8/12 1895 č. 143493/I.
[71]) Opačně Stefanowski l. c. str. 303.

kmetu hypotekární úvěr za účelem výkupu. Ovšem děje se tak z důvodu národohospodářských ne politických. Neběží tu o hospodářské osamostatnění některé politické strany, nýbrž o rozvoj zemědělství. Proto uděluje vláda hypotekární kredit jen v případech, kdy je pravděpodobné, že kmet bude prosperovati i pod hypotékou, jež, bohužel, není tak lehká. V první řadě má politický úřad dbáti o to, aby kmet se, pokud možno, vlastní sílou osvobodil, vykoupil. Ne ovšem s vyčerpáním veškerých svých sil — snad prodejem posledního dobytka — ale přece žádá se, aby alespoň polovici ceny kupní mohl položiti ze svého. Ostatek se mu poskytuje vládní hypotékou.

I jinak dbá vláda o to, aby se kmet zbytečně nevyčerpával. Poskytujeť mu svůj úvěr jen v případě příznivého výkupu, kdy tedy může statek nabýti poměrně levně, pod odhadní cenou.

Nicméně ani tak nemůže se předejíti celé řadě lehkomyslných výkupů. Kmet platí sice polovici výkupného ze svého, ale i tyto peníze dobyl na úvěr od soukromých osob, zejména lichvářů, anebo drobných bank. Jeden dluh se váže na druhý a za krátko jest kmet-vlastník utlačen pod tíhou splátek i úroků i druhých úroků z prodlení, takže po několika letech ztrácí svou zemi ve dražbě. Tomu se nedá zabrániti ničím, neboť kmet zpravidla by obětoval vše, jen aby byl svůj, což se mu ovšem podaří někdy jen nakrátko.

Teprve dnes se pomýšlí na výkup kmetů na širší basi, jakožto nutnost vyvolanou tendencí hospodářskou i politickou.

Závod a podnik zemědělský v rakouské statistice závodové.

Napsal *Dr. Josef Mráz.*

I.

Prvé a dosud poslední sčítání závodů (živnostenských i zemědělských) v Rakousku, které původně mělo býti připjato pokud možno na výsledky sčítání lidu r. 1900, bylo provedeno až dne 3. června 1902.[1]) Nově provedené sčítání lidu, ale i značná doba,

[1]) Výsledky jeho uveřejněny byly ovšem značně později. Statistika živnostenských závodů publikována je v LXXV. svazku ,,Österr. Statistik", jehož sešity týkající se jednotlivých korunních zemí byly vydány

která zatím uplynula a která v dnešním rychlém vývoji celkový obraz o organisaci produkce i cirkulace hospodářských statků podstatně pozměnila, volá po revisi. Zároveň však i neobyčejný význam, jaký má závodové sčítání, přimlouvá se za to, aby znalost těchto poměrů byla stále pokud možno co nejsvěžejší a co nejvíce udržována v souvislosti s postupem doby. Vždyť sčítání závodové mnohem výstižněji než statistika povolání charakterisuje sociální postavení většiny obyvatelstva a odhaluje roušku s bohaté a mnohotvárné organisace našeho hospodářského života, poznání vysoce cenné jak pro národohospodářského theoretika, tak politika a zvláště pro státní správu a její hospodářskopolitické a sociální cíle (ku př. sociální pojišťování).

Dříve však, než by se vážně přistoupilo k novému tomuto obrovskému dílu, byla by nezbytně nutna revise základních pojmů. Tím je bez odporu pojem závodu. Bylo to Rakousko, které prvé ze zemí, jež v poslední době konaly podobná statistická šetření, dalo si práci stanoviti pokud možno přesně pojem závodu k účelům statistickým,[2]) a Rakousko se pyšní, že posta-

v prosinci r. 1904, až na Čechy, které vydány v prosinci r. 1905, kdežto analytické zpracování s celkovými přehledy vyšlo až v srpnu r. 1908. Teprve po statistice závodů živnostenských uveřejněna statistika závodů zemědělských v LXXXIII. svazku „Österr. Statistik" a to nejprve zvláštní sešit s předběžnými výsledky v květnu r. 1907, v červenci téhož roku vyšel sešit 4. pro Čechy, Moravu a Slezsko, sešit 2. vyšel v únoru 1908, v červenci toho roku sešit 3. a 5. a teprve v únoru r. 1909 sešit prvý s analytickým zpracováním zemědělské závodové statistiky. — Výsledky sčítání závodů živnostenských v království Českém byly mimo to systematicky zpracovány *Drem. Englišem* v IX. svazku „Zpráv Zemského statistického úřadu král. Českého" v r. 1907. Výsledky sčítání závodů zemědělských pro království České dosud systematicky zpracovány nebyly. Statistický přehled o zemědělském personálu v Čechách a na Moravě na základě dat získaných sčítáním zemědělských závodů podal autor tohoto článku v příloze k 10. publikaci českého odboru rady zemědělské pro král. České: „Sociální pojišťování v zemědělství. Napsal *Dr. Karel Viškovský*. Se statistickým přehledem od *Dra Josefa Mráze*." (str. 201—266). V úvodě k tomuto přehledu byla již také řešena definice závodu zemědělského, ovšem jen zcela stručně.

[2]) Čistě theoreticky obíral se pojmem závodu a jeho formami *Werner Sombart* v duchaplné studii „Die gewerbliche Arbeit und ihre Organisation" (Archiv für soziale Gesetzgebung und Statistik, Berlin 1899, str. 1—52 a 310—405, o pojmu závodu viz zvlášť str. 321—329).

vilo se při tom na stanovisko čistě vědecké, že proti jiným sčítáním místo momentu ryze technického, který je rozhodným pro pojem **živnosti**, vzalo prvé za základ šetření moment oekonomickosociální t. j. **závod**. Ani německé sčítání závodů z 12. června 1907 není v podstatě sčítáním závodů, třeba že se tak jmenuje, nýbrž sčítáním živností.[3]) V analytickém úvodu k rakouské statistice závodů živnostenských se připomíná, že cizina marně se snažila sčítací jednotku přesně a jasně vymeziti (l. c. str. XLI *a*). Avšak ani rakouské statistice závodové nevedlo se lépe, ani ona nedovedla podati přesné definice závodu tak, aby všechny pochybnosti již z předu byly vyloučeny a tím i všechny možné omyly sčítacích komisařů. Jest také skutečně velmi těžko stanoviti všeobecně vyhovující definici pro zjev, který v tolikeré rozmanitosti může se vyskytovati jako právě závod. Jestliže ani nyní po vydání analytického zpracování statistiky závodů jak živnostenských, tak zemědělských není podána definice závodu zcela uspokojujícím způsobem, nelze se diviti, že této definice, ba ani

---

[3]) Přikazujeť nejen předposlední sčítání z r. 1895, nýbrž i poslední z r. 1907 vyplnění samostatného archu sčítacího, který se zove ,,Gewerbebogen" nebo ,,Gewerbeformular", pro každou živnost. Samostatný arch dlužno však vyplniti i tenkráte, kde několik různých živností je spojeno v jeden závod, pro každé takové samostatné odvětví závodu. (Viz analyt. zpracování statistiky závodů živnostenských sv. LXXV. Öst. Stat., str. XLI. *a*). Přirozeno pak, že při anketě směřující ku zjištění obtíží a vad, které se při sčítání závodovém v Německu vyskytovaly, poukazováno jednak na nepřesnost a neohraničenost pojmu ,,Gewerbe", — jehož definice nebyla podána, nýbrž uvedena pro vysvětlení řada konkrétních příkladů, dle nichž za ,,Gewerbe" mělo se pokládati: řemeslo, průmysl, domácká práce, stavební, obchodní živnost, doly, hutě atd., — jednak na to, že by místo ,,Gewerbeformular" bylo vhodnějším označení ,,Betriebsformular". Časopis pruského zemského statistického úřadu odpovídá na to: ,,Eine gemeinfassliche und allgemein zutreffende Begrenzung des Begriffes ,,Gewerbe" .... ist nicht vorhanden und ist nicht leicht zu schaffen" (Zeitschrift des königl. preus. stat. Landesamtes, 49 Jg. 1909, str. 5.) — Podobně již *Rauchberg* ve studii o sčítání povolání a živností v říši německé ze 14. června 1895 (Die Berufs- und Gewerbezählung im deutschem Reich vom 14. Juni 1895) uveřejněné v cit. ,,Archiv für Soziale Gesetzgebung und Statistik" (Berlin 1899) praví na str. 250: ,,Das schwierigste Problem in der ganzen Betriebsstatistik vielleicht ist die Definition des Begriffs Betrieb als Zählungs einheit. Er ist weder identisch mit der Unternehmung, noch mit dem Betrieb im technischen Sinne."

přesného a vyčerpávajícího určení konkretních příkladů pro abstraktní znaky uvedeného pojmu, všechny pochybnosti vylučujících, nebylo ani v původních sčítacích arších ani v poučení a dodatcích pozdějších, třeba z nich přece dá se vytušiti, co statistika závodová při pojmu „závod" měla na mysli. Omluvou ovšem je, že jde o sčítání v Rakousku zcela nové. Chyběly tu zkušenosti, které poprve měly býti získány.

Tím ovšem nechceme říci, že tomuto základnímu kamenu, na němž celá budova spočívá, nebyla již ze začátku věnována náležitá péče, a že snad nebylo ani snah pojem závodu vůbec přesně vymeziti. Dříve než došlo k provedení statistiky závodové, bylo bedlivě zkoumáno a uvažováno, co za sčítací jednotku zvoliti: živnost, závod nebo podnik. Jak již z předu bylo řečeno, rozhodnuto bylo pro organisační jednotku **hospodářskou**. Tím vyloučena byla živnost, jako pojem ryze technický a juristický, a zbývala volba mezi závodem a podnikem. Stanovení těchto pojmů a rozdíl jich byl předmětem důkladných úvah[4]) a také diskutován ve statistickém semináři vídeňské university v zimním semestru r. 1902—1903 pod vedením *Juraschekovým*. Zpráva o tom uveřejněná ve „Statistische Monatschrift'" (roč. 1903, str. 957 sl.) bohužel je příliš stručná, než aby dala nahlédnouti poněkud blíže v zajímavou jistě výměnu názorů. Z exposé Juraschekova je zřejmo, že pro pojmové určení závodu uváděna byla jako směrodatnou „existence jedné, v sebe uzavřené hospodářské jednotky, jejíž činnost směřuje k ukojení vlastních hospodářských potřeb, k výrobě surovin, ke zpracování a směně hmotných statků" (l. c. str. 960).[5]) Dotčen znak osobní samostatnosti, který se representuje při závodovém sčítání jako samostatné disposiční právo majitele závodu se závodními prostředky. Poukázáno na vlastnické poměry k závodům a vytčeno, jak na jedné straně při závodech zemědělských mnohotvárné mohou býti právní vztahy mezi subjektem a závodem (kombinace půdy vlastní s propachtovanou, deputáty,

---

[4]) viz *Inama-Sternegg*, Statistische Monatschrift, 1901, str. 150 sl.; *Schiff*, tamtéž r. 1903, str. 583—586 a s nepatrnými změnami v úvodních poznámkách („Vorbemerkungen"; v sešitech statistiky závodů živnostenských pro jednotlivé korunní země.

[5]) Vymezení to však je příliš široké a hodí se spíše na „podnik" (srov. část III. tohoto článku).

obročí, kolonáty), a jak zase na druhé straně při závodech živnostenských převládá faktické majetnictví.

Ostřeji a přesněji vyslovil všeobecnou definici závodu *Schiff*. Definoval závod, jako „jednotně organisované, technicky stejnorodé nebo příbuzné, místně souvislé sjednocení věcných i osobních prostředků výrobních."[6]) Ale ani tato definice patrně nebyla uspokojujícím výsledkem, což zřejmo z toho, že analytické zpracování živnostenských závodů (samotným Schiffem provedené) nepodává definice závodu živnostenského a omlouvá se všeobecně, že je skutečně těžko pojem závodu theoreticky bezvadně a ostře definovati.[7]) Třebas je to při závodech živnostenských vzhledem k jich mnohotvárnosti, rozmanitosti a nejrůznější vzájemné souvislosti jistě pochopitelno, jest s podivem, že v analytickém zpracování závodů zemědělských tato otázka neřeší se podrobněji, ač tu snad je více naděje na úspěch. Typické znaky onoho zjevu, který závodová statistika postihovala jako závod zemědělský, dají se mnohem snáze konstatovati, než u závodu živnostenského. Ostatně mezi oběma zjevy je tolik zvláštností, tolik zásadních rozdílů, že všeobecnou definici oběma zjevům plně vyhovující je skutečně těžko nalézti. Podstatné rozdíly mezi závodem zemědělským a živnostenským jsou až příliš patrny. V prvé řadě je to hmotný substrát, který je předmětem závodové činnosti; u závodů zemědělských je všude týž, totiž půda, u závodů živnostenských jsou to však hmotné statky nejrozmanitějšího druhu. Podobně způsob provozování u zemědělských závodů je téměř jednotný, totiž výroba typických produktů zemědělských, nejvýše rozlišených podle intensity výroby v produkty polního hospodářství, zahradního, lesního a p., naproti tomu však u závodů živnostenských nejdalekosáhlejší rozmanitost umožňující vedle sebe existenci nejjednodušších i nejsložitějších zjevů organisačních. Význam právních vztahů držitele k závodu byl již dotčen. Momenty určující velikost závodu jsou rovněž různé, u závodů zemědělských hlavně velikost produktivní půdy, u závodů živnostenských hlavně množství zaměstnaného perso-

[6]) Stat. Monatschrift, roč. 1903, str. 585. Definice tato je zase úzká, neboť i organisace oběhová je závodem.

[7]) Öster. Stat., sv. LXXV., seš. 1., str. XXIX. *b*, a XL. *b*.

nálu. Konečně i *hospodářské cíle* se mohou rozcházeti, u živnostenských závodů jde hlavně o ukojení cizích potřeb, u zemědělských ze značné míry také o ukojení vlastních potřeb (závody drobné). Již z toho je zřejmo, že pro přesné vystižení pojmu závodu toho neb onoho, dlužno přihlížeti k individuelním zvláštnostem jich a tudíž pozorovati a také definovati závod živnostenský i závod zemědělský zvlášť.

II.

Pro případ příštího sčítání závodu budiž tento článek považován za příspěvek pro ujasnění pojmu závodu zemědělského. Představa o závodu zemědělském byla dle způsobu šetření a hlavně dle zpusobu zpracování sčítacích archu podle jednotných zásad celkem správná, avšak nebyla vtělena v precisní slovní výraz. O to se právě chceme pokusiti. Jsme si ovšem také dobře vědomi obtíží, které se při tomto theoreticky dosud ne ve všech směrech propracovaném pojmu naskytají. Více, než kde jinde, platí tu známá věta: Omnis definitio periculosa.

Poněvadž pak chceme vystihnouti to, co statistika závodů zemědělských pod pojmem „závod" měla na mysli, budou nám přirozenou pomůckou a východiskem jednak poučení a návody k vyplňování sčítacího „archu zemědělského", jednak instrukce pro sčítací komisaře a dodatečné vysvětlivky a modifikace těchto instrukcí, které jsou v souvislosti otištěny v úvodu k analytickému zpracování závodů živnostenských. Jsou tu pro nás důležita hlavně dvě ustanovení. V poučení připojeném ke sčítacímu archu zemědělskému se praví, že takový zemědělský arch nutno vyplniti pro *každé hospodářské těleso, na kterém se jednotně hospodaří a to i tenkráte, když toto těleso je s jinými pod společnou vrchní správou* (gemeinsame Oberleitung). Instrukce pro sčítací komisaře ustanovuje pak v § 1. odst. 3., že zemědělský arch dlužno vyplniti pro *každou osobu, která sebe menší plochu půdy po zemědělsku nebo lesnicku vzdělává.* Že tato ustanovení na všechny konkretní případy nestačila, je samozřejmo, a že byla také kusá, patrno z toho, že bylo potřebí dalších poučení, zvlášť pokud šlo o vystižení rozdílu mezi závodem

a podnikem. Ale i tak nebyly odstraněny všechny pochybnosti. Jmenovitě nebylo jasně vysloveno, co sluší rozuměti „společnou vrchní správou" a nebyl výslovně a zřetelně vyzdvihnut moment samostatnosti.

Pojmové znaky, které má závod ve smyslu statistiky závodů zemědělských vykazovati, dají se takto vypočísti:

a) Hmotný substrát, t. j. půda schopná zemědělského vzdělávání. Za takovýto hmotný substrát zemědělského závodu stačí i sebe menší plocha, pokud se dá po zemědělsku nebo po lesnicku vzdělávati. Tentýž pozemek nemůže však býti současně substrátem dvou závodů zemědělských; nemůže tedy pozemek propachtovaný neb o na účet mzdy poskytnutý k požívání jako deputát samostatnému pracovníku (nikoli čeledínu žijícímu ve společné domácnosti se službodárcem) býti počítán do závodu vlastního pozemku.

b) Tento komplex půdy musí tvořiti jistou místní ucelenost, ne sice v tom smyslu, že by se předpokládala nepřerušená souvislost jich, nýbrž tak, že místní odloučení pozemků nesmí býti tak značné, aby vzdělávání jich z jednoho místního středu nebylo možno. Zdali pozemky leží v téže nebo ve více katastrálních obcích, na tom nezáleží. Vnějším výrazem tohoto místního středu je sídlo závodu t. j. místo, pravidelně budova, kde je soustředěno technické vedení závodu, tedy hospodářské stavení, které s příslušným komplexem pozemků tvoří věcnou jednotku opatřenou samostatnými věcnými i osobními provozovacími prostředky (fundus instructus, personál). Není potřebí, aby majitel, pachtýř nebo správce závodu v této budově bydlel. Velmi blízká je tu obdoba s provozovnou závodů živnostenských. Ovšem mohou se vyskytnouti také závody bez jakékoli budovy, která by pro ně tvořila místní střed (ku př. obecní lesy). Pak nutno uznati za sídlo závodu bydliště správce nebo zástupce právnické osoby, která je majitelem závodu.

c) K tomuto místnímu středu musí přistoupiti jednotné technické vedení výrobního procesu. Poučení připojené k archu zemědělskému praví: „hospodářské těleso, na kterém se jednotně hospodaří". V tomto znaku leží těžisko pojmu závodu. Nerozhoduje tu ani jednotná hospodářská (finanční) souvislost ani pouhá jednotná právní souvislost se subjektem. Tatáž osoba prostředkem svého právního poměru

(vlastnictví, pacht) ke dvěma závodům neslučuje tyto ještě v závod jeden, dokud pro každý z nich trvá zvláštní jednotné technické vedení*) ku př. závod čistě zemědělský a závod lesnický. Totéž platí pro případ hospodářské souvislosti, nač naráží poučení připojené ke sčítacímu archu zemědělskému slovy: „a to i tehdy, když toto těleso hospodářské nalézá se s jinými pod společnou vrchní správou," dlužno dodati „hospodářskou, **finanční**", **na** rozdíl od technické. V tom byl **hlavní kámen úrazu**, **o který sčítací** komisaři klopýtali nevědouce v konkretním případě, zda mají co činiti se závodem nebo s částí závodu nebo se skupinou závodů.

d) Třebaže však jednotné technické vedení jest hlavním charakteristickým znakem závodu, není přece vždycky rozhodným. V návodu pro vyplňování sčítacího archu uvedeno již ustanovení, že tam, kde jeden správce spravuje závody několika různých držitelů, ku př. lesnický úředník lesy různých vlastníků, má se vyplniti tolik archů zemědělských, kolik je tu samostatných držitelů. Je tedy toto jednotné technické vedení, charakterisující závod, odkázáno vždy do hranic určité samostatné hospodářské organisace. Tato hospodářská organisace je representována samostatným držitelem („pro každou osobu"), a je výsledkem hospodářské jeho souvislosti s půdou. Na právní souvislosti zase nezáleží. Je úplně lhostejno, je-li držitelem komplexu pozemků, na kterých se jednotně hospodaří, vlastník, pachtýř (platící pachtovné v penězích nebo kvotou vytěžených plodů), nájemce, samostatný deputátník, obročník a p. V každém případě však je nezbytným požadavek samostatnosti, ve kterémž je skryt důležitý moment risika a svézodpovědnosti. Čeledín, který žije v domácnosti službodárcově, třeba měl určitý pozemek deputátem a pro sebe jej vzdělává, nezakládá ani nerepresentuje žádnou samostatnou hospodářskou organisaci, není držitelem závodu, a pozemek ten dlužno přičísti do závodu službodárcova. Naproti tomu samostatný nádenník nežijící v domácnosti službodárcově, jenž na svůj vrub, třeba s prostředky službodárce svého (potahem jeho), vzdělává takové deputátní políčko, je ve smyslu statistiky závodové právě tak samostatným držitelem „závodu" jako velkostatkář, jeho službodárce.

---

*) „Technické vedení" nelze směšovati s pojmem „výrobní nebo provozovací techniky", kterýž je rozhodným pro určování pojmu živnosti.

Požadavky jednotného technického vedení a samostatné hospodářské organisace se vzájemně prostupují a omezují, pokud jde o to, zjistit pojem závodu. Jestliže v téže hospodářské organisaci pod společnou hospodářskou správou je několik komplexů půdy s jednotným technickým vedením, ku př. na velkostatku deset dvorů technicky vedených samostatnými správci, je tu deset závodů, právě tak, jako by tyto dvory byly propachtovány deseti pachtýřům. Naproti tomu jednotné technické vedení a správa pozemků různých činitelů, nikdy tyto pozemky neslučuje v jediný závod, ježto tu jde o různé samostatné hospodářské organisace.

Ve smyslu těchto vývodů můžeme tedy definovati závod zemědělský jako každý komplex půdy z jednoho místního středu technicky jednotně (po zemědělsku nebo lesnicku) vzdělávaný v mezích určité samostatné hospodářské organisace.

III.

Zbývá ještě pro doplnění dotknouti se poměru mezi závodem a podnikem zemědělským. Dříve než k tomu přistoupíme, dlužno si ujasniti pojem podniku vůbec. Připomenouti však nutno ihned, že pojem podniku stanovený pro statistické postižení bude se poněkud odchylovati od běžné definice národohospodářské. I podnik byl při těchže úvahách, které předcházely statistiku závodovou, definován ve smyslu statistiky a to jako „souhrn výrobního processu v jedné ruce sloučený, jednotně vedený a hospodářsky spolu souvislý — bez ohledu na technickou stejnorodost a místní jednotnost.“[9]) Právě tak jako před tím definice závodu, tak i tato definice je samozřejmě úzká, neboť také podnik nutno připustiti ve stadiu cirkulace statků. Naproti národohospodářské definici podniku neklade se tu ovšem důraz na výdělečnost, na nutnost účastenství cizích výrobních prostředků (práce a kapitálu). ani na výlučný účel ukojení potřeb cizích osob.[10])

---

[9]) *Schiff*, Stat. Monatschrift, roč. 1903, str. 585.

[10]) V úvodních poznámkách (Vorbemerkungen) k jednotlivým sešitům statistiky závodů živnostenských klade však týž *Schiff* při pokusu ohraničiti pojem závodu v různých směrech důraz na požadavek výdělečnosti. Organisaci výroby k vlastní spotřebě, kde tedy produkt ani přímo ani nepřímo

Mohli bychom tedy vysloviti definici podniku v našem smyslu jako „*každou samostatnou, hospodářský celek*

---

není po živnostensku zcizován, dlužno prý ze zjištění statistického vylučovati. Je tu prý sice závod se stanoviska technického, nikoli však také se stanoviska hospodářského. Takovéto „Konsumwirtschaften" nejsou prý závody, tím méně ovšem podniky. Dle mého mínění není toto stanovisko správné a omyl leží v obojetném užívání nejasného a i v národohospodářské vědě mnohoznačného slova „hospodářský". Na jiných místech svádí k představě o nutné vlastnosti výdělečnosti při závodu slovo „živnostenský", „po živnostensku" t. j. trvalé provozování závodu s úmyslem ziskuchtivým, což při t. zv. živnostenských závodech je skutečně skoro pravidlem, při závodech zemědělských však se značnými výjimkami.

Bylo-li řečeno, že pro sčítací jednotku měl býti rozhodným moment oekonomicko-sociální, — tedy také „hospodářský", — znamenalo to vlastnost, která zvolenou jednotku charakterisovala v prvé řadě proti pojmu „živnosti" jako pojmu „technickému". „Živnost" je kollektivum pro všechny organisace výroby neb oběhu téže nebo příbuzné výrobní nebo provozovací techniky. Rozeznáváme tedy živnost obuvnickou od kožešnické, malířské, hostinské, kupecké jakožto výrazy pro rozmanité tyto techniky výrobní a sprostředkovací. Ovšem že i jednotlivé organisace tohoto hromadného pojmu (obuvník A, B, kupec C atd.) v obecné mluvě i v zákoně slují „živnostmi", se kterýmž slovem slučuje se přiléhavý etymologický výklad, zaměstnání, které někoho „uživí". Živnost má v tomto případě posledním již jiný obsah než dříve, a není daleko od našeho pojmu závodu.

Klademe-li důraz nikoli na způsob, *jak* se co dělá t. j. na výrobní nebo provozovací techniku, dle níž rozeznáváme různé „živnosti", nýbrž, *že se vůbec* něco vyrábí neb obstarává hospodářsky cenného t. j. schopného ukojiti hospodářské potřeby lidské, pak máme na mysli *hospodářskou stránku* nějaké organisace. V tomto smyslu jsou ovšem pro nás závod i podnik organisacemi *hospodářskými*.

Jestliže však dále jako rozdíl mezi podnikem a závodem vytýkáme to, že závod je jednotkou technickou, podnik jednotkou hospodářskou nějakého processu hospodářského, má tu slovo „hospodářský" opět jiný ze svých četných významů. Tvoříť ve spojení „*hospodářská* jednotka" kontrast proti „*technické* jednotce". Oběma proti sobě stojícími výrazy míní se vlastnosti, které nějaký hospodářský (v našem prvém významu) process mohou sjednotiti v patrný celek t. j. na jedné straně jednotné technické vedení u závodu („technická" jednotka), na druhé straně jednotná finanční, hospodářská správa u podniku („hospodářská" jednotka).

Požadavek výdělečnosti tu není nikterak nutným. Uvádění tohoto požadavku souvisí zase jen s tím, že slovu „hospodářský" dává se opět jiný význam a stotožňuje se s pojmem „soukromohospodářský", což podporováno bylo i tím, že z jiných důvodů než pouze pro znak nevýdělečnosti vylučovány byly ze zjištění statistického závody a podniky spravované

tvořící organisaci, jejíž činnost může směřovati nejen k ukojení vlastních potřeb hospodářských, nýbrž i k výrobě hmotných statků pro potřeby jiných osob nebo k usnadnění oběhu a směny hmotných statků". Srovnáme-li tuto definici podniku se všeobecnou definicí závodu (definice Schiffova cit. v I. části t. čl.), je patrno, že podnik je širší a vyšší jednotkou než závod. Pro závod platí totiž určité determinující znaky, které neplatí pro podnik resp. nemusí se při podniku vyskytovati t. j. technická stejnorodost a místní jednotnost. Národohospodářským účelem se obě tyto organisace od sebe nijak neliší, obě jsou činiteli v organisaci výroby nebo oběhu statků pro ukojení vlastních nebo cizích potřeb, ale rozdíl mezi nimi zhruba by se dal naznačiti tím, že závod je technickou jednotkou, podnik hospodářskou jednotkou nějakého hospodářského processu.[11]) Závod tedy je zároveň podnikem,

---

zásadou t. zv. veřejnohospodářskou t. j. závody „veřejných ústavů" (ku př. veřejná nemocnice i vlastní lékárna ve veřejné nemocnici a p.). Že v praxi při samotném statistickém šetření a pozdějším sestavení znak výdělečnosti nebyl považován za nezbytný znak pojmu závodu, ačkoli se v methodologické části textového zpracování kladl naň důraz, je patrno z toho, že ve statistice živnostenských závodů zjištěna celá řada závodů, které neměly a naprosto nemají výdělečného charakteru. Spadají sem jmenovitě všechny závody svépomocných společenstev dle zákona z r. 1873, omezující se pouze na své členy. A mezi závody zemědělskými zcela bez závady a zásadně povinně byly zjišťovány i takové, které produkují zřejmě pouze pro vlastní potřebu, jak je tomu v převážné většině závodů drobných, ze kterých držitel jich těží plody k ukojení vlastních potřeb, které nestačilo ukojiti jeho hlavní zaměstnání (dělník jako držitel parcellového hospodářství).

[11]) Podobně charakterisoval tento rozdíl *Engliš*, l. c. str. III. Zajímavým způsobem řeší poměr mezi závodem a podnikem *Sombart* v citované studii „Die gewerbliche Arbeit und ihre Organisation" (str. 313), užívaje při tom ovšem své vlastní terminologie. Našim pojmům závod a podnik odpovídají v celku jeho pojmenování: Betriebsform a Wirtschaftsform. Definuje je takto: „Die Wirtschaftsform ist eine auf Grund der Wirtschaftsordnung von dem Wirtschaftssubjekte geschaffene Einrichtung, welche derart gestaltet ist, daß in ihr die gesamten Elemente der Produktion in einer dem Endzweck dieser, nämlich der Verwertung der Produkte entsprechenden Weise zur Einheit zusammengefasst werden; eine Betriebsform ist die bestimmte Art und Weise, Arbeitskräfte zu einem Betriebe, d. h. einem einheitlich geordneten Arbeitsprozeß zu vereinigen mit dem

jestliže jednotné technické vedení rozšíří se na celou hospodářskou organisaci která je hranicí expanse závodu. Je to případ nejčastější (t. zv. podnik jednoduchý dle terminologie závodové statistiky). Může však nastati poměr, že v mezích jedné samostatné hospodářské organisace vyskytuje se několik po technické stránce samostatných organismu, které místně nemusí spolu nikterak souviseti. Závod je tu částí podniku a několik jich je sloučeno v rukou jednoho držitele ve velký podnik (t. zv. podnik složený, závod úhrnný). Je tedy velkostatek s desíti samostatně spravovanými dvory jeden podnik, avšak skládající se z desíti závodu. Jakmile by však vedle hospodářské i technická správa byla v našem příkladě sloučena v jedno ústřední vedení, bude tu jediný podnik, ale také **jediný velkozávod**.

Pro tuto jistou neomezenost territoriální mohl by podnik, jestliže by se stal sčítací jednotkou; snadno přivoditi možnost dvojího počítání tam, kde by v takové hospodářské souvislosti, jakou právě podnik pro nás znamená, nalézaly se ruzné závody umístěné v několika správních resp. sčítacích obvodech. Bylo by je dlužno velmi pozorně vyšetrovati, seskupovati a skládati. **V tom nutno** také hledati jedno vysvětlení pro volbu závodu za sčítací jednotku. Přes to však, že konečné rozhodnutí vyslovilo se pro závod, přece význam „podniku" jako pozorovací jednotky nebylo lze přehlédnouti a jmenovitě, aby podán byl aspoň částečně věrný obraz o organisaci hospodářské vzhledem k této jednotce, **konstruován** podnik podle výsledku statistiky závodové na podkladě vylíčeného poměru mezi závodem a podnikem. Bylo to zajisté jen správné. Seskupeny tedy závody téhož majitele a to závody živnostenské v obvodu živnostenské komory, a pak část závodů země-

---

Zweck, bestimmte Gebrauchsgüter nach bestimmter Methode herzustellen." Ovšem i on vytýká za hlavní účel své „Wirtschaftsform" „die Verwertung der Produkte", což se ovsem v celku hodí na organisaci „živnostenské" práce, ale selhává často právě při organisaci zemědělské práce, pokud se stanoviska závodové statistiky musíme připustiti samostatnou organisaci zemědělské práce, t. j. zemědělský závod nebo podnik, i v těch případech, kde se produkuje pouze pro vlastní spotřebu a nikoli pro trh (při drobných závodech), leda že bychom tu aspoň subsumovali úmysl prodávati produkty ty pro mimořádné náhodný případ jich nespotřebení producentem. Připomenouti dlužno konečně že i Sombart mluví v těchto definicích pouze o „produkčním processu".

dělských (pouze velkozávody s plochou přes 100 *ha*) v obvodu celého Rakouska v takovéto „podniky složené“.[12])

V každém případě však, kde jde o t. zv. složený podnik, skládající se z několika závodů, jde o vnitřní, organický vztah mezi těmito závody, důsledkem kterého tvoří právě hospodářskou jednotku, tedy organickou skupinu závodů. Něco jiného jest případ, kde v rukou jednoho držitele nalézá se více závodů bez jakékoli vnitřní souvislosti hospodářské, kde poutem je pouze právní vztah k subjektu. Toto faktum, že několik závodů bez vnitřní souvislosti je spojeno v rukou jednoho právního subjektu, je pouze výrazem jeho hospodářské a sociální moci. —

Z toho, co bylo o podniku řečeno, vyplývá, že nelze a nemá smyslu stanoviti specielní definici „podniku zemědělského“ proti „podniku živnostenskému“ jako je to právě při závodech možno. Podnik složený může vykazovati kombinaci závodů nikoli stejného druhu ku př. zemědělského závodu se závodem zemědělskoprůmyslovým (velkostatek s lihovarem, vinopalnou, pivovarem, cukrovarem, mlékárnou a p.) nebo vůbec s jakýmkoli jiným závodem průmyslovým nebo obchodním. Kdyby za sčítací jednotku zvolen byl podnik, pak by s umístěním těchto heterogenních podniků byly nepřekonatelné obtíže, buď by byly nutny kompromisy při zařazení jich k té nebo oné skupině, nebo by bylo nutno utvořiti tuto skupinu smíšených podniků. Statistika závodová však podnik rozdrobí v závody a postihne každý zvlášť. Ale právě jestliže má za úkol podati obraz národohospodářské činnosti obyvatelstva a její organisace ve všech oborech výroby a oběhu zvlášť, je patrno, že prvek, od něhož bude vycházeti, může poměrně nejlépe býti právě jen — závod.

---

[12]) Složených velkopodniků zemědělských zjištěno bylo v Rakousku 1168, které se skládaly z 5097 zemědělských velkozávodů. Dle našeho mínění není třeba pro zemědělské složené podniky tak širokých hranic, lépe by snad se hodil pro ně obvod korunní země, jakožto teritorium mající svou vlastní jednotnou zákonodárnou úpravu poměrů zemědělských.

LITERATURA.

Dějiny (část všeobecná).

J. Teige: Pražské příspěvky místopisné. Ze Staré Prahy V. 1911. Stran 100.

Pod souborným titulem vydává Teige tři práce: Osada sv. Petra v Rybářích na Menším Městě Pražském a její nejbližší okolí (Změněný otisk z Časopisu Spol. přátel star. XII). O počátcích Týnského dvora (změněný otisk z díla Staroměstský rynk v Praze I) a Listiny papežské z let 1306—1326 o kostele sv. Petra a Pavla na Vyšehradě.

V prvním pojednání, které jest většinou rázu místopisného, zajímá nás zpráva o podmosteckém právu rybářském. Dle líčení Teigeho nespočívá na právním podkladě, nýbrž na skutečném vývoji z cechu rybářského pod dohledem úřadu městského. V čele byl rychtář rybářský, a přísedícími byli přísežní konšelé. O organisaci jeho nemáme však mnoho zpráv. Dva vzácné příspěvky Teige otiskuje. Jsou to řád rybářů podmostských z roku 1331 a řád rybářů dolejších z roku 1630. Dle nich byl rychtář s konšely orgánem správy a soudnictví pro všechny nižší pře. V roce 1630—40 vznikl spor o toto právo mezi obcí Menšího a Starého města Pražského, v jehož důsledcích postačilo se Staré město o potlačení všech druhů aktů práva tohoto.

Druhá stať neobmezuje se pouze na místopisná data o Týnském dvoře, nýbrž podává velmi mnoho příspěvků k dějinám českého obchodu. Zajímavý jest Teigův výklad Týna jako dvora výrobního místo obvyklého dosud výkladu, dle kterého byl střediskem cizích kupců. Důkaz pro to shledává Teige ve jméně, které znělo původně Frohnhof, z toho latinsky laeta curia, a které znamená dům pracovní. Byli tu soustředěni dvorští řemeslníci, jako v té době i jinde u panských sídel, a ti vyráběli pro potřeby dvora, přebytek prodávali. Kolem Týna zároveň sídlili, a to byla nejstarší Praha — město trhové. Další důkazy pro své tvrzení shledává Teige v existenci hutě cínové a velké výroby voskových svící v Týně. Později ovšem mění se Týn ve středisko obchodu, kde je úřední váha, a kde se vybírá clo a tržné. O všech těchto předmětech otiskuje Teige některé dosud neznámé listiny. Závěr pojednání tvoří krátké vylíčení osudu Týna od válek husitských do začátku devatenáctého století.

V poslední části otisknuty jsou z register Vatikánských dvacet čtyři listiny o kostele sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. *J. Kapras.*

Chadt Jan Ev., Dějiny lovu a lesnictví (myslivosti) v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. V Lounech, 1909. Stran 416.

Upozorňujeme na knihu, jejímž autorem není sice právník, která však podává mnoho zajímavého pro právního historika českého. Spisovatel je znám četnými svými pracemi z oboru lesnictví.

Kapitoly, jež se zájmem přečte právní historik, jsou: Lovecké (honební) právo (str. 136—147), Lovecké povinnosti (roboty) a osvobozování

od nich (lovecké dávky), (str. 148—153), Lovečtí a lesničtí úředníci a služebníci v různých dobách v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (str. 154—241), Obory (str. 242—245), Bažantnictví (str. 246—249), Bobrovnictví (str. 250—253), Ochrana zvěře (str. 254—258), Lov (hon, honba) (str. 328—351), Sokolnictví (str. 358—363) a j.

Práce Chadtova jest neobyčejně pilná. Snesen je tu obrovský materiál, čerpaný z nejrůznějších spisů i děl pramenných, ba i z archivů. Pouhý výčet pramenů a literatury zaujímá přes 8 stran. Kniha opatřena je na konci podrobným ukazatelem jmen osobních a věcných. *Karel Kadlec.*

Slovanské právo.

Dr. Przemysław Dąbkowski: Prawo prywatne polskie. Díl II. Lvov 1911. Stran X a 730.

V krátkém poměrně čase předkládá Dąbkowski druhý závěrečný díl svého velikého díla. První svazek (Srov. Sborník věd právních a státních XI. str. 149—151) obsahoval nauky všeobecné a právo rodinné, vydaný právě svazek druhý obsahuje právo dědické, práva věcná a právo obligační.

Právo dědické zahájeno jest výpočtem literatury o právu tom jednající. Teprve potom podává Dąbkowski hlavní zásady dědického práva polského. Některé jsou totožny se zásadami u primitivních národů vůbec platnými. Hlavní zásadou staršího práva polského jest, že pouze svazek krevní je podkladem práva dědického a to tak, že bližší vylučoval vzdálenějšího. Svazku tomu na roveň staví právo příbuzenstvo smlouvou uzavřené. Při tom jest rozdíl mezi věcmi nemovitými a movitými. Věci nemovité došly daleko větší pozornosti v právu dědickém nežli movité. Velmi často přihlíželo se v právu polském také k původu jmění a dělilo se dle zásady paterna paternis, materna maternis. Vedle pravidelného práva dědického zná právo polské sukcesse zvláštní.

Pravidelné právo dědické má podklad svůj buď v ustanovení zákonném, nebo v testamentě anebo ve smlouvě. Dědické právo ze zákona jest nejstarší a vyvinulo se ponenáhlu, když rodové zřízení se rozpadalo. V době přechodu zasahal rušivě do vývoje král (kníže), bera si prostě dědictví pro sebe. Proto dávala si později šlechta slibovati králem, že přenechá pozůstalost oprávněným dědicům. V původní podobě měli nárok na pozůstalost pouze synové, dcery mohly jen výbavu požadovati. Průběhem dalšího vývoje připuštěny i dcery, avšak pouze tehdy, nebylo-li synů, a když později i jiní příbuzní voláni, žádných dědiců mužských. K věcem movitým však povolávány jsou ženy zároveň s muži. Ve XIII. století zná již polské právo representací. Pořádek dědiců byl ten, že především povoláváni potomci zůstavitele, potom jeho sourozenci, na třetím místě ascendenti a na čtvrtém příbuzní pobočni. Dělení uvnitř bylo velmi různé, dle toho, jednalo-li se o bona materna nebo paterna. Dědické právo manžela pozůstalého uznáno nebylo. Také neznalo polské právo nastupování a přihlašování se k dědictví. Jen odříci se dědic svého nároku mohl. Z dědictví vylučovala nezpůsobilost dědicova,

nevděčnost a vyděděni. Díly dědické ustanovovaly se velmi různým způsobem. Zvláštní ustanovení byla o zbroji rytířské a ženské stroji. Odúmrť spadala na krále.

Druhým důvodem dědickým byl testament. Starší právo polské formy testamentové neznalo. Později vyvinula se hlavně pod vlivem práva římského. Proto také hlavní zásady testamentárního práva polského kryjí se s římskými. Původně mohl se zřizovat testament pouze o věcech movitých, teprve později o nemovitých. Nebylo však pro existenci testamentu nutno, aby se v něm zřizoval universální sukcessor. Testovati se mohlo ve prospěch kohokoliv. Později však obmezováno testování ve prospěch osob duchovních, aby zabránilo se hromadění se statků v mrtvé ruce. Formy testamentu byly různé: veřejné (před králem, u soudu, u veřejného notáře), soukromé (před svědky), ustní nebo písemné. Z privilegovaných testamentů sluší uvésti vojenský a na cestě nebo v cizině zřízený. Pro výkon testamentu bývali zřizováni vykonavatelé (executores). Testament mohl býti libovolně odvolán. Soudnictví testamentární náleželo ještě v XV. století nesporně duchovním soudům, od nichž teprve v XVI. století z větší části přešlo na světské.

Třetím důvodem dědickým byla dědická smlouva, která však valného rozšíření nedošla, a ponejvíce na manžele se obmezovala.

Zvláštní právo dědické bylo u poddaných, duchovních, ve věcech lenních, fideikommissních, v dědičných statcích královských a u včelařů.

V čelo pojednání o právech věcných klade autor vylíčení držby. Je z něho patrno, že později přejaty byly v celku zásady a ustanovení práva římského. Vlastnictví samo nekrylo se s pojmem římským. S různými názory hospodářskými měnil se i pojem vlastnictví. Dva vývoje jdou tu dle polského práva vedle sebe. V jednom vlastnictví společného rodu mění se ve vlastnictví jednotlivce, v druhém vlastnictví krále (knížete), který se považuje původně za vlastníka vší země, přechází taktéž ve vlastnictví jednotlivce. Z obsahu vlastnictví vytýká Dąbkowski zvláště volnou disposici, braní požitků a dobývání věci od třetího. Volná disposice byla však v starší době obmezena různými právy rodu a knížete, na základě úmluv soukromých a ve prospěch zájmu veřejného. Předmětem byly jak věci movité, tak i nemovité. Při nemovitých zvláštní péče věnována byla rozhraničení a objezdu hranic či újezdu (equitacio). V starých polských osadách nabyl statek z jednotného kusu půdy, nýbrž z více částí, jen tam, kde kolonisace německá provedena byla, je statek jediný kus půdy. Věci movité a také stavení označováno bylo znakem vlastníkovým. Pod týmž odstavcem zmiňuje se Dąbkowski dále také o prvních počátcích práva autorského v Polsku.

Jako zvláštní druhy vlastnictví uvádí Dąbkowski vlastnictví užitkové (dominium utile) a vlastnictví společné. Posléz jmenované jest původní formou vlastnictví u Poláků, která ve XII. století mizela. Ale až do XVI. století udržela se v obmezenějším významu mezi bratřími nedílnými a někdy i také strýci. Vlastnictví nabývá se především přivlastněním, a o tomto mluví se také při nabytí kořisti, práva pobřežního, nalezení vůbec a nalezení pokladu zvláště, zabrání země bez pána, lovu a rybolovu. Pod přibytek

shrnuje Dąbkowski tři případy: nabytí práva vlastnického změnou proudu řeky, vystavění budovy nebo zasetí na cizím gruntě a zpracování předmětu. Ze zákona se nabývaly v některých případech opuštěné domy a grunty. Odvozeným způsobem nabývalo se tradicí a to buď bezprostřední mezi oběma stranami aneb prostředkem osob třetích, zvaných litkupníci. Formality tradice prodělaly průběhem doby velmi mnoho změn. Z důvodů ztráty vlastnictví probírá Dąbkowski konfiskaci a vyvlastnění. Zvláštním způsobem upraveny byly poměry na horách, nabývání vlastnictví na zvěři, rybolov a chov včel.

Další oddíl věnován jest různým právům přímusovým. Sem náleží právo propinační neb přímus výšenku, dále přímus mlecí, přímus převozu, přímus kupovati dřevo z lesů vrchnosti, přímus lazební, přímus valchování sukna a. j.

V druhé části věcných práv podává Dąbkowski práva na věci cizí. Shledáváme se tam s vylíčením soukromoprávní stránky léna a emfyteuse, dále je tam superficies, práva služebnostní, vedle toho samostatně užívání, reální břemena a právo zástavní. V právu zástavním rozlišuje Dąbkowski pouze zástavu s držbou a bez držby, jak se druhdy lišilo, a zamítá dělení nyní obvyklé v právních dějinách na zástavu smluvenou a soudní. V tom směru nelze s autorem souhlasiti, jeť vývoj obou těchto druhů od sebe podstatně odlišný. Po dějinách práva zástavního probírá autor povstání zástavy, právní postavení věřitele, změnu a zánik práva zástavního a zvláštní stať věnuje, jak přirozeno, postavení židů v právu tomto.

Poslední část práce (kniha pátá) věnována jest právu obligačnímu. Jako všude jinde ve středověkém právu, ani právo v Německu platné nevyjímajíc, je právo polské obligační také poměrně nejméně vyvinuté u srovnání s jinými obory práva soukromého. Také tam všude vliv římského práva je jasně patrný. Dąbkowski nejprve podává všeobecné nauky. Jedná se o podmětě (v tom zvláště o společné ruce), o předmětě a o způsobu povstání závazku (o smlouvě, deliktu, okolnostech a předpise zákonném, z nichž závazek vzniká). Utvrzování smluv dálo se buď na podkladě materiálném nebo éthicko-morálném. Do prvé skupiny patří zástava, závdavek, rukojemství v prvotním významu, podání ruky, list; do druhé skupiny patřilo zakletí se, přísaha, litkup, svědkové, přiznání se před vládcem aneb zápis soudní. Jako další způsoby utvrzení smluv uvádí Dąbkowski případy, kde slibuje se v sázku život, ležení, lání, pokuta peněžitá (poena vallata) a klatba. V dalším nalezneme výklad prostřednictví a smíru dle polského práva. Ze způsobů, kterými se obligační závazky končí, uvádí spisovatel splnění, konfusi, kompensaci a novaci. Převyšují-li závazky majetek, dochází ke konkursu. Zvláštní pozornost věnována evikci. Z práv retraktních zastoupeno jest v knize Dąbkowského právo retraktní rodu a sousedů, k tomu navázáno je právo předkupu.

V druhé části práva obligačního podány jsou jednotlivé smlouvy. V čelo položena jest záměna jako nejstarší forma smlouvy, kdy pravidelně plněno z ruky do ruky. Z ní později utvořuje se kup. Nájem jest buď nájem práce, nebo nájem díla nebo nájem věci. Pod nájem v širším slova smyslu zahrnuje

Dąbkowski však také zastoupení na základě mandatu a půjčku. Následuje darování, sklad, spolek, hra, vydražení a smlouva pojistná.

Obšírný a pečlivě pracovaný rejstřík usnadňuje velmi užití obou silných svazků. Zdálo se nám důležitým poněkud obšírněji dotknouti se bohatého obsahu knihy Dąbkowského, poněvadž v mnohém může velmi dobře posloužiti studiu dějin našeho práva soukromého. Bohužel, u nás nejen že nemáme takové důkladné práce o dejinách českého práva soukromého, nýbrž nemáme ani naděje, že při velmi malém a kusém předpracování v dohledné době k zpracování celkovému by dojíti mohlo. *J. Kapras.*

В. И. Синайскій: Необходимо ли намъ спѣшить съ изданіемъ гражданскаго уложенія и можемъ ли мы создать его въ настоящее время? Варшава 1911. Str. 1—29.

Přednášku v nadpisu uvedenou a v sezení právnického odboru varšavské historicko-filologicko-právnické jednoty dne 10. října 1910 konanou přihlásil se prof. Sinajskij mezi odpůrce osnovy nového občanského zákona ruského. Vnějším popudem zdá se tu býti v čele přednášky otištěná noticka o znovuustavení zvláštního komitétu k posouzení osnovy a posudků jednotlivými ministerstvy k ní podaných (za předsednictví senátora H a s m a n a). Argumentace S-ho jest tato.

I. Řadu civilních kodexů v 18. stol. zahajuje Codex Maxmilianaeus v Bavořích (1756), za ním téměř po půl století následuje památný pruský Landrecht (1794) a pak dosti rychle občanské zákonníky: francouzský (1804), rakouský (1811), srbský (1844), saský (1863), kalifornský (1872), říšský německý (1896), švýcarský (1907) a ve stadiu dosud přípravném naleze se uherský (od r. 1901). Anglie a Spoj. Státy americké zůstaly mimo kodifikační ruch, který však u hranic Ruska se nezastavil a vyvolal po neblahém projektu Speranského (otrocké parafrasi práva francouzského) přípravné práce k novému obč. kodexu (1882), jehož osnova (již ve třetí redakci) předložena býti má sborům zákonodárným.

II. Před zodpověděním otázky, má-li platné posud právo občanské na Rusi (*Svod*, sv. X., část 1) vystřídáno býti novým civilním kodexem, uvážiti dlužno,

1. že Svod již po 78 roků jest v platnosti, a ač je za nevolnictví vydán, dovedl udržeti se podnes;

2. jaké jsou nedostatky a vedle nich i přednosti Svodu?

III. O nedostatcích Svodu bylo již mnoho psáno i řečeno (zastaralost, neúplnost, kasuistika, nejasnost, jazyková těžkopádnost, nesoustavnost a nesamostatnost). Autor koncceduje, že výtky tyto jsou oprávněny i vypočtav na str. 5—6 podrobněji jednotlivé nedostatky Svodu v oboru práva manželského, rodinného, poručenského, dědického, zvláště i věcného (mimo knih pozemkových) a také obligačního, resumuje takto:

1. Bezelstnost (dobrosověstnost) v právním obchodu chráněna jest nedostatečně a úskočnému obcházení zákona ponechána úplná volnost.

2. Zbytečným formalismem jest právní obchod spoután, aniž by tím zaručena byla bezpečná ochrana dobré víry a spravedlnosti.

3. Svod leckdy porušuje stabilitu právního obchodu.

4. Právnické osoby, jichž úloha v současném občanském právním obchodu jest rozhodující, byly téměř opomenuty.

5. Jest nedostatečně zaručena ochrana osoby, zejména domácího služebnictva, nájemníků, duševně chorých, nezletilých, provdané ženy atd.

IV. Kasuističnost i nejasnost jakož i nesystematičnost osnovy autor připouští, neklade však na ně velké váhy (str. 7—8).

V. Jako přednosti Svodu uvádí autor:

1. hodí se k praktickému upotřebení i může soudní praxe senátu (III. instance) utvořiti právo nové.

2. hoví poněkud zastaralému ústrojí ruského života a právního obchodu (kapitalismus i úvěrnictví málo vyvinuty, poměry rodinné i dědické přimykají se k patriarchálnímu složení některých přežilých vrstev obyvatelstva).

VI. Ukazuje-li se (ad V. 1.) na odporující si a měnivou praxi senátu a na nenárodní původ Svodu, dlužno oproti tomu uvážiti:

1. Kolísavost senátní praxe jest vlastně plus a nikoli minus, značíc další rozvoj práva a odklizujíc jeho ztrnulost.

2. Speranskij arciť čerpal mnoho z rakouského obč. zákona, z franc. učebnice Pothiersovy (hlavně ve všeobecném dílu práva obligačního) a jiných, proto však není celý obč. zákon do Svodu (X. část 1) pojatý čerpán z práva cizího, na což upozornil již Kasso. Svod spíše děkuje vznik svůj Rosenkampfovu „Sistematičeskij svod zakonov" (R. byl odpůrcem Speranského).

Možno-li tedy judikaturou senátní a částečnými novelami mezery Svodu vyplniti a nedostatky opraviti, netřeba léčiti vady jeho chirurgicky, zvláště když spolehlivost chirurgů práva není nepochybna.

VII. Redaktoři osnovy ruské vypracovali na základě cizozemského zákonodárství vlastně povšechnou theorii občanského práva, podávajíce mnohdy pouhou parafrasi německo-říšského občanského zákona, čehož některé doklady uvádí autor na str. 12—14.

VIII. Jako svého času historik Karamzin varoval, by Speranského projekt nebyl kladen „na svatý oltář vlasti", jest i nyní varovati před dobrovolnou recepcí cizozemských práv i jest smutno, že se proti tomu neprotestuje. Tato vlažnost vysvětluje se tím, že širší kruhy jsou netečnými k civilistice a ruský nacionalismus novou osnovu nepotírá, nýbrž naopak odporučuje, protože má se státi všeruským kodexem a odstraniti posavadní separatismus.[1])

IX. Prozatím arciť jedná se o uzákonění všeobecné části a práva obligačního nové osnovy, jakožto oddílů prý nejvíce kosmopolitických. Však všeobecná část není vůbec kosmopolitickou a byť právo obligační v jistém smyslu takovým i bylo, přece jen mobilisaci kapitálu, rychlejší spád peněžního obratu a použití úvěru dlužno uzpůsobiti onomu prostředí, v němž mají účinkovati, ano někdy (pro ústav evikce a pod.), třeba bude smysl pro bezelstnost teprve vypěstovati a nebude na př. záhodno ani smlouvu kupní,

---

[1]) Upozornil jsem v té příčině na článek Rossije z 3./7. 1910 nadepsaný „Projekt graždanskago uloženija i okrajiny" v zářijovém sešitě České revue 1911 str. 753. [Pozn. recensenta.]

tento prototyp obligačních závazků, upravovati jednotně. Pro negramotné Rusko nehodí se na př. ani předpis, že smlouvy přes 300 R. vyžadují písemnosti (jinak jsou neplatny). Ostatně obligační poměry namnoze úzce souvisí s právem rodinným, dědickým, věcným i hypotečním. Také doposud nezdařilo se jednotně kodifikovati světové právo obchodní.

X. Srovnáním §§u 1632, 1640, 1641, 1642, 1724, 1733 osnovy s říšsko-německým občanským zákonníkem (§§ 246, 368, 371, 1000 a 433) dochází autor k tvrzení, že v těch kusech jest osnova pouhou jeho parafrasí a to co do obsahu i formy nezdařenou.

XI. Vnější formě osnovy vytýká autor neruskosť jazyka, kasuistiku a nepřesnost názvoslovnou (ku př. §§ 6, 9, 39) i shledává na př. textování osnovy při definici příslušenství (§ 36) méně zdařilým, než-li obsahuje Svod (§ 389).

XII. K vybudování obč. kodexu jest třeba, by v určitém období byly vyhraněny pevné právní zásady, tvořící podklad občanského práva, kteréžto zásady by kodex v důslednou soustavu uvedl. Předčasná kodifikace byla i v Německu perhorreskována. Máme v Rusku takových stěžejných právních zásad?

XIII. Autor odpovídá, že v Rusku jich doposud není. Povoláním milionů mužiků k obč. životu nastala potřeba, by kodex pracován byl „zdola“, totiž dle potřeb skutečného života a nikoli „shury“, v tichých pracovnách theoretiků a praktiků.

XIV. Vývody Sinajského vrcholí v tvrzení, že provésti se dá za dnešních poměrů ruských pouze tento skromný zákonodárný program:

1. nutno popřáti ruské společnosti času k obrození na nových základech a rovněž ruské pravovědě i praxi k ujasnění si stěžejných právních zásad pro nový kodex.

2. podstatné nedostatky, jež senátní praxe nemůže odkliditi, buďtež napraveny částečnými novelami, což ostatně již ujímati se počíná (ku př. právo autorské). Na str. 27 uvádí autor některé partie práva občanského, s jehož reformou nemá se čekati až do vydání nového kodexu.

3. praxe senátní jakožto právotvorný živel nebuď příliš upjatou, pomáhajíc uvésti v život zásady bezelstnosti a spravedlivosti po vzoru práva římského. Autor konstatuje, že senát poslední dobou těchto vyšších cílů při svém rozhodování dbá (str. 27).

4. nutno zvýšiti úroveň právnického vzdělání v Rusku (nové stolice obč. práva na universitách, připuštění žen do soudní praxe, praktické kursy pro studentstvo při právnických fakultách, zřízení právnické fakulty ve Varšavě a přetvoření demidovského právn. lycea v Jaroslavli na universitní fakultu právnickou).

Autor spoléhá, že jako ruská literatura, ruští kriminalisté, chemici, lékaři, dějepisci, filologové, přírodozpytci a matematikové dobyli si čestného místa v uznání Evropy, docílí stejně čestných úspěchů jednou ruská civilistika. Pak vznikne nový občanský kodex sám sebou, jako vytryskl „prvý čarovný verš Puškinův“ a „svérázné zvuky hudby Glinkovy, Čajkovského a druhých“ (str. 28—29).

Uzavírám svůj referát upozorněním, že o brožuře Sinajského zmínil se zcela stručně prof. Jabločkov v č. 4 letošního ročníku Jaroslavlské bibliografie („Juridičeskaja bibliografija“ str. 149—150) a vyslovuje se celkem skepticky o nadějích autorem v právotvornou judikaturu senátu kladených. Posudek svůj končí Jabločkov těmito slovy:

„O nízké úrovni právnického vzdělání a civilistické nauky v Rusku příti se po přečtení brožury prof. S. jedva bude možno. Však přes to nemohl bych dospěti k týmž vývodům, jako autor.“

Ježto také prof. Freytagh-Loringhoven o otázce reformy práva občanského na Rusi pojednal ve své vstupní přednášce na universitě jurjevské a vydá ji co nejdříve tiskem, neopomenu příště referovati o tomto projevu z tábora přívrženců chystané osnovy, aby po vyslechnutí obou stran bylo možno utvořiti si vlastní úsudek o této kardinální otázce, pro vývoj soukr. práva v Rusku v blízké budoucnosti nanejvýš závažné.

Dr. A. Cerman.

Církevní právo.

Arturo Carlo Jemolo: La questione della proprietà ecclesiastica nel Regno di Sardegna e nel Regno d'Italia durante il quarantennio 1848—1888. Torino 1911, 8°, 191 str.

Heslo „libera chiesa in libero stato“ vyšlo sice z Italie (1861), ale není v Italii provedeno. *Hinschius* označuje poměr mezi státem italským a církví katolickou jako směsici z koordinace, rozluky a státní výsosti. Též *Rothenbücher* uznává, že nelze mluviti o rozluce státu a církve v Italii, třeba, jak sam k tomu poukazuje, *Scaduto* mluví o „separatismo“, „incompetenza del stato in materia religiosa“ a o „giurisdizionalismo“. Otázka církevního majetku má v naznačeném směru veliký význam a může býti posouzena pouze v celkovém rámci církevně politických poměrů. Spis shora udaný jest věnován této otázce. Poněvadž majetek církevní v Italii jest nyní upraven za zřejmého vlivu poměrů zavládších v dřívějším království sardinském, rozdělil si spisovatel látku na dva oddíly, z nichž prvý věnován království tomuto a druhý nynějšímu království italskému. Maje zření k duchu doby, vytýká spisovatel v každém oddílu dvě periody, čímž rozpadá se jeho líčení na léta 1848—1855, 1855—1861, 1861—1867, 1867—1888. Jako výslednice hnutí v létech prvých jeví se zákony sardinské z 5. června 1850 a 29. května r. 1855; onen zákon stanoví obmezení mrtvé ruky v nabývání jmění, zákon tento stal se základem sekularisace tří čtvrtin tehdejšího majetku církevního za současného zřízení matice náboženské (cassa ecclesiastica). Stejné poměry zavedeny postupem provádění sjednocení italského až do r. 1861, kdy Viktor Emanuel přijal titul krále italského. V novém království vydány pak zákony ze 7. července 1866 a 15. srpna 1867, jimiž stanoveny v určitých mezích zrušení církevních ústavův a sekularisace církevního majetku za současného zřízení kultového fondu (Fondo pel culto). Zvláštní fond kultový zřízen pak pro město Řím zákonem 19. června 1873. Garanční zákon z r. 1871 (čl. 18.) slíbil novou úpravu a správu církevního majetku, k níž však dodnes

nedošlo. Práce autorova není dogmatická, nýbrž stopuje poměry církevního majetku po stránce vnitřní, odkrývá hybné síly, které vedly v Italii k boji mezi státem a církví, podává tudíž obraz z novějších právních dějin italských.

Henner.

Právo civilní.

JUDr. Jos. V. Bohuslav: Sbírka příkladů žádostí, usnesení a zápisů knihovních. Čtvrté vydání. V Praze 1911. Nákladem vlastním.

Málokterá kniha došla takového úspěchu jako spisek Bohuslavův. V rozšířeném vydání vychází nyní po čtvrté. To svědčí více o jeho upotřebitelnosti než nějaké doporučení v literárním posudku. Je určen pro praksi, která v něm vydatnou pomůcku uvítala. Úkolu tomu slouží i jeho rozdělení. Nejdříve jsou zde povšechné předpisy (5—52), pak 242 vzorců soudních podání a usnesení z knihovního práva (53—305) a konečně dodatek o knihovních zápisech a jich potvrzeních (305—321). V knihovních předpisech probírá autor nejprvé příslušnost ve věcech knihovních, zevní formu a obsah žádostí knihovních, pak vyřizování žádostí knihovních, opravné prostředky a předpisy poplatkové. Jednotlivé oddíly tyto mají ještě příslušné pododdíly. Vzorce systematicky seřazeny nejsou, ač fakticky jakýsi systematický pořad se v nich objevuje. Vzorce, týkající se totiž nějakého institutu, následují za sebou. Vzorce mají v první řadě sloužiti běžné praksi pro poučení začátečníků. Než jsou i zde exotičtější věci, tak na př. vojenské kauce, fideikomissy, zápisy demoličních reversů nebo zápisy dle zákona o selské posloupnosti a p. Vhodné jsou zde také umístěny tabulární vzorce exekuční. Spisovateli ovšem nemohlo tanouti na mysli všechny možné vzorce vyčerpati. Chtěl asi uvésti to nejobyčejnější, a jen někde, jak dotčeno, i to vzácnější. Z běžné prakse odporučovalo by se pro nové vydání pojmouti také některé vzorce pro výmazy výměnku po třech letech a před třemi lety po úmrtí výměnkáře na základě úmrtních listů neb výmazných prohlášení dědiců, případně i vzorce pro výmazy útrat pohřebních. Vzorec č. 46 o využití a překročení úvěru považujeme za pochybený. Při vtěleném úvěru převádí se zde zástavní právo na skutečně vzešlou pohledávku. Konstruuje se tedy jakási hypotekární sukcesse. Správně má se poznamenati vykonatelnost skutečně vzešlé pohledávky. K upotřebení knížky slouží rejstřík. Pro nové vydání odporučoval by se vedle toho ještě nějaký systematický přehled.

Dr. M. St[illegible].

Právo obchodní.

O patentní licenci podle rakouského práva soukromého. Napsal Dr. *Arnošt Wenig.* V Praze 1910 (nákladem vlastním). Str. 85.

Obor patentního práva v literatuře naší posud jen skrovně vzdělávaný, obdařen koncem loňského roku monografií věnovanou p a t e n t n í l i c e n c i, ústavu to právnímu jak theoreticky zajímavému, tak i prakticky významnému. V doktríně jest již sama právní povaha licence patentní

spornou, tím větší různost seznáváme v zodpovídání jednotlivých otázek positivní normou neupravených, v praksi pak jest patentní licence velmi důležitým prostředkem pro hospodářské využití vynálezu vůbec. Pro tento význam problému naznačeného spolu pak se zřetelem k celkové vnitřní hodnotě spisu pokládáme za účelno, blíže k obsahu jeho přihlédnouti.

Po stručném úvodu, vytýkajícím hospodářskou funkci patentní licence — jakožto prostředku, uskutečňujícího přechod vynálezu ze služeb vynálezce samého ve služby vyššího hospodářského celku — přistupuje autor ku vlastnímu soustavnému výkladu, jejž rozděluje ve čtyři oddíly.

V odd. I., věnovaném „Právní povaze patentní licence", podává nejprve ve stati A. stručnými rysy přehledný obraz o názorech doktrinou o právní povaze licence zastávaných, načež — vycházeje z polemiky s Em. Adlerem, spatřujícím v licenci právo obligační — podjímá se ve stati B., jak praví: „Pokusu vlastního výkladu". Upozorňuje na to, že tvůrci zákona, jak motivy dosvědčují, neměli na mysli licenci jako ustálený typ právní, a poukazuje k hospodářské povaze licence, vyžadující stability, jakouž karakterisují se poměry věcněprávní.

S exegetickou, jak uznati dlužno, obratností čelí Adlerově výkladu opírajícímu se o protiklad odst. 1. a 2. v §u 23. pat. zák., rozváděje, že slova prvního odstavce §u 23. „čímž práva ta stávají se účinna naproti osobám třetím" nejsou jen tautologií, nýbrž zdůrazňují oproti znění návrhu z r. 1894, že věcných práv na patentu lze vůbec nabyti jen vkladem v rejstřík, tu však působí proti všem, i těm, kdož o nich nevěděli. Licencí naproti tomu nabyti možno — což jest výjimkou vůči odst. 1. — též způsoby mimorejstříkovými, arci však nepůsobí licence ty, pokud vloženy nejsou, proti třetím bona fide jednajícím osobám.

I spatřuje tedy autor v licenci právo věcné na patentu, užívaje tu arci slova „věcné" nikoli ve běžném smyslu („ius in re, Sachenrecht"), nýbrž patrně, jak se z další souvislosti podává, ve smyslu práva záležejícího v bezprostředním ovládání jakéhos objektu, ať tělesného, ať netělesného, tedy asi ve smyslu terminů „dingliches Recht" v širším pojetí (srv. na př. Krainz-Pfaff-Ehrenzweig: System I. § 34.) nebo „Herrschaftsrecht" (srv. Tuhr: Allgem. Theil des d. bürgerl. Rechts 1910, str. 62). Bylo by se zajisté odporučovalo, aby autor, nezvolil-li zcela běžného významu terminů technických, již z počátku jasně vytknul, v jakém smyslu jich chce užívati. Totéž platí o názvu „právo immaterielní", hned v zápětí (str. 17) použitém. Narážíme zde na nejasnost: Praví-li autor, že rozhodnutí otázky, „zdali tu (t. j. při licenci) není snad právo jen quasivěcné, immaterielní," „souvisí s jinou velmi spornou otázkou, totiž zda jest vůbec možno, aby právo, v našem případě patent, bylo předmětem jiného práva subjektivního," nelze k tomu zajisté přisvědčiti, pokud terminu „právo immaterialné" nepojímáme v nějakém zvláštním, zde blíže nevytčeném smyslu; neboť nechť již dojdeme v poslednější otázce autorem položené (t. j. o možnosti práva na právu) k výsledku negativnému, povždy zbývá jakožto pojetí

pak nejblíže na snadě jsoucí povaha licence, jakožto práva poskytujícího výkon, tedy ovládání vynálezu, tedy zase jakožto práva ku statku nehmotnému, práva to ve běžném smyslu „immateriálného".

Ve stati nadepsané větou jím prokazovanou: „Licence jest věcným právem na patentu (Příspěvek k nauce o právu na právu)", přistupuje autor k úvaze, co jest předmětem licence jakožto práva věcného. Nejprve tu předesílá na str. 17—24 „Kritický přehled příslušné literatury" ku problému „práva na právu", při čemž ohraničuje si jej se zřetelem k účelu práce na otázku práv na právech cizích (str. 18). Nejstarší literární pokusy shledává tu v oboru práva zástavního. Přihlédá předem ku stanovisku *Sohmově*, *Bremerově* a *Pfaffově*, kteří vesměs uznávají možnost práva na právu. Zejména zabývá se při tom theorií o proměně práva ve případě derelikce věci zastavené, zaujímaje k ní zamítavé stanovisko, stejně jako též ku Bremerově analogickému vztažení zásad o specifikaci na vytčený případ. Sdílí tu názor *Exnerův*, pokud tento dovozuje nemožnost věcného práva na právu věcném. Naproti tomu nesdílí jeho stanoviska, pokud jde o právo na pohledávkách, obrací se zejména též proti výkladům *Hanouska* a *Mansbacha* o zástavním právu resp. usufruktu na pohledávkách.

Podav přesnou formulaci důsledků, dovozovaných zastanci theorie o konstitutivní sukcessi, přechází autor v polemickou kritiku názoru toho. Tak vytýká theorii této již jako zásadní, logickou chybu, že ignoruje rozdílnost postavení, v jakém jest zřizovatel práva jsa k věci v přímém poměru (na př. vlastník), vůči případu zřízení práva v základě poměru nepřímého (jako věřitel). Rozhodující význam dlužno dále přiznati poukazu autorově k hospodářskému kriteriu usufruktu a zástavního práva, totiž k neodvislosti požitku resp. jistoty, momentu to, jemuž odpovídá absolutní povaha těchto práv; povaha tato však ruší se theorií konstitutivní sukcesse, dle níž usufruktus resp. zástavní právo má po případě jen obligatorní účinky.

V referující poznámce o stanovisku občanského zákona německého jest výrok, že redaktoři „spokojili se čistě rationalistickou úpravou, ponechávajíce theoretické řešení pravovědě", jak se zdá, nedosti přiléhavým ku vlastní myšlence autora, jenž tu chtěl asi říci, že dali se vésti zřetelem přiměřenosti praktické. Stručně dotýká se posléze spisovatel literárními odkazy též názoru pro rakouské občanské právo v tom směru vysloveným.

V oddílu podávajícím „pokus vlastního řešení otázky" vychází autor z polemiky *Pfaffovy* (v Grünhutově časopise, sv. 11) s názorem *Exnerovým*. I podotýká, že oba došli vývody po stránce logické bezvadnými přece k důsledkům s hlediska praktické potřeby chybným. Podává tu pak nejprve kritiku methodického postupu obou uvedených protilehlých názorů, docházeje tím k vytčení methodologického východiska vlastního.

V těchto výkladech proniká význačně spekulativní sklon i nadání autora. Bystře vystihuje stránky, objevující se mu jako slabiny methody odpůrců a formuluje si zásadní východisko pro úvahy vlastní. Jest v podstatě toto.

a) Analyse pojmu práva na právu musí býti provázena srovnáním s jinými zjevy hospodářského života a právního řádu již známými neb aspoň méně pochybnými;

b) otázku řešiti jest pro každý druh panujícího a každý druh podrobeného práva zvláště; varovati jest se generalisace;

c) při konstrukci vyjíti jest z obsahu práva panujícího (tedy toho, kteréž se zřizuje).

Formulovav tyto — methodologicky zajisté správné — věty, klade si pro vlastní úkol svůj nejprve dvě všeobecné praejudicielní otázky:

α) jest subjektivní právo pouhým abstraktem?

β) mohou býti předmětem práv jen zjevy, jež smysly vnímati možno?

Co do první otázky, zabývá se předem *Exnerovým* názorem, dle něhož subjektivní právo jakožto moc vůle, jsoucí pod sankcí právního řádu nemůže býti samo zase předmětem podobné moci vůle; „moc může jinou moc zcela nebo z části p r o s t ř e d e č n ě[1]) zrušiti, stíhajíc buďto majitele moci nebo předmět"; pokud A vládne, nevládne již B, nikdy však neovládá A moc B-ovou, nýbrž buď B samotna neb objekt posud tímto ovládaný." Práva, římské „res incorporales", jsou jen „Gedankendinge", „Begriffsdinge" (*Exner*, str. 18, 19); rozšiřujíce okruh své moci, nenarážíme na ně, nýbrž jen na věci a na lidi.

Tomuto názoru Exnerově vytýká autor dvojí: j e d n a k že ignoruje okruh zjevů, kteréž sice nelze smysly vnímati, jež však nicméně nelze odkázati mezi pouhá abstrakta (jako příklady uvádí tu energii v různých zjevech jejích: síla magnetická, odstředivá, elektrická, přítažlivost); j e d n a k vytýká, že Exner vychází z kusé definice subjektivního práva, jež není jen uznanou vůlí osoby, nýbrž, jak autor praví, v první řadě poměrem člověka k jistému zjevu vnějšího světa, čímž již vyloučeno jest, aby bylo něčím jednostranně v mysli lidí existujícím, pouhým pojmem. I pokládá autor za to, že nemůžeme vyhnouti se uznání jisté objektivní stránky subjektivního práva.

V příčině otázky druhé, t. j. zdali předmětem práv mohou býti jen zjevy, které můžeme vnímati smysly, dochází — poukazem ku konání lidskému jako předmětu práv, jakož i k poměru, jak praví, „majetnictví" elektrického proudu — k výsledku, že i v ě c i s m y s l y n e v n í m a t e l n é mohou býti předmětem práva, a to, jak dedukuje dále, tenkráte

α) když poskytují zvláštních požitků odlišných od užitné hodnoty hmotných sídel jejich nebo přesahujících tu hodnotu, jakož i

β) když právní moc nad hmotnými zjevy, k nimž věci smysly nevnímatelné[2]) jsou upoutány, jest nemožnou neb nestačí k zajištění spotřeby zvláštní hodnoty těchto věcí (str. 27).

Získav tím, jak praví, pro nauku o předmětu práva negativní poučku, že možnost fysického opanování není typickou známkou předmětu práva, přistupuje autor k rozhodnutí otázky, vlastní jeho úkol tvořící, zda jest

[1]) Toto slovo vypadlo nedopatřením tisku při citaci názoru Exnerova.
[2]) Patrnou chybou tisku uveden ve spisu opak: „vjímatelné".

předmětem věcných práv uživacích — tedy specielně také licence — patent či vynález.

Se zřetelem k obsahu věcných práv uživacích mohou tu jakožto jich předmět přijíti v úvahu pouze věci, mající užitnou hodnotu. Tážeme-li se pak, zda může býti předmětem tímto i p r á v o v ě c n é, odpověděti jest, že nikoli; právo věcné jako takové nemá zvláštní užitkové hodnoty; působnost práv odvozených promítá se zde na hodnotu jejich objektu. Za důkaz, že právo věcné není samo hodnotou, nýbrž jen poměrem k hodnotě, uvádí, že na místě vlastnictví uvádí se při inventuře jmění předmět vlastnického práva.

Nemajíce zvláštní užitné hodnoty nejsou tedy věcná práva objektem práv panujících, nýbrž tato mají za objekt věc samu.

Práva t. zv. immaterialná bývají převážně konstruována jako práva absolutní, jichž předmětem jest idea technická neb umělecká. Idea o sobě však nemůže býti — jak autor blíže dovozuje — předmětem vůle resp. moci, i pokládati jest práva immaterialná za výlučná práva „předsevzíti hospodářskou činnost, ovládanou určitou ideou, předmět těchto práv jest určen genericky, jsou jím všecky zjevy vnějšího světa, kterým jednotná myšlenka vtiskla jednotný druhový ráz". (Str. 30.)

Tato definice práv immaterialných, kteráž připomíná do jisté míry stanovisko *Schusterovo* (Wesen des Urheberrechts), k níž však autor — jak již z celé souvislosti jeho myšlenkového postupu plyne — dospěl samostatnou prohloubenou úvahou — vyžadovala by arci k plné průzračnosti ještě jakéhos doplnění. Čtenář se tu zajisté bude tázati: V čem záleží ono „generické určení předmětu", onen „jednotný druhový ráz, kterýž byl zjevům vnějšího světa jednotnou myšlenkou vtištěn"? Zde by se bylo odporučovalo, aby autor alespoň některými příklady z oboru immaterialných statků konkretněji osvětlil definici ryze abstraktní. Do jisté míry možno si arci učiniti konkretnější obraz o autorově pojetí práv immaterialných z následující hned věty, kdež se praví, že „od práv věcných liší se práva ta ještě tím, že věcná práva chrání toliko spotřebu[3]) stávajících statků, práva o určitou myšlenku se opírající pak též vznik statků nových". Zřetelněji by se myšlenka autorova dala snad formulovati v ten smysl, že předmětem práva immaterialného jsou jednak produkční, jednak užitné vztahy v příčině statků vyjadřujících onu tvůrčí ideu technickou resp. uměleckou.

Specielně při patentu jde o právo, jehož předmětem jsou objekty, ideu ztělesňující, nikoli v prostém užívání k úkoji vlastních potřeb, nýbrž teprve ve výhradném zužitkování podnikatelském. Co jest zde věcí plodonosnou? Ani idea sama, ani výrobky, ani podnik sám, nýbrž pouze v ý l u č n é p r á v n í p o s t a v e n í oprávněného v produkci národní — právní poměr zvaný p a t e n t e m (str. 31). P a t e n t jest tedy věcí užitky nesoucí, jest předmětem práv uživacích, tudíž také předmětem patentní licence. Licenciář jest oprávněn těžiti z p a t e n t u v ý k o n e m jeho.

[3]) Zajisté sem náleží nejen konsumpce, nýbrž i užívání.

V poslední (třetí) stati oddílu I., nadepsané „Patentní licence jest druhem reálné služebnosti“, označuje autor licenci jako realnou služebnost „průmyslu a obchodu“, mající s realnými služebnostmi občanského práva společná kriteria: jednak vázanost na určitý objekt majetkový (podnik), jednak negativní stránku, že není právem výlučným.

Absolutně působící výlučnost licence autor vubec neuznává. Přenechá-li se dle ustanovení § 20. pat. zák. užívání vynálezu s vyloučením ostatních osob, pojímati jest to po názoru autorově pouze jako relativně — inter partes účinnou úmluvu, mající v případě další licence přes to udělené za následek jen náhradní závazek majitele patentu za škodu konkurencí vzniklou.

Blíže neodůvodňuje autor tohoto pojetí svého, ač by bylo bývalo na místě, aby tu zaujal stanovisko vůči názorům právě pro rakouské právo absolutní účinnost výlučnosti zastávajícím (zejména Em. Adler). Že doktrina práva německého většinou kloní se ku stanovisku jen relativní výlučnosti, lze zajisté vysvětliti tím, že německý zákon patentní vůbec opory pro absolutní výlučnost nepodává. Jinak jest tomu však v právu rakouském, kde cit. místo §u 20. zák. pat. („mit oder ohne Ausschluß anderer Benützungsberechtigter“) objevilo by se nám, akceptujeme-li výklad autorův, jakožto pleonasmus rázu takového, že jej sotva lze v zákoně předpokládati.

Vytknuv ještě rozdíly vyznačující licenci vůči služebnostem realným (objektem panujícím: „res“ jest podnik; menší odvislost od panujícího podniku), zmiňuje se též o možnosti zříditi licenci jako ryze osobní právo, nebo naopak jako právo volně převodné. V pochybnosti však pokládati jest licenci vždy za realnou. Výklad stati této zakončuje autor otázkou o applikabilitě norem občanského zákona na licence. —

V oddíle II. věnovaném výkladu o vzniku licence, zabývá se autor, podav přehled jednotlivých důvodů vzniku, nejprve sub A. licencí dobrovolnou, na smlouvě založenou. Různí tu ve smlouvě o licenci dvojí právní jednání: *a*) obligační smlouvu o zřízení licence, *b*) věcnou smlouvu, jíž strany realisují smlouvu výše uvedenou. Z dalšího hned výkladu dá se souditi, že autor tu měl na mysli různění obligační a věcné stránky zřizovací smlouvy, jak jest v doktrině při smlouvách o založení věcných práv běžným. Obligační smlouvu licenční prohlašuje autor — následuje v tom Em. *Adlera* (Grünhutův časopis, sv. 27.) — za kontrakt zvláštní (str. 35), v pochybnosti za úplatný (str. 36). Povyšuje tedy autor účel zříditi licenci na samostatnou kausu; arci zmiňuje se (str. 36, 37) též o zřízení licence donationis, emptionis causa atd., dodává však, že musí strany přičísti si nepříznivé následky, které vzniknou tím, že ten který poměr kontraktní neodpovídá „hospodářské povaze licence“.

Vytknuv případy t. zv. licencí nevlastních (zřeknutí se práva stíhati porušení patentu, smlouva o výkonu patentu), uvádí (str. 37), že: užily-li strany označení „licence“, nutno v pochybnosti míti za to, že chtěly zříditi vlastní věcnou licenci; slovy k tomu připojenými „opak musí býti v každém

jednotlivém případě prokázán" zajisté nechtěl autor vysloviti než prosté použití obecných norem výkladacích.

Právem prohlašuje autor dále — v souhlasu s Munkem (41) — za přípustno též zřízení licence výhradou při zcizení patentu.

Poznámky bližší vyžadují výklad autorův o stranách smlouvy licenční, spec. o zřizovateli licence.

Dotknuv se otázky, že také usufruktuář může licenci zříditi, uvažuje blíže, s jakým účinkem, zejména zdali zánik usufruktu má za následek i zánik licencí usufruktuářem zřízených. Autor tu dovozuje, že — pokládáme-li za předmět usufruktu vynález jako res incorporalis — nevyhneme se důsledku zániku licencí, důsledku to jsoucímu v odporu s hospodářsko-politickým požadavkem stability poměrů licenčních. Jinak jest tomu dle názoru autorova, pokládáme-li za předmět usufruktu právo patentní; i když usufruktus zanikne, neztrácejí licence předpoklad své existence, kterýmž jest patentní právo, nikoliv — jako dle názoru prvého — usufruktus. — Jest tu však arci na pováženou, zdali vůbec možno účinky výkonu patentního práva usufruktuářem připustiti přes časové meze jeho usufruktu? Nepřichází tím autor v rozpor se zásadní povahou služebností jakožto práv sloužících k zabezpečení zájmu individuelně vymezených a s právním důsledkem povahy té, jenž při osobních služebnostech na jevo vystupuje nepřevodnosti jejich quoad jus?. Dostačí k takovéto úchylce od obecně uznaného tohoto principu — ovněž v hospodářských potřebách založeného — požadavek stability poměru licenčního? Kdo nabývá licence od usufruktuáře patentu, může zajisté míti zřetel k tomu, že usufruktuář jest jen dočasným jeho uživatelem a zbývá tu zpravidla zajisté prostředek dohody s majitelem patentu, má-li býti docíleno licence přes meze usufruktu sahající. Zřetel pak k usufruktuáři, aby snad více těžiti mohl z patentu licencemi i přes dobu usufruktu působivými, rovněž rozhodným nebude, vždyť bez toho by — jak též autor naznačuje — s hlediska právě jeho názoru po zániku usufruktu muselo nastati vyrovnání mezi bývalým usufruktuářem a majitelem patentu v příčině úplaty za zřízené licence.

Pokud jde o osobu l i c e n c i á ř e, uvádí autor (str. 40), že „bude uchazečem o licenci a potom licenciářem vždy jen majitel nějakého podniku", poněvadž uskutečňování — přesněji řekli bychom používání — vynálezu, které neděje se způsobem podnikatelským, nevyžaduje svolení majitele patentu. V průměrných případech tomu zajisté tak bude, ale stejně jako nelze říci, že by majitelem patentu mohl býti vždy jen podnikatel, nelze zajisté — a to ani fakticky — pokládati vlastnost podnikatele za subjektivní podmínku pro právo licenční.

Pojednav pod lit. B o licencích jednak vyvlastněním zřízených (§ 15. pat. z.), jednak t. zv. nucených (§ 21.), pod lit. C. pak o licencích „ze zákona" vycházejících (§§ 10., 11.) obrací se pod lit. D k t. zv. r e j s t ř í k o v é m u v y d r ž e n í licencí, případům to, upraveným v §§ 28. a 29. pat. z. in fine. Právem zde de lege ferenda zastává názor E. *Adlerem* již pro platné právo hájený, aby za podmínek stejných uznalo se „vy-

držení" ono také pro majitele patentu resp. věcných užívacích práv na patentu potud, že by práva svá jako licence vydrželi.

V příčině podmínek vydržení rejstříkového přidržuje se autor zejména názorů E. Adlerových; bližší zřetel měl při tom věnován býti též negativní podmínce, že licence nesmí stižena býti poznámkou sporu, a to tím více, že E. Adler se podrobně zabývá pochybnostmi zde vznikajícími. Zajisté, že by byl pak autor došel k jiné formulaci, než kterou podal ve větě: taková poznámka vydržení „staví". Máme za to, že poznámce sporu o sobě nelze ani stavěcí ani přitrhovací účinek přiznati; poznámka zabezpečuje pouze publicitu návrhu na prohlášení nullity patentu resp. odnětí jeho, kterýžto návrh sám jest aktem „vydržení" licence přetrhujícím.

Z řady detailnějších pochybných otázek k instituci rejstříkového vydržení licencí se poutajících dotýká se autor v zakončení stati této též obligačního poměru licenčního: tento přechází po jeho soudu zákonnou sukcessí aktivně i passivně s udělitele na toho, kdo patentu dle §§ 28. resp. 29. nabyl.

V rozsáhlém III. oddílu projednává spisovatel pod souhrnným, v tom směru však nikoli přiléhavým titulem „O účincích udělení licence" tyto materie: pod lit. A. „O licenci jako právu věcném", pod lit. B. „O obligačních účincích udělení licence", pod lit. C. „Jak lze licenci převáděti", pod D. „O právní ochraně patentní licence". Patrno, že se poslední dvě stati (C. a D.) vymykají ze soustavného rámce účinků „udělení" licence. Věcně jest však látka v jednotlivé uvedené stati umístěna způsobem vyhovujícím systematice vědecké, tak že výtka stihá tu pouze titul kapitoly té, nikoli obsahovou její soustavu.

V oddíle A. (O licenci jako právu věcném) přistupuje autor — zdůrazniv, že předmětem licence jest patent, pokud se výkonem jeho podnikatelsky uplatňuje myšlenka vynálezu (s vyloučením dalšího zřizování licencí) — k úvaze o vztahu, k němuž poutá zákon licenci alespoň v typickém jejím zjevu, totiž k úvaze o podniku.

Přihlédnuv blíže k názorům specielně v literatuře rakouské vysloveným, podjímá se, jak praví, „pokusu o vlastní výklad" pojmu toho, pokusu, jejž dlužno nazvati bystrým a důmyslným. Podobně, jak již výše při úvaze o jeho východisku methodologickém shledáno, osvědčuje autor také v této stati snahu proniknouti k jádru věci bedlivou analysí psychologického postupu, vedoucího k činnosti podnikatelské.

Stručný sucus myšlenkového jeho postupu jest tento. Ideový podklad podniku, t. zv. myšlenka jeho, spočívá v plánu zbudovaném na poznání možnosti odbytu. Myšlenka tato má tedy ráz dílem poznání, dílem výtvoru duševního. V mezích poznané možnosti odbytu a jmění, jímž podnikatel vládne, upraviti jest plán dle zásad hospodárnosti. V uskutečňování idey podniku různiti lze dvě studia: *a*) přípravu, t. j. organisaci produkčních prostředků; *b*) skutečné provozování, t. j. uvedení zorganisovaných produkčních prostředků v činnost. Přesvědčením, kteréž činností touto v obecenstvu se zakládá o nejlepším úkoji potřeb v podniku dotyčném, stává se poznaná možnost odbytu pojištěnou možností, podnik jest „za-

vedeň" po stránce produkce i odbytu, stává se „závodem". Činnost podnikatelova jest tu technickým a kommerčním vedením podniku, kteráž jej karakterisuje jako principála a spojuje hlavní a vedlejší závody v jednotný hospodářský celek.

Kdežto tedy „p o d n i k" jest souvislá hospodářská činnost dle určitého plánu za účelem využití **poznané možnosti odbytu**, jest „z á v o d" souvislá hospodářská činnost, směřující k dokonalému využití pojištěné možnosti odbytu pomocí uskutečněné organisace produkčních prostředků.

Myšlenka podniku podléhá vývoji a změně. Podnik zůstává individualně týž, není-li změnami porušena ideová a hospodářská souvislost jeho, t. j. pokud změny ony jsou jen rozšířením původních **hranic** podnikatelské činnosti.

Autor prohlašuje tedy podnik za „podobný životní poměr, jaký bývá základem immaterialných práv původcovských". Nelze arci přiznati podnikateli výhradné právo uskutečňovati myšlenku podniku. Rozhodnými jsou tu při úpravě právní zájmy celku. V úpravě té jeví se dvojí tendence: 1. chrániti majitele podniku proti výstřelkům soutěže, 2. zachovati podniku, pokud možno, posici v soutěži dobytou. Pod hledisko prvé náležejí normy zabezpečující i n d i v i d u a l i s a c i podniku, pod hledisko druhé normy, v nichž proniká a t t r a k č n í stránka podniku. (V posledních těchto otázkách následuje autor výkladu referentova ve Randově Poctě 1904.)

Podnik jako ústav p r á v n í jeví se nám tedy jako souvislá činnost, s m ě ř u j í c í k v y u ž i t í m y š l e n k y p o d n i k u, s n í ž p o s i t i v n í p r á v o s p o j u j e j i s t é p r á v n í ú č i n k y.

Patentní zákon předpokládá podnik takovýto v rozsahu nejširším mnohem širším než zákon **obchodní resp. živnostenský** řád.

V další 3. stati části A. (oddílu III.) jedná autor o r o z s a h u licence a to *a)* kvalitativném, kdež zabývá se důležitou otázkou t. zv. m l č k y udělených licencí. Jde tu o problém, zdali resp. jak dalece v prodeji výrobku chráněného dlužno spatřovati udělení další licence prodejové resp. licence uživací, jakož i zdali licence produkční obsahuje v sobě též licenci k prodeji a užívání. V doktríně se tu názory rozcházejí, tolik jest nesporno, že jest nutkavou potřebou nabyvatele výrobku těch chrániti, pokud by zachování práv těch bylo by pro subjekt jich zbytečným — nabyvatelům pak obtížným, z důvodů těch autor též — dovolávaje se „účelového momentu právního řádu" a odkazuje k §§ 349. a 352. obč. zák., na mysli maje patrně jich tendenci — pokládá za to, že práva ona zanikají (str. 61). Rovněž dále praví, že „výrobek majitelem patentu prodaný vystupuje z hranic patentního práva a může býti na dále volně prodáván a užíván". Stejně posuzuje i prodej v exekuční dražbě, jakož i ve případech §u 367. obč. zák., resp. čl. 306. obch. zák. Rozdílu nečiní rovněž, stal-li se prodej majitelem patentu či tím, kdo od tohoto dostal povolení k výrobě. Není pochybno, že tomuto rozřešení problému — v americkém právu hájenému a též Kohlerem přijatému — svědčí, jak již uvedeno, nutkavé důvody přiměřenosti; právnické odůvodnění však výsledku toho autorem **podané**

nezdá se nám býti dosti bezpečně založeným. Spíše možno oporu pro vhodné rozřešení problému hledati v ochraně důvěry, kterouž nabyvatelé výrobku chovají resp. chovati smějí v zevnější skutkovou podstatu pořízenou od majitele patentu resp. jeho licenciáře tím, že výrobky – bez výhrady nabyvatelům těm patrné — zcizil resp. k takovému jich zcizení, třebas i nepřímo přispěl. Ochrana taková dá se zajisté cestou analogie právní dovoditi z četných norem občanského i obchodního práva důvěru podobnou pro konkretní případy chránících.[4])

Z výkladu o kvantitativním, místním a časovém rozsahu licence upozorniti jest na správný názor autorem v souhlasu s doktrinou zastávaný, že licenciář má plnou volnost závod svuj rozšířiti.

Pochybnějším jest již, obmezuje-li autor licenciářovo právo dáti výrobky hotoviti v jiném závodu podmínkou, že nenáleží patentovaný výrobek do oboru závodu licenciářova. I kdyby tam výrobek náležel, ale na př. pro okamžitý nával práce jiné nemohla výroba v čas se provésti, zajisté, že by připustno bylo výrobu tu na vlastní účet dáti provésti i v závodech cizích.

Druhá část oddílu III. „O obligačních účincích udělení licence" zahájena jest výkladem ne zcela šťastně označeným: „O závazcích, plynoucích z povahy smlouvy o licenci".

Z úvahy o závazcích majitele patentu (recte zřizovatele licence) upozorniti jest na výklad o ručení za faktické a právní nedostatky (str. 65 násl.).

Sporno jest v doktrině, zda ručí majitel patentu za prohlášení jeho neplatným resp. za jeho odnětí. Autor přidává se k názoru *Kohlerově*, dovozujícímu závazek zřizovatele ku správě. Předem uvádí tu autor, že zřizovatel ručí za to, zřídil-li licenci na patentu cizím nebo neexistujícím; dále provádí pak stručnou applikaci občanskoprávních předpisu o správě na právní resp. faktické vady, překážející použití patentu resp. výkonu licence. (Na str. 68 zustalo v textu nesprávné číslo §u obč. zák.; měl tu asi uveden býti § 298.)

Ze závazků licenciáře uvádí autor předem povinnost k zapravení úplaty („licenční premie") s bližším zřetelem k ruzným způsobum platu resp. ku zvláštním podmínkám závazek ten upravujícím. Jen v poznámkách ku kapitole té (pozn. 184 $a+b$) dotýká se autor běžně otázky, jednak muže-li licenciář naříkati patent, jednak smí-li licenciář rozšiřovati výrobky konkurrující s předměty chráněnými patentem, na němž má licenci.

V další stati uvádí autor některé prakticky duležitější vedlejší úmluvy, vyskytující se při smlouvě o licenci. Ve prospěch majitele jsou to zejména: úmluva o licenciářově povinnosti provozovací, o určitém označení výrobku, o určité kvalitě jich, o obmezení prodeje v příčině některých osob resp. určitých účelů, dále úmluva, jíž se licenciář vzdává žaloby nullitní resp. odnímací, úmluva, stanovící jeho povinnost stihati porušení licence, dále sděliti majiteli patentu zkušenosti při výkonu patentu resp. docílená zlepšení vynálezu, posléze pak úmluva o placení po-

[4]) *Wellspacher* (Vertrauen auf äussere Tatbestände 1906) zabývá se ex professo touto zásadou četnými normami v našem právu pronikající.

platku patentních licenciářem. Ve prospěch licenciáře vyskytují se zejména úmluva o vyučení licenciáře resp. jeho zřízenců, o sdělení tajemství závodních nebo zlepšení, event. ve spojení s pactum de contrahendo o licenci na příštím dodatečném nebo samostatném patentu **zlepšovacím. V souvislosti** této zodpovídá autor též otázku, zdali má licenciát o sobě nárok užití zlepšení vynálezu, a to záporně, v souhlase s doktrinou rakouskou a německou, při čemž však prohlašuje za přiměřenější opačné stanovisko francouzské pravovědy a doporučuje doplniti § 21 pat. zák. novým případem nucené licence ve směru tom. Rovněž co do práva licenciáře namítati smlouvu licenční pro obmyslné zamlčení majitele patentu, že dospěl již ku zlepšení vynálezu, shledává v právu našem výsledek nedostatečný, se zřetelem k němuž odporučuje se de lege ferenda přijetí stanoviska pravovědy francouzské.

Část o obligačních účincích licenční smlouvy zakončena jest stručnou úvahou o quasikontraktním poměru stran při licencích nedobrovolných.

Třetí část oddílu III. věnována jest převodu licence. V příčině převodnosti licence sděluje autor názory doktriny, načež praecisuje stanovisko §u 22 rakouského zákona patentního, po jeho soudu praktické potřebě vyhovující.

Spojitost s podnikem uznává autor v tom rozsahu, že má převod podniku povždy i bez zvláštního výslovného ustanovení stran nutně za následek i převod licence, není-li tu výslovného svolení k oddělení licence od podniku.

Otázky, kteráž zajisté není bez theoretického i praktického významu, zdali také obligační vztah licenční přechází převodem licence na nástupce, dotýká se autor jen letmo v pozn. 209; zde byla bližší úvaha a odůvodnění na místě a ne pouhý odkaz na Kohlera a na opačný názor Kentův.

Velmi záslužným jest za to autorův výklad o převodu podniku. Vycházeje z pojmu podniku jím praecisovaného pojímá převod jeho jakožto akt, jímž se přenechává nástupci využití myšlenky podniku. Se strany nabyvatele třeba jest faktické činnosti, jež zjevně směřuje k využití tomu a to, jak praví autor, „především činnosti směřující ke způsobení takového skutečného stavu, který umožňoval předchůdci produkci pro poznanou možnost odbytu" (str. 77). Uskutečněním myšlenky sdělené vstupuje nabyvatel v poměr předchůdcův ke konsumentům; přesvědčení obecenstva o nejlepším úkoji potřeb udržuje se stejnou činností nového majitele podniku. Aby tomuto usnadněno bylo využitkovati toho přesvědčení obecenstva, dovoluje mu — jak praví autor — „právní řád, aby na znamení, že výdělková činnost jeho jest jenom pokračováním činnosti předchůdcovy, užíval ve styku s obecenstvem týchž individualisačních značek, jichž onen užíval." Poznamenati jest k tomu, že tímto zřetelem k zájmům nabyvatele závodu zajisté nemůže — a snad ani též neměl — býti vystižen legislativní účel norem upravujících individualisační stránku podniku; vždyť sem zasahuje také zřetel k ochraně zájmů předchůdcových, a to i nemajetkových (totiž individua-

alných ano i idealných), spolu pak — jakožto hledisko konečně rozhodné — zřetel k zájmům obecným, totiž konsumentstva vůbec ve směru bezpečnějšího úkoje jeho potřeb.

Poslední část D. oddílu III. věnována jest „P r á v n í o c h r a n ě p a t e n t n í l i c e n c e". Ochraně licenciáře vůči majiteli patentu resp. osobám na patentu věcně výlučně oprávněným, věnuje autor jen stručný odstavec. Bližší rozbor byl tu žádoucím, a to tím spíše, že autor již z počátku výkladů svých (viz str. 16 násl.) kladl důraz na věcnou povahu licence, t. j. na absolutní její působivost, pouze s výhradou poměru vůči bona fide jednajícím, nebyla-li licence v rejstřík zapsána. Specielně dosah této výhrady a podmínky její mohl býti v této souvislosti blíže uvážen.

Podrobněji zabývá se spisovatel naproti tomu otázkou, přísluší-li licenciáři právo žalobní proti rušiteli p a t e n t u. Podav stručný přehled názorů v doktrině zastávaných, zodpovídá otázku souhlasně s Munkem kladně s logickým odůvodněním, že k výkonu práva podrobeného náleží též vznesení žaloby. Praegnantně a se svého zásadního stanoviska trefně poznamenává při tom: „Patent jest právem výlučným; licenciáři přísluší tedy nevýlučné právo k výkonu cizího práva výlučného." S výlučností licence při tom autor vůbec neoperuje, an jí absolutní účinnosti, jak výše již uvedeno, vůbec nepřiznává.

V posledním oddílu IV. přistupuje k výkladu o z á n i k u l i c e n c e. Vycházeje z analogického použití norem občanskoprávních — pokud to zvláštní povaha předmětu licence dopouští — uvádí autor jednotlivé důvody zániku. K podrobnější úvaze dává podnět případ zániku služebného p a t e n t u, a to specielně zániku jeho zřeknutím se majitele patentu. Z principielního názoru svého, že objektem podrobeným při licenci jest patent, nikoli vynález, dochází tu autor k výsledku, že zřeknutím se patentu práva licenční zanikají; arci stávají se tím, jak autor doznává, hříčkou majitele patentu.

Upozorniti jest při tom na polemiku autorovu s Em. *Adlerem*, jenž chce otázku tuto zodpověděti ze všeobecné zásady právní, dle níž zřeknutím zmařiti lze toliko právo vlastní, práv jiných však se zřeknutí nemůže dotknouti; i zůstává prý tudíž patent i přes zřeknutí se v platnosti, pokud jest stížen věcnými právy neb výlučnými licencemi. Výsledek tento shledává autor za správný, pokud jde o výlučná věcná práva na patentu (licencí výlučných s absolutní účinností neuznávaje), arci důvody jsou tu prý spíše rázu právnicky technického (obrat ne dosti jasný) nežli právnicky ethického. Důsledek jest tudíž dle autora — jemuž de lege ferenda se názor Adlerův zamlouvá — že zánikem patentu de lege lata zanikají i licence.

Posléze v zakončujícím výkladu zabývá se podrobněji otázkou, jaký účinek má na trvání licence z á n i k p o d n i k u. Se zřetelem k volnější spojitosti licence s podnikem, než jakou seznáváme při realných služebnostech, soudí autor, že přes zánik podniku licence trvá dále.

Dotýká se pak dále případu, že licenciář vzdá se podniku, zamýšlí však založiti podnik nový, jiného druhu; i dovozuje — shledávaje tu ana-

logu s převodem licence na podnikatele jiného — že potřebí jest svolení majitele patentu, má-li licence užito býti v podniku novém.

Zanikl-li podnik, trvá přes to nejen licence jako právo věcné, nýbrž i obligační poměr stran. „chce-li se licenciář v tomto případě zbaviti závazku platiti nadále licenční praemii, musí se licence vzdáti". — Tázati jest se tu: Dostačí k zániku závazku již o sobě jednostranný akt zavázaného? Zajisté že nikoli; platí zde totéž, co ve případě zániku licence. Tu pak praví autor sám v posledním odstavci svých výkladů, že zánik licence zrušuje smluvní práva a závazky, pokud by trvání jich předpokládalo též další trvání licence. Zdali tomu tak jest, lze dovoditi, jak za to máme, pouze ze smluvní vůle stran, a jen s toho hlediska lze posouditi otázku o zániku závazků licenciářových při zrušení podniku resp. při odpadnutí licence.

Majíce podati souhrnný úsudek o **o b s a h o v é** stránce spisu, nemůžeme předem zatajiti, že práce vykazuje — s hlediska požadavku, jež zvykli jsme klásti při soustavném monografickém zpracování thematu — jistou nestejnoměrnost. Jsou některé otázky významu theoretického i praktického, jejichžto bližší rozbor v monografii o patentní licenci zajisté budeme hledati, jimž však autor nevěnoval pozornost zaslouženou. Sem náležejí na př., jak již výše podotčeno, otázky o exklusivnosti licence, o přechodu obligačních účinků licenčního poměru na nabyvatele podniku, o neúčinnosti licencí v rejstřík nezapsaných vůči bona fide jednajícím osobám, o podmínkách zachování licencí dle §§u 28. a 29. posl. odst. pat. zák.; vůbec pak nenalézáme ve spisu na př. bližšího ohraničení licence (zejména pokud není reálnou) vůči usufruktu patentu, jakož i vůči právu předuživacímu dle §u 9. pat. zák.

Nemůžeme-li se tudíž v těchto směrech zhostiti dojmu jisté kusosti, podává nám spis za to v jiných stránkách — a to právě v částech věnovaných některým základním otázkám — methodicky založený důkladný rozbor vědecký, jímž získán právovědě v problemech dotčených nepopiratelně **c e n n ý d o g m a t i c k ý v ý t ě ž e k**. Náležejí sem výklady v oddílu I. a III., kdež zvláště v úvahách, věnovaných obtížným otázkám o předmětu licence, jakož i o pojmu podniku osvědčil autor bystrý a samostatný úsudek a sklon i nadání spekulativní.

Po stránce **f o r m á l n í** vyznamenává se spis stručností a kondensovaností slohu, někdy v tom směru zašel autor až příliš daleko, tak že narazíme i na místa těžce, až s újmou jasnosti stylisovaná. V jednotlivých případech znesnadněno rychlé porozumění též odchylným od obvyklého smyslem, v němž užito vědeckých terminů bez vytčení této odchylky. Tyto nedostatky formální, k nimž se druží též některé smysl rušící omyly tiskové*), zajisté rádi při první publikaci omluvíme.

Končíce, vítáme autora vřele na poli literárním, chovajíce přesvědčení, že při své píli a hloubavé důkladnosti zajisté se osvědčí jako zdárný vzdělavatel vědeckého oboru, jejž si zvolil. *K. Herrmann-Otavský.*

---

*) Pro četbu spisu budiž upozorněno též na číslování poznámek na str. 82 a 83; místo čís. 208—211 náležejí tam čísla 217—220.

Právo ústavní a správní.

Žolger Ivan, Der staatsrechtliche Ausgleich zwischen Oesterreich und Ungarn. Leipzig 1911. Stran XIII. a 354.

Věc skoro neuvěřitelná a v jiném státě sotva asi možná: teprve po půlstoletém téměř trvání důležitého státoprávního aktu, na němž se zakládá státní organisace monarchie, vydává se dílo, které podává nejen dějiny vzniku onoho státoprávního aktu, nýbrž seznamuje ve správném překladě s vlastním jeho textem V seznamu pomůcek, jichž použil, autor uvádí knihu A közös viszonyok rendezésére vonatkozó okmánytár (Listář týkající se úpravy společných poměrů, totiž rakousko-uherských). Kniha ta vyšla v Pešti již r. 1867. Spisovatel mohl a měl uvésti vedle toho jinou důležitou práci, A kiegyenlítés okmánytáras története (Listinné, t. j. o prameny se opírající dějiny vyrovnání), která vyšla rovněž r. 1867 v Pešti. Maďaři měli tedy již r. 1867, kdy rakousko-uherské vyrovnání bylo uzavřeno, nejen sbírku všech důležitých listin, vztahujících se k vyrovnání, nýbrž i dějiny tohoto vyrovnání. U nás teprve kniha Žolgerova seznamuje nás s tím, co jsme měli znáti již téměř před padesáti lety. Sama tato okolnost dodává spisu Žolgerovu neobyčejné důležitosti.

Spisovatel vytkl si za účel podati na základě autentického materiálu právní dějiny obou vyrovnacích zákonů a jejich ustanovení, dále vědeckokritický překlad uherského zák. čl. 12. z r. 1867, opatřené příslušnými věcnými výklady a konečně paralelní text ustanovení rakouského i uherského vyrovnacího zákona.

Povšechné dějiny rakousko-uherského vyrovnání, vůdčí myšlenky a stanoviska jeho jakož i postup celého vyrovnacího jednání vylíčeny jsou v prvé části autorovy knihy. Naproti tomu historie vzniku a redakce jednotlivých konkretních ustanovení a institucí podána jest za příčinou věcné souvislosti teprve ve druhé části práce, při příslušných paragrafech zákona. Materiál, jehož autor použil, byl dosud v mimomaďarské literatuře úplně neznámý, a proto vším právem spisovatel očekává, že spis jeho prospěje dalšímu vědeckému bádání.

Dějiny vzniku vyrovnacích zákonů autor podává počínajíc královskou trůnní řečí, kterou zahájen byl uherský říšský sněm dne 14. pros. 1865. Poněvadž v uherském ústavním sporu mezi stanovisky obou stran (právní kontinuita a propadnutí práv) byl nesmiřitelný odpor, nalezena byla panovníkem v trůnní řeči nová právní basis, uznaná oběma stranami, pragmatická sankce, jež zaručovala i samostatnost Uher i nedílnost a nerozlučnost všech zemí mocnářství. Král vyzýval tedy sněm, aby přijal říjnový diplom a únorový patent, a kdyby to učiniti nemohl, aby aspoň podal takový návrh, který by se dal uvésti v souhlas se životními podmínkami mocnářství. Zároveň měl uherský sněm účelně pozměniti zákony z r. 1848, pokud čelily proti zeměpanským právům a oboru působnosti vlády.

Sněm uherský v odpovědi své na trůní řeč uznal existenci záležitostí společných Uhersku a ostatním zemím monarchie a prohlásil, že neprodleně bude přikročeno k vypracování příslušného návrhu. Hned 28. února 1866

zvolen byl sněmem 67členný výbor, který měl vypracovati onen návrh. Výbor tento jednal nejprve o způsobu postupu a o programu své činnosti. Usneseno bylo nepouštěti se hned do podrobností, nýbrž sestaviti nejdříve jen hlavní zásady a na jich základě pak sepsati náčrtek návrhu. Stanoviti se mělo nejprve, které záležitosti sluší pokládati za společné, a jak daleko má se společenství to uznávati, dále, jak se má zjišťovati poměr nákladu na společné záležitosti, jak se společné záležitosti mají budoucně vyřizovati, jakého k tomu účelu bude třeba styku atd. O základních zásadách úpravy společných záležitostí mělo se podle mínění 67členného výboru především docíliti dorozumění s Předlitavskem, a pak teprve měla býti vypracována příslušná osnova zákona. Vypracováním návrhu pověřen byl od 67členného výboru (v sedění ze dne 3. května 1866) užší výbor 15členný, který ve dnech od 5. května do 25. června 1866 sepsal a širšímu výboru dne 26. června 1866, v týž den, kdy říšský sněm pro vypuknutí rakousko-pruské války byl odročen, podal svůj elaborát, čítající 65 článků. Tento elaborát stal se pak s malými změnami zákonem. Po skončení války vedena byla mezi vídeňskou vládou a zástupci většiny říšského sněmu uherského vyjednávání o návrhu 15členného výboru. První společné konference konaly se 21. a 25. srpna a 1. září 1866. Podkladem jich byly písemné námitky rakouské vlády, na něž Andrássy a Lónyay po úradě s Deákem podali rovněž písemnou odpověď. Některé z oněch námitek obsaženy byly v král. reskriptu ze 17. listopadu 1866, kterým uherský sněm znova byl svolán. S rakouské strany žádala se zejména jednota vojska, srovnalá úprava celnictví, nepřímých daní souvisejících s průmyslovou výrobou jakož i státních monopolů a jednotný postup co do státních dluhů a státního úvěru. V konferencích rakousko-uherských pokračovalo se dne 9. a 10. ledna 1867. Předložena tu byla se strany rakouské osnova zákona o společných věcech a jich ústavním vyřizování, schválená panovníkem a spočívající celkem na elaborátu 15členného uherského výboru, avšak v mnohých věcech přece odchylná. Skládala se z 50 článků.

Pro historii vzniku vyrovnání bylo by bývalo třeba, aby si spisovatel byl povšiml některých detailů, jež ukazují, jaké obtíže se stavěly vyrovnání v cestu. Tak měl věnovati pozornost nejen březnovému reskriptu panovníkovu (1866), obsahujícímu polemisující odpověď na adresu poslanecké sněmovny (po trůnní řeči), nýbrž i královskému reskriptu ze 17. listopadu 1866, který byl odpovědí na adresu sněmovní z jara 1866, jakož i odpovědi sněmu na reskript ze 17. listopadu a konečně i příslušné sněmovní debatě. O všech těchto věcech i jiných, jako na př. o tehdejších politických stranách uherských a o hlavních státnících, dočísti se možno ve zmíněné již shora historii vyrovnání (A kiegyezés okmánytáras története).

Výsledkem rakousko-uherských konferencí, konaných dne 9. a 10. ledna 1867, bylo usnesení o řadě změn a doplňků uherského elaborátu. Zároveň bylo ujednáno, že po přijetí usnesených změn v 67členném výboru bude zřízeno uherské ministerstvo, a po přijetí návrhu 67členného výboru uherským sněmem, že bude král korunován. Závaznost ujednání učiněna byla se strany Beustovy závislou na schválení rakouské ministerské rady.

a ovšem i panovníka, se strany uherské pak na schválení Deáka a jeho strany. O vídeňských konferencích nevědělo se ani na uherském sněmě ani v celé straně Deákově. Proto podány byly změny a doplňky ve Vídni ujednané v 67členném výboru dne 28. ledna 1867 jako iniciativní návrhy jednotlivých členu. Tak se podařilo Deákově straně vídeňská ujednání ve výboru prosaditi, a dne 6. února 1867 došlo k „dobrému zdání (67členného výboru) v záležitosti společných poměrů". Reskriptem ze 17. února 1867 byla pak ústava uherská obnovena, a hr. Julius Andrássy jmenován ministerským předsedou uherským. Ministerstvo celé zřízeno 20. února 1867.

O dobrém zdání 67členného výboru jednalo se pak v poslanecké sněmovně uherské ode dne 20. března do 29. března 1867. Zdání to přijato a stalo se „usnesením" ve sněmovně poslanecké dne 29. března a ve sněmovně magnátů dne 3. dubna. Nyní měli se o věci vysloviti i zástupci zemí neuherských, a teprve po všestranném přijetí „náčrtku" měl býti vypracován podrobný zákon. S tohoto původního plánu však sešlo. Zástupcům zemí neuherských elaborát předložen nebyl. Radili k tomu Andrássy i Beust. Myšlenkou takovou zabýval se Beust již v prosinci r. 1866, ve Vídni se však s ní ještě nevytasil. Proto byla patentem ze dne 2. ledna 1867 č. 1 ř. z. svolána mimořádná říšská rada na den 25. února 1867, aby schválila dohodnutí s Uhry. Když však zatím jednání s Uhry značně už pokročilo, a Beust se obával, že by dohoda s nimi narazila v říšské radě na odpor, upuštěno bylo od schválení celého paktu říšskou radou. Mimořádná říšská rada už se nesešla. Nejv. rozh. ze 4. února 1867 nařízeno, aby místo mimořádné říšské rady sešla se dne 18. března ve Vídni ústavní rada říšská, a aby jí byly předloženy ústavní změny, jež se staly nutnými následkem dohodnutí s Uhry.

Předlitavsko postaveno bylo tedy před hotovou událost. Na uherský elaborát přestalo se hleděti jako na návrh základních zásad, který potřebuje schválení říšské rady. Měl býti nyní předložen uherskému sněmu jako osnova definitivního zákona. Za tím účelem byl jen poněkud zredigován a podán v poslanecké sněmovně uherské dne 17. května; dne 29. května byl již přijat. Když jej přijala i sněmovna magnátů, udělena mu byla po provedeném zatím korunování dne 12. června 1867 sankce.

Hotové a sankcionované už uherské vyrovnání mělo býti přijato i parlamentem předlitavským. Říšská rada svolána byla na 20. května 1867, jen aby vyslechla trůnní řeč oznamující uzavření vyrovnání s Uhry, aby se usnesla na adrese a přijala pozvání k uherskému korunování. Teprve po sankcionování uherského vyrovnacího zákona podala předlitavská vláda poslanecké sněmovně dne 17. června 1867 vedle osnovy zákona o ministerské zodpovědnosti a osnovy zákona o změně § 13. únor. pat. ještě dvě osnovy, jež se staly nutnými následkem dohodnutí s Uhry: osnovu zákona o změně únorového patentu a osnovu zákona o delegacích. Jen jako příloha osnovy zákona o změně únorového patentu byl říšské radě předložen sankcionovaný už zákon o společných záležitostech, jako by šlo o nějakou vedlejší věc. Samostatná vládní předloha o společných záležitostech říšské radě vůbec tedy podána nebyla. Podané zákonné osnovy

odkázány byly dne 21. června 36člennému ústavnímu výboru, který měl o nich uvažovati a kromě toho navrhnouti, jak by se mělo vstoupiti v jednání s uherským sněmem k docílení dohody, nutné následkem obnovení uherské ústavy. O několik dnů později (25. června) podala uherská vláda v poslanecké sněmovně uherské návrh, aby zvolena byla 15členná sněmovní deputace, která by jednala s podobnou deputací předlitavskou o kvotě a státních dluzích. Dne 28. června byl návrh ten přijat oběma sněmovnami. K podobnému návrhu došlo v předlitavské sněmovně poslanecké. Po návrhu ústavního výboru přijat v červenci zákon, aby byla zvolena deputace, která by jednala s podobnou deputací uherskou. Zákon ten sankcionován 16. července 1867 (č. 97 ř. z.) současně se změnou § 13 únorové ústavy (č. 98 ř. z.), načež provedena volba deputace. Dne 25. čce 1867 č. 101 ř. z. vydán zákon o minist. zodpovědnosti. Téhož dne přerušila říšská rada svoje schůze a zůstavila jednání deputacím, jež se radily nejprv odděleně a pak od 8. srpna do 25. září 1867 společně (ve Vídni). Výsledkem porad byly osnovy zákonů o kvotě, státních dluzích a celním i obchodním spolku, jež byly v Předlitavsku podány dne 8. října 1867. Teprve na to podal ústavní výbor předlitavský zprávu a osnovu zákona o společných záležitostech a o způsobu jich vyřizování. V poslanecké sněmovně počalo se o nich jednati teprve dne 12. listopadu 1867. Zákonem stala se osnova ta, jak známo, dne 21. prosince 1867. Několik dní na to, dne 24. prosince 1867 byly vydány zákony o kvotě (č. 2 ř. z. na rok 1868, uh. zák. čl. 14. z r. 1867), o státních dluzích (č. 3 ř. z. na rok 1868, uh. zák. čl. 15. z r. 1867) a o celním a obchodním spolku (č. 4 ř. z. na r. 1868, uh. zák. čl. 16. z r. 1867).

Z Žolgerova vylíčení dějin vzniku rakousko-uherského vyrovnání může se nemaďarská veřejnost pěkně poučiti o tom, jak prosincová ústava není ničím jiným než oktrojírkou pátou už od r. 1848. Vědělo se to ovšem dávno, ale v plném světle ukazuje se tato skutečnost teprve po vydání jeho záslužného spisu.

Hlavní zásluha spisovatelova nespočívá však v této části knihy, nýbrž v tom, že německému čtenářstvu poprvé podal ve správném překladě tekst uherského zák. čl. 12. z r. 1867 o společných záležitostech rakousko-uherských, který, jak známo, značně se liší od předlitavského zákl. zák. stát. ze dne 21. prosince 1867 č. 146 ř. z., a že překlad svůj doprovází cennými vysvětlivkami založenými na maďarském pramenném materiálu. Čtenářstvo neznalé jazyka maďarského nedovede arci zásluhu autorovu po této stránce oceniti, ale ujišťujeme každého, že překladatel vynaložil všechnu možnou snahu a všechny své jazykové vědomosti na to, aby maďarský text vyrovnání nejen doslovně a věrně přeložil, nýbrž aby zejména vnikl do pravého ducha tohoto textu. Ve své snaze zašel až příliš daleko. Užívá dosti často slov v německém jazyku se nevyskytujících, ba i nemožných. Je si toho dobře vědom, a proto se v té příčině v předmluvě omlouvá. O některých slovech podávají se celé filologické exkursy. Platí to na př. o slovech együttes, értekezés, birodalom, egyezkedés a j. Co se vykládá o slově együtt (dohromady, zároveň) a o odvozeném adjektivu együttes, je sice

správné, ale zbytečně překládá spisovatel együttes ülés Zusammen-Sitzung místo obvyklého gemeinsame Sitzung (str. 68). Není nijak radno napodobovati Veöreöse, který együttes překládá do něm. mitsammener, -e, -es. Důležitý jest překladateluv výklad obratu együttes erővel leendő védelme (v § 2. vyrovnání) naproti közös védelem (str. 74 a násl.). K výkladu slova birodalom (říše) uvedli bychom podobný výraz slovanský, država, jehož užívají v tomto smyslu někteří Slované. Výrazu maďarskému egyezkedés odpovídá české vyjednávání a ujednání. Nesouhlasíme s tím, že by maďarskému ő Felsége többi országai és tartományai odpovídalo německé die übrigen Länder und Provinzen seiner Majestät. Mělo by tu státi spíše die übrigen Königreiche und Länder ... Jeť nesporný rozdíl mezi oběma terminy maďarskými, kdežto mezi německými ho není. Ország neznamená ovšem království, ale nazývají se tak zpravidla jen větší země, hlavně takové, jež byly někdy samostatnými královstvími, jako na př. Csehország, Horvátország, Dalmátország, kdežto menší země označovány tak nejsou (srov. maď. Ausztria, Korontán, Krajna, Morva, Tyrol atd.). V § 55 nesprávně je přeloženo maď. az iránt po něm. in Absicht darauf místo deswegen, diesbezüglich.

K práci své použil autor bohaté literatury maďarské i jinojazyčné (také české). Úkol, jejž si vytkl, provedl svědomitě a se zdarem.

Karel Kadlec.

Die österreichische Umgangssprachenerhebung im Lichte der Wahrheit, Dokumente zur Information des Auslandes. Vydala Národní Rada Česká v Praze 1911. Brožurka obsahuje 5 článků od Dr. D. Krejčího, Antonína Hubky, Josefa Kalála, Dr. A. Boháče a Dr. Fr. Weyra, publikovaných v časopisu „Čechische Revue". Samostatným vydáním těchto pojednání, které vesměs obírají se nešvarem, který děje se nyní již po dobu 30 let v Rakousku u příležitosti periodických sčítání lidu, má býti docíleno informace vědecké ciziny o ubohém stavu rakouské statistiky národnostní. Poukazuje se jednak na vědeckou bezcennost terminu „obcovací řeči", doznanou i vynikajícími německými theoretiky (na př. Rauchberg, Herkner, Bernatzik), jednak líčí se neuvěřitelný způsob, jakým byla při posledním sčítání lidu v lednu 1911 obcovací řeč obyvatelstva zjišťována, a konečně podávají se positivní reformní návrhy. Litovati jest, že nebylo již možno pojati do brožurky té také článek *Bráfův* „Noch ein Wort zur Erhebung der Umgangssprache" uveřejněný ve 4. sešitě časopisu Čechische Revue.

Weyr.

Laun, Rudolf von: Das freie Ermessen und seine Grenzen, Fr. Deuticke, Lipsko a Vídeň, 1910; 298 str.

Spisovatel, který jest nyní mimořádným profesorem správního práva na universitě Vídeňské, uvedl se do literatury spisem „Das Recht zum Gewerbebetrieb" (1908) a jest jedním z nejslibnějších talentů mladé školy veřejnoprávní v Rakousku. Nehodlám se zde zevrubně obírati obsahem nové práce Launovy, která oproti prvé značí pokrok jak ve směru obsahovém, tak formálním a k níž se snad příležitostně v jiné souvislosti vrátím.

Autor stanoví přesně *pojem „volného uvážení"*, probírá nejdůležitější theorie o něm a dotvčná zákonná ustanovení rakouská, německá a jiných států, pojednává pak o *mezích volného uvážení*, při čemž zvlášť obsažná kapitola věnována jest kritice francouzské theorie a praxi. Na konci spisu podány jsou úvahy de lege ferenda a stručný přehled výsledků. Pro českého čtenáře zvlášť sympatickým jest, jak bedlivě a pilně hledí si spisovatel i české literatury právnické (hlavně prací Pražákových), za kteroužto svědomitost dostalo se mu dokonce i výtky recensenta v „Archiv für öffentliches Recht", že všímá si exotických pramenů. Milým zadostiučiněním pro autora tohoto oznámení konečně jest, že spisovatel obírá se ve svých úvahách de lege ferenda také otázkou, které věnoval jsem články „Žaloba pro odpíranou spravedlnost" v I. ročníku „Správního obzoru" a že dochází k témuž výsledku jako já. („Noch eines insbesondere wäre erforderlich, um die Wirksamkeit der vorgeschlagenen Neuregelung zu sichern. Es müßte Vorsorge dafür getroffen werden, daß die Behörde nicht aus Opportunitätsrücksichten gesetzlich gebundene Verwaltungsakte ungebührlich verzögern oder durch stetes Verschieben — Liegenlassen der Akten u. s. w. — gänzlich unterlassen könne." Str. 255.)

• Budiž mi dovoleno, abych jako dodatek ku citovaným svým článkům uvedl čl. 3. francouzského zákona ze dne 17. července 1900, o jehož existenci jsem před četbou Launova díla nevěděl: Dans les affaires contentieuses qui ne peuvent être introduites devant le Conseil d'État que sous la forme de recours contre une décision administrative, lorsqu'un délai de plus de quatre mois s'est écoulé sans qu'il soit intervenue aucune décision, les parties interessées peuvent considérer leur demande comme rejetée et se pourvoir devant le Conseil d'État. *Weyr.*

Félix Moreau, professeur à la faculté de droit de l'université d'Aix-Marseille: *Précis élémentaire de droit constitutionnel*, 7ème édition. Paris 1911 (str. 580).

Spisovatel jest rozhodným stoupencem t. zv. klasické školy francouzské (Esmeinovy). V nauce o státu, o svrchovanosti vůbec v základních pojmech shoduje se celkem úplně s Esmeinem. Stát jest jemu právnické zosobnění určité společnosti lidské. Právo přirovnává tedy stát k osobě; stát jest individuum a v jeho individualitě záleží svrchovanost. Svrchovanost (suveraineta) státu jest buď vnější, buď vnitřní. Vnější svrchovanost jest potvrzení vlastní a autonomní existence vůči státům ostatním, vnitřní svrchovanost jest pak potvrzení existence státu vůči ostatním hromadným osobám, jež ve státu žijí a vůči jednotlivcům. Ze svrchovanosti vyplývají moc rozkazovací a donucovací; ovšem moci tyto s ní nesplývají, nýbrž jsou pouze dvě právnické manifestace existence státu.

Tento pojem svrchovanosti vede přímo k teorii o svrchovanosti národní. Ve skutečnosti jest to národ, který tvoří stát, a svrchovanost přirozeně spočívá v celém národě. Je-li však svrchovanost právnický výraz individuality státu, a je-li formace státu přirozeným zjevem, jest zbytečno přít se o původu svrchovanosti.

Osobnost státu se jeví ve funkcích, kteréž jsou vykonávány orgány. Rozeznáváme funkce dvě: zákonodárnou a výkonnou. Funkci čili moc soudcovskou jakožto samostatnou (třetí) funkci uznati nelze, ježto soudce nemá v podstatě funkce jiné, než užití zákonů, a není zde podstatného rozdílu mezi tímto zpusobem výkonu zákonů a způsoby jinými jich výkonu. Zákonodárná funkce jest buď moc ústavodárná, buď moc zákonodárná v pravém slova smyslu, buď moc nařizující. Funkci výkonnou lze rozlišovati dle dvou hledisek: výkon určitého pravidla spadá buď v obor sporný buď v obor nesporný. V prvém případě mluvíme o moci soudcovské, kde opět rozeznáváme soudnictví soudcovské a soudnictví správní. V druhém případě lišívá se mnohdy mezi vládou a mezi správou, ač ve skutečnosti rozlišování toto jest velmi nesnadné.

V další části úvodu obírá se spisovatel formami státními, načež přechází k hlavnímu obsahu knihy.

Kniha I. jest částí historickou; probrány jsou zde všechny ústavy francouzské, od ústavy z r. 1791 až do ustavení Třetí Republiky. Přidán jest stručný výhled po ústavách států cizích.

Kniha II. jedná o parlamentu. Vyloženy jsou zde složení, ústava, pravomoc obou komor, sněmovny poslanecké i senátu, zpusob jednání v parlamentu i vzájemný vliv obou komor na sebe.

Kniha III. jedná o vládě a o jednotlivých jejích orgánech, kniha IV. o vztazích mezi parlamentem a vládou, o podstatných zásadách režimu parlamentárního, o jeho přednostech, i stinných stránkách. Kniha V. jedná o revisi ústavy, kniha VI. o veřejných svobodách.

Kniha tato jest velmi cennou příručkou ústavního práva francouzského určenou k potřebám studijním. Psána jest, jak již výše uvedeno, v duchu panující státovědecké školy francouzské a odchyluje se od nauk této školy jen v některých částech, na př. v nauce o dělení funkcí, kde spisovatel rozlišuje dvojí funkci: zákonodárnou a výkonnou, kdežto výše uvedená škola rozlišuje funkci trojí: zákonodárnou, výkonnou a soudcovskou. V části zvláštní rozchází se dále spisovatel s Esmeinem zejména v mínění, jaký vliv přísluší oběma sněmovnám na existenci vlády; spisovatel hájí náhled, že v tomto směru mají obě sněmovny rovné právo, naproti tomu Eismein (Éléments de droit constitutionnel français et comparé, 5ème édition) tvrdí, že pro existenci určitého ministerstva jest směrodatno pouze votum sněmovny poslanecké.

Kniha tato vykládá ústavní právo francouzské neobsahujíc celkem nijakých polemik. *Boh. Baxa.*

Courtenay Ilbert: Parliament, its history, constitution and practice. London, 1911, str. 254.

Kniha tato, která vyšla jako první číslo nově založené bibliotéky: Home University Library of modern Knowledge vycházející v Londýně, jest sepsána od sekretáře sněmovny poslanecké. Předeslán jest stručný, historický vývoj anglického parlamentu. Na to jest vyloženo, jakým způsobem jest složena sněmovna poslanecká, jaká jsou její práva v oboru zá-

konodárství financí a správy. Rovněž jest vylíčen způsob zasedání a jednání v této sněmovně dolní, její ústrojí vztah členstva k voličstvu, k tisku a k veřejnosti. Konečně jest pojednání také o sněmovně lordů při tom dotýká se spisovatel také dnešního ústavního sporu mezi oběma sněmovnami. Připojen jest stručný výhled po parlamentárních soustavách Spojených Statů Severoamerických, čelnějších státu evropských a anglických dominii.

Spis tento přesně vzato není vědeckým zpracováním látky uvedené v nadpisu, ostatně není to ani jak souditi lze, jeho účelem. Účel jeho jest v prvé radě popularisující, nicméně dlužno vyznati, že spis vyhovuje v značné míře i požadavkům vědeckým, i že o ceně jeho pochybovati nelze. Připojená krátká bibliografie o předmětu, o kterém pojednává spisovatel, cenu knihy této ještě zvyšuje. *Boh. Baxa.*

Conrad Bornhak Preuszisches Staatsrecht. I. Bd. 2. Auflage. Breslau. 1911 str X + 500.

Svazek tento obsahuje ústavní právo království Pruského a jest rozdělen na tři knihy: první kniha obsahuje část historickou, druhá část všeobecnou třetí pak ústavní právo.

V části historické probírá spisovatel stručně jednotlivá období státu pruského. Založení jeho padá v prvou polovici 12. století za Albrechta Medvěda druhé období (1415—1604) jest odbobí státu patrimonialního, třetí období (1604—1713) jest znovuzřízením absolutní monarchie, čtvrté (1713—1740) jest doba rozkvětu absolutního státu úřednického, páté (1740—1807) obsahuje stát fridericiánský a zánik staré monarchie šesté (1807—1848) jest období reforem a revoluce sedmé (1848—1867) období státu ústavního a osmé (od r. 1867) konečně obsahuje Prusko jako člena státu spolkového.

Všeobecná část obírá se charakteristikou státu pruského a právními prameny. Prusko jest monarchii konstituční (v užším smyslu čili vzoru německého). Náhled ten jest zajisté správný. Nelze však pokládati za správny i další výklady spisovatelovy v tomto bodu. Stát spočívá prý buď na podkladě korporačním neb vrchnostenském. Na podkladě prvém spočívá moderní demokratická republika a parlamentární monarchie vzoru belgického. Na podkladě druhém spočívá stát principu monarchického. Zde není monarcha snad orgánem nějaké abstrakce státu za ním stojící, nýbrž ježto má veškerá práva státní moci, nutno v něm vůbec spatřovati státní osobnost která se se všemi svými právy stotožňuje v jednom jedinci." A dále se praví: „I konstituční stát zbudovaný na půdě monarchického principu nepředstavuje podrobení monarchie pod vyšší moc státu neb národa, nýbrž jest ústavní sebeobmezení monarchy jakožto státní osobnosti."

Není zde na místě vyvraceti tyto náhledy zajisté nikoli správné. Tolik však dlužno připomenouti, že moderní pojetí státu veskrze přiznává ráz korporační a že idea státu vrchnostenského jest stanoviskem již naprosto překonaným. I v tom díle chybuje spisovatel, že mezi monarchii parla-

mentární a monarchií konstituční (v užším smyslu) klade rozdíly rázu (státo)právního, kdežto rozdíly jsou zde ve skutečnosti jen rázu politického.

V konstrukci právního poměru dílčích států vůči říši německé obrací se spisovatel proti panujícímu mínění, representovanému Labandem, totiž nauce o t. zv. kompetenční příslušnosti (Kompetenz-Kompetenz) a tvrdí, že svrchovanost jest říši a dílčím státům společna. Ovšem důvody přiváděné spisovatelem pro toto jeho tvrzení nezdají se mi býti dostatečny. Nižádné t. zv. reservátní právo nemůže prý býti změněno resp. zrušeno bez souhlasu oprávněného státu. A dále není prý možna změna ústavy, ani tedy rozšíření příslušnosti (říšské) proti vůli Pruska, ježto k zamezení takovéto změny stačí ve spolkové radě čtrnáct hlasů a samo Prusko má prý 17 hlasů. Pokud prvého důvodu se týče, jest naproti tomu uvésti, že se zde jedná o výjimku která potvrzuje pravidlo. Pokud však jde o druhý důvod, uváděný ve prospěch Pruska, přehlíží spisovatel, že v ústavě říše německé o takovémto právu království Pruského ničeho se nemluví. Ustanovuje ovšem čl. 78. říšské ústavy, že návrhy na změnu ústavy pokládají se za zamítnuty, jestliže ve spolkové radě jest 14 hlasů proti. Arciť má Prusko ve spolkové radě 17 hlasů, takže skutečně proti jeho vůli k změně ústavy dojíti nemůže; ale toto právo přísluší všem státům, jichž úhrnný součet hlasů činí 17 (srv. čl. 6. říšské ústavy), takže dovolávati se zde jen ve prospěch Pruska nebylo by správno.

Mezi právními prameny uvádí spisovatel na prvním místě domácí zákony, které však, pokud upravují trunní posloupnost, staly se důsledkem čl. 53. ústavní listiny z 31. ledna 1850 integrující částí ústavní listiny a mohou býti měněny jen jako jakýkoli jiný zákon ústavní; dále jednotlivé ústavní zákony. Z nepsaného práva uvádí právo obyčejové, jehož platnost náležitě vymezuje, a jiné nepsané prameny právní.

Třetí kniha obsahuje právo ústavní: první oddělení jedná o faktorech státu, druhé o funkcích státu. Království Pruské vyrostlo na půdě německé zemské výsosti. Pruský stát nebyl vytvořen národem, nýbrž panovníky ve staletém boji se stavovsky roztříděným lidem jednotlivých území. Z tohoto vývoje pruského království se vysvětluje, že v prvních dobách po založení nového státu panovník si osvojil výlučné právo vládní a že také pruský Landrecht stojí úplně na půdě státu absolutního. Ústavní listina pruská neupravila všeobecně postavení moci královské, nýbrž obsahuje jen řadu jednotlivých ustanovení o právech královských a o podmínkách a formách výkonu královské vlády. Řídí se tedy povšechné právní postavení královo v nedostatku zvláštních ustanovení ústavní listiny dle práva před tím platného, jak jest kvalifikováno v (pruském) Landrechtu. Dle pruského státního práva jsou všechna práva státní soustředěna v panovníkovi. „Jako stát představuje svrchované panství nad územím i nad lidmi, tak jest král jako svrchovaný vládce nad územím i nad lidmi ztělesnění státu.“ Král jest zřídlo a pramen veškerého práva a veškerého zákona; jeho vůle jest vůle státu. Výrok této vůle jest však ústavou vázán na určité formy zákonné. Král, pokud nešetří těchto forem, nejedná jako král, nýbrž jako osoba soukromá, a pravá vůle jeho jako

osobnosti státní nedochází svého výrazu. Tato forma, ve které se vyjevuje pravá vůle králova, jest spolupodpis zodpovědného ministra. Ministerská zodpovědnost jest instituce, která v ústavních státech vůbec a tedy také v Prusku zaručuje vládu dle ústavy a dle zákonů státních.

Dle čl. 61. ústavy mohou býti ministři usnesením jedné z obou komor sněmu dáni v obžalobu a to pro zločin porušení ústavy, úplatnosti neb velezrády. Ježto však slíbený zákon, který má blíže upraviti tuto zodpovědnost, dosud vydán nebyl, podléhají ministři obecnému zákonu trestnímu právě jako každý jiný úředník. Zodpovědnost ministerská jest zde tedy dosud povahy po výtce trestněprávní.

Posloupnost trůnní jest upravena ústavou, resp. domácími zákony. Trůn pruský jest dědičný v mužském potomstvu dle zásady prvorozenství; posloupnost v potomstvu ženském jest vyloučena. Vyžaduje se m. j. zrození z rovnorodého manželství. Jak pruský Landrecht, tak i občanský zákon pro říši německou ponechaly zvláštní předpisy domácích zákonů rodů panujících v tomto směru v platnosti. Vyžaduje se dále způsobilost k vládě, jinak nastupuje vladařství, kteréž jest upraveno ústavou.

Objekt panství tvoří státní území a příslušníci státu. Příslušenství státní (Staatsangehörigkeit) není spisovateli souhrn práv jednotlivce oproti státu, nýbrž všeobsáhlý závazek poddanství vůči státu. „Tato všeobsáhlá povinnost příslušnosti, vyplývající ze státního práva vládního značí podstatu státní příslušnosti, ale je také vyčerpává." Pro označení podstaty poměru příslušníka státního vůči státu jest tedy **nejvhodnější** výraz: poddaný, naprosto neoprávněný jest však výraz „státní občan".[1] Vedle příslušenství státního jest tu dále příslušenství říšské, ovšem toto jest oním podmíněno.

Státní příslušenství jakožto trvalý osobní svazek poddanský jednotlivce oproti státu nezůstává přece bez vlivu na práva jednotlivcova. Sporno jest však, lze-li zde **mluviti o subjektivních** právech veřejných. Pojímáme-li subjektivní právo jako vázanost a závazek jiné osobnosti oproti oprávněnému, jest ovšem toto pro příslušníka státního v jeho poměru ke státu nemožno. „Jest to pouze vlastní vůle státu, zda a pokud se podřizuje řádu právnímu. Státní příslušník nemůže tedy uplatniti nijaké právo vůči státu proti vůli státu." Neboť je-li právně položeno úplně do vůle jedné strany, zdali chce vyhověti nároku proti ní vznesenému, není tento nárok nijakým právem subjektivním, mezi oběma stranami nevzniká nijaký vzájemný právní poměr. Z toho důvodu není také správno mluviti o právech příslušníků státních, nýbrž spíše o právních následcích příslušnosti státní.

---

[1] Spisovatel brojí proti výrazu „Staatsbürger" z valné části již z důvodů slovesných, ježto „Bürger" značí přece pouze jednu třídu obyvatelstva: obyvatelstvo městské. V tomto ohledu má naše řeč výraz velmi případný: občan, státní občan. Zajímavo jest, že i v jiných řečích „občan" jest vlastně synonymum „měšťana" resp. obyvatele městského. Srov. francouzské citoyen, vlašské cittadino, anglické citizen, (častěji však subject). Atd. pozn. ref.

Mezi příslušníky státními jsou ovšem různé třídy obyvatelstva; z nich zvláště vynikají t. zv. mediatisovaní, kteří mají určitá výsadní práva jak osobní, tak i věcná, dále t. zv. deposedovaní, konečně knížecí dům hohenzollernský a rod královský.

Státní příslušníci ve svém souhrnu jsou zastoupeni sborem zastupitelským. Toto zastoupení nelze posuzovati dle soukromoprávního měřítka příkazu neb zmocnění; jest to zákonné zastoupení mocí veřejného práva. Ve státoprávním smyslu značí zastoupení vydání projevu vůle za souhrn státních příslušníků, který sám o sobě jest státoprávně nezpůsobilý k jednání. Dle pruského státního práva jest sbor zastupitelský povolán k tomu, aby spolupůsobil ve výkonu vlády, jest jedním z nejvýznamnějších orgánů státních, nemůže však vykonávati státní moc.

Zastupitelský sbor se skládá ze dvou komor: ze sněmovny panské a ze sněmovny poslanecké. Složení sněmovny panské spočívá na královském nařízení z 12. října 1854 a sněmovny poslanecké na nařízení z 30. května 1849. Období volební činí pět roků. Králi přísluší právo sněmovny svolati; obě sněmovny musí zasedati současně. Rovněž přísluší králi právo sněmovny uzavříti, zasedání odročiti a poslaneckou sněmovnu rozpustiti. V tomto posléze jmenovaném případě musí však obě sněmovny býti svolány nejdéle do devadesáti dnů po rozpuštění. Vedle toho má však každá sněmovna důsledkem své autonomie právo zasedání svá odročiti na kratší dobu.

Ve funkcích státu rozlišuje spisovatel vládu, zákonodárství a soudnictví. Pruské státní právo nepřijalo konstituční nauku o dělení moci ve státě. Ústavní listina v tomto směru ničeho neustanovuje, platí tedy do dnes § 1. II., 13. Landrechtu, který praví: „Všechna práva a povinnosti státu oproti svým občanům a chráněncům soustřeďují se v hlavě státu." Dle pruského státního práva není při jednotlivých úkonech státní moci různý nositel moci, nýbrž druh a způsob výkonu. „Právo dávati zákony přísluší králi, ale jest vykonáváno se souhlasem obou komor sněmu. Král jest majitel moci soudcovské, ale smí ji dáti vykonávati jen soudy, které jsou neodvislé a nepodléhají jiné autoritě než autoritě zákona."

Obor vlády lze určiti jen negativně: všechna opatření státní, která nespadají ani v obor zákonodárství, ani v obor soudnictví. Pojem vlády jest tedy právě tak jako pojem zákonodárství čistě formální; jest to souhrn všech státních nařízení, jež vynášeti přísluší králi nejen podle práva, nýbrž i pokud výkonu se týče. Předměty spadající v obor vlády lze dle toho shrnouti jen dle určitých hlavních hledisek, aniž by bylo možno úplně vypočísti všechny vládní akty, které jsou právně myslitelny.

Právě tak formální jest pojem zákona i pojem zákonodárství. Ústavní listina má pouze ustanovení o druhu a způsobu, jak zákon vzniká, nikoli však zásadní ustanovení o tom, co má tvořiti předmět zákona; udává pouze formální pojem zákona, nikoli však také pojem materiální. Dle toho jest zákon projev královský, který vychází po předchozím přivolení obou komor sněmu. Právo dávati zákony zůstává králi, jen výkon jeho přísluší králi a sněmu společně. Zákonodárná iniciativa přísluší jak králi, tak i každé z obou komor sněmu.

Vedle zákona zná pruské státní právo ještě t. zv. královská nařízení s mocí zákona. Čl. 63. ústavní listiny stanoví, že nezasedá-li sněm, lze vydati nařízení mající moc zákona, jedná-li se o nutné opatření k zachování veřejného řádu neb k odvrácení nepředvídané národní pohromy. Nařízení tato jest vydati za společné zodpovědnosti ministerstva a jen tehdy, neprotiví-li se jeho obsah ústavě. Konečná podmínka jest, že nařízení toto musí býti předloženo k schválení oběma sněmovnám hned, jakmile se sejdou. Obsah jeho může býti vše, co tvoří obsah zákona. Ve formálním ohledu vyžaduje se zodpovědnost veškerého ministerstva. Dle náhledu spisovatelova není však ústavní moc takovéhoto nařízení závislá na zachování této formy, takže předpis o spolupodpisu veškerého ministerstva jest rázu pouze instruktivního. Ústavní listina nemá však nijakého ustanovení o tom, jaké jsou právní účinky toho, když královské nařízení jest sněmem schváleno buď se změnami nebo vůbec schválení nedojde. V tomto případě nelze míti za to, že by neschválení nařízení pozbývalo ipso iure platnosti, nýbrž právní účinek neschválení jest, že pro vládu vzchází závazek takovéto neschválené nařízení nahraditi nařízením novým.

Pokud soudnictví se týče, ještě Landrecht svým ustanovením, že veškerá práva a povinnosti státu soustřeďují se v králi, nevylučoval zásadně t. zv. kabinetní justici, ba dokonce ji dále uznával. Dle ústavní listiny zůstává sice moc soudcovská králi, ale dle čl. 86. jest výkon moci soudcovské přenesen na neodvislé soudy, které nižádné jiné autoritě nepodléhají krom autority zákona. Ovšem soudnictví se vykonává jménem královým a v tomže jméně se vynášejí a vykonávají rozsudky.

Spisovatel není stoupencem německé panující školy státovědecké (Labandovy), v četných zásadních pojetích se s ní rozchází. V jednotlivých názorech jeho místy až překvapuje takřka až absolutistické pojetí, ač na druhé straně upříti nelze, že ústava pruská jest jednou z ústav evropských či spíše řečeno německých, ve kterých princip monarchický se uchoval ve formě nejsilnější. Jednotlivé exkursy spisovatelovy do ústav států cizích, na př. Spojených Států Severoamerických, nejsou všechny bezvadny. Jinak však uznati jest značnou cenu knihy. Ovšem vůdčí zásada pronesená již v předmluvě „Volksrecht nicht Juristenrecht" přináší s sebou, že leckde mnohé příliš široce se vykládá a opakuje, čehož zajisté zapotřebí nebylo.

Boh. Baxa.

Polit. oekonomie.

Jan Koloušek, Systém národního hospodářství. Část prvá všeobecná. V Praze 1908 (Obchodní knihovny Merkuru č. 16). Str. X a 424.

Více než tři léta uplynula od vydání této knihy. Nová obsírná učebnice neb příručka bývá i v písemnictvích velikých jistou událostí. Natož v našem malém. Přes to právě vědecké kruhy české dosud nezaujaly k této knize stanovisko, ačkoliv v prospektě i v úvodě zdůrazňuje proti všem dosavadním svůj veskrze samostatný ráz, ba přímo revoluční novotu. Chceť autor vědomě býti prvním, který v učebnici národohospodářské

důsledně provádí stanoviště „sociologické". V tom určuje spolu vodítko posudkům. Jsa pak sám posuzovatelem jiných nehrubě shovívavým, nepočítá zajisté na číkoliv shovívavost, když si vytýčil metu tak vysokou a dává na srozuměnou, že první jí opravdu dosáhl.

Klíč k osnovným zvláštnostem svého díla podává spisovatel — jak bývá v takových případech zvykem — v úvodě (str. III—X). Ohlašuje nové důsledné zpracování vědy s určitého základního hlediště. Tedy nové methodické vybudování. Očekáváme, že nám je v úvodě objasní. Chyba lávky. Nejenom v pojetí, i v podání pohrdá vyšlapanými cestami. Nerozbírá předem své methody. Úmyslně. Praví to na str. IV úvodu: „Podle našeho názoru rozbory o jednotlivých methodách do národního hospodářství zrovna tak málo patří, jako do kterékoliv speciální vědy. Methodologie jest formální vědou obecnou (filosofickou) a zajisté se musí předpokládati při jakémkoliv vědeckém badání, ale proto je zbytečno o methodách badání zrovna v úvodech k učebnicím národního hospodářství obšírně pojednávati."

Tato věta jest nejpůvodnějším výrokem celé knihy. Ryze a naprosto duševním majetkem spisovatelovým, jedinou svého druhu ve velké literatuře světové. Obrací své ostří arci především proti spisovatelům učebnic národohospodářských, že v bláhové pošetilosti se pletou do řemesla odborným filosofům, sami se namahajíce vysvětliti čtenářům nebo žákům, jakou logickou cestou povstaly poučky jejich knih, čím tedy je podmíněna jejich formální a materiální platnost a s jakými výhradami tudíž jediné mohou býti applikovány na konkretní jevy životní, zejména býti též podkladem pro opatření hospodářsko-politická. Pan spisovatel očekává zřejmě, že čtenáři v těchto věcech půjdou na potaz k odborným filosofům. Svéráznost jeho stanoviska mu dopouští, že neuvádí jménem ani jediného takového filosofa, k němuž by čtenář o poučení mohl bezpečně se uchýliti, kdyby toho potřebu pocítil. Výtka autorova se však neobmezuje na národní hospodáře, výslovně jest vztažena na spisovatele všech učebnic, když pletou do textu svých výklady o methodě. V tom vězí její eminentní časovost. Neboť doposud takto hřeší učebnice všecky, ba co více, nikdy nehřešily měrou větší, obecnější a jaksi okázalejší nežli právě v naší době. Všude, ve všech vědách panuje snaha do hloubek si ohledati vlastní noëticko-methodické základy. Pro mnohé lidi — i pisatel těchto řádků se k nim počítá — spočívá veliké kouzlo ve sledování tohoto kritického a tvořivého ruchu, jehož úsilí je tím větší, čím více účinkem t. ř. novopositivismu základy všech věd se odpoutávají od metafysických východišť a příměsku. Odvěké živly názorů světových — kausálnost a finálnost, determinismus a kontingence, také, pokud jde o společenské vědy, individualismus a kollektivismus — přestávajíce pro tuto očisťovací práci býti hmotnými základy theorií, slouží už jen za methodické principy, za osnovací pomůcky. Vždyť ostatně dříve ještě než slavní přírodozpytci do řečeného díla se dali, stalo se už v národním hospodářství podobné prohlédnutí zdrojem nadmíru plodného obratu, když z individualistického názoru pro theorii nepodrželo si nic, než methodickou pomůcku, vysoce plodnou potud, pokud

sahá platnost novověkých právních řádů. Nový positivismus přírodovědný vzpírá se i pouhému jménu kausality pro dřímající v něm metafysický živel. S druhé strany znám fysiology, kteří užívají k výkladům jevů životních methody finálné, slavnostně se při tom ohražujíce proti domněnce, že by se tím přiznávali ke světovému názoru teleologickému. A kdo by nevěděl, jak také do společenských věd se tlačí poslední dobou pojímání finálné jako methodické hledisko, dosud ovšem nehrubě vyjasněné?

Z celého složitého staviva předpokladů, které dohromady určují podmínečný ráz tak řečené vědecké pravdy, přenecháno jest samostatné původní péči filosofů odborných nanejvýše všeobecné noëtické zdivo základní, ačkoliv i tu mathematikové (H. Poincaré!) i přírodozpytci (Mach!) pociťují potřebu vypořádati se na př. v příčině původu a povahy představ času a prostoru s Kantem i jinými. Ještě méně přenechávají se určení odborných filosofů methodické předpoklady vypůjčené z osnov světových názorů (jako na př. kausalita neb finálnost) a nejmíň už přehojné hypothesy, souvisící bezprostředně s látkou celých souborů příbuzných věd anebo i jen věd jednotlivých. Filosof odborný jde tu teprve po stopách methodiku věd speciálných a pokouší se tříditi a v soustavu uváděti, co z methodické stavby jednotlivých věd dá se zpovšechniti a co nikoliv. Však si už přírodozpytci i tuto práci obstarávají sami, jakož vidíme v pokusech o přírodovědeckou noëtiku novopositivistů (Kleinpeter). Do uzakladňovacích prací věd společenských zasáhli arci odborní filosofové více (vzpomeňme jen na Diltheye a Wundta, Windelbanda a Rickerta i j.). Leč čím jest jejich příspění proti vlastní účasti sociologů, národních hospodářů, pěstitelů nauky o státu!

Ano jest těžko ubrániti se dojmu jisté pikantnosti, když si připomeneme, že právě k pracovníkům o nové uzakladnění společenských věd se pokoušejícím náleží též nynější professor národního hospodářství na vysoké škole našemu spisovateli do nedávna místně nejbližší, na německé vysoké škole technické v Brně (Othmar Spann) i se svým předchůdcem (Gottlem). Našemu autoru dojista nešlo o sleh po sousedech, který by měl prozraditi povýšenost české vědy. Protiva je bezděčna tak, jako je bezděčna jistá příbuznost jeho stanoviska výše vypověděného s názory, kterými byl od některých českých učitelů přírodovědných potírán prof. Mareš, když se před několika lety statečně pustil do zkoumání noëtickomethodických pro obor přírodních věd.

Byla by snad možna domněnka, že pan spisovatel, čině svůj nápadný výrok, nebral ani pojmu methody tak široce a nemínil nic více než logické methody badací v užším smyslu. Neboť bezprostředně před svým káravým prohlášením praví: „Na počátku mluvívá se v učebnicích národohospodářských sice mnoho o vědeckých methodách (deduktivních, induktivních, exaktních a jiných), ale pravidelně jsou tam podobné úvahy jen proto, aby se jich později příliš neb skoro nic nedbalo." Čtenář této zajímavé věty, který dosud u filosofů na potaze nebyl, bude se bezpochyby domnívati, že kromě deduktivných neb induktivných method máme ještě zvláštní druh exaktní. Čtenáře o methodách už poněkud poučeného zaráží

zase názor, že by v učebnicích šlo o badatelskou práci, tedy o použití badatelských method k odhalení nových pravd vědeckých, kdežto celkem sloužívají učebnice spíše soustavnému podání zjištěných pravd vědeckých, a za vědecký úkol učebnice se pokládá, aby dovedla vyjasniti, jakou methodou vznikly, ježto na tom závisí meze jejich formální a materiální platnosti a ovšem (což vlastně praví totéž) jejich vztah ke konkretním skutečnostem. Že spisovatelé chatrných učebnic tuto důležitou povinnost někdy přehlédnou, nebudiž popíráno. Po přečtení knihy, jíž se tu obíráme, nezůstaneme v pochybnosti, že jest možno napsati objemnou učebnici a nevyjasniti v ní ani jediné poučky s hlediště logického jejího původu.

Snad za toto zklamání najdeme náhradu v něčem jiném. Pan autor slíbil úvodem nové uzákladění, od kořene sociologické a napjal naše očekávání tím výše, čím méně ten pojem o sobě již něco určitého praví. Prozatím v úvodě prohlašuje, kterak je nesnadno „vyložiti soustavné národní hospodářství v díle, které by co možná vyhovovalo nejmodernějším vědeckým požadavkům", i vysvětluje obtíž takto: „Právě nyní prodělává se totiž jistá krise ve vědeckém nazírání na národní hospodářství; proniká konečně všeobecné poznání, že politická ekonomie jest vědou sociologickou a že není možno již budovati v ní na těch základech, které pro ni byly hledány v klassických spisech *Ad. Smitha* a jeho ruzných následovníků. Tím byl zároveň změněn částečně obsah i rozsah, ale především způsob (methoda) dotyčných badání."[1] Pan spisovatel sice připouští, že není arci zcela novou myšlenka, „že při národním hospodářství jedná se v prvé řadě a skoro výhradně o zjevy a instituce sociologického rázu", anať „vyskytá se také v jednotlivých novějších učebnicích napořád, ..., též již u poměrně starších národních hospodářů" (uvádí Schaeffle a Wagnera). Avšak důsledně až do jednotlivostí že nikde. Toho právě on se podjal a bylo mu „tedy nutno namnoze úplně samostatně si raziti cestu".

Naproti slovům tak napínavého slibu jest zajisté pedanstvím kritická zastávka při stylisaci dovolaných vět. Právě nyní prý prodělává vědecké nazírání na národní hospodářství krisi, kteráž se zračí v přesvědčení, že nelze již v ní (ne ji?) budovat na základech Smithovských. Tedy nyní teprv toto poznání proniká? Rozpomínáme se arci, že byl Auguste Comte, zakladatel novověké sociologie a tvurce jejího jména, zásadním odpůrcem politické ekonomie způsobem Smithovským pěstované; tomu už je nyní sedmdesát let. Bedřich List, vítězný apoštol ochranářský, tak říkajíc krví duše své vedl tažení proti Smithovi — tomu už je také tak dlouho. V polovici XIX. století, tedy už před šedesáti léty, vzepřeli se methodě Smithově Roscher, Hildebrand a Knies. Vždyť už uběhlo také skoro čtyřicet let od těch dob, co Schmoller pronesl v proslulé své polemice s Treitschkem okřídlené slovo, o „bezedné povrchnosti dogmatu o sobectví" a čtvrt století od památného střetnutí K. Mengera se Schmollerem a od té doby se v poměru k methodě Ad. Smitha jen to změnilo, že také

[1]) Místa v citátu proložená podškrtl posuzovatel. Slovo „methoda", v závorce položené, jest v textu knihy.

Schmoller si našel formuli, která smiřuje jeho stanovisko s Mengerovým pojetím Smithovské methody. Kdy je u pana spisovatele nyní? Štěstí, že on nikde v celé své knize o podstatě methody A. Smitha a jeho následovníků nic nepověděl a nevyložil, zrovna tak jako si nechal pro sebe, v čem se zakládá neúplné ještě sociologické zpracování Marshalla a Wagnera (kteří, jak známo, stojí na půdě zdokonalené methody Smithovské) anebo Schaeffleovo, který politickou ekonomii včlánkoval do celku své sociologie (Bau und Leben des sozialen Koerpers, I. vyd. r. 1875—78). Štěstí, pravím, neboť čtenář, nezmaten nedokonalostmi i poměrně lepších dosavadních knih, může celou panenskou duší vnořiti se v první dílo, budující národní hospodářství důsledně na sociologickém základě.

Rázovitá novost pojetí vystoupila by již v definici samé. Najdeme ji na více místech (str. 14, 16, 17) oděnou slovy nemnoho odchylnými. Ohlášená odlišnost autorova pojetí z ní na jevo nevychází. Neníť na př. ve výměru „společenské snažení lidské, směřující k účelnému ukojení potřeb způsobem hmotným" znak „společenské" ničím, co by již v četných výměrech nebylo se objevilo. Pravda jest jenom, že začátečník sotva se proplete spoustou slov, kterými polemisuje pan spisovatel proti názvu „národní hospodářství", když ani starý odborník se nevyzná, míní-li se pouze nepřípadnost názvu toho pro předmět vědy (proč ho pak autor sám užívá?) anebo nevhodnost označování určité fáze společenského hospodářství tímto názvem, jak je zejména nalézáme ve známé genetické klassifikaci Bücherově. Staré dobré známé potkávám v autorových připomínkách, že ten soubor hospodářství, kterému se v posléz řečeném smyslu říká hospodářství národní, nemá žádného jednotně řídícího subjektu. Jenže to připomenutí vystupuje zde ve formě tak důrazné, jakoby šlo o novou pravdu velikého dosahu, alespoň o nápravu nějakého zvláště povážlivého bludu. Pan spisovatel příležitostně (str. 9 a 18) dovede přes to oceniti význam „styku lidských společností, které vznikají v těsnějším svazku veřejných celků, zejména ve státních útvarech" — leč to vše nevystupuje ani o píď z běžných formulací všelikých už i hodně starých učebnic.

Nenalezše tedy ani zde žádného vodítka pro poznání původnosti spisu a jsouce tudíž nuceni ohlížeti se po něm jinde, pokusíme se sestrojiti si z roztroušených poznámek obraz, jaký asi vědoslovný smysl má u spisovatele slovo „věda sociologická". Na okamžik propadáme illusi, že to je opravdu také u něho jenom pojem klassifikační ve smyslu nyní zobecnělém, dle něhož proti vědě společenské neboli sociální všeobecné (sociologii), po případě proti všeobecným vědám společenským (jak činí G. v. Mayr) staví se podle nynější panující terminologie speciálné vědy společenské neboli sociální. Tomu by aspoň nasvědčovala některá místa v knize, jako na př. ze str. 19: „Jak národní hospodářství souvisí s ostatními sociologickými vědami, v jaké úzké souvislosti je zejména s vědami státními a správními i jaký jest jeho poměr k praktickým disciplinám, zejména ke všem oborům politiky." Než už se nad tím nepozastavujme, že se tu klade národní hospodářství vedle „věd státních" (mezi něž dle jiných klassifikací náleží), ani nad pluralitou správních věd,

neboť čtenář odjinud nepřipravený se v této knize beztoho nedoví, co se těmi názvy vyrozumívá a že dle podobnosti k pravdě také jich užívá pan spisovatel v jiném smyslu než se jich užívá obecně v literatuře. Ba ani o tom mnoho nepřemítejme, jak se tu v duchu až předbaconovském politika národohospodářská osamostatňuje a jak při neurčitosti dikce zustává nejasno, počítá-li se ona s ostatními „obory politiky" také k „ostatním sociologickým vědám" čili nic. Více trudu nám zpusobí jiný obrat a to zrovna v místech, která jsou jaksi slavnostním vstupem do celé knihy. S touž odhodlaností, s jakou pan spisovatel vyhání z učebnic výklady methodické, vyklizuje z národohospodářských také t. zv. hospodářskou psychologii tvrdě (str. V), že není „předmětem národního hospodářství vykládati o citech, snahách, pudech a jiných vniterných stavech a funkcích jak člověkových tak i v lidských skupinách se projevujících, co muže býti pouze úkolem psychologie, ethiky a theoretických věd sociologických". Nevšímejme si slovního obalu té myšlenky a zapomeňme naschvál, že ve vědách vesměs jsou hraničné obory, kde se jistými stránkami svých předmětu stýkají a jsou tato částečná společenství nutným dusledkem specialisace vědecké, tedy abstrakce, kdežto skutečně jsou věci sloučeny a sečleněny v živoucné jednotnosti. Každá z dotčených věd pojednává o hraničném oboru s hlediště svého, a tím povstaly v literatuře mnohé krásné studie. Nejvíce nás zaráží, že věda národohospodářská, která dle dříve dovolaného výroku náleží mezi sociologické, dle posléz uvedeného theoretickou vědou sociologickou není. A ježto zase podle výroku dříve citovaného praktickou disciplinou také není — neboť tyto patří snad mezi „ostatní sociologické vědy", snad tvoří vůbec samostatnou skupinu (oboje je možno z výroku řečeného soudit) — kam vlastně ubožáček národní hospodářství patří?

Z této slepé uličky už se také nedostaneme, i když si v knize vyhledáme všecka místa, kde se užívá přívlastku „sociologický", abychom takovou cestou dospěli k nějaké výslednici. Poněvadž „sociologie" jest obecnou vědou společenskou, znamená sociologický v literatuře tolik, co „společenskovědecký" v řečeném již všeobecném smyslu. Pan spisovatel odhalil jen cípek tajemství, do kterého svůj pravý názor halí, leč tolik dal nám tušiti, že u něho „sociologický" znamená i speciálné vědy společenské, na př. vědu národohospodářskou a nauku státní. Smíme tedy v jeho smyslu slovo sociologický vůbec překládati společenskovědecký. A nyní si tedy předkládáme obraty od něho užívané: instituty sociologického rázu (str. IV), sociologická úprava styku (str. 2), sociologické hybné síly (4), sociologická povaha hospodářských jednání (11), sociologické výjevy (16), sociologická účelnost (94), sociologické poměry (20), sociologický pochod, sociologická platnost (364), sociologický celek (tamže). Podle toho, co jsme výše pověděli a co se s doslovnými citáty pana spisovatele shoduje, znamenal by pojem „sociologický institut" (= sociálnovědecký ústav) nějaký ústav à la Institut Solvay v Belgii nebo Institut international de sociologie v Paříži, „sociologický celek" (= společenskovědecký celek) knihu à la „Bau und Leben des sozialen Körpers" od F. A. Schaeffla. Panu spiso-

vateli ani na mysl nepřipadlo označiti dotčeným výrazy něco takového. On prostě klade přídavné jméno „sociologický" všude neb aspoň nejraději, kde my ostatní a vůbec literatura — čítajíc k ní i samy soustavy sociologie — užívá adjectiva „sociální".

Ve chvíli, kde bychom obecně tuto výměnu názvu provedli, nic by nezbylo ze spisovatelova výkladu o sociologisování vědy národohospodářské, které on chce dovršiti. On tedy v některých případech přece si představuje názvem „sociologický" něco jiného. Protože však, jak v celém dalším obsahu knihy poznáme, cítí se povzneseným nade všechen požadavek přísného třídění i vymezení pojmů a je úhlavním nepřítelem logicky sestrojených definic, ani si nepřipustil myšlenku, že by měl k výkladu slova „sociologický" vzíti trochu na potaz existující spisy o sociologii nebo pouze přední spisy o ní anebo i jen jistého směru jejího, dopustiti při tom i čtenáři, aby mu trochu přes rameno do nich spolu nahlížel, vybrati z nich rázovité znaky toho pojmu, pro jeho záměr základního, anebo utvořiti si samostatným kritickým rozborem svůj vlastní původní. Neuvarovav se takto naprosto rozháraného a různoběžného užívání slova, které mu tak k srdci přirostlo, zůstavil nám, abychom tušivou myslí vycítili, co on sám následkem zhola nemethodického postupu jen mlhavě si představoval. Pokusme se o to.

Má na zřeteli nějaký intimnější vztah speciálné vědy společenské zvané hospodářství národní, ke všeobecné vědě společenské, zvané sociologii. Na to, že by mělo národní hospodářství s ní splynouti, v ní se utopiti, prozatím nepomýšlí, ježto dle něho (str. 16) sociologie ještě valně nepokročila. Pro budoucnost tu možnost připouští, bude-li sociologie „vědecky úplně vybudována", t. j. provede-li se „redukování všech složitějších sociologických výjevů (!) na jednoduché zákony".

U spisovatelů, kteří oprávněnost speciálných věd společenských do té míry nepopírají, že by místo nich chtěli míti jen jednou sociologii, pojímán bývá příslušný poměr tak, že má býti sociologie vybudována na speciálných vědách společenských jakožto věda o nejvyšších principech jim společných. Pak bude ona — užijeme-li běžného vědoslovného názvosloví — abstraktnější než ony všecky, ony proti ní konkrétnější; jakkoli stupeň abstraktnosti jednotlivých speciálných věd společenských podle nestejné podajnosti jich látky jest velmi rozdílný, je přece jisto, že sociologie přijde-li k místu, bude jich abstrakcí vrcholnou. Snad se pan spisovatel, který chce vědu národohospodářskou sociologisovat a při tom hrozně nenávidí abstrakce (str. 364, 367), nějak se soudruhy v sociologii v tomto choulostivém bodu vypořádá. My jdeme raději dále po jeho stopách, neboť cítíme, že přicházíme do kritického bodu, čtouce, co následuje: „Pro národní hospodářství, t. j. pro společenské snažení lidské směřující k účelnému ukojení potřeb hmotným způsobem, jsou zajisté dány již mnohé poznatky, které lze namnoze i vědecky zpracovati. Tyto poznatky sice nebude lze redukovati na jediný základní princip, z něhož by se všecky jednotným způsobem (!) odvoditi daly, ale vždy jsou mnohé z nich takové povahy, že se dají vtěsnati (!) v soustavy více méně …

vědecky zduvodněné (!). Na tom stupni je zatím to, co zoveme vědou národohospodářskou." .

Jen někdo, kdo by opravdu porozuměl výroku právě předchozímu, snad by pohopil lapidární větu ihned následující, která praví: „Tím dán jest cíl a směr vědeckému badání národohospodářskému." Čím, jenom čím? Neboť zřejmě není na tomto místě, které má vyjasniti ráz osobitého pojetí autorova, ani špetky důvodu pro větu hned dále následující, proloženým tiskem zdůrazněnou, že se ve vědě národohospodářské nemůže jednat o nějaké předpisy neb poučování pro hospodářské subjekty. Jak to souvisí s předchozími větami? Kdo a kde že ve vědeckém písemnictví něco podobného tvrdí? Vždyť i dosavadní národní hospodáři řečený úkol rádi přenechávali obchodní nauce, polnohospodářské a lesnické správovědě, nauce o domácím hospodářství i třeba kuchařským knihám. Ale přece jsme tímto vybočením proti nadání přivedeni blíže k nějakému výroku pro „sociologické" ponětí spisovatelovo duležitému. Praví on o „sociologickém badání" v národním hospodářství, že ono „není vubec naukou (!) o jakémsi hospodářství pojediném, tedy také ani ne o hospodářství státním nebo veřejném (obecním), ale vyšetřuje pouze společenské vztahy a hledí stanoviti zákony, které ovládají snahy lidské směřující k ukojování potřeb hmotným způsobem". Ať už je nějaké badání naukou nebo ne — podle jediného možného smyslu této na výsost zajímavé věty liší se s o c i o l o g i c k y pojatá politická ekonomie od dosavadní n e s o c i o l o g i c k é tím, že posléz řečená byla naukou o hospodářských subjektech *a* jejich hospodářských vztazích (neboť všecky, všecinky theorie národohospodářské jsou především theoriemi t. ř. hospodářství obchodového), „sociologicky" pojatá politická ekonomie však nevyšetřuje druhy a typy hospodářských subjektu, jejich strukturu a principy jejich hospodářskou stránku ovládající, nýbrž toliko jejich společenské vztahy. Na štěstí pak přece nebude se píditi po zákonech všecky jejich společenské vztahy ovládajících, nýbrž pouze těch, které ovládají snahy po hmotném úkoji potřeb. Každým zpusobem vyžaduje sociologické stanoviště autorovo, aby se vedle nauky o vztazích vytvořila nauka tvaroslovná o (hospodářských) subjektech těchto vztahu. Jen že pak nepochopujeme dobře, když klade na vyloučení nauky o hospodářských subjektech tak fundamentálný duraz, proč sám ve své učebnici ve zvláštních odstavcích dost obšírně vykládá o povaze společnosti akciové, veřejné, kommanditní atd. Což pak to také nejsou hospodářské subjekty, hospodářství pojediná? Ba, zdá se nám, že o nich dovede vykládati lépe nežli o „vztazích".

Že pan spisovatel mluvě o „zákonech vztahů" ani nejmenšího pokusu neučinil vysvětliti ten pojem, rozumí se u něho samo sebou. Proč by byl tímto problemem společenských věd nakládal jinak než ostatními? Spisovatelé, kterým vytkl pan autor nedostatek sociologického ponětí, jednali jinak. V našich dnech právě vlivem přirodozpytců (Helmholtz, Mach) a filosofu (na př. Boutroux!) ten pojem zase zaměstnává myslitele. Náš autor spokojil se ohražením proti myšlence, že by společenské dění podlehalo „jistým nezměnitelným i neodvolatelným zákonům přírodním, které s jakousi

neúprosnou zachvacují všecky jednotlivce a je donucují k jednání nějakému domnělému, jehož cílem (?) jest udržení a účelný rozvoj společnosti". Víc než půl století nikdo nic podobného neučil v nesociologickém národním hospodářství. Než pan spisovatel poslední větou zavádí hned o jiný sociologický problém v přítomnosti živě projednávaný. Zavádí mluvě o „cílech". Ale patrně zavádí bezděky, zhola netuše, jinak by se nebyl všemu rozboru vyhnul. V podobě tak metafysicky záhadné, jaká hledí z jeho vět, arci dnes ve vědách společenských teleologické nazírání zřídka se objevuje a hledíc k životu hospodářskému snad nejméně, byť i v nich finálnost jako domnělý základní znak společenský od vystoupení Stammlerova hrála úlohu nemálo důležitou.

Ostatní obsah kapitoly I., na niž nás pan spisovatel úvodem poukázal jako na hlavní klíč k jeho sociologickému pojetí, už nás sotva může zajímat. Zase o dosahu věci tušení nemaje, dotkl se autor obvyklým způsobem dvou problémů, buď metafyických a pak v positivně vědě nepřípustných, nebo pouze methodových, ku kterým pak každý sociologický názor určité stanovisko zaujmouti musí; jest to jednak determinismus a svoboda, jednak kollektivismus a individualismus.

Co do prvého pomohl si pan spisovatel z nesnáze větou (str. 9), že „nemůže býti předmětem národního hospodářství, zdaž a jak dalece jednotlivec má schopnost sebeurčování" a odmítnutím obou krajností v té příčině možných. Ale zde před určitým rozhodnutím sociolog nesmí couvnout za stodolu. Bude-li pan spisovatel chtít napsat v dalším nějakém svazku své soustavy hospodářskou politiku, bude muset určitěji s barvou ven a jest mu přáti, aby bez úrazu přelezl balvany rozporů, které si v prvním svazku do cesty navalil.

Co do dvojice druhé nezdá se, že by si pan autor byl vědom rozdílu, který jest mezi individualismem a kollektivismem jako základními názory theorii a jako pouhými maximami politiky. Sice by byl na str. 4 mluvil o jiné věci než mluví. Zejména by se snad nebyl dopustil tolika posetilostí v příčině t. ř. starší i novější školy individualistické (tak on ještě porůzně označuje Mengerovskou „školu rakouskou"). Na několika místech knihy totiž snaží se vzbuditi ve čtenáři představu, jakoby klassická škola a zvláště nová rakouská za podklad si brala hypothesy isolovaného hospodáře nebo isolovaného (bezobchodového) hospodářství soukromého (str. VI, 13, 18 a 31). O tom ve skutečnosti není ani zdání. Kdykoliv starší i novější brala na pomoc člověka v neobchodovém stavu naturálnohospodářském, vždy jedině proto, aby se a contrario lépe vyjasnily motivy a postupy hospodářství obchodového, o jehož zákonnosti šlo a jde v těch případech. Kdyby byl pan spisovatel vyložil řečené nauky i po jejich methodické stránce, nebyla by vedle správného podání jejich obsahu výtka jeho obstála. Ale objektivně před čtenářem vyložit nauku, kterou mu chce zhanět, to právě pan spisovatel neumí takměř nikdy. Kde už na světě může býti intensivnější řeč o společenských vztazích se zřetelem na hmotný úkoj potřeb než v t. ř. cenových zákonech (v nejširším smyslu, i tedy zákony o smluvených důchodech sem počítajíc), které v rakouské škole byly vy-

pracovány do veliké psychologické vybroušenosti a budou tvořiti nezničitelnou součást theorie obchodového hospodářství. To se nedocílilo pomyslnou isolací hospodářských subjektu — jak pan spisovatel napořád sobě i čtenářům věci plete — nýbrž hypothetickou isolací karakteristické výdělkové pohnutky za předpokladu právního rádu, jenž jí dopouští volnou působnost ve všelikých vztazích trhových. Sice pan spisovatel na jednom místě také si vzpomněl na tuto hypothesu výlučného motivu (str. 11—13), avšak jen k tomu cíli, aby s triumfem připomenul, že něco takového na světě vůbec není, ježto je člověk ve vleku svého prostředí. Ano toto poznání autorovo má dle slov jeho (str. 11) vlastně „sociologickou povahu" hospodářského konání vysvětlit. Tohleto sociologické pojetí — s dovolením — známe už čtyřicet let. V podobě bez přirovnání spořádanější na př. ze Schmollerovy knihy Einige Grundfragen des Rechtes und des Volkswirtschaft. Dnes se s nim nikdo už neodváží na venek, pokud by mělo potírati methodu hypotheticky isolující. Bylоť by to asi takovým vědeckým činem jako zavrhovat geometrii, protože žádný mathematický bod, přímka nebo kružnice ve skutečnosti neexistuje, popírat lučbu, poněvadž atom je jen fingovaný pomocný pojem, a popírat vůbec mathematickou fysiku a m. j. Zdá se ovšem, že rozdíl individualistického názoru společenského, jehož stopy jsou ještě u A. Smitha a některých následovníků, od toho, co si z něho ryze methodicky vypůjčila nauka pozdější, zůstal panu spisovateli knihou o sedmi pečetích. A přece snad četl, ne-li už hlavní methodový spis Mengerův, aspoň český překlad známé knihy Bücherovy, kde s tak krásnou plastičností jest vyloženo, kterak z podobného methodického základu ještě neplyne nějaká zásada hospodářské politiky. Ježto však na jiném místě cituje mou přednášku na českém sjezdu právnickém z r. 1904, kde o téže věci jest řeč, nezbývá mi než domnívati se, že neporozuměl, neboť zde neběží o názory a mínění, nýbrž o fakta z dějin vědy.

Těžko pak arci žádat na panu spisovateli, aby pochopil, proč právě nejeden na slovo vzatý pěstitel dotčené methody, také v „rakouské škole" nedovede býti jenom jemným analytikem individuálno-psychickým, nýbrž zároveň také bystrým analytikem sociální skladby celé, skvělým sociologem, jako na př. Wieser i Sax. Když však již má takovou zjevnou idiosynkrasii proti „rakouské škole" a zvláště proti Böhm-Bawerkovi, dalo by se očekávati, že aspoň k jiným směrům bude spravedlivějším, zvláště k historické škole, na jejichž záhonech sám tak pilně kvítí sbíral, zejména pro kapitolu III., na kterou v úvodě poukazuje, že v ní pomocí příkladu své sociologické stanoviště vyloží. Co však tam o ní praví na str. 15 (že to za důležité pokládá, svědčí výslovný poukaz v úvodě) jest zvláště po vydání velké Schmollerovy knihy úžasné. Karakterisuje postup její slovy, že hledí „vysvětlovati z minulosti vývoj přítomný i budoucí" a již dává v kritické dychtivosti idei, o sobě již neobratně vyslovené, výklad, jako by se t. ř. historická škola obmezovala na pouhé vykládání minulosti. O tři stránky před tím vybral si z karet téže školy domnělý trumf proti osnování theorie na podkladě ryzí pohnutky sobecké a poukaz na rozdíl-

nosti skutečná, které na místě dříve vzpomenutém Schmoller jako klassifikaci přítomnosti rozvinul. Poněvadž však již nás autor nerad mařil čas čtením názorů cizích, proti nimž chce polemisovat, pouští se raději do úvah o kusosti a nespolehlivosti výkladu minulosti, ježto „nebývají ještě všecky příčiny a vztahy sociálního dění vyloženy ani pochopeny“. I naznačuje, kterak historická methoda velmi často se musí obmeziti na stopování zevnějších nahodilých znaků a musí se při nedostatečnosti pramenů buď vzdáti vystižení všech složitých institucí anebo je nucena doplňovati skutečný minulý vývoj domněnkami, které často jen bývají názory nynějšími promítanými do minulosti. Když tedy hospodářsko-psychické abstrakce k ničemu nevedou, historická methoda však také výsledku neslibuje, jakými svými cestami sociologická methoda páně autorova dojde k výsledkům lepším?

Pan spisovatel má nějaké tušení o zvláštním problemu speciálných věd společenských, ana ť každá, a tedy i naše, jest produktem abstrakce, která z živoucího celku společenského vylupuje jednotlivé stránky, ve skutečnosti od sebe navzájem neoddělitelné, aby je učinila předmětem zvláštního svého vyšetřování, čímž však se neodčiňuje skutečnost vzájemné souvislosti a závislosti všech těch stránek. Odborný soudruh páně spisovatelův z německé techniky brněnské, Othm. Spann, vyjadřuje rozdíl takového produktu abstrakce a obrazu živoucí skutečnosti hospodářské slovy „Objektivation“ a „empirische Wirtschaft“. K posléz dotčené vždy bude nutno přihlížeti, kdykoli půjde o rozbory skutečnosti pro určité praktické cíle, o skutečnosti a podmíněnosti vývojové a m. p. Kdyby si byl pan spisovatel dal práci vyložiti svým čtenářům na př. společenskovědecký pojem zákona, nebyl by se mohl vyhnouti přemyšlení o těchto věcech a byl by přišel i příčině na kloub, proč se daří trpělivé indukci dílo generalisační v sociálních vědách ještě obtížněji než v přírodních. On má arci ve všem cestu svou. Methodu starých i v modernisované podobě zamítá, ve výsledky methody historické nevěří, svou sociologickou nikomu nepoví, neboť z názvu „sociologický“ ještě nevyplývá nic.

Sledujme to na některých příkladech.

K základním pojmům hospodářství národního náleží zajisté pojem hodnoty. Pan spisovatel s netajeným vědomím své původnosti definuje hodnotu následovně: „Ten význam, kterého energie přírodní nebo lidské nebo veškeré věci jiné jimi pořízené společensky nabývají (dokud jich není v libovolném množství k ukojení společensky daných potřeb), zoveme hodnotou (společenskou).“ Podle Faustovského „Du musst es dreimal sagen“ objevuje se sice výraz „společensky“ v tom souvětí třikrát, ale je nám ještě milejší, než aby místo něho stálo „sociologicky“. Přistupuje k tomu ještě po čtvrté označení totéž, když autor dodává, že se společenská hodnota dá měřiti penězi, že peněžitý výraz její sluje cenou a že pokud se cena ta dá společenskými zařízeními nejvhodněji zjistiti, totiž na trhu, kde věci hodnotné s jistou volností se směňují, mluvíme o ceně tržní“. Nauka obecná nebere pojem trhu v tak úzkém smyslu místním, jako pan autor, který v důsledku své definice musil by pak zvláště pojmenovati ceny

ujednané mimo okruh dotčený. Leč to už je maličkost. Jisto jest, že při pojmech společensky nabytého významu, společensky daných potřeb a společenského zařízení ke zjišťování ceny slovo „společenský" znamená pokaždé něco složením i pusobením rozdílného. Proto jest definice, která tuto rozdílnost nevystihuje, chybna. Když se řekne čtyřikrát za sebou „společenský", ještě se nedělá sociologie. Všecky typické jevy obchodního hospodářství jsou společenské. Společenskost jest společný nadřaděný pojem všech jevu obchodového hospodářství a nic se k objasnění věci neřeklo, když se tvary a vztahy, které má pojmotvorná práce definiční vystihnout, prostě jen tím názvem označí. Z toho se pak arci vysvětluje, proč po uvedené právě definici sociologický prach páně spisovateluv byl vystřílen a on již nemohl uvést o ruzných zpusobech vzniku ceny nic, než několik banálností z každé učebničky známých. Mělo-li z jeho sociologického pojetí, jehož výklad nám v této již pokročilé partii své knihy stále ještě zustává dlužen, vzejíti něco puvodního o typickém ději cenotvorném, byl by musil něco podstatně nového postaviti na místo líčení nyní běžných o způsobu, jakým hodnota směnná a cena vzniká z tržního soupeření individuálných hodnotných úsudku. Svědčí-li nějakému jevu název sociální nebo společenský, jistě tomuto, a pan spisovatel, nestačí-li mu nynější učení, měl nám ukázati, proč, a to kritickým rozborem jeho, k čemuž ono, nejsouc veskrz nesporno, poskytuje látku vděčnou. Leč on si dal ujíti tuto krásnou, vábivou příležitost a zůstavil nás v nejistotě, jak vlastně se staví k problemu t. ř. hodnoty subjektivné. Praví sice (str. 118): „Jednotlivcuv názor o hodnotě se ovšem nemusí nikterak shodovati se společenským jejím výrazem." Chce tedy, byť nevhodným obratem, existenci osobitého vztahu jednotlivcova ke statku objasniti. Leč hned dále praví: „Ale hodnota, jaká platí pro jednotlivce, zejména pro jednotlivce, kterého bychom si chtěli mysleti odpoutaného od společenských vztahů, je pro národní hospodářství lhostejnou (irrelevantní) a hodnoty společenské z ní vyvozovati nelze." Zase Juppiterovský šleh proti autorum, kteří pro abstraktní libůstku „odpoutávají" jednotlivce od společnosti. Jen kteří a kde? Což pak si opravdu Böhm-Bawerk představuje, že by subjektivná hodnota kožichu Nansenova na sněžných polích u Severní točny byla měla nějaký účinek na cenu kožichů ve Švédsku? Ostatně ze slova „zejména" už by se mohlo soudit, že pan spisovatel subjektivné hodnotě jistou váhu při tvoření společenské hodnoty přece přikládá, když totiž si nemyslíme subjekt „odpoutaný od společenských vztahů". Arci v „differencovaném moderním procesu hospodářském" „bývají individuálné hodnoty skoro napořád úplně odchylné od hodnot společensky vytvořených". Tu by tedy byla dovolena pro nemoderní neb předmoderní společenské útvary argumentatio a contrario. Leč pan spisovatel slova a věty pronešené tak na vážky nebéře a zapomenuv, že mluvíme o individuálných hodnotách hospodářských, dokládá tu větu poukazem, že „pro jednotlivce filosofa budou mnohé značné sociální hodnoty úplně bezcennými, pro náboženského horlivce neb asketa naopak jednotlivé hodnoty působí přímo pohoršení, mohou míti význam negativní." In-

dividuálné hospodářské mimashodnoty jsou objev, který měl pan spisovatel přece rozebrati trochu blíže.

Kdyby někdo vývody pana spisovatele shrnul ve větu „poptávka nemá na ceny vlivu", on sám by protestoval. Ale tuto větu implicite pronáší, kdo popírá účinek individuálních hodnocení na společenskou hodnotu, vždyť „společenskost" zde právě vzniká jejich střetnutím. Vůči t. ř. zákonu nákladovému pomohl si autor z nesnází obratem (str. 156), že je „působení cen hotových výrobků na ceny jeho¹) nákladu výrobního vzájemné a lze tvrditi nejen, že náklad výrobní určuje ceny vyrobeného zboží, nýbrž i naopak, že cenami výrobků jsou podmíněny zároveň ceny nákladu výrobního". Že tato věta není zaujetím stanoviska k t. ř. nákladovému zákonu, nýbrž negací cenového zákona vůbec, jest na bíledni. Leč pan autor chce se k nim přece nějak dostat a praví: „Při tom ovšem pro celek konkurujících podnikatelů nerozhoduje nikterak konkretní výrobní náklad určitého jednotlivého podnikatele, nýbrž společensky nutný náklad toho podnikatele, jehož výrobky jsou ještě spotřebitelstvem vymáhány a dobře (!) placeny, ačkoliv jeho výrobní náklad je vyšší než u ostatních jeho konkurentů (Ricardova formulace nutného nákladu výrobního)." Dle těchto slov, které arci též s předchozími jsou v rozporu, dalo by se zase souditi, že pan spisovatel pokládá nákladový zákon za primární zákon cenový, třebas by mohl býti uvržen do nejkrutějších rozpaků, kdyby se ho někdo ptal, ve kterém spise Ricardově tuto „Ricardovu formulaci" nalezl. Ricardo totiž nezná označení „nutný náklad" — slovo „společensky nutné náklady výrobní" je dokonce až Marxovské.

Co uvádí pan spisovatel proti theorii o hraničném užitku (str. 120), nemůže příliš překvapiti po dosavadních dokladech jeho naprosté nezpůsobilosti pochopiti účel a vznik zjednodušujících methodických předpokladů pro pojmové chápání. V nauce o hodnotě však alespoň není spokojen s dosavadní naukou a nepodav arci vlastní, užil nového názvu. V jiných částech raději hledal spásu v taktice uhýbací. Tak na str. 57 velmi se mrzí nad „silně individualistickým" smyslem, který podle „dosavadního jazykového (!) i vědeckého užívání" dává se slovu statek hospodářský, „ačkoliv se ho zase upotřebuje drahdy sociálním způsobem". Bývalo by slušno, aby tedy sám jasně vyložil pojem statku, když se statku „upotřebuje sociálním způsobem". Leč pan spisovatel spokojil se projeveným přáním, že by bylo záhodno názvosloví opraviti, ač v úspěch nedoufá. Proto se rozhodl užívati slova „statek" co nejméně. Podobně užil podobné taktiky také naproti pojmu kapitálu (str. 57). Pro nejasnost pojmu kapitálu je prý ovšem nejlépe se mu vyhnouti. Ale proč ji sám neodstraňuje, když chce utvořiti nové sociologické pojetí a právě zde se mu naskytá nejskvělejší příležitost ukázati sociální podmíněnost jevu, jejž novější literatura hlavně pod účinkem kritických rozborů *Marxa* a *Rodberta*, zahrnuje názvem „kapitál rezební". Zatím se pan autor spo-

¹) Nejspíše je myšleno tu „podnikatelova", ač se ve větách bezprostředně předcházejících jedná o podnikatelích.

kojil upozorněním, že *Philippovich* liší kapitál výrobní od kapitálu těžebního, aniž si, jak se podobá, vůbec uvědomil, že tu nejde o nějaké třídění, o klassifikaci, nýbrž o dvojí funkci, kterouž může zároveň vykonávati tentýž konkretní statek hospodářský. To, co se nazývá dnes kapitálem těžebním, jest kategorií sociální par excellence, rázovitým jevem hospodářství obchodových, který by s nimi zmizel, kdežto kapitál výrobní je typický jev po stránce technického upotřebení, na sociálních formách hospodářství lidského nezávislý. Každý autor národohospodářské učebnice musí na tyto rozdílné kategorie naraziti, když vykládá na př. o podnikatelství, o zápůjčce a nájmu i zisku kapitálovém. Pan spisovatel, ač cituje Philippoviche, nevzal si upozornění z něho a upravil na konci str. 59 definici kapitálu tak, že je pak naprosto nemožno užívati pojmu toho smyslem venkoncem totožným v celém obsahu knihy.

Rádi přiznáváme, že pan spisovatel, až na obvyklé slohové ledabylosti, líčí úlohu podnikatelství v nynějších řádech správně (kapitola VIII.), pod kterouž pochvalu arci nelze zahrnouti nehorázný výrok na str. VII, že ,,podnikatelská soustava, jsouc ve sporu s dosavadními právními základy společenskými (právem vlastnickým a dědickým), které hmotné prostředky nepřidělují souměrně podle potřeb společenských a jich nyní nutného způsobu ukojování, zjednala si nápravu směnou a úvěrem". Jak může soustava podnikatelská býti v rozporu s právem vlastnickým a dědickým, když ony tvoří pilíře j e j í h o právního řádu, jak úvěr a směna mohou ,,rozpor" ten napravovat, když jsou nutné články té soustavy — to vylož, kdo může. Spisovatel jistě chtěl říci něco jiného, znalec si to v přítomném případě snadno domyslí, leč co čtenář začátečník? A ještě ihned po uvedené větě následuje tato: ,,K tomu cíli slouží instituce peněz a měny, organisace úvěrní v bankách a cennými papíry, styky na trzích (bursách), spekulace, obchodní prostředkování i doprava". Ku kterému cíli? Vždyť předchází řeč o napravování dotčeného rozporu! Takových výkvětů slohových dalo by se běžně vybírati po hrstích.

Snad se však smíme obmeziti na podané ukázky. Doznáváme ochotně, že jsou v knize partie věcně lepší a že snad zaujímají úhrnem i větší její část. Jsou to ony, kde se na podkladě spisů historické školy a sociologické literatury popisné vyličují jisté stránky vývoje. Jsou to dále líčení úvěrní organisace, peněžního trhu, forem podnikových, vůbec ty části, ve kterých těžiště spočívá ve vypsání technických stránek příslušných jevů a processů. Pan spisovatel se v těch věcech, ve všem vůbec, co jest blízko obchodním naukám, zřejmě vyzná lépe než v theorii. Také osudná neplastičnost, ale též ledabylost jeho slohu není v těchto oddílech tak závadnou jako ve vlastních theoretických, které vyžadují pevného myšlenkového vyhranění, anoť na nich vše ostatní spočívá. Panu spisovateli zůstaly neznámy prostředky i podmínky vědecké práce. Neníť myslitelno, že by si byl podobně vedl, kdyby znal jakýkoliv z význačnějších methodických spisů odborné národohospodářské literatury neb i jen filosofické. Také není žádné známky, že by byl vzal na potaz sociologické theorie, ač chce národní hospodářství sociologisovat. Tucet záhad byl by na té cestě

potkal, které by ho nutily, aby se s nimi dříve vypořádal, než řádku napíše. Nemaje žádné rukojeti z takových zdrojů čerpané, mohl ovšem při jisté povahové náchylnosti nakládati historií naší vědy, význačnými směry jejími i jednotlivými jejich representanty tak, jak jsme viděli. Neposuzuje a odsuzuje. Myslící čtenář, který nechce odsudkům prostě věřit, marně se pídí po jasném vytčení obsahu odmítavé nauky, anebo najde nějaké kusé vypodobnění, o němž nemůže on věděti, že jest karikaturou.

Mohla by vzejíti otázka, proč byla věnována knize takové hodnoty úvaha tak neobvykle dlouhá. Nikoliv proto, že by se pisatel úvahy obával nějakého škodného účinku knihy na právnictvo české. Po čtvrt století bylo utužováno v přesvědčení, že není vědeckého pojetí bez uvědomění si methodické stránky v plném rozsahu toho pojmu. Týmž duchem jest vychováváno dál. Existují však ve vzdělaneckých kruzích českých tak řečení národohospodářští praktikové, ctihodné jinak osobnosti, plodně činné v různých oborech výkonné techniky, které však neměly nikdy pokdy obírati se vědeckým studiem národního hospodářství i bývají rády, když někdo učení jim těžko srozumitelné zlehčí a kopne, zvláště když ono se nejeví dosti ohebným naproti jistým heslům, jež předpokládají mysl věřivou. Jsou dále lidé, kteří všecko koupí, když to má etiketu sociologie. Pravé spousty to slovo způsobilo u nás za dvacet let, i v mládeži akademické, byť snad hlavně mimoprávnické. Konečně nutila počáteční reklama k určitému vystoupení, poněvadž by se bylo mohlo říci jednou i se strany mimočeské, že vědecké kruhy české s ní souhlasily.

Roztoky, v červnu 1911. *Dr. Albín Bráf.*

Právo finanční.

Holík: Kolky a poplatky (135 — 8⁰, v Praze 1910 — 4 K). Práce tato vytkla si za účel seznámiti publikum s platnými předpisy práva poplatkového a pokud možná spolehlivě poraditi ve případech potřeby.

Systematika poplatkového zákona, snad právem kacéřovaná, až pokusy o záměnu její za jinou při podobných výkladech posud nepřinesly patrných výsledků, byla základem systematiky této knihy. K výkladu všeobecnému připojuje se obsáhlý abecední seznam s tarifem dle nejnovějších předpisů doplněným. Tento seznam abecední slouží zároveň jako ukazatel pro část všeobecnou. K soustavě výkladu všeobecného bylo by podotknouti, že by účelu knihy snad bylo lépe vyhověno, kdyby předpisy specielně poplatků listinných se týkající byly v jedno shrnuty bývaly a ne roztroušeny mezi látkou ostatní. — Jinak možno knihu tuto označiti jako svému účelu vyhovující. *Drachovský.*

Vondruška: Ekvivalent poplatkový (110 — 8⁰, Praha 1911 — 2 K). Nové ukládací období poplatkového equivalentu letošním rokem započínající vyvolalo poměrně hojnou literaturu o tomto předmětu, jež nečiníc nároků vědeckých, výhradně pro praxi byla určena a většinu dílem v prak-

frasi ustanovení zákonných a nařízení prováděcích, jakož i v event. připojení příkladů spočívala.

Z duvodu těchto netřeba referovati o této literatuře německé; za to tím spíše možno vytknouti, čím se publikace Vondruškova od vzoru těchto liší prospěšně. To shledati možno v úvodu, v části všeobecné i v části formální, kdež užito bylo výkladu systematického, třeba přirozeně stručného. Ovšem nelze vždy se systematikou doslova souhlasiti (na př. výklad o školním příspěvku se str. 13 byl by se hodil lépe na předposlední místo tohoto oddílu), ale nemá to býti ujmou práci vynaložené. Pro praxi vhodným shledáno bude abecední uspořádání v oddílu II., kde jednotlivé případy jsou probrány. Dílko vyšlo současně i ve vydání německém. *Drachovský.*

O poplatkovém ekvivalentu pracoval také, ovšem způsobem vědeckým a s použitím apparátu literárního i příslušné judikatury, *Dr. Joachim.* Postup zpracování od přednášky v Právnické Jednotě, uveřejněné v Právníku 1911, k rozšířenému separátu pod názvem „Poplatkový ekvivalent" vydanému a k vydání německému pod názvem „Zur Lösung der prinzipiellen Streitfragen betreffend das Gebührenäquivalent" (Österr. Ztschr. f. Verw. XLIV a sep.) dal se s hlediska extensity i intensity zpracování předmětu velice nesnadného.

Po výkladu pramenu a literárních prací (autor uznává tu pouze práci Koczyńského a Eglauerovu, a — tuším neprávem — pomíjí Talíře), kde zejména výklad o tom, že pozn. 2. tar. pol. 57/106 B derogováno bylo novellou z r. 1862, uznání zaslouží, přechází autor k výkladu o subjektech ekvivalentu podrobených. Tu vytknouti jest mínění autorem proti judikatuře zastávané, že obcím přísluší osobní osvobození od ekvivalentu, jehož odůvodnění považuji za velmi bystré. O výdělkových a zvláště obchodních společnostech ekvivalentu podrobených pojednává autor odděleně. Ve výkladu předmětu ekvivalentu poplatkového zajímava jest kritika věty, že ekvivalentu podléhá pouze jmění v soukromoprávním slova smyslu. Zvláště obšírně jest pojednáno o základech vyměření, a to zejména o sporu, zda tímto základem jest v prvé řadě jmění jakožto celek, nebo každý jednotlivý statek, k čemuž připojena kritika nálezu B. 5224 F. Následují pak ještě kapitoly o vyšetření hodnoty poplatné, o řízení vyměřovacím a zapravování ekvivalentu, konečně o zániku povinnosti ekvivalentní.

Ku konci podává autor krátký přehled výsledku své práce, který ovšem při úpravě zákonné a nestejnoměrné judikatuře předmětu se týkající byl pokusem v labyrinth tento přinésti trochu světla, ale musil také odkrýti nová bludiště. Proto pokládáme také za přední význam práce této důrazný poukaz na nevyhnutelnou úpravu zákonnou, jež by chyb nynějších se vystříhala. *Drachovský.*

Právní věda.

Dvě kapitoly z methodologie a filosofie práva.[1]

Napsal *Dr. František Weyr.*

Je pravda: Na konečné, veškeré obory své vědy obepínající otázky má se každý vědecky činný odborník odvážiti teprve, když stojí na vrcholu své vědecké činnosti; jimi má jaksi korunovati své dílo. Neboť jen po dlouhé praxi, dlouhém přemýšlení a usilovné práci dosáhne patřičného rozhledu a cviku k řešení otázek, které mají činiti střechu pro budovu, jejíž stavbě věnoval své síly. Avšak neméně je pravda: Každý, kdo věnovati se chce po celý svůj život určitému oboru, musí hned zpočátku o r i e n t o v a t i se o jeho předmětu, rozsahu a způsobu, jakým bylo by prospěšno jej pěstovati. Tedy c o a j a k se má pracovati. Podobně také každý prozíravý cestovatel sestaví si již před počátkem cesty určitý cestovní plán, byť by cesta šla do končin jemu dosud úplně neznámých nebo aspoň ne zcela známých.

---

[1]) Kapitoly, které tímto uveřejňuji, měly tvořiti část větší práce methodologické. Měly býti hlavně doplněny článkem o „právním subjektu", z něhož jsem úryvek uveřejnil před rokem v Nár. Listech č. 122 („Ochrana zvířat se stanoviska právnického"). Stručné výklady o právní historii, které umístěny jsou na konci prvé kapitoly, měly tvořiti základ pro samostatnou delší kapitolu. Několik úvah z této zamýšlené kapitoly použil jsem ve svém článku „Problém svobody vůle a statistika", uveřejněném v loňském ročníku tohoto časopisu. Nedostatek času jakož i jiné vnější důvody oddálily však provedení mého úmyslu na dobu neurčitou. Odhodlal jsem se proto uveřejniti tyto rudimenty samostatně a prosím laskavého čtenáře za prominutí, když by vycítil z uspořádání látky nedostatek patřičné zaokrouhlenosti, i autor sám jej pociťuje.

a nedbá námitek, že nelze někomu, kdo nezná ještě podrobně svůj cíl, činiti rozvrhy a plány pro budoucí cestu. Jsou ovšem cestovatelé, kteří bezpodmínečně a bez vlastní kritiky svěřují se svým „Bädekrum" a radám oněch lidí, kteří onu cestu již vykonali. O takových cestovatelích říkáme, že jsou nesamostatní a málo individuelní lidé. Jich máme také ve vědeckých oborech mnoho, ba oni činí ohromnou většinu. Neboť i ve vědách existují spolehlivé Bädekry a mnoho lidí, kteří se uspokojeně vrátili již ze svých cest a nabízejí novým cestovatelům své zkušenosti. Bylo by ovšem bláhové, neužíti dobrých rad těchto lidí. Jenže okolnost, že tyto rady se zhusta velice rozcházejí, ba o mnohých zásadních otázkách budoucí cesty vůbec mlčí, nutí toho, kdo se na cestu chce vydati jako uvědomělý a kritický cestovatel, zaujati hned na počátku své vlastní kritické a individuelní stanovisko, byť by mu ještě mnohé zkušenosti a vědomosti scházely.

To chtěl jsem předeslati, aby mi jako cestovateli, který sotva první stanici oné cesty má za sebou, nebylo v neskromnost vykládáno, když v následujících kapitolách budu rozbírati nejdůležitější zásady a problémy methodologie a filosofie práva. Zároveň upozorňuji, že následující vývody, pokud týkají se methodologických otázek právní vědy, tvoří doplněk toho, co jsem o tomže předmětu napsal v dřívějších svých pracích (ve spisu: „Příspěvky k theorii nucených svazků" a článku „Zum Problem eines einheitlichen Rechtssystems" v Archiv für öffentliches Recht 1908).

I.

Pokus ohraničení předmětu právní vědy.

Jsou jisté základní otázky a obory lidského vědění, které právě pro svou všeobecnost jsou veškerým vědám společnými. Snad právě proto chápou se jich neradi odborníci, ponechávajíce řešení oné vědě, která jaksi in nuce spojuje veškeré vědy v sobě t. j. filosofii. Že nějaká otázka je všem vědám společná, z toho ovšem ještě nijak neplyne, že by zodpovědění její musilo být pro všecky vědy stejné. A ježto zmínění odborníci nemohou právem očekávati od svých kolegů z vědy filosofické tak ohromné polyhistorie, aby na tyto otázky pro specielní vědu, ve které se

nazývají odborníky, dali tito konečnou a vyčerpávající odpověď, vzcházela by pro ně aspoň povinnost, aby odpověď svých filosofických kolegů podrobili náležité kritice, pokud se jejich specielní vědy týče.

Jedna z takových základních otázek jest tato: co jest právní věda a její předmět? Na tuto otázku ovšem dána je odpověď skoro ve všech právnických učebnicích a filosofiích práva — avšak vždy způsobem řekl bych poněkud šosáckým t. j. ve formě slovní definice. (Na př.: předmětem právní vědy jsou právní styky lidské společnosti a normy tyto styky upravující a pod.) Pro mne znamená zde tato otázka něco zcela jiného, neboť rozumím jí toto: Jaký musí být předmět, aby právník, který se s ním zabývá, mohl oprávněně o sobě říci, že to, čím se zabývá, je právní vědou? nebo: jakým způsobem musí se právník zabývati právními styky . . . atd., aby jeho činnost mohla býti právem nazývána vědeckou? Při obou otázkách leží těžisko ne tak na slovu „právní“ jako spíše na slovu „věda“.

Ptáme-li se nyní, kam zodpovědění této pro každého vědecky činného právníka tak nadmíru důležité otázky patří, nebudeme váhati: zajisté do systému filosofie práva. Avšak marně ji tam hledáme! Naše systémy filosofie práva jsou vlastně něco zcela jiného než co název jejich naznačuje. Označil bych je spíše jako „dějiny názorů o právní politice“, kterýmž tu a tam bývá přidán eklektický rozbor vlastní právní politiky autorovy. Předvádějí se nám tam názory starých a mladších mudrců, jak by měly býti právní poměry zařízeny, aby co nejvíce prospěly státu a v něm spolčeným členům lidské společnosti, a to názory někdy dost naivní, i když vycházejí od myslitelů jinak vynikajících a geniálních (*Platon!*). Je to skutečně spíše právní politika než filosofie. Zveme-li to filosofií, pak vlastně nelze nahlédnouti, proč se nauka, která oficielně se zve národohospodářskou politikou a obsahuje různá pravidla a maximy pro praktickou činnost národohospodářskou, nenazývá se také raději „národohospodářskou filosofií“, což by bez odporu znělo učeněji; stejným právem mohli bychom mluviti o „finanční“ a „správní filosofii“ (místo nauce).

Snad lze hledati právě v tomto výše vypsaném obligátním obsahu našich „filosofií právních“ vysvětlení pro zajímavou

jinak okolnost, že literární činnost v tomto oboru jest oproti jiným oborům tak úžasně malá. Sestavovati názory vynikajících filosofů a mudrců všech věků o nejlepším (eudaimonickém) státu' jest věcí velice nevděčnou, a pamatovati si je, věcí velice nesnadnou. Neboť zde bychom raději slyšeli názory geniálního státníka-praktika než filosofa-theoretika. A proto jest mi, ačkoliv jinak stavím *Kanta* neskonale výše než „největšího Němce všech časů" Bismarcka, právě v oboru právní filosofie názor tohoto zajímavějším než onoho.

Právní filosofie měla by se, jak myslím, zabývati více theoretickými problémy. Mezi tyto patří zajisté v první řadě otázka, které jsem se svrchu dotkl: Co jest a jak má se pěstovati právní věda? K tomuto účelu jest ovšem zapotřebí zodpovědění praejudicielní otázky: co jest věda a jaká musí býti činnost, abychom ji mohli nazvati v pravdě vědeckou? V nynější době, ve které kde kdo ohání se slovy „věda", „vědecky" atd., stala se tato slova velice populární. Každý má jakousi nejasnou představu o tomto pojmu a směle usuzuje: „tato věc nemá žádné vědecké ceny", „ona kniha jest vědeckým činem" a pod., avšak málo který by dovedl přesně odpovědět, proč právě tomu upírá a onomu přikládá epitheton „vědeckosti". Počněme tedy ab ovo.

Slovo „věda" pochází od slova „věděti", „zvěděti". Je tedy — zásadně aspoň — vše, co se dá zvěděti, způsobilým předmětem vědeckého bádání. K tomuto nad míru širokému vymezení přistupuje další, ne méně široké, negativní: Věda jest něco idealního, co nemusí míti dalšího účelu (sc. praktického), jest sobě sama účelem. Tak praví již básník:

Einem ist sie die hohe, die himmlische Göttin, dem Anderen
Eine tüchtige Kuh, die ihn mit Butter versorgt.

(*Schiller*, Xenien).

Keplerovy věty ještě nikomu prakticky neprospěly a jsou vědou v nejvznešenějším slova smyslu, ba lze přímo tvrditi, že vlastnost praktické neupotřebitelnosti dodává vědeckým činům — ceteris paribus — větší vědeckosti. Tak uvykli jsme ideální povaze vědecké činnosti!

Kdybychom zustali při tomto právě podaném, velice širokém vymezení — a při něm skutečně zpravidla zustává státi ona zmíněná již nejasná představa — bylo by skutečně vše, co se dá „zvěděti“ vědou a veškerou činnost, která nám nové poznatky zprostředkuje, musili bychom dusledně zváti „vědeckou“. Že tomu však tak není, každý přizná. Kde tedy máme hledati odlišné kriterium? Najdeme je v předmětu vědecké činnosti nebo ve způsobu vědeckého badání? Na předmětu jako takovém nezáleží, jak jsme právě viděli. Musí tedy vše spočívati ve způsobu badání. „Vědeckým“ nazývá se vulgárně každý zpusob, kterým samostatně nějaký předmět se zpracuje, tedy něco nového se odkryje (Erforschung, Erfindung), nově sestaví nebo seskupí, popíše, vysvětlí atd. Kdo má však pojem vědy a vědecké činnosti ve skutečné úctě, tomu ani toto vymezení nepostačí. Neboť jest pořád ještě příliš široký. Ani když přidáme další požadavek zvláštní „dumyslnosti“, „duchaplnosti“ atd. autorovy, neuspokojí nás. Vždyť veškeré tyto předpoklady můžeme shledati v díle, kterému přes to vlastnost „vědeckosti“ upíráme a to právem. Vzpomeňme si jen na případ důmyslně a originelně sestavené učebnice! Proč zde mluvíme s jakýmsi přídechem hany o „pouze“ kompilatorské činnosti? Vždyť jest zde zajisté zapotřebí více práce, více dumyslu, a činnost skytá většího prospěchu, než když na př. poštěstí se nějakému přírodozpytci náhodou nalézti nějakou abnormální zrůdu, kterou vědecky popíše, čímž zajisté něco nového odkryl. Zde jest to tedy přece určitá vlastnost předmětu, která určuje — ovšem jen podružně — vědeckou cenu. Platí totiž věta: Za stejných okolností má abstraktní, všeobecný poznatek větší cenu, než konkretní, zvláštní. Čím konkretnější, individuelnější jest, tím méně má vědecké ceny.

Musíme tedy hledati kriterium vědeckosti — nechajíce se při tom vésti onou nejasnou představou, kterou každý o něm má — v určitém subjektivním vztahu vědeckého badání k osobě badatelově, která určuje způsob jeho činnosti. Tento subjektivní vztah musí — a tím opíráme se o *Wenningera* — záležeti v tom, že činnost ona má určitou cenu kulturní v první řadě pro badatele, pak však zcela všeobecně pro lidské pokolení vůbec. Podstatu

vší kultury pak nachází Weininger všeobecně ve smyslu pro problémy.[2])

Abych právě řečené objasnil, uvádím příklad: proč nutí nás ona zmíněná nejasná představa o podstatě vědeckosti pokládati mathematické stanovení vzdálenosti dvou planet za vědečtější čin než stanovení vzdálenosti dvou vesnic od sebe? Naivním a přímo nejapným bylo by zajisté, hledati snad důvod ten v okolnosti, že stanovení vzdálenosti dvou hvězd je obtížnější. Na vědecké ceně nebo bezcennosti nějaké činnosti nemůže, jak jsme již podotkli, nic měniti obtížnost práce a důmysl pracovníka. Neboť jinak musili bychom na př. všelikým zvlášť piplavým a třeba i důmyslně sestaveným pracím přiřknouti korunu vědeckosti, což, jak známo, nečiníme. Spíše platí pravý opak: Velké vědecké a umělecké myšlenky vznikají zpravidla v jejich tvůrcích samovolně a lehce, a pravdu má *Vauvenargues*, když dí: Les grandes pensées viennent du coeur. To, co nás tedy nutká, dáti vědeckou přednost astronomovi před geodaetem, jest nepochybně větší jeho blízkost k všeobecným problémům: K problému vesmíru a jeho tajům.

Co kdo a jak toto „co" v sobě cítí jako problém, jest otázkou subjektivní, otázkou jeho individuality. Nelze zde tedy vysloviti nějaké všeobecné, objektivní pravidlo.[3]) Co plyne nyní z právě podaného rozboru pro toho, kdo má ambici, býti vědecky činným? *Weininger* v citovaném spisu na to přímo neodpovídá.

---

[2]) Dr. Otto *Weininger:* „Über die letzten Dinge" v kapitole „Wissenschaft und Kultur". W. byl myslitelem nad jiné geniálním. Roku 1903 skonal ve Vídni sebevraždou, nedosáhnuv 24. roku života svého. Prohlašuji ho zde za geniálního filosofa, třeba byl od různých kapacit — psychiatrických anatomu geniálních lidí (hlavně známým prof. Möbiusem) — prohlášen za nepříčetného hysterika ne-li za hotového blázna.

[3]) Schopnost k problémům jest zajisté nejlepší měřítko velikosti ducha. Vynikající člověk vidí všude problémy, kdežto obyčejný jich skoro nikde nevidí a nepociťuje také potřebu se s nimi zabývati. Záleží ovšem mnoho na jakosti problémů. Právě obyčejní lidé dělají často z všelikých nepatrností „problémy", kterých si vynikající duch právě pro jich nepatrnost vůbec nevšímá. Dobrým příkladem jsou zde rozličné hry (karty, šachy, kulečník atd.), které poskytují hojnost takových uměle skonstruovaných „problémů" (vlastně surrogátů problémů), jež zajímají obyčejně právě ty, kdož pravých problémů vůbec neznají.

Přidávám tedy ze svého: Kdo chce býti v určitém směru vědecky činným — mluvím zde ovšem o takové vědecké činnosti, která se obrací na venek t. j. která předstupuje se svými výzkumy před veřejnost publikacemi — ptejž se v každém konkrétním případu: zajímal bych se o tuto věc nebo otázku, pracoval bych o jejím rozluštění i kdybych věděl, že výsledky svého badání nemohu nikomu sdělit, tedy hlavně kdybych je nemohl publikovati?

Myslím, že z odpovědi na právě uvedenou otázku lze čerpati dost spolehlivé kriterium vědeckosti v pravém smyslu. Kdo tudíž na otázku tu může upřímně odpověděti „ano“, pracuje skutečně „du coeur“; jemu jest otázka problémem (čímž ovšem ještě není řečeno, že bude všemi čtenáři pokládána za problém). Má aspoň upřímnou vědeckou ambici, které si musíme vždy vážiti, i když snad nedostatek intelligence a vědomostí zabrání v konkrétním případě vznik objektivně cenného díla. S kulturního stanoviska jest však „du coeur“, avšak bez dostatečné intelligence a znalosti psané dílo vždy cennější než sebe učenější, avšak po řemeslnicku pracované. Kdo ostatně jest jen poněkud sečtělejší, pocítí hned na prvních stránkách jakéhokoliv odborného díla, je-li psáno du coeur nebo po řemeslnicku.

Dosud mluvili jsme povšechně o vědecké činnosti. Co jsme o ní řekli, platí tedy, je-li naše stanovisko správné, též o vědecké činnosti právnické zvlášť. Ze speciélní, typické její podstaty plynou však některé zvláštní restrinkce, které tudíž nyní jest nám rozebrati. Věda právní jest t. zv. vědou praktickou. Praktickou nazýváme onu vědu, jejíž účelem jest skytati praktické t. j. nějakým způsobem ve vnějším světě upotřebitelné výsledky. Oproti těmto vědám stojí vědy theoretické (Ryze theoretickou jest snad jediná astronomie.). Velkou většinu tvoří však vědy theoreticko-praktické (na př. mathematika, jejíž výsledky dají se zčásti upotřebiti — v mechanice, zeměměřictví atd. — částečně však mají toliko theoretickou cenu — jako některé partie vyšší mathematiky a hlavně geometrie).

Béreme zde pojem právní vědy v užším smyslu, tedy s vyloučením pomocných věd na př. i právní historie.

Z právě řečeného plyne pro nás: Právnická činnost muže míti buď cenu vědeckou nebo praktickou, anebo má cenu vědeckou a zároveň praktickou. Konečně jest ovšem možný i případ, že nemá ani tu ani onu cenu. Ryze praktickou cenu má na př. činnost praktických právníků (úředníků, advokátů atd.). Nikdo nebude přikládati činnosti právnického úředníka, který vyřizuje akt, vědeckou cenu (aspoň zpravidla ne, i když mohou býti i zde výjimky).

Ptám se nyní: Kolika právnickým spisům a článkům, které vystupují se zjevnou pretensí vědeckou, musili bychom upříti vlastnost vědeckosti, kdybychom měli na snadě upřímné odpovědi na otázku svrchu uvedenou? Snad ani 10 procent by z nich nezbylo. Souvisí to s jistou neupřímností, kterou vykazuje naše právnická produkce — nemíním zde snad jen produkci českou nýbrž také a snad hlavně ohromnou nadprodukci německou —, k níž chci tedy v následujícím poukázati.

Máme totiž ve spisovatelské mluvě jisté terminy, které jaksi mlčky předpokládají a praesumují, že činnost spisovatele, který jich užívá nebo o jehož spisovatelské činnosti se užívají, jest vědeckou. V češtině máme zde především termín ,,badání", ,,zkoumání", ,,badatel", ,,učenec" atd. V němčině těší se pak zvláštní oblibě terminy ,,Forschen", ,,Erforschen", ,,Forscher", ,,Durchforschung" a pod. Jsou to terminy, které již samy o sobě naznačují, že ona činnost děje se ,,du coeur", že se jí řeší něco, co pro řešitele jest problémem (záhadou). Když někdo sebe důvtipněji a intensivně oddává se řešení hádanek nebo rebusů, nebudeme ho titulovati ,,badatelem" nebo ,,Forscher". Tím právě naznačujeme, že nepokládáme za možné, že by mu mohl býti předmět, kterým se zabývá, skutečným a vážným problémem.[4])

---

[4]) Německý pojem ,,Forscher" nekryje se úplně s českým pojmem ,,badatele". Neboť toho, koho nazýváme ,,Forscher", představujeme si v chůzi, v pohybu, kdežto ,,badatele" vidíme nad knihou nebo záhadami zadumaného bez vnějšího pohybu. On ,,bádá". Já aspoň, když vyslovuji slova ,,Forscher", ,,Erforschung", ,,Durchforschung", myslím v první řadě na severní točnu, na kraje dosud neprozkoumané a vůbec na předměty t ě ž k o p ř í s t u p n é, nejméně pak na někoho, jehož ,,Forschung" se týká předmětů tak lehce přístupných jako jsou na př. zákonníky.

Neupřímnost soudobé právnické literatury spočívá nyní v tom, že spojuje často buď úmyslně nebo bona fide pojmy „badání“ a „forschen“ s literární činností právnickou a vzbuzuje tak domněnku či praesumci, že se jedná o v ě d e c k o u činnost. Chci uvésti konkrétní příklad, který mám právě po ruce: Ve svém nedávno vyšlém spise „D i e V e r w a l t u n g s r e c h t s w i s s e n s c h a f t“ oblíbil si *Spiegel* tyto termíny velice. Na str. 31 mluví o „wissenschaftliche D u r c h f o r s c h u n g und Bearbeitung des Verwaltungsrechts“, na str. 32 o „D e t a i l f o r s c h u n g auf verwaltungsrechtlichem Gebiete“, na str. 42 praví „Sobald aber F o r s c h e r verschiedener Disziplinen auf einem Rechtsgebiete zusammentreffen . . .“, na str. 43 „Die Aufgabe des Verwaltungsrechts zu einer selbständigen Darstellung der einschlägigen P r o b l e m e . . .“, na str. 76 mluví o deskriptivní methodě v právu organisačním, „die überall dort am Platze ist, wo Tatsachenkomplexe e r f o r s c h t werden sollen“. (Jako příklad takového komplexu uvádí počet ministerstev v Rakousku jaký jest a jaký by dle práva měl být.)

Takovou mluvou vzniká, jak jsem již podotknul, praesumce vědeckosti pro toho, kdo na př. deskriptivní methodou „bádá“ o počtu ministerstev. Abychom zcela jasně poznali, že v ní skutečně spočívá zmíněná již neupřímnost, představme si toto: Co jest tím na př. vlastně míněno: „Detailforschung auf verwaltungsrechtlichem Gebiet“? To znamená vědeckou práci v jednotlivých oborech správního práva. Mohu tedy směle říci: Die Erforschung der Wiener Dienstbotenordnung“, „Die Durchforschung der Prager Feuerlöschordnung“ atd. Nikomu však při tom neujde a každý zajisté instinktivně pocítí, že máme zde co činiti s jakousi inkongruencí mezi předmětem a praesumovaným způsobem činnosti. Proč? Protože každý z předu cítí, že je těžko nacházeti v čeledním řádu pro Vídeň problémy a že je tudíž těžko zabývati se s ním „du coeur“. Přec však musíme aspoň možnost toho připustiti. Vidí-li tedy skutečně někdo problémy v ustanoveních tohoto řádu a pokládá-li se tudíž upřímně za „badatele“ („Forschra“), jest to soukromá věc jeho individuality a nelze proti tomu nic namítati. Nesmí se ale pozastavovati nad tím, když se mu leckdo podiví, tak jako se *Goethův* Faust diví svému žáku Wagnerovi

„Wie nur dem Kopf nicht alle Hoffnung schwindet,
Der immerfort am schalen Zeuge klebt,
Mit gier'ger Hand nach Schätzen gräbt,
Und froh ist, wenn er Regenwürmer findet."

Kdyby zmíněné příliš vznešené titulování různých činností, kterým pro relativní malichernost předmětu aspoň zpravidla nelze přiřknouti vlastnost vědeckosti, nemělo žádných dalších následků, mohli bychom to zcela klidně snésti. Co záleží na tom, když někdo pokládá svou činnost za vědeckou, která má vlastně pouze praktickou cenu? Na slovu nesejde. Ale ono následky má a to dalekosáhlé. Souvisí to s tím, že ona činnost ani praktickou cenu nemusí míti. Představme si totiž, že takový badatel prozkoumává služební řád, který již před 100 lety pozbyl platnosti! Že v takových případech jeho činnost nemá praktické ceny, toho jest si dobře vědom, — těší se však nadějí, že bude míti aspoň „theoretickou", vědeckou cenu. Viděli jsme však, jak obtížné jest, přistoupiti právě k takovému předmětu *vědecky*. A skutečně také snad nanejvýše jeden ze sta těchto badatelů nepřistupuje ku svému předmětu s onou vskutku vznešenou subjektivní vlastností, kterou jsem svrchu označil jako bezpečné kriterium vědeckosti. Zbývajících 99 byli by totiž nuceni na naši kardinální otázku (str. 149.) — předpokládajíc ovšem, že jsou upřímní — odpověděti rozhodným „ne!".

Zmíněná, všeobecně užívaná fraseologie jest tedy jedním z důvodů, proč tak mnozí bona fide míní, že pracují vědecky. Nějaký zcela libovolný předmět, dostatečná intelligence a trochu daru konstrukčního — to, myslí, stačí, aby vzniklo vědecké dílo! Tato neujasněnost o pravém kriteriu vědeckosti zavinila také, jak se domnívám, ohromnou nadprodukci odborné literatury, kterou právní věda přímo trpí. Neboť kdyby každý, kdo hodlá sepsati vědecký spis nebo článek, byl si jasně vědom tohoto kriteria, mnohý by pak asi upustil od svého úmyslu — zajisté pak aspoň ten, kdo má skutečně *vědecké* ambice a komu nestačí psáti pouze prakticky upotřebitelné věci. Ten, kdo ve svém životě napíše deset knih, o kterých sám nejasně se domnívá, že jsou vědeckými v pravém slova smyslu, napsal by pak ovšem snad toliko jednu, ale ta byla by pak tím cennější. (Neboť praví vědečtí spisovatelé bývají zpravidla „oligografy", jak sám sebe

hrdě tituloval *Schopenhauer*.) Vědecká produkce nabyla by tím onoho důstojného, individuelního rázu a ztratila by přídech řemeslnickosti, kterou toho času valná část její nepopíratelně vykazuje. Nepsalo by se pro knihovny a bibliografie, nýbrž pro čtenáře.

Jiný důvod, že mohla vzniknouti tak veliká nadprodukce odborné literatury právnické — každý upřímný pěstitel právních věd musí doznati, že se nečte ani pětina toho, co se publikuje —, spočívá v tom, že nestává žádného regulačního vlivu na produkci oné třídy, která se velice význačně nazývá „republikou učenců“ (Gelehrtenrepublik). Nadprodukcí nazýváme v národohospodářském smyslu nepoměr mezi nabídkou a poptávkou. Nepoměr ten v národním hospodářství netrvá zpravidla dlouho, jelikož nabídka a poptávka regulují se automaticky. Bylo-li více vyrobeno než zapotřebí, klesá poptávka a tím opět nabídka. Vědecká produkce však postrádá této regulace, ježto pro ni není poptávka čtenářů jediným regulativem: máť ohromné a neomezené exportní území v k n i h o v n á c h, které vždy ochotně výrobky její přijímají, není-li mezi čtenářstvem dost konsumentů. Takováto nadprodukce pracuje pak pro „vědu jako takovou“ nebo spíše pro fantom vědy, jelikož pravou vědou může být jen ta, která svou prací působí **k u l t u r n ě**, k čemuž ovšem v první řadě jest zapotřebí, aby výtvory její se č e t l y. A i zde mohu citovati trpká, v jádře svém však pravdivá slova *Weiningerova* (l. c. str. 160):

Weil in der Reihe der Paraffine noch einige Homologe nicht zur Darstellung gebracht worden sind, gilt es, auch diese zu gewinnen, nicht als ob davon eine wirkliche Förderung des Denkens erwartet würde, sondern „für die Wissenschaft“. Weil das Verhältnis der ebenmerklichen zu den übermerklichen Empfindungsunterschieden mit Bezug auf die Schallstärke noch nicht untersucht ist, muß es ehestens geschehen. Wozu? Für die Wissenschaft. Die Arbeit selbst liest kein Mensch, sie kommt in die Bibliotheken und Bibliographien, und man hat nur die Beruhigung, daß „es gemacht ist“. M a c h e n : das ist das Wort für den heutigen Fabriksbetrieb des Erkennens. . . .

Jsme si dobře vědomi, že jsme svým výměrem velice omezili to, co vulgárně nazývá se v ě d e c k o u prací právnickou. Je-li podané vymezení pojmu a rozhodujícího kriteria vědeckosti

objektivně případné, nechceme tvrditi, neboť zde více než jinde rozhoduje subjektivní pocit toho kterého posuzovatele. Avšak to troufáme si aspoň tvrditi, že ostré vyhranění onoho nadmíru důležitého základního pojmu má — byť by se i nepokládalo za případné — objektivně větší ceny, než nevyjasněné a mlhavé představy vědeckého pracovníka o své práci.

Vyloučili jsme tudíž z všeobecného pojmu literární činnosti právnické onu, kterou pokládáme za vědeckou: Ježto jest však právní věda vědou praktickou, zůstává jistě veliké pole pro skutečně cennou literární činnost. Tato ovšem musí býti praktickou.[5])

Nemá-li tudíž někdo přímou ambici vědeckou, může, zodpoví-li naší kardinální otázku záporně, směle započíti se svou prací, musí si však ještě zodpověděti další otázku: Má-li to, co chci publikovati, nějakou cenu praktickou? Zodpoví-li však i tuto otázku záporně a neustane-li přes to ve své práci, pak povstane dílo vskutku úplně bezcenné. Zde leží velký obor pseudovědeckých publikací, proti kterým se naše stať v první řadě obrací. Kdy však bude míti právnická činnost literární praktickou cenu? Na tuto otázku není těžká odpověď: bude ji míti skoro vždy, když spisovatel obírá se právem dosud platným.[6])

Tím dospěli jsme však k základnímu rozdílu mezi právním dějepisem a právní dogmatikou. O tomto předmětu buďtež mi dovoleny následující poznámky:

Vědu historickou lze posuzovati jednak jako samostatný obor vědeckého poznání, jednak jako pomocnou disciplinu jiných věd. To platí také o právní historii. Tato jest buď částí všeobecné vědy historické — tedy dějepisu a dějezpytu vůbec — nebo pomocnou vědou právnických věd. Nás přirozeně zajímá zde tato druhá její funkce.

---

[5]) Vlastnost „praktičnosti" není snad, jak jsme již podotkli, přímým protikladem „vědeckosti". Vědecký spis právnický může míti a má zpravidla i vynikající cenu praktickou.

[6]) „Praktickou" může býti však taková práce i vzhledem k příštímu vědeckému dílu. Tak tomu jest při mnohých přípravných pracích, jejichž cenu lze potud nazvati relativní, pokud jest podmíněna tím, že ji užije jiný autor k dílu vskutku vědecké ceny.

Historické discipliny skytají lidskému duchu zvlášť velký počet problémů. Jest to již pouhá časová vzdálenost určitých poměrů a událostí, která sama o sobě působí jako problém. To, co se stalo před 1000 a více lety, zajímá problematicky naladěného ducha již pro tuto vzdálenost více než kdyby se to bylo stalo včera nebo dnes (opačně se povede ovšem duchu podstatně praktickému). Idea vývoje, jeho skutečná či zdánlivá zákonnitost — toť kardinální problém historiků. Ježto i tvorba práva nachází se v ustavičném toku, ve kterém předcházející podmiňuje následující, může míti literární činnost historicko-právní také vynikající cenu **praktickou**: jí poznáváme platné právo lépe a to tím, že odkrývá nám historie kořeny, z nichž vzniklo. Ovšem že se i zde potkáváme se zcela nepoměrným přeháněním: Tvrdí-li se totiž na př., že nelze naprosto náležitě porozuměti vlastní podstatě rakouského práva zástavního bez znalosti historických pramenů, z nichž vzniklo, tedy zástavního práva římského a germánského, musím takové tvrzení označiti za velice přehnané. Neboť pojem a podstata práva zástavního nejsou naprosto nic tak záhadného, aby k jejich porozumění bylo zapotřebí rozsáhlých historických studií. Skutečnost učí nás naopak, že mnozí lidé rozumějí jim velice dobře a podrobně, aniž by měli potuchy o historických kořenech, ideách a zákonech vývoje a pod.[7])

---

7) To platí ovšem toliko pro lidi, kteří právu tomu chtějí porozuměti pouze k **praktickým** účelům a nikoliv o těch, kdož mají sami ambici býti vědecky činnými. Je-li tedy náš toho času platný studijní řád pro právnické fakulty založen na podstatně **historickém** základě — t. j. disciplinám historickým věnuje se u srovnání s disciplinami platného práva mnoho času —, jest to následkem t. zv. piae fraudis: praesumuje se totiž, že většina posluchačů má právě zmíněné vědecké ambice, kdežto ve skutečnosti ani setina jich takové ambice nemá. Pro praktické účely právnického studia jsou ovšem sáhodlouhé historickoprávní dedukce naprosto zbytečné a nelze se diviti, že z kruhů praktických právníků reptá se proti přehnanému pěstování historie práva, obsahující tak mnohé partie, které našemu modernímu právnickému cítění připadají až směšně naivní. Na př. vývoj pojmu obligace! Nemohu si zde upříti citaci anonymního článku, který velmi řízně odsuzuje pro praktické právníky zbytečné studium dějin německého práva („Der rechtshistorische Wahnsinn“ z vídeňského časopisu „Die Fackel“ č. 190): „Man muß sich das doch endlich einmal offen eingestehen: unsere Altvordern — meinetwegen statt Germanen — besaßen das zur Rechtsbildung nötige Zeug nicht. Wenn irgend ein Zweifel

Avšak nám zde běží o vědeckou cenu historickoprávní vědy jako pomocné disciplíny právní vědy vubec.

V této své funkci má dva podstatné úkoly. Jednoho jsme se již dotkli: záleží v napomáhání k pravému poznání platného práva odkrýváním historických kořenů, z nichž toto vzniklo. Z nich poznáváme zákony vývojové, dle kterých právo — sociální zjev v ustavičném toku se nacházející — se tvoří. Praktickou cenu tohoto úkolu historickoprávní vědy neklademe, jak již podotknuto, tak vysoko jako všeobecně se tvrdí. Druhý úkol této vědy právní záleží však v poskytování direktiv pro tvorbu nového práva — opět na základě oněch odkrytých vývojových tendencí. Tento druhý úkol má ovšem dle našeho mínění mnohem větší praktické důležitosti než první.

Co plyne nyní pro náš specielní předmět co do ceny oné druhé funkce historické vědy právní? Vznik a tvorba nového práva podléhá naprosto všeobecnému zákonu o příčině: nemá zde tedy místa liberum arbitrium indifferentiae. Právě v této okolnosti spočívá celá vědecká cena historické vědy právní. Avšak nové právo tvořiti se může buď jaksi samovolně — t. j. tvůrci jeho neuvědomí si motivy jeho vzniku — nebo vědomě t. j. tvůrci jednají dle dobře uvážených motivů. Přehlédneme-li vývoj dosud pla...ších dob k nejmladším, neujde nám zajisté úkaz,

Tím dospěli ...ovati takto: Vývoj a vznik právních dějepisem a právní ... zprvu zcela samovolně a podovoleny následující poz... k formám vždy více uvě-

Vědu historickou lz... ko typus neuvědomělého tvoření práva

obor vědeckého poznání, ... so hätten ihn die Ergebnisse germanistischer

věd. To platí také o pr... Man betrachte nur ihre Rechtseinrichtungen:

obecné vědy historické ... Fehde, den Reinigungseid, den ein Fremder

nebo pomocnou vědou p... ören mußte, die Ordalien, den Zweikampf

zde tato druhá její funk... ie rührend mutet einen die Unbeholfenheit

...icklung der Obligationen spiegelt! Wenn ich

...er mir 5 fl schuldig und ich kann sie von

[5]) Vlastnost „praktičnos... e jedes Kind. Was gibts da zu entwickeln?

protikladem „vědeckosti“. V... dennoch nicht einsehen. Auf x Seiten wird

vidla i vynikající cenu prakti... gesetzt, wie sie jedesmal, wenn man schon

[6]) „Praktickou“ může by... tzt haben sie es!, immer noch daneben

vědeckému dílu. Tak to... bstrakten Denken schwerfälliges, mit naiver

jejichž cenu lze potud nazvati ... k und behandelten das Recht mehr als

že jí užije jiný autor k dílu vš...

lze uvésti *právo obyčejové*. Toto vzniká zcela samovolně a odpovídá to tudíž zcela naší právě vytknuté větě, když shledáváme, že v novějších dobách právo obyčejové vždy více ustupuje právu vědomě tvořenému: iuri scripto.)

Tak jako zdá se nám člověk, který si uvědomuje své motivy před činem, „svobodnějším" než ten, kdo si jich neuvědomuje, zdá se nám zakonodárce tvořící nové právo dle jasně uvážených motivů „svobodnějším" než národ, který tvoří neuvědoměle své právo. Mezi zcela neuvědomělou tvorbou práva (právo obyčejové) a účelnou tvorbou moderního zákonodárce leží ovšem mnoho odstínů. Vezmeme-li však v úvahu tyto dva nejkrajnější typy, můžeme říci toto: Uvědoměním si motivů našeho činění emancipujeme se do jistého stupně od zákona vývojového, nebo jinými slovy: stoupající intelligencí a kulturou žije lidstvo uvědoměleji t. j. svobodněji od zákonů přírodních a vývojových. (To platí ovšem všeobecně a nikoliv toliko co do *právního* vývoje.) Co do vývoje a vzniku nových institutů právních plyne však z toho, *že onou zmíněnou tendencí od nesvobodné k svobodné, uvědomělé tvorbě práva stávají se nově vznikající právní instituty vývojově vždy neodvislejšími od svých historických předchůdců*.

Ježto jest tento poznatek právě pro účely tohoto článku velice důležitý, chci jej vysvětliti příkladem: Moderní zákonodárce XX. stol. stojí před úkolem nové úpravy nějakého právního institutu. Dejme tomu, že má na snadě dva způsoby úpravy A a B. Řekne-li si snad: způsob A odpovídá sice bez odporu více skutečným potřebám moderním než způsob B; vynikající autority vědecké dokázaly však na základě pronikavých studií historickoprávních nad slunce jasně, že vývoj tohoto institutu spěje důsledně k úpravě dle způsobu B, zvolme tedy tento způsob? Žádný moudrý zákonodárce nebude zajisté takto argumentovati. Uvědomí si naopak jasně své motivy a ani za mák nebude se pak starati o to, zda úprava odpovídá historickému vývoji čili nic.

Je-li to, co jsme až dosud řekli, správné, jest správný i tento důsledek: *Čím* **uvědoměleji** *si národové tvořiti budou své právo, tím menší praktické ceny budou míti historickoprávní výzkumy.* Ne-

mají-li aspoň ceny vědecké (viz předcházející vývody), pak nebudou míti důležitost skoro žádnou. Napíše-li tedy na př. právní historik objemný spis o nějakém specielním institutu právním, který platil v určité zemi v zašlých stoletích, jest na něm, aby si uvědomil, zda-li předmět spisu tvořil proň problém, jemuž věnoval se du coeur a con amore, či zda se jím zabýval jen proto, aby také tyto poměry byly konečně „probadány“ (erforscht) a výsledky tohoto badání s mnoha jinými, analogickými uloženy byly k věčnému spánku do knihoven.

Zbývá nám ještě — pro úplnost — poukázati na zvláštní vlastnost, kterou dle našeho mínění vykazuje pravá vědecká činnost historicko-právní v rozdílu od historickoprávní činnosti, která sleduje v první řadě praktické účely, a podotýkáme ihned, že jsme si dobře vědomi, že mnohému čtenáři zdáti se bude snad názor náš kacířským.

Ideálem moderní vědy vůbec stal se postupem času požadavek přesné objektivnosti vědeckého pracovníka. Ideál ten převzaly vědy sociální (duchovní) od věd přírodních (exaktních). Objektivností rozumíme zde onu vlastnost vědeckého díla, kterou zvláštní individualita a celkový světový názor spisovatele co možná ustupuje do pozadí, takže dílo zdá se býti od těchto zmíněných vlastností svého tvůrce úplně odloučeno: z díla samého nelze usuzovati na karakter a smýšlení spisovatele. Požadavek takové objektivnosti jeví se ve vědách exaktních zcela samozřejmý a vyplývá nutně z jich podstaty: kdo studuje nějaké mathematické dílo, nenabude z tohoto studia vědomostí o osobě a individualitě autora.

Ježto v novější době přebírají vědy sociální pokud možná veškeré methodické zásady platné pro vědy přírodní též pro svůj obor, převzaly také požadavek naprosté objektivnosti činnosti vědecké. Pokud se týče vědy historickoprávní, kterou se zde zabýváme, plyne z ideálu objektivnosti požadavek přesné deskriptivní methody. Autor nemá nikdy vystoupiti s něčím, co by do klidného deskriptivního toku práce nepatřilo. Ideálem takového autora jest pracovník archivní, který pilně a neúnavně sestavuje a popisuje z archivních pramenů obraz minulých časů. Obraz ten stojí pak před námi jako vzor objektivnosti. Shoduje se se skutečným stavem tehdejších věcí do všech maličkostí —

avšak schází mu to, co každé práci dodává teprve vyšší sjednocenosti a pravého lesku: jednotná individualita, světový (filosofický) názor autorův, zkrátka **subjektivnost** v pravém a vznešeném smyslu.[8])

Důsledkem našeho všeobecného názoru o rozhodující vlastnosti, která činí literární činnost v pravdě vědeckou, jest vzhledem k právě projednané otázce tento: V pravdě **vědecké** dílo historické bude míti vždy znak subjektivnosti. Dotkne-li se totiž vědce nějaká otázka jako skutečný problém, jest tím vlastně již eo ipso řečeno, že dotkla se jeho vlastní vnitřní individuality a způsob, jakým problém svůj řešiti bude, bude nutně **subjektivní**. Neboť onen problém, který jest jen částí souhrnu problémů, které jímají toho kterého člověka a určují takto jeho duševní individualitu, dá se řešiti jen s jednotného, všeobecného **životního** názoru autorova a právě proto dopadne řešení každého jednotlivého problému **subjektivně** t. j. ono nutně odpovídati bude jeho celkové duševní individualitě. (Jen tam, kde takové souvislosti problémů nemůže býti — matematika! —, odpadá též znak subjektivnosti.)

Postulát subjektivnosti neplatí však pro ony historické spisy, které nemají vědeckých ambicí, chtějíce toliko sloužiti praktickým potřebám. Tomu, kdo chce nově upraviti nějaký právní institut a hledá poučení v historickém vývoji tohoto institutu (tedy hlavně zákonodárce), stačí pouhý objektivní **popis**, jak se věci měly dříve. Vzorem prací toho druhu jsou t. zv. díla pramenná (Quellenwerke), která toliko popisují. Tato nemají zapotřebí znaku subjektivnosti, ba tento by jim snad přímo škodil vzhledem k praktickému účelu, kterému mají sloužiti.

---

[8]) Soudný čtenář zajisté pochopil, jak chápeme zde znak objektivnosti a subjektivnosti a nebude nám snad vytýkati, že velebíme **nekritickou** činnost oproti **kritické**. Obecně ovšem rozumí se úsudkem, že nějaký historický spis jest sepsán „přesně objektivně“, že jest sepsán kriticky a ne stranicky čili nekriticky. V našem smyslu však nemají znaky objektivnosti a subjektivnosti nic co činiti s kritičností a nekritičností. V našem smyslu subjektivně psaný spis může býti přesně kritický, kdežto objektivní může býti velmi nekriticky sepsán. **Subjektivně** zbarvená a zároveň kriticky psaná historická díla jsou ovšem mnohem vzácnější než spisy objektivní a kritické. Důvod tohoto úkazu jest ovšem na snadě.

II.

Sociologie a právní věda.

Tato kapitola bude jednati o sociologickém nešvaru v právní vědě. K vyvarování omylů výslovně podotýkám, že nebrojím snad svými následujícími vývody proti sociologické vědě jako takové, nýbrž proti nepřístojnému směšování tak různých hledisek, s kterých pohlíží jednak pravá právní věda, jednak sociologie na předmět svého badání. Že směšování takové mohlo vzniknouti, není divu, když uvážíme, že předmět obou věd jeví jakousi vnější podobu. Neboť předmětem obou jest lidská společnost a její vzájemné styky. Avšak totožnost ta je pouze vnější.

Sociologie nazvána trefně společenskou vědou p ř í r o d n í. Ona užívá tudíž také do jisté míry methody přírodních věd. Zda-li tato methoda je správná a zda-li vůbec toho času lze již mluviti o nějakých vědeckých výsledcích sociologického badání, nechci — jako nesociolog — rozhodovati. Sám jsem se jich aspoň ještě nikde nedočetl. Zdá se vůbec, že — aspoň methodologicky — jest pojem sociologie t. zv. Restbegriff v tom smyslu jako se nazývá obor správního práva Restbegriff vzhledem k ostatním oborům právním t. j. patří tam vše, co nelze vřaditi do těchto. Podobně převzala sociologie řekl bych odpadky jiných příbuzných věd, hlavně národního hospodářství a filosofie. S právě řečeným souvisí také, že lze rozlišovat několik různých druhů sociologií, na jichž jednom konci stojí exaktní směr sociologický, založený na přesných základech s t a t i s t i c k ý c h, na druhém pak methoda podobná oné, kterou si osvojila filosofie Schellingova, Fichteova a Hegelova, jejíž nejvýznačnější vlastností jest ohromná bohatost slov a frází. Dle to o, jakou kdo má zásadní vědeckou osobnost, bude mu ten či onen směr milejší. Právnicky nebo mathematicky nadané hlavě bude ovšem rozhodně sympatičtější směr prvuvedený. Neboť poučky sociologické druhého způsobu badání jsou buď pouhé ideologické fráze a slovní hříčky nebo zcela samozřejmé pravdy — Němci říkají „Binsenwahrheiten“ — k jejichž stanovení není třeba velkolepého aparátu vědeckého.

Jak působí sociologické myšlení a sociologická methoda v oboru věd právních, vysvětlím snad nejlépe příkladem z filosofie o *Kantových* kategoriích času a prostoru. On první upozornil

na to —, že čas a prostor nejsou nic reálního, nýbrž pouhými způsoby našeho nazírání (Anschauungsformen), jimiž poznáváme ono tajuplné, absolutní „Ding an sich". Tato tajuplná „věc o sobě" nemá s našimi kategoriemi nic co činit a právě proto, že ji poznáváme toliko prostředečně — t. j. pomocí oněch kategorií —, nemůžeme nikdy dosíci **bezprostředního** poznání její podstaty. Jediná disciplina, která se zabývá touto nevyzpytatelnou „věcí o sobě", jest metafysika. Veškeré ostatní — tedy v nejširším slova smyslu „fysické" — zabývají se jejím **zjevem** ve světě vnějším. A nyní si představme, že by přišel metafysik k fysikovi, který zkoumá fysické zákony, a pravil: Příteli, jsi se svými experimenty a retortami na omylu! Předpokl d š při svém zkoumání vždy kategorie prostoru a času a s nimi související zákon o příčině jako něco, co absolutně existuje, a víš přec, že to vše jsou pouhé formy nazírání, které se netýkají pravého jádra věci; zanech jich a prozkoumej raději „věc o sobě"! Podobně přichází moderní sociologický právník k právníkům starého typu a praví: Jste na omylu se svými libovolnými konstrukcemi právnickými! To, co naivně nazýváte právem na rozdíl od brutální moci, není nic jiného než organisovanou mocí. I ve Vašem „právním státu" platí navzkrz zásada, že silnější má vždy pravdu proti slabšímu. Stát není žádnou „právnickou osobou", jak si to naivně vykládáte, nýbrž „sociálním organismem", viditelným projevem oné organisované moci. Vaše zákony, kterýchž se úzkostlivě držíte jako náboženství svých zjevení, jsou humbug; ne to, co psané zákony stanoví, jest právem, nýbrž to, co vyplývá ze zásady „sociálního dění" atd. Nebuďte jednostranní a staňte se sociologičtějšími!

Metafysik by asi špatně pochodil se svou radou u fysika, jinak — bohužel — sociolog u právníka. Neboť tento naslouchá zbožně vyšší moudrosti sociologické a stává se záhy sociologem. Nestará se již tak o zákony nýbrž spíše o sociologické problémy. Stát není mu již pouze „právnickou osobou", on hledí naň se stanoviska vyššího, sociologického. Chápe nyní, že pojem subjektivního práva jest něco nad míru spletilého, že sluší především stanoviti, zda v konkretním případu mohu požadovati svůj dluh zpět jako jednotlivec „co takový" či jako člen vyššího celku. Zkoumá problém mnohosti (Vielheit) a jednotnosti (Einheit) a ptá se, který z obou jest důležitější a směrodatnější pro právní

vědu — podobně jako staří filosofové se přeli o otázku, co zde bylo dříve, zda slepice či vejce.

Upozorňuji zde opět, že tím nechci nijak podceňovati právě uvedené problémy pro obor sociologické vědy jako discipliny samostatné. Každý zjev může býti předmětem několika věd: o stát starají se na př. filosofové, právníci, národní hospodáři a sociologové. Zhoubným jest však dle mého názoru kumulování různých kontradiktorních methodologických stanovisek, pokud jedná se o poznatky jedné a téže vědy.

Všeobecně nyní panující methodologický sklon k takové kumulaci nemohu si psychologicky vysvětliti jinak než jako reakci proti vždy více pokračující dělbě práce ve vědách. Pokud se však naší specielní právní vědy týče, provádí se tato reakce velice nešťastně: místo aby se přibližovali pokud možná civilisté a publicisté k sobě, přiklání se tito k sociologům a odcizují se vždy více civilistům. Tak brojí na př. *Spiegel* ve svém spisu „Die Verwaltungsrechtswissenschaft“ proti pojímání státu jako „právního subjektu“: In der Staatsrechtstheorie spielt die zivilistische Rechtsanschauung eine verhältnismäßig geringere Rolle. Sie äußert sich aber auch hier in der übertriebenen Bedeutung, welche man der Rechtspersönlichkeit des Staates beilegt: der Staat ist eine Person, ein Rechtssubjekt, ein Hoheitssubjekt. Mit diesen Sätzen, die wiederum nichts anderes sind als Konstruktionsbehelfe, glaubt man den Grund für die Darstellung des Staatsrechts gelegt zu haben. Die rechtliche Natur des Staates soll darin liegen, der Rechtsbegriff des Staates, der Staat „als Rechtsbegriff“ soll durch die Behauptung definiert werden, daß der Staat Persönlichkeit besitzt, daß er ein Rechtssubjekt darstellt, und da es dem Juristen eben nur um die Rechtsbegriffe zu tun ist, so ist für ihn der Staat erklärt, wenn man ihn als Rechts- oder Hoheitssubjekt bezeichnet. Fürwahr eine traurige Erklärung!“ (Str. 154.)

V těchto větách obsažena jest poklona moderní sociologii. „Eine traurige Erklärung“ nazývá *Spiegel* to, co jest v pravdě jednou z nejdůležitějších vymožeností právnického myšlení, myšlenku totiž, která přivodila pravou revoluci v nazírání na zásadní podstatu právního státu jako na něco aspoň zásadně

totožného s jinými právními subjekty! Jak má si pro Bůh **právník** jinak představovati stát než jako **právní** subjekt? Vždyť on nezná nic jiného než základní kategorie právních subjektů, právních norem, nároků a závazků — podobně jako mathematik převádí vše na číselně vyjadřitelné veličiny, a to, co se takto vyjádřiti nedá, bez milosti vylučuje z okruhu své vědy. Zcela jinak naši moderní sociologičtí právníci: zatemňují jasné právnické pojmy svými sociologickými frázemi a domnívají se, že tím právní vědě prospívají. Omezují se zatím na obor veřejného práva, není však vyloučeno, že sociologická infekce zasáhne svého času též obor civilního práva.[1])

Ptáme-li se nyní, v čem vlastně tkví zásadní rozdíl právnického a sociologického nazírání na tutéž věc, nacházíme dle mého mínění následující vysvětlení:

Condillacova věta, že věda není nic jiného než „une langue bien faite", neplatí pro žádnou vědu tak bezpodmínečně jako právě pro právnickou. Tato jest — dle *Windelbandovy* nomenklatury — vědou **idiografickou** a nikoliv **nomothetickou** (přírodní vědy). Nomothetickou κατ' ἐξοχήν jest

---

[1]) Musím se zde opět vrátiti k citovaným již *Goethovým* žížalám. Jsou totiž právníci, kterým buď pracné hledání takových žížal jest příliš obtížné anebo se dokonce snad obávají, že ani těchto nenaleznou. Ježto ale přece nechtějí se zcela vzdáti vědecké činnosti, stávají se sociology, ohánějí se všeobecnými frázemi jako „sociální organismy", „problém mnohosti a jednotnosti" atd., doufajíce, že tím oslní čtenáře, což se jim bohužel velice často skutečně podaří. Takové počínání nacházíme najmě ve vědě t. zv. veřejnoprávní. Stává se pak, že na jedné — civilistické — straně spatřujeme tak vynikajícího právnického ducha jakým jest *Randa*, jak pracně a horlivě snáší své argumenty pro právnickou osobnost toho kterého sdružení, jak váhá s konečným svým úsudkem, než řetěz důkazů se úplně uzavře, na druhé pak publicistu, který nonchalantně několika sociologickými frázemi tutéž věc zcela sumárně rozhodne. A oba jmenují se právníky, oba způsoby práce nazývají se právnickými! Důvod tohoto zvláštního zjevu lze spatřovati jen v tom, že většina autorů s vlohami specificky **právnickými** odchází zpravidla do tábora civilistického, kdežto zbývající menšina jich v táboru publicistickém bývá utlačena převahou duchů sociologicky nalaďěných. Duch skutečně **právnický** má, jak myslím, vrozenou antipatii proti všem nemístným a frázovitým formulím sociologickým, podobně jako mathematicky nadaný duch nenávidí vše, co není jasně číselně vyjadřitelno.

jedině právnická činnost zákonodárcova.[2]) On stanoví zákony, vědec je popisuje a vykládá, pracuje tedy, jak říkáme, de lege lata. Jest jasno, že právnická činnost, které říkáme „de lege ferenda“, není nomothetickou v našem smyslu. Neboť vědeckou nomothesí rozumíme stanovení (objevování, konstatování) všeobecně platných pravidel a zákonů, tedy hlavně přírodních i. e. nezměnitelných, tudíž stanovení toho, co jest a co platí, nikoliv však toho, co by mělo být a platit. Tuto posléz řečenou činnost nazýváme v oboru práva právní politikou či filosofií.

Pro právní vědu, která se zabývá platným právem, jest zákon totéž co pro náboženství jich zjevení: nezměnitelný základ všeho badání. Zde netvoří ani nepsané (sc. obyčejové) právo výjimku, neboť platnost i tohoto práva musí být zákonem připuštěna.

Jak rozdílná jeví se nám již nyní vědecká činnost právnická a sociologická! Zde pevný, uměle vytvořený základ a východisko — zákon —, tam společnost jako taková s nejrůznějšími jejími styky. Právní vědě běží o přesné stanovení uměle vytvořených pojmů, sociologii o popisování společenských jevů (sociální přírodopis) a vyvozování vývojových zákonů sociálních.

Umělému základu a východisku právní vědy (zákony), odpovídá větší konstruktivní volnost při tvoření základních pojmů; sociologie jest v tomto ohledu úplně na roveň postavena přírodním vědám: jí jest „sociální příroda“ předmětem badání.

Právník jest nucen podřaditi veškeré jevy základním svým kategoriím: právní osobnost, právní nárok a závazek. Určí-li si tedy pro své účely na př. stát jako právní osobu, dostál tím úkolu své vědy naprosto.

Právnické pojmy jsou dále naprosté abstrakce. Stát jako právní subjekt a fysický jednotlivec jako právní subjekt nikde

---

[2]) Tato však jako taková není vědeckou činností. Tím neodporujeme ovšem nijak výměru, který jsme v první kapitole dali pojmu „vědeckosti“. Ovšem že i zákonodárce může býti vědcem. Je-li mu vhodná úprava nějakého právního institutu skutečným problémem, jest theoretické luštění této záhady vědeckou činností, nikoliv však praktické provádění rozluštěné této záhady. Vskutku také ještě nikdo nenazval činnost zákonodárných sborů vědeckou, ačkoliv zajisté málokdo si uvědomí, proč vlastně tak nečiní.

skutečně neexistují. Theorie vytvořila tyto pojmy jako pomůcky k pochopení jistých vztahů mezi jednotlivci. Skutečnost, že někdo „miluje", neexistuje jako reální předmět právě tak jako skutečnost, že jsem někomu dlužen 5 K. Jednotlivec ve své funkci jako milující subjekt jest tedy právě takovou abstrakcí jako jednotlivec co právní subjekt (sc. nositel práv a závazků). Právnické pojmy jsou tedy naveskrz abstraktními.[3])

Při konstrukci takových abstraktních pojmů jsme mnohem volnější než při konstrukci pojmů konkrétních. (K pojmu „kůň" nemohu na př. tak libovolně přidati nějaké nové pojmové kriterium — nebo odebrati je — jako u pojmu „veřejnoprávní nárok", „stát" atd.)

Z toho plyne, že jest svrchované nepraktické, když používáme této konstrukční volnosti k tomu, že přibíráme pro účely jedné vědy pojmové znaky z oboru jiné vědy, této zcela protichůdné. Tak na př. každý jen poněkud intelligentní člověk dobře cítí, co jest to „právní nárok a závazek", i když to třeba nedovede přesně říci. „Mám právo od Tebe to a to požadovati" — to jest abstrakce, která nemá nic co činit ani s ethikou ani se sociologií. A právě v onom přesném pojmovém odloučení této „abstrakce" (abstrahere) od nazírání ethického a sociologického tkví celá právnickovědecká její cena.

„Mám právo to či ono od Tebe požadovati" znamená, že mohu tak činiti na základě a za ochrany zákonů. Tím stavím ostře právní nárok oproti ethickému nároku a sociologickému pojmu moci. A nyní přicházejí sociologové a sociologičtí právníci a praví, že právo není nic než „organisovanou mocí" nebo že „nejvyšší právo jest zároveň nejvyšší mocí" (na př. prof. *Wieser* ve svých článcích „Recht und Macht", uveřejněných svého času v Neue Freie Presse) a pod. Jest s podivením, že ozývá se tak málo odporu se strany právníků proti takovému

---

[3]) „Abstraktními" jsou ovšem veškeré pojmy potud, pokud každý pojem — jako logická představa — jest eo ipso abstraktní. Avšak to, co my zde nazýváme konkrétním pojmem (na př. pojmy „kůň", „kámen", „dům" atd.), jest pouze prostředně abstraktním, kdežto právě abstraktní pojmy v našem smyslu jsou bezprostředně abstraktními, t. j. ony mají již za samý předmět pouhou abstrakci (láska, právní nárok, náboženství atd.).

sociologickému nešvaru! Což není pojem moci (i. e. brutální) pro p r á v n i c k é nazírání pravým protikladem pojmu práva? Jak může směšování těchto kontradiktorních protikladů prospěti právní vědě? Kdyby chtěl nějaký filosof se stanoviska e t h i k y korrigovati p r á v n i c k é pojmy, nikdo by si jeho vývodů nevšímal — a přec jest ethické nazírání právnickému právě tak vzdáleno jako sociologické. Že sociologové mají v tom směru větší štěstí než ethikové, mohu si vysvětliti jen tím, že sociologie jest toho času mnohem modernější vědou než ethika.

Zásadně rozdílné nazírání sociologa a právníka na předmět jeho vědy lze případně srovnati — jak učinil *Jellinek* — se zásadně rozdílným nazíráním fysika a aesthetika na výtvor umění hudebního (na př. symfonii). Jest to v obou případech tentýž předmět, jak rozdílné však nazírání! Tam, kde cítí aesthetik božské krásy a hluboké myšlenky hudební, slyší a pozoruje fysik toliko určitý počet chvění vzduchu. Kdo chtěl by plichtit oboje stanoviska ve prospěch obou názorů? [4])

---

[4]) Ostatně i jinak shoduje se *Jellinek* s názorem naším. Velice trefně avšak bohužel příliš kursorně naznačil rozdíl právnické methody od přírodovědecké ve svém „Systemu" (str. 16): „Allein weder die naturwissenschaftliche noch die psychologische oder spekulative Erkenntnis und ihre Methode sind die, welche dem juristischen Dogmatiker ziemen. Des Juristen Aufgabe ist es nicht, die für die Gesamtheit menschlicher Erkenntnis so wichtigen natürlichen, individual- und massen-psychologischer Vorgänge zu konstatieren, welche zu dem Rechtsinstitute des Eigentums geführt haben, sondern er kann nur die Frage beantworten: Wie muß das Eigentum gedacht werden, damit alle auf dasselbe sich beziehenden Normen zu einer widerspruchslosen Einheit geführt werden können? Also nicht: was ist das Eigentum, sondern wie ist es zu denken, ist die Weise wissenschaftlicher juristischer Fragestellung." A na str. 17: „Die juristischen Begriffe haben daher keine Wesenheit zum Objekt, die juristische Welt ist eine reine Gedankenwelt, die zu der Welt des realen Geschehens sich ähnlich verhält wie die Welt der ästhetischen Empfindung zu der der theoretischen Erkenntnis." Na téže stránce nachází se konečně pod čarou vzhledem k našim následujícím vývodům o vědeckých sporech o správnosti právnických pojmů velevýznamná poznámka na právě citovanou větu se vztahující, která pro svůj zásadní význam však nikterak nepatřila pod čáru, nýbrž byla by snesla tučného tisku v textu samém: „Die V e r k e n n u n g d i e s e r R e l a t i o n i s t e i n e d e r H a u p t u r s a c h e n u n f r u c h t b a r e r P o l e m i k i n d e r n e u e s t e n s t a a t s r e c h t l i c h e n L i t e r a t u r. Ihr reihen sich an die vergeblichen Versuche,

Stát jest pro sociologa velice složitým a nesnadně vysvětlitelným zjevem, pro pravého juristu však — přes všeliké opačné tvrzení sociologicko-právnické vědy — zjevem zcela jednoduchým. Přírodovědecká (nomothetická) methoda v právní vědě zavinila však velikou řadu sporů o právnické podstatě státu a nekonečný téměř počet vědeckých „hypothes" o této podstatě. Hypothesy však o vlastnostech pojmových abstrakcí (t. zv. abstraktních pojmů) jsou úplně nemožné. Možnost vzniku hypothese ve vědeckém smyslu jest dána jen tam, kde se něco tvrdí, co zatím nelze přesně dokázat. Takové tvrzení nesmí se však týkati obsahu uměle konstruovaných pojmových abstrakcí. Kdo si tedy skonstruuje pojem státu (v právnickém smyslu) a pak ex post dokazuje jeho správnost a zároveň nesprávnost jiných, odlišných konstrukcí — podobně jako přírodovědci dokazují (tito ovšem právem) správnost svých hypothes o podstatě elektřiny, radia atd. —, podobá se eskamotérovi, který napřed obratně vpraví pod klobouk několik předmětů a pak, když klobouk později odkryje, velice si na tom sám zakládá, že předměty ty tam skutečně se nacházejí. Prázdný klobouk — toť prozatím prázdný pojem „státu", předměty do klobouku uměle vpravené — toť pojmové znaky (vlastnosti), které chceme pojmu „stát" přiřknouti. Vpravíme-li tedy do pojmu „stát" na př. vlastnost souverenity, pak nebudeme se diviti, když při pozdější analysi tohoto pojmu skutečně tatáž souverenita, kterou jsme tam dříve sami vpravili, se opět objeví. Kdo ji tam nevpravil, ten ji pak přirozeně při pozdější analysi ovšem nenajde. Hádati se však o to, zda-li se nachází tato vlastnost a priori v pojmu, jest naprostou zbytečností a nevede a nemůže přirozeně vésti k žádnému cíli. Zcela podobně má se to na př. s pojmy veřejných a soukromých subjektivních práv, s pojmy veřejno- a soukromoprávních korporací, samosprávy atd. Jak kdo si tyto pojmy skonstruuje, tak je pak při pozdější analysi opět nachází.

Právní věda jako věda přesných pojmů abstraktních jest tedy vědou idiografickou, kdežto sociologie jest vědou nomothetickou. Ona popisuje, třídí a srovnává

---

das Naturdasein des Staates unmittelbar zur Grundlage juristischer Konstruktion zu machen und andererseits den juristischen Begriff des Staates mit der theoretischen Erkenntnis desselben zu identifizieren."

pomocí uměle skonstruovaných pojmů, čímž úkol její jest úplně vyčerpán), kdežto sociologie snaží se dospěti tímto popisováním, tříděním a srovnáváním (idiografií) k určitým zákonům dění a vývoje, tedy k nomothesi.[5])

Kdo tudíž užívá sociologické methody nomothetické — jediné methoda nomothetická poskytuje možnost vědeckých hypothes — v oboru právní dogmatiky (opět ustálená nomenklatura, která se však hodí na předmět jako pěst na oko!), zneuznává naprosto pravou podstatu a podnět právní vědy a neprospívá tím ani té ani oné vědě.

Sociologie tedy nepatří do právní vědy. Jak stalo se však, že se tam dostala a sociologická a jí stejnorodá methoda přírodovědecká dosáhla tak velké obliby u právníků? Mám za to, že jsou zde dvě zásadní skupiny důvodů:

1. Sociologie nehraničí sice bezprostředně na právní vědu, souvisí s ní však prostředně jinými disciplinami a to jednak právní historií, jednak národním hospodářstvím. Každý právník jest nucen studovati na universitě právní historii a národohospodářskou vědu. Právní historie a národní hospodářství jsou však podstatně vědami nomothetickými a přibližují se tudíž — podobně jako sociologie — methodě přírodních věd. Idiografie jest těmto vědám pouhým prostředkem a přípravou k vědecké nomothesi. Není tedy divu, že někdo, kdo jest ex offo nucen zabývati se zároveň vědami idiografickými a nomothetickými, směšuje lehce jednu methodu s druhou a to tím spíše, když poznává, že vnější substrát oněch tří věd jest vlastně totožný (lidská společnost a její vztahy). To jsou důvody vnější. Přistupme však nyní ke skupině druhé, která obsahuje důvody vnitřní, psychologické.

2. Již v první kapitole seznali jsme, že nepřikládá se všem vědám stejná hodnota a cena (příklad: geodaesie a astronomie). Tam mluvili jsme o velikosti a vznešenosti problémů, které určují jednotlivým vědám pořadí. Zde lze tuto větu doplniti a sice takto: Vědy nomothetické pokládají se vše-

---

[5]) Jak vidno, zahrává si s námi nepěkně ustálená nomenklatura: terminy, které si vypůjčily přírodní vědy od praktické činnosti právnické („zákon“, nomothese), nelze užíti ohledně vědecké činnosti právnické! —

obecně za vyšší a cennější než idiografické. To jest psychologicky lehce vysvětlitelno: odhalovati a stanoviti zákony přírodního a sociálního dění jest vyšší činností než pouhá deskripce (idiografie) přírodních a sociálních úkazů.

Dle řečeného jest tudíž psychologicky zcela přirozeno, že každý vědecky činný člověk má a priori tendenci k methodě nomothetické. Jen lidé duševně zcela nepatrní spokojují se zásadně čistou deskripcí (idiografií) přenechávajíce nomothetické použití svých idiografických prací jiným osobám.[6]) Zmíněnou tendencí k methodě nomothetické vyznačují se ve velké míře i mnozí právníci. Nestačí jim říci: „Skonstruoval jsem právnický pojem „státu“, o němž se domnívám, že jest methodicky případný, a pojal jsem do něho z methodologických důvodů znak souverennity“, nýbrž praví hrdě: „Doufám, že se mi podařilo d o k á z a t i, že pojem státu obsahuje nutně znak souverennity“ (podobně jako praví mathematik: „d o k á z a l jsem, že vlastností každého trojúhelníku jest, že součet úhlů činí vždy 180°“). D o k a z u j e-l i někdo něco vědecky, provádí vědeckou **n o m o t h e s i t. j. on** stanoví vědecké zákony. Analyse dříve uměle skonstruovaných pojmů není však nijakým d o k a z o v á n í m, jak jsme již svrchu ukázali. Právník, který spekuluje de lege ferenda, nemůže naprosto nic d o k á z a t i ve vědeckém smyslu; on pouze k o n s t r u u j e.

Naproti tomu jest ten, kdo spekuluje de lege lata, v jistém smyslu ovšem nomotheticky činným. **Neboť tím,** že vykládá

---

[6]) Tato deskripce nemusí býti vždy idiografií v pravém smyslu t. j. popisováním f a k t nebo d ě j ů, nýbrž může se také vztahovati na n á z o r y jinými lidmi pronesené. Tak s velkou oblibou mnozí vypisují, co řekl A o nějaké otázce, co B, pak co B řekl o názoru A-ově a A o názoru C-ově atd. (Srovn. k tomu výrok sv. A u g u s t i n a, de civ. Dei, L. 19, c. 3: Potius de rebus ipsis iudicare debemus, quam pro magno habere de hominibus quid quisque senserit scire.) Velice zazlívají tomu, kdo troufá si o něčem pronésti vlastní úsudek, aniž by znal veškeré názory, které kdy kýmkoliv o tomto předmětu byly vysloveny v literatuře, a vytýkají mu ihned „neznalost literatury“. Dalším charakteristickým jejich znakem bývá velká záliba v o d k r ý v á n í r o z p o r ů v názorech jiných lidí, což poněkud ostře vyslovil *Schopenhauer* větou: „Widersprüche aufzusuchen ist die gemeinste und von allen Strohköpfen geübte Art, ein Buch und System zu kritisieren.“ (Sch., Briefe, Reklam, str. 417.)

(analysuje) pojmy **někým jiným** (t. j. zákonodárcem) konstruované, může i **dokázati** správnost svých vět. Jemu jest zákonodárce a zákon to, čím jest příroda přírodovědci. On může tedy na př. dokázati, že jím podaný pojem „právnické osoby", „vraždy", „podvodu" atd. shoduje se s pojmem, který tanul na mysli rakouskému zákonodárci při kodifikaci občanského, trestního atd. zákona. Thema probandum či probatum (t. j. dokázaná věta) jest zde však pouze to, že vědeckou analysí osvětlený pojem jest totožný s pojmem, který stanovil zákonodárce — po případě pouze implicite — v zákoně. Tedy A (konstrukce de lege lata konstruujícího právníka) = A_1 (pojem zákonodárcem zamýšlený), **nikdy však správnost (pravdivost) či nesprávnost (nepravdivost) pojmů A a A_1 jako takových.**

Avšak naše moderní právníky zdá se ještě dosud strašiti duch *Kirchmannův*, jeho pohrdání právnictvím jako činností, která prý vůbec vědou není, jelikož může zákonodárce „jediným škrtem pera" pracné výzkumy její učiniti illusorními. Odtud horečný sklon k nomothesi za každou cenu.

Sklon právní vědy k methodě nomothetické, který jsme se právě pokusili psychologicky vysvětliti, jest dále příčinou velké většiny oněch nekonečných a velice neutěšených **vědeckých sporů** v právní vědě. **Dokáže-li** totiž někdo, že souverennita jest immanentní částí pojmu „státu", mohu já dokázati snad opak a třetí dokáže opět co tvrdil první. A jeden druhého hledí přesvědčiti, což se ovšem skoro nikdy nepodaří. Zvláštní to zjev, když na př. uvážíme, že mezi astronomy již dávno nikdo nepře se s *Galileem*, je-li svět kulatý! Nejvýznamnější vlastností takových vědeckých sporů a debat o správnosti či nesprávnosti právnických pojmů (de lege ferenda ovšem) jest jejich nekonečnost. Jsou to právě spory, které dle našich výwodů vůbec žádnými „spory" — ve smyslu vědeckých sporů mezi dvěma nebo více hypothesami — nemohou býti. A kdyby nebylo žádného jiného argumentu pro oprávněnost námi zde zastávaného stanoviska methodologického než toho, které spočívá v karakteristickém úkazu, že zpravidla žádná z bojujících stran nedá se poraziti a tudíž též žádná nezvítězí, stačil by tento jediný, aby prokázal absurdnost nomothetické tendence v právní vědě.

Když tedy již sama přirozená povaha vědecká svádí vědecky činného právníka k methodě nomothetické, stává se nebezpečí tohoto psychologicky pochopitelného sklonu tím větší, když jeho specielní věda uvádí se methodicky v zásadní spojení s vědou jinou, jejíž methoda jest naprosto protichůdnou právnické. To činí ti, kdož zastávají sociologický směr v právní vědě (hlavně veřejnoprávní), žádají „sociální nazírání" na právní instituty, nespokojují se jednoduchými, avšak za to logicky přesnými právnickými pojmy, nýbrž volají po „prozkoumání" a „prohloubení" těchto pojmů se stanoviska sociologického atd.

Tento směr značí dle mého skromného úsudku imminentní nebezpečí pro další zdárný vývoj právní vědy, pročež myslím, že nelze vhodněji ukončiti tuto kapitolu než protisociologickým heslem: Právníku, zůstaň tím, čím jsi, t. j. p r á v n í k e m!

Příspěvek k výkladu zákona o zachování jazyka českého z r. 1615.

Napsal *dr. J. V. Šimák.*

O pověstném sněmu r. 1615 vydán byl i známý artikul o zachování jazyka českého. Má již svou literaturu (Zíbrt, Bibl. IV., str. 167, č. 3019 až 3029, č. 3027 však na udaném místě v Hlasu N. se nenalézá), ale budí dodnes úvahy i polemiky, neboť není dost jasný a má v sobě i záhady. Nelze si mysliti vážnější sebeobžaloby stavovské, a přece výsledky nebyly nijaké, pro budoucno zní artikul velmi ostře, takže bývá uváděn od některé strany za dokument kulturní nesnášelivosti. A zas často je odsuzován jako jalová, trivolní tiráda bez podstatného významu. Čím vlastně měl býti?

Podstatný výklad zákona toho podal již Gindely (Děj. č. povstání I. 97—101), že jedná se tu o věc převahou politickou, aby bylo ztíženo nabývání inkolátu, a že objasniti možná článek ten pouze z okolností, které ho provázely. Jest pak dále třeba uvědomiti si, že stejný zákon vydala si r. 1609 — po odtržení od Čech — i Morava, a že Čechové namnoze jen příkladu moravského následovali. A jeví se též novějším kritickým probíráním událostí z těch let, že stavové čeští při všech svých vadách a chybách přece nebyli tak neschopni a špatni, aby jich neúspěchy bylo lze vysvětlovati jen jejich egoismem a krátkozrakostí. Úplně zákon z r. 1615 vysvětliti — není ještě možná. Nesnáze plynou z formální stránky

i z věcné. Sněmovní písemnosti nejsou ještě vydány a text, jejž máme pouze u Skály I. a v tišt. artikulích, trpí chorobou své doby, rozvláčností a nepřesnou stilisací. Krom toho neznáme dosud dobře okolností, ze kterých a pro které usnesení stavovské vyplynulo.

Proti komu čelí vlastně zákon? Proti Němcům? Vskutku mluví na jednom místě o Němcích, dosazovaných na fary a školy, a na druhém, na závěrku, zapovídá Němcům v městech nazývati se „obcí německou“. Také sotva který jazyk jiný mohl ohrožovati existenci a práva řeči domácí. Ale všude jinde nařízení zmiňuje se jen *o cizozemcích.*

K poznání, zdali opravdu ohrožen byl jazyk český v ten čas, a jak, schází monografie o národnostních poměrech v zemích našich v době předbělohorské; krom studií Z. Wintera o Praze a městech královských nemáme práce podobné o venkově, ač materiál je hojný a problém lákavý. Mapka germanisace v rozl. obdobích dojista by byla pomůckou neocenitelnou.

K jedné otázce lze odpověděti hned nyní kladně, ač nikoli všeobecně. Možná zamítnouti mínění nedoložené, avšak stále kolující, že germanisace předbělohorská byla výsledkem a zas i účelem reformace; vždyť germanisováno bylo stejně i se strany protireformační. Arci lze připustiti, že náboženská dohoda s Němci učinila germanisaci možnou, ježto zmizelo nepřátelství národní, že přílišný náboženský zřetel odvracel pozornost od důsledků národních, konečně, že reformace tam, kde Němci již byli, značně je posilovala. Jinak však šíření se německého živlu, zvláště po vsích a v nových koloniích na horách (sklářů, horníků, papíren etc.) jest, jako ve XIII. stol., povahy *ryze hospodářské* a prýští ze snahy po intensivnějším vykořištění ladem ležící půdy a po snazším výdělku. Pro víru by se k nám z Němec lidé nebyli stěhovali; tam měli více méně volnost, u nás mohli se nadíti nesnází. — Také o této kolonisaci postrádáme dosud soustavné studie.

Prý také česká šlechta ráda přijímala Němce z krajin evangelických mezi sebe, aby měla v nich posilu proti dvoru ve snahách svých politických a náboženských. Mínění toho bylo by ovšem potřebí dříve dokázati. Probíráme-li tituláře z let ok. 1600 a srovnáváme-li potom podle místopisných pomůcek (Sedláčkova Míst. slovníku a Hradů), pokud půda svobodná přecházela v cizí ruce, jeví se tato ztráta ku podivu menší, nežli by se čekalo. Národní škoda se zmírňuje i tím, že proměna držby se děje většinou v území již poněmčeném. Přirůstá sice stále rodů německých a to měrou povážlivou — Čechů se jmény německými je nevelký zlomek — ale toto nebezpečenství hrozí jen městům, poněvadž daleká většina této šlechty je drobné zemanstvo úřední, manské a z erbovních měšťanů, jež statků zemských vůbec nemá.

U některých rodů německých jest patrno, že nebylo možná v XVI. stol. bránit jim v nabývání inkolátu a v zakupování půdy i v končině české. Buďto byly již v Čechách ode dávna usedly, nebo přestěhovaly se z vedlejších zemí, nebo nobilisovány z domácího obyvatelstva. Tak Bibrštejnové, od XIII. stol. na Frydlantě a Liberci, v XVI. stol. nabývají Děvína a Kosti; stejně Fictumové, Hardekové, Schleinitzové, Tetourové, Trautenbergerové,

z Walsee a j. trvají v zemi od XIV. až XV. stol., z rodu rytířských na př. Elsnicové, Hozlaurové, Kelblové, Knoblochové, Planknarové. Z nich některé osoby i větve se i počeštily.

V XVI. století nově přibyli — ale jen do krajů německých — z významnějších rodů ku př. r. 1515 na Děčínsko Solhausové z Míšně, 1526 z Bünau odtud, 1530 Jandorfové na Trutnov, 1556 Oppersdorfové na Dub ze Slez, 1558 Radernové z Lužic na Frydlant, později Hoffmannové z Grünbüchlu ze Štýrska a Mehlové ze Strelice z Lužic na Grabštejn, Müllnerové z Mülhausu z Falce na Mimoň, Starschedlové, Fünfkirchnerové, Kolonové z Felsu a j. Trvaleji v českých územích (pokud lze vyhledati) zakoupili se pouze Ungnadové ze Suneku z Kranjska r. 1534 na Hluboké, Stubenberkové (ze Štýrska) r. 1546 na N. Městě nad Medhují, Kurzbachové z Trachenberka (ze Slez) na Rabí r. 1549, r. 1554 na Helfenburce, Thurnové (z Korutan) r. 1561 na Lipnici. Okolnosti však ukazují, že toto zcizení české půdy sotva mělo následkem nebezpečenství germanisace. Ano i tam, kde vskutku v českém kraji provozována byla německá kolonisace vsí (jako na Kostecku, Rohozecku, M. Skalsku), němečtí osadníci ve druhé, třetí generaci se počešťovali.

Podobá se tedy celkem, že — nehledíme-li k městům — zákon o zachování jazyka českého r. 1615 neměl *hlavní* motivaci svou v obavách o jeho existenci.

Dí se v zákoně, že „vždy více do země cizinců přibývá, usazují se, své živnosti a obchody vedou, *velikých statků* docházejí, *na ouřady rozličné obzvláště v městech*, městečkách, mnozí neumějíce tří slov českých a práva tohoto království povědomi nejsouce, *dosazováni* bývají. Na kollaturách, kde žijí přirození Čechové, dosazují se *kněží cizozemci, jazyka českého neuživající* . . ." Úvaby hořejší a tato místa zákona dávají tušiti, že artikul z r. 1615, třeba nepopíráme jeho význam národnostní, vedle toho a větší měrou má tendenci *politickou* a — třeba skrytě — i *náboženskou*, a to nikoli proti cizozemcům samým, jako proti vládě.

Vzpomeňme, že na sněmě r. 1615 právě se sváděl první veliký zápas vlády, hledící se zbaviti následků bouří r. 1608—1611, s vítěznými dosud stavy, a že vládě v zoufalém, na vše odhodlaném úsilí inkolát cizincům dával řadu spolehlivých spojenců.

Sestavil jsem soupis osob (i právních), kterým od r. 1526—1615 dostalo se v Čechách inkolátu. Nalezneme jména jich ve „Sněmech" a pak v orig. listech přiznávacích k zemi od osob těch složených k deskám zemským, nyní v archivu zemském.*) Obé se navzájem doplňuje. Listů přiznávacích nemáme před r. 1541 a zase „Sněmy" neuvádějí všech propůjčení inkolátu. Možno, že počet pro dobu před r. 1541 není úplný a lze výjimky připustiti i pro pozdější, ježto zase přiznání některých osob, uvedených ve „Sněmech", v archivu scházejí. Někdy přijetí se stalo dříve, přiznání později; tu položil

*) Upozornili mne na ně a propůjčili pp. koll. dři Krofta a Novák J. B., jimž upřímně děkuji.

jsem jméno k roku přijetí. Absolutní jistoty není konečně potřebí, ježto běží o čísla poměrná.

V pravém sloupci umístěna jsou jména osob, o nichž *výslovně* jest řečeno nebo známo, že byly ve službách dvora či vlády, neb aspoň, že došly inkolátu na přání a přímluvu královu. V levém sloupci poznamenáni ostatní, o nichž zápis nic takového nepraví.

1526	2 pp. Bünau z Míšně, kteří koupili r. 1515 Děčín.	
1530		Krištof z Jandorfa, král. úř.
1541	Jindř. z Wildpachu na Kralupech.	
1543	5 bratří z Bünau.	
1544	Kryštof hr. z Tarnova na Roudnici (z Pol.).	
	Hendrych z Mattic.	
1546	Vclf ze Stubenberka na N. Městě nad M. se 4 syny, přizn. 1548.	
	Krištof z Berbirsdorfu se 2 syny.	
1547	Arnošt falckrabí Rýnský, arcib. Salcburský, přiz. 1549.	
1548	Jiří a Hanuš z Czirn.	
1549	2 bratří Hartyšové z Hartyše (kdyby koupili statek).	
1552	Vclf Rylke z Lindy.	dr. Lud. Šradin z Šorndorfu, dvor. rada.
	3 bratří ze Stansdorfu.	
1553	Jiří Kreisstan z Kreisstanu.	Ludv. Tobar z Ecnfeldu, cís. rada, dvořenín arc.
		Otto z Neudecku, cís. rada.
1554	Fridrich z Lenu.	Jan Lorenz Šradin z Šorndorfu, úř. arciknížecí, přizn. 1556.
	Volf Štamperger z Štanpergu.	
	Volf Gyglingar z Kneiselsteina.	
	Lorenz Gyglingar z Kneiselsteina.	
1555	Kryštof Karlovic z Karlovic.	
1556		Florian Griespek z Griesbachu, král. rada.
1558		Ondř. Teywl, štolmistr arc. Ferdinanda.
		Julius z Hardeka, cís. truksas, rada.
		Ondř. Gallus z Galli, lékař arc.
1559	Jan Stansdorf ze Stansdorfu.	

1561	Kryštof Moric z Felsu. Mik. z Salmu. Dominik Winar z Meranu.	Herrmann Igl rada něm. sekretář. Martin Mamminger z Logu, arc. kuchmistr. Kašpar z Felsu, komorník arc. Karla. Jan Griespek z Griesbachu, služebník arc. Jan Wellinger z Fehynku, rada arcikn. Ambrož z Thurna, rada arcikn. Franc z Thurnu, hofmistr arcikn. Adam Hohenwarter, král. kráječ.
1564	Balt. Prog z Sybenhyrtu. Jan Leitold Gecz z Geczowa. Mik. z Karlowicz. Kryštof Zedwicz s 9 syny. Ondr. Khyn z Khynu. Kryšt. Dornham z Dornhamu.	Scipio z Archu, rada. Balt. Batthyany, sluz. Ludv. Ungnad ze Sunneku maršálek dvoru král.
1565	Rudolf z Karlowicz.	
1571	Jiřík z Berbisdorfu. Urban Pfefferkorn z Ottopachu.	Lad. Banffi komor. král. truksas. Pavel Banffi bratr jeho.
1572	Jindř. Gravinger ze Saleka.	
1575	Jan Tuchar z Severova se 2 syny. Kašpar z Schönberka. Štěpán z Ercinku, prizn. 1579. Jindř. Pfefferkorn z Ottopachu. Jan Precht z Rotmberka. Günther z Bunu úř. na Blankstejně. Jul. z Salmu. Jiř. Fink z Finkensteina. Jiří z Rogendorfu.	Kašpar z Ladronu, cís. rada. Jindř. Mannstein z Puppenheimu forštmistr v Pardubicích. Tom. Leštinský z Podhajic úř. nad hajnými. Kryšt. z Althanu rada dvora se 2 bratřími dvořany. Jan Vilém z Rogendorfu maršálek a hofmistr v Rak.
1577	Flor. Pravětický z Radvanova.	2 pp. z Harrachu cís. radové.
1578	Jan z Šenberga. Jiří z Šenberga.	
1579	Mik. Fictum z Eckstetu na Hoře sv. Kateřiny. Hanuš Tuchar z Severova. Kryštof z Lindneru. Jan Jiří Purgstaller z Purgstallu. Hylmar z Quernheimu.	Ditrich z Švendy cís. jagrmeistr. Daniel Avostalo de Sala, cís. paumistr. Mich. Kastner z Gynu služ. v kanceláři. Jiří Mehl ze Střehce, místokancléř. Balt. z Salis na Dobřisově, hejtman na Plané. Mik. z Nostic, rada cís.

1580	Bernard z Tovaru. Mich. Kremer z Kynigshofu.	Tham z Sebotendorfu, cís. pfenningmeistr. Jan Crato z Craftheimu, cís. lékař. Melichar z Rädern, cís. maršálek, na Frydlantě a 3 bratří. Pavel z Lidlova, cís. rada.
1581	Jiří z Šverinu. Oktavian Spinule. Jan z Manriku. Adolf z Hogu. Jak. Berweg z Kunwaldu.	
1582	Jan z Žerotína.	Ferd. z Lokšan, rada arc.
1583	Pp. z města Jihlavy. Balt. Šinovic z Ungersberdu na Fridnavě. Desid. Labbe, Dr. práv.	Ferd. Albr. Hoyos, komor. arc. Arnošta, přizn. 1585. Pavel Sixt Trautson, dvor. rady presid. místodržící, přizn. 1585. z Herbersteina, cís. úř.
1584	Vác. Strnad z Tryskovic na Pitkovicích.	Jan hr. z Rozdražova, hofmistr arciv. Alžběty, ovd. král. franc. Jiří Pruskovský z Pruskovic, na Bílé a St. hradě, cís. rada. Daniel Pilgram z Pilgramu, cís. hejtman na Krupce. Melichar z Preytenbachu, dvor. rada a kuchmistr.
1585	Jan Jetřich z Žerotína na Smiřicích. Jiří st. z Karlovic, na ten čas v Magdeburce. Haubold ze Starschedlu. Frant. z Salis. Hekt. Weis z Mifflingu, přizn. 1589.	Jul. Caesar Gonzaga, cís. orator. Hans Albert z Princstanu, cís. úř. Balt, Trautson, rada arc. Fda. Volf Arnošt z Wiršperga, dvor. rada, nejvyšší nad rejthary. Sebald z Plauen, rada cís. kom. v Rak. Michal Keck z Šwarcbachu, cís. paušraibr hradu Praž. Porfirio Bosso, cís. kamrdýnr, přizn. 1586.
1587	Barbora z Breitenbachu.	Frid. z Žerotína na Židlochovicích, cís. rada.
1588	Šim. Ungnad z Suneku na Bernsdorfě a Hymlštejně. Vil. z Donína. Ferd. z Oprštorfu na Častolovicích a Týništi.	Kašp. Bernaur z Felburgka, cís. kamrdýnr. Vil. z Oprštorfu na Heřm. Městci, Kozlí a Slavěticích, komor. arc. Max. Jiří z Oprštorfu, cís. kraječ. Ferd. Geyer z Osterburka, cís. truksas, přizn. 1589.

1589		Mik. z Nostic na Tesavě, cís. rada.
		Jiří Perger z Pergu, exped. v kanc. č.
		Bartoloměj z Pergu, bratr jeho.
		Edward Kelley (alchymista).
		Marek Lidl z Lidlova a v Čírniku, cís. rada.
1590		Konrad Mayer z Poksdorfu, hejtm. nejv. purkrabství.
		Alfons Montecucoli, cís. mundšenk a štolmistr arc. Alžběty, král. franc.
	Mauric Stromer, MDr.	Jeron. z Kaprýn, cís. kamrdýnr.
	Damian z Peychsdorfu na Kálku.	Bart. Quarinon, MDr. životní cís.
	Henr. Kurzbach z Trachemburka.	
1591	Jách. sv. p. Malcan	Mauric. z Sebotendorfu, cís. kraječ.
	Zikm. Belvic z Nostvic na Liběchově a Střenicích.	
1592	Frid. Šeflinger z Ryrsdorfu.	
	Jan Vác. Vencelík z Vrchovišť na Třešti.	
	Jan st. z Horneka.	
	Kašp. Šveynych z Borova na Kožlí.	
	Arkleb z Kunovic na Brodě Uh.	
	Jách. Metych z Čečova.	
1593	Václav Procek z Cetně.	Lud. Kolloredo z Valsee, cís. komor.
	Pavel Procek z Cetně.	Bart. Spranger, cís. kom. malíř.
	Albrecht Navoj z Dúlného na dvoře v Dobré Vůdě.	Gabr. Streyn, cís. dvor. rada.
	bratří: Krištof Šlivic ze Šlivic a M. Vandresu.	Vil. z Grumpachu, hejtm. kníž. Bamberského.
	bratří: Kašpar Šlivic	
	bratří: Melichar Šlivic ze Šlivic.	
	Kateřina z Ludanic na Č. Krumlově.	
	bratří: Jetřich ze Starschedlu	
	bratří: Inocenc ze Starschedlu.	
1594	Fil. Fanchelius z Banzu MDr.	
1595	Andr. Schollius z Elsaufu MDr.	Tom. Sonner, správ. úřadu nejv. kuchmistra a kontrolor cís.
		Pav. Zikm. z Geynova MDr., lékař cís.
		Tibur. Henckreich z Šefenberku, cís. rada a uher. sekretář, přízn. 159[illegible].

1596	David z Logau. Karel Ungnad z Suneku. Jiřík Přepyský z Rychmburka na Dřínovém v Mor.	Lor. Šitter, cís. vrch. třicátník v St Hradech Uh. Jindř. z Logau, řádu sv. Jana, cís. panatýr. Karel Magno, cís. dvořenín. Jeron. Bong, sekr. dvor. komory.
1597	Albrecht ml. Meczerod z Meczerodu. Seifrid z Rabnova na Ryčnově David Neymair. Kašp. Vil. z Minkwicz.	Jan z Serýnu, cís. kraječ. Fr. z Nadasdi, cís. rada, štolmistr v Uh. Mik. Palfy z Erdödu, cís. rada, komor. v Uh. Jan Barvitius, cís. rada, Dr. práv. Jan Frid. Hoffman z Grynpichu, hofm. ve Štýr. Volf Šebest. Hoffman z Grynpichu. Ferdinand Hoffman z Grynpichu, praes. kom. Trnovanský z Ostřesan. Petr Pavel z Grangie, cís. rosbereitr. Jan Popp, cís. kamrdýnr, s 2 příbuznými.
1598		Petr Rodter, cís. dvořenín. Max Pertold z Saxengenku, služ. cís. kom. Jan Fil. z Berlichingen (na příml. cís.).
1599	Abrah. Bok z Boku, saský rada (přizn. 1606). Max. z Černovic. Joach. z Abšoczu.	z Bunsonu Jan, ingrossator. Lad. Pethe z Hethes, cís. hejtm. v Košicích. Štast. Mošovský z Moravčína, cís. truksas.
1600	Tob. Šarfenberg z Lindenthalu na N. Dvoře a 2 bratří. Jiří Vik z Vikova na Leitersdorfě.	Kašp. z Milštejna, cís. hejtm. na Brandýse. Kašpar opat a konvent v Křesově. Eraz. z Oderu, cís. proirzioner.
1601	Mat. Stubik z Kynygsteina a 4 bratří.	Ondř. z Lidlova, cís. služ., komisař celní. Jan Port z Arlsberka, na cís. příml. Petr z Lindenthalu, cís. dvořenín. Jeron. Puchfelder z Presott, cís. lichtkammerer. Kryštof Preg z Karlšperka, cís. hejt. v Oseku. Pankrác Preg z Karlšperka, bratr jeho. Kryštof z Burgsdorfu, cís. truksas.

1602	Jan Kergl z Karlšpachu na Mirošově.	Karel z Lichtnštejna, cís. t. rada.
	Ondř. Grosweyner z Weysenpachu.	Kunrat Meynel z Hinšpachu, na cís. příml.
	Virgil Tandl z Egenfelda.	
	Hynek Kozlovský z Kozlova uř. na Kumburce a Vel[illegible].	
	Havel Skočnodvorský z Špinburka.	
1603	Kryštof z Fürstenberka a syn Vratislav.	Jan Bern. Fünfkirchner z Fünfkirchu, rada dvor. kom.
	Řehoř z Bernic.	Kašpar z Logu, cís. hejt. na Chomútově.
1604	Zach. Radesinský z Radešovic na Radiměři.	Kašpar Rucký z Ruc, cís. komorník.
	Samuel Radešinský z Radešovic na Radešíně a Mitrově.	Zikm. Bathory, býv. kníže Sibiňský.
	Jonáš Poušt z Libštátu.	Jan Tonner z Truppachu, cís. rada.
	Kater. Žofie falckraběnka a 2 sestry její roz. kněžny Lehnické.	Ondř. Šobloch z Lindavy, cís. rada.
	Mich. Khal z Kalmansdorfu.	
	Jan a Petr Šenvicové z Ungersberku na Fridnavě.	
1605	Pavel Šinovec z Ungersberku.	Jiří Prentler, cís. úř.
	Volf Ziegler.	Volf Unverzagt, praes. dvor. kom.
	Meckbach (z Bramb.).	Št. Caretto, úř.
		kníže Gonzaga.
		Mollart.
		Martinelli.
1606	David z Logu.	
	Mart. Kraus.	
	Dan. Krauš a 3 synové.	
	2 bratři z Boku.	
1607	Ondř. Hoffman z Grynpichlu.	Fil. Lang z Langenfelsu, cís. kom.
		Boh. z Náchoda, cís. mundšenk.
		Jiří z Hohenlohe, cís. rada.
		3 pp. ze Strahlendorfu.
1608	Kryštof z Donína.	Jan Dyenberg, cís. dvořenín.
		Oktav. Roboreta, cís. lékař.
1609	Hendrich Stvěřínský.	Jan z Černhausu, vál. rada.
	Šimon Weisman MDr.	Štěp. Šmid z Freihofu, cís. úř.
	Jan Neumeier z Windenwertu.	
	3 z Kotwicz.	
	Vác. z Radostína na Ostrově.	

1610	2 Hockové.	Alex Debner, lieutenant.
	Lazar Henkl z Donnersmarku.	Rietman, rada dvor. kom.
	Jak. Kurz ze Senftenova.	Ehrenpreis, úř. cís.
1611	Abrah. z Donína na Vartmberce.	Volf Zik. z Lozinsteinu, cís. rada.
		Andres Mayhe, lieutenant.
	Frid. Langbach z Limberka.	
1612		Frid. Rucký z Ruc.
		Gotfr. Hertl, cís. rada.
		Pavel Michna z Vacinova, sekret.
1613		5 Fruhweinů, cís. služ.
1614	Vratisl. z Fürstenberka.	Frid. z Černhausu, cís. rada.
		Jerger z Tolletu, cís. rada.
		Karel Han. z Donína, luž. vojt.
		Jan Mat. z Glauchova, rentmistr.
1615	Jeron. z Nostic.	Eraz. ze Starhemberka, cís. úř.
	Adam z Penczigu.	Jan Gerger z Tolletu, cís. hofmistr.
	Jiří z Viršperka.	Karel Gerger z Tolletu.
	Khynik z Khynikfeldu.	Alex. z Oldenburka, cís. forstmistr.
	Kunrat z Amsteten.	Ondř. z Ostešova, hejtm. křivoklátský.
	Landshutter.	
		Eisen z Lehrberku, rada nad appel.

Sečteme-li počet (město Jihlavu, klášter a p. čítám vždy za 1 osobu), objeví se výsledek tento:

Z doby králů Ferdinanda I. a Maximiliána II. (1527—76) přijato bylo osob 92 a z těch přičiněním dvora 25 = 27%; z doby Rudolfa II. (1576—1611) přijato bylo osob 226 a z těch přičiněním dvora 113 = 50%; z doby Matiášovy až po vydání zákona (1611—1615) přijato bylo osob 25 a z těch přičiněním dvora 18 = 72%.

Procenta tato by snad ještě vzrostla, kdybychom znali bezpečně osoby, u nichž není poznamenáno, jak dosáhly obyvatelského práva. Tak sotva lze mysliti, že bez vlivu králova ucházeli se o inkolát ku př. r. 1547 arcibiskup salcburský, r. 1561 Mikuláš Salm, neb osoby, jichž jméno ukazují na původ vlašský či španělský, neb o jichž rodech víme, že prve nebo potom věrně sloužívaly dvoru, jako Dornheimové, Donínové, Fürstenberkové, Metzradové, Malcanové, Nosticové a j.

Patrno tudy, že v době pozdější, ne-li jediným, aspoň hlavním původcem cizí immigrace a nabývání inkolátu jejího byla vláda, a že od od r. 1576 počet osob, jímž vláda opatřuje v zemi právo, povážlivě roste.

Podle zřízení zemského noví tito obyvatelé měli se naučiti jazyku českému, ale nedbali, a vláda je v tom spíše podporovala. Dříve nebyl zjev ten tak nápadný, ale jeho zmáháním vzbuzena konečně pozornost stavů.

Rostlo nejenom nebezpečenství jazyku, ale též postavení stavovskému. O většině osob, císařem protežovaných, lze za to míti, že byly katolíky; z nekatolíků sice mnozí — potom — dostali se dokonce v oposici proti vládě

(jako Thurn, Kolona, Frühweinové), ale přece s převahou osoby císařem doporučované bylo považovati za osoby vládní.

Od konce XVI. stol. zjednávání inkolátu pro cizince bylo patrně kusem vládního programu absolutistického a protireformačního. „Obyvatel" mohl účastniti se sněmu, mohl dosíci úřadu; z nich vybírala vláda své nástroje v úřadech k protireformaci a jimi sílila šiky k chystanému útoku proti stavům. Tak jen nátlakem vládním dostali se na Moravu Dietrichsteinové třeba vůbec neuměli česky, a víme, že hned Zikmund z Dietrichstejna chtěl se na sněmě uplatňovati pouze němčinou. Vskutku pak i v Čechách z těchto nových obyvatelů vyšli přední podpůrci vládní politiky. Donínové, Strahlendorfové, Fürstenberkové, Nosticové, Michnové a j.

Právě roku 1615, kdy sveden byl tuhý zápas mezi oběma stranami, končící se porážkou stavů — nepochopitelnou a nevysvětlitelnou —, zjednáno právo hned 12 osobám najednou. Mezi nimi je známý Ondřej z Ostešova, hejtman křivoklátský, tvůrce protireformace v N. Strašecím, jež tolik pokřiku v Čechách spůsobila. Možná, že i na sněmu r. 1615 právě majoritou těchto obyvatelů vláda zvítězila.

Z přistěhovalců vládních v král. městech možná dosazování onino do rad „neumějíce 3 slov českých", jen pro svou víru a smýšlení; přece král. města měla svou volbu konšelů v rukou a sotva by toho dopouštěla, ale královský podkomoří nedbal návrhův a sázel konsely proti vůli obce i rad podle spolehlivosti vládní. Na to nářky z Moravy i z Čech přehojné.

Co se týče kollatur, je škoda, že zatím nelze zjistiti, kde se tato změna — rozhodně násilná — stala a tudíž, co na žalobě pravdy. Že by podobojí vrchnost česká dosadila do české osady cizince, zejm. Němce, neznalého jazyka českého za kněze neb učitele, jest absurdní. Že by učinila tak evangelická vrchnost německá, je málo pravděpodobno, právě že byl národní směr a z důvodů *náboženských* by nebyli dávali kněze, kterému by druzí nerozuměli; nášli mezi podobojími nelze pochopiti a bylo kněží dost. Vždyť právě vyloučili ze zákazu školy a kostely německé *nově založené, a mohli proti nim obrátiti se* [illegible]. Aby sami na se evang. stavové ukládali pokuty tak veliké, je nemyslitelno.

Avšak *vnucování* kněží v té době *lze* předpokládati *na straně protireformační* a kněz katolický v ten čas spíš nalezen byl z cizinců nežli domácích. K doleživému průkazu arci potřebí podrobného soupisu, ale ku př. katoličtí kněží Katzinger, farář v Třebenicích r. 1614, Kemp, děkan poděbradský, Lotzecker, far. v Praskolesích r. 1613 spíše jsou Němci nežli Čechové. Kapucíni a Františkáni v Praze vesměs, Jesuité většinou byli cizozemci, a užila-li jich vrchnost katolická, sotva vadilo jí, že česky mluví nedokonale. Také spolek protičeský, o němž se zákon zmiňuje, že členové jeho se zavazovali nemluviti česky, spíše nežli domácím hodí se kruhu cizích dvořanů, kteří z pouhé zpupnosti se vzpírali Zřízení zemskému, aby se učili jazyku českému, a to bez obavy, když ani panovník jazykem tím nemluvil.

Dáme-li zákonu z r. 1615 význam politicko-náboženský, daleko lépe se vysvětlí, nežli z pouhého zřetele národnostního. Stavové tehdy buď př

věděli nebo tušili, že sněm se neskončí jejich úspěchy, a tudíž chtěli aspoň do budoucna omeziti příliv vládních sněmovních pomahačů. Přímo odepříti inkolát, zejména přimlouval-li se císař, z pravých důvodů, bylo nesnadno; jazykový však zákon, proti němuž vláda nemohla se opírati, dával příhodnou záminku k vyloučení nepohodlných cizozemců na delší čas ze sněmů i z úřadů. Zřejmě, zdá se, mluví pro to prohibitivní opatření, aby cizozemský rod, i když se česky naučí, *do třetího kolena* nesměl míti úřadu; pro pouhou ochranu jazyka ustanovení toto nemělo by smyslu.

Ani poslední odstavec, kde se zapovídá, aby Němci v městech nenazývali se obcí německou, poněvadž v Čechách jsou obce jen české, *nemá* vlastně tendence jazykové. Nikoli na němectví, nýbrž *na politický* význam slova „obec" klade se důraz; nemyslí se tu obec jako „*osada*", nýbrž jako *příslušenství* všech k zemi. Přece bylo zjevno, že jest v Čechách množství osad ryze německých; a zákon by nemluvil o obci, nýbrž *o obcích*. „Lidé *obcí německou* (nikoli obcemi německými) se jmenují . . . ježto v témž království o žádné jiné *obci* (nikoli o obcích) mimo *obec českou* se neví."

Dáme-li zákonu tento výklad, vysvětlí nám i okolnost, jež jináč byla by čirou frivolitou, že hned z tohoto zákona v nejdůležitějších místech, v Praze a jinde, připuštěny byly rušivé výjimky, a že zákon vyhlásil sněm, v němž po straně stavovské měli hlavní slovo sami Němci, Kolona, Thurn a Šlik.

LITERATURA.

Všeobecná část.

Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a přítomnosti. Napsali: Dr. Jaroslav Bidlo, Dr. Ant. Boháč, Dr. Vratislav Černý, Dr. Václav Dvorský, Dr. B. Franta, Dr. Jiří Guth, Jan Hejret, Antonín Jirák, Dr. Karel Kadlec Dr. H. Máchal, Dr. Zd. Nejedlý, Dr. B. Prusík, F. J. Rambousek, Dr. Josef Scheiner, Fr. Táborský. V Praze 1912. Nákladem Jana Laichtera. Stran 777.

Konečně dočkala se česká a vůbec slovanská veřejnost díla, k němuž podnět byl dán na slovanském sjezdě v Praze r. 1908. Nadšení účastníci sjezdu, Rusové a Poláci, věnovali na dílo to skoro 4000 korun. Slovanské veřejnosti mělo se v krátké době dostati knihy, která by všestranně poučovala o všech větvích slovanských. Redakční komise usnesla se dne 11. ledna 1910, aby prvá část díla vyšla před Sofijským slovanským sjezdem, část druhá pak nejdéle do podzima r. 1910. Zatím však záhy seznáno, že úkol není tak snadný, a z různých příčin kniha uzřela světlo teprve na počátku ledna r. 1912. Ačkoli dílo vzrostlo na hezky velký svazek, zůstalo přece jen torsem. Všestranného obrazu o Slovanech jím nenabýváme. Schází zejména jedna z nejdůležitějších částí, stať, jež měla nás seznámiti

s hospodářskou a finanční zdatností slovanských národů. Odborník pro tuto část se mezi českými slavisty bohužel nenašel.

Dílo skládá se ze tří částí. V prvé podává prof. Dr. Jar. Bidlo historický vývoj Slovanstva. Pojednává nejprv o vzniku států slovanských, pak o středověkém rozkvětu Slovanstva, načež líčí počátky úpadku, pak úpadek samý a po kapitole o slovanském obrození a romantismu končí hlavou „Ve znamení realismu a socialismu".

Mnohem větší část druhá „Současný stav Slovanstva" zahájena je statí Ant. Boháče „Sídla a statistika slovanských národů". Následuje nejdelší příspěvek díla, „Státní zřízení a státoprávní postavení slovanských národů" od podepsaného referenta. Látka je roztříděna pod záhlavími Rusové, Ukrajinci, Poláci, Čechové, Slováci, Slovinci, Chorvati, Srbové, Bulhaři.

Další stať „Náboženské a církevní poměry národů slovanských" pochází od Dra Jar. Bidla. K ní se řadí článek podepsaného referenta „Autokefální církve pravoslavných Slovanů". Antonín Jirák přispěl statí „Školství národů slovanských", prof. Dr. J. Máchal článkem „Obzor literatur slovanských", Fr. Táborský statí „Čtyři kapitoly o slovanském umění výtvarném (kapitola ruská, polská, česká a jihoslovanská), od prof. Dra Zdeňka Nejedlého je článek „Slovanská hudba", od Jana Hejreta příspěvek „Slovanská žurnalistika".

Část třetí má nadpis „Sokolstvo a turistika". Článek „Sokolstvo" napsal Dr. Jos. Scheiner. O stať „Slovanská turistika" rozdělili se Dr. Jiří Guth, Dr. Boh. Franta, Dr. V. Dvorský, Dr. Vrat. Černý, F. J. Rambousek a Dr. Bořivoj Prusík. Předmluvu napsal poslanec Dr. Karel Kramář. Redakce ukončila dílo „Doslovem". Kniha opatřena je rejstříkem jmen a věcí a Niederlovou národopisnou mapou Slovanstva.

Značná část obsahu „Slovanstva" vymyká se naší kritice, a kritika části této v časopise právnickém byla by i nemístná. Nehodláme se však pouštěti do podrobné kritiky ani té části, která by čtenářstvu našemu nebyla vzdálena. Jednu stať nemůžeme však nechati nepovšimnutou. Je to článek prof. Dra Jar. Bidla „Náboženské a církevní poměry národů slovanských". Ani této stati nevěnovali bychom větší pozornost, kdyby nás k tomu autor přímo byl nedonutil. Na str. 346 dotýká se totiž pisatel v poznámce pod čarou podepsaného referenta. Praví doslovně: „Poněvadž spisovatel, jenž byl požádán o napsání dotyčných odstavců, v poslední chvíli redakci přítomného spisu oznámil, že úkolu svému dostáti nemůže, a poněvadž spis přece bez nich vydán býti nemohl, uvázal jsem se napsati na rychlo několik nejdůležitějších informací, jsa sobě dobře vědom velikých obtíží a ovšem i nedostatků své práce".

Není pravda, že podepsaný referent v poslední chvíli oznámil, že nemůže napsati stať o náboženských a církevních poměrech u Slovanů. Uvolil se napsat — bez vyzývání — pouze část o autokefálních církvích pravoslavných Slovanů a oznámil to nejdříve ústně a pak opětovně písemně, a sice ve schůzi redakční komise dne *24. května 1910*, tedy nikoli v posled-

chvíli. Nepravdivá poznámka prof. Dra Bidla má patrně za účel vzbudit: u kritického čtenářstva shovívavost s jeho článkem „Náboženské a církevní poměry národů slovanských". Je-li však shovívavost na místě, ukáže několik příkladů autorovy důkladnosti.

Na str. 378 dole praví prof. Bidlo, že slovinští katolíci náležejí diecési Krš ké (v Celovci), Lavantské (v Mariboru) ......, v Uhrách k Sombotelské. Tolik nečeských názvů! Celovecká diecése se nazývá Krckou (Krka, Gurk, žádný Krš), mariborská Labudskou (Lavant je název *německý*). Sombotel česky se neříká, nýbrž Kamenec (Steinamanger), který se pouze maďarsky nazývá Szombathely, a slovinsky správně Sobotica. Nemýlíme-li se, vytýkal pisatel jednou — vším právem —, že někteří Slované užívají pro místa na slovanské půdě německých názvů, jako Austerlitz místo Slavkov, Karlsbad místo Karlovy Vary, ale sám činí něco podobného.

Na str. 384 a 385 prof. Bidlo cituje knihu Ivana Ivaniće Maćedonija i Maćedonci. Spisu toho však, jak se zdá, nikdy ani neviděl. Jak důkladně si Ivaniće přečetl, ukazuje tento příklad: Ivanić uvádí ve vilajetě Skaderském počet srbských pravoslavných domů na 1500. Poněvadž prý na jeden srbský dům připadá průměrně asi 6 duší, lze prý páčiti počet tamních Srbů na 9800 duší. Nehledíc ani k tomu, že šestkrát 1500 je pouze 9000, Ivanić uvádí (na str. 302 a pak znova na str. 303), že rodiny se mohou pokládati průměrně za 8členné, nikoli 6členné. (Stojan Novaković čítá na rodinu nejméně 8—10 členů; žijíť tamní slovanské rodiny v zádruhách.) Lépe by byl prof. Bidlo učinil, kdyby se Ivaniće byl vůbec ani nedovolával. Data jeho jsou nespolehlivá, právě tak jako ostatních statistiků, píšících o Makedonii. Dobře na to upozorňoval prof. Cvijić v práci své *Nekoliko promatranja o etnografiji maćedonskih Slovena* (Delo, X., kn. 38; vyd. ruské Makedonskije Slavjaně, str. 52—59). Že má Cvijić pravdu, o tom se můžeme přesvědčiti, srovnáváme-li data, která podal na př. Stojan Novaković (Balkanska pitanja, str. 518, 527 a 537), a data Gopčevićova s daty Ivaniće, Kančova i j. Na str. 385 prof. Bidlo odvolává se na spis Kenčova Maćedonija. Ani tohoto spisu autor nikdy neviděl a neumí spisovatele ani pojmenovat. Nejmenujeť se Kenčov, nýbrž Kančov (Кжнчовъ), a poněvadž práce jeho jest psána bulharsky, nemůže míti titul srbský. Bulhaři říkají Makedonija, nikoli Maćedonija.

Jak nekriticky autor opisoval, toho dokladem je název Bitolje, kteréžto město jednou (str. 385) se uvádí pod tímto názvem slovanským (srb. Bitolj, bulh. Bitolja), podruhé však (na str. 386) pod názvem tureckým Monastir jako by šlo o město docela jiné.

Přímo fatální chyba přihodila se prof. Bidlovi na str. 367. Ukrajinci uherští náležejí prý k diecési Mukačské (má býti správně Mukačevské), zřízené ke konci století 15. (má býti teprve v druhé pol. stol. 17.), a *Prijatské* (*!!*). Diecési Prijatskou marně bychom ovšem v Uhrách hledali. Má to býti diecése Prešovská. Neběží však o chybu tisku, a ani o ni běžeti nemůže. Kdo umí rusínsky, ví, že Prešov se jmenuje Prjašiv. Ten, kdo nezná dobře cyrillici, snadno si plete *š* (*ш*) a *t* (*m*) a začátek slova Prjašiv

části bude nikoli Prjaš, nybrž Prjat. A tak také rozluštil prof. Bidlo tu hádanku.

Mohli bychom uvésti ještě jiné příklady Bidlovy důkladnosti. Ale několik podaných stačí. Je na bíle dni, že takovýmto poučováním laiků vynikající slavisté k úspěchu slavistiky nijak nepřispějí.

Dr. Karel Kadlec.

Gelčić Josip: Dubrovački arhiv. Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini 1910, str. 537—88. Též otisk, Sarajevo, 1910, 4°.

Dubrovnický státní archiv poskytuje svým velkolepým bohatstvím nevysýchající zdroj nejen pro dějiny Dubrovníka samého, ale pro dějiny balkánského Slovanstva vůbec. Svým stářím i svým množstvím zachovaných pramenů může se směle rovnati archivu benátskému a proto mohl o něm napsati jeden z nejlepších znalců jihoslovanské historie, dvorní rada Konst. Jireček, plným právem: „Diese archivalischen Denkmäler haben für die Geschichte Dalmatiens, Bosniens und der gesammten Balkanhalbinsel, sowie für die Handelsgeschichte des Orients überhaupt den größten Wert. Größere Archive aus dem Mittelalter haben sich auf der Balkanhalbinsel nur in Ragusa und in den Klöstern des Athos erhalten". (Die Archive von Dalmatien, 1896). Ještě s větším nadšením prohlásil Max Dvořák: „My máme v Dubrovníce největší archiv v Rakousku." Vše to jest jen potvrzení toho, co před 20 lety pronesli Becker a Rački. 500 let dějinného vývoje možno tu na základě zachovaného archivu republiky dubrovnické sledovati, 500 let rušného života obchodního města, 500 let jeho kulturního rozvoje. Mnohé práce Jirečkovy ukazují jasně, jakými směry a s jakými výsledky možno v archivu pracovati, to platí i o díle prof. Nik. Jorgy Geschichte des osmanischen Reiches (4. svazek do r. 1714, v Lamprechtově sbírce Geschichte der europäischen Staaten) nebo o důležité práci známého historika Dr. Kosty kn. Vojnoviće Bratovštině i obrtne korporacije u republici Dubrovačkoj (1899—1900) a o jiných pracích téhož autora atd. Dnes jest tento dlouhou dobu pro širší kruhy nepřístupný archiv zásluhou a mnohaletou, vytrvalou a neúnavnou prací profesora Josipa Gelčiće spořádaný a řádně zkatalogisovaný a výsledek mravenčí píle Gelčićovy leží před námi v tištěném katalogu a přehledu celého bohatství tohoto archivu. Budiž mu čest a chvála za jeho dílo! Bývalý profesor historie na nautické škole v Dubrovníku a potom na obchodní škole v Terstu byl r. 1883 vládou vybídnut, aby srovnal a uspořádal archiv bývalé republiky, sestávající z pěti archivů a nalézající se dnes v dosti vhodných místnostech Dvora vedle Opčiny. Zcela sám i bez každé pomocné síly — vláda je v tom ohledu k jihoslovanským zemím vždy velice macešská, jak ukazuje na př. také dobře vládní museum ve Splitu — ujal se práce a zkatalogisoval 6409 knih, které uspořádal podle obsahu na 77 oddílů, z nichž 25 popsal ve vydaném katalogu, a chápeme jeho sebevědomí, s nímž končí svůj úvod ke katalogu: „Arhiv sam uredio — ja!" Hlavním a nejdůležitějším oddílem jest jeho politicko-diplomatická skupina, počínající r. 1301 a končící r. 1808. Jen nepatrná část tohoto bohatství byla dosud uveřejněna. Po návrhu Ljubićově a Račkiho vydáno

5 svazků z nejstarších společných knih radních, t. zv. Reformationes pod titutem: „Monumenta Ragusina (ve sbírce jihoslov. akademie: Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium), obsahující období od r. 1301—1336; poslední svazek vyšel r. 1897 prací Jos. Gelčiće. Ačkoliv toto vydání nevyhovuje všem kritickým požadavkům, jak Jireček v Časopise Českého Musea 1885, str. 572—89 a znovu v Jagićově Archivu 1897, str. 585—598 ukázal, poněvadž oplývá spoustou chybného čtení, jest to přece dosud největší dílo, jež mělo obeznámiti historický svět s duležitými protokoly tří radních kollegií republiky dubrovnické a jejich legislativními, konsultativními a exekutivními výnosy (Reformationes minoris, maioris ac Rogatorum consilii). V poslední době vydán pak kriticky V. Bogišičem a K. Jirečkem: Liber statutorum civitatis Ragusii, compositus a 1272. (1904). — V předmluvě rýsuje autor krátce dějiny archivu. Utrpěl mnoho pohrom jednak požáry (1290, 1463, 1642, 1706), jednak zemětřesením (1520 a zvláště 1667). Zvláštní osud chtěl tomu, že byl velice poškozen v 19. stol., a sice tak zvanou revisí, vládou rakouskou v letech 40tých nařízenou. Poněvadž nebylo ani žádné archivní organisace ani bezpečného dozoru a poněvadž ke klíči od archivu měl kde kdo volný přístup, přihodilo se, že se mnoho důležitých listin zcela ztratilo, nebo přešlo do soukromých rukou, případně do obecního majetku některých měst; zvláště se ztratilo mnoho pečetí. Ukázal na to prof. Antun Vučetić v Srgju a Dr. Lujo knez Vojnović v Padu Dubrovnika. Archiv dubrovnický, jenž r. 1815 přešel v rakouské držení, byl totiž dlouhou dobu jakoby res nullius. Nejstarší památkou jsou Praecepta rectoris („factus tempore Marci Geno, comitis Ragusii a. 1279—80 per manum Thomasini de Savere, sacri palatii et com. Ragusii scrib. et notarii"); papírový tento rukopis jakož i jeho pokračování poskytují často úplné obrázky vývoje některých patricijských rodů jako ku př. vlastelinů Ser Marina de Bona, Ser Lucy de Bona a j. Nejdůležitější skupiny tvoří následující knihy: Reformationes od r. 1301 do 1414 (34 knihy), Acta Consilii Rogatorum od r. 1415—1898 (211 knih), Secreta Rogatorum od r. 1497—1787 (7 knih), Acta minoris consilii či Malo Vijeće od r. 1415—1808 (117 knih), Acta maioris consilii či Veliko Vijeće od r. 1416—1808 (67 knih), Testamenta od r. 1282—1815 (94 knihy), Diversa Cancellariae od r. 1282—1815 (234 knihy), Lettere e Commissioni di Levante od r. 1359—1802 (110 knih), Lettere e Commissioni di Ponente od r. 1566—1802 (137 knih) a Dogana od r. 1380—1589 (61 knih). Snad by se bylo odporučovalo, aby byl autor připojil ke každé ze 40 skupin, jichž popis podává, krátkou její karakteristiku a naznačil kritické hledisko, jímž se řídil; jakožto tvůrce roztřídění měl zajisté vždy své závažné důvody, pro které zařadil ten neb onen rukopis právě do té neb oné skupiny, ale vytknutí těch důvodů dodalo by tomuto systemu ještě větší vahy. Některé z těch skupin mají svou důležitou cenu i pro dějiny západní Evropy, jako ku př. Lettere e Commissioni di Levante, zvláště z let 1359 do 1566. Co do jazyku, jsou rukopisy sepsány v řeči lat., řecké, italské, starosrbské a v dubrovnickém dialektu. Nyní, kdy zásluhou Gelčičovou archiv uspořádán, počínají se ozývati hlasy, aby se s jeho bohatými sbírkami hnulo

a aby se stal jak střediskem pro dějiny balkánských Slovanů, jakým de facto svou vnitřní hodnotou je, tak zároveň i representačním bodem. Vyslovil se v tom směru ku př. dubrovnický historik Dr. Lujo knez Vojnović jednak ve své práci: Dubrovnik, jedna istorijska šetnja (Bělehrad 1907), a nejnověji v nadšené zprávě o Gelčićově práci v záhřebském Savremeniku 1911, str. 470, aby byl zřízen výstavní sál, kde by byly vystaveny nejvzácnější dokumenty slávy i pádu republiky: pergamenové listiny nejstarší doby, úmluvy, autografy, miniatury, jako ku př. listy a diplomy tureckých císařů, bosenských a srbských králů, maďarských a sedmihradských knížat, Skanderbega, benátské republiky, případně mince, pečetě, knihy dubrovnických autorů atd. Dále se ozývají hlasy, aby dubrovnický archiv vydával po vzoru Vjesnika Zemaljskog Arkiva v Záhřebě, redigovaném vzorným způsobem řed. Dr. Bojničićem, svůj vlastní „Glasnik Dubrovačkog Državnog Arhiva". Gelčić sám měl něco podobného na mysli, když r. 1881 počal vydávati „Biblioteca storica della Dalmazia", která však pro nedostatek pramenů zanikla. K realisaci těchto plánů scházejí nyní jen peníze. Podá-li vláda přátelům archivu pomocnou ruku, vydá dubrovnický archiv jistě v krátké době mnoho bohatých plodů. *Dr. Jos. Veit.*

Obál Béla Dr., Die Religionspolitik in Ungarn nach dem Westfälischen Frieden während der Regierung Leopold I. Halle a. S., 1910, 8°, str. 240.

Kniha Dr. Obála, professora na evangelické theologické akademii v Prešově, jest psána s hlediska maďarsko-národního, jako tomu bylo i u první jeho práce: Franz Rákóczy II. und sein Freiheitskampf im Lichte der ungarischen Geschichte (1906). Autor se pokouší provésti na základě obšírných literárních dokladů důkaz, že dějiny vlády Leopolda I. jsou pouze bojem maďarské národnosti proti habsburským absolutistickým snahám ve Vídni, při čemž se náboženská a národnostní politika v Uhrách líčí ve světle pokud možná příznivém. Příslušenství autorovo k maďarské národnosti a k evangelické víře se snad až na újmu vědeckosti knihy při každé příležitosti příliš uplatňuje, takže můžeme nazvati knihu apologií maďarské politiky za Leopolda I. V první části líčí Obál povšechný politický stav v Uhrách v 17. stol. a vystihuje v krátkých, ale dobře provedených rysech význam Sedmihradského knížectví a jeho panovníků pro politickou a náboženskou svobodu, již tito i v Uhrách účinně a prozíravě podporovali. Odpor evangelíků v Uhrách vzbudil hlavně 22. článek říšského sněmu prešpurského z r. 1604, v němž obnovoval císař Rudolf II. veškerá privilegia katolíků. Z toho vznikly boje, v nichž znamená protestantismus vždy stranu národní, a v nichž stály Sedmihrady vždy po boku nepřátel císařských. Průběhem těchto zápasů mezi katolicko-vídeňskou a evangelicko-maďarskou stranou došlo k několika úmluvám, z nichž nejdůležitější byly: mír Vídeňský z 26. září 1606, inartikulovaný na sněmu r. 1608, Mikulovský z 31. pros. 1621 a Linecký z 16. pros. 1645, inartikulovaný jako V. článek na říšském sněmu r. 1647. Tyto smlouvy staly se základem k vývoji maďarského protestantismu. Zvláště důležitý jest v tomto směru mír linecký; praví se tu, že všichni obyvatelé země, ať patří kterýmkoli třídám společen-

ským a ať bydlí v městech, vsích, pohraničních místech nebo na pozemcích dominikálních, mají míti právo svobodného provozování svého náboženství a svobodného užívání kostelů, zvonů a hřbitovů, a nikomu že nemá býti pod nějakou záminkou vykonávání jeho náboženských zvyklostí zabraňováno. Tento slavný majestát byl mnohem jasněji a zřetelněji koncipován než majestát český, avšak přes jeho jasné znění došlo později přece k nepříznivému výkladu, když katolíci nabyli moci. Nebylo tu již oněch silných osobností, které příznivé úmluvy vynutily. Jiří Rákóczy bažil sice po moci, jako jeho předchůdci, ale nedostávalo se mu jejich síly. Drabík mu sice sliboval velikou slávu ve svých proroctvích, které Komenský dosti pozměněné k tisku upravoval, avšak k nějaké akci pod vlivem těchto chiliastických fantasií nedošlo. Obál tu čerpá hlavně z prací Kvačalových; u nás psal již dříve na základě maďarských pramenů o významu Jiřího Rákóczyho v několika studiích známý komeniolog Josef Šmaha. Do značné míry nejasná a i nepřesná jest tu následující věta: „Namentlich unter den böhmisch-mährischen Brüdern fanden sich viele, die nachdem sie durch den Westfälischen Frieden aus ihrer eigenen Heimat vertrieben und teilweise nach Ungarn gezogen waren, in glühender Phantasie Rache am Hause Habsburg geradezu erlebten; so fanden sie Ersatz für Kampf und Sieg wider den Erzfeind, die ihnen im Leben versagt waren.“ Mír Vestfalský zničil sice zcela naděje českých exulantů, avšak z vlasti jich nevypudil; bylť ji již dávno opustili, a k nové emigraci došlo teprvé r. 1650, když arcibiskup pražský přísným způsobem rekatolisaci Čech prováděl. Pravdou jest sice, že Drabík viděl v papežství a v rodě habsburském největší nepřátele pravé církve, avšak tato „pravá“ církev nebyla mu církev protestantská, jak Obál míní, nýbrž církev bratrská a to ještě dosti pozměněná. Drabík i Komenský jeví se nám více jako snílkové či špatní politikové než proroci. Drabík viděl z počátku spasitele exulantů ve Švédech, později v sedmihradských knížatech. Prorokoval, že se stanou králi uherskými, a chtěl již r. 1645 Jiřího Rákóczyho I. za uherského krále korunovati; potom upíral své naděje na jeho prvorozeného syna Zikmunda Rákóczyho a po jeho smrti na druhorozeného Jiřího Rákóczyho II. Protivník Drabíkův Pavel Vetterin stropil si z těchto proroctví, plných rozporů a politických naivností, veliký posměch ve své Trojí průbě. Také Komenský byl přesvědčen, že Bůh vyvolil maďarský národ a zvláště rod Rákóczyů k tomu, aby osvobodili křesťanstvo od jha papežského a habsburského, a projevil toto své mínění ve dvou spisech (Sermo secretus Nathanis (= Comenii) ad Davidem (= Sigm. Rákóczy); Gentis felicitas, věn. Jiřímu Rákóczymu). Ač Alsted a Bisterfeld, vychovatelé Zikmunda a Jiřího II., byli také chiliasty, přece neměla tato proroctví naprosto žádného positivního vlivu na jejich politiku, což bylo hlavní zásluhou moudré jejich matky Zuzanny Lorantfy. Pro morální povahu Drabíkových proroctví dovolává se Obál výroku součastníka té doby, hrab. Mikuláše Bercsényho, jenž se takto o Drabíkovi vyjádřil: „Es ist schwer zu sagen, ob Drabík seine Träume selbst erlogen hat, oder ob er von seinen Träumen nur belogen worden ist. Bezeichnend aber für seinen persönlichen Wert sei, daß er nur im Traume

vernünftig war" (v. Thaly, Studien, str. 89). Potom líčí autor švédské a turecké války, oslabení Rakouska a bitvu u Sv. Gottharda r. 1664 a její následky. V pravnuku hrdiny szigetvárského, v bánu chorvatském Mikuláši Zrinym dostává se národní straně uherské statečný vůdce. Při líčení poměrů uherských a habsburské politiky čerpá autor hojně z letákové literatury z 2. pol. 17. stol., která jest sice neobyčejně výmluvná, ale přece jen nekritická a nespolehlivá, poněvadž jest obyčejně stranicky zabarvená. Jest to hlavně leták: Curieuser-Staats-Mercurius z r. 1684, jehož autor se skryl pod pseudonymem: Fridericus Sincerus. Poměry politické i náboženské vykazují ovšem mnoho styčných bodů s politikou Leopoldovou v Čechách. Stesky na reformaci, z Vídně prováděnou a na jesuitské praktiky, dále nářky a stížnosti na útisky, kterými se celé hnutí protestantské mělo zdolati, jsou podobné, jaké byly v letákové literatuře líčeny se strany českých evangelíků a českých bratrů.

V druhé části podává Obál karakteristiku nepřátelských stran a jejich číselné poměry. Katolicismus znamená absolutismus, a protestantismus maďarské národní hnutí. Rozvoj a vybudování církevní organisace protestantské nastalo po míru Vídeňském r. 1606. Pokusy Vídně, rozdvojiti evangelíky na luterány, t. j. Němce a na kalvíny či „maďarskou víru", a potom je proti sobě štváti, se nepodařily. Při míru Vestfálském učiněn pokus, vzíti uherské náboženské poměry za vzor pro poměry v říši, k čemuž ovšem nedošlo. Odpor, který po zrušení Linecké smlouvy povstal, jest zcela přirozený, a autor snaží se karakterisovati jednání císařského dvora jako hrubé porušení ústavy, poněvadž si ve Vídni mezinárodní smlouvu zcela libovolně vykládali. Akce Uhrů, která následovala, jest proto namířena proti porušení právních smluv, a proto nemůže toto vyhledávání spravedlnosti a hájení starých mezinárodních smluv býti považováno za „rebellii", aspoň ne s evropského hlediska. Zde jest vrchol dedukcí autorových. V kulturním ohledu byla tato oposice velice vyspělá, a její řečníci byli na sněmích obávaní a nebezpeční protivníci a obhájcové starých práv. Politika Habsburků směřovala k tomu, obsaditi nejvyšší úřednická místa katolíky; byl mezi nimi i zemský soudce Frant. Nadasdy, r. 1671 popravený, jenž pokatoličil na 40.000 protestantů na svých panstvích. Podobně působili ve prospěch katolicismu jesuité a jiné řády. Činili tak pouze na základě moci vídeňského dvoru, vysokého kleru a katolických pánů v zemi, nemajíce žádné právní opory v ústavě uherské, jak oposice hlásala, kdežto protestanté stáli na právní půdě a na závazcích, daných jim říšskými zákony. Jednání nacionální synody v Trnavě r. 1658, jež znamená de facto zrušení vídeňských a lineckých úmluv a zároveň program pro rekatolisaci Uher, jest přes veškerou sofistiku nezákonné. Jest to první veliký útok zmohutnělého katolicismu proti protestantským výbojům.

V třetí části probírá autor podrobně jednotlivé sporné otázky a snaží se odhaliti jádro sporů těch vůbec. Boj mezi nepřátelskými stranami vykazuje různé fase. Katolíkům šlo hlavně o zrušení nebo aspoň obcházení ustanovení lineckých, rozšířených a doplněných na Třešském sněmu r. 1647. Obál vykládá obšírně, jak katolíci s těmito úmluvami zacházeli, a jaké

příčiny jednání jejich podporovaly. Byly to, podobně jako v Čechách, jednak poměry, vyplývající z povahy dominikální půdy, a jednak kanonické visitace. Úřady celému hnutí nadržovaly. Také patronátní právo a půda královská byly na prospěch katolíků využitkovány, až konečně došlo k zápovědi stavby kostelů (v Prešpurku 1659). Protestanté a i rakouští exulanté měli býti odtud již tehdy vyhnáni. Známý vídeňský biskup Kollonitsch, z něhož básník učinil lidumila, vzal se 6 setninami evangelíkům v Prešpurce a jinde bez milosrdenství jejich kostely. Vedle boje proti protestantismu a rušení jeho výsad postupoval současně vídeňský dvůr proti sněmům a snažil se stlačiti jejich význam. Sněmy ty byly bouřlivé: bylať zde dána protestantům jediná možnost, měřiti veřejně své síly s katolíky a přednášeti své stesky na intriky Vídně, jako te učinili r. 1662. Někdy se však sněmu také vzdalovali, ač tato jejich taktika nebyla všade schvalována. Avšak Vídeň nebyla ani s katolíky zcela spokojena, takže vzniká válka mezi maďarským národem a vládou, která je ukončena teprvé r. 1711. Protestanté přičítají veškeru vinu jesuitům a jejich propagačním centrům, katolíci obviňují navzájem opět ze všeho jen protestanty. Vzpouru r. 1667 hájí autor jakožto odůvodněný krok oposice, která se dovolávala zlaté bully Ondřejovy z r. 1222, zrušené teprvé r. 1687. Obšírně líčí pak činnost advokáta této vzpoury, nadaného Štěpána Wittnyédyho. Při tom dotýká se i působení premierministra Václava z Lobkovic a jeho významu pro vývoj poměrů uherských. V těchto dobách persekuce protestantismu umírá i Drabík na hranici, obviněn z tupení rodu habsburského; na okamžik, kdy myslel, že by mu odvolání pomohlo, prohlásil, že ne Bůh, ale ďábel z něho mluvil — ale pouze na okamžik. Když byl veden na popraviště, tvrdil opět, že jen Bůh z něho mluvil.

Vylíčení politiky vídeňského dvora v Uhrách nutká přímo k parallelám s obdobnou politikou v Čechách. I argumentace, že výsady násilím vynucené (vi extorta privilegia) císaře k ničemu nezavazují, ozývá se nám v Čechách. Výsledky vídeňské politiky jsou ovšem v obou zemích rozdílné. *Josef Volf.*

R. Jecht: Der Oberlausitzer Hussitenkrieg und das Land der Sechsstädte unter Kaiser Sigmund. I. 1911. Stran 247.

V druhém díle svého Codex Lusatiae superioris (1896—1903) vydal Jecht ve dvou řadách listiny lužické z doby husitské. První řada obsahuje listiny z let 1419—1428, druhá z let 1429—1437. Svrchu uvedená kniha jest zpracováním látky tam otištěné a to prozatím části prvé, obsahující léta 1419—29.

V úvodě podává Jecht velmi zajímavý obraz veřejného života hornolužického před válkami husitskými. Základem celého zřízení bylo pořáde šestiměstí, které se v dobách potřeby opíralo i o šlechtu. Byly tam však vesměs malé poměry. Zhořelec měl asi 7700 obyvatel, Lubij 1200. Správa měst byla napořád v rukou patriciů, pokusy o regiment řemeslný se nezdařily. Vyšší soudnictví náleželo městům někde (Zhořelec) i na úkor malých šlechticů. Města měla značný majetek nemovitý, vzdor tomu bylo však

k vedení správy zapotřebí ještě zvláštních dávek. Tak vybírali ve Zhořelci daň obnášející roku 1395 — 5·2%, 1400 — 6·2%, 1419 — 6·2% ze všeho odhadnutého majetku. Při tom kolísal rozpočet městský ve Zhořelci mezi 1638 kopami roku 1394 a 3381 kopami roku 1413.

Šlechta nebohatá většinou seděla v menších hradech obklopených vodními příkopy. Šlechtici hospodařili na svých dvorech s několika činžovními sedláky. Jako čeští vladykové lišili se od sedláků tím, že vedle hospodářství rádi věnovali se řemeslu válečnému, a ovšem svým politickým významem, který však v Horní Lužici daleko nedosahoval významu stavu městského. Protože nebylo v zemi dvora trvale sídlícího, neměla šlechta jiného centra než v nejbližších městech. Styk s městy někdy vedl i k tomu, že šlechtic vzdával se svého práva zemského a přijímal městské.

Stavu selskému se před válkami husitskými nevedlo ještě zle. Činže nebyly vysoké, služby vesměs jen přesně stanovené. Vesnice byly dosti veliké o 240—350 lidech. Domkářů tehdy nebylo ještě valně.

Církvi příslušel veliký vliv na všechny záležitosti v zemi. Jako jinde i v Lužici měla mnoho statků a spoustu důchodů a rent, zbožnými věřícími jí daných. Hnutí husitské nedošlo v Lužici přívrženců.

Jednaje dále o panovníkovi, mluví Jecht o státoprávních poměrech říše české, jako by to byla personální unie jednotlivých zemí. To je ovšem názor naprosto mylný, o personální unii nemůže býti ani řeči. Ovšem ráz říše je komplikovaný. Je tady centrální stát jako subjekt korporativní, údové jeho mají však své ústavy. Kde vystupuje do popředí výsost a moc královská, tam stát český je spíše rázu státu jednotného. V oboru zvláštních ústav podobala se říše mezinárodnímu spolku států, v oboru panovníka zase státu neúplně jednotnému.

Panovníka zastupoval fojt, většinou z ciziny (z Čech, Slezska) braný. Jeho zástupcem byl domácí šlechtic.

Obrana země byla hlavně v rukou měst, kterým šlechta okolní pomáhala.

V dalším vylíčuje Jecht velmi podrobně události válek husitských, pokud se dotekly také přímo Lužice. Zvláště z radních účtů Zhořelce přináší mnohou novou podrobnost. Oběti peněžní, které tehdy šestiměstí přinášelo, byly ohromné. Do podrobností jednotlivých vylíčených let není lze se bohužel pouštěti, ač jsou velmi zajímavé a také pro právní historii poskytují velmi mnoho materiálu. *J. Kapras.*

В. А. Бутенко: Краткiй очеркъ исторiи русской торговли въ связи съ исторiей промышленности. Москва 1911. Str. 1—118.

Přítomná kniha jest otiskem přednášek konaných autorem na cís. Petrohradském obchodním učilišti a v Petrovském učilišti Petrohradského obchodního spolku, i bylo knižní vydání toto prohlédnuto prof. Jarockým, Kňazkovem a Barskovem. Předpokládá se u čtenáře znalost politické ekonomie a důležitějších jevů v dějinách národního hospodářství západoevropského. Autoru podařilo se zachytiti na 118 stranách velice plastický obrázek historie ruského obchodu a průmyslu. Ráz knihy jest především

informační (beze všech literárních dokladů), což leží již v povaze učebnice určené pro obchodní učeliště. Proto také oddíl probírající dějiny obchodu až do 16. století podán jest zcela úsečně (str. 1—24), kdežto doba novější, zvláště zajímavé epochy říše moskevské, Petra Velikého a Kateřiny II. vylíčeny jsou zevrubněji. Pro zajímavost látky této a novost mnohých dat pro českého čtenáře nastíníme letmo obsah celé knihy, jež jest prvým pokusem soustavného znázornění dějin ruského obchodu i průmyslu a ruskou kritikou vesměs příznivě byla uvítána.

Perioda sáhající až do 16. stol. po Kr. rozčleněna jest na 3 oddíly:

I. Nejstarší obchod Ruska (str. 1—9). Již v starých letopisech činí se zmínka o velké vodní cestě „iz Varjag v greki", vedoucí od Finského zálivu po Něvě, Ladožském jezeře, po řece Volchovu, jezeře Ilmeňském a Lovati, od kteréž řeky šly lodi „volokom" (vlečeny) k temeništím Dněpru, do Černého moře a Cařihradu tehdy řeckého. Druhá vodní cesta šla územím Chazarů a kamských Bulharů k moři Kaspickému a odtud až do Bagdadu. Ve směru obou těchto vodních cest vznikla nejstarší ruská obchodní města: Ladoga, Novgorod, Pskov, Polock, Rostov, Suzdal, Smolensk, Ljubeč, Černigov a Kijev. Města tato odříznuta byvše vpádem Pečeněhů od řeckých osad na Černém moři povolala proti nepříteli na pomoc posádky Varjahů (Skandinavců), jež však záhy samy měst těchto se zmocnily a utvořily jednotlivá knížectví Varjahů, z nichž koncem 9. stol. po Kr. v popředí se vyšinulo veliké knížectví Kijevské, zárodek to příštího ruského státu. Obchod Kijeva směřoval většinou po Dněpru do Byzancie, i líčí autor jeho rozkvět na str. 5—6. Již tehdy uzavírány smlouvy obchodní, z nichž dochovaly se nám dvě smlouvy Olegovy, jedna Igorova a zlomek smlouvy Svjatopolkovy. Přijetí křesťanství na Rusi sesílilo ještě tržní styky s Byzancií. Obchodováno i na východ (s kamskými Bulhary) i na západ (dovoz kamenné soli z Haliče, stříbra z Čech, koní z Uher, manufaktury z německých a italských měst, mořské soli z Krymu).

S politickým rozkladem knížectví Kijevského ve 12. stol. počíná odtok obyvatelstva na sever i přesunuto těžiště politické moci do oblasti suzdalské.

II. Novgorod a obchod s Hanzou (str. 10—17). Novgorod již v 11. a 12. stol. navazuje obchodní styky se západní Evropou, v něm vyhranila se již kupecká organisace (autonomní obce se starosty a tisícníky v čele, společný provozovací kapitál utvořený z vkladů do artělův), i má město v 15. stol. svou vlastní měnu. Německá Hanza dovážející flanderská sukna i plátna, kovové i skelné výrobky, sůl, sledě, vína atd. a vyvážející z Novgorodu kožešiny, kůže, len, konopí, smůlu, stavební dříví, med i vosk, těšila se v N. jakési exteritorialitě, majíc svoji domácí jurisdikci s aldermannem i ratmany v čele. Vnitřní obchod N. vztahoval se na oblast kijevskou, později suzdalskou a na konec moskevskou, pronikáno až k Bílému moři (ryby, rybí tuk, velrybí kostice, mroží kly) i započato s povlovnou industrialisací (hornictví, solivarství, tkaní pláten, výroba cihel, kamenictví, kožešnictví atd.). „Vječevaja obščina" (republika

s velikou mocí sněmu) zvrhá se v bojarskou oligarchii, nastává politický úpadek. Jan III. dobývá r. 1478 města i přechází těžiště politické moci a tím i obchod do Moskvy. Obchod Smolenska a Pskova měl význam pouze episodní.

III. Severo-východní Rus do počátku 16. stol. (str. 18—23). Sev.-vých. Rus byla až do polovice 12. stol. obydlena kmeny finskými, avšak znenáhla do středu jejího (t. zv. suzdalské Rusi) šířila se ruská kolonisace od Novgorodu a od Kijeva. Strašné následky vpádu Tatarského (1237—1240) byly zmírněny tím, že vybírání válečných berní svěřeno ruským knížatům a že Tataři přece jen byli kulturnější, nežli jich předchůdci (Pečeněhové a Polovci). Některé ruské mince ze 14. stol. mají proto tatarský text a i slovo děňgi (peníze) jest původu tatarského. Prostřednictvím Tatarů seznámili se Rusové s kupci perskými a arménskými v tatarské metropoli Saraji na dolním toku Volhy, kamž i Benátčané po zabrání Cařihradu křižáckými vojsky pronikli od Černého a Azovského moře, kdež měli obchod ve svých rukou (kolonie Tana). Později vytlačeni tu Benátčané Janovany, když tito v Byzancii vrchu nabyli a na Krymu zvl. osadu Kafu (nyní Feodosii) založili. Po dobytí Cařihradu od Turků v r. 1453 znemožněn Italům přístup k Černému moři vůbec.

Na rozvalinách říše Tatarské (Zlaté hordy) vykvetla v 15. stol. Astrachaň, hl. město bývalého chanátu astrachaňského, při ústí Volhy položené, pěstujíc čilý karavanní obchod s vnitřní Rusí. Byly tu ohromné sklady obchodníků ruských, perských i arménských. Z tržišť povolžských vynikla dále v témže století Kazaň, odkudž z rozkazu Vasilije III. přenesen obchod do kláštera sv. Makarije Želtovodského, od něhož jméno má později tak proslulá Makarevskaja jarmarka. Z té doby datuje se velmi zajímavý cestopis kupce Athanasije Nikitina „Choždenija za tri morja", líčící putování Persií, Tureckem a Indií.

IV. Moskevská říše v 16. a 17. století (str. 24—50). Moskevské velkoknížectví, později cárstvím zvané, jsouc jediným státním tělesem na celém území tehdejší Rusi, k němuž válečně zabrány chanáty: Kazaňský, Astrachaňský a Sibiřský, děkovalo této territoriální konsolidaci za podmínky národohospodářských úspěchů i charakterisováno jest především převahou Angličanů v tržbě zahraniční, když jich koráby pod Hughem Willougby a Richardem Chancellorem v r. 1553 objevily kratší cestu z Evropy do Ruska přes Bílé moře. Vliv Angličanů byl tak mocný, že nejen došlo k založení rusko-anglické obchodní společnosti v Anglii příměním Chancellorovým, nýbrž v r. 1555 obdrželi v Rusku výsadu „na libovolný obchod všelikým zbožím", i mohli nejen beze všeho cla obchodovati, nýbrž i tržnice (gostinyj dvor), dílny, skladiště v Rusku zakládati. Na Bílém moři založen přístav Cholmogory, kamž měly přístup z prvu pouze anglické, později však i holandské, hanzovní a francouzské obchodní koráby. Po celé říši povstala síť anglických tržnic, ba Angličan Thomas Jenkinson pověřen zvl. expedicí do Indie a Číny, však pronikl poprvé pouze do Buchary, podruhé do Persie. Za Borisa Godunova

připuštěni k obchodu i Švédové (1595) a Hanza (1603), jimž intrikami anglickými před tím (r. 1567) obchod v Rusku byl vůbec zakázán. Nastala reakce proti všem cizím kupcům, četné cizí „hostinné dvory" (tržnice) postiženy dvojnásobným clem (1646) a v r. 1649 dovolen Angličanům obchod pouze v Archangelsku, kterýžto přístav předstihl zatím blízký primitivní přístav cholmogorský, čímž vnitřní obchod z rukou cizinců na dobro vyrván a oni omezeni na tržbu vnější.

V Moskvě kupčil tehdy každý: v čele všech car sám, bojarstvo, kláštery, a ani metropolita a biskupové obchodem nepohrdali. Kromě cizích hostinných dvorů byly v Moskvě dvě ohromné tržnice ruské (stará i nová), o nichž autor promlouvá na str. 25—26. Na tržišti v Kremlu pronajímali se do služeb jáhni, podhjáni i „svjaščenniki" (bez pevného beneficia).

Tehdejší ruské kupectvo neslynulo však solidností a spolehlivostí, i cituje autor na str. 34. ze spisu svob. pána z Herbersteinů („Rerum moscoviticarum commentarii" r. 1557[1]) přiléhavou karakteristiku ruského kupčíka. Tehdy dělilo se městské obyvatelstvo Moskvy na lidi „služilé" a „těhlé". (Viz článek prof. Dra Kadlece: Gorod a Ruské právní dějiny v Ottově naučném slovníku díl X. a XXII.) K „těhlu" náležely 4 třídy kupců: „gosti", „gostinnaja a sukonnaja sotňa", „černyja sotni" a „slobody", z nichž prvé dvě v hierarchii kupecké tvořily aristokracii, poslední dvě byly obcemi demokratickými. Když v 17. stol. vzniklo mnoho slobod mimo „těhlo" a nenesly břemen, jako zmíněné 4 třídy kupců těhlých povstaly z toho mnohé třenice, jež v r. 1648—9 uklizeny tím, že soukr. slobody připsány panovníkovi a platily stejně, jako druzí kupci.

Značnou překážkou obchodu byly bídné komunikační prostředky (po suchu dalo se jezditi pouze v zimě saněmi) a četné státní monopoly (konopí, juchta, smůla, lůj, sobolina), přes to však obchod zvláště do ciziny zkvétal i byla Moskva tehdy střediskem 5 obchodních cest: k Bílému moři, Baltickému m., do Litvy, do stepí východních za Volhou a do Sibiře. S Baltem obchodoval Novgorod (kovodělný průmysl švédský), s Německem přes Rigu, Revel a Dorpat město Pskov, kdežto Nižní Novgorod soustřeďoval tržbu povolžskou a Astrachaň obchodní styky s Persií a střední Asií. Přehledný obraz chabě rozvitého průmyslu ruského podává autor na str. 46—47. V 17. stol. počínají ujímati se v Rusku merkantilistické zásady, tehdy Záp. Evropu ovládající, i vzniká hlavně pro výzbroj armády domácí velkoprůmysl (hlavně továrny na sukna).

Původní fiskalismus ustupuje do pozadí, i jest tu vůdčím duchem tehdejší náčelník zahraničného úřadu a rádce cara Alekseje: Ordyn-Naščokin, jehož několik reformních náběhů ve prospěch merkantilismu připravuje půdu velkým reformám příštího období (str. 49—50).

V. Epochu Petra Velikého (str. 51—65) líčí autor ve shodě s nejnovějšími výsledky badání historického jako přímé navázání

---

[1]) Herbersteinův spis byl po česku spolu s Hosiovým spisem „Vypsání země ruské" třikráte vydán.

na ideje západníků moskevských z druhé poloviny 17. stol. (Ordyn-Naščokin) a hospodářskou politiku Petrovu jako důsledek obdivovaného tehdy merkantilismu, jehož zásady Petr energicky uplatňoval, by obyvatelstvu ulehčil snášení ohromných břemen militarismu (válčilť P. po celý svůj život). Tuzemský průmysl zdokonalován technicky (povoláni odborníci z ciziny a ruská omladina vysýlána do ciziny), podporován finančně státem (carmi zakázky hlavně pro vojsko, osvobození od státních berní), r. 1724 vydán celní řád silně ochranářský, místy prohibitivní a průmyslníkům zaručena levná pracovní síla ukazem z r. 1721, dovolujícím zakupování nevolníků (celých vesnic) pro továrny (t. zv. sedláci possessni).

Když v Moskvě r. 1699 zřízená zvl. burmistěrská palata („dvůr" úřad) pro kupce se neosvědčila, utvořil P. mezi svými kolegiemi (viz Kadlecův článek v XXII. dílu Ottova Nauč. Sl., str. 338) i zvl. obchodní kolegium a brzo na to t. zv. magistráty volené kupectvem, jež jsouce orgány samosprávnými měly též své soudnictví a policii. Státní monopoly se neosvědčily, pročež je P. r. 1719 zrušil (až na smůlu a draslo). Provedena také jednotná úprava měny v celé říši (zlaté i stříbrné).

Nejpamátnějším činem Petrovým v oboru námořní politiky jest založení nového přístavu v Petrohradě r. 1703, kudy posavadní průvoz Archangelskem na Bílém moři z nařízení carova obrácen býti musil. R. 1723 zřízena první ruská bursa v Petrohradě i počato též se zakládáním ruských konsulátů v cizině (Amsterodam, Londýn, Toulon, Cadix, Lisabon). K tovarům vývozním přibylo železo.

K povznesení vnitřního obchodu stavěl Petr vodní cesty (kanál Vyšne-Volocký r. 1709, kol Ladožského jezera r. 1728 — již po smrti Petrově — dokončený). Pro velikou nákladnost suchých cest omezil se Petr na spojení Petrohradu s Moskvou „perspektivnoj dorogoj" (přímočárnou silnicí, ovšem velice primitivní, místy z břeven, a proto nepříliš sjízdnou). Poštovní spojení částečně již Ordyn-Naščokinem provedené (do Kuronska, Polska i Archangelska) zdokonalil P. převzetím průvozu do správy státní, zřídil poštovní spojení mezi oběma hl. městy a důležitějšími obchodními a správními středisky říše. Zradou chivského chána (r. 1714) zmařen plán Petrův, zříditi přes Rusko transit zboží z Indie do Evropy převáženého (od moře Kaspického po ruských řekách až do Baltu) — což se mu podařilo před tím (r. 1711) ohledně perského hedvábí, jež Arméni dodávati se jali nikoli přes Turecko, nýbrž prostřednictvím ruských kupců, ovšem k veliké nelibosti Persie. To zavdalo podnět k válce rusko-perské, při níž P. dobyl jižního pobřeží Kaspického moře (1723). Obchodní smlouva s Čínou (r. 1719), zaručující Rusům svobodný obchod i přístup do celé říše, minula se s výsledkem, ježto tamní vláda pod záminkou, že hranice obou říší nejsou přesně zjištěny, nevpustila ruských karavan do Číny.

VI. Ruský obchod a průmysl za nástupců Petrových (str. 66—73). Nástupci P. pokračovali v jeho hospodářských tradicích, ovšem již ne tak energicky. Ježto Petrův prohibitivní tarif z r. 1724 se neosvědčil (celní ztráty, špatná jakost domácích výrobků), snížena r. 1731 značně cla, čímž otevřeny hranice cizímu zboží. Petrův protekciona-

lismus tuzemské továrenské výroby z počátku ještě stupňován (dělníci stali se nevolníky své továrny), však po delším kolísání Petr III. zakázal vůbec zakupování dělnictva k továrnám (se zemí i bez země). Téměř současně (1762) vydán manifest o „volnosti dvorjanstva", šlechta zproštěna povinnosti státu sloužiti a maje ve svých sedlácích levnou pracovní sílu, vrhá se na dráhu obchodní, konkurrujíc svými továrnami s kupectvem z povolání. Někteří členové šlechty béřou na řadu let do pachtu předměty státního monopolu (na př. Voroncov na 8 let výhradní prodej ruského obilí za hranice, Šuvalov na 20 let vývoz dříví z Archangelska, obchod tabákem, vývoz loje a rybího tuku), čímž ohromně bohatnou, i vtiskuje tento protekcionalismus šlechty, jež inscenovala v r. 1752—1762 veškeré palácové revoluce a pak od dvorní služby se emancipovala, osobitý ráz celému tomuto období.

Vznikají „obchodní společnosti", jako Cařihradská, Perská a Kaspická, přes to však vnější obchod udržuje se v rukou Angličanů (nová obch. smlouva z r. 1734 na vzájemnou svobodnou tržbu), vedle nichž obch. smlouvami upraven zahraniční obchod Švédska i Pruska a konečně i obapolný svobodný obchod s Persií, jíž Petrem dobyté území při moři Kaspickém z valné části vráceno. Finanční rádce koruny Šuvalov založil v r. 1754 dvě šlechtické banky (v Petrohradě i Moskvě) a banku obchodní pro kupecké kolegium Petrohradské i zrušil 17 různých vnitrozemských cel, zvýšiv za to vývozní i přívozní cla zahraničná o 13% přirážku z hodnoty tak, že dle přirážky té dá se vypočítati, že vnitřní obchod páčil se tehdy na 22 mil., vnější však pouze na $13^1/_2$ mil. (převaha hospodářství přírodního nad peněžním). Do období tohoto spadá i vydání prvého směnečního řádu (r. 1729) a definitivní sjednocení měr i váh. Karavanní obchod připuštěn až do Taškentu, Buchary a konečně i Číny (východištěm stalo se město Orenburg).

VII. Doba Kateřiny II. (str. 74—85). Kateřina II. horlivá stoupenka liberalismu v politice (sama též literárně činna) přiklonila se v souhlasu svého okolí ke hnutí tomu i hospodářsky, odsuzovala merkantilismus (pod dojmem učení fysiokratů v Západní Evropě) a především vystoupila proti monopolům, jak v zákonodárné komisi r. 1767 kníže Sčerbatov proti zástupci kupectva Meženinovu navrhoval. Za heslem svobodného obchodu zrušila kolegium manufaktury (r. 1780) a pak i monopoly (až na pálenku), což šlo nejvíce k duhu — šlechtě tak, že na př. r. 1809 mezi 98 továrníky sukna bylo 74 šlechticů (majících své nevolníky) a 12 cizinců a nešlechticů (zákaz kupování dělníků do továren trval). Hospodářský liberalismus z počátku Kateřina II. přenésti chtěla i na obchod zahraničný i snížila r. 1766 značně cla dovozná, však následkem silného odtoku zlata i stříbra do ciziny vydati musila r. 1793 přísně ochranářský a prohibitivní tarif celní. Území, zabrané při rozdělení Polsky a po válce turecké (sev. pobřeží Černého a Azovského m.) rozšířilo odbytiště obchodu a mělo v zápětí vzrůst obyvatelstva z 19 mil. (1762) na 38 mil. (1796) i uskutečňoval se sen Petra Velikého o obchodu na čtyrech mořích (Kaspické, Černé, Bílé a Baltické).

„Novorossija" (jih Ruska u Černého moře) téměř vylidněná kolonisována nyní z ciziny, hlavně Němci z Falce (Potěmkin), však příklad cizích osadníků na domorodce byl nepatrný i nevedl k zdokonalení hospodářství tuzemského. K. II. posilujíc střední stav, přála v průmyslu malovýrobě a silně podporovala k u s t a r n ý p r ů m y s l v e s n i c k ý a ač také nevolnictví počátkem své vlády zrušiti chtěla, upustila návodem šlechty od toho a naopak na Malorusi 1 mil. státních nevolníků předala statkářům.

V r. 1875 vydáno pro města zvláštní **obecní zřízení (gorodovoje uloženije)** a kupectvo rozvrstveno na 3 g i l d y (viz článek prof. Kadlece v Ottově nauč. sl. díl X. str. 125—6). Přispěním ruského milionáře Demidova založeno prvé obchodní učeliště v Moskvě (1772). Obě šlechtické banky sloučeny v jedinou (zajemnyj bank) pro šlechtu (na 8 % s úmorem) i města (na 7 %). Vznik assignací (papírových peněz) r. 1769 líčí autor na str. 82—83.

K povznesení zámořského obchodu přispěl rozkvět obchodních společností monopolem neomezovaných, však záhy opět zanikly i udržela se teprve R o s s i j s k o-a m e r i k a n s k a j a k o m p a n i j a. Obchod černomořský — neznačný — **ovládalo město Čerkask i Krym a v r. 1774** uděleno ruským kupcům právo svobodné plavby po všech tureckých vodách. Pro obchod se západní Evropou směrodatným zůstává Petrohrad i Riga. Výnos carevnin o t. zv. **ozbrojené neutralitě** (1780) přispěl k tomu, že celá Evropa uznala volnosť lodí pod neutrální vlajkou, nevezou-li kontraband nepřátelské moci. Francouzská revoluce měla v zápětí, že franc. lodím zamezen byl přístup do ruských přístavů, čehož použila Anglie k ujednání nové obch. smlouvy (r. 1793).

VIII. P r v á p o l o v i c e 19. s t o l e t í. (str. 86—100). P o P a v l o v i I., jenž leccims prospěl **obchodu vnitřnímu (svobodné přístavy** na Černém m., stavba kanálů Berezinského, Siversova i Marijinského) však v celní politice zahraničné unášeti se dal antipathiemi proti francouzské republice a posléze zakázal vývoz jakéhokoli zboží z Ruska bez zvl. svolení pro jednotlivé případy. nastolen za A l e x a n d r a I. opět kurs liberální politicky celní (obch. sml. s Anglií a Francií), však později následkem zahraničních zápletek A. I. přistoupiv k t. zv. s y s t é m u k o n t i n e n t á l n í m u (ruské přístavy uzavřeny lodím anglickým) poškodil značně domácí zemědělství (vývoz surovin do Anglie **přestal**) a rovněž i domácí průmysl, jenž s výrobky kontinentálních mocí do Ruska dováženými nemohl konkurrovati. Proto vydán r. 1810 S p e r a n s k ý m vypracovaný nový tarif, zrušující fakticky systém kontinentální, což vedlo především k roztržce s Francií i bylo jednou z příčin vpádu Napoleonova r. 1812 politicky sice bezvýsledného, však spálením Moskvy a zpustošením říše těžce poškodivšího obchod i průmysl ruský. Tehdy vydáno assignací (papírových rublů) za 850 mil. i klesl 1 R. na 20 kop. stř.

Pod vlivem učení Adama Smitha na vídeňském kongresu r. 1815 proklamovaná svoboda tržní vedla k vydání nejliberálnějšího ruského celního tarifu z r. 1819, jenž po velkých újmách domácímu obchodu i průmyslu za příkladem Francie i Pruska záhy změněn, i vypracován K a n k r i-

pem r. 1822 nový přísně ochranářský tarif, jenž potrval až do konce vlády nástupce Alexandrova cara Mikuláše I.

Za Kankrina nahromaděn značný poklad zlata (též z těžby na Uréle) a po delším úsilí zrušeny assignace (r. 1843) a upevněn kurs kovových peněz. K. jinak byl zpátečníkem (na př. zdržoval stavbu železnic tak, že prvá — z Petrohradu do Pavlovska postavena teprve r. 1838).

Dopravní prostředky postupem času se zdokonalují (řádná říšská silnice z Petrohradu do Moskvy od r. 1817—1830, pokusy o paroplavbu již v r. 1813, však teprvé v r. 1843 založeno „Obščestvo parochodstva na Volgě", v r. 1852 prvý telegraf). Zavádění strojů do tovární výroby západoevropské následováno i v Rusku, kdež tím způsobem — podporován i delší periodou míru po r. 1814 a ochranářským tarifem Kankrinovým — nastal utěšený rozmach velkoprůmyslu (bavlnářství, tisk kartounů, obrábění lnu a konopí, hornický průmysl zvl. nafta v Baku) a zejména cukrovarnictví (ku konci let 50tých bylo v R. již 400 cukrovarů). Šlechtické továrny počátkem 19. stol. upadají, neboť práce nevolnická nedá se měřiti co do kvality (zvláště při strojích) s prací svobodnou hojně nabízenou, když zákonem z r. 1840 dovoleno dělníkům vykupovati se z nevolnictví v továrnách.

„Kustarníci" již od r. 1812 připuštěni k obchodu vůbec, i vyšinuli se mnozí z nich na bohaté továrníky (ku př. bývalý nevolník Sáva Morozov). Počet továren stoupl tak, že na př. ve vesnici Ivanovo bylo r. 1825 celkem 125 bavlnáren a kartounek.

Jest patrným převrat hospodářství přírodního v peněžní, však formou odbytu zůstává stále ještě jarmarka (Nižní Novgorod zařídil gostinnoj dvor nákladem 6 mil. r. a obrat peněžní přesahoval tu v l. 1841—1850 44 mil. R). Vnější obchod jest stále ještě v rukou cizinců (R-u náleží pouze 14% zámořské paroplavby v r-ých přístavech), rozkvetá Oděsa jako ústřední skladiště jižní Rusi pro vývoz obilí. Po suché zemi vyváží se do Pruska i Rakouska (obilí, len, konopí, dříví, lůj, kůže, kožešiny, skot) a dováží se odtud manufaktura. Karavanní obchod s Asií počíná narážeti na konkurrenci s Angličany. Z Číny přiváží se čaj, počátkem 19. stol. v Evropě zobecnělý, se Spojenými státy ujednána r. 1824 obch. smlouva o svobodné plavbě a rybolovu na Tichém oceánu. Hospodářská opozdilosť Ruska za Evropou jest zřejma též z chatrného rozvoje úvěrnictví. R. 1817 zřízena státní obch. banka pro krátké úvěry v obch. a prům. Neúspěchy její vysvětluje autor na str. 104—105.

Vykonány připr. kroky ke zrušení nevolnictví stavu selského, hlavní to příčině slabosti předreformního Ruska, maskované vojenskou slávou z r. 1812—1815. Ráznější postup v otázce té přivodily opět jen události válečné z r. 1853—1856 (krymská válka).

IX. Druhá polovice 19. století (str. 107—118). Nešťastný pro Rusko výsledek Krymské války, ukázav zřejmě jeho politickou, hospodářskou i kulturní opozdilosť uvnitř, odvedl je od zahraniční politiky i přivedl k reformám vnitřním, z nichž pro hospod. politiku

říše nejpamátnější zůstane *zrušení nevolnictví* carem Alexandrem II. (19./2. 1861). Hospodářskému pokroku prospěly i druhé reformy carovy (soudnictví, rozvoj samosprávy měst a zemstev, zrušení pronájmu daní, všeobecná branná povinnost, zvelebování osvěty). Stinnou stránkou reforem bylo: zadlužení sedláků výkupným, malý počet obecných škol, vzrůst daní následkem stavby drah i dospělo se opět ke zrušení Kankrinovy soustavy peněz kovových a zavedeny zase kreditnyje bilety (papírové peníze s nuceným oběhem), což potrvalo až do r. 1897, kdy ministr S. Iv. Witte restauroval měnu kovovou tak, že nebyl papír kryt kovem al pari, nýbrž 1 R. ve zlatě = 1 R. 50 kop. v papíru. Opatření potřebného pokladu zlata vyžadovalo mimořádných zápůjček v cizině, z nichž též stavěny dráhy a podporován domácí průmysl. Tak povstal státní dluh ruský, jenž po nešťastné válce rusko-japonské (1904) vzrostl na 9 miliard ve zlatě (činí pouze úrok z něho 400 mil. ročně.

Zemědělství bývalých vrchností (poměščiků-statkářů) zrušením nevolnictví pokleslo i ztenčena tu osevní plocha i počet dobytka, však na selském majetku po přechodu od trojpolní soustavy k osevu střídavému znamenati jest rozkvět, stupňovaný znenáhlým zaváděním strojů a umělých hnojiv.

Liberální hospodářská politika let 60tých vystřídána ochranářstvím celním let 70tých, v čemž energicky pokračoval Witte (1892—1903), uzavřev řadu obchodních smluv s cizinou a investuje též cizí kapitály ze zahraničních zápůjček v domácí produkci. Železniční síť z 31.377 verst (1892) rozšířena na 63.000 verst (1907).

V r. 1886 po několika nezdařených pokusech dřívějších vznikla akc. společnost pro těžbu uhlí a železa na jihu Rusi a zdesateronásobila výrobu železa před 40 roky (18½ mil. pudů). Kam. uhlí dobyto v r. 1904 1.107 mil. pudů, nafty 662 mil. p. Od r. 1896 docíleno takové nadvýroby cukru, že stanoven jest každoročně pevný kontingent, by ceny cukru příliš neklesaly. Po přechozí krisi bavlnářství v letech 60tých (vývoz do Ameriky za války Severu s Jihem) průmysl tento v letech 70tých se povznesl opět a pěstování bavlníku na Kavkaze i Turkestanu uschopňuje ke konkurenci s cizinou.

Vedle továrně průmyslového rayonu moskevského industrialisuje se v poslední době též zdatně oblast polská (město Lodž střediskem). V roce 1905 bylo v R. 38 obchodních, 10 pozemkových bank a 12 ústavů pro ruční zástavy. Banka selská (1883) a šlechtická (1886) poskytují dlouhodobý úvěr pozemkový, kdežto krátkodobý opatřuje mimo banky obchodní též státní banka o četných filiálkách. Spořitelny (zakládané od r. 1884) vykazují v r. 1908 vkladů za 1.365 mil. R.

Vnitřní obchod od let 60tých vykazuje patrný vzestup; i produkují okrajiny suroviny, kteréž střední gubernie zpracují; úhrnný obrat páčil se koncem 19. stol. asi na 4½ miliardy R.

Celní politika po počátečním liberálním náběhu vrátila se do kolejí ochranářských i byl tarif na cizí dovoz postupně zvyšován (1876, 1881, 1885, 1890) až v r. 1891 vydán tarif přísně ochranářský. Když od r. 1890 počaly evropské státy po příkladu Německa ochranu svého zemědělství

zvyšováním cla na ruské obilí tak, že v r. 1892 vývoz ruského obilí do Německa byl vůbec znemožněn, odpovědělo Rusko zvýšením cla na výrobky německé. Tato celní válka skončena r. 1894 obapolným snížením cel. Podobné smlouvy ujednány s Francií, državami asijskými a americkými státy.

Největší účast na zahraničném obchodě Ruska má Německo a Anglie — po nich Holandsko, Francie, Italie, Rakousko, Belgie a Spojené státy americké.

V letech 1901—1905 byl v zahraničném obchodě úhrnný obrat přes $1^1/_2$ miliardy R. (1.573,6 mil. R.).

Předmětem v ý v o z u jest především obilí (přes $^1/_2$ všeho v.), pak platina, nafta, cukr, vejce, máslo, kaviár, ryby, len, koudel, dříví, vlna, štětiny, kůže, kosti, drůbež, skot, vepř. dobytek, koně atd. i d o v á ž í s e do Ruska čaj, káva, víno, ovoce, sledě, tabák, doutníky, cucky, barviva, lučebniny, kamenné uhlí, stroje, výrobky železné, měděné a skelné atd.

Spis Butěnkův sahá až do r. 1905. *Dr. A. Cerman.*

K. Wutke: Stamm und Uebersichtstafeln der Schlesischen Piasten. Auf Grund von H. Grotefends Stammtafeln der schlesischen Fürsten bis zum Jahre 1740. Nebst einem Verzeichnis der Breslauer Bischöfe von J. Jungnitz. Vratislava 1910—11. Stran 45 a XII listů genealogických.

Historický spolek vratislavský vydal roku 1910 doplněné rodokmeny slezských Piastovců a letos doplnil je také rodokmeny ostatních knížecích rodů ve Slezsku vládnuvších. Podkladem bylo druhé vydání známých rodokmenů slezských knížat Grotefendem pořízené, které K. Wutke velmi pečlivě novějšími výsledky doplnil a opravil. Doklady k opravám a doplňkům uloženy jsou v stručném úvodě, k němuž připojen i Jungnitzem pracovaný přehled biskupů Vratislavských.

První list obsahuje přehled větví slezských Piastovcu, následující (druhý až sedmý) detailní provedení jednotlivých větví a to: druhý větev vratislavsko-lehnicko-břežskou, třetí svidnicko-javorsko-münsterberskou, čtvrtý hlohovsko-zahaňsko-kroseňskou, pátý olešnicko-volovsko-wartenberskou, šestý opolsko-ratibořskou a sedmý těšínskou. Osmý list jest věnován opavsko-hlubčické a krnovsko-ratibořské větvi rodu Přemyslovského, na devátém podáni potomci Jiřího z Poděbrad vládnoucí v Münsterberku a Olešnicku a větve würtemberského a brunšvického domu po nich v Olešnicku panovavší. List desátý obsahuje různé rody cizí, které také ve Slezsku vládly, především pro Zahaňsko vládce z rodu saského a domu lobkovicovského, potom pro Opavsko a Krnovsko větev Hohenzollerů a knížata z Lichtensteina a konečně pro Münstersbersko Auerspergy. Na listě jedenáctém podána jest genealogie královských rodu českých jako vrchních lenních pánu ve Slezsku a na listě dvanáctém vytknuty rodinné svazky slezských knížecích rodů s cizími rody knížecími.

Publikace Wutkova jest vzácným příspěvkem k dějinám Slezska, který usnadní velice studium spletitých historií jednotlivých slezských knížectví.

J. Kapras.

Římské právo.

L. Mitteis a U. Wilcken, Grundzüge und Chrestomathie der Papyruskunde. Lipsko, B. G. Teubner, 1911. Dva svazky ve 4 dílech. Sv. 1., díl historický; sv. 2. díl juristický.

Ještě před 20 lety kryly se obecnému nazírání právní dějiny starověku v císařské době římské s dějinami práva římského. Věřilo se v právní jednotu v monarchii Konstantinově a víra ta byla tím snazší, čím méně bily do očí prameny práva východních provincií říše, tehdy uložené jen v památkách hellenistické literatury, v inskripcích a několika málo listinách. Řekové nedali svému právu formy tak dokonalé, jak to dovedli římští juristé, a tak bylo možno očekávati prohloubení znalostí našich o jejich právu jen od materiálu, který by dokumentoval právní život řecký, od materiálu archiválního. Dříve ještě, než se nám takového materiálu dostalo, r. 1891 vydal Mitteis svou knihu „Reichsrecht und Volksrecht in den östlichen Provinzen des römischen Kaiserreichs". Knihou tou padla víra v samovládu římského práva, *Mitteis* nejen vyslovil myšlenku, že za císařství římského trvaly v právním životě východních provincií zjevy, kořenící v půdě domácí, nýbrž thesi svou i stkvěle dokázal. Od té doby se neobyčejně rozmnožil listinný materiál z Egypta (sr. Sborník, I., str. 71 nn.). Jsou to papyry a na jich základě poznáváme nyní právní život Egypta.

Dodnes nejlépe a nejúplněji jsou publikovány papyry *řecké*. Jen o ně, nehledíme-li k několika málo textům latinským, jde také v díle oznámeném. Dílo to podává předem výsledky, kterých se dodělala na základě papyrů historie obecná i právní, za druhé výběr listin papyrových. Dle toho dílo pojímá dva svazky, z nichž první, část historickou, vypravil *U. Wilcken*, druhý pak, část právnickou, *L. Mitteis*, a dělí se každý svazek zase na dvé, na první polovici: „Základy" a na druhou polovici: „Chrestomathie". Obě polovice se na vzájem doplňují. „Úvod" v čele prvního svazku jest všeobecným uvedením do nauky o papyrech. V něm *Wilcken* podává nejdůležitější poznatky papyrologické techniky. K studiu palaeografickému pro začátek dobře nyní poslouží laciná publikace *Schubartova*, Papyri graecae Berolinenses, Bonn 1911, která v dobře čitelných reprodukcích skýtá celý tisíciletý vývoj řeckého písma. Na tomto místě nebude referováno o výsledcích historického dílu *Wilckenova*. Ne že by snad neměly pro juristu významu, jsou naopak v mnohém ohledu nezbytny k pravému pochopení života v Egyptě. To platí zejména o kapitolách vylíčujících zřízení správní, systém daňový, zemědělství, vojenství a pohon. Ale jde tu o výsledky historické a oceniti jich význam přísluší v prvé řadě odborným časopisům historickým. Zde buďtež jen ukázáno k výsledkům dílu juristického, práce *Mitteisovy*. Jest dílo toto juristickým zpracováním listin a po něm sáhne ovšem nejprve historik právní.

Dílo je v prvé řadě učebnicí. Má umožniti začátečníkovi seznámení s listinami, které dosud vycházely v různých, většinou značně drahých publikacích, a to jen s cíli publikačními, a navésti jej k samostatnému

ocenění listin. Těžisko knihy dle toho leží v druhé polovici, v chrestomatii. Listiny jsou tu seřazeny dle systému prvé polovice a opatřeny úvodem s odkazy na literaturu. Přičiněny jsou různé podrobnější otázky, které nenalezly místa v polovici prvé. O nějaké kritice tohoto svazku na tomto místě nemůže býti řeči. Jest možno představovati si tu neb onu podrobnost jinak, než jest podána v díle Mitteisově, zvláště tam, kde jde o domněnky, dosud dostatečným materiálem nepodepřené. To si každý na vlastní risiko může dovoliti a autor díla to jistě každému rád dopřeje, vždyť sám dobře ví, že by se našli i takoví, kteří by dílu vytkli předčasnost vzhledem k tomu, že stále ještě se publikuje nový a nový materiál. Proti tomu dlužno uvést, že dosavadní materiál je tak veliký, že názory o něj se opírající novými listinami nemohou již o mnoho býti korrigovány, a dovolují tedy provésti ve velkém základy a konstrukci stavby. A stavba byla v tomto případě podniknuta se vzácnou znalostí veškerého materiálu a se svrchovaně bystrým jeho probádáním filologickým a zvláště juristickým, takže důvodně lze pochybovati, že by se daly očekávat nějaké velké pošiny *v základech*, vybudovaných *Mitteisem.*

Řecké listiny papyrové poskytují nám materiál téměř pro celé tisíciletí právního vývoje v Egyptě. Jdou od doby ptolemejské až po dobu byzantskou. Jsou tedy nejprve pramenem řecko-egyptského práva. Národní právo egyptské poznáváme z papyrů demotických. Obě národnosti žily v době ptolemejské dle svého práva. Ovšem že styky jejich musily přivodit vzájemný vliv obou práv na sebe. Jak daleko sahal ten vliv, lze v jednotlivých případech tvrditi jen s největší opatrností, dokud nebude naše znalost národního egyptského i řeckého práva úplnější.

Romanistu zajímají bezprostředně nejvíce papyry doby císařské. I Říman žije ve svých osobních vztazích v Egyptě nejprve dle svého práva. Jinak ovšem v právním obchodě. Tu platí jus gentium, a tu i tenkrát, když se Říman účastní na právním jednání, podrží toto jus gentium svůj ráz hellenistický, odchylný od jus gentium, platného v Římě. A to neodstranila ani constitutio Antonina (o ní dole).

Význam papyrů neleží tedy v tom, že by jimi byly dosavadní prameny římského práva rozmnoženy v tom smyslu, že by kde který papyrus přinášel přímé poučení o institutech z Pandekt známých. Nejsou ovšem ani v tom směru papyry bez všeho výtěžku. Ale význam jejich největší leží právě v tom, že nám umožnily viděti v právních dějinách starověku něco víc než dějiny práva římského. Tyto se nám jeví nyní jen částí dějin práva antického, dovedeme nyní odvážiti působnost práva římského a to snad je větší zisk, než kdybychom z papyrů bez námahy mohli vyčísti to, čeho dosahuje moderní romanistika methodou interpolační.

V následujícím budiž uveden stručně obsah prvé polovice svazku *Mitteisova*, podávající „*Základy*".

V čelo „Základů" staví M. dvě pojednání o *právu procesním:* nejprve o procesním právu doby ptolemejské, pak o římském procesu kogničním. Prvé pojednání podstatně a druhé výlučně zabývá se procesem civilním; o trestním je málo určitých zpráv a bude zde vůbec pominuto. V době

ptolemajské (kap. I.) soudní výsost přísluší králi, jemu jsou všechna podání soudní adressována, třebas ve skutečnosti do královské kanceláře ani nepřišla, neboť podávají se vždy určitým soudům nebo úředníkům, kteří je také vyřizují a kteří tedy jsou k těmto činnostem trvale delegováni. Úřady ty jsou jednak organisovány kollegiálně, jednak to jsou jednotlivci. Po venkově (χώρα) soudí tato kollegia: λαοκρίται pro domorodce, je to soud starého původu, faraonského, pak χρηματισταί pro Řeky, soud zřízený dle Pseudo-Aristea Ptolemajem Filadelfem jako soud od místa k místu jdoucí. Obojí netvoří snad jednotný sbor, nýbrž několik kollegií. Jen pro třetí století př. Kr. jsou doloženy další dva soudy sborové: κοινοδίκιον, soudící asi spory domorodců s Řeky, a soud deseti. Dekret Euergeta II. asi z r. 118 př. Kr. (Tebt 5, 207 s., k všeobecnému posouzení tohoto papyru srv. *Preisigke*, Arch. f. Papyrusforschung, V., 300) zná jen prvé dva soudy s kompetencí výše vytčenou a dodává, že spory ze smluv mezi domorodci a Řeky navzájem přísluší před chrematisty, je-li listina sepsána řecky, před laokrity pak, sepsána-li egyptsky. V Alexandrii známe dle jména dva sborové soudy, o jich organisaci a kompetenci nevíme ničeho. Jako jednotlivci přicházejí v úvahu správní úředníci: epistrateg, strateg a někteří další (o nich srv. II., 1, str. 9 ss.; zde stačí říci, že byl Egypt rozdělen na župy, νομοί, v jichž čele stál strateg); tito, jak se zdá, vlastního soudnictví civilního neměli, nejvýš jen sprostředkovali mezi stranami.

O *řízení* před soudy alexandrijskými ničeho nevíme. Materiál pak, který máme o venkově, spíše jen napovídá, a jde v celé této kapitole, jmenovitě však v otázce souvislosti jednotlivých procesních úkonů a podrobností řízení z části jen o domněnky. *Podání* se adresují buď králi — ἔντευξις, nebo úředníkům — ὑπόμνημα. Ochrany právní cestou řízení soudního dovolávají se, jak se zdá, jen prvá, druhá směřují jen k smírnému vyrovnání věci před úředníkem. I na základě ἔντευξις pokusí se strateg, u něhož byla podána, nejprve o smírné urovnání sporu (χρηματίζειν — obecný termín pro úřední vyřízení), k čemuž si strany sám pozve. Již zde mohlo dojíti k vykonatelnému rozsudku pro uznání (sotva i pro zmeškání); nevíme však, zda i smír zde uzavřený byl vykonatelným. Nedojde-li k smíru, odkáže strateg věc k laokritům nebo na κοινοδίκιον, před něž pak žalobce odpůrce obešle (πρόσκλησις) ve formě starého řeckého práva, cf. Hib. 30 a Petr. 3, 21 g). Není dokladu, že by byl strateg věc někdy odkázal na chrematisty, u nich asi, protože to byl soud potulný, bývaly ἐντεύξεις bezprostředně podávány a nastalo tu pak úřední obeslání stran bez předchozího jednání. Z dalšího řízení známe jen několik jednotlivostí. — Exekuce byla personální i reální, dála se z příkazu soudu (πράκτωρ ξενικῶν — úředník výkonný, původ jeho jména není dosud vysvětlen). Pochybno, připouštěla-li se i exekuce soukromá svémocná.

Zcela jiný obraz vidíme v době *římského* panství (kap. II.). Tu platí řízení kogniční (pravidelný římský proces civilní nebyl v Egyptě nikdy zaveden). Organisace soudní jest taková: majitelem jurisdikce je místodržící (ἔπαρχος, ἡγεμών), vyjímajíc některé speciální kompetence (δικαιοδότης, ἀρχιδικαστής). Jurisdikci tu vykonává na konventech (διαλογισμούς).

během roku postupně na třech místech vždy pro jiný obvod konaných; soudí tu o tom, co se nepodařilo správním úředníkům uklidit smírnou cestou, a většinu z těch věcí deleguje (ἀναπέμπειν) správním úředníkům epistrategovi a strategovi, nemajícím vlastní jurisdikce. Po Diokleciánovi rozpadá se Egypt na několik provincií, z nichž každé stojí v čele ἡγεμών. Praefectus Aegypti v Alexandrii zve se teď jen ἔπαρχος, dozírá na hegemony a s nimi v jurisdikci konkuruje, konventy se už však nekonají. Úřad epistratega odpadá a místo strategů nastupují znenáhla πολιτευόμενοι (decuriones). V byzantinské době chrání slabé proti mocným defensor civitatis, jsou tu pak i doklady soudnictví církevního.

Co se tkne *řízení* samého, je zachováno hojně *podání*. M. zpracoval je již dříve ve zprávách král. sas. spol. nauk v Lipsku (separátně u Teubnera 1910). Rozlišiti lze ta podání dle jich účelu na taková, která zahajují skutečné řízení soudní, a na ta, která směřují jen k policejní nebo smírčí ochraně práv, resp. k zachování práva (o těchto žádostech o zanesení v καταχωρισμός srv. § 4 výše cit. separátu, který obsahuje myšlenkový zrod několika stručných vět chrestomatie). Pravá podání soudní jsou buď pozváními na konvent, adressovanými na stratéga, anebo podáními k prefektovi. První obsahují žádost za doručení podání odpůrci (παραγγελία); obeslání tu vychází od žalobce, ne od stratega, ten je jen ověřuje; vedle této litisdenunciace vyskytuje se však již v prvých třech stoletích i evokace, obeslání úřední, v právnické literatuře pro proces kogniční doby té dosud výlučně doložená. Řádnou formou podání k prefektovi je ὑπόμνημα (o ἐπιστολή a jejím významu právním srv. str. 38. díla); podávají se mu v sezení pro tribunali nebo jen de plano (o tom, že toto poslední = per libellum srv. str. 90 násl. cit. sep.) a vyřídí je tím, že věc formou ὑπογραφή deleguje buď epistrategovi k plnému rozhodnutí nebo strategovi k vyšetření, při čemž mu rozhodnutí samo zůstane vyhrazeno.

Zmíněný základní rozdíl mezi podáními trvá i ve 4. stol. Pozvání na konvent tu ovšem odpadla. Obeslání odpůrce děje se nyní formou litisdenunciace novějšího stylu: žalobce ji adresuje odpůrci (παραγγέλλω ὑμῖν), nikoli jako dříve úřadu, u něhož nyní parangelii prostě podává, aby ji autorisoval. O významu evokace, jež se vedle toho vyskýtá, srv. cit. sep. str. 110. násl. Na str. 41—44. díla vykládají se některé části řízení, podrobněji o tom v sep. 106. ss. Listiny 4tého stol. nás zvláště informují o zahájení sporu a o funkci iudicis pedanei. Str. 44—46. jedná o exekuci, zvláště personální.

Následující kapitola (kap. III.) mluví o *listině*. Prostě ústně uzavřená právní jednání jsou v právním životě řeckoegyptském vzácností. Oblibě písemnosti děkujeme právě ony spousty papyrových listin nás dochovaných. Že ty listiny nejsou nutně dispositivními, plyne již z toho, co řečeno výše. Že však jimi mnohdy bývají, je v některých případech zcela jisto (γάμος ἔγγραφος), v jiných aspoň pravděpodobno (poslední pořízení, smlouvy konsensuální). Zajímavě se utváří rozdíl listin veřejných a soukromých. Veřejně zřízená listina zve se δημόσιος χρηματισμός. Vyznačuje se především způsobilostí býti před soudem prostředkem průvodním. O tuto způsobilost se s ní dělí listiny soukromě sice zřízené, avšak úředně registrované

(*αναγεγραμμένα, δεδημοσιωμένα*). Pouhá listina soukromá schopnosti té nemá a jest tedy způsobilost k soudnímu produkování funkcí listin veřejných. O průvodní moci listin se v papyrech nemluví. V tom směru se zdá, že registrování nezajišťovalo listině zvýšené moci průvodní; plný důkaz o události listinou doložené poskytoval asi jen *δημόσιος χρηματισμός*.

Pokud jde o řecké listiny, vyskytují se nejprve pouhé listiny *soukromé*, a to v těchto formách:

1. listina objektivní, zřízená pravidelně před 6 svědky, z nichž jeden, *συγγραφοφύλαξ* vezme listinu v uschování s povinností v případě sporu ji předložit. V tomto plném rozsahu přichází jen v době ptolemejské. Vedle ní se vyskytá

2. *χειρόγραφον*, a to rovněž záhy, trvá však i v době císařské. Je psána formou dopisu, subjektivní tudíž a bez svědků. Podpis, jako vůbec v dopise antickém, není obvyklým. Začíná pozdravem (*ὁ δεῖνα τῷ δεῖνι χαίρειν*), datum je na konci.

Ani prve uvedená listina nebývala podepsána (ovšem ale zapečetěna!), nicméně se již zde někdy a v císařské době na objektivních listinách pravidelně vyskytuje *ὑπογραφή* stran, kterou tedy dlužno dobře lišit od cheirografa (ve sm. římském byl by ovšem i takový podpis chirographum, jež v římském právu nemá nutně formu dopisu, srv. Mitteis, R. Priv. R I 293 a pozn. 8.).

Vedle těchto hlavních druhů listin vyskytuje se *ὑπόμνημα*, vlastně úřední podání, jehož formy se však užilo k offertám (zvláště k osobám sociálně výše stojícím), kdež pak smlouva přišla nejjednodušeji k místu podpisem nabídky. Jsou tak dochovány četné smlouvy nájemné a pachtovní.

Řecké listiny *veřejně zřízené* vyskytají se v těchto třech formách: 1. listina před agoranomem (nejstarší doklad z r. 174 př. Kr., instituce agoranómů se však vyskýtá již okolo r. 265; forma tato mizí v 4. stol. po Kr.). Agoranom je úředníkem, jeho působištěm je v ptolemejské době buď celá župa nebo jen toparchie, v římské době vždy celá župa a sídlí tu pak agoranom v župní metropoli; s tím asi souvisí, že v římské době se listiny těmto příbuzné zřizují v grafeiu, tak tu asi označovány filiálky agoranomeia po vsích (ale zve se někdy i *ἀγορανομεῖον*, pokud se před ním listiny zřizují, *γραφεῖον*). Listina tato jest objektivní, jako všechny takové má datum v čele, za ním, pokud jde o originální stranám vydané (*ἐκδόσιμον, ἀντίγραφον*), následuje poznámka legalisační (na př. *ἐπὶ Πανίσκου ἀγορανόμου* a na konci textu listiny podpis úředníka, v našem příkladě *Πανίσκος κεχρημάτικα*), o listině před grafeiem srv. str. 61). Svědci přicházejí pravidelně jen při posledních pořízeních.

Jeden exemplář si ovšem ponechá úředník. Tyto se pak po jisté době slepují ve svitek (*τόμος συγκολλήσιμος*) — vyjímaje ovšem testamenty —, jiný svitek (*εἰρόμενον*) se vytvoří z opisu každé vyhotovené listiny (tu pak nebývá zřízení před úřadem zvláště vyznačeno) a konečně zaznamená notář ve výtahu zřízenou listinu do seznamu (*ἀναγραφὴ συμβολαίων*). *Εἰρόμενον* (pořizované aspoň od doby císařské) pak odvede

do metropolního archivu — βιβλιοθήκη ἐγκτήσεων, jež je tedy centrálním archivem župy. Ten pak samostatně může vydat stranám v případě potřeby ověřený opis (ἀντίγραφον ἐπεσκεμμένον), který pak dlužno lišit od originálního vyhotovení, zvaného rovněž ἀντίγραφον (srv. k této partii str. 60—65).

2. συγχώρησις. Jsou to listiny zřízené před alexandrijskými úřady soudními, pravidelně objektivní (datum mají výminečně na konci), vzniklé snad ze soudních smírů (po adresse přichází text uvedený slovy: συγχωρεῖ n. συγχωροῦσι). Nejstarší doklady jsou z doby Augustovy.

3. διαγραφὴ τραπέζης — nota bankéře vydaná assignatářovi o příkazu, který bankéři udělil majitel deposita v bance. V čele stojí datum a poznamenáno: διὰ τῆς τοῦ δεῖνος τραπέζης. Na to: ὁ δεῖνα (přikazovatel) τῷ δεῖνι a konstrukcí acc. c. inf. příkaz a jeho důvod právní. Není tedy vlastně διαγραφή ničím jiným, než realisací jednání obsahujícího tento důvod právní a vyskytuje se skutečně původně, a to často i na jediné listině, vedle διαγραφή listina o takové smlouvě základní. Teprve v posledním desitiletí I. stol. po Kr. přicházejí i samostatní διαγραφαί, které obsahují nejen povšechné udání svého právního důvodu, nýbrž celé kausální jednání se všemi podrobnostmi. Opisy jejich pak posílány rovněž do archivu (εἰρόμενον τραπεζειτικόν). O jich veřejné povaze srv. str. 71.

Latinské listiny dali si v Egyptě žijící Římané sepisovati osobami soukromými (tabelliones, νομικοί); pro právní jednání iuris civilis byly latinské listiny obligatorními.

O významu slova συγγραφή, o tom, že výraz ὁμολογία neznačí zvláštní druh listiny, a o úloze tohoto výrazu při stilisaci listin srv. str. 72 ss.

Registrování listin (ἀναγράφειν) mělo důvody fiskální. Dle vzoru faraonského stíhály totiž i v době ptolemejské různá právní jednání daně obchodové (nejdůležitější bylo ἐγκύκλιον z převodu vlastnictví a ze zavadění; daňové kvitance slují πτώματα). Registrování mělo znemožnit zatajení takových právních jednání. Listiny notářské (řecké) jsou již svým zřízením nutně registrovány (ἀναγεγραμμένα). Listiny ostatní (řecké soukromé a jakékoliv egyptské) podléhají dodatečnému ἀναγράφειν. Úřad registrující pořídí si opis (resp. překlad) listiny a stručný výtah z ní, a jistě aspoň tyto opisy přicházejíce do εἰρόμενα zasílají se do archivu. V době římské byla cheirografa podrobená zvláštnímu způsobu registrování (δημοσίωσις). Registrování tu záleží v uložení originálu listiny výlučně v archivech *alexandrinských*. Straně zůstane v rukou jen ὑπόμνημα, jímž za δημοσίωσις žádala a jež obsahuje opis chirografa a vyřízení žádosti, t. j. potvrzení o registrování. Do Alexandrie se musilo i s cheirografy i po venku zřízenými; tím patrně mělo býti znepříjemněno zřizování jich a podporováno zřizování listin veřejných.

Doba byzantinská zná jen cheirografon (a hypomnema), nikoliv však již δημοσίωσις. Cheirografa tu zřizují soukromí notáři (συμβολαιογράφοι).

Knihy pozemkové (kap. IV.). Katastr k účelům daňovým byl v Egyptě starým zařízením (Herodot 2, 109; Diod. 1, 82, 2). Papyry je doložen i pro dobu ptolemejskou a římskou. V římské době však vyskytá se vedle něho βιβλιοθήκη ἐγκτήσεων, známá již sbírka listin o právních jednáních celého

kraje, jejíž důležitou funkcí další jest evidence veškerých hmotných poměrů majetkových v župě, tedy po zásadě i poměrů na movitostech; ježto však tyto proti nemovitostem nijak nevynikají, jde tu fakticky o evidenci práv na pozemcích. Práva ta jsou patrna z t. zv. *διαστρώματα*, jimi se stává *βιβλιοθήκη ἐγκτήσεων*, o sobě pouhý archiv, pozemkovou knihou. Doklady o ní mizí s dobou dioklecianskou. Zapisují se jen poměry na pozemcích soukromých (k nim dlužno počítati i *γῆ κατοικική*; o ní srv. I., str. 281, 304 a II., 11), a to poměry právní, nikoli i skutkové (ty jsou v katastru daňovém). Nejdůležitější z poměrů, jež se zapisují, jsou vlastnictví a právo zástavní.

Měl-li se stát převod pozemku právním jednáním (totéž platí o převodu n. zřízení jiného práva na pozemku), bylo třeba před zřízením smlouvy oznámit zamýšlený převod úředníkům vedoucím archiv (*βιβλιοφύλακες ἐγκτήσεων*). Není-li závady, dojde tato *προσαγγελία* vyřízení tím, že *βιβλιοφύλακες* vydají zmocnění (*ἐπίσταλμα*), na jehož základě teprv smí agoranom (ev. jiný státní úředník listiny zřizující nebo trapezit) zřídit listinu o převodu (*συγχρηματίζειν*). Na základě této listiny (o tom, stačí-li cheirografon v. str. 98) učiní nabyvatel bibliothéce oznámení o svém nabytí (*ἀπογραφή*). Taková *ἀπογραφή* stane se také při nabytí cestou dědické posloupnosti. *Ἀπογραφή* je pak základem zápisu v knihách. Folia jsou osobní. *Διάστρωμα* skýtá přehled o majetku celé vesnice (*κώμη*), držitelé jsou tu abecedně sepsáni, u každého pak seznamenán jeho majetek (zástavní právo se vyznačuje i na listu jak věřitele tak zastávce). Dle jmen je seřazena také sbírka listin.

Juristu nejvíce zajímá, jak dalece s tímto zařízením knih jsou spojeny právní účinky vlastní dnešním knihám pozemkovým. Definitivně se ta otázka ještě zodpověděti nedá. *Preisigke* ve svém Girowesen upřel bibliothéce povahu knihy pozemkové. Proti tomu obrátil se *Mitteis* ve zprávách král. sas. společnosti nauk v Lipsku 62[2] (separátně u Teubnera 1910: Über die privatrechtl. Bedeutung der äg. *β. ἐ.*). Výsledky toho jsou nyní shrnuty v chrestomatii.

Tomu, že práva, jež byla předmětem zápisu do knih, mohla vznikati mimoknihovně, zdá se nasvědčovati již ta okolnost, že čas od času bývalo nařizováno, aby všichni věcně oprávnění ohlásili svá práva bibliothéce (generální *ἀπογραφαί*, srv. na př. známý edikt Mettia Rufa z r. 89 v Oxy 237) a aby tak byl uveden ve shodu stav knihovní se stavem faktickým. Mimo to máme i přímé doklady mimoknihovního převodu n. zřízení práv. Na druhé straně vyskytují se vedle *ἀπογραφαί* žádosti o *παράθεσις*, jež podávají za účelem zaznamenání převodu osoby, které samy dosud *ἀπογραφή* nepodali (*μὴ ἀπογεγραμμένοι* — jaké toho mohou být důvody, o tom srv. str. 103 násl. a 100 pozn. 1.). V těchto žádostech je dodatek v *ἀπογραφή* nikdy se nevyskytující, že se má *παράθεσις* státi bez újmy právům starším v bibliothéce již registrovaným (*καὶ ἔστι καθαρὸν μηδενὶ κρατούμενον* (se pozemek) *εἰ δὲ φανείη ἑτέρῳ προσῆκον ἢ προκατεσχημένον διὰ τοῦ βιβλιοφυλακίου, μὴ ἔσεσθαι ἐμπόδιον ἐκ τῆσδε τῆς παραθέσεως*). Dle toho vyslovil Mitteis domněnku, že princip pozemkové knihy egyptské byl obdobným trans-

skripčnímu (resp. inskripčnímu) systemu práva francouzského: mimoknihovní převod působí inter partes.

Následující kapitola (kap. V.) obsahuje v prvé části některé otázky práva *obligačního*. Právo papyrů se zde všude úzce stýká s obecným řeckým právem. Velmi zajímavý materiál dodaly papyry k osvětlení *listin exekutivních*, jež jsou v době řecko-egyptské častým zjevem. Projevují se tím, že k doložce: *ἡ πρᾶξις ἔστω ἔκ τε αὐτοῦ* (na př.) *τοῦ Πετερμούθεως καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ*, jinak v listinách obvyklé je dodáno: *καθάπερ ἐκ δίκης* (= jako na základě rozsudku). Tato exekuční klausule není snad jen specialitou listin o zápůjčkách, nýbrž vyskýtá se všude i v smlouvách svatebních, pokud v nich jde o plnění majetková. V době ptolemejské bývala umluvena *πρᾶξις ὡς πρὸς βασιλικά*, jež mezi soukromými osobami měla patrně rovněž význam doložky exekuční. Ta však již během ptol. doby mizí. Mimo to při určité třídě osob (*Πέρσαι τῆς ἐπιγονῆς*) bývalo *vedle* obvyklé klausule exekuční ještě umluveno: *εἶναι αὐτὸν* (dlužník) *παραχρῆμα ἀγώγιμον καὶ συνέχεσθαι μέχρι τοῦ ἐκτεῖσαι τὸ κεφάλειον*, což je zvláště často doloženo alexandrinskými synchoresemi z doby Augustovy.[1]) Již z toho je patrno, že dodatek *καθάπερ ἐκ δίκης* dlužno vztahovat k celé doložce exekuční a že tedy na základě listiny exekutivní lze bez rozsudku vésti exekuci i proti jmění i proti osobě dlužníkově. Proti této je možna v uvedeném případě alexandrinských synchoresí ještě exekuce ostřejší (*παραχρῆμα ἀγώγιμον*). V čem ten rozdíl záležel, o tom lze aspoň pro dobu císařskou vysloviti domněnku. V době císařské až po Diokleciána není listinou exekutivní bez dalšího titulem exekučním, nýbrž jen základem rychlého řízení upomínacího. Ani toho asi nebylo třeba, kde šlo o *Πέρσαι τῆς ἐπιγονῆς*. Stručný průběh tohoto řízení (srv. o tom str. 124—129) jest ten: věřitel podá u archidikasta v Alexandrii *ὑπόμνημα* s prosbou, aby byl dlužníku doručen druhý exemplář s upomínkou a pohrůžkou exekuce. Toto *ὑπόμνημα* jest tedy platebním rozkazem (vycházejícím ovšem od věřitele, v antickém právu procesním jednají strany, magistrát jen ověřuje jejich činy) a zve se po doručení dlužníkovi *διαστολικόν*. Vyhoví-li archidikastes, nařídí strategovi dlužníkova bydliště, aby je doručil, a takto vyřízené *ὑπόμνημα* vydá se věřiteli, který pak u stratega požádá o doručení platebního rozkazu dlužníkovi; ten pak může u archidikasta činit námitky proti rozkazu (*ἀντίρρησις*), čímž věc patrně přijde do stadia sporu. Jinak dojde k exekuci, jež však není možná bez nového soudního dekretu. O tom níže.

Druhá část kapitoly jedná *o právu zástavním*.[2]) Zástavní právo papyrů vyznačuje se rázem hellenistickým. Od římského se liší podstatně, nicméně je v době císařské v Egyptě iuris gentium. Nepřetrvalo však pravděpodobně zákazu, kterým za Konstantina stižena byla lex commis-

---

[1]) Srv. k otázce personalní exekuce v papyrech vůbec *Lewald*, Zur Personal xekution im Recht der Papyri, Lipsko 1910.

[2]) Nejnověji srv. *Schwarz*, Hypothek und Hypallagma. Lipsko 1911, a k tomu *Mitteis* v Sav. Z. 32 str. 485.

soria. Neznalať, jak se zdá, ani jediná z forem řecko-egyptského práva zástavního realisace prodejem.

Vypsati na základě dnešního materiálu dějiny zástavního práva v Egyptě nemožno. Nejčelnější listiny týkají se doby císařské. Právě původ jednotlivých druhů zástavního práva, které se nám v těchto listinách jeví, není s dostatek osvětlen, jeť materiál doby ptolemejské nepatrný a také domácí egyptské málo ještě známe.

Nejvýznačněji vystupují v době císařské dvě formy zástavního práva: ὑποθήκη a ὑπάλλαγμα. Vedle nich a již v době ptolemejské přichází zavádění fiduciárním převodem vlastnictví, pro něž neznáme dosud bezpečného terminu (Gradenwitz a Gerhard užili dle P. Heidelb. 1278 ὠνὴ ἐν πίστει, srv. ale Mitteis str. 138; starořecké právo má πρᾶσις ἐπὶ λύσει) a o jehož utváření lze dosud vysloviti jen dohady (cf. str. 139—141 o BGU 1158); jen tolik je jisto, že dlužník zůstával v držení zástavy. Ještě méně zpráv jest o ἐνέχυρον, jež bylo asi výlučně zástavou movitou.

V četných listinách, jimiž se zřizuje zástavní právo na pozemcích (řidčeji při movitostech), vyskytují se výrazy v jedněch ὑπάλλαγμα (ὑπαλλάσσειν), v druhých ὑποθήκη. Toto poslednější označuje zástavu v případech, kde při neplacení je sjednáno propadnutí její; kde má tedy věřitel nabýti vlastnické zástavy (κυριεύειν, κτᾶσθαι a j.), při čemž se v listinách mezi jeho oprávněními vlastnickými zejména uvádí ujetí se držby (ἐμβαδεύειν). Ničeho o propadnutí zástavy není při ὑπάλλαγμα, tu se jen praví, že při neplacení má míti věřitel právo vykonat πρᾶξις na zástavě a tato exekuce bývá označena jako ἐνεχυρασία, což dlužno od ἐμβαδεία dobře lišiti. Při ὑποθήκη se o ἐνεχυρασία (o exekuci do jmění vůbec) nikdy nemluví.

Tato skutečnost přiměla v novější době některé (*Rabel*, *Eger*, *Schwarz*) vytknouti pojmový rozdíl mezi ὑποθήκη a ὑπάλλαγμα. I *Mitteis* jej přijímá, ale se vší opatrností a jen jako hypothesu, dokud se s dostatek nevyjasní historický základ uvedeného rozdílu a jeho praktický dosah. Ovšem zdá se tu ὑποθήκη mimo svou úmluvu o propadnutí zástavy a svůj způsob realisace lišiti od ὑπάλλαγμα ještě tím, že vylučuje další ručení dlužníka, které jen výjimečně bývá umluveno, kdežto při ὑπάλλαγμα je úmluva, že dlužník ručí mimo zástavu i svou osobou a ostatním svým jměním, obvyklou. Tím by se vysvětlil rozličný způsob realisace obou těchto druhů zástavního práva. Neboť má-li býti ὑποθήκη, jejíž obsah lex commissoria vyčerpává, věcným právem, lze si to, jak M. praví, představiti jen tak, že zástavnímu věřiteli přísluší suspensivně podmíněné vlastnictví,[1] takže po propadnutí zástavy a tedy splnění výminky by nezbývalo, než aby se věřitel ujal držby (ἐμβαδεία), kdežto při ὑπάλλαγμα nabude věřitel vlastnictví teprve cestou exekuce (ἐνεχυρασία). S tím by se krylo i to, že garanční úmluvy (βεβαίωσις) jinak při trhu obvyklé se vyskytují jen při ὑποθήκη. Při ὑπάλλαγμα byl věřitel s dostatek pojištěn tím, že mu zůstala

[1] K převodu vlastnictví stačí v právu řecko-egyptském stejně jako k zřízení práva zástavního pouhá smlouva.

jeho pohledávka. Tím vším by byl pojmový rozdíl mezi oběma instituty jen dotvrzen. Zbývá jen otázka praktického dosahu tohoto rozdílu, když v obou případech držba zpravidla (pokud nebylo umluveno užívání zástavy věřitelem, o jeho formách viz str. 152 nn) zůstala zástavci a oba pojišťovaly věřitele možností nabýti vlastnictví, aspoň pokud dnešní materiál ukazuje, a ὑποθήκη vlastně jen ušetřila věřiteli enechyrasii. Neboť držby nemohl se při ní věřitel ujmouti svémocně. Bylť postup při realisaci zástavního práva v prvých třech stoletích doby římské asi tento:

Předem bylo věřiteli třeba exekučního titulu, jímž ovšem může být rozsudek, nejčastěji ale asi býval v moc práva vešlý platební rozkaz (διαστολικόν). Při ὑπάλλαγμα žádá pak věřitel v ὑπόμνημα u místodržitele za povolení k ἐνεχυρασία. Stejného kroku jest třeba v případu obyčejné exekuce (srv. výše). V dekretu svém, vyřizujícím žádost, přikáže místodržící příslušnému stratégovi a jeho ξενικῶν πράκτορες provedení ἐνεχυρασία. Strateg dle rozkazu toho k nové žádosti věřitelově vyšetří nejprvé s *věřitelem* stav věci a umožní věřiteli doručení dekretu prefektova dlužníkovi, jenž může povolení enechyrasie odporovat (ἀντίρρησις). Nestane-li se tak a je-li titul exekuční v pořádku, nastane výkon exekučním převedením vlastnictví [1]) (při nemovitostech přepsáním v knihách). Za uvedení v držbu pozemku musí však věřitel znovu žádat u prefekta, která žádost se vyřídí stejnou cestou jako předešlá za enechyrasii, jen že tu řízení skončí rozkazem strategovým dlužníkovi, aby do deseti dnů pozemek vyklidil. Při ὑποθήκη odpadne ἐνεχυρασία. Ale k ujetí držby je i tu třeba cesty soudní, nebylo-li to vyloučeno výslovnou úmluvou stran (cf. na př. Fior. 1 z r. 153 po Kr. a C. Just. 8. 13. 3 z r. 205).

K pignus Gordianum srv. str. 154 nn.

V kap. VI. pojednává se o smlouvě *trhové*, a to předkem *o trhu věcí nemovitých*. I za doby římské podřizovali se Římané v Egyptě při trhu právu řecko-egyptskému. Někteří tvrdí, že toto právo je příbuzné domácímu (národnímu) právu egyptskému. Z listin demotických (i z jejich řeckých překladů, pořízených za účelem ἀναγραφή) je patrno, že v egyptském trhu při nemovitostech byly zřízeny současně dvě listiny. Prvá z nich (t. zv. listina o stříbru, v řec. překladech πρᾶσις) obsahovala kausální jednání s kvitancí ceny trhové (bez udání výše) a se slibem garančním. Druhá, listina o vzdání se („Urkunde des Fernseins" συγγραφὴ ἀποστασίου), týká se plnění podatelova a jest úmluvou o převodu vlastnictví („Auflassung" německého i moderního práva, srv. § 925 BGB). O předání držby pozemku se nikdy nemluví a nebylo jí dle stavu listin ani zde, ani později v právu řecko-egyptském třeba. Trh byl trhem za hotové a ono rozlišení smlouvy obligační a smlouvy věcné bylo obligatorním. A toto rozštěpení chtějí míti někteří nutným i v právu řecko-egyptském. Mitteis tu pro pozdější dobu odkazuje správně na znění mnohých listin (ὁμολογεῖ πεπρακέναι κατὰ τήν δε τὴν ὁμολογίαν), z něhož je patrno, že stačila listina

---

[1]) Jinak nyní *Schwarz* na u. m. str. 99 s., srv. ale k tomu *Mitteis* v Sav Z. 32 str. 487.

jediná) a radí i ohledně doby ptolemejské, třebas se tu vyskytaly i mezi *neegyptskými* stranami ὠναί, obsahující jen právní jednání kausální, neboť to lze vysvětlit i jen tím, že v těch případech z různých praktických důvodů bylo s převodem vlastnictví sečkáno. Obligatorním pro právo řecko-egyptské doby ptolemejské jevilo by se toto rozštěpení teprve tehdy, když by tu byly mezi Řeky *současně* pořízené dvě listiny. A těch dosud není. Fakultativním ovšem, jak už naznačeno, takové rozštěpení bylo. Obligační listina se pak jmenuje ὠνή (řidčeji πρᾶσις), je možná v nejrůznějších formách. Listina o vzdání se, zřízená mezi stranami egyptské národnosti, zove se σ. ἀποστασίου, technický výraz řeckého práva jest καταγραφή. Doklady jeho nejlepší jsou teprv z prvé doby císařské a tu, poněvadž καταγραφή[1]) je dovršena teprve zřízením listiny, nepřichází termín ten nikdy v listině samotné, nýbrž jen tam, kde se jiné listiny převodu vlastnictví dovolávají. Vedle toho, a i v listině o vzdání se samotné přichází termín παραχώρησις (= cessio), zvláště při pozemcích katoiků. Listina o trhu jednotném označována vždy jako καταγραφή (nebo παραχώρησις), formy bývá nejrůznější. Nejčastější jsou smlouvy notářské, obsahující prohlášení jediné strany smluvní, uvedené slovem ὁμολογεῖ (t. zv. homologie). Prohlašuje tu prodatel a jeho projev má tři podstatné kusy: nejprvé projev o prodeji — ὁμολογεῖ πεπρακέναι (παρακεχωρηκέναι), pak kvitance trhové ceny — καὶ ἀπέχειν τὴν συμπεφωνημένην τιμὴν ταλάντου ἑνὸς (kvitance ta nikdy v listinách o trhu nechybí a jde tu tedy vždy o trh za hotové), konečně slib garanční (βεβαιώσειν . . .), k čemuž od 2. st. po Kr. přistupuje přímé vyjádření převodu vlastnictví.

K závdavku srv. str. 184 nn. *Mitteis* nyní přijímá, že v Just. právu měl závdavek funkci odstupného i při trhu perfektním. V papyrech jde totiž zpravidla o velmi vysoký závdavek, přesahuje i polovinu ceny trhové a měl patrně ten význam, že byl splátkou ceny, již kupec celé ihned splatit nemohl. Dostal pak asi za svou splátku jen držbu, s καταγραφή se sečkalo do zaplacení plného. Arrhu upravoval zvláštní zákon — νόμος τῶν ἀρραβώνων. V listinách mimo odstupní funkci závdavku nic dále se nestanoví, zejména se nemluví o povinnosti stran k splnění smlouvy, což nepřekvapuje, když byl závdavek tak vysoký a ztráta jeho byla tedy citelnější než zbývající plnění samo. Dokud se viděl v arrze závdavek v obvyklém smyslu, nebylo nutno vykládat C. J. 4. 21. 17. 2 jinak než jako arrha cont. impl. data. Nyní však, kde je patrno, že arrha byla splátkou, a to dosti značnou, snese cit. const. i při svém nepřesném znění dobře výklad *Mitteisův*. J. 3. 23 pr. nepůsobí ani dle svého doslovu („venditio celebrata est") obtíží. Z řečeného je dále patrno, že hospodářský trh na úvěr nebyl v E. neznám. Jediné καταγραφή mohla býti pouze listinou o trhu za hotové. Mohla pak obsahovati třebas jen fiktivní kvitanci. Prodatel pak uvěřil kupiteli cenu trhovou další listinou o zápůjčce, rovněž fiktivní. — O βεβαίωσις a o tom, čím se liší od ručení prodatelova v klasickém právu římském, srv. str. 188 nn.

---

[1]) καταγράφειν — puv. sepsati, pak značí i výsledek této činnosti: *přepsati*.

Kapitola je uzavřena pojednáním *o trhu* věcí *movitých* a zvláště o trhu otroku, který se spravoval svými pravidly, příbuznými pravidlům o trhu věcí nemovitých.

Kapitola následující (VII.) obsahuje několik poznámek o soukromém *pachtu pozemkovém*.

Právo manželské jest předmětem výkladů v kap. VIII. Zde je vliv národního práva egyptského na řecké papyry doby ptolemejské i římské nejpatrnější. Vymeziti přesně ten vliv je již z toho důvodu těžko, že výsledky egyptologického bádání nejsou dosud tak pevny, aby se odtud mohlo bezpečně vyjíti. *Mitteis* podává na str. 200—213 juristické zpracování demotických listin jinými publikovaných a přeložených, přibíraje materiál v řeckých papyrech uložený, což mu umožňuje dobře založené kritické stanovisko zvláště k staršímu bádání egyptologickému (*Revillout*), takže tento oddíl spisu není jen „přehledem mínění egyptologů". I z řeckých listin je patrno, že národní právo egyptské zná dvojí druh manželství, dle řecké terminologie: γάμος ἔγγραφος a ἄγραφος. V čem leží rozdíl, nesnadno je říci. Tolik se zdá být nyní jisto, že obojí je formou trvalého spojení a že tu tedy nejde o rozdíl manželství trvalého a manželství na zkoušku. Plným manželstvím, v němž žena má postavení manželky a při jehož uzavření se dle toho důraz klade i na moment osobní, je jen γάμος ἔγγραφος. Ἄγραφος takových ujednání o osobním postavení ženy nemá (cf. Par. 13: συνεῖναι ὡς ἀνὴρ καὶ γυνή), ale od konkubinátu se poměr ten liší tím, že se zvláštními úmluvami upravuje majetková stránka poměru toho; žena totiž přináší muži příspěvek ke své alimentaci (řecká συγγραφὴ τροφῖτις). Při γ. ἔγγραφος úprava majetkových poměrů vypadá ovšem jinak. O tom viz knihu samu a tamtéž ku konci tohoto pojednání několik poznámek k větě Revilloutově o svobodném postavení ženy v egyptském manželství. Konečně dlužno přijímati, že tu byl i nějaký rozdíl v otázce rozlučitelnosti manželství. Ryze řecké právo obsahují listiny zřízené mezi manžely národnosti řecké. Jsou to listiny doby ptolemejské a doby Augustovy. Upravují stejně majetkovou i osobní stránku manželství. Význačné jest, že v nich muž potvrzuje přijetí věna (φερνή) od ženy, jež musí, poruší-li vinou svou povinnosti ze smlouvy manželské, ihned ženě s přirážkou, činící zpravidla polovici (ἡμιόλιον), vydat; je-li vinna žena, ztrácí věno. V smlouvách pozdější doby císařské neschází nikdy kvitance věna, patrně vlivem řeckého práva. Určit blíže, jak na sebe právo národní a právo řecké působila, jest nesnadno, neboť přečasto nelze spolehlivě rozhodnout, jaké národnosti jsou strany manželství uzavírající. Vlivem římského práva odpadá nyní při vydání věna přirážka.

Ke všem podrobnostem manželského práva budiž poukázáno na knihu samotnou, zejména také na pojednání o daru muže ženě a o věnu i o tom, jak se v papyrech utváří rozdíl mezi φερνή a παράφερνα.

Kapitola končí odstavcem o právu manželském v papyrech doby byzantské.

Kapitola IX. věnována jest *právu dědickému*. Líčí ve třech odstavcích právo národní, právo řecké a řecko-egyptské a právo římské. Nejza-

jímavějšími zjevy práva řecko-egyptského je jednak společný testament manželů, jednak dědické jejich smlouvy, účast dětí na těchto a souvisící s tím otázka *κατοχή* dětí, konečně otázka dělení jmění rodiči mezi děti. Ohledně všech těchto věcí lze poukázati na knihu samu a stejně také ohledně *poručenství*, projednaném v kapitole následující (kap. X.).

V kap. XI. jsou shrnuta *různá právní jednání*. Z nich otázka recepta nautarum v papyrech byla probrána *Mitteisem* již dříve v separátu výše uvedeném, v němž obsažena jest stať o *βιβλιοθήκη ἐγκτήσεων*. Romanistu zajímají tyto papyry tím, že jejich obsah odpovídá názoru, který r. 1902 v málo známém spisku Studi sulla responsabilità per custodia projevil *Lusignani*, dle něhož ručení loďaře za náhodu (vyjímajíc vis major) v případech, kde takové ručení nebylo ujednáno nebo nejde o furtum resp. poškození věci způsobené loďařovým personálem, je teprve výtvorem kompilace. Věc je aktuelní, hájí totiž nyní *Schulz* ve Wiener Z. 1911 (Haftung für das Verschulden des Angestellten, srv. i Sav. Z. 32, str. 23 nn.) thesi *Sekhlovu* (resp. *Baronovu*), že již v klass. právu římském custodiam praestare značí ručení za náhodu „nižšího stupně". Z dalšího obsahu kapitoly budiž vytknuto pojednání o *zastoupení*, o *rukojemství* a o *propuštění otroků*. K prvním dvěma otázkám byly tu již důkladné práce *Wengrova* (Die Stellvertretung im Rechte der Papyri, 1906) a *Partschova* (Griechisches Bürgschaftsrecht I., 1909). *Partsch* o papyrech ex professo pojedná teprve v pokračování svého díla. V otázce zastoupení přidává se M. v celku k názoru *Wengrově*, že bylo v papyrech všeobecně připuštěno, a není pochyby, že před constitutio Antoniniana to platilo i v právu peregrinském. Jiná jest otázka, jak se na zjev přímého zastoupení, papyry nepochybně doložený, dívaly soudy po konstituci, když se musely spravovati právem římským, jehož rigorosní stanovisko v tom směru je všeobecně známo. M. popírá, že by byly mohly obejíti, měla-li jejich judikatura zůstat korrektní, zákon a ukazuje na východisko, jež jim platný zákon umožňoval. (Sr. již Röm. Priv.-R. 1, 230 n.) K praesumpci iuris et de iure obsažené v C. J. 5. 37. 14 obsahují papyry zajímavé doklady.

Partsch ve svém nahoře uvedeném díle, založeném široce a na srovnávacím podkladě, ukázal, že i v starém řeckém právu stejně jako v německém[1]) je pojem ručení (Haftung) starší než pojem závazku (Schuld). Dle toho řecké rukojemství není jako římské (jak jest nám z pramenů známo) závazkem přistupujícím k závazku hlavnímu, rukojmí neslibuje svoje vlastní plnění, nýbrž *ἐγγύωμαι τινά τι ποιήσειν*, plnění toho, který by byl dnes hlavním dlužníkem. Srv. již Odys. 8, 344 nn. Tak i v papyrech jsou listiny o rukojemství bez hlavního dlužníka, ne ovšem již v majetkoprávním obchodu, nýbrž při zaručení za dostavení se někoho třetího k soudu nebo jinému úřadu. Při soukromých dluzích nabylo v papyrech rukojemství již rázu akcesorního, jen že ani pak nezdá se býti závazek rukojmího primárním, nýbrž jen subsidiárním, třebas ne ve smyslu Just. beneficia excus-

[1]) K tomu srv. zejména práce *Amirovy*.

sionis. Po konstituci antonin. vliv římského práva roste a v papyrech byzantinských proniklo římské právo věcně i terminologicky.

Poslední kapitola (kap. XII.) seznamenává některé důležitější *zákony* doby ptolemejské i římské (nikoliv zákony správní, o těch srv. díl I.)[1]) Budiž zde upozorněno zvláště na číslo 4. (P. Cattaoui Recto, otisknutý nyní i v chrestom. pod č. 372 a obsahující sbírku rozhodnutí týkajících se zákazu voj. sňatků) a na *Mitteisův* komentář k němu, na č. 6 (P. Strassb. 22 verso, k otázce vydržení) a konečně na č. 10, nejvýznamnější ze všech.

Je to P. Giss 40, publikovaný r. 1910 P. M. *Meyerem* a obsahující mezi třemi edikty Karakalovými proslulou Constitutio z r. 212 po Kr., ze které, jak Ulpian (Dig. 1, 5, 17) praví, in orbe Romano qui sunt cives Romani effecti sunt. Rozhodující slova konstituce jsou zachována v tomto znění, doplněném šťastně vydavatelem P. M. *Meyerem*: **δίδωμι τοῖ/ς σ/υνάπα/σιν ξένοις τοῖς κατὰ τ/ὴν οἰκουμένην π/ολιτ/είαν 'Ρωμαίων, [μ]ένοντος [παντὸς γένους πολιτευμ]άτων χωρ[ὶς] τῶν [δεδ]ειτικίων.** Nyní víme, kdo byli konstitucí samou z římského občanství vyňati, že to byli dediticii. Zbývá otázka, jaký je státoprávní význam slova dediticii. P. M. *Meyer* jím zahrnuje všechny ty, kteří byli povinni daní z hlavy, a s tím možno dle dnešního stavu pramenů souhlasit. V Egyptě platili daň z hlavy i obyvatelé metropolí, pokud nepatřili k třídám privilegovaným (srv. k celé této otázce i díl I. str. 55 nn.). Nebyl tu tedy počet osob, které nabyly konstitucí řím. práva občanského, příliš velký. Šlo jen o občany řeckých autonomních měst (Alexandrie, Ptolemais, Naukratis a Antinoopolis), o katoiky a zmíněné privilegované třídy obyvatelstva metropolí, a ti všichni dohromady jsou právě *řeckou* částí egyptského obyvatelstva. Převážná většina obyvatelstva (nevyňaté obyvatelstvo městské a všechno venkovské) řím. občanství nenabyla. A v jiných provinciích, kdež, jak víme, se rovněž obyvatelstvo daň z hlavy platící vyskytalo, nebyl ten poměr jinaký. Byl-li důvod konstituce, jak tvrdí Dio Cassius, fiskální, bylo velmi rozumné tyto dediticii vyjmouti, oni dle svých majetkových poměrů mohli platit jen daň z hlavy, daň dědická, jíž podléhaly pozůstalosti větší než 100000 sest., by u takových římských občanů nebyla vynesla ničeho. Úkolem dalšího bádání jest vyšetřit, kdy se tito dediticii přece jen k římskému občanství dostali. Za Justiniána z něho vyňati již nejsou (C. J. Z. 5. 1; 7. 6. 1 pr.)

Vidíme tedy, že i po konstituci platilo právo národní dále, a to i *formálně*. Jedno ovšem nesluší přehlížeti, jak *Mitteis* trefně upozorňuje: není vymezeným dnes obsahem konstituce vyloženo další působení práva hellenistického: neboť právě hellenistické obyvatelstvo, které i mimo Egypt je organisováno v městech, nabylo konstitucí římského občanství.

O. Sommer.

---

[1]) Na str. 279 v poznámce jsou uvedeny známé případy několika fragmentů z právnické literatury, nalezených v Egyptě (na pergamenu i na papyru). V jednom případě byl nález ten svrchovaně poučným, pokud ukázal ad D 15, 1, 32 pr, jaké opatrnosti třeba v tvrzení interpolací; srv. k tomu *Heyrovský*, Sborník VII., str. 293, 294.

České právní dějiny.

J. Braniš: Osídlení Doudlebska. Črtky ze studií. 1911. Stran 25.

Krátká studie Branišova zasluhuje pro názory v ní projevené pozornosti. Různé názory o vývoji osazení Doudlebska jsou sice jen nahozeny, a budou míti zapotřebí teprve dalšího propracování, jsou však vesměs velmi zajímavé. Vlastní Doudlebsko, které nelze stotožňovati dle Braniše ani s Budějovickem ani s dekanátem doudlebským, zaujímalo okres Trhosvinský a části okresu Budějovického, Krumlovského a Kaplického. Hledíc k praehistorickým nálezům bylo osazeno nejprve pokolením mohyl s kamenným jádrem s milodary z doby bronzové (snad Bojové) a později pokolením mohyl hliněných, v nichž jsou zbytky spálené mrtvoly. Tyto poslední byly již původu slovanského. Sídlel tam tehdy kmen, který měl střed v hradě Doudleby. V následujícím vyslovuje Braniš myšlénku, že Doudlebové nevydělili se ze středočeského obyvatelstva, nýbrž že přišli odjinud. Opírá se o čtyři důvody a to o odlišný tělesný ráz, odlišné zvyky a obyčeje středověké, různost nářečí doudlebského a vědomí kmenové osobitosti u Doudlebů. Poněvadž pak i v několika českých osadách na bývalém Vitorazsku mluvilo se nářečím doudlebským, soudí Braniš, že nářečí to bylo i u Slovanů v Rakousích druhdy obvyklým. Přivádí tudíž Slovany ty v souvislost s kmenem Dulěbů, který si Avaři okolo roku 560 na Strygu a Bugu severně od Karpat podrobili a jehož část převedli sebou do Panonie. Poněvadž však Avaři do Čech nevnikli, nelze usazení se Dulěbů-Doudlebů v Čechách vysvětliti jinak, než že zástup nějaký Avarům unikl a v lese Šumavy se usadil a to ve formě dvorců, zřídiv si neobyčejné množství pevných, těžko přístupných a v ústraní položených hradišť bez trvalého sídliště.

V době Samově vešli Doudlebové teprve v bližší styk se sousedy v Čechách i v Rakousích. Sprostředkovaly tento styk dvě cesty z Podunají vitorazská a cáhlovská. Jinak ze starší doby není zpráv, protože Doudlebsko bylo Frankům z ruky. Křesťanství dostalo se tam z diecese pasovské. V X. století Doudlebové patřili k říši Slavníkovců a s ní dostali se Přemyslovcům. Kmenové území stalo se krajem (hradským). Hlavním zaměstnáním obyvatelstva bylo zemědělství, jako vedlejší vyskytuje se jilování zlata. Na Doudlebsku nebylo velkostatku knížecího, proto tam nebyl ani villicus. Tam byli ještě r. 1130 hlavně svobodní zemané, kteří vykonávali vojenskou službu osobně a neplatili proto míru, a vedle nich osady svobodných dědiců, kteří platili mír v naturaliích (ovcích). Teprve, když zalidnění pokračovalo, usazovali se svobodní také na knížecí půdě jako hosté a kníže je ve XII. století i s půdou daroval. Roku 1185 je tam organisace hradská ještě v plném rozkvětu. — V té době však již zasahá sem majetek panský a klášterní, prozatím bez většího významu. Průběhem sta let do roku 1263 nastal však na Doudlebsku převrat. Veškeren knížecí majetek stal se panským, a svobodní dědicové jsou uvrženi v poddanství; jen ve středu Doudlebska udrželo se svobodné drobné zemanstvo ve větším množství. Panští držitelé začali silně kolonisovati, avšak z kolonisace té jen malá část byla německou.

Výlučné a uzavřené postavení Doudlebska bylo zničeno založením královského města Budějovic roku 1265. Jižní Čechy dostaly tím středisko průmyslové, obchodní a strategické, k němuž od té doby táhlo nejen celé Doudlebsko, nýbrž i Netolicko, Bechyňsko a Chýnovsko. Ačkoliv však Budějovice a nejbližší okolí bylo osazeno většinou Němci, přece staré Doudlebsko nepodlehalo germanisaci. Antagonismus národnostní zpusobil, že Budějovice kulturně nepůsobily tak pronikavě na okolí, jako by byly bez této okolnosti, a tím se vysvětluje, že Doudlebsko tak dlouho si zachovalo zvláštní svůj ráz.

Škoda, že smrt zabránila spisovateli, aby myšlénky tuto načrtnuté podrobněji mohl někdy rozvésti a odůvodniti. *J. Kapras.*

JUDr. Jan Pohl: Kniha černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573—1630. Publikace městského musea v Rokycanech. Čís. 4. V Rokycanech 1911. Stran VIII a 80.

Dějiny trestního práva u nás jsou v literatuře právní jen velmi chudě zastoupeny, a ani materiálu vydaného není mnoho. Proto jest každý příspěvek vítán, třebas podával jen vydání pramenů, jako jest to s Pohlovou Knihou černou města Rokycan. V úvodě popisuje krátce vydavatel rukopis knihy, zmiňuje se o některých věcech z obsahu knihy a o několika otázkách z trestního řízení staročeského. Nedopatřením patrně mluví autor o Koldínových Právech městských jako o soukromé sbírce tehdy v městech platícího zvykového práva, ač to byl zákonník sněmem schválený a zbudovaný na právu pražském, brněnském a římském.

Obsahově jest kniha rokycanská podobná všem podobným knihám černým neb smolným, kde již ze jména patrno jest, že větší část protokolovaných výslechů byla v mučírně. V knize zapisují se výslechy jednotlivých trestních činů se týkající, a na konci krátce poznamenán konečný osud obviněného. Většinou jedná se o nejrozmanitější druhy čarodějství, krádeže, loupeže, méně vyskytá se zabití a vražda, žhářství, cizoložství, násilné smilstvo a j. Tresty jsou upálení na hranici, zahrabání za živa, oběšení na řetěze aneb stětí, tu a tam vyšel někdo pouze s vypálením cejchu a vymrskáním z města. Případů trestních není sice mnoho, avšak celým způsobem postupu výslechu podávají zajímavý obraz trestního řízení své doby.

Na konci knihy připojen stručný rejstřík. Kniha je velmi vkusně vypravena a, ačkoliv celé uspořádání její ukazuje, že počítá v první řadě s širšími kruhy čtenářskými, bude i odborníku dobrým materiálem.

J. Kapras.

Církevní právo.

Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung.

Redakce usnesla se minulého roku rozšířiti časopis tak, aby vedle oddělení romanistického a germanistického založeno bylo oddělení kanonistické. Vydavateli a redaktory tohoto od-

dělení jsou Oldřich Stutz (zároveň spoluredaktor oddělení germanistického) a Albert Werminghoff. V redakčním oznámení se uvádí, že pěstovány tu budou dějiny círk. práva katolického, evangelického i státního, čímž doplněny býti mají dějiny práva římského i německého, s vývojem práva církevního v ruzných směrech spjaté. Na víru a dogma „jako na vědecké předpoklady vzniku práva církevního" bude brán stejný zřetel jako na hospodářské a kulturní podmínky právního života církevního v minulosti. Články, které odpovídají těmto požadavkům a hoví duchu kritické a historickoprávní methody, budou vítány.

První svazek kanonistického oddělení vyšel koncem r. 1911 s bohatým obsahem. Samostatnými články jsou tu zastoupeni spisovatelé: Conrat, Eichmann, Galante, v. Hörmann, Leder, Stutz, Viard, Werminghoff. Připojena je rozsáhlá hlídka literární. *Hobza.*

L. Luzzati, Freiheit des Gewissens und Wissens, Studien zur Trennung von Staat und Kirche, něm. překlad Dra J. Bluwsteina (Lipsko, Duncker Humblot 1911, XIV + 155 str.).

Nejde o pouhý překlad díla „Libertà di conscienza e di scienza," Milano 1909, nýbrž o německé vydání autorem doplněné a opatřené zvláštní jeho předmluvou. Autor je bývalý ministerský předseda italský a professor ústavního práva v Římě. Jeho vynikající osobnost politická dodává výkladům o svobodě náboženské, o pravé toleranci, o rozluce mezi státem a církví a o poměru vědy k náboženství zvláštní zajímavosti. Kniha povstala z pojednání a přednášek různého data.

Úvod tvoří pojednání o konstitučních zásadách rozluky mezi státem a církví. Přívrženci tohoto systému vycházejí jednak z víry, jednak z nevěry. Je mnoho lidí, kteří nedovedou si představit církev bez pomoci státní. Zkušenost však učí, že úplná volnost církvi více prospívá a také hmotné prostředky přivádí měrou větší, než činí stát za to, že je strážcem svědomí. Bez opravdové tolerance tíhne každá náboženská společnost ku světské moci a k ovládání státu jménem božím. Duch inkvisice zdá se tu a tam oživovati. Tím více třeba míti před očima nesmazatelné zásluhy oněch apostolů a mučedníků svobody náboženství a vědy, která je požadavkem nového, konstitučního státu. Svoboda náboženská měla by býti základem sociálního života, historie však ukazuje, že po všech ústavních svobodách přichází naposled jako koruna celého díla. Poměry mezikonfessijní jsou nejlepším kriteriem konstitučního režimu. — Na to líčí se krátce rozlukové právo v Americe, kde rozluka přišla k duhu zejména církvi katolické, v Japonsku (rozluka od r. 1875, císař vzdal se všech božských poct církve budhistické, od r. 1890 obligatorní světské vyučování morálce na školách veřejných) a ve Francii, která přivedla problem rozluky na denní pořádek evropských států. Francouzskému zákonodárství rozlukovému vytýká autor zbytečnou a neprozíravou ostrost proti Římu. V Italii je nynějším výborným zákonodárstvím půda pro rozluku připravena, ale den rozluky tu ještě nenadešel. Nejvyšší chválou zahrnuje autor rozluku ženevskou, jež by měla býti vzorem pro budoucí zákonodárství.

V Anglii dojde časem k rozluce na žádost církví samých. To je princip nejpřirozenější a nejsprávnější. Ideálem je autorovi volná církev skotská (od r. 1900 spojená se starou církví presbyteriánskou). Jako jednotlivec má i církev míti volnost měniti své zásady a svobodně se vyvíjeti. Heslo budoucnosti je: svobodná církev v suverenním státě.

V prvním dílu spisu vzpomíná se hlavních apoštolů náboženské svobody v dějinách národů. Myšlénka náboženské svobody a snášenlivosti zrodila se již dávno před ediktem Milánským (313), a to na půdě asijské. Půltřetího století před Kr. — v době, kdy antický svět řecký trestal přísně odklon od bohů národních — provádí indický král Asoka toleranci mezi brahmany a budhisty, učí, že nemá vlastní náboženství velebeno býti snižováním jiného, a hlásá, že každý může žíti dle ideálu, jejž si sám vyvolil. Mezi největší průkopníky náboženské svobody náleží neprávem zapomenutý filosof Themistius (+ 390), důvěrník Juliána apostaty a zároveň přítel křesťanských světců, zejména sv. Řehoře. Jeho místo je mezi muži jako Protagoras, Anaxagoras, Montaigne, Spinoza, Locke, Stuart Mill. Světec Theodor Studita, pronásledovaný obrazoborci, na poč. stol. IX. rozpoznává, že jen zevní konání může státem býti posuzováno a trestáno, kdežto život vnitřní má býti svobodný, a vyslovuje zásadu: „Kacíře máme poučovati nikoli zabíjeti." Za největšího pronásledování židů vystupuje ve 12. stol. francouzský mnich Bernard de Clairvaux na jich obranu a získává si vděčnost celého židovstva. Reformace neznamená pokroku v náboženské snášelivosti. Ani Hus, ani Luther ani Kalvín nehlásají tolerance, všichni dávají se unášeti hněvem proti jinak smýšlejícím. Není náhodou, že právě v Hollandsku, které se proslavilo boji proti španělské inkvisici, vyvstává největší apoštol náboženské svobody Spinoza, jenž dovede srovnati svobodu individua s potřebami státu a jenž ve svobodě vidí pravý účel státu. Lepšího odůvodnění náboženské svobody než je Spinozovo se nám dosud nedostalo.

První město, v němž Bůh svobodně směl býti uctíván, je Providence, založená v Sev. Americe Rogerem Williamsem kolem r. 1641. S radostí lze pozorovati, že lidstvo stále více se zajímá o budovatele kultury, kdežto dříve vědělo se z historie nejvíce o její bořitelích. Krásný příklad úcty k mučedníku svobody svědomí podali obyvatelé ženevští, kteří vystavěli r. 1903 okázalý pomník Servetovi pro popírání trojice božské Kalvinem k smrti odsouzenému, čímž smyli skvrnu na památce svého reformátora.

V části druhé, nadepsané „Vědění a víra ve svobodě," osvětluje autor své názory o poměru vědy k náboženství a morálce. Popírá, že by jen věda byla schopna rozvoje a nikoli morálka. Náboženství je nutným doplňkem vědy. Oběma třeba největší svobody, pak se objeví, že není mezi nimi zásadního rozporu. Vzdělání bez mravního zdokonalení nemá ceny. Větší cenu má prostý sedlák než rafinovaný padělatel směnek, úplatná a stranická demokracie je horší než tyrannie. Všeobecné hlasovací právo, které brzo ovládne svět, vyžaduje tříbení charakteru a šlechtění srdce.

Sociální život není složen jen z faktorů hospodářských, nýbrž i duchových. Morálka není výsledkem hospodářských poměrů, jistě ne u herou nových idejí. Není oduvodněn ani výstřední materialismus ani výstřední idealismus. Náboženského cítění neubylo, naopak přibylo, jak vidno z netušeného rozšíření bible v poslední době. Ale ovšem náboženské cítění se mění a zjemňuje. Ideálem budiž: svoboda a skromnost.

Autor je beze sporu zajímavou osobností. Několik desetiletí stál ve víru politického života italského a přece si zachoval neobyčejnou jemnost smýšlení a vysoký stupeň ideálního zanícení. Z knihy mluví veliká dobrota srdce a mírumilovnost. Autor by každému rád vyhověl, všem přeje svobody, která sama povede k harmonii života, a odmítá každý nátlak. Sám počítá s výtkou přílišného idealismu a optimismu. A výtka tato je oprávněna. Autor, odpůrce rationalistů a positivistů, sleduje jen svou zamilovanou myšlénku a přezírá skutečné poměry, které vykazují tolik vážných rozporů, s nimiž praktický zákonodárce musí počítati. (Jak divně kontrastuje s idealismem autorovým na př. skutečnost popsaná současně professorem theol. Dr. J. S c h n i t z e r e m v obsáhlém článku: Der katholische Modernismus, Zeitschrift für Politik, 5. sv. 1911 seš. 1.!) Autor neschvaluje antiklerikalismu románských národů a kárá zejména Francii, za to však je úplně zamilován do Anglie. Tam se vše vyvíjí pomalu a bez převratů. Také Německu činí některé poklony, dle mého názoru ne úplně oduvodněné. Pro jednotlivé mučedníky pokroku má Luzzatti velké pochopení, nikoli, jak se zdá, pro národ, který v zájmu pokroku dal svou existenci v sázku a stal se mučedníkem nových idejí. Ti, kdož jen klidně přihlížeh, měli později snazší úlohu, těžíce z trpkých zkušeností onoho. Ačkoliv autor je professorem práva ústavního, nepřináší kniha mnoho „studií k rozluce státu a církve" ve smyslu právním, jak by se dalo očekávati dle nadpisu jejího. Rozluka pojímá se tu jen ideově. Jednotlivé oddíly netvoří souladného celku, ale spíš poskytne každému čtenáři mnoho poučného i zajímavého. *Hobza.*

Civilní právo.

Бар. А. П. Фрейтагъ-Лорингофенъ: Національность въ гражданскомъ правѣ и проектъ гражданскаго уложенія.

V předešlém sešitě Sborníku (str. 104) ohlášená přednáška bar. Freytagha-Loringhovena, kterouž dne 10. září 1911 zahájil svá čtení o římském právu na universitě jurjevské, otištěna byla v prosincovém svazku Žurn. min. just. (str. 103—120) pod heslem „Národnost v právu občanském a osnova občanského zákonníka". Hrot její namířen jest proti výtce prof. Sinajského novému kodexu především proto činěné, že jest nenárodním. Autor, kterýž po vydání osnovy v druhé redakci (z r. 1905) uveřejnil řadu studií a kritických rozborů jednotlivých partií osnovy z práva dědického k nemovitostem, řádu knih pozemkových a práva hypotéčního, jest nad

jiné povolán, by vyřkl soud svůj o ruské osnově.[1]) Ostatně stanovisko Sinajského odsoudil též Rajgorodskij ve věcné recensi o jeho brožuře. („Pravo“ 1911 seš. 3.)

Obrana F-a založena jest na těchto dedukcích:

Již od časů *Savigny-ho* a *Puchty* jest obecně uznávaným axiomem, že občanské právo jakožto produkt národního ducha určitého národa nemůže a nesmí býti nenárodním. To znova uznáno v Německu, když vedly se tam rozhořčené spory o národní povaze osnovy nového obč. zákonníka (srv. *Gierke*: „Der Entwurf eines bürg. GB. und das deutsche Recht“, kdež i literatura jest uvedena).

Přes to jest nemožno vystihnouti, v čem vlastně tají se jádro národní povahy práva i nepodávají tu odpovědi ani povšechné fráse, ani poukaz na jednotlivé instituce a normy. Veškeré výtky odpůrců ruské osnovy pokud její nenárodnosti se týče, roztříditi se dají do 2 skupin: kodex po vzoru cizím zákonodárstvím daném zavádí normy, nehovící zvláštním poměrům ruského života, jednak také příčí se právnímu přesvědčení národa. Tímto roztříděním zabrání se též tomu, by otázka národní povahy kodexu nevybočila z oblasti rozumové a aby nebyla zavlečena v oblasť emoční, apelujíc především na národní citlivosť.

ad I. Při řešení otázky, zda osnova hoví zvláštním hospodářským a sociálním poměrům Ruska (na rozdíl od západní Evropy) dlužno především na základě positivních a kontrolovatelnych dat rozhodnouti v každém případě, jsou-li tu skutečně svérázné ruské poměry, zda žádoucím jest jich zachování, změna či zrušení a pokud určitá norma kodexu k tomu jest vhodna. Ač také tu zákonodárce stěží dovede abstrahovati od národnostního prostředí, z něhož vyšel (moment emoční) musí přece jen předlohu svou odůvodniti požadavky logiky a účelnosti a odchylné mínění neurazí ničí národnostní cit, uváděje v pochybnosť pouze logičnosť a účelnosť normy. Jednotlivé prohřešky proti logice neb účelnosti normy neprokážou ještě nenárodního ducha osnovy, když jinak značná část stěžejných zásad v rozporu s potřebami země se neocítá. Převzaté normy z cizího zákonodárství, hovící lépe potřebám země, než-li domácí staré normy, nečiní ještě kodex nenárodním. Příkladem jsou snahy po formální unifikaci práva směnečného ve všech státech kulturních.

ad II. Při úvaze, zda-li normy osnovy odporují právnímu přesvědčení národa, ustupují závěry logiky a účelnosti v pozadí před oblastí emoční. Tu však zdůrazniti jest, že pojem „právního pře-

[1]) Jsou to: „Reforma nasljedovanija v kresťanskoj nědvižimosti“ (Ž. m. j. 1910 svaz. 7), „Sistema zalogovych prav po projektu votčinnago ustava“ (Jurid. zap. 1911 č. 1), „Projekt votčinnago ustava i mobilisacija nědvižimosti“ (Ž. m. j. 1911 svaz. 5. a 6.), „Otvětsvennosť dolžnika po zalogu po projektu votčinnago ustava“ (Vopr. pr. 1911 č. 6). Kritické úvahy o celé osnově z r. 1905 obsahuje právě vydaný spis Wilhelm v. Seelera: Der Entwurf des russischen Zivilgesetzbuches, Berlin 1911. Jednotlivé partie probrali z ruských autorů též Gentner, Lykošin, Šeršeněvič, Kaminka, Rajgorodskij a j.

svědčení národa" alespoň pro obor práva občanského jest nanejvýš vratkým a nejasným a není vůbec definice, vystihující jeho materielní obsah. Kdo dovolává se právního přesvědčení národa, apeluje vlastně na jeho cit spravedlnosti — jenž jest citem obecně lidským a materielní obsah jeho jest u všech kulturních národů téměř stejný. Otázka o menší nebo větší přihlédavosti k požadavkům spravedlnosti kryje se s otázkou menší nebo větší kulturnosti národa a nemá nic společného s jeho národní povahou. Vystižení pojmu obecně lidské spravedlnosti naráží na nové nesnáze, neboť za dnešního společenského řádu jsou si jednotlivé vrstvy národa cizími i není jednotného právního přesvědčení. Proto nezbývá než-li pozorovati jedinou vrstvu a tou pro účely vědecké může býti jen třída nejvzdělanější a nejkulturnější jakožto nositelka vědeckého pokroku a kultury národa.

I v této třídě jest znalosť norem občanského práva nanejvýš chatrná, vyjímajíc normy, zasahující do veškerých životních poměrů jednotlivce. Upravení posledně jších vyvolá pak emoční reakci celé třídy. O nedotknutelnosti neb naopak nutnosti změny takových norem má dotyčná třída určité právní přesvědčení (právo rodinné a dědické). Jinaké normy (právo věcné, obligační, všeobecná část) posuzují se se stanoviska obecně lidského, dle zájmů osob jim podrobených a to po zákonu logiky a účelnosti (emoce vyloučena). Konečně s rozvojem společenských názorů mění se i představy, skládající materielní obsah právního přesvědčení, jež postupem času se mění (nivelující účinek obecné evropské kultury).

Jsou tedy normy založené buď v oblasti emoční, nebo mimo tuto oblasť (respektující zvl. hospodářské a sociální poměry národa) — jsou však i takové, jež pod obojí hledisko se hodí.

Dle těchto kriterií rozbírá autor otázku nenárodnosti kodexu jednotlivých oddílů práva občanského takto:

P r á v o v ě c n é. Nejdůležitější partie (právo immobilární) byla vyřaděna ze soustavy kodexu a jako řád knih pozemkových (votčinnoj ustav) předložena dumě k ústavnímu projednání. Spočívá na pruském zákonu z 5. 5. 1872. Četná literatura o v. u. pretřásá účelnosť nově zavedeného principu veřejné víry pro bezelstného nabývatele, úskalí ohrožujícího soukromý úvěr pozemkový vedle vyvinutého již úvěru bank státních — však o nenárodní povaze v. u. nikde není ani zmínky.

P r á v o o b l i g a č n í. Námitka, že úvěr a kapitál jakožto činitele kosmopolitičtí nemohou v ruském právním obchodě náležitě se ujati, ježto princip dobré víry (bezelstnosti) tam není vypěstován, nemá váhy pro dedukci, že posavadní stav zákonný (ostatně též z cizíny š p a t n ě recipovaný) nesmí se změniti — naopak jest hospodářským požadavkem, by západoevropské normy obligační, jež právě vypěstovaly onu bezelstnosť a respektování též cizích zájmů, také v Rusku byly recipovány, čímž právní obchod s cizinou se usnadní. Písemnosť smluv přes 300 R není diktována dle vzoru záp.-evropského, zvl. říssko-německého, kdež naopak uznán jest princip volné formy smluvní.

Totéž platí o t. zv. v š e o b e c n é č á s t i, kdež mnohá partie sice žádá zdokonalení, však o nenárodním duchu norem nemůže býti vůbec

řeči. Navrženou instituci opatrovnictví pijákům ze zvyku (dle vzoru ř.-něm.) schválí každý lidumil.

V právu rodinném moderní zákonníky odhodlávají se ku změnám teprvé, když rozpor mezi starým právem a novým právním přesvědčením jest nepochybný a i tu neupravují se mravní vztahy členů rodiny, jako posud se dálo (část X. svodu). Členové rodiny jsou si buď subordinováni neb koordinováni. Poměry majetkové upravují manželé volně smlouvou — tak i říšsko-německý zákonník občanský (paterý typ úpravy). Ruský kodex nejde ani tak daleko a ponechává v platnosti posavadní právo majetkové mezi manžely a rodiči i dětmi. Převzaty ze záp.-evr. legislací duchu času hovící předpisy o rozvodu, odděleném bydlišti manželů, zneužívání moci manželské a o zániku moci otcovské plnoletím dítěte (posud končí smrtí neb ztrátou všech stavovských práv otce). V tom musí zastanci starých patriarchálních poměrů ustoupiti změněnému právnímu přesvědčení kulturních vrstev národa.

Úprava práva dědického jest zvláště zajímavou, zrušujíc odchylné předpisy o t. zv. rodovém majetku (o němž nesmí se dnes mortis causa pořizovati) a zavádějíc v Rusku neznámou instituci dílu povinného a to nejen pro descendenty a ascendenty, nýbrž i pro pozůstalého manžela. V tom přece není nic nenárodního! Potud vývody autorovy.

Našemu pojímání zamlouvá se zajisté stanovisko F. lépe, nežli námitky Sinajského proti nenárodnímu duchu kodexu namířené. Některé partie občanského práva reformují se zatím novelami (právo nemanželských dětí, právo autorské, řád knih pozemkových a více), neboť tempo, kterým vypracování kodexu pokračuje (od r. 1882) jest skutečně tak vleklé, že rychlý hospodářský vývoj Ruska v poslední době (éra ústavní) a i zrušení obščin (r. 1906 a 1910) tím jsou ochromeny. Zatím vydané novely S-ý schvaluje i navrhuje další postup touže cestou (aniž by káral jich nenárodní původ). Poněvadž pak nový kodex veškeré novely v původním, někde i opraveném znění (ku př. právo nemanželských dětí) do zákona zařadí, není vlastně mezi stanoviskem Sinajského a Freytaghovým jiného rozdílu, než-li, že onen chce povlovnou reformu pomocí jednotlivých novel, tento pak ve formě celého nového kodexu. Obojí cesta povede k jednomu cíli: ku assimilaci občanského práva ruského moderním legislacím západoevropským. *Dr. A. Cerman.*

Trestní právo.

Z nejnovější francouzské literatury kriminologické.

Spor kriminologické školy positivistické s klassickou, jenž počínal již pozvolna uhasínati, obživl v Německu v posledních letech znovu. Kolem *Birkmeyera* seskupili se zase obhajci klassického směru, a s novou výzbrojí filosofickou útočí proti základním názorům školy positivistické. Staleté otázky svobody vůle, příčetnosti, odplaty, znovu a znovu se přetřásají, a rozpory ostře na sebe dorážejí zatím, co v praktických návrzích de lege

ferenda panuje téměř úplný souhlas ve věci samé, třeba by v podstatě stejné instituce každá z obou škol často jinak jmenovala.

Ony zásadní filosofické, často metafysické otázky, jež, jak se zdá, tak mocně lákají hloubavého ducha německého, za Rýnem nebudí téměř žádného zájmu. Francouzská věda kriminologická, pokud těmito otázkami zabývati se musí, pracuje stále s týmiž argumenty, a pokud přehlédnouti mohu, nikde nevystupuje tu do popředí noetická stránka problemů, jež v poslední době v Německu oživnutím filosofie *Kantovy* stále více, a to, jak za to máme, ku prospěchu věci, se uplatňuje.

Jest asi jen následkem jakéhosi nedostatku smyslu pro noetické zkoumání základních problemů vědy trestní, že také methodologické zkoumání nijak se zvláště neuplatňuje. Že se však pociťuje potřeba objasniti si methodologické záhady vědy právní, patrno z řady přednášek, jež v roce 1910 uspořádala Collège libre des Sciences sociales (Les méthodes juridiques. Leçons faites au Collège libre des Sciences sociales en 1910 par MM: F. Larnaude, H. Barthélemy, A. Tissier, H. Truchy, E. Thaller, Pillet, E. Gorçon et F. Gény (1911)). Mimo stručný úvodní výklad, v němž *R. Saleilles* jasně vyložil potřebu methodologického badání pro všechny obory vědy právní, zajímá nás na tomto místě jen úvaha professora *Garçona*. S obvyklou svou jasností především ukazuje, že potřeba úvah methodologických vznikla z Comte-ova učení o mezích našeho poznání. Poněvadž pak v kriminologii máme dvojí předmět, jejž musíme svému zkoumání podrobiti, rozděluje svou úvahu ve dvě části: v methody výkladu positivního práva a v methody pozorování zločinu jako sociálního zjevu. Pokud o výklad práva trestního jde, ukazuje na souvislost s ostatním veřejným právem v tom, že o právu (trestním) možno mluviti jen tam, kde stát sám sebe učiní stranou, podrobí se svým předpisům. Upozorňuje pak zvláště důrazně na rozdíl mezi občanským a trestním právem v tom směru, že vyloučena jest v trestním právu analogie i odkázání soudce na jiná měřítka, než ta, jež by zákonem předem byla stanovena. Tuto základní zásadu trestního práva hájí pak jak proti tendencím rozšířiti pravomoc trestního soudce na případy více méně analogické se zločiny předem zákonem vymezenými, tak proti snahám o odstranění minima neb maxima trestu (neurčité odsouzení) tak konečně proti snahám zákonné typy zločinů nahraditi nejasným pojmem sociální nebezpečnosti.

Vedle tohoto „umění" vykládati zákon, uznává „vědu" o zločinu jako sociálním zjevu. Předem tu varuje před ukvapeným přenášením method přírodovědeckých na tak složité zjevy, jakými jsou zjevy sociální, třeba by uznával, že jest naděje, že v kriminální sociologii spíše se dopracujeme spolehlivých výsledků, než v jiných oborech, poněvadž zločin přece snáze, než jiné zjevy sociální od ostatních můžeme isolovati, o nich se dověděti. Ukázav pak nutnost, aby methoda statistická s methodou individuelního pozorování se vzájemně doplňovaly, nastiňuje v několika rysech dosavadní výsledky badání kriminologického, při čemž dochází k závěru, že vrozena může býti jen jakási praedisposice k zločinu, že však ke zločinu nad to je třeba jistých sociálních škodlivých vlivů, mezi nimiž

na přední místo staví vady výchovy a alkoholismus. Ukazuje pak, jak z těchto poznatků musí kriminalní politika čerpati zásadu, že účelná represse je nemožná bez vhodných opatření praeventivních.

Nehledíme-li k této methodické úvaze, jež ostatně svou svižnou formou valně se liší od obdobných úvah německých, jest stručný spis *Rappaportův* jediný, jenž připomíná spor, který v Německu vyplňuje z velké části literaturu kriminologickou posledních dvou let. Ve spisech semináře *Garçonova* (Travaux de la conférence de droit pénal de la Faculté de droit) jako 2. číslo uveřejněný spis *Rappaportův* (La Lutte autour de la réforme du droit pénal en Allemagne et les transformations du droit pénal moderne, étude analytique et critique [1910]) jest rozšířeným vydáním polského spisu téhož autora (Walka o roformę prava karnego v Niemczech [1909]). Patrným cílem obou spisů jest toliko informovati o jednotlivých názorech v německé literatuře ohledně základních zásad reformy trestního práva projevených; pro francouzskou literaturu tedy má cenu toliko jako stručná informativní pomůcka, která ostatně při obrovské literární produkci německé již nyní by vyžadovala doplnění.

Vliv německé methody jeví i dva menší spisy, obírající se psychickou stránkou jednání zločinného. Jest to: *Cornoteano*: Essai d'une théorie juridique et médico-légale de la préméditation criminelle (1910) vyšlý jako čís. 1. ve zmíněné již sbírce Gerçonově a hlavně *Griffon*: De l'Intention en droit pénal (1911). Posléz uvedený spis obírá se důkladně dějinami theorií úmyslu, rozebírá oba hlavní směry (theorii představy a vůle) mezi nimiž snaží se prostředkovati, definuje úmysl jako ,,la volonté (d'être cause) d'un résultat accompagnée de la connaissance des circonstances préexistentes, qui influent, sur son caractère. Jakousi nejistotu autorovu ohledně ceny tohoto vědeckého výtěžku prozrazuje hned druhá definice úmyslu, jíž snaží se tuto definici blíže vysvětliti, a v niž úmysl definuje jako ,,la valonté de produire le résultat incriminé par la loi, accompagnée de la connaissance des circonstances énumérèes par elle comme autres éléments constitutifs du délit.'' Rozlišování mezi ,,výsledkem'' a ostatními pojmovými znaky zločinu nezdá se mi v případech i jen poněkud složitějších možným.

Jakmile od těchto z ciziny zavátých spisů se obrátíme k vlastní tvorbě francouzské, a nestopujeme v ní jen ohlasy toho, co v Německu právě k sobě pozornost poutá, nýbrž snažíme se nalézti, co a jak ve Francii kriminology zaměstnává, bije především při srovnání se současnou literaturou německou do očí rozdíl v předmětu. Těžiště nespočívá ve spekulaci a filosofování, nýbrž ve sledování cílů praktických. To patrno i v organisaci studia universitního. Vedle seminářů dle vzoru německého, conférences de droit pénal, sloužících theoretickému prohloubení studia a navštěvovaných hlavně osobami, které buď pracují o své doktorské thesi nebo se připravují na universitní činnost učitelskou, byly zřízeny (v Paříži r. 1905, v Toulousu v r. 1907) zvláštní kursy k získání t. zv. certificat d'études pénales, v nichž mimo povšechné přednášky o hmotném i procesním právu trestním se konají specielní kollegia o zvláštní části trestního zákona, o praxi procesní,

o soudním lékařství a psychiatrii. Kursy tyto přístupné jak právníkům tak medikům sledují cíle čistě praktické, a tvoří vhodný přechod od universitních výkladů k praxi.

Zařízení těchto kursů zdá se mi charakteristické pro nynější směr vědy trestní ve Francii. Nejde jí o řešení nějakých záhad filosofických, jež přenechává povolanějším rukoum odborných filosofů, nýbrž jde jí o poznání skutečného života a vyhovění co nejúplnější jeho potřebám. Proto také jediný časopis výhradně trestnímu právu věnovaný (Révue pénitentiaire) téměř výlučně se zabývá praktickými otázkami vězenskými, a proto též takovému rozšíření se těší sbírky soudních nálezů (jmenovitě *Sirey*: Recueil Général des lois et des arrêts), kde nejlepší theoretikové neváhají jednotlivé nálezy uveřejňovati, srovnávati a poznámkami i kritikami doprovázeti.

Dvě v poslední době uveřejněné systematické učebnice nesou na sobě zvlášť jasné známky tohoto převážně praktického směru. Jedna z nich, *Degois*: Traité élémentaire de droit criminel (1911) nechce býti ničím více, než jakýmsi repetitoriem pro studující, a proto spokojuje se tím, že ve formě, blížící se velmi katechismům ve školách obvyklým, podává systém hmotného práva. Naproti tomu učebnice *Vidalova* (*Vidal*: Cours de droit criminel et de science pénitentiaire, IV. vyd. 1911) důstojně se staví po bok starším systemům trestního práva francouzského, zvláště však se zamlouvá tím, že zpracovává do systemu vědy positivního trestního práva i nejnovější výsledky prací kriminalně sociologických a anthropologických. Prostředkem k tomuto cíli jest, že v jediný system slučuje nauku o positivním trestním právu (části všeobecné) s naukou vězenskou, a snaží se, jak za to máme, s úspěchem, obě tato odvětví vědy trestní i se základy práva procesního pozorovati pod jediným zorným úhlem, jenž dán jest snahou po účelném boji proti zločinnosti. Při tom nedává se, jak bohužel často se děje, při výkladu positivního práva sváděti k tomu, aby moderní vytěžky kriminologických zkoumání se snažil vydávati jako vlastní smysl positivního práva, nýbrž stále udržuje přesnou hranici mezi lex lata a lex ferenda a spokojuje se nanejvýš dohady, jak asi by ony poznatky na budoucí vývoj práva působiti mohly a měly. Téměř úplné — aspoň pokud cizinec posouditi může — uvedení příslušné literatury francouzské a opatrně volené citace i vynikajících děl cizích doplňuje přednosti díla, jež pokládáme za dobrý a spolehlivý pramen k seznání dnešního stavu trestního práva francouzského.

Tato systematická díla doplňují komentáře, z nichž vysoko nad průměrnou úroveň obvyklé komentářové literatury vyniká *Garçon*: Code pénal annoté. Z nejnovějších komentářů speciálních zákonů trestních se týkajících (tak *André*: Les outrages aux bonnes moeurs, commentaire de l'ensemble de la législation en vigueur (1910), *Loison*: La loi du 11 avril 1908 concernant la prostitution des mineurs (1910) a *[illegible]*: Le jury criminel, son organisation, son fonctionnement (1912)) je zvláště uvésti *Le Poittevin* (Gustave): Traité pratique des fraudes et falsifications (1910). Spis tento, ač v přední řadě určen jest pro praktické potřeby soudní policie

možno, pokud jde o uspořádání látky v různých zákonech roztříštěné, pokládati za vzor zpracování tak obtížné látky, jakou jsou předpisy, týkající se falšování potravin, pro účely praxe, aniž by při tom trpěla snaha po jednotném pojetí mnohotvárných těchto předpisů a vystižení jejich historických spojitostí. V této souvislosti nemůžeme opomenouti starší spis téhož spisovatele: Le Casier judiciaire; étude critique sur le Casier Judiciaire en France et dans les Pays Étrangers (1907). Při velkém významu, který evidence osob trestaných má pro zjišťování zpětnosti, a pro poznání účinku trestů nepostrádá také pro mimofrancouzského čtenáře tento spis zájmu, zvlášť, poněvadž vedle komentáře a podrobné kritiky dotyčných předpisů francouzských obsahuje vylíčení dějin různých opatření ke zjištění předchozího soudního potrestání, a rozbor a kritiku všech cizozemských předpisů trestních výkazů se týkajících spolu s důkladným pojednáním a návrhy o úpravě dotyčných vztahů mezinárodních.

Přes praktický ráz, jenž charakterisuje francouzskou literaturu trestního práva posledních let, nezanedbává se v ní jednak zkoumání historických základů nynějšího práva, jednak studium kriminologické jako pomůcka pro další vytváření práva.

Z historických prací musíme uvésti spis sice již před pěti lety vydaný a tedy vlastně již do rámce této úvahy nenáležející, na nějž však přece pokládáme za vhodno upozorniti. Jest to *Poultre*: De la Répression de la mendicité et du vagabondage en France sous l'ancien régime (1906). Na základě hojného materialu líčeny tu především zvyky, úskoky a spolky žebráků a tuláků ve XIV.—XVI. století. Při popisování opatření, jež zvláště města počínaje XVI. stoletím proti nebezpečí odtud vznikajícímu činí, neopomíjí autor upozorňovati na souvislost mezi tehdejšími veřejnými pracovnami a naší soustavou vězeňskou. Vývoj těchto pracoven, k nimž v XVII. století se pojí hôpital général v Paříži, sledován jest podrobně až do roku 1789, při čemž zvlášť zdůrazněny jsou snahy absolutní monarchie zdolati stále rostoucí zlo žebroty a tuláctví zákony z r. 1700, 1764 a 1789.

Jest pochopitelno, že historické studie zvláště se obracejí k zákonodárství doby velké revoluce. Výtečný spis *Desjardins*-ův: Les cahiers des États Généraux de 1789 et la législation criminelle (1883) poskytuje tu nejen hojnost materialu, nýbrž i dosti podnětů k podrobnějšímu stopování myšlenkových proudů, jež v těchto cahiers poprvé jako material pro zákonodárství se uplatnily a od těch dob stále ještě působí. Z nejnovějších spisů do této skupiny náležejících jest uvésti *Remy*: Les principes généraux du code pénal de 1791 (1910) a *Julliot de la Morandière*: De la règle Nulla poena sine lege (1910). Spis *Remy*-ův snaží se text historicky tak důležitého trestního zákona z r. 1791. blíže vysvětliti stopováním pramenů jeho vedoucích zásad i vylíčením parlamentárního vzniku zákona. Práce *Morandière*-ova navazujíc na vylíčení historického původu paroemie Nulla poena sine lege a stopujíc změny, jež její provedení v zákonodárství francouzském doznalo, snaží se obhájiti její platnost proti přílišné individualisaci trestní reakce; spis tento ovšem poněkud trpí tím, že v rámci poměrně

těsném chce zodpověděti příliš mnoho otázek, následkem čehož místy se neubráníme dojmu povrchnosti.

Z literatury kriminologické v užším smyslu zdá se mi vhodno upozorniti na starší (v r. 1905 ukončený) dvousvazkový spis *Perrierův*: Les criminels, étude concernant 850 condamnés. Při pracích kriminologických totiž velmi bolestně postrádáme pramenů, z nichž bychom čerpati mohli spolehlivá data o jednotlivých, průměrných zločincích, z nichž jedině bychom se mohli poučiti o pravidelnostech a zákonech ovládajících zločinnost; následkem toho se v literatuře kriminologické tak často setkáváme s výplody fantasie, s úsudky, jež vydávají se za vědecké, ač material, na němž se zakládají, je dosti chatrný. Proto zaslouží pozornosti svědomité dílo *Perrierovo*, jenž s obdivuhodnou pílí a živostností líčí 850 vězňů, jež měl v r. 1896 příležitost studovati ve věznici v Nîmes. Vedle podrobného popisu somatického i psychického uvedena národnost, povolání každého jednotlivce i s podrobným vylíčením jeho zločinu, při čemž se snaží autor vždy též zachytiti způsob, jak pachatel sám na svůj zločin pohlížel. Je-li první svazek tímto svým obsahem hojným pramenem pro studium zločince „na svobodě", jest pro praktickou nauku vězenskou neméně cenný díl druhý, líčící do nejmenších podrobností život vězňů v trestnici, při čemž bije přímo do očí různost, jak týž trest na různá individua působí. Že autor se vystříhá toho, aby ze snesených dat vyvodil nějaké důsledky, zvyšuje ještě dojem nestrannosti díla i jeho cenu jako vědeckého materialu.

Vztah mezi zločinností a chorobami duševními i tělesnými vadami snaží se vystihnouti *Wahl* ve spise: Le crime devant la Science (1910). Překvapuje poněkud, že čestného titulu „science" se tu dostává jen vědám přírodním, následkem čehož spis přes svoje historické exkursy a praktické návrhy praeventivní činí dojem opozděně vydaného díla, psaného v dobách prvního vystoupení Lombrosova.

Na mnohem vyšším vědeckém stupni stojí spis *Lanessan*-ův: La Lutte contre le Crime (1910) přes svou patrnou jednostrannost. *Lanessan* jest zásadním odpůrcem theorie dědičnosti a vidí ve správné výchově lék, jímž vůbec by bylo možno zločinnost odstraniti. Právě tak rozhodně, jako dědičnosti, odporuje i svobodě vůle a osobní zodpovědnosti, a proto chce míti trest vůbec odstraněn a nahražen účelnými opatřeními obrannými. Třeba by v této dogmatické části činilo mnohé dojem, že autor ke skutečnosti již přistupuje s uceleným názorem, a slyší z fakt jen ozvěnu vlastního hlasu — následkem čehož pochybuji, že by jeho vývody o dědičnosti, svobodě vůle a osobní zodpovědnosti koho přesvědčily — přece, odmyslíme-li si tuto jednostrannost, obsahuje spis mnoho jemných pozorování, jmenovitě pokud jde o vztah mezi výchovou dítek a zločinností, ač i výklady o směru výchovy k práci a k altruismu trpí značnou nejasností a nepropracovaností. Nejcennější části práce zdají se mi úvahy o ochranných opatřeních proti zločinnosti, třeba bych si nemohl tajiti, že autor patrně jejich účinnost přeceňuje a obtíže jejich provedení podceňuje. Navrhuje především odnětí a veřejnou výchovu dětí rodičů zločinných, dále péči

o děti rodičů, kteří se nemohou o ně starati, a to zřizováním denních útulků pro děti rodičů přes den zaměstnaných. Děti, jež se dopustily trestných činů, mají býti až do vyučení umístěny jako učňové v řemeslech. Originelnější je návrh, že pro hochy, kteří mají odpor k řemeslné práci, se mají zřizovati školy vojenské a námořnické, v nichž by byli vychováváni při přísné kázni až do doby, kdy budou povinni službou vojenskou; u vojska neb námořnictva pak mají býti tito mladíci zaměstnáni po řadu let. U dospělých navrhuje trojí trest: při zločincích z vášně a příležitosti relegaci disciplinární do některé kolonie, totiž vřadění do koloniálního vojska, při zločincích ze zvyku, u nichž by tento prostředek nestačil, odsouzení k nuceným pracím v koloniích na neurčitou dobu, a sice tak, aby pokud jen možná byli rozděleni na nejrůznější kraje, konečně u zločinců duševní chorobou stižených léčení v přiměřených ústavech. Přes to, že na tomto systemu ochranných opatření mnohé zůstává nejasné, a věc v tom rozsahu, jak *Lanessan* si představuje, totiž jako úplná náhrada trestů, zdá se neuskutečnitelnou (co by se stalo se ženami, a s osobami tělesně neschopnými?) přece není vyloučena možnost, že by se aspoň u jisté skupiny zločinců cestou *Lanessanem* navrženou úspěchů dalo dosíci.

Na konec třeba zvláště upozorniti na dva spisy známého kriminologa *Joly*-ho, jež pokládáme za díla z nejlepších, jež v tomto oboru doposud byla vydána. Jest to především v roce 1907 vydaný spis La Belgique criminelle. Dávno uznaná pravda, že methoda statistická sama o sobě nestačí k takovému zachycení zjevu zločinnosti, abychom o jeho podmínkách a příčinách spolehlivý obraz si utvořiti mohli, vedla v poslední době jak v Německu tak ve Francii k drobným monografiím, v nichž zkoumání omezeno na menší území, v němž pak zločinnost stopována ve svých vztazích k přírodním i socialním podmínkám života v onom území. S tohoto hlediska poskytuje *Joly* jasný obraz nynějšího stavu zločinnosti v Belgii. Stopuje především pohyb zločinnosti i její charakteristické rysy v jednotlivých částech království; pak zjišťuje vztah zločinnosti k poměrům hospodářským, ke vzdělanosti, k raçovým zvláštnostem, k organisaci práce průmyslové i zemědělské a konečně probírá zvláště jednotlivé kraje a snaží se vysvětliti odchylky jejich kriminality od celkového obrazu království. Zdá se mi, že teprve, až z různých států budeme míti podobně důkladně zjištěná fakta, bude možno v kriminalní sociologii pracovati s jistou přesností a očekávati spolehlivé a praktické úsudky, jež by mohly býti podkladem kriminalní politiky.

Nemýlíme se asi, že právě ono podrobné a pracné studium skutečného života poskytlo *Joly*-mu dosti pevné půdy pro nejnovější jeho spis. Pod skromným nadpisem Problèmes de science criminelle (1910) podává tu *Joly* pět studií, jež třeba by měly před očima poměry francouzské, zasluhovaly by pozornosti i u nás. Především snaží se vystihnouti vlastní dosah problemu zločinnosti v naší době. Zjišťuje tu, že zločinnost se vzmáhá, a dokazuje, že tento vzrůst nijak nelze považovati za nutný důsledek pokroku v civilisaci. Vzrůst tento je provázen přeměnou zločinnosti, neboť místo zločinů hrubých, nevědomostí a bídou vysvětlitelných, vystupují

do popředí zločiny charakterisované lstivostí, projevující touhu po nadbytku a lákající k sobě osoby deklassované ze všech tříd. Na základě této zločinnosti, jež využívá všech výtěžků vědy rychleji, než policie, počíná zase se ujímati nová zločinnost násilná a surová, charakterisovaná onou neúctou k lidskému životu, jež se zároveň jeví ve vzrůstu sebevražd. Tato zločinnost plná lsti, násilí, schopnosti a odvahy má za následek, že stále menší část spáchaných trestných činů dochází potrestání. Konečně je dnešní zločinnost charakterisována tím, že zasahuje čím dále tím mladší osoby, což opět je následkem uvolněných svazků rodinných. Problem zločinnosti nespočívá tak ve stopování tělesných, psychických a socialních příčin jednotlivého zločinu, nýbrž ve studiu socialních podmínek, v nichž obstáti jest ve společenském životě vždy obtížno, zvlášť osobám slabším. Z těchto podmínek některé závisí na obecenstvu, na „lidech počestných", mezi nimiž osoby stávající se zločinci, žijí; jiné závisí od veřejné moci, jejíž povinnost je dvojí: ponechati podnikům ochranným a pomocným i vlivům umravňujícím největší volnost, a vykonávati repressi bedlivě a s rozhodností.

V druhé studii „nynější problem trestní a trest smrti" zaměstnává se *Joly* zvláště postavením státní moci ke zločinnosti. Staví se tu ostře proti přílišné mírnosti v trestání i trestním stihání, a zdůrazňuje, že každá zdravá a života schopná společnost se musí brániti, a že i každý budoucí společenský řád, v jehož jméně se nynější společnosti vytýká krutost, bude musiti býti krutý proti svým škůdcům. Stát nesmí hledati svůj prospěch v nemístné mírnosti, nýbrž v tom, aby rozhodnost represse byla provázena a vyvážena účelnou praevencí, lepší výchovou, účelnější soustavou trestů a uvolněním ochrany těch, kteří trest si odpykali; zvláštní důraz klade *Joly* na to, že pro díla milosrdenství se státu nedostává způsobilosti, že celá jeho úloha spočívá v tom, aby jednotlivcům, kteří tu chtějí býti činni, nepřekážel, nýbrž naopak jim jejich činnost usnadňoval. Tuto myšlenku dále rozvádí v následujících dvou studiích o „nynějším problemu vězenském" a o „ochraně a repressi". V první z nich se s důrazem přimlouvá za výkon trestu v samovazbě, vyvraceje námitky proti tomuto způsobu trestu přednesené. V druhé uvažuje o vzájemném vztahu represse a ochrany (assistance). Zvlášť zajímavé jsou jeho úvahy o tom, jak ochrana bez rozmyslu zařízená spíše škodí než prospívá, poněvadž nepodporuje ty, kteří bez ní zločinnými by se stali — ti se jí z pravidla vyhýbají — nýbrž usnadňuje život těm, kteří by sami si dovedli pomoci, vytlačuje slabší ještě hlouběji do nebezpečí zločinnosti. Proto pokládá stát za nezpůsobilý k tomuto oboru veřejné činnosti a reklamuje jen co největší volnost pro soukromníky, kteří by tímto dílem se zabývali a bezprostředním stykem s osobami ochrany potřebnými by dosáhli toho, aby se ochrany dostalo jen těm, ale skutečně také těm, kteří ji potřebují. Přáním „que la loi soit sévère, et les hommes indulgents" končí *Joly* svou úvahu plnou bystrého a nestranného pozorování skutečného života a svědčící o nevšední schopnosti stejně pociťovati potřeby individua jako potřeby celku.

Kallab.

Civilní řízení.

Zuständigkeitsfragen und andere Beiträge zum zweiten Regierungsentwurfe eines Gerichtsentlastungsgesetzes. Von *Dr. Georg Petschek*, o. ö. Professor an der Universität Czernowitz. Wien, 1911, Alfred Hölder (158 stran).

Již ze značného rozsahu práce této, jež původně vyšla v Grünhutově „Zeitschrift für das Privat und öffentliche Recht der Gegenwart" svazku XXXVIII., a nyní jako zvláštní otisk ocitla se na trhu knihkupeckém, bylo lze souditi na důkladnost a všestrannost rozboru, jehož se tu dostalo spisovatelem, i českým právníkům z jiných spisů jeho dobře známým, vládní předloze týkající se zjednání úlevy soudům. Úsudek tento, opírající se o moment čistě zevní, dochází plného potvrzení po seznání celého obsahu díla, a to tím více, že spisovatel podrobil jen jednotlivé části vládní předlohy svému rozboru, nikoliv tedy předlohu celou.

Práce rozdělena je na čtyry oddíly. V prvém pojednává se o t. zv odkázání sporu (Prozeßüberweisung), v druhém o příslu nosti v řízení exekučním, ve třetím o odpovědi žalobní a prvním roku, ve čtvrtém konečně o technických nedostatcích osnovy.

Předmětem rozboru oddílu prvého (str. 6—45) je navrhovaný osnovou dodatek k § 261 c. ř. s. Dle vládní předlohy má příště ve případech těch, kdy se soud prohlásí po ústním jednání nepříslušným, býti rozepře k návrhu žalobcovu usnesením odkázána na soud, jejž žalobce označí, a zároveň má býti rozhodnuto o nákladech spojených se sporem o příslušnost. Proti usnesení, jímž se vyslovuje nepříslušnost soudu a zároveň se věc přikazuje soudu žalobcem označenému, se opravný prostředek nepřipouští; toliko v těch případech, kdy soud svou nepříslušnost vyslovil z moci úřední, má žalovaný — nikoliv i žalobce — proti usnesení tomu rekurs. Zahájení rozepře se tímto přikázáním sporu neruší. Nové jednání před soudem příslušným budiž provedeno na základě jednacího protokolu o prvém jednání sepsaného a všech ostatních spisů procesních a zahájeno ve smyslu § 138 c. ř. s.

Spisovatel odůvodniv, proč osnova žádá ku přikázání sporu soudu jinému právem návrhu žalobcova, a ukázav, proč proti této náležitosti nelze se odvolávati na ustanovení §§ 475 odst. 2 c. ř. s. a 60, 61 j. n., spatřuje vzor pro ustanoven osnovy v německém civ. ř. s. (§ 505), jehož ustanovení v původním i nynějším, novellou z r. 1909 přivoděném znění uvádí a vytýká stručně rozdíly ustanovení osnovy od práva německého. Poukázav na to, že ustanovení osnovy platí nejenom v poměru soudů řádných bez rozdílu, zda-li sborových či okresních, nýbrž i v poměru soudů řádných k mimořádným a naopak zase těchto k oněm, při čemž toto tvrzení blíže odůvodňuje, přechází ku kritice onoho ustanovení osnovy, dle něhož se má spor odkázati na onen soud, jejž žalobce sám označí. Uváděje zejmena, že ustanovení toto může zneužiti žalobce, jenž nemá zájmu na docílení rozsudku ve věci samé, nýbrž na tom, aby spor dlouho trval (na př. při žalobě uplatňující nárok,

pro nějž bylo bezdůvodně vymoženo prozat. opatření a j. v.), přimlouvá se za to, aby bylo právo, určiti soud k novému projednávání povolaný, odňato žalobci a dáno soudu. Tyto vývody spisovatelovy mám za správné; ne tak proto, že bych se obával zneužití práva žalobci osnovou poskytnutého, poněvadž pravidelně právě žalobci na dosažení rozsudku ve věci samé nejvíce záleží a případy opačné, jež spisovatel uvádí a jež ovšem vylučovati nechci, přece jenom tvoří zcela nepatrnou výjimku z onoho pravidla, ale hlavně proto, že při úpravě, za niž se autor přimlouvá, bude lze bez rozpaků přijmouti zásadu jinou, totiž že soud druhý, na nějž byl spor soudem prvým a svou nepříslušnost vyslovivším odkázán, je tímto usnesením po vejití jeho v moc práva vázán všude tam, kde z nepříslušnosti soudu prvého nutno logicky souditi jenom na příslušnost soudu druhého. Přijmutí této zásady do chystané novelly, za něž se i spisovatel plným právem přimlouvá, je tím nutnější, že znění osnovy, totiž slova „Die neuerliche Verhandlung vor dem zuständigen Gerichte ist auf Grund . . . einzuleiten“ mohlo by svésti praksi k výkladu, že druhý soud, na nějž byl spor odkázán, je tímto odkázáním i podle osnovy vskutku vázán, poněvadž se o něm mluví jako o „zuständigem Gerichte“. A přece by náhled tento nemohl býti uznán správným, měl-li by žalobce sám výlučné právo tento druhý soud označiti. S tímto právem žalobcovým nelze vázanost soudu druhého srovnati; ale poněvadž je tato vázanost soudu druhého žádoucí, dlužno překážku její — ono výhradné právo žalobcovo — odstraniti a soudu prvému právo k odkázání věci na soud, jejž sám uzná příslušným, poskytnouti. Pak by zajisté veškeré rozpaky co do vázanosti soudu druhého odpadly.

Po té uvažuje spisovatel otázku opravných prostředků proti usnesení o nepříslušnosti soudu prvého a o nákladech s projednáváním o příslušnosti spojených. Osnova v tomto směru, jak už uvedeno, ustanovuje, že žalobci, jenž návrh na odkázání sporu učinil, nepřísluší opravný prostředek proti usnesení o nepříslušnosti soudu prvého a současném odkázání sporu na soud žalobcem označený. Žalovanému pak dává osnova rekurs jenom tehdy, jestliže žalovaný nepříslušnost nenamítal, nýbrž soud sám z moci úřední se nepříslušným prohlásil. Proti usnesení o nákladech sporu o příslušnost není dle osnovy stížnost nijak obmezena.

Spisovatel potírá ustanovení osnovy, pokud se týká žalobce, a chce mu dáti rekurs i proti usnesení o nepříslušnosti za všech okolností. Aby tím ale netrpěla možnost co možná brzkého pokračování ve sporu u soudu druhého, navrhuje, soud, jenž svou nepříslušnost vyslovil, usnese se zároveň o tom, má-li proti tomuto výroku jeho a odkázání sporu na soud jiný býti dán rekurs hned aneb mají-li býti spisy bez odkladu postoupeny soudu druhému. V prvém případě by došlo k projednávání sporu před soudem druhým až po právoplatnosti usnesení o nepříslušnosti soudu prvého, ve druhém případě by soud druhý projednával hned a stížnost proti usnesení soudu prvého, jež by se zvlášť nevyhotovilo, nýbrž bylo pojato až do konečného rozhodnutí soudem druhým vydaného, bylo by

lze uplatňovati teprve opravným prostředkem daným proti tomuto koneč nému rozhodnutí soudu druhého. V tomto (druhém) případě by soud prv náklady sporu o příslušnost sice určil, ale usnesení toto by rovněž byl pojato teprve do konečného rozhodnutí soudem druhým vydanéh a platilo by i o opravných prostředcích proti výroku o nákladec totéž, co o usnesení o nepříslušnosti.

Výjimku z posléze zmíněné úpravy připustiti chce spisovatel v tom případě, když by vyslovil sborový soud odkázání sporu na soud okresn poněvadž by tu po případě o opravném prostředku proti tomuto odkázán rozhodoval týž soud sborový, jenž je byl vyslovil. V tomto případě b tedy povždy proti usnesení o nepříslušnosti soudu prvého i o nákladec sporu o příslušnost příslušel rekurs hned a mohlo by býti u soud druhého pokračováno teprve až by ono usnesení nabylo moci právní. Př stadiu těchto návrhů spisovatelových a vývodů jeho je provázejících napad čtenáři ihned značná složitost, nepřehlednost a kasuistika jich. Naprot tomu nelze vládní osnově upříti, že právě co do opravných prostředk vyniká jednoduchostí. Je ovšem otázka, není-li právě tato jednoduchos na škodu věci samé. Spisovatel má za to, že ano. Ale příslušné vývod jeho nepřesvědčují zcela. Buď žalobce má na rychlém vyřízení věc zejména i na tom, aby soukromoprávní účinky zahájení rozepře (přetržen promlčení) nepominuly, hlavní zájem, pak jistě nebude odepření opravnéh prostředku proti usnesení o nepříslušnosti soudu prvého pociťovati jak ztenčení svých práv, poněvadž mu jde v prvé řadě o to, aby bylo vůbe rozhodnuto brzy o nároku jeho, ne o to, aby právě soud žalobcem dovolan rozhodnutí to vydal. Ostatně nelze zapomínati, že právě případy spiso vatelem uváděné, kdy žalobci promlčení hrozí, budou zajisté v život patřiti zase k výjimkám, již vzhledem ku poměrně velmi dlouhé dob promlčecí právem občanským stanovené. Anebo žalobci nehrozí ne bezpečí z pominutí litispendence v ohledu materielním, žalobce je tak přesvědčen, že žaloval u soudu příslušného, pak zase neučiní návrhu n odkázání sporu na soud jiný, čímž si zachová právo rekursu proti usnesen o nepříslušnosti neztenčeno. Že by tím trpěly potřeby procesní ekonomie jak má za to autor, nelze všeobecně tvrditi, poněvadž nelze přece za t míti, že zůstane rekurs žalobcův vždycky bezúspěšným. A tam, kde rekur úspěch měl, nenastane pražádná újma v otázce procesní ekonomie. Zbýv konečně ještě poslední eventualita, totiž, že žalobce sám nahlédne, ž soud prvý je nepříslušným, a učiní návrh na odkázání věci na soud pří slušný; že si také zde nemůže ztěžovati na odepření opravného prostředku je jasno. Není tedy všeobecná přípustnost rekursu žalobcova nutnou an vhodnou; zákon sám (§ § 45 násl. 61 násl. jur. normy) jeví tendenci zmenšit možnost opravných prostředků v otázce příslušnosti, takže osnova svým ustanoveními o opravných prostředcích této tendenci zákona práven vyhovuje. Také po stránce formální vedly by návrhy autorovy k úpravě jež jest v četných směrech anomalií, jak spisovatel ostatně sám přiznává Tak co do opravné instance, jež by byla mnohdy úplně místně posunuta nemožnosti použíti úpravy navrhované všeobecně (ne tam, kde odkázán

stane se soudem sborovým na soud okresní), nutnosti, aby usnesení soudu prvého nebylo zvlášť vyhotoveno, nýbrž pojmuto až do konečného rozhodnutí soudu druhého a zároveň s ním teprve opravným prostředkům podrobeno, kteréžto uspořádání by podle mého soudu i v § 416 c. ř. s. zřetele dojíti musilo, poněvadž usnesení o výši nákladů sporu o příslušnost nebylo by povždy ústně prohlášeno (§ 53 odst. 2 c. ř. s.). Myslím, že se nedoporučuje zaváděti takové zvláštnosti do zákona, když toho není nevyhnutelně zapotřebí.

Mám tedy za to, že bude lépe přidržeti se v otázce opravných prostředků vládní osnovy. Poněvadž jsem se ale připojil k autorovi, pokud týž zastává právo soudu prvého k určení příslušného soudu druhého, kdežto osnova dává žalobci výlučné právo k označení tohoto soudu, je třeba přihlédnouti k tomu, jestli toto od osnovy odlišné stanovisko se s vyloučením opravných prostředků žalobcových dá srovnati. Mám za to, že ano, poněvadž bez návrhu žalobcova k odkázání sporu na soud jiný vůbec nedojde, takže žalobce tímto svým návrhem dává na jevo, že otázka příslušnosti je proň méně cennou než otázka nepřerušeného zahájení rozepře a brzkého dosažení rozhodnutí ve věci samé; tam, kde žalobci však opravdu na příslušnosti záleží, návrhu na odkázání vůbec neučiní.

Pokud se autor přimlouvá ještě za další změny, zejm. za rozšíření úpravy §§ 61 a 62 j. n. i na zemské soudy v Praze, Vídni a Terstu, za vyloučení opravných prostředků proti usnesením o příslušnosti neb nepříslušnosti soudů okresních všeobecných a okresních soudů ve věcech obchodních ve smyslu zásady již v § 45 j. n. obsažené a za zvláštní zřetel k poměrům velkoměstským, lze s vývody spisovatelovými vysloviti souhlas. Totéž platí o zevšeobecnění zásad osnovy i na případy, kdy soud prvý svou nepříslušnost vyslovil a limine, ačkoliv v tomto případě sotva by kdy k odkázání sporu asi došlo, poněvadž by žalobce návrhem svým na odkázání, jejž by musil už do žaloby pojmouti, prozradil slabost svého postavení v otázce příslušnosti; tím by mohl nejenom povzbuditi soudce k odmítnutí žaloby pro nepříslušnost, jak sám autor správně poznamenává, nýbrž mohl by tam, kde by soudce sám a limine svou nepříslušnost nevyslovil, i žalovanému vtisknouti do rukou zbraň proti sobě a povzbuditi ho k namítání nepříslušnosti.

Správné jsou vývody spisovatelovy i pokud se týkají opětného provedení sporu před soudem druhým a pokud se spisovatel přimlouvá za použití § 412 c. ř. s., nikoliv §§ 476, 138 c. ř. s., jak činí osnova.

V druhém oddílu (str. 45—120) zabývá se spisovatel předpisy o příslušnosti v řízení exekučním.

Osnova uznávajíc nevhodnost dnešního stavu, dle něhož jsou soudy exekuci povolující a soudy exekuční rozdílny, chce upraviti otázku tu tím způsobem, že při exekučních titulech, vyšlých z činnosti civilních soudů řádných (soudní výpovědi vyjímajíc), ponechává vymáhajícímu věřiteli na vůli, chce-li se obrátiti s návrhem na povolení exekuce na soud první instance, z jehož činnosti dotyčný titul exekuční vyšel, aneb přímo hned

na soud exekuční, při čemž ovšem by vymahající věřitel musil soudu exekučnímu předložiti vyhotovení titulu exekučního opatřené doložkou vykonatelnosti. Při všech ostatních titulech exekučních (zde opět mimosoudní výpovědi vyjímajíc) vyhražuje osnova povolení exekuce vůbec soudu exekučnímu.

Spisovatel tato ustanovení osnovy neschvaluje, vytýká jim jaksi polovičatost a přimlouvá se za úpravu takovou, dle níž by ve všech případech povolení exekuce příslušelo výhradně soudu exekučnímu; v souvislosti s tím navrhuje také přenesení agendy tabulární sborových soudů, pokud se vztahuje na nemovitosti v sídle jejich (§ 118 č. 2 jur. n.), na soudy okresní, ventiluje otázku, týkající se přiložení výtahu z knih k návrhům na povolení nucené dražby (§ 133 č. 2 ex. ř.) a celou řadu jiných otázek, z nichž tu jenom na některé poukázati lze. Vůbec dlužno uznati, že spisovatel s velikou pílí, důvtipem a důkladností se rozboru otázek sem spadajících věnoval a úctyhodnou horlivost, ku zlepšení i doplnění osnovy vládní přispěti, ukázal. To ovšem nemůže býti překážkou kritického přezkoumání některých vývodů jeho.

Osnova vládní odůvodňuje, proč ponechává vymahajícímu věřiteli ve shora naznačených případech volbu mezi soudem exekuční titul vydavším a soudem exekučním, poměry jazykovými v říši naší panujícími. Nemáť býti podle toho vymahající věřitel nucen podávati návrh na povolení exekuce u soudu exekučního v řeči mu snad cizí a opatřovati si překlad titulu exekučního do téže řeči. Autor spisu, o němž tu řeč, naproti tomu vytýká osnově právě pro tuto úpravu ,,nepochybně plutokratickou tendenci," dokládaje to tím, že věřitel zámožný, zejména právním zástupcem zastoupený, obrátí se přímo na soud exekuční a jemu překlad exekučního titulu předloží, kdežto věřitel méně majetný aneb věcí neznalý obrátí se na soud procesní, takže věřitel onen snadno se octne v pořadí lepším před tímto (str. 53). Ačkoliv možnost tuto popírati nechci, přece bych si netroufal, viniti již proto jen osnovu z tendencí plutokratických. Nemohu se ubrániti myšlence, že stejným, ne-li větším právem bylo by lze právě úpravě spisovatelem tak rozhodně zastávané vytýkati rovněž tendenci plutokratickou, ačkoliv je autor jistě v tomto směru nad veškeru pochybnost povýšen. Uvažme jenom, jaké následky bude míti výlučná příslušnost soudu exekučního k povolení exekuce ve státě mnohojazyčném, jako je náš, právě pro člověka malého. Bude-li chtíti dosíci exekuce, bude se musit obrátiti na vzdálený soud exekuční s návrhem v cizí mu řeči sepsaným. Aby tak učiniti mohl, bude musit vyhledati někoho, kdo tuto řeč zná, tedy snad advokáta anebo, jde-li o řeč v zemi věřitelově málo známou, na toho kterého znalce dotyčné řeči, po případě tlumočníka, anebo dokonce, není-li tlumočník sám práv znalým, na součinnost advokáta i znalce řeči, takže advokát vypracuje návrh exekuční po stránce právní, tlumočník po stránce jazykové (opatřením překladu) a p. A kde má vymahající věřitel honem sehnati znalce dotyčné řeči, zejmena je-li v místě menším a jde o řeč, jejíž znalost je v tom kterém místě málo rozšířena? Chtíti snad pomoci vymahajícím věřitelům rozšířením zásady v § 64,

. § c. ř. s. vyslovené (str. 78), je pokusem marným, poněvadž i soud bydliště
ým. věřitele úřaduje jenom v jazycích v té které zemi, a dle výkladu
ěkterých soudů i spisovatelů dokonce jenom v jazycích u toho kterého
oudu obvyklých, takže vymáhajícímu věřiteli prostě odepře sepsání návrhu
exekučního v řeči jiné, v níž má návrh exekuční býti sepsán. Obávám se
edy důvodně, že by výlučná příslušnost soudu exekučního ku povolení
exekuce v říši naší neuspokojila tak bezvýjimečně, jak se autor domnívá.
Ve případech, jichž jsem se dotknul, neobešel by se vymáhající věřitel
ez pomoci advokátovy nebo jiného znalce dotyčné řeči, takže by se mu
ím již povolení exekuce zdražovalo; to by vedlo ve mnohých pří-
adech, kdy jde opravdu o malé lidi, nutně k tomu, že by se vymáhající
ěřitel o uskutečnění svého nároku ani nepokusil, nemoha nebo nechtěje
áklad s vymožením povolení exekuce, jejíž výsledek je nejistý, nésti.
Tedy zdražení povolení exekuce vedlo by tu k jejímu znemožnění.
Nad to ještě spojeno je s úpravou autorem navrhovanou nebezpečí, že
patření návrhu exekučního v řeči cizí bude mnohdy spojeno pro vymáha-
icího věřitele se značnou ztrátou času (na př. hledání osoby řeči
otyčné znalé), takže i ta výhoda, jež jinak vymah. věřiteli z bezprostřed-
ního obrácení se na soud exekuční kyne, totiž získání přednosti a rychlého
ajištění, na svém významu ztrácí. Tato výhoda stává se ostatně pochybnou
– alespoň při exekuci mobilární — i v těch případech, kdy soud exekuční
ude si musiti — podle návrhu spisovatelových — opatřiti překlad titulu
xekučního, doložky vykonatelnosti a p., jež sepsány jsou v řeči u soudu
xekučního neobvyklé, sám.

Podle mého názoru vyhovuje osnova lépe vymáhajícímu věřiteli,
ovolujíc mu, aby se obrátil s návrhem na povolení exekuce ve případech
rávě nejčastějších buď na soud, z jehož činnosti titul exekuční vyšel,
nebo přímo na soud exekuční. Tím umožňuje vymáhajícímu věřiteli sice
osažení veškerých výhod, jež jsou s povolením exekuce soudem exe-
učním spojeny, ale zároveň ho také zbavuje veškerých obtíží, jež by
mu právě výlučností soudu exekučního pro povolení exekuce z důvodů
azykových v cestu postaviti mohly. Nelze také o tom pochybovati, že
bude tam, kde obtíží takových nebude aneb kde budou vyváženy řeče-
ými výhodami, vymáhající věřitel se jistě se svým návrhem na povolení
exekuce obrátí přímo na soud exekuční. Námitku, že i když vymáhající
ěřitel dojde povolení exekuce soudem, z jehož činnosti exekuční titul
vyšel, obtíže jazykové mohou se dostaviti přece zase u soudu exekučního
oněvadž usnesení povolovací je sepsáno v jazyku soudu exekuč-
ímu cizím, lze odbyti tím, že tyto obtíže už nedotýkají se vymáhajícího
ěřitele, nejdou také na jeho nebezpečí, nýbrž že je věcí soudu exekuč-
ího, aby si po případě překlad onoho usnesení povolovacího sám opatřil.
Také výtku, že je postup osnovou navrhovaný zdlouhavější, nelze uznati,
poněvadž závisí jedině na vymáhajícím věřiteli samém, jemuž přece možno
šjení zájmů jeho přenechati, na který soud se chce se svým návrhem
o povolení exekuce obrátiti, a poněvadž, jak shora ukázáno, nejsou výhody
rychlení věci ani při povolení exekuce soudem ekekučním zcela všeobecné

a bezvýjimečně zaručeny. Také tvrzení, že vymahající věřitel bude musiti během exekučního řízení ve svém styku se soudem exekučním užívati ve svých návrzích řeči tohoto (na př. při návrhu na zrušení exekuce), neopravňuje ještě k úsudku, že tedy proto není jinaké nakládání ani s návrhem na povolení exekuce odůvodněno (str. 59). Jeť právě mezi návrhem na povolení exekuce a ostatními pozdějšími návrhy věřitelovými, téže exekuce se týkajícími, právě s hlediska věřitelova značný rozdíl; stačí již snad poukázati na to, že návrh na povolení exekuce je prvním úkonem věřitelovým, při němž tento je většinou v úplné nejistotě, zda-li vůbec a jakých výsledků docílí, věřitel činí svým návrhem pokus o uskutečnění svého nároku, nevěda, zda-li se mu pokus ten zdaří, zkratka situace věřitelova je při něm zcela jiná než když už řízení exekuční konkretních, uspokojení vym. věřitele slibujících forem nabylo anebo dokonce — jak tomu při návrzích na zrušení exekuce bývá — k uspokojení tomu, alespoň částečně, už vedlo.

Vedlo by příliš daleko a přesahovalo meze vykázané, kdybych měl ku každému spisovatelem v bohatém spisu jeho činěnému návrhu zaujmouti určité stanovisko. Spisovatel prozkoumává vhodnost a upotřebitelnost svého návrhu, směřujícího k výlučné příslušnosti soudu exekučního k povolení exekuce, při nuceném zřízení práva zástavního (str. 57—63), při exekuci zajišťovací (str. 63—66) činí — veden jsa svým shora vzpomenutým zásadním hlediskem — opravné návrhy v otázce povolování exekuce na základě cizozemských exekučních titulů (str. 66—70), nezapomíná ani na stanovy různých úvěrních ústavů (str. 71—72), na nálezy rozhodčích soudů ve věcech honebních podle různých zem. zákonů (str. 73 a 74), na usnesení o rozpočtu příspěvků společenstev výrobních a hospodářských, na exekuční prodej věci v konkursu, podrobuje kritice osnovou navrhovanou změnu § 6 ex. ř., zkoumá otázku příslušnosti při žalobách dle §§ 35 a 36 ex. ř. a přechází ku prozkoumání vlivu nové úpravy povolení exekuce na ustanovení §§ 466, 490 c. ř. s. a § 13 ex. ř. (str. 88—109). Právě tato část spisu je nejzajímavější, poněvadž podává výklad platného práva o otázkách velmi sporných způsobem velice důmyslným. Ale přes to, že tuto vlastnost vývodům spisovatelovým rád přiznávám, nemohu říci, že bych jimi byl o správnosti výkladů jeho přesvědčen. Zdá se, že spisovatel při svých výkladech příliš přihlíží k motivům, zejména i osnov dřívějších, a z nich hledí vyložiti platné právo, ačkoli v něm samém přesvědčivých dokladů pro tento výklad nalézti nelze. Tak zejména nelze přisvědčiti názoru, jakoby pojem výrazu „Rechtskraft" v § 466 c. ř. s. znamenal jakýsi „prozatímní, resolutivně podmíněný účinek rozsudku" (str. 95), rozdílný od pojmu jak formální, tak materielní právní moci, a jakoby tato, jak spisovatel sám přiznává, anomální terminologie docházela potvrzení v § 505 odst. 3 c. ř. s. Neboť poslední věta tohoto § nevztahuje se na „Rechtskraft und Vollstreckbarkeit," nýbrž jenom na tuto, nikoliv i na právní moc (arg. §§ 411 c. ř. s. 1 č. 1 ex. ř.). Mám za to, že není radno vnášeti v tak základní pojmy processní, jako je právě pojem „právní moci," prvky nové, jež jsou jenom s to zmatek a nedorozumění působiti a látku

bez toho tak dost těžkou i spornou ještě více zatemniti. S uspokojením proto dlužno konstatovati, že autor alespoň *de lege ferenda* uznává v podstatě názor, jejž jiní již v platném právu shledávají, za lépe vyhovující (str. 108, 109).

Ve *třetím* oddílu (str. 130—145) pojednává spisovatel o změně § 398 c. ř. s. osnovou navrhované a činí opravné návrhy, jež rozhodně přispěly by ku zlepšení jak co do přesnosti, tak i co do jasnosti a odklizení pochybností dnes existujících a osnovou nedotčených. Ne tak lze se vysloviti o dalších spisovatelem tu činěných návrzích, totiž pokud se týkají odpadnutí jednak odpovědi žalobní, jednak prvního roku. Myslím, že reforma v těchto směrech není nutnou, že pociťované snad v konkretním případě potřebě urychlení lze i v rámci dosavadního zákona (na př. zkrácením lhůty k odpovědi žalobní) zcela dobře vyhověti. Pociťuje-li ostatně *žalovaný* potřebu urychlení sporu, může podati odpověď žalobní co nejdříve (snad již během 24 hodin) a není třeba tak složitých ustanovení, jaká navrhuje spisovatel v § 243*a*), jež by k jasnosti a přehlednosti zákona málo přispěla. Pokud jde o odpadnutí prvého roku, chce spisovatel rozhodnutí o tom ponechati soudu, jenž by podle „povahy sporného předmětu nebo osobních poměrů stran" měl posouditi, budou-li při prvním roku činěny obrany nebo návrhy, pro něž je první rok určen, čili nikoliv. Ale k čemu ukládati soudu nové a ne právě snadné úkoly (uznávať spisovatel sám, že „Wahrscheinlichkeit ist keine Gewißheit") „v zákoně, jehož úkolem je zjednání *úlevy* soudům, když obligatorní odbývání prvního roku k důvodným stížnostem příčiny nedává ani co do nákladů ani co do průtahů sporu? Ostatně nelze přehlížeti, že první rok *soudům* výborné služby koná i tam, kde *strany* výhod jeho nepociťují a bez něho by se obešly; je proto velice pravděpodobno, že soud, maje podle návrhů spisovatelových rozhodnouti, má-li se první rok konati či nikoliv, rozhodl by vždy *pro* konání jeho, takže by navrhovaná novota zůstala jenom na papíře.

Ve *čtvrtém* oddílu (str. 145—158) ukazuje konečně spisovatel na některé, ku podivu četné *technické* nedostatky osnovy.

Spisovatel podjal se také namáhavé a obtížné práce a formuloval přesně ku konci každého z prvých tří oddílů opravné návrhy svoje, takže tím práci činitelům zákonodárným velice zmenšil a ulehčil. Při tom lze pozorovati, že právě stylisace zásad, proti nimž se zde vyslovujeme, i po stránce zákonodárné techniky byla velice obtížnou a nejméně vyhovuje (na př. navrhovaný § 43 j. n., 243*a*) c. ř. s.), takže lze míti, že by spisovatelem navrhované novoty jasnost zákona sotva zvýšily.

Práce, obírající se osnovami zákonů, nejsou právě vděčny; bývají čteny a studovány právě jenom potud, pokud je dotyčná osnova sama aktuální. Jakmile stala se zákonem anebo vůbec z programu sborů zákonodárných zmizela, pozbývají i literární práce jí věnované pro široké kruhy právnické svého významu. Je proto pochopitelno, že osnovám zákonů nebývají věnovány práce, jež samy o sobě tvoří vlastně celý spis vědecký. Učinil-li právě spisovatel výjimku a věnoval osnově vládní, vlastně jenom

některým ustanovením jejím, celý a velice důkladný spis vědecký, byl si jistě vědom, že cena spisu jeho není právě jenom časová a na osudu osnovy závislá. A to plným právem. Neboť spis jeho je i obohacením literatury platného práva, poněvadž podává na četných místech, ať ve stručných poznámkách, ať v obšírnějších a místy velmi důkladných rozborech výklad práva positivního, a je vůbec pln bystrých postřehů, podněcujících čtenáře k novému přemýšlení o té které otázce a nadhazujících nové důležité otázky, jež by mu byly zůstaly ukryty. Tyto vlastnosti zaručují spisu cenu trvalou, ať již stihne osnovu vládní aneb reformní návrhy ve spise činěné osud jakýkoli. Ale bylo by jistě nezaslouženou nevděčností, kdyby zákonodární činitelé při sdělávání budoucího zákona spisu tak důkladného snad ignorovali. I když nelze nám souhlasiti s některými návrhy spisovatelovými, zaslouží si spis plnou měrou, aby vývody a návrhy v něm činěné byly zákonodárnými sbory bedlivě uváženy a přezkoumány a mnohé z nich také uskutečněny. *Hora.*

Právo ústavní a správní.

Hilaire Belloc and Cecil Chesterton: The party system, London, 1911, str. 226.

Kniha tato, která vzbudila v Anglii značnou pozornost, obsahuje břitkou kritiku politického života i vládní soustavy anglické. Předmět a účel její jest, jak hned v úvodu se praví, „posíliti směr, který všude jest zjevný a dochází výrazu, směr vyložiti, jako směšný k pádu přivésti a vytlačiti system, za kterého parlament, vládnoucí instituce této země, se stal nulou.“

Spisovatelé počínají svoje úvahy výkladem myšlénky representativní; dle nich v pravém systému representativním exekutiva jest zodpovědna zvolenému shromáždění a toto jest opět zodpovědno národu. Tomu tak v Anglii dnes není. Bývalá moc a váha parlamentu, jichž tento si dobyl během předešlých staletí, přešla na zvláštní výbor politický, kterýž nemá nijakého speciálního jména, — neboť působí tajně — kterýž však může býti asi nazván „the front benches“ (přední sedadla). Tento výbor není volen hlasováním, ani aklamací, ani všeobecným souhlasem. Jeho členové nevděčí své postavení ani vůli sněmovny, ani vůli národa. Výbor tento jest vybírán — hlavně z bohatých politiků a jich chráněnců — na základě čisté a neobmezené kooptace. Ve skutečnosti tvoří on jednotné těleso a jedná jako jeden muž. Obě (veliké) strany v Anglii mají svoje front benches, a obě tyto front beuches přes zdánlivý odpor v programech (strany) tvoří vlastní skupinu vládnoucí, mají v podstatě veškeru moc v rukách.

V rukách této vládnoucí skupiny jest parlament vlastně jen pouhým nástrojem; tato také takřka výhradně nakládá veškerým časem sněmovním, jednotliví poslanci mají oproti ní ruce úplně svázané. Každá strana má své tajné fondy, jichž súčtováním se děje v naprosté tajnosti. Jimi nakládá

vládnoucí skupina ve straně; ona řídí a kontroluje volby, jmenuje kandidáty a dopomáhá jim k vítězství. Potřebných peněz nabývá strana prodejem vysokých důstojenství (hodností peera, barona, rytíře atd.), subskripcí členů a pod.

Takovýmto způsobem party system ovládá veškeren život veřejný a front benches mají otěže vlády v rukách. Jest možno tyto zlořády odčiniti? Spisovatelé tvrdí, že ano, ovšem prostředky, které k tomu mají vésti, jsou udány příliš všeobecné: politická výchova lidu, spořádaný a neodvislý tisk, náležitý a bedlivější výběr kandidátu a pod. Nedojde-li však k žádoucím opravám, jest prý veta po parlamentu anglickém.

Kniha tato neobsahuje výklad party systemu, nýbrž jen jeho kritiku. Pro cizince by zajisté měla cenu mnohem větší, kdyby takovýto výklad byl připojen; tomu však tak není. Pouze kritika. K tomu dlužno připojiti, že kritisují se mnohá zla, která však jsou nutnými, ba přirozenými stinnými stránkami demokratického života vůbec. Anglie ovšem příliš stěžovati si nemusí. Dnešní korupce a zbahnění veřejného života v Anglii, jak líčeny jsou spisovateli, jsou zajisté mnohem menší, než byly za parlamentu „nezreformovaného" (před r. 1832), zejména v 18. století. Také úpadek parlamentarismu, jehož spisovatelé tolik litují, jest spíše všeobecnou známkou doby, než nějakým zvláštním zlem specificky anglickým. Ostatně nejznamenitější učitelé veřejného práva anglického (Anson, Dicey) zcela nepokrytě mluví o přesunutí moci s parlamentu na voličstvo a důsledně pak na vládu. Spisovatelé uvádějí také konkretní případy líčených zlořádů; příklady ty jsou ovšem pro cizince méně přístupny a méně srozumitelny.

Celkem mohu říci, že jsem z knihy této, ač nechci popírati, že pro anglické čtenáře může býti knihou výbornou, nečerpal tolik poučení, na kolik jsem soudil dle titulu a dle reklamy. *Boh. Baxa.*

Léon Duguit, professeur de droit à l'université de Bordeaux: *Traité de droit constitutionnel*, Tome I., II., Paris 1911. (str. 570 + 558).

Profesor university v Bordeaux, Léon Duguit, jest jedním z nejpřednějších a nejbystřejších odpůrců panující německé školy statovědecké a t. zv. klasické školy francouzské (Esmeinovy). Jeho pojetí státu a veřejných institucí jest naprosto protichůdné pojetí obou výše uvedených škol. Základní teorie státu jakožto osobnosti u těchto škol běžná, jest jemu „metafysickým pojetím a priori", jest to „právnická konstrukce spočívající na starých bezcenných pojmech scholastických o podstatě a o přívlastku". Tato theorie jest také nadvědecká (extrascientifique). Jest nutno tedy vytvořiti právnickou konstrukci státu, nutno ji však „zbaviti všeho metafysického harabürdí, které ji zatarasuje. Právnická konstrukce nemá ceny, leč je-li syntésou reálních faktů, neb, chceme-li, právnická formulka nemá ceny, leč vyjadřuje-li v abstraktní mluvě určitou sociální realitu, základ pravidla chování neb politické instituce. Právnická konstrukce státu bude míti tedy jen tehdy cenu, je-li v abstraktních formulkách výrazem konkretních realit". Spisovatel konstruuje tedy svou vlastní teorii státu, naprosto ucelenou a odlišnou od běžných teorií státu.

Kniha jest rozdělena na tři části. První část (první svazek) podává všeobecnou teorii státu, jest tedy jaksi částí všeobecnou, část druhá a třetí (svazek druhý) jsou částí zvláštní vykládajíce politické svobody (část druhá) a politickou organisaci státu francouzského (část třetí).

V úvodu spisovatel shrnuje jaksi své vývody obsažené z největší části ve spisech dřívějších, zejména v díle: L'état, le droit objectif et la loi positive[1]), načež v kap. I. části prvé vykládá základy státu.

Stát není právnická osoba; stát jest pouhý fakt, záležející v tom, že v určité kolektivitě jest diferenciace toho druhu, že skupina nejsilnějších formuluje právo, je sankcionuje, a organisuje i kontroluje veřejné služby. Právnická konstrukce státu vykazuje tedy šest znaků rázu čistě positivního: 1. určitou sociální kolektivitu, 2. v této kolektivitě diferenciaci mezi vládnoucími a ovládanými, 3. právní závazek vládnoucích zajistiti realisaci práva, 4. poslušnost vůči každému všeobecnému pravidlu formulovanému od vládnoucích k tomu účeli, aby pravidlo právní bylo zjištěno neb provedeno, 5. zákonné užití moci, aby sankcionovány byly všechny akty srovnalé s právem, 6. zvláštní ráz všech institucí směřujících k tomu, aby bylo zajištěno, že závazné poslání vládnoucích neb služeb veřejných bude provedeno.

Prvním sociálním základem státu jest tedy kolektivita; druhým základem jest diferenciace mezi vládnoucími a ovládanými; podstatným základem jest však (největší) moc. Není diferenciace mezi vládnoucími a ovládanými, leč když vládnoucí mohou skutečně mocí ovládaným svou vůli také vnutiti. Pod touto jedinou podmínkou existuje stát. Ovšem tato vůle vládnoucích a jejich moc donucující má svoje meze a to základní mez určenou svým předmětem, kterýž jest organisace a kontrola veřejných služeb, a mez územní určenou ustavením civilisovaných společností na určitém území. Ve studiu základů státu dlužno tedy přihlédnouti k veřejným službám a k území.

Všeobecnou formou politických kolektivit jest národ. Podstatným základem jednoty národa resp. národní není však společenství autority politické, práva, jazyka, náboženství neb přirozené hranice, nýbrž společenství tradic, potřeb a snah. Idea vlasti pak ve své podstatě jest vědomí, že člověk tvoří část národa, že nemůže žíti leč jako takováto část národa, a že jeho první povinností a prvním zájmem jest hájiti integritu národa a pracovati na jeho rozvoji. Národ jest tedy realita. Avšak odmítnouti jest veškery nauky, které přidělují národu osobnost odlišnou od jednotlivců, kteří národ tvoří; důsledkem toho nemá národ jako osobnost vůle, neexistuje svrchovanost národa, duše národa a pod. Právě tak jako positivní psychologie zavrhla pojem duše individuální, i věda politická nemůže uhájiti pojmu duše kolektivní. Vule národa a důsledkem toho i svrchovanost národa jest tedy pouhou fikcí, bez vědecké hodnoty. Národ jest jednoduše prostředí, ve kterém se objevuje zjev: stát t. j. diferenciace

[1]) O spisu tomto, jakož i spisu téhož: L'état, les gouvernants et les agents, Paris 1903, na který se spisovatel zde rovněž odvolává, srov. referát Vavřínkův ve Sborníku, roč. IV., str. 356—358; pozn. ref.

mezi vládnoucími a ovládanými. Není tedy národ ani subjektivním, ani objektivním základem státu t. j. ani subjektem, ani objektem moci politické, nýbrž pouze mezi výkonu této politické moci s hlediska osobního.

V národě se provádí diferenciace mezi silnými a slabými — mezi vládnoucími a ovládanými. Forma této diferenciace jest formou vládní: je-li soustředěna veškera moc v rukou jediné osoby, jest tu absolutní monarchie, spočívá-li tato moc v rukách skupin užších neb širších, jest tu republika, je-li však dělena mezi jednotlivcem a určitými skupinami, mluvíme o formě smíšené. V každém případě jest to však jednotlivec neb více jednotlivců, kteří v národě mají vladařskou moc; to jsou vládnoucí neb vladaři. Moc resp. vůle vladařská jest vůle vládnoucích jednotlivců, která není však povahy odlišné od vůle ovládaných. A ježto vládnoucí jsou jen jednotlivci právě jako ostatní, a ježto nejsou ani representanty, ani orgány nějaké kolektivní osobnosti, která ostatně vůbec neexistuje, nemohou formulovati řádu, nemají moc veřejnou. Moc veřejná jest pouhá fikce bez skutečné hodnoty. Ovšem existuje a musí existovati moc vladařská; to však není právo. Ti, kdož mají moc vladařskou, mají moc faktickou, nikoli moc právní. Projevy vůle vládnoucích nejsou výkonem práva, jehož by nějaká svrchovaná osoba byla držitelem; není ani takovéto osoby, ani takovéhoto práva. Projevy vůle vládnoucích mají hodnotu sociální, ovšem jen potud, pokud jsou shodny s pravidlem sociálním, s právem objektivním.[1])

Vládnoucí monopolisují největší moc v národě; ovšem tato moc, má-li býti trvalá, musí býti nejen hmotná, nýbrž také mravní. Hranice její jest území. Avšak vládnoucí, jsouce jen jednotlivci jako ostatní, vázáni jsou rovněž svazky vzájemné závislosti (interdépendance) čili solidarity sociální a jsou povinni splniti závazky, jež jim ukládá pravidlo založené na této solidaritě čili vzájemné závislosti sociální. Nemohou tedy vládnoucí činiti nic, co by poškozovalo tuto sociální solidaritu, ani co by poškozovalo svobodný vývoj činnosti individuální, ježto tento vývoj jest podstatným činitelem sociální solidarity. Takováto činnost tvoří podstatu služby veřejné (service public), která jest základem a mezí moci vladařské. Veřejná služba záleží v prvé řadě v ochraně veškeré kolektivity proti vnějšímu nepříteli, v udržování dobré policie, ve službě soudní; v moderní době rozsah služby veřejné roste, a nastává přirozeně nutnost decentralisace.

Kap. II. jedná o funkcích státu ve smyslu právním. Spisovatel spíše jest pro termín „Právní činnost vládnoucích", nicméně podržuje běžný termín funkce. Ovšem vykládá jen funkce ve smyslu materiálním t. j.

---

[1]) Spisovatel hned v úvodě definuje právo objektivní jako „pravidlo chování, jež se ukládá jednotlivcům žijícím ve společnosti, pravidlo, jehož šetření jest v daném okamžiku považováno od společnosti jako záruka zájmu veškerenstva a jehož porušení má v zápětí kolektivní reakci proti původci tohoto porušení".

Naproti tomu „právo subjektivní jest oprávnění jednotlivce žijícího ve společnosti. Jest to oprávnění pro jednotlivce dosáhnouti sociálního uznání výsledku, jejž chce, když pohnutka, která určuje jeho akt vůle, jest legitimní účel uznaný právem objektivním.

jejich vnitřní povahu bez ohledu na charakter orgánu neb zřízence, který funkci dotčenou vykonává; o funkci ve smyslu formálním mluvíme, hledíme-li k charakteru orgánu neb zřízence, funkci vykonávajícího.

Panující doktrina rozeznává trojí funkci: zákonodárnou, správní a jurisdikční (juridictionelle). Spisovatel výslovně volí výraz: správní, místo „výkonná" a jurisdikční místo soudcovská (judiciaire). Jinak však, nehledíme-li ovšem k jeho zásadnímu stanovisku, se celkem od panující doktriny příliš neodchyluje. Pokud funkce posléze jmenované se týče, odůvodňuje spisovatel výraz jurisdikční místo obecně užívaného výrazu: funkce soudcovská tím, že mluví o funkci ve smyslu materiálním: funkce soudcovská se všeobecně pojímá jako funkce vykonávaná úřady soudními (funkce ve smyslu formálním). Avšak ve Francii úřady správní vykonávají mnoho aktů jurisdikčních. Nutno tedy abstrahovati od charakteru orgánů a zřízenců, kteří funkci tuto vykonávají, a určiti ráz této funkce; proto jest užívati výrazu: funkce jurisdikční. Jurisdikce jest buď subjektivní, jde-li o právo subjektivní, buď objektivní, jedná-li se o to, zda právo objektivní, zákon, nebyl určitým aktem veřejným neb soukromým porušen. Historicky nejprve se zjevuje funkce jurisdikční ve formě jurisdikce subjektivní; nyní však značně vzrůstá i jurisdikční funkce objektivní. V této druhé formě zjevuje se nám tato jurisdikce jako jurisdikce represivní, reparativní a zrušující (juridiction répressive, j. réparative, j. de l'annulation).

Kap. III. jedná o orgánech státu. Z realistického pojetí státu plyne ovšem, že pojem: orgán se nesrovnává se skutečností. Poněvadž stát není ani osobou přirozenou ani osobou právnickou, nemůže býti orgánů státu, ani ve smyslu biologickém, ani ve smyslu právním. Existují pouze jednotlivci, nebo skupiny jednotlivců, kteří vykonávají určité funkce státní. Přes to podržuje spisovatel výraz: orgán státu, poněvadž výraz ten jest běžný a pohodlný.

Přes to, že neexistuje osobnost kolektivity, dosáhly ve velikých moderních státech skupiny jednotlivců, kteří mají moc v rukách, určité struktury podrobené právním pravidlům, jichž princip se připíná ke třem základním myšlénkám: součinnost (collaboration), representace, a rozlišení mezi vládnoucími a úředníky.

Dle francouzské teorie orgánů státu existuje nejvyšší bezprostřední orgán, který pronáší vůli národa a jest nositelem svrchovanosti národa; jím jest souhrn občanů. Dále existuje jeden neb více orgánů representace, kteříž jsou mandatáři národa a jichž vůle se pokládá za vůli národa. Konečně jsou úředníci státní (agents de l'état), kteří nemají charakteru representativního, avšak v mezích své příslušnosti jménem státu jednají, jak zákon předpisuje.[1])

Souhrn neb těleso občanů jest kolektivita širší neb užší, obsahující členy národa, kteří jsou súčastněni na veřejné moci, buď přímo — vláda

---

[1]) Spisovatel zároveň podává stručný výklad a kritiku německé teorie (v prvé řadě Jellinkovy) orgánu státního.

bezprostřední — buď representací — vláda representativní. V tomto druhém případě sbor občanů sluje pravidelně sborem voličů. Každý občan nemusí býti již také voličem; jest to věcí positivního zákonodárství, jak sbor voličů jest organisován. Avšak i kdybychom vycházeli ze svrchovanosti národa, neplyne z toho nutně a logicky, že by členové národa, jako jednotlivci, měli právo na spoluúčastenství na veřejné moci. Právo volební jest v prvé řadě funkcí, a záleží na zákonodárství, jak tato funkce jest upravena.[1] Základní důsledek zásady, že právo volební jest funkcí, jest, že volič stává se funkcionářem a že má tedy také povinnost voliti. Ovšem zákonodárství francouzské, jakož i zákonodárství jiných států k tomuto základnímu důsledku dosud nedospělo. Povinnost voliti existuje tedy namnoze jen ve svědomí dotčeného voliče.

Vláda bezprostřední jest možna jen ve státech malých. Skutečně také v moderní době jest takováto vláda naprostou výjimkou. Avšak vývojem doby začíná se uplatňovati vláda bezprostřední, arciť ve formě značně zmírněné, v systému t. zv. referenda, kterýž nazýváme někdy také vládou polorepresentativní (la gouvernement semi-representatif). Od referenda sluší ovšem dobře lišiti plebiscit a veto lidové.

Ve státech moderních jest pravidlem vláda representativní: sbor občanů designuje jednotlivce, kteří vykonávají státní funkce. Právnická teorie representace politické vytvořila se ve Francii za revoluce a platí zde dodnes. Dle této teorie jest držitelem svrchovanosti národ, který dává jiné osobnosti, parlamentu, mandát, aby svrchovanost jeho jménem vykonával. Jest zde opravdový mandát: národ jest mandantem, parlament jest mandatarem. Účinek tohoto mandátu jest vytvořiti jakousi representaci, takže projevy parlamentu pokládají se za projevy národa. Ježto pak svrchovanost se nedělí mezi členy národa, ani mezi jednotlivé okresy volební, nedělí se také mezi jednotlivé členy parlamentu. Jest to tedy parlament ve svém souboru, jako osoba právnická, který dostává mandát vykonávati svrchovanost jménem celého národa.

Tato teorie representace sluje někdy také teorií mandátu representativního. V ní jest obsaženo, že poslanec není mandatářem volebního okrsku: odtud zákaz imperativních mandátů vyslovený v ústavách státu francouzského i státu jiných. Z této teorie plyne však dále, že ráz representativní mohou míti jen sbory volené (národem), nikoli však také politická shromáždění dědičná neb jmenovaná panovníkem. Nepříčí se jí však, aby mandát zastupovati národ byl dán jedné osobě, a různé francouzské ústavy možnost representace jednou osobou také připouštějí. Naproti tomu jest na druhé straně také možno, aby moc representativní byla dána více sborům, aneb sboru i jednotlivci, na př. ústavy francouzské z r. 1791 (sbor zákonodárný a král) a z r. 1848 (národní shromáždění a president republiky). V takovémto případě vzniká otázka, jest svrchovanost delegována en bloc orgánům, kteří ji budou vykonávati společně za vzájemné součinnosti,

[1] V tom souhlasí spisovatel s představitelem klasické školy francouzské Esmeinem, rozchází se však s Hauriouem, s kterým v jiných bodech má mnoho společného.

aneb jsou různé prerogativy svrchovanosti děleny, a tyto prerogativy jsou dány odděleně všem orgánům representace? Zde jsme u známé otázky oddělení státních funkcí.

Často se směšuje otázka oddělení mocí s otázkou oddělení funkcí. Obě tyto otázky nutno dobře od sebe odlišovati. V doktrině svrchovanosti národní muže býti vůle národa representována několika orgány, a jest zajisté mnohem lépe, je-li representována několika orgány, než pouze jedním. Svrchovanost však nemůže býti dělena. Je-li tu více orgánů representujících vuli národa, nutno jest, aby spolupůsobily při všeobecné činnosti státu. Způsob, jakým spolupůsobí, jest různý a jest upraven ústavou dotčeného státu. Co tedy nikoli případně sluje oddělením mocí, jest v podstatě různost, s jakou spolupůsobí jednotliví orgánové při činnosti státu.

Při systému representativním vystupují v popředí parlamenty. V dnešních státech moderních jest pravidelný system dvoukomorový. Způsob složení parlamentu a volení jest ovšem různý.[1]) Postavení parlamentu jest dle ruzných forem vládních také různé. Zásadě svrchovanosti národní, nezcizitelné a nedě itelné vyhovuje pouze republikánská forma vládní aneb ta obmezená monarchie, kde hodnost panovníkova byla by pouhou komisí odvolatelnou kdykoli dle vůle národa.

Parlament stojí v určitém poměru k vládě, a otázka vzájemného vztahu jejich jest otázkou dosti složitou. Nejpraktičtější a nejuhlazenější rozřešení této otázky jest režim parlamentární. Tento režim zakládá se na rovnosti obou orgánu státu, parlamentu i vlády, na jich vniterním spolupůsobení při veškeré činnosti státu a činnosti, kterou vyvíjejí oba orgány za účelem, aby navzájem se obmezovaly. Aby režim parlamentární mohl normálně fungovati, jest třeba, aby parlament i vláda byly si úplně rovny ve vlivu i v prest ži, dále aby oba spolupůsobily při činnosti státu a konečně, aby vykonávali jeden na druhého vzájemný vliv. Vliv vlády na parlament se zračí v povinných sděleních vlády, v právu zástupců vlády býti přítomnu jednání parlamentu, atd., zejména však v právu rozpustiti parlament a odvolati se tímto způsobem ke sboru voličskému; zde lze mluviti již o referendu. Vliv parlamentu na vládu záleží ve všeobecné a neustálé kontrole parlamentu a v solidární a politické zodpovědnosti ministrů vůči parlamentu. Rozpuštění a politická zodpovědnost kabinetu jsou dva podstatné prostředky, jimiž se vykonává vzájemný vliv obou organů na sebe.

Kap. IV. jedná o veřejných úřednících. Jimi rozuměti sluší všechny jednotlivce a všechny skupiny jednotlivců, kteří spolupůsobí při činnosti státu nemajíce charakteru bezprostředních vládců neb representantů. Spisovatel rozeznává úředníky (agents fonctionnaires) a zřízence (agents

---

[1]) Spisovatel uvádí různé způsoby volení. Rozhodně se zastává systemu poměrného zastoupení, čili, jak prý správnější jest, poměrného volení. Zejména však rozhodně hájí zastoupení stavovské či syndikální, nebo parlament bude prý jen tehdy pravým zástupcem země, když bude obsahovati jak živel individuální, tak i živel kolektivní.

employés); úředníkem (funkcionářem) jest, kdo participuje způsobem stálým a normálním na vykonávání některé služby veřejné. Nejde-li o výkon služby veřejné, lze mluviti jen o pouhých zřízencích. Veškery otázky v tento obor spadající jsou zde náležitě probrány. Zvláště připomenouti jest, že spisovatel zcela rozhodně se vyslovuje pro právo veškerých úředníků (v nejširším slova smyslu) tvořiti vedle zákona z r. 1901 spolky, jichž účelem jest hájiti zákonným způsobem zájmy stavovské. Syndikalism úřednictva, jest jemu jednou z manifestací velikého hnutí syndikalistického, kteréž zůstane charakteristickým znakem sociálního vývoje ve XX. století. Syndikáty úřednické jsou jemu věcí samozřejmou, ovšem jest naprosto nepřípustno, aby úřednické syndikáty vcházely v jakékoli spojení se syndikáty dělnickými. Rovněž, má-li syndikalism úřednictva prospívati, nesmí opustiti ani cestu zákonnou, ani dráhu, kterou jemu vyměřují přirozené podmínky jeho formace a jeho vývoje. Že by úředníci měli právo stávky, jest naprosto nemyslitelno; naopak stávka by byla přečinem trestním.

Část druhá jest nadepsána: veřejné svobody. Spisovatel vychází z pojmu státu právního. Není práva bez společnosti, není společnosti bez práva. Ježto pak stát není ničím jiným než vládou lidské společnosti, nemůže býti státu bez práva. Účel státu, jediná jeho raison d'être, jest realisace práva.

Stát jakožto vládce a soudce jest přirozeně vázán zákonem. Jest však otázka, zda stát jako zákonodárce má pojmově naprostou volnost vydávati zákony, jaké jen chce. Tuto (pojmovou) volnost státu vydávati zákony spisovatel popírá a tvrdí, že stát jako zákonodárce jest vázán právem a to nejen negativně t. j. nevydávati zákony určitého obsahu, nýbrž i positivně t. j. stát má přímou povinnost zákony určitého obsahu vydávati. Jaké jest však to právo, které víže i stát jako zákonodárce? Toto právo není spisovateli něčím positivním, nýbrž jakýmsi pojmem metafysickým, neb spíše ještě sociálním postulátem. Základ práva jest sociální solidarita neb vzájemná závislost (interdépendance) a pravidlo práva jest jednak nečiniti nic, co by se příčilo sociální solidaritě, jednak činiti vše, co vede k realisaci této solidarity. To jest předpis práva, které jest starší a vyšší státu a které se důsledkem toho jemu přímo vnucuje. Doktrina o sociální solidaritě vede k důsledku, že stát jest vázán vydávati určité zákony. Stát jest povinen vydávati zákony, které ukládají všem občanům práci, nikoli však určitý způsob práce, nýbrž práci vůbec.

Na rozdíl doktrin individualistických zastává tedy spisovatel doktrinu práva sociálního čili socialistickou. Dle něho nastává v základním pojetí státu nyní přeměna: individualistický základ omezení moci státu zákonodárce ustupuje šmahem základu socialistickému čili solidaristickému. Podle doktriny solidarity nemá jednec nijakých práv, nýbrž jen povinnosti sociální. Stát má povinnost nečiniti nic, co by bránilo jednci vyplniti své povinnosti sociální a vyvíjeti svobodně svoji činnost. Stát vydává zákony, kterými se upravují projevy této činnosti, a omezuje činnost každého jednce k tomu účeli, aby zajistil svobodný vývoj činnosti všech.

Dle doktriny individualistické jest jedinci volno nepracovati, dle doktriny solidaristické však jedinec v tomto směru volný není, a zákon, který by ukládal všem povinnost pracovati, nemohl by dle této druhé doktriny býti pokládán za porušující svobodu.

V dalším vykládají se jednotlivě a podrobně tyto svobody, jichž souhrn tvoří, co všeobecně nazýváme základními právy občanů státních. Pokládám za zbytečno, výklad těchto svobod i v nejstručnějším obsahu reprodukovati. Jedno však dlužno poznamenati. Ústava Třetí Republiky z r. 1875 postrádá ustanovení o těchto právech. Esmein ve svém spisu: Éléments de droit constitutionnel français et comparé (5. vyd. z r. 1909, str. 499) vykládá to tím, že Národní Shromáždění z r. 1871 neuznalo za záhodno tato práva znovu prohlašovati aneb ústavou je zaručovati. Práva tato zůstávají tedy v platnosti mimo ústavu psanou.[1]) Spisovatel rovněž hájí náhled, že práva tato, jak byla formulována v památném Prohlášení práv člověka a občana z r. 1789, platí, a že zejména prohlášení práv z r. 1789 podržuje dodnes sílu a působnost positivního zákona. Nebude, doufám, o to sporu, že práva tato dosud platí, ale připomenouti dlužno, že argumentaci spisovatelovu nelze pokládati za správnou. Prohlášení práv z r. 1789 bylo v mysli tehdejšího Národního Shromáždění prý sociálním paktem nové společnosti, která vyšla z revoluce, a jest skutečným zákonem, vyšším zákonů obyčejných, ano i zákona ústavního. V systému z r. 1789 jest prý tato hierarchie zákonů: prohlášení práv, zákony ústavní, zákony obyčejné. Kdyby dnes zákonodárce vydal nějaký zákon porušující některou ze zásad vyslovených v prohlášení práv z r. 1789, byl by takovýto zákon neústavní. Prohlášení práv víže prý nejen zákonodárce prostého, nýbrž i zákonodárce ústavodárného, a Národní Shromáždění z r. 1871—1875 právnicky prý ani nemohlo vydati zákon odporující tomuto prohlášení práv. Tuto argumentaci nepokládám za správnou. Předem jest prakticky bezvýznamno mluviti o hierarchii zákonů. Takováto hierarchie má skutečnou cenu jen tehdy, jednak je-li také výslovně stanovena, jednak existuje-li instance, která jí může k platnosti dopomoci. Tak tomu jest na př. ve Spojených Státech Severoamerických, kde jest tato hierarchie zákonů: ústava spolková, zákony spolkové, ústava státní, zákony státní, a kde soudcové rozhodují o ústavní platnosti zákonů. Ve Francii však takovéto hierarchie zákonu není, ani instance, která by mohla rozhodovati o tom, je-li ústavní zákon některým zákonem obyčejným porušen čili nic. Rovněž tvrzení, že Národní Shromáždění z r. 1871—1875 právnicky ani nemohlo vydati zákon, který by odporoval tomuto prohlášení práv z r. 1789 není správno, neboť vedlo by důsledně k tomu, že právní pravidla v tomto prohlášení práv obsažená jsou naprosto nezměnitelna. Nezměnitelnost zákona určitého není přece možna. Konečně co Národní Shromáždění z r. 1789 tímto prohlášením práv zamýšlelo, jest nerozhodno pro otázku zákonné platnosti jeho; náhledy o sociálních paktech, společenských smlouvách atd. jsou stanoviskem dávno překonaným.

---

[1]) Viz i můj referát o tomto spisu Esmeinově ve Sborníku, roč. X., str. 488.

Část třetí vykládá ústavní právo francouzské: kap. I. jedná o sboru voličském, kap. II. o parlamentu, kap. III. o vládě.

Souhrn neb těleso voličů se může dnes vším právem pokládati za nejvyšší orgán francouzského státu, v tom smyslu, že všechny orgány a všichni zřízenci se odvozují přímo neb nepřímo z něho. Těleso toto tvoří dnes všichni občané státní mužského pohlaví, kteří dokonali 21. rok svého věku a nejsou z práva hlasovacího vyloučeni. V tomto směru lze tedy mluviti o všeobecném právu hlasovacím; právo toto jest však dále rovné a unitární t. j. každý občan má jen jeden hlas.

Aby kdo mohl vykonati právo volební, musí býti zapsán v seznamu voličském. Municipálním zákonem z 5. dubna 1884 zaveden system jednotných seznamů voličských, t. j. pro volby obecní, departementalní a poslanecké platí jeden a týž seznam voličský. Seznamy voličské jsou permanentní a každoročně se revidují. Tuto revisi provádí v každé obci t. zv. správní komise pověřená úkolem revidovati seznamy voličské (commission administrative de revision des listes électorales). Reklamace vyřizuje municipální komise revisní (commission municipale de révision) opatřená pravou mocí jurisdikční. Odvolání od municipální komise jde k smírčímu soudci kantonu, který rozhoduje v poslední instanci. Nicméně i proti rozhodnutí smírčího soudce připouští se ještě stížnost ke kasačnímu soudu, která však nemá účinku odkládacího. Dnem 31. března každého roku se seznamy voličské uzavírají (clôture de la liste); tyto seznamy jsou veřejné a každému voliči přístupny. Po 31. březnu jsou připustny změny jen na základě soudcovského rozhodnutí; vedle toho má maire z povinnosti úřední vyškrtnouti z voličského seznamu všechny osoby, které během roku buď zemřely neb na základě pravoplatného rozhodnutí soudcovského byly z práva hlasovacího vyloučeny. Stav dne 31. března jest pak, s výjimkami právě zmíněnými, rozhodný až do 31. března roku příštího.

Právo hlasovací jest fakultativní, povinnost voliti existuje jen pro volby do senátu. Za zvoleného se pokládá, kdo obdržel naprostou většinu všech hlasů odevzdaných a aspoň takový počet hlasů, který se rovná čtvrtině všech zapsaných voličů. Nejsou-li obě podmínky splněny, dojde k užší volbě a obdrží-li kandidáti stejný počet hlasů, prohlášen jest věkem starší za zvolena.

Spory vzniklé z voleb správních náleží před správní tribunály: jde-li o volby do generální rady před státní radu, pro ostatní volby před prefekturní radu v instanci prvé a státní radu v instanci druhé. Spory vzniklé z voleb legislativních rozhoduje sněmovna poslanecká sama, resp. senát.

Parlament francouzský skládá se ze dvou komor: ze sněmovny poslanecké a ze senátu. Obě sněmovny obsazují se volbou, sněmovna poslanecká, jakmile vyprší období parlamentní (čtyři roky), resp. byla-li během tohoto období rozpuštěna — což za Třetí Republiky se stalo jen jednou — integrálně či úplně t. j. ve svém celku. Senát však jen částečně; každého třetího roku vystupuje třetina senátorů, kteráž tedy doplňuje se volbou. Volební období u senátu trvá devět roků, a senát jest takto sborem permanentním. Způsob volení jest u obou komor rozdílný. Do sněmovny

poslanecké konají se volby na základě všeobecného práva hlasovacího (viz výše), dle systemu uninominálního. Na každých 100.000 obyvatelů připadá jeden poslanec; čítá-li volební okres více než 100.000 ob., připadá na každý zlomek přes tento počet opět jeden poslanec.[1]) Počet poslanců není stálý. Ku konci každého období zákonodárného, bylo-li nové sčítání obyvatelstva, dochází zákonem ke změnám volebních okresů, po případě i počtu poslanců podle výsledků nejnovějšího sčítání. Nyní dle zákona z 26. března 1910 jest počet poslanců 597.

Do senátu se volí dle systemu skrutinia listin. V každém departementu a v každé kolonii jest v hlavním městě sbor voličský, který se skládá: z poslanců dotčeného departementu resp. kolonie, z členů generální rady (conseil général), z členů rad podprefekturních (conseils d'arrondissement) a z delegátů, kteří jsou voleni municipálními radami dle počtu radů municipálních (zákon z 9. prosince 1884). Senát čítá 300 členů.

Přes to, že jsou zde dvě komory, jest parlament jen jeden. Z toho plyne, že zasedání obou sněmoven začíná a končí v týž čas. Z této zásady jsou připuštěny jen dvě výjimky. První jest v případě, že by v době, kdy sněmovna poslanecká jest rozpuštěna, uprázdnil se stolec presidentský. Tehdy jest neprodleně svolati sbory voličské, a senát se sejde ipso jure. Druhá výjimka jest jen zdánlivá: zásada tato neplatí, zasedá-li senát jako vysoký dvůr soudní.

Každá z obou sněmoven volí si svoje předsednictvo a upravuje samostatně svůj jednací řád. V oboru zákonodárství mají obě sněmovny rovné právo. Právo iniciativy přísluší oběma stejně. Zákony finanční jest však předložiti vždy nejprve sněmovně poslanecké k přijetí, avšak senátu přísluší právo přičiňovati dodatky a vůbec jakékoli změny k usnesení sněmovny poslanecké tohoto oboru. Stejné právo přísluší dále oběma sněmovnám, pokud se týče kontroly správy veřejné, a rovněž i v oboru finanční správy (rozpočet atd.) s jediným obmezením práv senátu, jak výše jest uvedeno. Zásada rovnosti obou sněmoven jest porušena potud, že senátu nad to přísluší právo souditi jako vysoký dvůr soudní presidenta, ministry a nalézati za právo pro atentáty spáchané proti bezpečnosti státu.

Druhým organem státu jest vláda; v čele vlády a hlavou státu francouzského jest president republiky volený oběma sněmovnami sloučenými v národní shromáždění, na dobu sedmi let. President zastupuje stát na venek, uzavírá smlouvy s cizími státy; válku smí vypověděti jen s předchozím svolením obou sněmoven. V oboru moci výkonné zosobňuje vládu, vydává dekrety, jmenuje veškero úřednictvo, jak civilní, tak vojenské a disponuje ozbrojenou mocí. V oboru moci zákonodárné přísluší jemu právo iniciativy stejně jako oběma sněmovnám. Jemu přísluší promulgace a publikace zákonů; práva sankce však nemá, nýbrž jen jakési veto suspensivní. On vydává dále v určitých mezích nařízení s mocí vížící, svolává

[1]) Důsledkem toho dochází mnohdy k velkým nesrovnalostem. Má-li jeden volební okres 100.000 ob., druhý 100.002 ob., volí prvý jednoho, druhý však již dva poslance. Připadá tedy v prvém případě jeden poslanec na 100.000 ob., v druhém však již na 50.001 obyvatele.

parlament k zasedání mimořádnému, uzavírá zasedání parlamentu, řádné ovšem teprve tehdy, trvá-li aspoň pět měsíců. Právo rozpustiti sněmovnu poslaneckou přísluší jemu jen za souhlasu senátu. President jest zodpověden jen v případě velezrády.

Přes tato značná práva není postavení presidenta francouzské republiky tak mocné a samostatné, jak by se snad zdáti mohlo. Příčina toho záleží v tom, že president není volen národem samým, nýbrž parlamentem. Důsledkem toho jest jeho vliv vůči parlamentu oslaben. Jak vývoj událostí svědčí, začíná president z postavení representanta klesati na pouhého úředníka, na pouhého zmocněnce parlamentu. V tomto směru má president Spojených Států Severoamerických, ježto jest volen národem, postavení mnohem samostatnější.

President vykonává vládu zodpovědnými ministry; vedle nich jsou ještě zvláštní podtajemníci státní. Ráz republiky francouzské jako republiky parlamentární nutně přináší s sebou, že ministerstvo jest za svou politiku parlamentu solidárně zodpovědno. Dle slovného znění ústavy jest zodpovědnost ministerstva stejná vůči oběma sněmovnám. Spisovatel také dle toho tvrdí, že v tomto směru přísluší senátu totéž právo, jako sněmovně poslanecké, tedy že i senát má rovné právo rozhodovati o osudu ministerstva [1]. Vedle zodpovědnosti politické existuje zodpovědnost trestní a civilní.

Kap. IV. jedná konečně o revisi ústavy. Ústava francouzská z r. 1875 jest t. zv. ústavou ztrnulou, a rozdíl zákonů ústavních a zákonů obyčejných vede k tomu, že pro změnu ústavy jest předepsán zvláštní (ztížený) postup. Právo iniciativy přísluší vládě a každé sněmovně; návrh na revisi ústavy jest přijat, usnesou-li se na něm obě sněmovny (prostou) většinou hlasů. O revisi se usnáší Národní Shromáždění, které tvoří obě sněmovny sloučené v jeden sbor. Dle náhledu spisovatelova není právomoc Národního Shromáždění nikterak obmezena [2]. Usnášení se děje prostou většinou, a usnesení vyhlašuje president za zákon (ústavní); právo suspensivního veta v tomto případě presidentovi nepřísluší.

Jak již na začátku bylo řečeno, rozchází se spisovatel v pojetí státu od panujících škol státovědeckých německé a francouzské zásadně. Jeho pojetí státu jest naprosto realistické. On konstruuje stát na základě toho, co jest dáno a skutečno, s bystrostí a jasností Francouzi vlastní, a nelze zajisté neuznati závažnost jeho vývodů. V tomto konstruování počíná si naprosto důsledně ve všeobecné části. Naproti tomu v části zvláštní koncedujе mnohdy leccos, a jest nucen, někdy s výhradou, jindy i bez ní, sáhnouti k terminologii a k pojmům, proti kterým ve všeobecné části mnohdy brojil. Tu a tam lze pozorovati i náběhy k teoriím práva přirozeného. Přes to však lze vším právem tvrditi, že tato kniha jest spisem velmi cenným a to tím více, že spisovatel v tomto svém pojetí státu nezůstává mezi francouzskými spisovateli osamocen. *Boh. Baxa.*

---

[1] Naproti tomu Esmein na u. m. str. 734 a násl. přiznává toto právo jen sněmovně poslanecké, viz i můj referát Sborník roč. X. str. 486.

[2] Jinak opět Esmein n. u. m. str. 676 a násl.; pozn. ref.

Zemská statistická kancelář král. Českého: Soustavný ukazatel k zemskému zákonníku království Českého za léta 1848—1910.

Již dlouhou dobu pociťována živá potřeba rejstříku (ukazatele) ke všem dosavadním ročníkům zemského zákoníka pro království České. Neboť tento jediný oficielní pramen pro poznání zákonodárné působnosti zemského sněmu jakož i nařizovací činnosti různých úřadů pro království České stává se svým rostoucím obsahem rok od roku nepřehlednějším. Každý, kdo byl nucen vyhledati si v zemském zákoníku nějaký zákon, nařízení nebo vyhlášku, aniž věděl přesně ročník, ve kterém tyto byly publikovány, měl před sebou práci velmi svízelnou. Odpomoci tomuto citelnému nedostatku jest účelem „soustavného rejstříku". Tím stává se teprve bohatý pramen práva platného v království Českém, obsažený v četných svazcích zemského zákoníka přehledným a lehce upotřebitelným. Bude tudíž soustavný „ukazatel" nejen pro každého praktického právníka, nýbrž také pro theoretika pomůckou cennou a nepostrádatelnou, která mu uspoří budoucně mnoho neplodné práce. Uspořádání látky v „ukazateli" jest novum. Neboť tato je seskupena jednak soustavně, takže každý, kdo zajímá se o určitou materii v zemském zákoníku obsaženou, nalezne veškeré předpisy této materie se týkající pohromadě, jednak abecedě dle věcných hesel. *W.*

Zákony, nařízení a jiné místní předpisy mimo řád stavební, platné pro král. hlav. město Prahu, jakož i některé předpisy, týkající se obcí okolních a různých ústavů pražských. Sebral a uspořádal *JUDr. Bohumil Štědrý*, magistrátní komisař, dva svazky (I. sv. o 704 str., II. sv. o 782 str.).

Úkol své práce naznačuje spisovatel sám v tento způsob: Je množství právních norem, které platí pouze pro Prahu anebo okolní obce, zvláště v území policejního obvodu pražského. Máme tu tedy činiti s jakýmsi místním právem pražským, které dosud nebylo sebráno a soustavně uspořádáno. Spisovatel případná nedopatření právem omlouvá poukazem na obtížnost práce, která jde nad síly jediné osoby, a přesnosti hleděl docíliti v tom, že rukopis dal revidovati odborovými úředníky.

Sbírka Štědrého je výsledkem obdivuhodné píle a vytrvalosti. Kolik práce stálo sebrání a utřídění materiálu, obsaženého ve 2 velikých svazcích! Máme před sebou nejvýmluvnější doklad přerozmanitých právních vztahů, do nichž se dostává jediné město. Setkáváme se tu také se staršími pracně sebranými normami, vedle zákonův a nařízení nalézáme v knize přečetné vyhlášky a akty nejrůznější právní povahy. Při četbě jakoby oživovala pod námi stará Praha.

Práce Štědrého jest opravdu nutnou pomůckou pro každého, kdo přichází do styku s obcí Pražskou a jejími ústavy a zařízeními. Je však vítaným zdrojem poznání také pro literární pracovníky, jimž takto ušetřena klopotná sběratelská práce. Namátkou upozorňuji na ty oddíly knihy, v kterých se jedná o policii. Kolik dokladů nám přináší spisovatel pro otázku, jak kdy u nás bylo pohlíženo na úkoly policie a na předpoklady policejních zásahů do právní sféry poddaných! Zajímavo při tom stopovati,

jak stále víc a více ujímá se přesvědčení, že k výsostným aktům potřebuje policejní moc zákonného zmocnění, a jak se hledí takovéto zmocnění z positivního práva vyčísti.

Není možno sledovati autora po jeho cestě krok za krokem. Bylo by k tomu nutno vykonati tutéž námahu, jako on sám. Celá práce působí dojmem naprosté poctivosti a přesnosti. Mnohé předpisy Štědrý v pravém slova smyslu „objevil".

Bohatost sneseného materiálu přibližně vysvitne z tohoto přehledu obsahu.

V I. svazku nalézáme: Obecní řád pražský se všemi konnexními předpisy, říšský zákon obecní, jednací řády a instrukce, připojené předměstí, finance obecní, zákony assanační, společnou vodárnu, vodárny obecní, elektrické podniky, dodávání plynu, novou kanalisaci splachovací, mýta mostní, silniční, přívozní, ústřední jatky a dobytčí trh, potravní daň na čáře.

V II. svazku se pojednává o c. k. policejním ředitelství, organisaci a působnosti úřadů policejních, policii místní, řádu uličním, jízdním, fiakrském, řádu čeledním, policii poříční, řádech zádušních a hřbitovních, policii živnostenské, tržnictví, $\frac{1}{2}$% příspěvku z pozůstalosti, všeobecných nemocnicích a některých léčebných ústavech, organisaci c. k. úřadů v Praze a předměstích, pražském školství a ostatních předpisech.

Místy hleděl spisovatel i k materiálu nálezovému, ač ne vždy stejnou měrou. — Zmiňovati se o systematice nemělo by při díle převážně sběrném valného smyslu. *Dr. Hoetzel.*

Přehled německých, francouzských a italských spisů z oboru veřejného práva (1910, 1911).

1. Steinacker Harold, Zur Frage nach der rechtlichen Natur der öster. ung. Gesamtmonarchie. Ein Beitrag zur magyarischen Auslegung des Ausgleichs von 1867. Wien.

Zehntbauer Rich., Verfassungswandlungen im neueren Österreich. Heidelberg.

Žolger Ivan, Der staatsrechtliche Ausgleich zwischen Österreich u. Ungarn. Leipzig.

Dungern Otto, Die Entstehung der Landeshoheit in Österreich. Wien.

Gargas Sigismund, Zur Reform des öst. ung. Konsularwesens. Wien.

Laband Paul, Staatsrecht des Deutschen Reiches. 5. vyd., 2. sv. Tübingen.

Marczali H., Ungarische Verfassungsgeschichte. Tübingen.

Charbula Fr., Zum Problem der Verwaltungsreform in Österreich. Zeitgemäße Betrachtungen. Wien.

Brockhausen K., Österreichische Verwaltungsreformen. 6 Vorträge. Wien.

Lamp Karl, Die Garantien für die Rechtmäßigkeit der autonomen Landesverwaltung in Österreich. Wien.

Mayer Theodor, Verwaltungsreform in Ungarn nach der Türkenzeit. Wien.

Liebert E., Die Verfassung des Deutschen Reiches. 2. vyd., Berlin.

Arndt Ad., Verfassung des Deutschen Reiches, Berlin.

Pannier K., Die Verfassung des Deutschen Reiches, Leipzig.

Adams J., Deutsches Staatsrecht, Allgem. Staatsrecht, Reichsverfassungsrecht, Eine Anleitung zum Studium, Bonn.

Bornhak Conr., Preußisches Staatsrecht, 2. vyd., 1. sv., Breslau.

Die deutsche Staats- und Selbstverwaltung, ihre Aufgaben u. Organisation, eine Einführung. Gladbach.

Rosin Franz, Gesetz und Verordnung nach badischem Staatsrecht, Karlsruhe.

Bellardi W., Die staatsrechtliche Entlastung nach preuß. und Reichsstaatsrecht, Tübingen.

Pohl H., Deutsche Prisengerichtsbarkeit, ihre Reform durch das Haager Abkommen vom 18. X. 1907, Tübingen.

Marschall v. Bieberstein, Verantwortlichkeit und Gegenzeichnung bei Anordnungen des obersten Kriegsherrn. Studie zum deutschen Staatsrecht, Berlin.

Tecklenburg Ad., Die Entwicklung der Wahlrechts in Frankreich, Tübingen.

Curti Theod., Die Resultate des schweizerischen Referendums, Bern.

Hotz Rud., Schweizer Bürgerkunde.

Morgenstierne Bredo, Das Staatsrecht des Kön. Norwegen, Tübingen.

Parow W., Die englische Verfassung seit 100 Jahren und die gegenwärtige Krisis, Berlin.

Kelsen Hans, Über Grenzen zwischen juristischer u. soziologischer Methode, Tübingen.

Falter G., Staatsideale unserer Klassiker.

Neubecker F. K., Zwang u. Notstand in rechtsvergleichender Darstellung I. Der Zwang im öff. Recht.

Kinkel Joh., Die sozialökonomischen Grundlagen der Staats- und Wirtschaftslehren des Aristoteles, Leipzig.

Ehrhard Wilhelm, Die Grundlagen der Staatslehre Carl Theodor Welckers, Wiesbaden.

Beyerhans Gilbert, Studien zur Staatsanschauung Calvins, mit besonderer Berücksichtigung seines Souveränitätsbegriffes, Berlin.

Warschauer Erich, Schopenhauers Rechts- und Staatslehre, Kattowitz.

Schilling Otto, Die Staats- u. Soziallehre des heil. Augustinus, Freiburg.

Otto Berthold, Der Zukunftsstaat als sozialistische Monarchie, Berlin.

Rosenblüth F., Zur Begriffsbestimmung von Volk und Nation, Heidelberg.

Rumpf Max, Volk und Recht, Oldenburg.

Bozi Alfred, Die Weltanschauung der Jurisprudenz, 2. vyd., Hannover.

Hegel, G. W. F., Naturrecht und Staatswissenschaft im Grundrisse.

Kornfeld Ignaz, Soziale Machtverhältnisse. Grundzüge einer allgemeinen Lehre vom positiven Recht auf soziologischer Grundlage, Wien.

Allgemeine Verfassungs- u. Verwaltungsgeschichte, 1. Hälfte (Hinneberg: Kultur der Gegenwart), Berlin.

Melamed Sam., Der Staat im Wandel der Jahrtausende, Studien zur Geschichte des Staatsgedankens, Stuttgart.

Mayr Georg. Begriff und Gliederung der Staatswissenschaften. 3. rozmn. vyd. Tübingen.

Wilamowitz-Moellendorf, Niese. Staat und Gesellschaft der Griechen und Römer.

Koehne Karl. Der rechts- und staatswissenschaftliche Unterricht auf den technischen Hochschulen. Berlin.

Jellinek Georg. Ausgewählte Schriften und Reden. Berlin.

Koller Oswald. Die Obstruktion. Eine Studie aus dem vergleichenden Parlamentsrechte. Leipzig.

Kuplewasky N. Die Ansichten von 25 Rechtsgelehrten über die rechtliche Stellung Finnlands im Bestande des Russischen Reiches. Berlin.

Heigel K. Th. Politische Hauptströmungen in Europa im 19. Jahrht., 2. vyd. Leipzig.

Frisch Hans. Das Fremdenrecht, die staatsrechtliche Stellung der Fremden, Berlin.

Hoffmann P. G., Monarchisches Prinzip u. Ministerverantwortlichkeit. Eine politische Studie. Jena.

Dungern Otto. Das Staatsrecht Egyptens. Graz.

Kelsen Hans. Hauptprobleme der Staatsrechtslehre, entwickelt aus der Lehre vom Rechtssatze. Tübingen.

Meyer Georg. Lehrbuch des deutschen Verwaltungsrechts.

Bornhak Conr. Grundriß des Verwaltungsrechts in Preußen u. dem deutschen Reiche, 3. vyd., Leipzig.

Slawitschek Rud. Selbstverwaltung u. Autonomie. Berlin.

Arendt-Denart Max. Neuzeitliche Gemeindepolitik.

Matthias Max. Die städtische Selbstverwaltung in Preußen. Berlin.

Fischer Otto. Expropriationsverträge. Stuttgart.

Simon Fritz. Englische Stadtverwaltung. Berlin.

Wittmayer Leo. Eigenwirtschaft der Gemeinden und Individualrechte der Steuerzahler. Leipzig.

2. Deschanel Paul. L'organisation de la démocratie. Paris.

Maurras C. Enquête sur la monarchie 1900–1909. Paris.

La Documentation administrative. Les Administrations communales.

Administrations intermédiaires entre l'État et les communes. Rapports présentés au Congrès international des sciences administratives à Bruxelles. Bruxelles.

Busquet Jaques. Les fonctionnaires et la lutte pour le droit. Paris.

Chardon H. Le pouvoir administratif. La réorganisation des services publics. La réforme administrative. Le statut des fonctionnaires et l'interdiction de la grève dans les services publics. Paris.

Collet René. La commune belge et la commune française. Paris.

Mazier. Le régime démocratique intégral dans la cité contemporaine. Paris.

Grasserie Raoul. Les principes sociologiques du droit public. Paris.

Lachapelle Georges. La représentation proportionnelle en France et en Belgique. Paris.

Dodu Gaston, Le parlamentarisme et les parlamentaires sous la Révolution (1789—1799). Origine du régime representatif en France, Paris.

Grasserie Raoul, Systèmes électeraux des differents peuples. Étude comparative, scientifique et politique, Paris.

Harmignie Pierre, L'État et ses agents. Étude sur le syndicalisme administratif, Laurain.

3. Donati Benvennto, Il socialismo giuridico e la riforma del diritto, Torino.

Solari G., L'idea individuale e l'idea sociale nell diritto privato, Napoli.

Tambaro J., I diritti pubblici e le costituzioni moderni, Napoli.

Sterio M., La giunta municipale, Palermo.

Tambaro J., La trasformazione dei poteri in Germania, Napoli.

Guseo Marco, Le riforme cinesi. Costituzione cinese, assemblea nazionale. Abolizione della schiavitù. Torino.

Astigiano A., Sociologia politica, Genova.

Ravà Adolfo, Il diritto come norma tecnica, Cagliari.

Teixeira de Mattos Vittore, La rappresentanza proporzionale in teoria e in pratica, Torino.

Presutti Errico, Principi fondamentali di scienza dell' administrazione, 2. vyd., Milano.

Bandini Gino, La riforma elettorale con la rapprezentanza proporzionale nelle elezioni politiche, Roma.

D'Orazio Ettore, Fisiologia di parlamentarismo in Italia, Torino.

W.

Právo finanční.

Vidrig-Svetina: *Kompendium über den Dazio Consumo* (*Verzehrungssteuer*) *in Dalmatien* (XII a 80 — 8°, v Gorici 1910). — Dalmatská daň potravní byla celkem — nehledě ke zmínkám v Öst. St. W. B. a v Myrbachově právu finančním — u nás věcí neznámou, třebas bychom ve způsobu jejího zařízení mohli pozorovati zajímavý přechod od francouzsko-italského způsobu zdanění konsumního k soustavě u nás obvyklé. Vedle toho předpisy tyto mají význam i pro řízení celní, jak přímý (jde-li o celní řízení v Dalmacii), tak i nepřímý, vysvětlení podávající zejména pro celní střežení plavby.

Spisek tento podává vedle stručných výkladů systematických text neb aspoň obsah a citaci celkem všech předpisů daň tuto upravující, jsa v tom směru ovšem také doplněním Tacconiova „Manuálu" (ve Splitu 1906). Pro poznání poměrů jest spisek jistě záslužný. *Drachovský.*

K historii římských kondikcí.

Napsal *prof. Dr. Josef Vančura.*

Nevšední pozornost věnována byla novější romanistickou literaturou kondikcím, jež staly se předmětem hojných kritických úvah i objemných spisů, jimiž theorie jich byla vydatnou měrou prohloubena.[1])

Přes to jsme dalecí toho, abychom mohli říci, že soustředěné činnosti právní vědy podařilo se rozřešiti způsobem uspokojivým četné pochybné otázky, které kupí se kolem této instituce civilního práva římského; ano spíše se zdá, že ve stejném poměru s rostoucím počtem statí šíří se i kruh záhad, v němž ocitá se již skoro vše, co má jakýsi vztah ke kondikcím. Pochybnosti týkají se jak historie vzniku, tak právního základu, předmětu, cíle, ano i samých názvů těchto zvláštních žalob římských.

---

[1]) Baron, Die Condictionen 1881, v. Mayr, Die Condictio 1900, Condictio incerti Savigny Zsch. R. A. XXIV. 1903 str. 258–278, XXV. 1904 str. 188–232. Pernice Labeo III. 1892 str. 202–307. Koschembahr-Lyskowski Die Condictio als Bereicherungsklage I. 1903, II. 1907. Trampedach, Savigny Z. XVII. 1896 str. 97–154. Die Condictio incerti. Pflüger, Sav. Zsch. XVIII. 1897 str. 75 a násl. XXXII. 1911 str. 168–179. Condictio und kein Ende 1911. Stintzing, Zur Geschichte der condictio und actio certae creditae pecuniae. V Beiträge zur röm. RG. I. str. 1–61. Mitteis, Zur Lehre von der sog. condictio generalis v Jherings Jahrb. f. Dogm. 1898, XXXIX str. 153–173. Karlowa Röm. RG. II. 1901 str. 761 a násl., Krüger Savigny, Zsch. XXI. 1900 str. 418–430, XXIV. 1903 str. 462–471. Lenel, Edictum Perpetuum 1907 str. 151, str. 225 a násl., ze starších Savigny System 1841 V. str. 503–642. Sell Versuche im Gebiete des Civilrechts I. 1. 1833. Erxleben, Die Condictiones sine causa I. 1850, II. 1853. Witte Die Bereicherungsklagen 1859. Bekker, Aktionen I. 1871 str. 93–150. Pavlíček Zur Lehre von den Klagen aus ungr. Bereicherung 1878. Pfersche Die Bereicherungsklagen 1881.

Byla zavedena výhradně co útvar práva procesního, či jako instituce práva materielního? Byla prostředkem právním, který omezen byl od počátku na určitý úzce vymezený kruh poměrů právních, či byla jakousi všeobecnou formou žalobní, které mohlo býti užito pro případy, pro něž nebylo specielní žaloby, ano snad i v konkurrenci s jinými kterýmikoli právními prostředky práva obligačního? Sloužila původně jen nárokům z poměrů smluvních, či z jednání bezprávných, či ze quasikontraktů? Bylo předmětem jejím výhradně certum, či také incertum? Směřovala jen na vydání toho, oč byl žalovaný obohacen, či musil též interesse hraditi? K těmto důležitějším bodům přistupuje ještě řada podružných otázek, ne méně sporných.

Zřejmo, že právní věda ocitá se tu na vratké půdě, nemajíc pevného základu; příčinou tohoto zjevu jest arci stav pramenů: odkázániť jsme jednak na Justinianskou kompilaci, jednak na kratičkou a kusou zprávu o kondikcích v Gaiových institucích (IV. 18—20). Pokud se týče však prvého pramene, jest důvěra v neporušenost úryvků přijatých do digest ze spisů klassických právníků valně otřesena, neboť jak se dnes z vážných důvodů všestranně uznává, řadí se condictiones právě k těm institucím právním, v nichž interpolující činnost kompilatorů projevila se způsobem nad jiné horlivým [1a]). Avšak ani správnost textu Gaiových institucí, tohoto hlavního zdroje, ze kterého čerpáme jinak bezpečné vědomosti o starším a klassickém právu římském, není prosta všech pochyb, jak o tom svědčí námitky, jež byly proti plné spolehlivosti zachovaného rukopisu učiněny v poslední době právě co do výroku jeho o kondikcích [2]). Než nehledě k tomu jsou sama o sobě slova Gaiova, jimiž doprovází svou stručnou zmínku o legis actio per condictionem, dosti charakteristická; pravíť (IV., 20): „Q u a r e autem haec actio desiderata est, cum de eo, quod nobis dari oportet, potuerimus aut sacramento aut per iudicis postulationem agere, v a l d e q u a e r i t u r." Byla tudíž již Gaiovi a právníkům jeho doby historie vzniku kondikcí nejasnou; prošlá staletí zastřela rouškou zapomenutí právní poměry,

---

[1a]) Mayr, Condictio, str. 47, označuje obor kondikcí v Justinianově sbírce „Tummelplatz der Interpolation".

[2]) Pflüger, Condictio und kein Ende, str. 13—15. K tomu Partsch, Zeitsch. der Savigny-Stiftung röm. Abth. XXXII. (1911), str. 447—451.

pro které pokládala jurisprudence republikánská žádoucím, nahraditi pravidelné řízení novou procesní formou, legisactione per condictionem. Jiný nedostatek ve zprávě Gaiově jest, že neuvádí, pro které právní nároky byla vlastně condictio zavedena; omezujeť se Gaius na určení jich co do předmětu, nepravě ničeho o causa obligandi (IV., 19): „Haec autem legis actio constituta est per legem Siliam et Calpurniam, lege quidem Silia certae pecuniae, lege vero Calpurnia de omni certa re."

Nezodpověděno zůstává, byla-li condictio určena vůbec pro všecky obligační nároky na certa pecunia a certa res, či jen pro některé z nich a pro které? Z Gaia nedozvídáme se tudíž o obsahu zákonů, na nichž se vývoj kondikcí zakládal, ničeho podstatného, co by nám mohlo být i slabě osvětliti cestu, kterou dospělo se k tomu, že dle zachovaných úryvků z klassických spisů právnických v kompilaci Justiniánské tvoří právní nároky kondikcemi chráněné pestrou směsici seskupenou z nejrozmanitějších oborů práva obligačního [3]).

Jest skutečně jediným pojitkem všech oněch nestejnorodých obligací, vzešlých stejně ex contractu, jako ex variis causarum figuris, ano i ex delicto, skutečně jen certa pecunia a certa res, či hledati jest pro ně jiné vysvětlení?

Neurčitost Gaiova sdělení byla podnětem pro mnohé theorie o původu a obsahu kondikcí, namnoze dosti protichůdné.[3a]) Z důležitějších uvésti jest názor Savignyho (System V., str. 511, 576), jenž vidí základ kondikcí v zápůjčce, „creditum", a doplňuje proto slova Gaiova „de omni re certa" dodatkem „mutuo data". Dle toho jednala lex Silia o zápůjčce peněžité, lex Calpurnia pak o zápůjčce dané v jiných věcech zastupitelných, zejména o zápůjčce obilní, jak dovozuje Savigny z názvu „condictio triticaria".

Hlavní oporou tohoto mínění jest nápis titulu XII. 1 digest: „de rebus creditis, si certum petetur et de condictione", z něhož soudí Savigny (str. 512) na vnitřní spojitost kondikce se zápůjčkou

[3]) Bekker Aktionen I. str. 123. „ein umfängliches und unübersichtliches auf lebhaft empfundenen und unausgedachten Gefühlen beruhendes Material."

[3a]) Přehled různých těchto theorií zevrubněji podává Koschembahr-Lyskowski I., str. 1—33.

(innige Verbindung mit Darlehen), o níž se v tomto titulu takřka výhradně jedná, a jenž jest zároveň východiskem pro další tituly o kondikcích, dále titul Justinianského kodiku „Si certum petatur" (IV., 2), jenž rovněž obsahuje konstituce pouze o peněžité zápujčce. Od zápůjčky přichází Savigny k ostatním případům, kdy bylo právo vlastnické na jiného převedeno, a to nejen animo credendi, ale třeba v jiném úmyslu, jenž buď hned od počátku spočíval na omylu, anebo později svého důvodu pozbyl. Z takto rozšířeného pojmu „creditum" vysvětluje pak i kondikce z bezdůvodného obohacení. Také ve stipulaci a literárním kontraktu shledává Savigny v podstatě „credere", což odůvodňuje výroky pramenů jako: „verbis quoque credimus" (Paulus v l. 2 § 5 D 12, 1), „pecuniam creditam dicimus non solum eam, quam credendi causa damus, sed omnem, quam tum, cum contrahitur obligatio, certum est, debitum iri (Gaius III., 124).[4]) Dle Savignyho byla tedy condictio od začátku určena jen pro určité materielní právní poměry, a značila přechod k nové soustavě žalobní.

Tato základní myšlenka Savignyho, — nehledě k odchylkám v podrobném rozvedení, jež jsou pro věc samu podřízeného významu, nalezla hojného ohlasu v římské literatuře právní.[5]) Ještě nejnověji Pflüger (l. c., str. 1) vykazuje kondikcím pro jich první vstup do práva římského jen úzce ohraničený obor nároku, a sice: pro condictio certae pecuniae stipulaci, literární kontrakt a „dationem", a pro condictio certae rei stipulaci, dationem a furtum. Slovem „datio" rozumí však nejen mutuum, ale i každou „datio sine causa". Pflüger dovolává se Ciceronova výroku (pro Q. Roscio Comoedo V., 14): „pecunia petita est certa, . . . haec pecunia necesse est aut data aut expensa lata aut stipulata sit", a (IV., 13) „praeterea enim quem ad modum pecuniam certam petere possit, non reperio".

[4]) Ostatní druhy kondikcí, jako cond. furtivam a cond. ex lege vysvětluje Savigny jako výjimky z principu, jichž exceptionelní povahu římští právníci sami uznávají (Savigny, str. 542, 551).

[5]) Výjimku činí Karlowa, Röm. RG. II., str. 594 a str. 762, jenž popírá, že condictio ex lege Silia byla identickou s actio certae creditae pecuniae. — Srv. místo jiných na př. Pernice, Labeo III., str. 220: „Die Darlehensklage ist bekanntlich als Urbild der Kondiktionen angesehen und behandelt worden." Bekker, Akt. I., str. 99, 113, Pfersche, str. 22, 39.

Theorie tyto nejsou prosty vážných námitek; zůstáváť domněnkou, že lex Silia jednala o certa c r e d i t a pecunia. To nelze dovoditi ze slov Gaiových, jenž neuvádí tohoto technického označení, nýbrž mluví jen o „certa pecunia“. Tím méně lze k ustanovení legis Calpurniae o „res certa“ připojiti dodatek „mutuo data“, neboť tento zákon nejednal o mutuum, nýbrž o poměrech zcela rozdílných, jak bude později doloženo. Také není snadno vtěsnati do „creditum“ všecky způsoby bezdůvodného obohacení, aniž by pojmu jeho — byť i rozšířenému — nebylo činěno násilí měrou nepřípustnou.

Více by měla pro sebe nauka Pflügerova, kdyby bylo 1. jisto, že výpočet obsahující jen tres causas byl Ciceronem vyčerpán; to jest však velmi pochybno, neboť výroky obhájcu nemohou býti kladeny na jemné vážky, a opomenutí některých případů možno přičísti na účet volnosti oratorské, jakož i snahy co nejužším vymezením dosahu potírané žaloby seslabiti postavení odpůrcovo. To jest tím více odůvodněno, ježto Cicero nezmiňuje se na př. ani o furtum; jest proto nedůsledno, uvádí-li Pflüger pro certa res sice causam furti, pro certa pecunia však přihlížeje k výroku Ciceronově toho opomíjí, ač k rozdílu tomu není příčiny, mohloť přece míti furtum za předmět stejně rem certam jako pecuniam. 2. Jest však ještě otázkou, byla-li žaloba proti Rosciovi, jak ji Cicero líčí, condictio certae pecuniae; jisto jest, že Cicero sám ji jako takovou neoznačuje, a nelze to proto bez dalšího dokladu souditi.

Jest zajímavo, že vycházeje jinak z týchž pramenů dospívá Stintzing[6]) právě k opáčnému výsledku, že původ kondikcí hledati jest ne v oboru kontraktů, ale v bezprávném a zavržitelném nabytí (verwerfliches Erwerben) cizího majetku, čímž vysvětluje i condictionem furtivam, což ovšem s hlediska úvěru možným není. Avšak také condictionem ex mutuo snaží se Stintzing dovoditi z téhož názoru, ježto i při něm mělo převahu zneužití cizí důvěry, tedy bezprávné jednání (causa iniusta) nad elementem smluvním.[7])

Také Bekker (Aktionen I., str. 137) má za to, že condictiones byly přípustny jenom pro užší kruh právních nároků, jehož vy-

[6]) Beiträge zur röm. RG. str. 10–19.
[7]) Tak i Pernice, Labeo III., str. 220.

mezení provedeno bylo teprve pokročilejší prací vědeckou; dokládá však (str. 100), že Gaiovu výroku (IV., 19) nelze rozuměti jinak, než-li že lex Silia zavedla kondikce pro každou pohledávku na certa pecunia, lex Calpurnia pro každou pohledávku na certa res,[7a]) a že byla tedy legis actio per condictionem jaksi mostem od staršího sakramentního processu, v němž měla svůj vzor, k soudnímu řízení doby pozdější. Nápadným jest u Bekkera rozpor jevící se v tom, že vychází sice od legisakce per condictionem jako všeobecného právního prostředku, dospívá však ke kondikci jako žalobě pro speciální nároky právní. Nesrovnalost tato jest ve zřejmé souvislosti s Ciceronovou shora zmíněnou trichotomií: datio — stipulatio — expensilatio, o které se Bekker domnívá, že zahrnovala v celku vše, co mohlo za doby po zákoně XII tabulí bezprostředně následující založiti obligaci s „dare oportere". Tedy opět creditum a datio, a to ve smyslu nejširším. Dle něho (str. 117) jest to res, jak vyjadřuje (l. 23, D. 12, 1, l. 55 D. 12, 6) se větou „quasi e x r e t u a l o c u p l e t i o r factus sum", jež byla základem kondikcí, a z níž odůvodňuje se pak i condictio furtiva.

Též Baron (str. 1 a násl.) dovozuje z místa Gaiova, že legis a. p. condictionem legis Siliae a legis Calpurniae hodila se pro všecky obligační nároky, jež nemusily býti vyznačeny causa debendi, nýbrž jen svým předmětem; s tím souvisí, že i v řízení formulárním měla condictio abstraktnou formulu, v níž nebyla causa uvedena. Ano z Ciceronovy řeči pro Roscio míní Baron, že v kondikčním řízení bylo možno opírati se současně o různé důvody žalobní, stačilotʼ prokázati causam teprve in iudicio. Z toho dovozuje dále (str. 197), že condictio nebyla vůbec v souvislosti s určitými nároky materielního práva, jsouc výhradně institucí práva procesného, t. j. formou žalobní pro jakékoli nově vzniklé právní poměry, zejmena kontrakty, které nebyly známy ještě zákonu XII tabulí, které však byvše později právem obyčejovým v život uvedeny, poskytly iure civili dostatečný základ pro „dare oportere". To platí (str. 126) i pro obohacení, pokud pro ně nebyla zvláštní žaloba obligační, dále pro mutuum, které nemělo dříve žádné žaloby a pro certa stipulatio i kontrakt literární. Ale na tom není

[7a]) Souhlasně Bethmann-Hollweg, Civilproc. II., str. 264. jinak Pfersche, str. 20.

dosti. Vedle tohoto vlastního určení co žaloby pro nově uznané civilní nároky měla condictio dle Barona ještě všeobecnější funkci, hodilať se svým abstraktním zněním pro všecky obligace, znělo-li jen petitum na určitou summu peněz nebo určitou věc. Poněvadž pak za processu formulárního byl v platnosti princip peněžní kondemnace, měl žalobce condictionem certae pecuniae pro všeliké civilní obligační nároky bez rozdílu předmětu a causae debendi, jestliže nedbaje nebezpečí pluris petitionis ocenil svuj nárok sám v penězích, a plnění této peněžité summy přímo zažaloval. Byla tedy condictio certae pecuniae (c. certi) jakousi condictio generalis, konkurrujíc se všemi žalobami, stricti iuris i bonae fidei, certi i incerti. Toto právo žalobcovo, oceniti jednostranně nárok žalobní (das Selbstschätzungsrecht) a užiti pak kondikční žaloby tvrdí Baron nejen pro právo Justinianské,[8]) ale i pro dobu klassickou, ano i republikánskou, snaže se zejmena z řeči Ciceronovy pro Roscio dokázati, že jednalo se v ní o condictio certae pecuniae ve skutečnosti v konkurrenci s actio pro socio, tedy o negotium bonae fidei, jehož předmět jest jinak incertum.[9])

Také tato nauka o condictio generalis, Baronem s nevšedním duvtipem a hojným průvodním materiálem hájená, neodolala vážným námitkám; byloť prokázáno,[10]) že místa v digestech, zejmena l. 9. D 12. 1. nečiní pro dobu klassickou a tím více pro starší periodu dostatečného důkazu, ježto nepodávají puvodní

---

[8]) Opírá se hlavně o l. 9 pr. — § 3 D 12. 1, kde se připisuje Ulpianovi výrok: „certi condictio competit ex omni causa, ex omni obligatione, ex qua certum petitur, sive ex certo contractu petatur sive ex incerto."

[9]) Baron l. c., str. 170–183. Nauka o právu žalobcovu na vlastní cenění a o condictio generalis certi jest již starého původu, vyskytujeť se i u glossy (k l. 9. D l. c.), srv. i Keller: Civilproc. § 88 a Hasse (Wesen der actio), proti němuž již Savigny V., str. 582 poukázal na povážlivost tohoto názoru. U novějších některých spisovatelů vyskytují se theorie o jiném způsobu cenění nároku žalobcova, tak Koschembahr-Lyskowski uznává t. zv. „arbitrium litis aestimandae in iure" (II. 146, 206, 290 a násl.), a ještě dále jde Mayr, Sav. Zsch. XXIV. 276. a Condictio str. 40, jenž tvrdí, že lex Calpurnia již od původu jednala jenom o „geldmäßig bestimmte Forderungen", což jest arci v přímém odporu s tím, co o tomto zákoně víme.

[10]) Mitteis l. c., str. 153 a násl., Bekker, Akt. I., str. 136, Pernice III., str. 227, Bethmann-Hollweg II., str. 273.

text, a také u Cicerona nejedná se o kondikci pro nárok ze society, nýbrž o žalobu na zaplacení určité žalobci dřívějším smírem slíbené summy, pro niž dovolává se žalobce (Cicero I. 1—III. 9) hlavně kontraktu literárního.

Ale také druhou část theorie Baronovy, že condictio určena byla pro nově uznané civilní nároky, jako mutuum, stipulatio, nelze sdíleti. Baron soudí totiž, že tyto nároky, nejsouce opřeny o zákon XII tabulí ani o jiný zákon, nehodily se pro legis actio, ježto v tomto řízení musila býti žaloba přesnému znění zákona přizpůsobena. Proto byla prý pro ně nutnou nová lex a o ni se opírající legis actio, kterou teprve dostaly zákonné opory; a tou byla právě lex Silia a lex Calpurnia. Mylno jest však nejprve, že byl-li zaveden určitý právní nárok právním obyčejem, tedy také iure civili, nehodil se ještě k projednání per legis actionem; neníť zřejmo, proč by nárok takový neměl býti pokládán za dostatečný základ pro „dare oportere“ stejně, jako by byl zákonem uznán, a proč by nemohl býti projednán legisactione sacramento, jehož žalobní formula byla „aio te mihi dare oportere? Jiný omyl jest však, že dle tohoto názoru byla legis actio per condictionem hlavně pro mutuum a stipulaci zavedena, a že pro ně (pro stipulaci ovšem jen, byla-li certa) byla výlučnou formou žalobní. Jest to již od dob Savignyových utkvělou ideou, přiváděti mutuum a stipulaci a jiné nároky toho druhu v nejužší souvislost s lex Silia a lex Calpurnia; stejným právem lze však říci, že jak mutuum tak stipulatio byly dávno před tím, snad již za doby zákona XII tabulí, ano ještě dle dřívějšího práva obyčejového žalovatelny, a že tvořily právě hlavní předmět pravidelného processu sacramento. Ano možno souditi, že na tomto stavu, pokud jde o mutuum i stipulatio, nová legis actio per condictionem ničeho nezměnila, a že i potom byly spory ex causa mutui a ex stipulatione projednávány legis actione sacramento stejně jako před tím. O stipulaci víme, že ve své civilní formě, jako sponsio, náleží ke starobylým institucím práva římského, jejíž počátky sáhají zajisté za dobu zákona XII tabulí, a proto nemáme příčiny pochybovati o její dávné závaznosti (Srv. Bekker I., str. 64.). Totéž sluší však souditi i o mutuum; slova Gaiova o „certa pecunia“ (IV. 19) — ne tedy, jak jindy užívá Gaius pro mutuum výrazu certa credita pecunia — jsou o sobě velmi nespolehlivým důkazem pro domněnku,

že tomuto kontraktu dostalo se teprve v pozdní době, totiž lege Silia právního uznání a právní ochrany legis actione per condictionem, jež zůstala pro mutuum od té doby výhradnou [11]) žalobou. Také poukazem na nexum jako starou civilní zápůjčku nelze ještě otázku právní závaznosti mutua ve smyslu negativném řešiti, neboť ze zpráv o nexum lze dovoditi nejvýše, že per aes et libram nabýval věřitel nároku, který byl sám sebou titulem exekučním, tak že mohl věřitel ihned bez soudního řízení manus iniectione zaplacení vynutiti. Tím není však ještě řečeno, že dal-li někdo jinému zápůjčku bez této slavnostní formy, jen adnumeratione, neměl vůbec žalovatelného právního nároku, a byl prostě odkázán na větší menší ochotu a svědomitost dlužníkovu. Jaký by to byl býval právní řád, který nároky toho druhu zcela ignoroval? V pravdě však není, co by odporovalo náhledu, že zápůjčka reálně kontrahovaná již v dávné době římské mohla býti — byť i ne rychlým exekučním řízením — přec aspoň pravidelným všeobecným processem, totiž legis actione sacramento vymáhána, a že již od prvých dob vzcházel z ní nárok na „dare oportere" co dostatečný základ pro legis actio sacramento. K lex Silia a lex Calpurnia neměla obligatio ex mutuo ani ex stipulatione vztahu. Poučný doklad pro tvrzení, že i po zákonu Siliově nebyla pro sponsio a stipulatio vůbec procesní formou legis actio per condictionem, nýbrž legis actio sacramento, podává nám i Gaius IV. 95 líče postup legisakčního processu,[11a]) jenž za jeho doby byl ještě praktickým pro spory, jež se projednávaly před soudem centumvirálním. Dle něho bylo tu obvyklým nepřímé rozhodování o praeiudicialní sponsio, kterou se žalovaný zavazoval zaplatiti žalobci 125 sestercií pro případ, že tvrzený právní nárok žalobcův — o který se vlastně jednalo — osvědčí se správným. Bezprostředním předmětem sporu jest tu řečená sponsio, o kterou bude se tedy opírati legisakční formula „aio te mihi CXXV HS dare oportere". Bylo-li by správným tvrzení, že pro nároky ze stipulací na certa pecunia byla zavedena lege Silia legis actio per condictionem jako pravidelná, ano snad výhradná forma procesní, museli bychom očekávati, že Gaius bude postup řízení líčiti tak, že na základě

---

[11]) Baron str. 127 přiznává tu kondikci „Charakter der ausschließlichen Darlehensklage".

[11a]) Srv. k tomu i Wlassak, Processgesetze I. str. 106.

sponse nastoupí žalobce proti svému odpůrci legis actione per condictionem, o níž bude pak příslušným soudním tribunálem rozsudek vynesen. S překvapením však seznáváme, že Gaius nejen se o legis actio per condictionem nezmiňuje, ale praví: „Ceterum si apud centumviros agitur, summam sponsionis (tedy ve smyslu Gaiově certam creditam pecuniam) non per formulam petimus, sed per legis actionem: Sacramento enim reum provocamus; eaque sponsio sestertium CXXV nummum fit scilicet propter legem Creperiam." Pozoruhodno při tom jest, že Gaius neuvádí tu legisactionem per condictionem ani jako alternativnou, též možnou formu procesní, na př. slovy „aut per condictionem agimus aut sacramento" etc., nýbrž praví „sacramento provocamus", uváděje výhradně toto staré řízení procesní, jež zřejmě ode dávna bylo pro nároky ze stipulací — podobně jako pro jiné civilní causae obligandi — pravidelnou a všeobecnou formou procesní, zcela v souhlase s jiným místem (IV., 13): „Sacramenti actio generalis est; de quibus enim rebus ut aliter lege ageretur cautum non esset, de his sacramento agebatur".

Nebylo-li tedy ani po zákonech Siliově a Calpurniově legisakčního řízení per condictionem — pokud legisakce vůbec zůstaly zachovány — jako pravidelné, natož pak jako výhradné formy procesní pro nároky ze stipulací užíváno, pak jest na snadě úsudek, že totéž platilo i o ostatních druzích právních nároků, jež shrnují se v širší pojem crediti. Z toho ale možno dovoditi, že ani před tím nemohla býti pociťována pro ně potřeba zvláštní procesné úpravy novými zákony, jimiž měly býti lex Silia a lex Calpurnia; byloť o ně již dosavadní legisakcí sacramento postaráno. Nelze přece za to míti, že právníci římští vyvolali nové čistě procesné zákony, jež měly sloužiti právním poměrům, pro které jich potom ani v praxi užíváno nebylo. Pravděpodobnější jest, a v tom dlužno souhlasiti s Wlassakem,[12]) že bylo-li žádoucno, aby pro některé nově uznané právní poměry provedeny byly ze zvláštních důvodů v pravidelném procesním řízení jisté modifikace, že stalo se tak v souvislosti s materielní úpravou té které instituce, o niž se právě jednalo, ne pouhou rogací čistě processných zákonů.

---

[12]) Proceßgesetze I., str. 268.

Vylučujeme-li však stipulaci, mutuum a literární kontrakt, tedy celý obor t. zv. crediti z kruhu poměrů právních, pro něž byla určena procesná úprava jmenovanými zákony, zbývá otázka, které to byly nově uznané instituce právní, pro něž byla vskutku pociťována potřeba odchýliti se poněkud od pravidelného řízení legisakčního?

Odpověď na tuto otázku jest valně stížena tím, že Gaius nedotýká se právních poměrů, pro něž bylo lege Silia et lege Calpurnia kondikční řízení zavedeno, dodávaje, že právníkům jeho doby jest historie vzniku této instituce již neznáma. Není však ani v jiných památkách zhola žádných zpráv o materielním obsahu obou zákonů, jež by vrhnouti mohly aspoň trochu světla na tento útvar právní? O lex Silia nevíme vskutku ničeho, kromě u Gaia nečiní se jinde o zákonu toho jména zmínky. Jinak jest tomu, pokud se týče druhého zákona: lex Calpurnia uvádí se v zachovaných úryvcích legis Aciliae repetundarum z r. 631/632 ab u. ve čl. 23 a 74 (81) jako plebiscit, „lex quam L. Calpurnius L. f. tribunus plebei rogavit“.[13]

Pro nás není zcela bezvýznamno posouditi, není-li snad lex Calpurnia u Gaia identickou se zákonem téhož jména, o němž jedná lex Acilia. Ve smyslu kladném odpovídá na tuto otázku Mommsen.[14]

Pro identitu obou zákonů lze uvésti:

1. Nejprve jméno „Calpurnia“, jež v historii římské ne příliš často se vyskytuje, a náleží rodině, která hrála jistou roli koncem 6. a začátkem 7. století ab u.; tak uvádí se L. Calpurnius jako jeden z konsulů, za něhož došlo k rogaci agrárního zákona z r. 621.[15] S tím shoduje se též období, do něhož spadá Gaiův zákon o legis

---

[13]) O témž zákoně rozuměti jest výrok Ciceronův, Brutus 27, 106: „L. ... Piso Calpurnius legem primus de pecuniis repetundis Censorino et Manilio consulibus tulit.“

[14]) Röm. Strafrecht str. 708: „Es ist ohne Zweifel dasselbe Calpurnische Gesetz“. Také Stintzing l. c. str. 8 pokládá to za „so sicher, wie man überhaupt von Sicherheit in diesen Dingen sprechen kann.“ Naproti tomu Mayr, Röm. Rgesch. I. 1912 str. 130: „Die Identificirung ... ist willkürlich und unwahrscheinlich.“

[15]) Srv. Lex agraria, Bruns Fontes (7) str. 74.

actio per condictionem, jenž náleží stejné periodě, ve které legisakční řízení bylo ještě v plné platnosti.

2. Ale také obsah legis Calpurniae v prvém i druhém případě tento úsudek potvrzuje; Gaiova lex Calpurnia zavádí legis a. per condictionem, o níž není pochyby, že jest předchůdkyní pozdějších kondikcí doby klassické. Tyto však jsou v pokročilejší době práva římského typickou žalobní formou zejmena pro nároky z obohacení bezdůvodného, ex iniusta, turpi causa, sine causa, o nichž v pramenech bezpočtukráte se praví, že směřují na „repetere"; výraz tento vyskytuje se při kondikcích s takovou pravidelností, tak v jediném titulu D XII., 7 de Cond. indeb. stoosmnáctkráte, v krátkých titulech D. XII., 5 de cond. causa data třicetkráte, D. XII., 6 de c. ob turpem causam jedenáctkráte, že mohli bychom je nikoli neprávem označiti jako civilní žaloby de repetundis. (Pernice III., str. 213.) Ale také lex Calpurnia, o níž se zmiňuje zákon Aciliův, jednala de repetundis (srv. i Cicero l. c.), a uznala, třeba že ne ještě všeobecně, přec aspoň v některých směrech, t. j. proti úředním osobám v provinciích právní povinnost vrátiti vše, oč se na úkor domácího obyvatelstva nesprávným a zavržitelným způsobem byli obohatili. O tom, které to byly způsoby obohacení, o nichž lex Calpurnia jednala, není sice přímých zpráv, ale ze znění legis Aciliae je to nepochybno, neboť oba zákony měly týž předmět, totiž (lex Acilia čl. 3) co „ablatum, captum, coactum, conciliatum, aversumve siet". Zákony de repetundis neomezovaly se tedy jenom na dary přijaté při výkonu úředních povinností nýbrž týkaly se též obohacení, jehož dosaženo bylo jinými namnoze ještě povážlivějšími činy, a v rámci jich možno spatřovati zárodek všech pozdějších druhů kondikcí z bezdůvodného, ano i furtivného (ablatum, aversum) obohacení.

3. Pozornosti zasluhuje též význam slova „condicere", které vyjadřovalo právě charakteristickou známku legisakčního řízení per condictionem, a dle něho obdržela tato procesní forma také své jméno. Condicere jest starý výraz, který přichází ve spojení již s t. zv. clarigatio, t. j. formálným postupem, jehož užívali Římané — a snad národové latinští vůbec — jednalo-li se o spor mezi nimi a jiným státem, a který, poněvadž nedošlo ke smírnému vyřízení, měl býti rozhodnut posledním prostředkem — válkou. Pro její zahájení předepsán byl zevrubný rituál, jehož podstata

záležela v tom,[16]) že posel národa římského (pater patratus) odebral se do území druhého státu a slavnostním způsobem vyzýval, aby křivda byla dobrovolně odčiněna (res r e p e t e r e) a nestalo-li se tak ihned, dával k tomu t ř i c e t i d e n n í lhůtu, pro niž bylo právě technickým označením slovo c o n d i c e r e : (Livius I., 32, 11) „Quarum rerum litium causa c o n d i x i t pater patratus"; tak i Cicero de officiis I., 11, 36), který však v tomto spojení místo „condicere" **užívá již slova „d e n u n t i a r e"** (tedy jako Gaius): „intellegi potest, nullum bellum esse iustum, nisi quod aut rebus repetitis geratur aut denuntiatum ante sit et indictum".

Avšak nejen pro **mezinárodní processy** státní, ale i pro soukromé spory, jež měli mezi sebou občané římští a příslušníci jiných států (hostes = peregrini), byla condictio obvyklým názvem pro zahájení řízení soudního a pro určení prvého roku před soudem. „Dies c o n d i c t u s" nebo též „d i e s s t a t u s e t c o n d i c t u s cum hoste" značil totiž den, k soudnímu jednání s peregrinem stanovený.[17])

To však velmi sesiluje názor, že lex Calpurnia, jež dle Gaia zavedla legisactionem per condictionem, jest týmž zákonem Calpurniovým, jenž zavedl žaloby pro „repetere", neboť i o tomto zákoně — což platí pro leges de repetundis všeobecně — jest jisto, že byl vydán k ochraně cizích národů, peregrinů a týkal se sporů mezi cives a příslušníky spojeneckých a poddaných obcí státu římského. Tak praví Cicero o zákonech těchto: „haec lex socialis est, hoc ius nationum exterrarum est,[18]) spory samé pak označuje jako „iudicium sociale"; shodně i lex Acilia ve čl. 1: „Quoi s o c i u m n o m i n i s v e L a t i n i, e x t e r r a r u m v e n a t i o n u m, quoive in arbitratu dicione potestate amicitiave populi Romani" etc.

Tím však jest zároveň objasněno, co Gaiovi bylo záhadou, dánať jest odpověď na otázku, proč vlastně jevilo se nejen žá-

[16]) Karlowa Röm. Rechtsgesch. I., str. 283.

[17]) V tomto technickém smyslu jest „condicere" u Gellia N. A. XVI., 4, 4 pro iuramentum militare, tak i Plautus Curcul. 1, 1, 4. Cicero (De offic. 12, 37) ve stejném významu užívá s poukazem na lex XII tab. „Dies status cum hoste".

[18]) Cicero in Q. Caecil. divin. 5, 18. Stejně in Verrem II., 6, 15 „quae sociorum causa constituta est l e g e i u d i c i o q u e s o c i a l i", a na jiných četných místech.

doucím, ale bylo přímo nezbytným, aby pro materielní nároky legis Calpurniae bylo nikoli obyčejné zahajovací řízení, nýbrž tato zvláštní forma „per condictionem“ zavedena. Běželoť o civilní spory,[19]) při nichž procesnými stranami byli jednak cives Romani, a to právě čelní občané římští, nejčastěji sami náčelníci provincie nebo členové jich družiny, jednak peregrini, socii neb osoby žijící v poddanství, „in dicione potestate populi Romani“. Jest zřejmo, že i když těmto příslušníkům cizích poddaných kmenů dostalo se jakési ochrany proti kořistění římských promagistrátů tím, že jim byla zákonem římským legisactio propůjčena, že přec nedovolovala důstojnost a národní hrdost římského občana, aby i pro zahájení těchto sporů bylo jim přiznáno rovnocenné právní postavení s občany římskými ještě tím, že by snad mohli odpůrce svého — vynikajícího občana římského — pravidelným pro legisakce a občany římské způsobem kdykoli k soudu dopraviti. Známá obyčejná zahajovací forma pro římské civilní processy, in ius vocatio, tak jak se vyličuje v úvodě k lex XII tabularum, jest pro spory tohoto druhu prostě nemyslitelna.

In ius vocatio již dle svého obsahu předpokládala plnou rovnost občanskou mezi žalobcem a žalovaným; nedovolovalať se bez dalšího ani občanům, kteří byli druhé straně povinni úctou, jako dětem vůči rodičům, libertinům vůči patronovi. Tím méně bylo se stanoviska římského přípustno, aby dána byla kterémukoli příslušníkovi podrobeného cizího národa možnost, i nejčelnějšího občana římského, i bývalého snad proconsula, jenž měl dříve nad ním moc života a smrti, kdykoli a kdekoli jej zastihne, pouhým vyzváním k soudu pohnati, a zdráhal-li se ho následovati, naň ve smyslu zákona XII tabulí ihned ruku vložiti a před stolec peregrinského praetora jej prostě třeba násilím dopraviti. To bylo zřejmě s čestným postavením římského občana neslučitelno a proto bylo nutným toho důsledkem, že pravidelná in ius vocatio byla pro tyto processy — jakkoli jinak opíraly se také o lex Romana, a náležely tedy k legis actiones civilního processu římského[20]) — nahražena onou zahajovací formou procesní, která právě pro spory

[19]) T. j. „iuris civilis“, bylyť lege Romana upraveny, třebaže výjimečně ve prospěch neobčanů.

[20]) Byly to výjimky z pravidla, že legis actio má místo jenom mezi cives. Srv. Wlassak I., str. 186, 188.

mezi cives a peregrini byla od starodávna v platnosti, totiž — condictione.

Condictio znamenala by tedy shora uvedenou zahajovací formu soudního řízení; na rozdíl od in ius vocatio, která měla povahu jednostranného vyzvání, jež jest vlastně rozkazem, kterého neprodleně uposlechnuto býti musí, měl při condictio dle původního významu tohoto slova více převahu moment smluvní, „con“-„dicere“, byla to tedy jaksi dohoda, která se stala mezi odpůrci o soudním vyřízení sporné záležitosti a o určení soudce i době soudního jednání. Časem arci nahražena byla tato úmluva normou objektivného práva, v našem případě zákonem, jímž i lhůta třiceti dnů i další zajisté způsob soudního řízení byl autoritativně upraven, tak že pro dohodu více ničeho nezbývalo, a z dřívější „condictio“ stala se — jak Gaius souhlasně líčí, a též Ciceronem je potvrzeno — vlastně jednostranná denuntiatio, t. j. spor byl žalobcem odpůrci ohlášen a on zároveň vyzván, aby 30. dne byl pohotově, aby mohl spolu se žalobcem k praetorovi (peregrinskému) se dostaviti a soudce přijati. To jest také v plném souhlase s tím, co o „condictio“ praví Gaius IV., 17, 18, v jediném to místě, jež se nám o ní zachovalo: „die XXX. ad iudicem capiendum praesto esse debebant. Condicere autem denuntiare est prisca (?) lingua, actor adversario **denuntiabat, ut ad iudicem capiendum XXX. die** adesset“.

Jinak o způsobu tohoto vyzvání (kondikce, denunciace) nemáme zpráv; nepochybně provedena byla soukromou cestou — dle vzoru clarigationis, s níž má i třicetidenní lhůtu společnou — tím, že žalobce dostavil se k odpůrci a dokazatelným způsobem, asi před svědky, mu vyzvání učinil. Výzvě musilo býti vyhověno („debebant“), — jaké následky mělo neuposlechnutí, není známo. Ježto condictio byla náhradou za in ius vocatio,[21]) nebyla jednáním in iure, nýbrž úkonem mimosoudním. Nesdílíme proto rozšířený názor,[22]) že denuntiatio žalobcova činěna byla v prvém terminu před praetorem, načež teprve po 30 dnech v druhém terminu bylo v řízení před ním opět pokračováno a soudce byl ustanoven; pro domněnku tuto není opory, neboť slovo „adesset“ u Gaia může

[21]) Tak i Bekker, Act. I., str. 75, Jhering, Geist II., 2, str. 643, Keller, Röm. Cproc., § 18.

[22]) Baron l. c., str. 192 a tam citovaní.

právě tak značiti totéž co předcházející slova „praesto esse", to jest, že žalovaný má býti pohotově, přítomen, nemá se vzdáliti, aby úkony, jichž jest třeba „ad iudicem capiendum", mohly býti spolu se žalobcem předsevzaty. Tento výklad významu řečeného slova jest též dřívějšími úvahami plně podepřen.

4. S tím shoduje se dále, co Gaius uvádí o předmětu legisakce per condictionem: omezovalať se na certa pecunia a omnis certa res, vyloučeno bylo tedy všeliké facere. Zajisté jenom pokud jde o určité části majetkové možno mluviti o „repetere" ve vlastním smyslu slova. Ale věc měla ještě jiné pozadí; jestliže totiž repraesentanti státní moci římské žádali na podrobeném obyvatelstvu bezplatné provedení prací, shledávali to Římané té doby zcela oprávněno, proti tomu byla jakákoli stížnost nepřípustna, rozumělo se to jaksi samo sebou. Zákaz měl jen zameziti, aby správní úředník římský nezneužíval své moci k přímému obohacení z majetku poddaného a jím ovládaného lidu, nechť v penězích nebo jiných věcech; provádění potřebných prací nebylo však shledáváno závadným.[23]) Tímto zásadním stanoviskem římským se vysvětluje, že se o facere nečiní zmínka ani v lex Acilia de repetundis, z čehož můžeme přímo souditi i na citovaný tam zákon Calpurniův, ani v lex Calpurnia u Gaia: bylyť obě týmž zákonem.

5. Tomu odpovídá ještě jiná význačná vlastnost pozdějších kondikcí práva klassického, o níž praví Ulpianus (l. 36, D 47, 7): „C e s s a t i g n o m i n i a in condictionibus, q u a m v i s e x f a m o s i s c a u s i s pendent"; odsouzení v processu kondikčním nemělo tedy za následek infamii ani, jednalo-li se o condictio ex causa turpi, iniusta ano ani při ex condictio ex causa furtiva. Nápadno jest, že infamující účinek vyloučen byl původně také při žalobách opírajících se o lex de repetundis, nechť byl čin sebe zavržitelnější, ano měl-li povahu třeba zcela obyčejného furta (srv. auferre, avertere v lex Acilia). Při tom zůstalo, jak Mommsen (l. c. str. 729) dokazuje, i potom ještě, když činy toho druhu staly se po lex Acilia předmětem kriminálního processu; teprve lege Servilia z r. 643 ab u. zavedena byla ztráta práv občanských

[23]) Poučným dokladem toho jest na př. případ, o němž zmiňuje se Cicero (in Verrem IV., 25, 26), dávaje Verrovi za vzor L. Calpurnia Pisona, praetora provincie Hispanské, ač i on, jak z Ciceronova vypravování jde na jevo, dal si bezplatné práce konati.

jako nutný následek odsouzení stihaného magistráta. Příčinu toho zjevu hledati jest v poměrech politických. Lex Calpurnia pochází ještě z doby předgracchovské (r. 605 ab u.), kdy veškerá moc byla v rukou senátu, optimátů, kteří měli zájem na tom, aby přehmaty, jichž dopouštěli se členové jich strany, nebyly příliš citelně trestány. Bylo ť kořistění provincií a obohacování se na úkor podrobených kmenů všeobecným zvykem, jemuž neodolali ani mužové, kteří jinak pokládáni byli za řádné správce svých provincií.[24]) Ne v Římě jako držitelé magistratur, ale ve správě zemí zámořských bohatli občané římští. I když tedy v některých částech říše dály se tyto nepřístojnosti měrou pohoršení vzbuzující a pro upokojení veřejného mínění v Římě bylo nutno vůbec něco učiniti, stalo se to nikoliv opatřeními, která by byla diktovala reformní horlivost a péče o blaho podrobených provinciálů, ale naopak způsobem, pro samy pachatele těchto přehmatů co nejšetrnějším a nejméně citelným.

Těmito poměry vysvětluje se tak mnohá zvláštnost soudního řízení dle zákona Calpurniova. Pro hrubé bezpráví zištné povahy zavádí se ne trestní stihání, ale pouhý civilní prostředek, a to forma žalobní, kterou postavení žalobcovo jest valně znesnadněno. Uvažme jen, že cizinec, příslušník poddaného národa, žalovati musí ve vzdáleném Římě, před soudem cizím, před praetorem, jenž jest členem téhož společenského kruhu jako jeho odpůrce, a kterýž snad sám za nedlouho kráčeti bude v týchž šlépějích, že má k očekávání ustanovení porotců stejného se žalovaným smýšlení,[25]) dále že musí nárok svůj co nejpřesněji určiti — certa pecunia, certa res — tedy býti si svou věcí naprosto jist, ač nemá-li pro nejnepatrnější překročení svého práva dle zásad o plus petere celou při ztratiti, nad to že musí z ohledu na žalovaného občana římského mu rozepři 30 dnů napřed oznámiti a poskytnouti mu takto k úvaze dosti času, aby se rozhodnouti mohl, má-li se ve spor pustiti, či raději smírnou cestou věc vyrovnati. A co v nejhorším případě stihlo pachatele? Prohrál-li spor, musil nejvýše onomu jednotlivci, jenž měl

[24]) Vždyť i Cicero zbohatl za své promagistratury.

[25]) Až do zákona Aciliova, jímž bylo stanoveno (čl. 12, 13), že členové stálých komisí mají býti vybíráni výhradně ze stavu rytířského „quei in hac civitate equom publicum habebit habuerit."

odvahu nastoupiti soudní cestu, vrátiti certam pecuniam a certam rem, o kterou se z jeho jmění obohatil, aniž se mu bylo obávati, že odsouzení bude míti proň i jiné následky, snad i příhanu občanskou. Věru není viděti, z kterých důvodů může býti spatřován v legis actio per condictionem proti pravidelné legisakci sacramento jakýsi pokrok a dokonce zrychlené řízení hlavně pro peněžní pohledávky, jaksi most k formulárnímu procesu;[26]) pravý opak jest správným: ve starém processu sacramento, byla-li věc jasna, byl spor bez průtahů vyřízen. In ius vocatione dosáhl věřitel, že dlužník musil ho neprodleně k praetorovi následovati, in iure byl až do zákona Pinariova[27]) ihned iudex zřízen, a měl-li žalobce průvody (svědky) po ruce, nebo rozhodl-li se pro uložení přísahy, mohla celá záležitost býti během několika málo hodin definitivním rozsudkem vyřízena. Při legis actio per condictionem to arci nebylo možné, ježto ex lege musil žalobce žalovanému dopřáti 30tidenní lhůtu na rozmyšlenou od zahájení sporu do zřízení iudicia.

6. O kondikci praví Gaius IV. 33: „Nulla autem formula ad condictionis fictionem exprimitur. Sive enim pecuniam sive rem aliquam certam debitam nobis petamus, eam ipsam, ‚dari nobis oportere' intendimus; nec ullam adiungimus condictionis fictionem". Uvádí to na rozdíl od legis actio per pignoris capionem, o níž v předcházejícím odstavci (IV. 32) sděluje, že ještě ve formulárním processu, tedy po odstranění legisakcí, byla ve formuli praetorově fingována tím způsobem, že porotce měl žalovaného odsouditi na tolik, kolik by měl, kdyby byla bývala legis actio per pignoris capionem učiněna. Shodovalať se pignoris capio s condictio v tom, že i ona byla mimosoudním jednáním,[28]) t. j. oprávněný mohl svémocně pro některé privilegované pohledávky (Gaius IV. 26—29) dlužníkovy věci zabaviti. Odstraněním legisakcí

[26]) Také není důvodu domnívati se, že již v legisakčním processu, jak soudí Mayr, Condictio str. 35 a Röm. Rgesch. I., str. 130 vždycky, i když předmětem kondikce byla certa res, zněla kondensace na summu peněžitou, a že to právě bylo příčinou, pro kterou byla tato forma procesní zavedena.

[27]) Gaius IV., 15: „ante eam legem statim dabatur iudex"; že jest lex Pinaria mladší než lex Silia, soudí i Baron, str. 210.

[28]) A to na rozdíl od legis actio per condictionem celé jednání bylo mimosoudní, při legis actio per condictionem ovšem jenom zahajovací řízení (denuntiatio), jinak spor samozřejmě před praetorem (in iure) byl až do zřízení iudicia projednáván. O tom Gaius IV., 29.

dle zákonů Aebutiova a Juliových nemělo toto materielně výhodné právo věřitelovo býti zrušeno, bylať zamýšlena jen procesní reforma. Zásadě této vyhověno bylo tedy tím způsobem, že formula praetorská byla tu uvedenou fikcí přiměřeně upravena; fictio pignoris capionis měla proto i ve formulárním processu svůj dobrý praktický, materielním právem odůvodněný význam. Pro condictio nemá však fikce toho druhu smyslu; neboť condictio měla toliko za účel přiměti žalovaného, aby dostavil se k praetorovi, stejně jako jinak tomu sloužila in ius vocatio. To se však již jako faktum předpokládá, neboť jedná se přec o sestavení formule praetorské, a strany tedy již přítomny jsou, účelu kondikce je tudíž tím samo sebou dosaženo; v ohledu práva materielného neměla condictio co denuntiatio proto nijakého významu,[29]) a o „fictio condictionis" nelze tedy mluviti stejně, jako ne o „fictio in ius vocationis". Tím ale není řečeno, že formula kondikční sama nemohla býti „ficticia" ve smyslu obyčejném; v tom ohledu neplatila pro ni žádná odchylka od pravidelných formulí obligačních, jak z Gaiovy zprávy IV. 34—38 a příkladů tam uvedených[30]) jest patrno.

Tím nabývá i uvedené místo Gaiovo o fikci legis akce per condictionem s našeho stanoviska náležitého objasnění, a jest jen dalším jeho potvrzením.

Condictio diei byla zajisté proti normálnému legisakčnímu processu důležitou odchylkou, která převzata byla ze zvláštních důvodů z processu peregrinského[30a]) pro případy, kdy výjimečně bylo příslušníkům cizích obcí poskytnuto právo žaloby přímo ex lege Romana, tedy legis actio. K této odchylce přihlížeje uvádí

---

[29]) Proto nároky kondikcí chráněné nepotřebují žádné fikce staré „condictionis" řízení legisakčního. Gaius IV. 33: „intellegimus eas formulas, quibus pecuniam aut rem aliquam nobis dari oportere intendimus, sua vi ac potestate valere."

[30]) „Habemus adhuc alterius generis fictiones . . velut cum is, qui ex edicto bonorum possessionem petiit, ficto se herede agit" — IV. 35: „Similiter et bonorum emptor" — O fictio condictionis srv. Baron str. 211, Keller Cproc. § 25, Demelius Rechtsfiction, § 6.

[30a]) Na ius gentium co právní pramen kondikcí poukazuje se ještě na dvou místech v Digestech: l. 25 D rer. amot. 25. 1 „iure gentium condici puto" a l. 47 D 16. 6. Srv. i Pernice III. 219.

Gaius řízení toto jako nový pátý druh legisakcí,[31]) ač možno souditi, a také dokázati, že kromě této úchylky co do zahájení soudního řízení celý další průběh sporu dál se dle pravidelných norem všeobecného legisakčního processu římského. A jest též povaze věci přiměřeno, že process, který se měl konati před římským soudním magistrátem (praetorem peregrinským) proti římskému občanu (bývalému promagistrátu atd.) dle zvláštního zákona římského (lege Calpurnia), nemohl ani jinak býti projednáván než dle zásad římského práva procesního. Neníť myslitelno, že by římská lex byla stanovila jinou formu procesní, nedovolovalť to prostě národní cit, aby občan souzen byl před vlastním soudem dle jiných než pravidelných římských forem právních; mohl býti zaveden sice v zájmu jeho mírnější způsob zahájení sporu, ohleduplná condictio místo přísné in ius vocationis, ale pro další pokračování processu nebylo, proč na normálném způsobu římského civilního řízení něco měniti. Touto řádnou římskou formou procesní bylo však „sacramento provocare“, a není, co by bylo bránilo tomu, aby post condictionem factam a po prošlé třicetidenní lhůtě celé další řízení konáno bylo veskrze dle zásad, jimiž pravidelný sakramentní proces římský byl upraven.[32]) Tvrzení toto jest také v plném znění potvrzeno zachovaným zákonem Aciliovým (čl. 23): „neive eum legat edatve, quei pecuniae captae condemnatus est erit, aut quod cum eo l e g e C a l p u r n i a a u t l e g e J u n i a s a c r a m e n t o a c t u m s i e t“. Text tohoto zákona, z bezprostřední doby po lex Calpurnia pocházející, jest ovšem svědectvím, nad něž nemáme věrohodnějšího, a možno proto pokládati za naprosto jisto, že pro spory, pro něž platil tento zákon, byl zaveden process sakramentní, tedy všeobecné římské procesní řízení. Tím však není ještě řečeno, že by byla bývala vyloučena condictio, naopak dle toho, co víme o vlastním významu

---

[31]) Gaius IV., 12: „Lege autem agebatur modis quinque: sacramento, per iudicis postulationem, per condictionem, per manus iniectionem, per pignoris capionem.“

[32]) Že se před praetorem peregrinským jednalo též sacramento, jest jisto (Gaius IV., 31); patrně užívalo se této formy, byl-li jednou ze stran civis Romanus, jenž souzen byl dle svého národního práva. Vykládati to jako jiný druh sacramenti (Wlassak, Proceßg. I., str. 187), anebo jako forum prorogatum (týž, str. 204), není důvodu.

kondikce (t. j. denuntiatio) z Gaia a ostatních citovaných památek, snáší se obé, jak sacramentum, tak condictio *vedle sebe v témž processu* zcela dobře: máť stejně dobrý smysl legis actio sacramento cum in ius vocatione jako l. a. sacramento cum condictione, neboť o nic jiného se při kondikci, než o nový způsob zahájení sporu, nejednalo. S tím shoduje se vše, co Gaius *věcně* o condictio uvádí; jestliže sám, přihlížeje k této modifikaci, zařadil spory toho druhu, následuje v tom snad některého ze starších právníků, jako zvláštní kategorii legisakčního řízení, co pátou, nejmladší legis actio per condictionem, nemůže nás ani mýliti ani překvapiti, ježto jistá procesná novota tu přece byla, a byť bychom ji se správného hlediska pokládali za změnu podřízeného pouze významu — jak činila na př. také lex Acilia — není tím ještě vyloučeno, že jinak soudil Gaius, a jeho předchůdci, veteres, od nichž své zprávy čerpal, a o nichž jest známo, že co do tvorby systému a třídění právních institucí dle jich význačných známek nevynikali o nic více než co do znalostí etymologických.[33]) Jinak by zůstalo nevysvětlitelno, proč lex Acilia nepraví: „cum quo lege Calpurnia *per condictionem* agitur", ano ani ne: „lege Calpurnia *per condictionem aut sacramento* agitur", nýbrž jen „*sacramento* agitur"; vždyť jedná se o zákon, který jest jen o několik málo let mladší než lex Calpurnia, a nemožno přece míti za to, že již v tak kratičkém čase bylo by bývalo od nové formy procesní zcela upuštěno, když nedávno byla úmyslně teprve v život uvedena! Nikoliv: obé se snáší, i condictio i sacramentum. Tím způsobem vrhá zachovaný text legis Aciliae světlý paprsek také na zprávu Gaiovu, ze které jde na jevo, že Gaius sám neměl již o původu této instituce spolehlivých vědomostí historických, což ostatně i on (srv. jeho slova: „valde quaeritur") upřímně doznává. Tím vysvětluje se zároveň, že také Gaius v souvislosti s legis actio per condictionem uvádí i pravidelnou l. a. sacramento pro tytéž právní poměry, což ovšem nedovedl již sám vyložiti; jasným se to však stává, doplní-li se — pokud se týče historicky opraví — zpráva jeho

[33]) Tak právě i Gaius (IV, 18) vysvětluje na př. slovo condicere jako „denuntiare", jež prý značilo „*prisca lingua*", ač v pravdě jest tomu právě naopak, neboť tento význam obdržela kondikce teprve pozdějším vývojem.

ze zákona Aciliova ve smyslu hořejších výkladů. Že v tomto zákoně nečiní se o condictio zmínky, nýbrž jen o agere sacramento, nemůže překvapiti, neboť klade se v tomto zákoně důraz jen na celý průběh řízení, ve kterém o nárocích legis Calpurniae se projednávalo, a tím byla normální l. a. sacramento, ne na pouhý způsob zahájení takového sporu — a to zajisté právem. Neníť, proč pro pouhou condictio, úvodní vyzvání, denuntiatio, by měl celý jinak pravidelný process býti pokládán za zvláštní nový druh řízení legisakčního, jak činí Gaius. Docházíme tedy k závěru, že ve skutečnosti ani nebylo zvláštní legisakce per condictionem, a že to jest jen vadou systematického roztřídění, jestliže ji Gaius — zajisté dle starších spisů právnických — jako nový druh legisakce uvádí: byla ostatním druhům pojmem nikoliv souřadným, nýbrž toliko podřadným. Lex Acilia nekladla tedy na nepravidelnost co do způsobu početí sporu jen z té příčiny zvláštní váhu, že rozumělo se to pro processy mezi cives a peregrini jaksi samo sebou, a ustanovení legis Calpurniae v tom ohledu, t. j. o condictio, odpovídalo vlastně jen tehdejším daným poměrům.

S tím srovnává se, že ani u spisovatelů doby republikánské, zejmena ani u Cicerona[31]) neuvádí se condictio ani jedenkráte jako zvláštní forma žalobní, a že setkáváme se s tímto názvem žaloby teprve u právníků počínajícího principátu. Tímto výkladem odstraněna jest však zároveň jedna z nejzávažnějších pochybností, která projevena byla (Pernice, Labeo III., str. 233) proti identitě zákona Calpurniova uvedeného v lex Acilia, a zákona téhož jména, o němž jedná Gaius; shledávánoť — což jest přirozeno — záhadným, že lex Calpurnia Gaiova zavádí legis actionem per condictionem, naproti tomu však lex Calpurnia zákona Aciliova zakládá pravidelnou l. a. sacramento. Přihlížejíce k dřívějším vývodům nespatřujeme v obém nic nesrovnalého, jedna i druhá zpráva se vlastně navzájem doplňuje.

Přicházíme k druhé pochybnosti (Pernice l. c.), jež shledává kámen úrazu v lex Silia, která jest starší než lex Calpurnia, a nedá

---

[31]) Condicere přichází u něho vůbec jen ve významu, jenž nemá ke kondikcím vztahu. I kde se věcně dotýká nároků, jimž kondikce nepopíratelně sloužily, neužívá tohoto názvu, srv. in Verrem II., 2, 53—61, pro Cluent. 66—79. Srv. i Bekker, Act. I., str. 106, Mayr, Condictio, str. 47.

se prý s nároky ex causa repetundarum ve spojení uvésti. K tomuto negativnímu důsledku dospěl Pernice zřejmě opět pod vlivem zakořeněného názoru o lex Silia, které připisuje se úprava sporu ex causa crediti, pokud byla jich předmětem pecunia. Jisto jest však jenom, že o obsahu legis Siliae nevíme naprosto ničeho, známo jest jen jméno. Stejně jest však jisto, že Gaius uváděje legem Siliam jako pramen pro condictio ob certam pecuniam, žalobu pro certa pecunia ex causa crediti neoznačuje slovy condictio certae creditae pecuniae, což bychom musili očekávati kdyby lex Silia byla se na credita pecunia vztahovala, nýbrž zove ji výslovně „actio certae creditae pecuniae".[35]) A že Gaiovi tanul při tom na mysli rozdíl mezi nároky na certa credita pecunia a nároky z jiných titulu než ex causa crediti, vysvítá z okolnosti, že kdekoliv se jedná o pohledávky prvého druhu, užívá Gaius dusledně uvedeného plného označení, srv. na př. IV. 172: „veluti de pecunia certa credita", „certae quidem creditae pecuniae tertiae partis", naproti tomu kde přichází certa pecunia ve vztahu k legis actio per condictionem, užívá stejně dusledně jen slov „certa pecunia".[36]) Není-liž nápadno, že i při lex Silia mluví Gaius jen o „certa pecunia", nepřipojuje slůvko „credita", ač toho jindy, kdykoliv se jedná o nároky ex causa crediti, nikdy neopomíjí? Již z toho možno souditi, že dluhy ze zápůjček a z creditum v širším sm. vubec nebyly východiskem řízení kondičního; nebylo také pro ně zvláštní procesné úpravy naléhavé potřebí, byloť v mezích legisakce sacramento o ně dostatečně postaráno. Nebyla-li však lex Silia ve spojení s nároky ex causa crediti, které to byly asi poměry, jež učiněny byly v ní předmětem úpravy zákonné? Na tuto otázku podává nám vlastně uspokojivou odpověď sám Gaius. Uvádíť legem Siliam k lex Calpurnia v takové souvislosti, z níž plyne, že obě leges vztahovaly se na poměry stejného druhu, nebyly heterogennimi, ale homogennimi zákony. V tom vězí ve skutečnosti jádro otázky, která jest pak zcela jednoduchou, a přirozenému

---

[35]) IV. 13: „periculosa est actio certae creditae pecuniae propter sponsionem".

[36]) Srv. kromě shora citov. IV. 19 též IV. 33: „Nulla autem formula ad condictionis fictionem exprimitur. Sive enim pecuniam sive rem aliquam certam debitam nobis petamus".

postupu římské činnosti legislační přiměřenou: Lex Silia obrací se nejprve proti peněžním úplatkům provincialních úředníků, kterým arci z pochopitelných důvodů nejvítanějšími byly hotové peníze. Tím vysvětlí se, že první legislační pokusy spokojily se zápovědmi přijímání úplatků tohoto druhu. Touto částečnou úpravou, omezující se jen na zákaz „capere pecuniam“ nemohlo se ovšem vystačiti: bylť zákon obcházen tím, že vyděračná činnost provinciálních magistrátů obrátila se k jiným věcem než penězům, na něž se lex Silia dle svého doslovného textu patrně nevztahovala, naopak úsudkem a contrario poskytovala jim dokonce záštitu domněle zákonitého jednání. Připadl tedy pozdějšímu zákonu Calpurniovu úkol napraviti nedostatky, jež po starším zákonu Siliovu staly se patrnými. Setkáváme se tu tedy opět se zjevem začasté v historii římských právních institucí se vyskytujícím, že zamýšleného cíle nedosáhne se na ráz jediným činem zákonodárným, nýbrž teprve po několika legislačních pokusech, jež nebyly zdarem provázeny.[37]) Tomu odpovídá i historický vývoj zákonů, jimiž mělo býti čeleno nesprávnostem a zištnému zneužívání moci se strany vedoucích úředníků římských. Stížnosti proti zlořádům těm sahají do prvých dob, kdy národu římskému dostalo se dominujícího postavení, jak dokazují zprávy již z doby druhé války punské.[38]) Ve značnějším rozsahu vyskytují se záznamy o processech takových od r. 583 ab u., kdy došly do Říma hromadné stížnosti z obou provincií španělských, od kteréž doby jsou denním předmětem soudního projednávání, jak referuje na př. Livius (epit. 47) o roku 600 ab u.: „aliquot praetores a provinciis avaritiae nomine accusati et damnati sunt“. Není pochyby, že nepřístojnosti ty a souvisící s tím vzrůst bohatství jednotlivců na úkor řádné správy státní byly pro tribuny lidu úrodnou půdou, která skytala jim dosti látky a hojnou příležitost pro reformní snahy, jež pokud zůstávaly v mírných mezích, jako na př. lex Calpurnia, těšily se snad i podpoře rozvážných osobností v senátě. Věc, o niž se jednalo, měla zřejmě politické pozadí, a nepřekvapuje tudíž, že ze 7. století ab u. máme prokázánu celou řadu zákonů o tomto předmětu: jsou to zejmena lex Calpurnia z r. 605, po té lex Junia neznámého

---

[37]) Srv. na př. lex Furia testamentaria — lex Voconia — lex Falcidia.
[38]) O tom zejména Mommsen, l. c., str. 707.

data, ale jistě mezi r. 605—631, dále lex Acilia z r. 631-632, lex Servilia z r. 643, lex Cornelia (Sullova) z r. 673 a lex Julia (Caesarova) z r. 695; kromě toho ještě Valerius Max. (6, 9, 10) zmiňuje se o — jinak neznámé — lex Caecilia[39]) téhož oboru. Hledíc ke zprávě Gaiově jest tedy pravděpodobno, že již před zákonem Calpurniovým učiněn byl pokus zákonodárný lege Silia, kterouž zakázáno bylo přijímati za konání úředních povinností peněžité úplatky, capere certam pecuniam, a že snad na jednání proti tomuto zákazu byly i jisté pokuty uloženy, jak aspoň z citovaného Liviova výroku (accusati, damnati sunt) možno souditi. Těm pak, kteří podlehnuvše nátlaku podobné úplatky, vpravdě jaksi výkupné za hrozící jim jinak zlé nakládání zaplatili, dána byla asi lege Silia žaloba na vrácení (repetere) vydané summy, která vymáhala se právě legis actione per condictionem, o níž se zmiňuje Gaius, a jejíž podstata byla shora vysvětlena. Správnost tohoto názoru, že lex Silia a lex Calpurnia byly příbuznými zákony, z nichž prvá směřovala proti capere pecuniam a na repetere certam pecuniam, druhá pak na repetere certam rem, potvrzuje opětně lex Acilia, neboť v plné shodě s Gaiem činí se také v ní týž rozdíl mezi lex Calpurnia a jiným starším zákonem téhož oboru, jehož jméno se ovšem neuvádí, jenž však měl za předmět právě capere pecuniam, tedy totéž, co Gaius praví o lex Silia. Ve stati totiž, v níž jedná se v zákoně Acilievě o osobách, které nesmějí býti iudices v processu ex causa repetundarum, ustanovuje se, že především přirozeně se vylučují ti, kdož z podobných činů byli sami odsouzeni, a praví se o tom ve čl. 23: „neive eum legat edatve, quei pecuniae captae condemnatus est erit, *aut* quod cum eo lege Calpurnia aut lege Junia sacramento actum siet".

Jako u Gaia přichází tedy i v lex Acilia vedle processu dle zákona Calpurniova jiný druh processu, ve kterém se jednalo jen o „pecuniam capere"; shoda výroku Gaiova v našem smyslu vyloženého a tohoto nejvěrohodnějšího svědectví ze samé doby republikánské jest zřejmě tak nápadná, že můžeme takřka s jistotou dovoditi, že v jednom i druhém případě jedná se o týž druh právních poměrů, jehž základem nebylo nic jiného

[39]) Mommsen str. 708. to pokládá za nedopatření.

než Gaiovy leges Silia a Calpurnia. V tom nemůže nás mýliti, že Cicero o zákonu Calpurniově praví, že byl prvním z leges de repetundis: „L. enim Piso tribunus plebis legem primus de repetundis Censorino et Manilio consulibus tulit";[40]) neboť nehledě ani k tomu, že Ciceronovi se nejednalo tu o přesné podání historického vývoje těchto zákonů, jako spíše o velebení rodiny s ním samým úzce spřízněné,[41]) čehož při žádné příležitosti neopomíjí,[42]) může přes to býti výrok Ciceronův v jistém smyslu správným.

Připustiti zajisté jest, čemuž i lex Acilia i Gaius nasvědčuje, že třeba lex Silia sledovala stejný účel jako lex Calpurnia, byla přece mezi nimi i kromě rozdílu v předmětu jakási — nám blíže neznámá — jiná odchylka, pro kterou zákonem Calpurniovým de omni re certa, jímž tedy i certa pecunia byla spolu zahrnuta, nebyla lex Silia absorbována; neboť jinak nebylo by vysvětlitelno, že lex Acilia vedle processu ex lege Calpurnia uvádí jako zvláštní důvod vyloučení z úřadu soudcovského de repetundis, byl-li kdo ob captam pecuniam damnatus. Zdá se proto, že lex Silia měla některé zvláštnosti,[43]) pro které zůstala i po zákonu Calpurniově praktickou, a pro něž Cicero nepočítal ji ještě ke vlastním leges de repetundis.

Opírajíce se o tyto důvody docházíme k důsledku, že východiskem kondikcí, pokud se týče Gaiovy legis actionis per condictionem, bylo bezprávné a zavržitelné obohacení z cizího majetku, jehož vrácení (repetere) mohlo býti zpět žádáno; zvláštními zákony, lege Silia et lege Calpurnia uznáno bylo to z prvu jen pro specielní případy, t. j. pro různé druhy obohacení římských magistrátů na úkor podrobeného obyvatelstva. Tím není však otázka, o niž se jedná, ještě veskrze zodpověděna; zbýváť objasniti, jak z tohoto

---

[40]) Brutus, 27, 106. L. Piso jest ovšem L. Calpurnius Piso.

[41]) Pocházelť zeť Ciceronův Calpurnius Piso Frugi z téže rodiny.

[42]) Srv. na př. shora pozn. 23 o L. Pisonovi, synovi navrhovatele zákona Calpurniova, též Cicero in Verrem 3, 84, 195, De officiis II., 21, 75.

[43]) Snad co do povahy činu byl tu jakýsi rozdíl, neboť přijetí úplatku nekryje se ještě s tím, co dle čl. 3. legis Aciliae činí skutkovou podstatu jednání podléhajícího zákonům de repetundis. Dle všeho byla lex Silia pro magistráty tím, čím dle Tacita ann. 11, 5 byla lex Cincia pro právní zástupce: „legemque Cinciam flagitant, qua cavetur antiquitus, n e q u i s o b c a u s a m o r a n d a m p e c u n i a m d o n u m v e a c c i p i a t. Srv. Mommsen l. c., str. 706, pozn. 1.

poměrně úzce vymezeného — třeba že, jak četné zákony toho oboru dokazují, své doby velmi důležitého — kruhu nároků dospělo se časem ke kondikci v tom rozsahu, jaký má v právu klassickém a dokonce ke kondikci v onom nejširším objemu, který přiznalo jí právo Justinianské.

Co se nejprve týče práva klassického, jsou to výhradně dvě skupiny právních poměrů, v nichž se condictio jako zvláštní žaloba vyskytuje. Jsou to jednak nároky, jež mají za základ bezdůvodné obohacení, jimž slouží condictiones sine causa, jednak žaloby opírající se o creditum v širším smyslu, ony tres causae Ciceronovy: mutuum, stipulatio, expensilatio. Že ostatní druhy kondikcí, jako condictio ex lege a condictio generalis co všeobecná konkurrenční žaloba, jak ji vypisuje l. 9. pr. — § 3. D. de R. C. 12, 1, nenáleží právu klassickému, nebude dnes po důkladném rozboru,[14]) jehož se v poslední době této Justinianské funkci kondikcí dostalo, tuším nikdo popírati.

ad 1. Souvislost kondikcí sine causa se zákony Siliovým a Calpurniovým v tom obsahu, jak byly vyloženy, nebude nesnadno vysvětliti. Vesměs jedná se o uznání povinnosti vrátiti to, oč jest někdo obohacen ze jmění odpůrcova způsobem, který právo objektivné neschvaluje. Máme-li zjištěno jednak, že pro určité případy byly na vydání (repetere) obohacení zavedeny specielními zákony žaloby zvláštním jménem označené, condictiones, jednak že ostatní, co do obsahu stejné druhy obohacení nemají sice vlastního zákonného podkladu, že však i jim v pozdější době slouží žaloby téhož jména, pak jest na snadě úsudek, že i tyto nároky v širším rozsahu byly nepochybně theorií i praxí soudní opřeny o týž právní pramen, a že dostalo se i jim obdobného právního pojímání. Setkáváme se tu s onou extensivní interpretační činností římských právníků doby republikánské i pozdější, s onou civilis interpretatio, která v historii soukromého práva římského hrála roli tak vynikající. Též zde připadl jí úkol, rozšířiti to, co

---

[14]) Srv. Mitteis, Zur Lehre von der sog. condictio generalis. Jherings Jahrb. f. Dogm., sv. 39 z r. 1898 str. 153—173. Pernice Labeo III. str. 240 a násl. Mayr, Cond. str. 356. Pro condictio ex lege jest příznačno, že věnován jest jí v digestech celý titul XIII. 2, ale ten vyčerpán jest jediným ustanovením (Paulus l. II. ad Plautium), ve kterém nejedná se vůbec o condictio, nýbrž o „actio ex lege".

zákon upravil nejprve jen v úzkém rámci, na další kruh podobných poměrů, pro něž nebylo jinak o zákonnou úpravu postaráno. Jest to též způsobu, kterým se tvořilo právo římské, zcela přiměřeno: Jak častým jest zjevem v jeho vývoji, že z nejúže vymezených, specielních případů dospívá se k normám povahy všeobecné! Není-liž celá historie práva římského leč velkolepým příkladem, jak za součinnosti právní vědy a soudní praxe, civili interpretatione, ze skromných základů zákona XII tabulí, nepatrného, pro rolníky určeného právního řádu, bez pozoruhodnějších legislatorních činů vybudována byla obdivuhodná stavba římského práva doby klassické?

Nemůže býti pochyby, že také obou zákonů, Siliova a Calpurniova, stejně jako jiných, obírajících se otázkami soukromého práva, bylo interpretační činností již republikánské, a tím více pozdější vědy právní vhodným způsobem zužitkováno. Extensivní výklad řečených zákonů pro různé nové případy podával se ostatně sám sebou; týkalyť se takových způsobů bezprávného obohacení, které v tehdejší době nejčastěji se vyskytovaly, jsouce takořka každodenním zjevem, a jež zaměstknávaly stále veřejnost i praxi soudní. Vždyť jednalo se právě o hlavní zdroj příjmů a bohatství vládnoucích tříd římského občanstva. A abstrahujeme-li od specielních vztahů, obsahují v pravdě zákony de repetundis v hlavních rysech již veškery formy bezdůvodného obohacení, jak vyskytují se ve známém systemu kondikcí doby pozdější. Tak condictionem indebiti: byly-li placeny jako povinné dávky, k nimž příjemce lege provinciae buď vůbec neměl práva, neb aspoň ne v rozsahu, ve kterém byly plněny; condictionem ob causam: přijal-li něco, slíbiv vzájemnou činnost, kterou pak nevykonal; condictionem ob turpem et iniustam causam: tou byla žaloba v těchto případech vždy sama sebou, nad to zvláště, bylo-li dáno něco, aby příjemce vykonal jen to, co bylo o sobě jeho úřední povinností; a též condictio furtiva plyne zřejmě již ze slovného textu zákona Aciliova, jenž se v té příčině zajisté kryl se starším zákonem Calpurniovým (ablatum, aversum). Co se zvláště této kondikce týče, sluší odmítnouti názor,[45]) že vznik její náleží teprve

[45]) Mayr, Condictio, str. 161. Proti tomu Krüger v Sav. Zsch. XXI., str. 421, Trampendach, Sav. Zsch. XVII., str. 98, Bekker, Akt. I., 103 praví o ní naopak, že jest „übrig gebliebene Ausnahme“.

době pozdější; pro dávný původ její svědčí nejen citované místo zákonné, ale i úvaha, že poskytuje se tu žaloba s intencí na „dare oportere" vlastníkovi věci, ano výhradně tomuto, tak že o „dare" v techn. smyslu ani mluviti nelze. Nesrovnalost tu možno vysvětliti jen tím, že condictio ex causa furtiva povstala v době, kdy jednotlivé pojmy právní nebyly ještě přesně vytříbeny, a kdy slovem „dare" zahrnuto bylo i pouhé faktické obohacení; jeť vlastně condictio possessionis, jež vznikla ještě v době, kdy possessio cenila se stejně jako res ipsa.[46])

Vyskytl-li se tedy některý jiný případ obohacení, na který se slovné znění citovaných zákonu nehodilo, byl na snadě pro extensivní interpretaci následující úsudek: je-li uznáno právo na repetere proti magistratovi římskému ve prospěch příslušníka poddaného cizího kmene, tím více jest právo to oduvodněno ve prospěch občana římského; má-li však povinnost, obohacení získané za okolností urážejících spravedlnost vrátiti i každý přední občan, magistrát, pak nemůže stejné povinnosti v obdobných případech býti prost ani obyčejný občan římský. Zákony tyto ve skutečnosti jevily se jenom výrazem principu, který shledáváme rozveden v pozdějším právu římském a vysloven větou: „Iure naturae aequum est, neminem cum alterius detrimento et i n i u r i a f i e r i l o c u p l e t i o r e m" (l. 206. D. 50, 17). Výrok tento vyskytuje se stereotypicky v titulech o kondikcích v ruzných variacích,[47]) tak že činí dojem, jako by byl ohlasem některé dávné normy právní; snad i v samém zákoně Calpurniově byla sentence toho smyslu ve všeobecnějším znění projevena, o kterou se opírajíce právníci republikánští řečené pravidlo dovodili. Neboť že ona věta jest starého původu, máme dokázáno zachovaným výrokem Sabinovým, který ji odvozuje od „veteres", jimiž mohou s jeho stanoviska býti míněni jen právníci doby republikánské (Ulpianus l. XXVIII. ad Sabinum, l. 6 D 12, 5) „Perpetuo Sabinus probavit o p i n i o n e m v e t e r u m, existimantium, i d q u o d

[46]) L. 3 § 11 D 43, 17 (Ulpianus: „Servii autem sententia est existimantis tanti possessionem aestimandam, quanti res ipsa." Srv. Koschembahr Lyskowski l. c. II. str. 188 a nsl. 226. Randa Besitz str. 119, Bruns Besitzklagen str. 188—190, Krüger Sav. Zsch. XXI. str. 424.

[47]) L. 6 D 12, 5, l. 66 D 12, 6, l. 1 § 3 D 12, 7, l. 23 D 25, 1; vadně bez „iniuria" v l. 14 D 12, 6.

e x i n i u s t a c a u s a a p u d a l i q u e m s i t, p o s s e c o n d i c i ; in qua sententia etiam Celsus est."

Sáhá tedy theorie kondikcí co žalob pro širší kruh bezprávného obohacení již do doby republikánské, jak i z jiných poznámek z pramenů možno dovoditi.[48]) Stopovati ji lze až ke Q. Muciovi Scaevolovi (l. 50—52 D de C. I. 12, 6), jenž se snad i o jakési soustavnější jich roztřídění pokusil.[49]) Není pochyby, že tento extensivní rozvoj kondikcí dál se pozvolně; velmi pravděpodobno jest, že pro starší dobu převládal — podobně jako při jiných obdobných institucích — více moment subjektivní, a že žaloba na vrácení obohacení dávána byla jen, nabyl-li žalovaný způsobem vědomě bezprávným; tomu svědčí nejen obdoba případů legis Siliae a legis Calpurniae, ale i shora citovaná řehole, jakož i l. 6 D 12, 5, v níž uvádějí se kondikce v souvislost s veteres; neníť bez významu, že užívá se tu slov „iniuria", „iniusta causa", která poukazují na subjektivně bezprávnou povahu činu, jenž jest právním základem žaloby. To jest též v plném souhlase s celkovým nazíráním starší periody právní. Pozoruhodna jest zajisté změna, kterou v tom ohledu můžeme zjistiti ve výrocích pozdějších právníků římských, z nichž některé buďtež příkladmo uvedeny:

Ulpianus (l. XLIII. ad Sabinum, l. 1, § 8 D 12, 7): „Constat, id demum posse condici, quod vel n o n e x i u s t a c a u s a ad eum pervenit, vel redit a d n o n i u s t a m c a u s a m."

Papinianus (l. VIII. Quaest., l. 66 D 12, 6): „Haec condictio ex aequo et bono introducta, quod alterius apud alterum s i n e c a u s a deprehenditur, revocare consuevit."

Marcianus (l. III. Reg., l. 25 D 25, 2): „iure gentium condici puto posse res ab his, qui n o n e x i u s t a c a u s a possident."

Pomponius (l. XX. ad Sabinum, l. 14 D 12, 6): „hoc natura aequum est, c u m a l t e r i u s d e t r i m e n t o fieri locupletiorem."

Jak z příkladů těchto jest vidno, u pozdějších právníků klassické periody, Papiniana, Ulpiana, Pomponia, Marciana vypuštěno jest vůbec slovo „iniuria" z odůvodnění nároků kon-

[48]) L. 20 D 13, 1: „tamen durare condictionem v e t e r e s voluerunt."

[49]) Uváďí ho Pomponius (l. 52 D 12, 6) v souvislosti se svou klassifikací kondikcí.

dikčních,[50] a též rčení „causa iniusta" nahraženo jest slovy „non iusta causa", anebo dokonce u Papiniana „sine causa". Ve významu slov causa iniusta a causa non iusta jest arci podstatný rozdíl, neboť ne vše, co není získáno ex iusta causa, je již tím samým nabyto ex causa iniusta nebo iniuria; tato slovní hříčka, pouhá záměna záporného slůvka nezůstala bez praktických důsledků pro kondikce, neboť rozšířila jich obor způsobem velmi znatelným, totiž i na takové druhy obohacení, které třeba že neměly povahu subjektivného, vědomého bezpráví, jevily se přec aspoň objektivně neodůvodněny, nemajíce pro sebe iustam causam, jsouce sine causa. Značí to zřejmě pokročilejší stupeň názoru právního, a opakuje se tu, co seznáváme na př. i při exceptio doli, jejíž vývoj byl parallelní, neboť vycházejíc rovněž od významu slova „dolus" co vědomého, obmyslného jednání, jež tvoří pojem t. zv. „dolus praeteritus", dospívá se časem k pouze objektivnému nedostatku práva, t. zv. dolus praesens, jenž uznává se za dostatečný základ řečené obrany.

Z počínající doby principátu byli to hlavně Sabinus a Plautius, kteří asi nejvíce přispěli k tomuto vývoji kondikcí, jak pouhé nahlédnutí do příslušných titulů Justinianových digest dokazuje, neboť valná část ustanovení přijata jest právě z kommentářů ke spisům těchto starších právníků periody císařské.[51]) Jich zásluhou došla v právu klassickém všestranného uznání uvedená zásada, že condictione možno vymáhati, aby vráceno bylo (repetere) vše, co jiný z majetku žalobcova nabyl sice v důsledku formálních norem právních, ale za okolností, které obohacení činí s hlediska přirozené spravedlnosti neodůvodněným: sine iusta causa. Naskytá se ovšem otázka, kdy možno pokládati tuto podmínku za splněnu? V té příčině neměla arci právní věda opory v normách positivného práva zákonného, vždyť vyvodila sama abstrakcí z jednotlivých

[50]) U Pomponia stalo se to beze vší náhrady, což vedlo k jiné nesprávnosti, neboť není pochyby, že každé obohacení, jež jest provázeno újmou pro jiného, není ještě základem pro condictio sine causa. Řehole takto seslabená vedla k pochybené theorii Sellově o základu žalob kondikčních (Versuche im Gebiete des Civilrechts). Srv. Pavlíček l. c., str. 3 a násl.

[51]) L. 9. 10. 14. 15 D XII. 4. L. 1. 3. 6. 9 D XII. 5. L. 2. 4. 5. 6. 7. 8. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 18. 19. 22. 23. 24. 25. 43. 44. 45. 46. D XII. 6. L. 1. D 12. 7. L. 1. 2. 3. 4. 5. 7. D XIII. 1.

případů řečenou všeobecnou normu. Shledáváme proto, že právníci římští béřou útočiště veskrze k ratio naturalis, aequitas, bonum et aequum,[52]) a posuzují jednotlivé případy dle objektivného měřítka vycházejíce z principu, že nesluší podržeti obohacení, které se uskutečnilo sice v souhlase s formálným právem, ale jehož materielný základ, hospodářský důvod, jest právně vadným,[53]) anebo schází-li docela, buď od počátku, buď tím, že později odpadl. Zodpověděti otázku, kdy jest pokládati obohacení za bezdůvodné, ex non iusta causa, sine causa, stalo se tedy úlohou iurisprudence, theorie i praxe právní dle toho, jak to skutečné potřeby denního života sebou přinášely. V tom směru lze jen souhlasiti s náhledem Koschembahra-Lyskowskiho, jak jej ve svém důkladném spise o kondikcích zevrubněji (I. str. 25 a násl. a 219) rozvádí.

Indukční cestou dospělo se k některým všeobecnějším pravidlům, jež byla pak praxi vodítkem pro řešení případů nejčastěji se vyskytujících; tím utvořeny byly i některé skupiny kondikcí, jež došly všeobecného uznání, ve vědě právní vznikly theorie, stanovící požadavky pro žaloby toho druhu, jako negotiační nauka Julianova,[54]) ač ne zcela důsledně provedená[55]), nebo theorie o „res“ co základu kondikcí;[56]) přes to však zbývalo přemnohé, co nebylo lze vtěsnati do rámce pevných norem, a co zodpověděti musilo býti zůstaveno praktickému životu právnímu. Obraz

---

[52]) Pomponius (l. 14 D 12, 6): „hoc natura aequum est“; Paulus (l. 65 § 4 D 12, 6): „ex bono et aequo habet repetitionem“; Papiniamus (l. 66 Deod.) „haec condictio ex aequo et bono introducta“; Ulpianus (L. 2 § 7 D eod.): „naturali aequitate motus“; Marcellus (l. 5 § 2 D 25, 1): „propter aequitatem“.

[53]) Papinianus (l. 54 D 12, 6) „Ex omnibus causis, quae iure non valuerunt vel non habuerunt effectum..., condictioni locus erit.“

[54]) Julianus l. XXXIX. Digestorum (l. 33 D XII., 6) „condictio locum non habebit, quia nullum negotium inter nos contraheretur.“ L. 14 D. XII., 10, l. 2 pr., l. 47 D. XII., 6; L. 19 § 1 D. 12, 1. Srv. Mayr, Cond., str. 329.

[55]) L. 53 D. XII., 6: „tam benignius quam utilius est, recta via ipsum, qui nummos dedit, suum recipere“; ano ani sám Julianus nebyl tu zcela důsledný, jak dokazuje l. 23 D. XII., 1.

[56]) L. 23 D. XII., 1.: „quia pecunia mea, quae ad te pervenit, eam mihi a te reddi bonum et aequum est.“ L. 6 D. XII., 5; l. 1 § 3 D. XII, 7; l. 23 D. XII, 1.

klassického práva, jak jest zachován v kompilaci Justiniánově, podává hojné doklady, že rozvoj kondikcí co žalob z bezdůvodného obohacení neobešel se bez tuhých půtek mezi právníky římskými, a že takřka každý nový případ, jenž nedal se dobře vřaditi do přijatých již kategorií, musil si své uznání mnohdy dosti namahavě vybojovati.[57])

Tak příkladmo uvésti jest poměr retenčního práva ke kondikcím.[58]) Pomponius odmítá tu naprosto condictionem (l. VI. ad Q. Mucium, l. 51 D 12, 6): „Ex quibus causis retentionem quidem habemus, petitionem autem non habemus, ea si solverimus, repetere non possumus." Poněkud mírnějšího názoru jest Julianus, jenž řešil tuto otázku se stanoviska své negotiační theorie souhlasně s Pomponiem pro případ, učinil-li na cizí věc náklad držitel, a pak ji vlastníkovi vydal: „quia nullum negotium contrahit", — „quia nihil accipientis faceret, sed dominus rem suam habere incipiat". (l. 33 D 12, 6). Jinak, jednalo-li se o dědice, jemuž uloženo bylo vydati věc pozůstalostní co odkaz jinému; tu týž Julianus dává dědici pro náklad i kondikci, ač jedná se o obdobný případ (l. 60 D de leg. in I° 30): „quodsi nulla retentione facta domum tradidisset, incerti condictio competit, quasi plus debito solverit", třeba že se stanoviska aequity rozdíl takový není odůvodněn.[59]) Stejně jako Julianus rozhoduje i Marcianus (l. 40, § 1 D 12, 6) a Marcellus s Ulpianem (l. 5, § 2 D 25, 1), jenž výslovně praví, že se jedná o velmi kontroversní otázku: „sed etsi plerique negent, tamen propter aequitatem Marcelli sententia admittenda est". To přivádí nás na jiný, rovněž u římských právníků neobyčejně sporný případ, t. zv. „quasi plus debito solvere"; sem náleží na př. plnil-li někdo, nedav si zříditi cautionem, ač měl na ni právo, nebo převedl-li vlastnictví, aniž mu zřízena byla servitus, kterou si vyminil, a jiné toho druhu. Tu nebylo přirozeně možno mluviti o repetere, nejednaloť se o solutum, jako spíše o omissum. Ale i na toto omittere snažili se někteří rozšířiti předpisy

---

[57]) Koschembahr-Lyskowski I., str. 26, 92, Trampedach Sav. Zsch. XVII., str. 113 a násl., Pfersche str. 18 a násl.

[58]) Pflüger Condiction und kein Ende, str. 48–67, Koschembahr-Lyskowski II., str. 158–210, Pernice III., str. 248.

[59]) Vysvětlení, jež k tomu podává na př. Koschembahr-Lyskowski II., 243 a násl., činíc rozdíl mezi věcnou a obligační žalobou, není případné.

uznané původně jen pro solvere, a odůvodňovali to obvyklým v římské theorii poukazem, že se jedná vlastně o obdobný případ, o obohacení jaksi „quasi solutione", jehož „quasi repetitio" může býti tedy stejnou žalobou, totiž kondikcí, vymáhána. Názory o tom však se valně rozcházely.[60]) Marcellus (l. 39 D 12, 6) dává na př. kondikci na vrácení samé věci, která byla plněna[61]): „Si quis, quum a fideicommissario sibi cavere poterat, non caverit, quasi indebitum plus debito eum s o l u t u m r e p e t e r e posse." Tento názor odmítal Papinianus (l. 7, § 4 D 33, 4): „Si forte per errorem cautio defensionis omissa sit . . . ut indebitum fideicommissum non repetetur. Cautionis enim praestandae necessitas solutionem moratur, non indebitum facit, quod fuit debitum; sed non erit iniquum, heredi subreniri."

Jiní dávají tu přímo kondikci na zřízení kauce, služebnosti, tak Pomponius za souhlasu Ulpianova (l. 3, § 10 D 35, 3): „et hic quasi plus solutum videtur ex eo, quod cautio intermissa est. Et ait Pomponius condictionem interponendae satisdationis gratia competere; et puto hoc probandum, quod Pomponius, utilitatis gratia."

Jsou i rozhodnutí, že převodce má alternativní možnost: buď žádati vrácení věci nebo kondikovati cautionem; tak na př. byla-li věc sine cautione odevzdána usufruktuáři, dává se proti němu nejen reivindicatio, „sed et ipsa stipulatio condici potest" (l. 7, § 1, D 7, 5).

Četné kontroversy v oboru kondikcí vyvolaly hojnou potřebu císařských reskript, z nichž v digestech uvádí se: rescriptum divi Pii (l. 3, § 5 D 35, 3) „licet iam legata perceperint, compelli ad cavendum, Divus Pius rescripsit"; rescriptum divi Severi et Antonini (l. 39 D 12, 6, l. 9, § 2 D 22, 6); divi Hadriani (l. 2, § 1 a l. 4 D 12, 6), a Titi Antonini (l. 3 D eod.).

Přesahovalo by úkol vytknutý tomuto článku, probírati jednotlivé kontroversy, které pojily se k vývoji římských kondikcí;

---

[60]) Srv. Mayr, Sav. Zeitsch. XXV., str. 200 a násl., Pflüger, str. 48 a násl., Koschembahr-Lyskowski I., str. 108, Pernice III., str. 249, Trampendach, str. 114, Krüger, Sav. Zsch. XXI., str. 425.

[61]) V souhlase s Paulem (l. 81 D. 50, 17): „t o t u m esse indebitum manente pristina obligatione."

koncem klassického práva byla to hlavně t. zv. condictio incerti,[62]) jež poskytovala dosti látky k různým posudkům, neboť případy, jichž se týkala,[63]) nedaly se tak snadno vpraviti do pravidelné formule „dare oportere". Jak se zdá, byl však právě tu pozvolný vývoj právní náhle přerván přikvačivší periodou absolutismu a nastalým za něho úpadkem právní vědy římské.

Uvedenými příklady mělo býti prokázáno, že vybudování kondikcí co žalob z bezdůvodného obohacení připadlo z největší části tvůrčí činnosti právní vědy římské, jíž nepochybně při tom zákonnou oporou byly republikánské leges Silia a Calpurnia, které jednaly o nejčastěji té doby se vyskytovavších případech bezprávného obohacení z cizího majetku, a jež jak stejnorodostí právních nároků tak i označením žalob slovem „condictio" počátky tohoto právního institutu uspokojivým způsobem objasňují.

Pro druhou skupinu kondikcí v právu klassickém, jichž základem bylo creditum, nedá se přímá souvislost s legis actio per condictionem dovoditi. Zavedení zvláštní formy procesní nebylo tu ani nutným, ježto ode dávna mohly nároky toho druhu býti pravidelným řízením sacramento vymáhány, ani nejevilo se k urychlení sporů žádoucím, neboť — jak shora bylo vylíčeno — třicetidenní lhůtou kondikční bylo by se spíše opaku dosáhlo. Pravděpodobnější jest, že Gaiem (IV., 15) citovaná lex Pinaria, kterou se stejná lhůta třicetidenní ad iudicem capiendum zavádí pro legisakční processy sacramento, není než reflexem kondikčního řízení, a byla zavedena — jako tak mnohá zákonná opatření z doby republikánské — výhradně v zájmu dlužníků, jimž mělo

[62]) Jméno samo jest asi teprve původu Justiniánského. Trampedach, Sav. Zsch. XVII., str. 135 a násl.; ale i věcně popírá tuto kondikci pro dobu klassickou Pflüger (l. c., str. 40 a násl.) z důvodů, jež předpokládají pronikavé škrty takřka všech míst, jež se v Justiniánské kompilaci na ni vztahují. Srv. proti tomu Krüger, Sav. Zsch. XXI., str. 433, Stintzing, str. 22 a násl., Koschembahr-Lyskowski II., str. 129, nyní též Mayr, Sav. Zsch. XXIV., str. 258.

[63]) Jsou to hlavně condictio impensarum, cautionis, obligationis, acceptilationis; někteří čítají sem i cond. possessionis, ač neprávem, ježto v době, kdy vznikla, odhadovala se cena držby cenou věci samé. Srv. shora pozn. 46. O condictio incerti vůbec srv. obšírná pojednání uvedená shora v pozn. 1. Ojedinělý jest názor Koschembahra-Lyskowského II., str. 23, 47, 67 a násl., jenž i obligaci mající za předmět facere posuzuje za „certum" stejně jako je-li předmětem jejím „dare".

se tím poskytnouti ještě poměrně dosti času, aby mohli si opatřiti prostředky na zaplacení dluhu, a tím odvrátiti od sebe hrozící exekuci. Také přichází v úvahu, že z republikánských právníků nikdo označení condictio při žalobách ex causa crediti neužívá, ani Cicero, ač zevrubně ve své řeči pro Roscio Com. o sporu toho druhu pojednává, ano ani u právníků doby klassické právě pro hlavní případ, totiž pro žalobu na zaplacení certae creditae pecuniae, není obvyklým název condictio, nýbrž výhradně užívá se tu označení actio certae creditae pecuniae. Totéž zdá se, že lze říci i o druhém názvu „condictio triticaria", neboť jest velmi pozoruhodno, že v titulu digest, jednajícím o této žalobě (XIII., 3), vyskytují se tato slova jako ἅπαξ λεγόμενα právě jenom v nápisu a v úvodní větě (l. 1 pr. Dh. t.), kdežto ve všech ostatních odstavcích užívá se veskrze výrazů actio a agere.[64]) Condictio legis Siliae a legis Calpurniae certae pecuniae a certae rei s jedné a actio ex causa crediti s druhé strany byly jak za legisakcí tak za pozdějšího formulárního processu samostatnými, od sebe co do právního základu podstatně se různícími prostředky procesními, a důsledně byly též předmětem zvláštních titulů ediktu praetorského. Dokladem toho jest ještě seřadění titulů v kodiku Justinianském, z nichž tit. IV., 1 nadepsán jest „de rebus creditis et iureiurando", následující tit. IV., 2 „si certum petetur", načež tit. IV. 5—8 jednají o jednotlivých condictiones sine causa. Tomu odpovídá ostatně i nápis tit. XII., 1 v digestech „de rebus creditis, si certum petet et de condictione", jakož i další roztřídění kondikcí v tit. 4—7 téže knihy.[65]) Actio certae creditae pecuniae měla některé zvláštnosti, na př. jen při ní byla připustna (ve starší době snad nutna) sponsio et restipulatio tertiae partis co poena temere litigantium,[66]) což pro condictio certae pecuniae nelze

---

[64]) Jenom v l. 2 Dh. t. přichází slovo „condicere", ale tu jedná se o condictio ex causa deiectionis, na niž rozšířeny byly předpisy o condictio furtiva. Že jméno cond. triticaria, podobně jako jiná označení kondikcí pochází teprve od kompilatorů, dokazuje přesvědčivě Trampendach l. c., str. 150. Souhlasně i Mayr, Sav. Zsch. XXIV., str. 271 a násl., Krüger, Sav. Zsch. XXI., str. 422, Koschembahr-Lyskowski II., 48.

[65]) V tom smyslu se vyslovuje i Karlowa, Röm. RG. II., str. 593 a násl; Stintzing, str. 11, 37.

[66]) Na tento rozdíl mezi actio certae creditae pecuniae a všemi ostatními žalobami poukazuje i lex Rubria čl. XXI. (Bruns, Fontes, str. 99),

tvrditi, jak z Gaia (IV., 171) jest zřejmo. Také asi jenom pro ni bylo původně žalobci dovoleno deferre iuramentum s účinkem, že žalovaný musil buď přísaze se podrobiti nebo ji vrátiti (referre), nebo dluh splniti (l. 34, § 6 D 12, 2); tato zvláštnost souvisí s povahou nároku, o něž se jedná, neboť začasté nebude míti věřitel jiného průvodního prostředku kromě přísahy, uvažme jen, že jak zhusta bývá, zápůjčka byla dána nebo stipulace učiněna jenom důvěrně, bezprostředně mezi žalobcem a žalovaným, beze svědků, aniž listina byla vydána. Tím vysvětlí se, že jak v digestech tak i v kodiku jedná se — patrně v souhlase se systemem praetorského ediktu — o tomto druhu přísahy v nejtěsnější souvislosti s pohledávkami ex causa crediti.[67])

Popíráme-li z uvedených důvodů pro první počátky kondikcí jich jakoukoli souvislost se žalobami ze zápůjčky a ostatních obdobných titulů, naskytá se otázka, jak pro pozdější dobu vysvětlí se skutečnost, že i pro tyto žaloby užívá se názvu condictio. Odpověď usnadňuje nám rozbor procesné formule obou řečených skupin žalob. O žalobě ex causa crediti není pochybno, že za legisakčního processu průpověď žalobní zněla: „Aio te mihi C(rem) dare oportere",[68]) a v souhlase s tím byla v processu formulárním sestavena pro ni formula[69]): „Si paret N^{um} N^{um} A^{o} A^{o} C(rem) dare oportere". Ale jak tomu bylo při condictiones pro bezprávné obohacení, jež mělo ex lege Silia a Calpurnia rovněž za předmět dare certam pecuniam nebo certam rem?

I formula jich zněla souhlasně, jak pro řízení per legisactionem: „Aio te mihi C(rem) dare oportere, tak pro process formulární:

---

o níž se tam praví: „aut se sponsione iudicioque uti oportebit non defendet", kdežto opak čl. XXII o ostatních všech žalobách ustanovuje: „a quo quid praeter pecuniam certam creditam ... petetur ..., sei sponsionem fieri oportebit, non faciet, aut non restituet, neque se iudicio, uti oportebit, defendet." V prvém případě byla tedy sponsio původně obligatorní, jindy jen fakultativní.

[67]) Z té příčiny nelze sdíleti názor Stintzingův (str. 30), jenž tu spatřuje jakousi expiační přísahu. Srv. Karlowa II., str. 597, Mayr, Sav. Zsch. XXIV., 264, Cond. 28, Mitteis l. c., str. 157 pozn. 2.

[68]) Potvrzuje to Valerius Probus, u něhož přichází tu značka A. T. M. D. O. Srv. Savigny V., str. 577.

[69]) Gaius IV., 41.

„Si paret C(rem) dare oportere". K této identitě formuly žalobní[70]) přistoupilo ještě, že také procesní rozdíly co do zahájení soudního řízení samy v pozdější době odpadly, jednak tím, že kondikce rozšířeny byly i na jiné druhy bezdůvodného obohacení než ex causa repetundarum, a uznány nejen co žaloby peregrinů, ale i občanů římských, čímž pozbyla dřívější condictio jako litis denuntiatio svého prvotního významu,[71]) jednak tím, že i druhá pro vlastní římské civilní spory pravidelná zahajovací instituce, t. j. in ius vocatio, byla zbavena časem své příkrosti, ježto odpor kladený výzvě žalobcově neposkytoval již právo na manus iniectio, nýbrž měl za následek (Gaius IV., 183) pouze „poenam ex edicto praetoris". Tato procesní nivelisace obou jinak rozdílných skupin žalob nezůstala přirozeně bez vlivu na pozdější souhlasné posuzování jich, k čemuž přispěl nemálo i naprostý nedostatek historických vědomostí, a jak Gaius připomíná, úplná nejistota o původu formy kondikční. S tím jest v souhlase, že právníci doby klassické, počínaje Sabinem, dovolávají se pro kondikce jen interpretace iuris civilis, a uvádějí pro jich právní odůvodnění výroky starých právníků doby republikánské — „veteres" — patrně neznajíce již jich vlastního zákonného pramene, jenž byl základem řečeného extensivního výkladu.

Od identity procesní formule žalobní k názoru o identitě žaloby samé jest pak již jen malý krok, a se stanoviska římské právní vědy tím snáze vysvětlitelný, uvážíme-li, jak značný význam přikládán byl procesnému znění formuly žalobní i pro právo materielné; vždyť formula actionis to byla, v níž dle úsudku právníků římských zrcadlila se vlastně actio sama.[72]) Není proto s podivením, že od identity žalobní formuly dospěli právníci římští záhy k identitě žaloby pro obě skupiny právních nároků a že tomuto vývoji neodolalo pak ani technické označení „condictio", jež historicky bylo odůvodněno vlastně jenom pro jeden z obou

---

[70]) Karlowa II., str. 596, Stintzing, str. 20, pozn. 1, str. 55.

[71]) Tak Gaius IV., 18: „nunc vero non proprie condictionem dicimus..., nulla enim hoc tempore eo nomine denuntiatio fit."

[72]) Srv. na př. význam, jaký měla koncepce formule hytothekární žaloby pro materielní právo, odůvodňujíc trvání práva zástavního i při některých způsobech zániku pohledávky.

útvarů žalobních (cond. sine causa), avšak spolu s tím přeneseno bylo i na skupinu druhou (jako condictio ex causa crediti), ač ani potom ještě starší názvy žalob této skupiny, jako actio certae creditae pecuniae (snad i actio triticaria) zcela nevymizely.

Tato unifikace byla podporována také tím, že hlavní žaloba ex causa crediti, t. j. z poskytnuté zápujčky, jeví nepopíratelnou příbuznost se žalobami z obohacení, neboť i mutuum předpokládá převod práva vlastnického k odevzdaným věcem zastupitelným, jež po prošlé lhůtě platební jest v pravdě u příjemce sine causa, ponévadž dnem dospělosti skončil důvod, který opravňoval dlužníka danou mu quantitu ve svém majetku podržeti. Nesplní-li tedy připověď, má poskytnutou mu hodnotu jen následkem porušení přátelské důvěry,[73]) neboť causa finita est. Ježto pak stipulatio řídila se stejnými pravidly jsouc pokládána za verbis credere,[74]) nepřekáželo nic, aby důsledek, který byl uznán pro mutuum, byl i na ni rozšířen.

Jinou oporou tohoto postupu byla římským právníkům theorie, která spatřovala základ závazku z bezdůvodného obohacení v „res", stejně jako jest tomu při reálných kontraktech, tedy i při mutuum; tomu svědčí obvyklá rčení jako: „ex re tua locupletior" (l. 23 D XII., 1), „res ad te pervenit" (l. 32 D XII., 1), „rem, pecuniam repetere", „dare ob causam", „indebitam rem, pecuniam solvere", rovněž požadavek, aby odpůrce nabyl vlastnického práva k věci. V tom smyslu zove též Bekker (Aktionen I., str. 103) obligace z bezdůvodného obohacení reálnými quasikontrakty, shledávaje v nich jaksi korrelát ke kontraktům reálným.

Počátek tohoto vývoje sáhá již k době Ciceronově, tedy až k samému vzniku processu formulárního. Dokladem toho jest jeho oratio pro Roscio Comoedo. Případ byl tento: Jakýsi Fannius učinil herce Roscia spoluvlastníkem svého otroka Panurga smluviv se s ním, že jej vycvičí v umění hereckém, načež budou se oba o zisk děliti. Po vyučení pronajal se Panurgos za 100.000 sestercií, byl však Tarquiňanem Flaviem zabit. Ve sporu vedeném proti němu oběma spoluvlastníky, v němž Roscius učinil Fannia svým cognitorem, vyrovnal se potaji Roscius s Flaviem, obdržev od

[73]) Stintzing l. c., str. 11, Pernice III., str. 220.

[74]) L. 2 § 5 D. 12, 1, Gaius III. 124.

něho statek. Fannius zvěděv později o tom, vytýkal Rosciovi porušení společenské smlouvy, a domáhal se náhrady, nejspíše na základě kompromissu mimosoudní cestou před rozhodčím.[75]) Pře skončena byla k radě samého arbitra Pisona smírem, jímž Roscius uvolil se zaplatiti Fanniovi za jeho námahu a výlohy, jež měl co cognitor, částku 100.000 HS. Naproti tomu slíbil mu Fannius polovici toho, co sám ještě od Flavia obdrží. Rosciem slíbeno to bylo však neformálnou přípovědí, pactione, kdežto Fannius utvrdil svůj závazek stipulací (XIII., 37). Roscius skutečně zaplatil Fanniovi 50.000 HS, zbývajících 50.000 HS zdráhal se platiti, ježto prý také Fannius od Flavia náhradu 100.000 HS obdržel, z níž polovice tedy Rosciovi připadla. Fannius žaluje Roscia, a jak z Ciceronovy obhajoby lze souditi, opírá svůj nárok o literární kontrakt, ježto oněch 50.000 HS se souhlasem Rosciovým do svých účetních knih zanesl. Ovšem prokázati může jen zápis do svých adversaria a do cizích, ne vlastních codices accepti et expensi (I., 3), což jest arci Ciceronovi vítanou pomůckou seslabiti věrohodnost tvrzení žalobcova. Jedná se tedy vlastně o actio certae c r e d i t a e pecuniae, totiž o credere literis, s čímž shoduje se také sponsio et restipulatio tertiae partis, jež byla učiněna (IV., 12); proto první část Ciceronovy řeči má za účel dokázati, že žádná ze známých tres causae (numeratio, expensilatio, stipulatio) není splněna, a že tedy sluší žalobu zamítnouti. Formula žalobní, kterou označuje Cicero jako „angustissima formula sponsionis", měla zřejmě intenci „Si paret dare oportere". Na tom by nebylo nic neobyčejného. Nápadno jest však, že Cicero pokládá kromě toho za nutno, cítě zřejmě nedostatečnost své obhajoby, ve druhé části (VI., 16—XVIII. 56) obšírně vykládati, že Roscius zdráhaje se 50.000 sesterciů platiti nečiní nic nespravedlivého, a dokazuje, že nebyl o tuto summu ze jmění žalobcova bezprávně obohacen.[76]) Z řeči Ciceronovy jest zřejmo, že Fannius a jeho obhájce Saturius založili žalobu nejen na causa crediti, t. j.

---

[75]) Cicero l. c., IV. 12: „compromissum feceris, arbitrum sumpseris." V tom lze souhlasiti s Baronem l. c., str. 138 a násl.

[76]) Srv. na př. X., 29, kde snaží se dovoditi, že Roscius teprve učinil otroka Panurga cenným, ježto Tannius dal jen tělo, které nestálo za více než IV ∞, kdežto od Roscia pocházelo umění herecké, jež mělo cenu 100.000 HS.

na kontraktu literárním, ale také na causa iniusta, na bezprávném, fraudulosním, ano furtivním obohacení, a že tedy znění citované formule jim v tom nebylo závadou. Ostatně samými slovy Ciceronovými lze doložiti, že i o tento základ žaloby, o causa iniusta, ve sporu se jednalo. IX., 26: „*Fraudis ac furti mentionem* facere audes? Pactionem enim, inquit mecum faceret. Ideirco videlicet, ne condemnaretur. Res erat manifesta, *furtum erat apertum*"; X., 27: „Cuius rei *furtum* erat"; VIII., 22: „Roscius *fraudavit*[77]) Fannium . . . propter ipsa HS IↃↃↃ".

Se stanoviska Ciceronova jako obhájce Rosciova jest ovšem vysvětlitelno, že vyvrací nejen věcnou oprávněnost tvrzení žalobcova o nesprávném obohacení se (fraus, ano přímo furtum), ale že dovozuje též, že volená formula se na jiné duvody kromě creditum nehodí. Výroky jeho jsou dle povahy věci ve prospěch Roscia subjektivně přibarveny (Bekker, Aktionen I., I., str. 98), přece však i z nich seznáváme aspoň tolik, že druhá strana hájila názor opačný, jak to římská disputatio fori sama sebou přinášela. V pravdě hodila se ona „augustissima formula" svým zněním již za doby Ciceronovy jak pro actio certae creditae pecuniae tak i pro nároky z bezdůvodného, i furtivného obohacení, což pro pozdější dobu, zejmena pro právo klassické, jest ovšem nepopiratelno.[78])

Na prahu absolutního císařství přejímá tedy právní věda jako dědictví od klassických právníků condictiones co žaloby pro obligační nároky právě uvedené. Jich causae obligandi jsou v pravdě dosti pestré, náležíť všem hlavním oborům práva obligačního, smlouvám, quasikontraktům i deliktům. Za toho stavu věcí může-liž překvapiti, že právníci následující periody, doby to úpadku iurisprudence, při naprosté neznalosti historického vývoje této právní instituce počali v kondikci spatřovati jakousi všeobecnou obligační žalobu, která se hodí nejenom k tomu, aby vyplnila snad mezery v případech, kdy není zvláštní žaloby pro nárok jinak zákonem uznaný, ale i k tomu, aby mohla býti užita v konkurrenci s každou jinou žalobou jakéhokoli základu i před-

---

[77]) Stejně na četných jiných místech: VI., 17, 19, VII., 20, 21, VIII., 28.

[78]) Již Bethmann-Hollweg II., str. 819, 820 se v podobném smyslu vyslovuje.

mětu, odhodlá-li se žalobce petitum žalobní určiti přesnou summou. A tomuto názoru postklassické doby dostalo se konečně sankce v právu Justiniánském známým ustanovením o condictio ex lege v tit. D. XIII., 2 a o condictio generalis v l. 9 pr. — § 3, D. 12, 1, kde úryvek z Ulpianovy knihy XXVI. ad Edictum byl tomuto novému názoru pronikavými interpolacemi přizpůsoben.

Tím se stalo, že condictio, vyšedši z velmi skrovných počátků, vyspěla v posledním stadiu svého vývoje v jakousi vše zahrnující žalobu obligační, kterou konečně definuje se actio in personam vůbec: „Actionum genera sunt duo, in rem, quae dicitur vindicatio, et in personam, quae condictio appellatur“.[79])

Dedukce o právní nepřetržitosti ústavních práv a svobod stavů českých.

Podává *Dr. Bohumil Baxa.*

V létech čtyřicátých minulého století pozorujeme na sněmu království Českého pojednou čilejší život. Lze to zříti jak v počtu schůzí sněmovních, tak i v průběhu a obsahu samotného sněmování. Kdežto v prvních čtyřech desítiletích minulého století konaly se do roka pravidelně jen dvě schůze sněmovní: sněm postulátový a sněmovní schůze v užším či pravém smyslu zvaná také schůzí stavovskou,[1]) od tohoto období počet schůzí sněmovních se množí. A kdežto dále schůze sněmovní vykazují až dosud obsah skrovný, nyní činnost jejich se rozšiřuje. Stavové rozpomínají se pojednou, že jsou zákonnými zástupci království, ujímají se práv země a snaží

---

[79]) L. 25 pr. D. 44, 7. Mitteis l. c., str. 163 a násl. Právem spatřuje v tom Stintzing, str. 37 „die Verwässerung des Begriffes der Condictio.“

[1]) Kalousek (České státní právo, 2. vyd., str. 521) rozeznává vlastně trojí sněmy: postulátové sněmy (t. j. počáteční a závěrečné schůze) sněmovní schůze (k rokování o výročních a jiných požadavcích královských) a stavovské schůze (k jednání o jiných věcech). Rozeznávání toto nezdá se mi býti správným, a jsem naopak toho náhledu, že mezi schůzemi sněmovními a schůzemi stavovskými nijakého rozdílu není. Skutečně také v protokolech sněmu zemského jest obou výrazů užíváno jako synonym.

se uplatniti svůj vliv oproti vládě. Tím ovšem dochází k rozporům mezi vládou a stavy, při kterých tito snaží se práva svoje nejen uhájiti, nýbrž také zákonný podklad jich (historicky) prokázati.

Důvodů k těmto rozporům jest dosti. Jest to nevyřízená otázka (od r. 1792) organisace zemského výboru (ačkoli důvod, proč vláda odkládala se schválením organisačního plánu, totiž neklidné doby válečné, již déle jednoho čtvrtstoletí pominul), záležitosti domestikálního fondu a kriminálních soudů městských, otázka příspěvku na vojenskou akademii v Novém Městě za Vídní, nevyřizování postulátů, ukládání přirážek k uhražení schodku fondu domestikálního atd.[2]) Avšak jeden z nejzávažnějších důvodů, který přivodil zásadní rozpor mezi vládou a stavy v nazírání na práva zemská a byl podnětem k sepsání výše jmenované dedukce o právní nepřetržitosti ústavních práv a svobod stavů českých, byla otázka obsazování úřadů zemských.

Způsobilost k nejvyšším úřadům královským v zemi byla totiž dle dvor. dekretu z 12. srpna 1791, odst. 29., 30. a dle Obnoveného Zřízení Zemského A. 9. podmíněna usedlostí t. j. způsobilost k těmto úřadům měl jen český inkola, mající statek v deskách zemských zapsaný. Předpisu toho bylo po restauraci skutečně také po delší dobu šetřeno. Avšak v létech třicátých, zejména od nastoupení Ferdinanda V. ozývají se již stesky českých stavů do nezachovávání této podmínky. Z důvodu toho bylo ve sněmovní schůzi dne 19. srpna 1843 k návrhu Josefa Matyáše hraběte Thuna jednohlasně usneseno, žádati krále o to, aby ustanovil, že nejvyšší úřady zemské v království Českém a to, nejv. purkrabí, nejv. zemského hofmistra, nejv. zemského maršálka, nejv. zemského komoří, nejv. zemského sudí a presidenta nad apelacemi jest obsazovati jen usedlými členy starého českého stavu panského. Jen pokud by tu nebylo způsobilých členů stavu panského, lze úřady tyto obsaditi i jinými osobami ze staré šlechty české; avšak tyto pokud nejsou usedlé, nemají míti titul a charakter nejvyššího úředníka zemského.[3])

Ještě dříve, než tato žádost byla vyřízena, dán byl stavům nový důvod k stížnosti. Kabinetním listem z 9. prosince 1843

[2]) Srov. Kalousek n. u. m., str. 534 a násl.

[3]) Srov. o tomto, jakož i o dalších bodech této žádosti můj spis: Inkolát a indigenát v zemích koruny České od r. 1749—1848, Praha 1908, str. 82.

bylo totiž arcivévodu Štěpánovi svěřeno „nejvyšší vedení všech politických úřadů a záležitostí těmto úřadům přiděleným“ v království Českém, „aniž by jemu byl dán nějaký úřední titul.“ Jemu k ruce byl pak k vedení záležitostí stavovských přidán dosavadní vicepresident gubernia Robert starohrabě Salm-Reiferscheid v hodnosti správce úřadu nejvyššího purkrabí. Proti tomuto rozhodnutí navrhoval ve schuzi zemského výboru dne 8. ledna 1844 přísedící Albert hr. Nostitz jako zpravodaj toto ohražení: Zemský výbor nepřijímá ani faktickým uznáním správce úřadu nejv. purkrabí, ani pasivní přítomností při instalaci toto opatření a předloží toto ohražení s náležitým odůvodněním ve zvláštním promemoriu jeho veličenstvu. Návrh ten zůstal však v menšině.[4]) Avšak záležitost tato stala se předmětem dlouhé debaty ve schůzi sněmovní dne 11. březne 1844[5]) a bylo posléze usneseno,[6]) že jmenování

[4]) Hlasovali proň kromě zpravodaje ještě Josef Matyáš hr. Thun a rytíř Bohusch.

[5]) V této schůzi navrhoval kníže Auersperg, aby zemský výbor předložil protokol, v kterém tato záležitost byla projednávána a odhlasována. Tomu se opřel ředitel sněmu, správce úřadu nejv. purkrabí starohr. Salm z důvodu, že prý jest to úřední tajemství. Naproti tomu kníže Lamberg vyslovil se pro návrh kn. Auersperga z důvodu, že stavové nutně prý musí seznati smýšlení přísedících zemského výboru, aby věděli, pokud při nových volbách mohou k nim míti důvěru. Pro to vyslovil se dále Friedrich hrabě Deym, uplatňuje zásadu zodpovědnosti zemského výboru i že tento není svéprávný, nýbrž pouhým mandatářem, jehož povinností jest hájiti práva stavů, zejména v otázkách ústavy se týkajících, nikoli však o nich rozhodovati aneb je dokonce zadávati. K tomu poznamenal ještě kníže Colloredo, že většina zemského výboru nevykonala svoji povinnost. Ředitel sněmu znovu hájil zemský výbor tvrdě, že přísedící zemského výboru, ježto není instrukce pro zemský výbor, jsou povinni vysloviti svoje náhledy dle svého nejlepšího vědomí a svědomí. Při hlasování bylo pak valnou většinou usneseno, že protokoly předložiti není.

[6]) Návrh zemského výboru zněl, aby opatření toto bylo vzato na vědomí. Proti tomu navrhl hrabě Wurmbrand, aby stavové se ohradili proti tomu, že by vzetím na vědomí tohoto opatření uznali je již za shodné s ústavou a za legální. Friedrich hr. Deym navrhoval, aby byl vypraven „k nejvyššímu trůnu“ přípis, ve kterém by byl dán průchod „bolestnému rozporu (Zwiespalt) v citech stavů“ vzniklému z jmenování správce úřadu nejv. purkrabí. Děkan kapitoly sv.-vítské Václavíček tvrdil však, že jeho veličenstvo jest dle Ob. Zř. Zemského, dle Nov. decl. a dvorského dekretu z 12. srpna 1791 oprávněno jmenovati správce. Oproti tomu tvrdil Jos. Mat. hr. Thun, že zákon, dokud jeho veličenstvo výslovně jej neodvolá, zůstává

správce úřadu nejvyššího purkrabí nelze srovnati se zřízením zemským, a že jest na základě toho vypracovati (dle návrhu Jos. Mat. hr. Thuna) k panovníkovi zvláštní adresu. Zemský výbor skutečně adresu tuto vypracoval a předložil ji ve schůzi sněmovní dne 13. března 1844 stavům k přijetí; v ní bylo zároveň obsaženo poděkování za to, že arc. Štěpán byl jmenován zemským chefem a vzato na vědomí, že mezitím starohr. Salm byl jmenován nejvyšším zemským hofmistrem. Adresa tato byla pak v téže schůzi sněmovní skutečně přijata.

Zatím bylo již také rozhodnuto o výše uvedené žádosti stavů usnesené na schůzi sněmovní dne 19. srpna 1843. Gubernium předkládajíc tuto žádost, zdrželo se jakéhokoli posudku. Ve spojené dvorské kanceláři navrhoval sice zemský referent rytíř Höniger, aby o ní slyšány byly jednak gubernium, ježto jest úřadem, stojícím „v záležitostech stavovských mezi stavy a mezi spoj. dvor. kanceláří", jednak úřad fiskální, který „dle svého postavení jest povolán k tomu, aby náležitě zkoumal a posudkem opatřoval nároky stavů zasýlané vládě" (welches nach seiner Stellung von selbst zur ordnungsmässigen Prüfung und Vergutachtung der von den Ständen an die Regierung gestellt werdenden Ansprüche berufen ist), avšak většina navrhla, aby tato žádost stavů byla v celém obsahu zamítnuta. Skutečně také přednesení tohoto úřadu z 29. prosince 1843 obsahovalo návrh na úplné zamítnutí. V důvodech pro to bylo m. j. uváděno, že prý v Ob. Zř. Zemském A. 9. není obsaženo obmezení majestátního práva, a kdyby i takové obmezení bylo obsaženo, nebylo by prý pro jeho veličenstvo na základě juris legis ferendae vyhrazeného v uvozovacím patentu (k O. Z. Z.) z 10. května 1627 nikterak závazno.[7]) K jednohlasnému

zákonem, a stavové mají prý tedy plné právo prositi jeho veličenstvo, aby na tomto zákoně zůstalo. Ohražení jest prý nutné, poněvadž takové provisorní opatření nastalo v osobě tehdejšího státního a konferenčního ministra hr. Kolovrata a z mlčení stavů snadno by mohly býti vyvozovány důsledky pro budoucnost. Toto ohražení nemá však zůstati v protokole, nýbrž má býti vloženo ve zvláštní podání ex diaeta jeho veličenstvu. Předseda sněmu hájil vládu, ježto prý jmenování správce není protiústavní, může-li kdo definitivně jmenovati zem. úředníka, má zajisté právo určiti také jeho zástupce. Návrh Jos. Mat. hr. Thuna byl, jak v textu uvedeno, valnou většinou přijat.

[7]) K žádosti stavů, aby bylo stanoveno, že nikomu nepřísluší již jeho

návrhu státní rady (referentem byl státní rada svob. pán Buol) bylo vydáno dne 30. března 1844 toto nejv. rozhodnutí: „Českým stavům jest připomenouti, že při obsazování zemských úřadů dle O. Z. Z. A. 36. vyhražených stavu panskému vezmu vždy obzvláštní zřetel na členy stavu panského v zemi usedlé, budou-li míti ovšem náležitou způsobilost, pro ostatní body jejich žádosti nenalézám však dostatečného důvodu.“[8])

Resoluce tato byla oznámena stavům ve schůzi sněmovní dne 2. července 1844, avšak jim nepostačila. Bylo tedy valnou většinou usneseno, podati ve smyslu žádosti z 16. srpna 1843 nový rozklad ke králi a doložiti jej výtahem z desiderií. Když pak o dva dny později v sněmovní schůzi dne 4. července 1844 oznámil zemský výbor, že na žádost stavů z 14. března 1844, aby totiž na příště žádný zemský úřad nebyl spravován zástupcem, panovník prohlásil, že jest ochoten vzíti na ni náležitý zřetel, „pokud ovšem stávající okolnosti nebudou nutně vyžadovati jiného opatření,“ ohledně obsazování nejv. zem. úřadů však je odkazuje na nejv. rozhodnutí z 30. března 1844, usneseno podati rozklad i proti tomuto rozhodnutí.[9]) Avšak nové rozhodnutí panovníkovo, z 12. října 1844 nebylo v podstatě ničím jiným, než opakováním resoluce z 30. března 1844. Usnesli se tedy stavové ve schůzi sněmovní dne 17. dubna 1845 vypracovati stížný spis, ve kterém by všechny na ten čas nejnaléhavější žádosti stavů byly obsaženy.[10])

úřadem místo a hlas na sněmu, kdo na sněm uveden není neb k uvedení na sněm není způsobilý, připomenula spoj. dvor. kancelář, že by se nesrovnávalo s důstojností vlády a s pojmem nejv. zem. úředníků, aby právo hlasu jim bylo odňato a dodávala, že jest ostatně nápadno, „že čeští stavové v r. 1790 chtěli, aby nejv. zem. úředníci měli místo a hlas při poradách gubernia, nyní však nechtějí jim totéž dopřáti ani při stavovských shromážděních.“

[8]) Akta státní rady čís. 351 ex 1844 čís. a kr. dom. dvor. a státní archiv.

[9]) Děkan kapitoly sv.-vítské Václavíček a velmistr Beer stavěli se sice proti rozkladu, poukazujíce na výhradu iuris legis ferendae v O. Z. Zemském. Avšak kníže Colloredo poznamenal k tomu, že výhrada uvedená v O. Z. Z. A. 8. prospívá pouze tomu monarchovi, který „dosud korunovační přísahu nevykonal, ježto touto přísahou zajišťuje se zachovávání stávajících privilegií, jak nad to ještě tak se děje nejvyššími reversy každého roku vydávanými.“

[10]) Body této žádosti jsou uvedeny u Kalouska n. u. m., str. 543.

Zároveň bylo usneseno, že tento spis má předložiti zvláštní deputace. Pokud postupu se týče, měla deputace podati králi spis, král pak byl žádán, aby určil zvláštní vyšší orgán, s kterým by stavovská deputace ve společné konferenci podrobnosti sdělila a tímto způsobem k nejvyšší vědomosti přinésti mohla."[11])

Kabinetním listem z 7. května 1845 rozhodl král Ferdinand, že jest ochoten stavovskou deputaci přijati, což nejvyšší kancléř hrabě Inzaghi dopisem z 8. května 1845 sdělil s předsedou deputace Josefem Matyášem hr. Thunem, nejv. komořím království Českého, současně jemu oznamuje, že konference zástupců vlády se stavovskou deputací položena jest na 14. květen 1845.

Toho dne konala se v zasedací síni spojené dvorské kanceláře skutečně stanovená konference,[12]) při které jednotlivé body (celkem devět) byly postupně probírány. Jednání zahájeno přednáškou Jos. Mat. hr. Thuna: O snahách českých stavů zemských. V přednášce této líčí hr. Thun se znalostí, jíž jemu upříti nelze, vývoj a podstatu české ústavy, vykládá m. j. vztah mezi O. Z. Zemským a zemskými privilegii a končí ujištěním, že stavům českým se jedná „pouze o zachování jejich starobylé ústavy od praotců dodnes dochované, nikoli však o nějakou novotu neb rozšíření representativního principu. Stavové nežádají také nijakého úřadního oboru působnosti, oni chtějí jen s láskou a s péčí o všeobecné blaho podporovati vládu v jejím otcovském snažení, chtějí tvořiti svazek, kterým národ pevně s neochvějnou věrností a dětinskou důvěrou lpí na svém králi, chtějí býti pevnou oporou trůnu, i kdyby časové poměry politické kdy přivedly do rozpaků národy Rakouska a otřásly základy dosavadní ústavy, za které zejména blaho a zdar království čím dále tím více může zkvétati. Čeští stavové dovolují si však zároveň také s hrdým citem a přesvědčením vysloviti, že jeho velíčenstvo ráčilo takovémuto snažení a smýšlení svých věrně

[11]) Protokoly sněmu zemského, zemský archiv království Českého.

[12]) Přítomni byli od vlády: nejv. kancléř hr. Inzaghi, dvorský kancléř svob. pán Pillersdorf, vicekancléř Krticka, svob. pán von Jaden, dvorský rada (zemský referent) rytíř Honiger. Od stavů: Jos. Mat. hr. Thun, předseda deputace, velmistr křížov. řádu Jakub Beer, kníže Auersperg, kníže Adolf Schwarzenberg, kn. Hugo Salm, kn. Friedrich Schwarzenberg, hrabě Waldstein, hr. Morzin, hr. Leopold Thun, hr. Friedrich Deym, hr. Adalbert Nostitz, hr. Harrach, rytíř Bohusch a pražský náměstek starosty Keller.

poslušných stavů věnovati nejmilostivější důvěru, když tě jeho veličenstvo ráčilo zachování stavovských práv a výsad nejen při korunovaci slavnostně přislíbiti, nýbrž i každoročně nejvyššími reversy potvrzovati. Vyhovuje-li však toto zachování samotnému nejvyššímu přání jeho veličenstva a zájmu nejvyšší moci státní, budiž dovoleno také stavům, aby pevně trvali na svých právech a výsadách, aby udržovali a hájili svou vážnost před celým královstvím i postavení jim jako zástupcům země příslušející, ježto by jinak jejich ústava musila poklesnouti na pouhý stín, a byla by bezvýsledně ochromena nejpoctivější vůle stavů pro nejvyšší trůn a pro blaho země, i jich mravní energie v okamžiku, kdy chtěli by se osvědčiti jako opora trůnu.“[13])

Na tuto přednášku omezila se dvorská kancelář na odpověď, že ji předloží jeho veličenstvu.

Jako pátý bod bylo jednáno o žádosti stavů, aby místa nejv. zem. úředníků byla propůjčována jen usedlým v zemi. Žádost tuto přednesl kníže Salm a odůvodnil ji snesením sněmovním za krále Vladislava II. z r. 1497. O. Z. Zemským A. 9., 24., 36., 37. a dvorským dekretem z 12. srpna 1791, odst. 29., 30. dodávaje, že nějaký pozdější zákon v této věci stavům znám není. Dvorská kancelář poukazovala k tomu na vydané již resoluce v této záležitosti. Když pak Jos. Mat. hr. Thun novými důvody dokládal žádost stavů, připomenula dvorská kancelář, že důvody tyto předloží opětně jeho veličenstvu, že však se zřetelem k tomu, že již o tom byla nejv. rozhodnutí vydána, musí se zdržeti jakéhokoli bližšího rozboru tohoto předmětu.

Osmým bodem byla žádost stavů, aby přísedící rozmnoženého výboru zemského byli voleni každý třetí rok, přednesená Albertem hr. Nostitzem. K tomu poznamenala dvorská kancelář, že o tomto předmětu bylo již vydáno nejv. rozhodnutí z 27. dubna 1845, dle kterého jest tento předmět spojiti s instrukcí pro zemský výbor, o kterou právě nyní se prý jedná, a zpravila deputaci o obsahu tohoto nejv. rozhodnutí. Deputace žádala však o urychlené vyřízení i aby tato záležitost byla projednávána odděleně od instrukce pro zemský výbor.

[13]) Přednáška tato jest otištěna ve spisu: Der böhmische Landstag im Jahre 1847, Hamburg 1848.

Když konference probrala všechny body,[14]) připomenula ještě dvorská kancelář, že jeho veličenstvo jest velmi ochotno bráti zřetel na každý zájem země a na každé přání stavů, jak svědčí tento způsob projednávání. Právě tak i úřady uznávají prý povinnost, aby vděčně přijímaly všeliké vysvětlivky a vřele podporovaly každou snahu nesoucí se za blahem země. Z toho vyplývá již samo sebou uspokojivé přesvědčení, že nejbezpečnější prostředek k podporování pravého blaha země záleží v upevnění vzájemné důvěry a ve spojení sil k rovnoměrnému spolupůsobení vládních orgánů a stavů. Na to odvětil Jos. Mat. hr. Thun, že „deputace za tento projev musí vysloviti dík stavu a zároveň ujištění, že stavové, kdekoli se jedná o blaho a zdar království Českého, jsou zajisté vždycky ochotni vládu co nejúčinněji podporovati."[15])

O výsledku tohoto jednání se stavovskou deputací podala spojená dvorská kancelář dne 23. května 1845 přednesení panovníkovi. Připojeny jsou: protokol o konferenci a návrhy stavů. Spojená dvor. kancelář předem připomíná, že při konferenci bedlivě se vystříhala toho, aby se pustila se stavovskou deputací do projednávání otázek zásadních neb těch předmětů, o kterých bylo již vydáno nejv. rozhodnutí. „Jen tam," pokračuje doslovně, „kde se zdálo býti užitečným, obdržeti od stavu bližší vysvětlení, neb opraviti klamné předpoklady, pokládal výbor jmenovaný Vaším Veličenstvem za svou povinnost použíti této příležitosti, aby utvrdil u deputovaných přesvědčení, že Vaše Veličenstvo jest ochotno dopřáti každé prosbě, která směřuje k opravdovému blahu země, milostivého zřetele i účinné podpory úřadů."

Pokud prvního bodu se týče, uvádí spoj. dvor. kancelář, že prý stavům jde pouze o zachování jejich staré ústavy a nikoli

---

[14]) Body tyto byly: 1. odůvodnění práv stavovských a žádost stavů o jich zachování, přednesl Jos. Mat. hr. Thun (o snahách českých stavů zemských); viz v textu. 2. zřízení hypoteční banky v království Českém; přednesl kníže Auersperg. 3. nedostatky pozemkových knih a žádost za jich úpravu, přednesl náměstek pražského starosty Keller. 4. škodlivost číslové loterie a žádost za její zrušení, přednesli hr. Harrach a hr. Morzin. 5. viz v textu. 6. otázka přirážek k domestikálnímu fondu, přednesl rytíř Bohusch. 7. správa statků nejvyššího purkrabí, přednesl týž. 8. viz v textu. 9. otázka dobývání kamenného uhlí, přednesl rytíř Bohusch.

[15]) Akta spojené dvorské kanceláře, IV. H. 4., „Böhmen", Fasc. 169., archiv ministerstva vnitra.

o nějakou novotu a dodává: „Ježto stavové o tomto bodu nijaké určité prosby nepodávají, a podstatné momenty výše uvedeného výkladu o stavovské ústavě Čech jsou tytéž, jaké byly od stavů při stavovských desideriích v r. 1790 již předneseny a projednány, račiž Vaše Veličenstvo stavům na tento výklad milostivě prohlásiti, že Vaše Veličenstvo ve své zeměotcovské péči a lásce pro království České věnuje tomuto výkladu nejvyšší pozornost a že každého času pečlivě toho dbá, aby se zachovávala ustanovení Obnoveného Zřízení Zemského o ústavě stavů i nejvyšší rozhodnutí vydaná na desideria jejich i aby dalo slyšeti stavy o důležitých předmětech, jež týkají se blaha země, jakož vůbec Vaše Veličenstvo v důvěře v osvědčení smýšlení stavů vždy pečlivě dbáti bude jejich přání nesoucích se za blahem země.“

Pokud bodu pátého a osmého se týče, nečiní dvor. kancelář návrhu na vydání nového rozhodnutí, nýbrž odkazuje prostě na rozhodnutí již vydaná.

Na toto přednesení vydána byla resoluce datovaná v Schönbrunnu dne 18. července 1845, která v odstavci 4. doslovně praví: „Na přednesení mého nejvyššího komoří v království Českém Josefa Matyáše hr. Thuna zmíněné v prvém bodě protokolu o konferenci prohlašuji, že jsem stavovské výsady a svobody, jak jsou obsaženy v Obnoveném Zřízení Zemském a v následujících na to výnosech Mých v Pánu zesnulých předků, při svých rozhodnutích ve stavovských záležitostech vždycky právě tak v paměti měl a na příště v paměti míti budu, jako i výhradu, s kterou prvotně byly uděleny, výhradu, kteréž Moji předkové při jich potvrzování, právě tak jako já sám, nikdy se nevzdali a kterou i já v plném cítění svých zděděných povinností vládních vždycky v platnosti zachovám. Dle toho má dvorská kancelář prostřednictvím gubernia v Mém jménu české stavy zpraviti . . .“[16])

[16]) Kdo jest navrhovatelem resp. původcem této v pravém slova smyslu ostré resoluce, z aktů zjistiti nelze, ač přece akta v pravidelných případech podávají o všem bezpečné vysvětlení. Že jím nebyla spoj. dvor. kancelář, vlastně nejv. dvorská kancelář, vysvítá z obsahu tohoto přednesení. Akt sám do státní rady s největší pravděpodobností se nedostal, ježto jednak by to bylo ze spisu samého zřejmo, jednak akta státní rady, což pátráním svým negativně jsem zjistiti mohl, o tomto předmětu mlčí. Nejspíše se zdá, že akta o tomto předmětu nejsou úplná, jakož vůbec právě z této doby jsou akta spoj. dvor. kanceláře velmi kusá.

Tento odstavec resoluce vskutku překvapuje jak svým tónem, tak i svým obsahem; překvapuje tím více, poněvadž dle dosavadního průběhu jednání — viz pozn. 16. — bylo lze souditi na zcela jiný (příznivý) způsob vyřízení. Zde vyslovena jest absolutistická zásada par excellence. Výhrada juris legis ferendae vyslovená v uvozovacím patentu k O. Z. Z. z 10. května 1627 a v O. Z. Z. A. 8. vstupuje v netušeném rozsahu do akutního stadia. Nelze přece pochybovati o tom, že tato výhrada, vykládáme-li ji i nejšíře, nemohla se vztahovati na onu část práva veřejného, která O. Z. Zemským upravena nebyla.[17]) Nyní ovšem, dle pojetí výše uvedené resoluce z 18. července 1845 by se zdálo, že veškero právo veřejné v království Českém jest předmětem jednostranné disposice královské a že stavové, jakožto zákonní zástupci země, nejsou držiteli práv stavovských scil. zemských z práva vlastního, nýbrž jen z vůle a z dopuštění absolutního krále. Toto stanovisko resoluce jest však očividně nesprávno, a příčí se celému pobělohorskému vývoji českého státního práva, četným precedencím i platnému stavu právnímu. A jest tedy jen přirozeno, že narazilo u stavů českých, kteří déle několika let se již probudili ze své ztrnulosti a osvědčují nyní plné porozumění pro práva zemská, na rozhodný odpor a vyvolalo veledůležitou akci — dedukci v nadpisu uvedenou.

Tato resoluce z 18. července 1845 v dvorském dekretu z 23. července 1845 čís. 24.923[18]) byla přípisem gubernia z 5. září 1845 čís. 52.157 sdělena se stavy ve schůzi sněmovní dne 9. prosince 1845.[19]) Dříve však touto záležitostí se obíral zemský výbor ve schůzi dne 22. listopadu 1845. Referent přísedící zem. výboru Albert hr. Nostitz vyložil celý právní stav a dospěl k přesvědčení, „že otázka, zda jeho veličenstvo na výroku neobmezené výhrady setrvati a tuto také do té míry rozšířiti chce, že lze výsady a práva pánů stavů i bez jejich svolení a mimo zvláštní zákonná nařízení

[17]) O této výhradě práva zákonodárného literatura jest uvedena v mém spise: K dějinám veřejného práva v zemích koruny České od r. 1790—1848, díl I., str. 2., 3., 4.

[18]) Tento dvorský dekret jest doslova citován ve výše uvedeném spisu Der böhmische Landtag, str. 34—36.

[19]) Před tím v téže schůzi podávala deputace stavovská sněmu zprávu o jednání v konferenci, načež jí byl jednohlasně vysloven dík a souhlas sněmu s jejím počínáním.

fakticky rušiti a měniti, zdá se býti životní otázkou pánů stavů a ústavy a že tedy nutným býti se jeví, předložiti uctivě tuto otázku se zřetelem na její závažnou důležitost jeho veličenstvu k nejmilostivějšímu definitivnímu rozhodnutí." Avšak náhled tento zůstal v menšině[20]) a většina přiklonila se návrhu děkana kapitoly sv.-vítské Václavíčka, který vyvozoval, že výhrada práva zákonodárného vztahuje se také na stavovské výsady a svobody. Ve zmíněné resoluci jest však ujištění j. veličenstva, že vždy bude míti v paměti stavovské výsady a svobody, prý jasné a určité a není prý nikterak obmezeno dodatkem výhrady práva zákonodárného. „Nelze arci za to míti," pokračuje týž doslovně, „že jeho veličenstvo ráčilo k nejvyššímu ujištění bezdůvodně a bezúčelně zároveň připojiti výše uvedenou královskou výhradu, ale odvolání se na tuto nemá zajisté jiného účele, než upozorniti pány stavy na vznik a základ jejich práv a svobod. Neboť, ježto nynější ústava stavovská, jak jest obsažena v O. Z. Zemském, v Deklaratoriích, v Novellách a v následujících na to nejv. reskriptech, nezakládá se nikterak na státní smlouvě uzavřené mezi králem a mezi stavy, nýbrž byla propůjčena bezprostředně od krále z nejvyššího jeho popudu a milosti, plyne z toho, že pramen a základ stavovských výsad a svobod jest pouze královská plná moc." Tato královská plná moc nikterak se prý neobmezuje korunovační přísahou, kterou jeho veličenstvo král zajišťuje stavům držení jejich potvrzených a dobře nabytých privilegií, ježto přísaha tato se skládá dle formule předepsané v O. Z. Zemském a jest tedy prý blíže určována královskou výhradou toto zemské zřízení množiti, měniti a lepšiti. Navrhovatel jest tedy přesvědčen, že toto nejv. rozhodnutí nejen neobsahuje újmu stavovských svobod a práv, nýbrž nejv. jejich ujištění a navrhuje, aby bylo stavy vzato k uspokojivé vědomosti. Návrh tento byl také přijat.[21])

Zpráva zemského výboru předložená o tomto nejv. rozhodnutí stavům ve schůzi sněmovní dne 9. prosince 1845 vyzněla dle návrhu děkana kapitoly sv.-vítské Václavíčka.[22]) Avšak v téže schůzi

---

[20]) Hlasoval proň vedle referenta jen rytíř Bergenthal.

[21]) Hlasovali proň vedle navrhovatele opat Zeidler, pražský starosta Müller a jeho náměstek Keller.

[22]) Zpráva tato jest otištěna v uvedeném spise: Der böhmische Landtag, jako příloha čís. 3.

podal Friedrich hr. Deym návrh široce odůvodněný z hlediska historickoprávního. Návrh tento svědčí o důkladné znalosti a právnické bystrosti navrhovatelově. Zcela správně dovozuje hr. Deym, že nesprávný jest náhled, jakoby souhrn stavovských práv a výsad byl obsažen v O. Z. Zemském. Z čl. A. 22., dále z potvrzení stavovských privilegií z 29. května 1627, z královských reversů a přísah korunovačních plyne prý, že O. Z. Z. nebylo vydáno k tomu účeli, aby vypočítávalo a stanovilo stavovská privilegia, nýbrž aby království opět, jak v uvozovacím patentu se praví, v dobrý řád bylo uvedeno. O. Z. Zemské není prý tedy základ stavovských výsad a svobod, nýbrž snůška zcela různorodých zákonných ustanovení, namnoze soukromoprávní a trestně právní povahy. Prohlášení o výhradě učiněné v nejv. rozhodnutí z 18. července 1845 nejen nemůže prý uspokojovati, nýbrž i předchozí věta ve které jeho veličenstvo prohlašuje, že se chce držeti pouze stavovských výsad a svobod, jak v O. Z. Zemském a ve výnosech jeho předchůdců jsou obsaženy, jest úplný převrat právní půdy, na které se zakládají stavovské výsady a svobody, neboť tato právní půda není prý ani O. Z. Zemské, ani pozdější královské výnosy, nýbrž potvrzení privilegií z 29. května 1627, královské reversy a slova v korunovační **přísaze: „... a stavy při jejich** od N. N. potvrzených a dobře nabytých privilegiích zachovati." „Jaký konečný cíl," praví hr. Deym doslovně, „měla by ostatně míti tato věta v korunovační přísaze a připověď v každoročních reversech: že svolení stavů má býti bez újmy jich práv, výsad a obyčejů, kdyby vysoký udílec těchto připovědí nebyl jimi vázán; kam by to pak přišlo se svatostí přísahy, s mravností společnosti? a není pak ani nemožno dle toho míti za to, že takovéto slavnostní akty lze nějakou výhradou již předem učiniti bezúčinnými." Ve formuli korunovační přísahy není ostatně ani zmínky o zřízení zemském. Na základě toho všeho dospívá hr. Deym k závěru, že výhrada vyslovená ve výše uvedeném rozhodnutí znamená skutečnou újmu stavovských práv a navrhuje tedy, aby byla zvolena trojčlenná komise stavovská, jež přibravši kancelářského ředitele (Falka) předložila by svoje návrhy stavovskému shromáždění.[23])

---

[23]) Řeč tato jest otištěna v uvedeném spise Der böhmische Landtag, jako příloha čís. 4.

Sněm království Českého usnesl se po dlouhé debatě:[24]) 1. většinou hlasů (47 proti 18) na tom, že nejv. rozhodnutí z 18. července 1845 resp. výhradu v něm obsaženou není vzíti prostě na vědomí, nýbrž že jest v té věci učiniti další opatření; 2. jednohlasně na tom, že není podati ihned rozklad, nýbrž že předcházeti má náležité šetření; 3. většinou hlasů, že jest zvoliti trojčlennou komisi stavovskou, kteréž nesmí býti dána nijaká určitá lhůta k podání její zprávy.[25]) Do komise zvoleni: Friedrich hr. Deym, Jan hr. Lažanský a Jan ryt. Neuberg. Ve schůzi sněmovní dne 9. května 1846 byla pak tato komise doplněna na pět členů a zvoleni ještě: Karel kníže Auersperg a Ervín hr. Nostitz.

Komise tato vypracovala skutečně spis zvaný: dedukce o právní nepřetržitosti ústavních práv a svobod stavů českých z 18. února 1847. Ve zprávě, kterou současně podává stavům, připomíná komise, že při důležitosti tohoto předmětu, který zavírá v sobě životní otázku integrity a působnosti stavů, pokládala za svoji povinnost, „pustiti se do dedukce o podstatě stavovské ústavy a jejích výsad i o stávajících zárukách jejích, při této dedukci vycházeti však pouze z všeobecného hlediska, ježto se nyní jedná jen o všeobecnou státoprávní zásadu stavovských práv a svobod.“ Dedukce sama vysvětluje stavovskou ústavu od prvopočátku na základě právních pramenů a praví výslovně: „Především jest na jevu, že, pokud sahají historické prameny, zemské listiny a zákony, v Čechách byla nepřetržitě až po dnešní den obmezená monarchie se stavovskou ústavou, a rovněž, že stavovské prerogativy byly na sněmích vykonávány a dosud se vykonávají usedlými obyvateli v platném zastoupení celé země, kteréžto prerogativy zakládají se na těchto třech hlavních oprávněních, totiž:

1. na právu voliti krále, a to nyní po vymření mužského a ženského potomstva vládnoucího domu, kterýmžto právem obzvláště se zakládá trvající stabilita stavů,

2. na právu povolovati, vypisovati a vybírati daně, konečně

3. na právu spolupůsobiti při zemském zákonodárství a při správě království.

---

[24]) Návrhu tomuto odporoval zejména děkan kapitoly sv.-vítské Václavíček, opakuje svůj návrh podaný a také přijatý ve zmíněné schůzi zemského výboru dne 22. listopadu 1845 i s důvody tam přednesenými.

[25]) Protokoly sněmu zemského.

Na těchto základních formách státu spočívají jak práva monarchova, tak i práva zemských obyvatelů, pročež jednostranná jejich změna není, jak také státní právo učí, myslitelna." Práva a svobody stavů nelze prý pojímati v tom smyslu, jako by byla propůjčena pouze dotčené osobě neb korporaci k její soukromé potřebě a jako by tedy bylo lze je subsumovati pod pojem privilegia v užším smyslu, „nýbrž tyto akty jest spíše považovati za pravé státní akty se stavy vždycky smluvené, které ve svém souhrnu upravují státní právo království".

Ústava tato byla v podstatě zachována i O. Z. Zemským, což prý již sám název „Obnovené Zřízení" podává. Zejména však stavovská práva a výsady nedoznaly celkem újmy, což plyne z čl. A. 22. a z majestátu z 29. května 1627. Zemské Zřízení není tedy vlastním základem stavovských výsad a svobod; podklad těchto výsad a svobod tvoří spíše základní zákony a majestáty a vlastně samy výsady a svobody. Z toho důvodu nemůže se také výhrada práva zákonodárného vztahovati na stavovské výsady, ježto sám Ferdinand II. je z dosahu O. Z. Zemského vyňal. Majestátem krále Ferdinanda II. z 29. května 1627 stávají se tyto výsady a svobody nabytým právem, kteréž, jakož i každé ústavní právo může býti změněno jen ústavním způsobem, t. j. se svolením stavů, jak to ostatně i dvorský dekret z 12. srpna 1791 uznal. Korunovační přísahy a reversy královské na povolování daní od stavů jsou záruky těchto výsad. K zárukám takovýmto řaditi sluší i čl. 13. německé Bundesakty z 18. června 1815 a čl. 54., 55., 56. vídenské závěrečné akty z 15. května 1820, dle kterých stavovské ústavy jsou postaveny pod ochranu spolkového shromáždění.

„Nemohou tedy," končí tato dedukce, „stavové Čech, po tolika důkazech neochvějné věrnosti a příchylnosti v těžké často době, oddati se skutečné obavě, že by to byla nejvyšší vůle jejich krále, ztenčiti a obmeziti jim ústavu od jich praotců založenou, a to tím méně, ježto každá ústava zemská musí státoprávně tak dlouho trvati, pokud ústavním způsobem, t. j. se svolením zástupců země oprávněných k udržování neb k dobrovolné změně, změněna není. Stavové jsou však také povinni v platnosti zachovávati ústavu a s ní také práva království z toho plynoucí, ježto jen ústava a tato práva jsou zákonnou cestou, jakou stavové společně se svým králem jsou s to, aby dle okolností a dle sku-

tečných potřeb radili se o zdaru země a jej podporovali, a ježto nejedná se o hájení výsad privilegovaných stavů, nýbrž o to, aby zajištěno bylo jediné stávající ústavní zastoupení země. Trvají-li stavové na tomto stanovisku a mají-li neustále v paměti svoje právo, jakož i svoji povinnost, jest opravdu třeba jen vřelé úcty k jich povolání jako zástupců země a pevné vůle lpěti na ústavě a na svých právech, aby vydobyli stavovskému tělesu skutečné politické váhy. Práva a svobody království jsou ústavní, jsou tedy ústavními i povinnost i prostředky je zastávati a hájiti. Stavové mají právo rozkladu v cestě písemné neb prostředkem deputace, oni mohou zachování svých práv opírati odvoláváním se na královské slovo zaručené korunovační přísahou a každoročními reversy, mohou konečně při jednání sněmovním svá práva tím mocněji hájiti a skutečně uplatňovati, ježto v jejich ruce leží právo povolovati berně a mohou nad to dovolávati se ochrany shromáždění zemského zaručené německou Bundesaktou a vídeňskou závěreční aktou. Avšak bolestno by bylo, kdyby stavové v neochvějné věrnosti jejich a země k dědičnému domu císařskému neměli zároveň vezdy záruky pro neporušitelnost jich dobře nabytých a přísahami stvrzených práv; dvojnásob bolestno bylo by však, kdyby nevyhnutelnou se stala nutnost, aby musili i jen jednoho z vypočtených zde prostředků dle povinnosti užiti. Avšak stavové Čech mohou zajisté pevně důvěřovati svému spravedlivému králi a mohou tak tím spíše, ježto zamýšlejí jen ruku v ruce s vládou podporovati blaho a zdar země, tedy to nejvyšší, co otcovskému srdci jejich krále jest tak blízko.“.[26])

Přistoupíme-li nyní k rozboru této dedukce, pozorujeme, že prvků státoprávních obsahuje poskrovnu. Jak pohlížela dedukce na státoprávní poměr království resp. koruny České k celkové monarchii, vyčísti nelze. Rovněž chybí jakýkoli údaj, z kterého bychom mohli usuzovati, jak pohlížela komise na poměr království k ostatním přivtěleným zemím koruny České. Ba výraz ,,koruna Česká“ se zde ani nevyskytuje. Ovšem na druhé straně mluví dedukce jen o králi českém, jakožto (nejvyšším) panovníku v království, což tím zřejměji vystupuje na jevo, ježto se na jiném

[26]) Dedukce tato zároveň s výše uvedenou zprávou komise otištěny jsou v uvedeném spise: Der böhmische Landtag, jako příloha čís. 5. (zpráva) a čís. 6. (dedukce).

místě mluví o „dědičném domu císařském". Konečně i to jest těžko vyčísti, jak pojímala komise státoprávní ráz království Českého, zda pokládala je za samostatný státní útvar čili nic. Otázce této sluší však spíše přisvědčiti, ježto se v dedukci mluví o státním právu království a konečně časté zmínky o korunovaci nasvědčují tomu, že království České jest pojímáno jako samostatný státní útvar.

Hlavní, vlastně takřka výhradná, péče jest věnována oboru ústavnímu. V tom směru sluší svědectví vydati pravdě, že právnické vývody zde obsažené jsou naskrze správné. Otázka výhrady práva zákonodárného jest řešena s právnickou bystrostí a rovněž i duvody, přiváděné ve prospěch náhledu stavů jsou vesměs voleny dobře. Odůvodnění stavovských práv děje se tónem klidným, a pusobí vnitřní silou důvodů naprosto přesvědčivě. Totéž lze říci i o obou přednesech dvou členu této pětičlenné komise.[27] Vším právem lze tedy říci, že dedukce o právní nepřetržitosti ústavních práv a svobod českých stavu jest velmi duležitým dokumentem českého státního práva doby předbřeznové.

Výše uvedená pětičlenná stavovská komise zaslala svuj elaborát zemskému výboru k dalšímu řízení. Předseda zem. výboru nejv. zem. hofmistr starohrabě Salm pověřil jednoho přísedícího z duchovního stavu vypracováním posudku o této dedukci. Tento přísedící probral velmi dukladně dedukci a rozdělil svuj posudek ve tři části.

V prvé části obírá se otázkou, lze-li proti nejv. rozhodnutí z 18. července 1845, pokud vztahuje se na stavovské výsady a svobody, něco namítati. Odpověď zní, že nikoli, ježto král Ferdinand II., když království České in forma universitatis proti němu povstalo, vydal prý O. Z. Zemské a tím vytvořil nové české státní právo, kterým předešlá zemská zařízení, pokud vztahují se na státní právo, jsou zrušena. Toto O. Z. Zemské zůstává potud základním zákonem Čech, pokud král důsledkem výhrady práva zákonodárného je nezmění. O. Z. Zemské jest prý však také základem stavovské ústavy, stavovských výsad, práv a svobod, neboť majestátem z 29. května 1627 byla potvrzena jen ta sta-

[27]) Oba tyto přednesy (jeden z nich od Friedricha hr. Deyma) jsou otištěny v uvedené knize: Der böhmische Landtag, jako příloha čís. 7. a 7½.

vovská práva a jen potud, která a pokud se nepříčí O. Z. Zemskému. Poněvadž pak nejv. rozhodnutí z 18. července 1845 uznává všechny stavovské výsady a svobody, které jsou obsaženy v O. Z. Zemském a v pozdějších výnosech předků nynějšího panovníka, nelze ničeho proti tomu namítati.

V části druhé rozebírá otázku, zda výhrada práva zákonodárného vztahuje se také na stavovské výsady, práva a svobody. I k této otázce přisvědčuje referent zcela rozhodně a to z těchto důvodů. O. Z. Zemské rozpadá se prý na dvě části: na jus publicum a na jus privatum. Jus publicum obsahuje však právě stavovskou ústavu, organisaci stavů, jich působnost, jich práva a výsady. Výhrada práva zákonodárného vztahuje se prý na veškeren obsah O. Z. Zemského, z něhož ani stavovské výsady a svobody vyloučeny nejsou. Naproti tomu ustanovení O. Z. Z. A. 22. nemůže prý míti jiného smyslu, než že si Ferdinand II. vyhradil stavům vedle práv a svobod již O. Z. Zemským propůjčených ještě další práva a svobody, zejména pokud se týkají zcizování statků, uděliti. Majestát z 29. května 1627 nikterak neruší výhradu práva zákonodárného, ježto potvrzení výsad a svobod stavovských uděleno jest s resolutivní výjimkou t. j. pokud tyto neodporují O. Z. Zemskému. Toto O. Z. Zemské jest tedy nejzazší hranicí stavovských práv a svobod. Historická zkušenost také prý učí, že potomní králové této výhrady práva zákonodárného užívali hojnou měrou na př.: zrušení úřadu purkrabí karlštejnského, úřadu nejvyššího kancléře českého, úřadu nejv. mincmistra, zrušení král. českého místodržitelstva a ustavení král. representace a komory a pod. Tato výhrada práva zákonodárného neruší se však ani korunovační přísahou již vykonanou, neboť přísaha tato jest předepsána a obsažena v O. Z. Zemském a není tedy v nijakém odporu s výhradou.

Ve třetí části řeší se konečně otázka, zda-li připomenutí této výhrady, obsažené ve výše citovaném nejv. rozhodnutí může býti pro stavy nějak znepokojivé. Tuto otázku zodpovídá referent záporně. Jeho veličenstvo nepomýšlí prý nikterak na to dobře nabyté výsady, práva a svobody nějak obmeziti neb zkrátiti, což nejlépe dosvědčuje jeho ujištění, že má v paměti stavovské výsady a svobody a i na příště v paměti míti chce. Dodatek obsahující výhradu, nemusí prý stavy nikterak znepokojovati, ježto nezna-

mená prý nic jiného, než že jeho veličenstvo, když stavové v nejnovější době podali četné remonstrace proti nejvyšším rozhodnutím a posléze i zvláštní deputaci na ochranu svých výsad a svobod k nejv. dvoru vyslali, pokládalo za přiměřeno, aby také svoje majestátní právo královské výhrady na paměť uvedlo.

Z těchto duvodů staví se tedy referent proti elaborátu stavovské komise a navrhuje stavum, aby elaborát tento neschválili, nýbrž naopak se usnesli, že tuto záležitost, „ježto zde není ani skutečné újmy stavovských výsad a práv, ani úmysl k tomu předpokáldati nelze, jest vzíti pouze na vědomí".

Návrh tento byl ve schůzi zemského výboru dne 22. března 1847 dirimujícím hlasem předsedy, nejv. zem. hofmistra starohr. Salma také přijat[28]),[29]) a podle toho také podána zpráva sněmu. Avšak stavové ve schůzi sněmovní konané dne 3. května 1847 a ve schůzi následující usnesli se po dlouhé debatě hlasovati pouze o konečných návrzích komise stavovské, přihlížeti ke zprávě zemského výboru, jako by jí vubec nebylo a vypracovati v otázce výhrady zvláštní adresu králi. Komisi bylo za její píli a za vypracování dedukce poděkováno a do protokolu bylo prohlášeno, že stavové jsou úplně přesvědčeni o právech svých a země i o váze těchto práv a že se ohražují proti jakékoli jich změně bez svého

[28]) Pro návrh referenta z duchovního stavu hlasovali: druhý přísedící duch. stavu a oba přísedící stavu městského; proti návrhu hlasovali s odůvodněním, že nepokládají zemský výbor za příslušný, aby tímto předmětem se obíral, oba přísedící stavu panského a oba přísedící stavu rytířského. Dotčená zpráva zemského výboru jest otištěna v uvedeném spisu: Der böhmische Landtag, jako příl. čís. 8.

[29]) Nesrovnalost v poměru jednotlivých lavic stavovských (a v poměru hlasů) na zemském sněmu a v zemském výboru bije přímo do očí. Kdežto na sněmu zemském stav panský měl absolutní většinu všech hlasů a stav městský dohromady hlas jeden (a teprve od r. 1845 hlasy čtyři, t. j. virilní hlasy čtyř zástupců města Prahy), má v zemském výboru každý stav po dvou přísedících. Na sklonku ústav stavovských byl pak politický stav ten, že stav duchovní se stavem městským tvořily stranu vládní, kdežto převážná většina stavu panského se skrovně zastoupeným stavem rytířským tvořily stranu oposiční. Ježto pak dále v zemském výboru přidával se předseda ke straně vládní, byl zemský výbor tehdy vlastně institucí vládní. Tím lze si také vysvětliti rozpory tehdejší mezi sněmem a zemským výborem, i proč sněm tak často zavrhoval usnesení zemského výboru, resp. (v tomto případě) přes ně přešel, jakoby ho tu nebylo.

svolení. K sepsání adresy zvolena trojčlenná komise (navrhovatel rytíř Bergenthal, Albert hr. Nostitz a Leopold hr. Thun), dále pak nařízeno dáti sepsanou dedukci litografovati a členům sněmu dosud uvedeným rozdati.

Nová (trojčlenná) komise stavovská předložila již dne 11. květ. 1847 schůzi sněmovní vypracovanou adresu. Adresa tato není v podstatě ničím jiným než opakováním dedukce, odvolává se rovněž m. j. na záruky dané německou Bundesaktou a vídeňskou závěreční aktou a končí touto prosbou: „Račiž V. V. přijati toto nejuctivější vylíčení českých stavovských poměrů ústavních s obvyklou nejvyšší přízní a milostí. Opírajíce se o to, dovolují si nyní věrní stavové s úplným uspokojením a s plnou důvěrou vysloviti, že V. V. neráčilo zamýšleti výhradu dotčenou v nejv. rozhodnutí z 18. července 1845 uvésti ve spojení se stavovskými výsadami a právy. O tom přesvědčeni a prosti jakékoli obavy, budou věrní stavové také vždy ochotni spolupůsobiti s tím neunavnější horlivostí pro blaho své vlasti, ježto toto blaho jest to nejvyšší, co jest otcovskému srdci V. Veličenstva tak blízko, a budou při tomto spolupůsobení vždy osvědčovati svoji neochvějnou věrnost a příchylnost V. Veličenstvu a nejvyššímu domu císařskému. V tomto osvědčování nalézají také vždycky svůj první cíl, svoji nejvyšší pýchu a svoje nejkrásnější určení."

Tato adresa byla také ve výše uvedené schůzi sněmovní od stavů v plném znění přijata a králi zaslána. Král Ferdinand zaslal s vlastnoručním listem daným v Schönbrunnu dne 26. června 1847[30]) tuto adresu nejv. kancléři hr. Inzaghimu s vyzváním, aby

[30]) Vlastnoruční list tento zní: „Im Anschluße übermittle Ich Ihnen eine Mir von dem Oberstlandeshofmeister Gr. Salm vorgelegte Vorstellung der böhmischen Stände, welche den in Meiner Entschließung vom 18. Juli 1845 ausgedrückten Vorbehalt zum Gegenstande hat.

Die vereinte Hofkanzlei hat diese Vorstellung einer reiflichen Prüfung zu unterziehen, dabei aber nicht bloß die von den böhmischen Ständen am Schluße der Landtagsschrift ausgesprochene Verwahrung ihrer Rechte im Allgemeinen in das Auge zu fassen, sondern auch die von ihnen S. 10 der Landtagsschrift in Anspruch genommenen speciellen Rechte bezüglich der Verwilligung, Ausschreibung und Einhebung der Steuer, dann bezüglich der Mitwirkung bei der Landesgesetzgebung und Verwaltung des Königreiches in Rücksicht der urkundlichen Grundlage (podtrženo v originálu), als der Ausdehnung dieser angesprochenen Rechte

spojená dvorská kancelář důkladně ji prozkoumala a při tom neobracela zřetel jen na ohražení vyslovené stavy ohledně jejich práv všeobecně, nýbrž přihlédla také k jejich speciálnímu právu povolovati berně i k jejich spolupůsobení při zemském zákonodárství a zemské správě a to i pokud se týče i listinného podkladu i rozsahu jejich. Tento úřad má také navrhnouti prohlášení, kterým by tato práva, jichž neobmezená platnost by učinila nemožným vládnouti v monarchii složené z tak mnohých provincií, byla uvedena v takové meze, aby jednak moc monarchova nebyla podlomena, jednak však aby stavům bylo ponecháno dosti pole k jich činnosti. Současně má však spojená dvorská kancelář dáti zjistiti, jakou většinou výše uvedená adresa byla přijata a podati dobré zdání o tom, zda by se neodporučovalo, aby stavové se sněmovními spisy předkládali také protokoly o hlasování.

Na základě tohoto vlastnoručního listu vydán byl dne 2. července 1847 dekret dvorské kanceláře svědčící chefovi zemskému arcivévodovi Štěpánovi toho znění, aby zjistil majoritu a podal dobré zdání, nebylo-li by radno vydati předpis, že na příště zároveň se spisy sněmovními jest předkládati protokoly o stavovském hlasování. Totéž dobré zdání má arcivévoda Štěpán vyžádati si také od nejv. zem. hofmistra, starohraběte Salma.

Arcivévoda Štěpán vyzval skutečně přípisem z 15. července

---

gründlich zu beleuchten und Mir die Erklärung vorzuschlagen, durch welche diese Rechte, bei deren unbeschränkter Geltung das Regieren Meiner aus so vielen Provinzen bestehenden Monarchie unmöglich würde, in solche Schranken zurückzuführen wären, daß die Kraft des Monarchen einerseits nicht gelähmt, andererseits aber auch den Ständen Spielraum gelassen werde, ihre Thätigkeit zum wohlverstandenen Nutzen des Landes, dem sie angehören, zu entwickeln.

Da übrigens der Beschluß der Stände in diesem Falle durch Stimmenmehrheit gefaßt wurde, so hat sich die vereinte Hofkanzlei zugleich von dem aus der Eingabe selbst nicht erhellenden Bestande der Majorität die nähere Ueberzeugung zu verschaffen und Sorge zu tragen, daß künftig immer die legale Nachweisung des Ergebnisses der ständischen Abstimmungen beigebracht werde. Ob das angemessenste Mittel hiezu nicht die Vorschrift wäre, daß nebst den Landtagschriften auch die Protokolle der ständischen Berathung, deren Resultat die Landtagsschrift war, vorgelegt werden, darüber hat Mir die vereinte Hofkanzlei das wohlerwogene Gutachten zu erstatten." Ferdinand. Akta spojené dvorské kanceláře IV., H. 3., Böhmen, Landtag, Fasc. 162., archiv ministerstva vnitra.

1847 čís. 5901 starohraběte Salma k podání žádané zprávy a Salm oznámil ve zprávě z 29. července 1847 v podstatě toto: Přítomno bylo celkem 91 hlasující; z těch hlasovalo 50 pro adresu, 41 proti; předseda není započítán. Ty, kteří hlasovali s menšinou, uvádí starohr. Salm jmény. Ovšem mnoho z těch, kteří hlasovali s menšinou, jest podepsáno na adrese, naproti tomu zase mnozí z většiny na adrese chybí. Důvod toho jest ten, že bylo po několika debatách usneseno (ač nějakého předpisu o tom vůbec není), že pro podání zasýlané od stavovského tělesa přímo jeho veličenstvu jest důstojnější, je-li podepsáno nikoli od některých ve jménu všech, nýbrž ode všech. Usnesení většiny platí za usnesení celého stavovského tělesa, a není prý tedy přiměřeno, jestliže ti, kteří hlasovali odlišně, se podpisu vymykají. Jejich podpis neznamená prý souhlas s obsahem spisu, nýbrž jen potvrzení, že tento spis jest skutečně usnesení stavů. Okolnost, že některí, kdož byli při úradě, podepsáni nejsou, vysvětluje se tím, že v době, kdy spis tento se vyhotovoval, buď odcestovali, aneb nebyli přítomni. Starohr. Salm není pro vydání předpisu, aby spolu se sněmovními spisy[31]) byly zároveň předkládány také protokoly o hlasování. Rovněž prý není vydati zvláštní předpisy, týkající se podepisování spisů vycházejících ze stavovských shromáždění, nýbrž to jest ponechati libovolnému usnášení se stavů.

Zároveň s touto zprávou zasýlá arcivévoda Štěpán svou vlastní zprávu danou v Praze, dne 7. srpna 1847. Připojuje se úplně k náhledu starohr. Salma a podává vlastní obšírný posudek. Poměry českých stavů vytvářely se prý spletitě a nemile, takže by neškodilo, kdyby vláda poněkud rázněji promluvila. Ovšem nebylo by prý radno jíti příliš daleko, avšak není prý stavům při jejich rozkladech, prosbách neb protestacích nikterak povolovati. Nejsprávnější cesta prý jest, aby většina byla odkázána ve své meze a tím aby bylo dodáno četné menšině odvahy. Rovněž prý jest stavy vyzvati, aby potřebnou sumu na soudy kriminální po-

---

[31]) Nejv. zem. hofmistr, starohr. Salm poznamenává při tom, že se zde nemůže jednati o sněmovní spisy ve vlastním smyslu (Landtagsschriften), ježto tyto se odevzdávají královským komisařům, nýbrž o spisy, vycházející ze stavovských shromáždění (Diätalschriften). (Prvý druh spisů byl totiž vyřízením sněmu postulátového, druhý druh pak ostatních schůzí sněmovních či stavovských neboli stavovských shromáždění; pozn. spis.)

volili, ježto prý takováto renitence by mohla míti velmi špatné následky.[32]) Jestliže tedy jeho veličenstvo vysloví pevnou důvěru, že čeští stavové uznají svoje pravé postavení a že stále se budou snažiti o to, aby zachovali a posílili důvěru povinnou svému králi, nelze pochybovati, že většina stavovského shromáždění se ochotně podrobí, zejména když by stavům byla ponechána volnost, aby předložili jeho veličenstvu po zralé úvaze usnešené návrhy ve příčině lepší organisace kriminálních soudů a jinakého rozvržení útraty na poplatníky Čech. Při tom by arci mohlo býti nařízeno úřadům, aby stavům všechny pomůcky, jichž tito při svých návrzích budou potřebovati, bez závady připravili a oznámili.

Otázku berniční není uváděti ve spojení s výhradou. Nejvyšší rozhodnutí o výhradě mělo by krátce a stručně zníti, že jeho veličenstvo bere stavovskou dedukci na vědomí, a ačkoli dle zcela správného náhledu menšiny nebylo zde nijakého důvodu, spatřovati v nejv. rozhodnutích nějaké ohrožení stavovských práv, přece na druhé straně jeho veličenstvo vědomo svých královských práv a povinností dovede tyto sobě vždy zachovati. Kdyby tyto nejvyšší pokyny zůstaly bez účinku, zbýval by druhý, dosud nepoužitý prostředek, obrátiti se totiž na vůdce oposice, zapověditi jim návštěvu sněmů, po případě uvaliti na ně vyšetřování. Kdyby pak ani tato cesta nepomohla, nezbylo by nic jiného, než stavy tak dlouho nesvolávati, dokud oni nenastoupí jiný směr. Zvrácení zemského zřízení a rozpuštění českých stavů navždy není prý radno, byl by to příliš ostrý prostředek nehledíc ani k tomu, že

---

[32]) Část tato ze zprávy arc. Štěpána zní doslovně: „Die Verhältnisse der böhmischen Stände haben sich unliebsam verwickelt, und eine energische Sprache von Seite der Regierung wird hier gefühltes Bedürfnis sein, während nach meiner Ueberzeugung andererseits dermalen schon zu weit zu gehen nicht rathsam wäre, da bisher die Regierung in Böhmen noch keines der vielen ihr zu Gebote stehenden schärferen Mittel angewendet hat; will man jedoch itzt eine kräftige Sprache führen, muß man, glaube ich, auch fest entschloßen sein bei Vorstellungen, Bitten, Protestationen oder gar Renitenzen keineswegs nachzugeben. Mir scheint der Weg, den die Regierung hier einschlagen könnte, vorerst die Majorität der Stände wegen des Vorbehaltes in ihre Gränzen zurückzuweisen und der ehrenwerthen und zahlreichen Minorität schon dadurch für die Zukunft Muth zu machen. Ferner müßten die Stände aufgefordert werden, inbetreff der Kriminalgerichtspflege die Summe zu votiren, die S. M. von ihnen begehrt, da eine derartige Renitenz sehr üble Folgen haben könnte . . .“

by to u ostatních stavů Rakouska vzbudilo velký rozruch, čehož zajisté za dnešních poměrů jest radno se vyvarovati.[33]) Kdyby však tento návrh neměl býti schválen, aneb dospělo-li by se přesvědčení, že tento návrh jest příliš mírný, přikládá arc. Štěpán návrh nejv. rozhodnutí[34]) dodávaje, že vydání tohoto rozhodnutí

[33]) Tento návrh zní doslovně: „. . . . so bliebe das zweite noch nicht angewandte Mittel, sich an die Oppositions-Chefs zu halten, ihnen allenfalls den Besuch der Landtäge zu verbieten, und die Graviertesten sogar einer Untersuchung zu unterziehen, worauf vielleicht in der allerhöchsten Entschließung als Warnung hingedeutet werden könnte. Würde auch dieses Mittel wider Erwarten fruchtlos bleiben, so hätten S. M. den Ausweg, die Ständeversammlungen auseinandergehen und die Stände überhaupt so lange nicht zusammenberufen zu lassen, so lange sie nicht eine andere zweckmäßige Richtung einschlagen.

Die über den Haufen Werfung der Landesordnung, die Auflösung der böhmischen Stände für alle Zukunft schiene Mir, namentlich in den jetzigen Zeitverhältnissen durchaus nicht angezeigt, es wäre ein allzuscharfes Mittel gegen eine noch leicht zu heilende Krankheit, es hieße die Söhne der jetzigen Stände für etwas strafen, wovon ihre Väter zwar privative, doch aber nie von S. M. offiziell gewarnt und wenn Ich Mich so ausdrücken darf, zur Rechtfertigung gezogen wurden. Dazu müßte man die ungemeine Aufregung schlagen, die dadurch bei den übrigen Ständen Oesterreichs hervorgerufen würde, was man bei den jetzigen Zeitverhältnissen gewiß gern vermeiden wird . . . .“

[34]) Návrh resoluce podaný arc. Štěpánem zní takto: „Die Eingaben Meiner Böhmischen Stände sowohl aus der am 3. Mai eröffneten ständischen Versammlung in Betreff der Verfassungsrechte, als auch der Landtagssitzung vom 29. Mai als Erwiderung auf Meine Postulate haben Mein Befremden erregt.

Weder den Inhalt jener Schriften, noch die denselben zu Grunde liegenden Tendenzen, wie sie sich in den Verhandlungen der ständischen Versammlung und des Landtags ausgesprochen haben, kann Ich billigen, im Gegentheile wären selbe geeignet, Mich zum Gebrauche Meines landesordnungsmäßigen königlichen Vorbehaltes in voller Ausdehnung zu bewegen und den zu besorgenden üblen Folgen durch Constitutiones regias zu begegnen.

In Berücksichtigung jedoch, daß eine zahlreiche Minorität den unangemessenen Beschlüßen des ständischen Körpers nicht beigetreten ist, welcher Minorität Ich hiemit Mein allerhöchstes Wohlgefallen zu erkennen gebe, will Ich mit königlicher Langmuth den Ständen Gelegenheit geben, jenen Weg pflichtmäßigen Mitwirkens zur Vollziehung Meiner väterlichen Absichten für Mein Land und sie selbst wieder zu betreten, auf welchem sie in früheren Zeiten gewandelt.

Ich befehle daher, daß der Landtag zusammenberufen werde, um über Mein, ohnehin an Meine landesfürstlichen Landtagskommissäre ergehendes

zdá se jemu jen na ten případ odůvodněno, kdyby vyšší ohledy státní činily nutným chopiti se prostředku vážnějších na místo

---

allerhöchste Reskript über die Landtagsschrift vom 29. Mai (t. j. odepření požadavku 50.000 zl. z postulované sumy se strany stavů. Požadavek tento činil asi tolik, kolik měl erár přispívati na kriminální soudy; pozn. spis. Viz k tomu Kalousek n. u. m., str. 547) und den, in Folge dessen Mir unverzögert vorzulegenden Entwurf des Landtagsschlußes, die Berathung zu pflegen.

Diese Landtagssitzung hat jedenfalls in pleno statt zu finden und mit Umgang von allem etwa entgegenstehenden Ceremoniell zum Schluße geführt zu werden, sie hat mit dem Vortrage dieser Meiner gegenwärtigen allerhöchsten Entschließung zu beginnen, welche jedoch keinen Gegenstand einer besonderen Besprechung und Schlußfassung zu bilden hat, sondern nachdem Meine Stände selbe vernommen haben werden, unverweilt zur Berathung Meines Reskriptes über die Landtagsschrift und den Landstagsschlußentwurf zu schreiben ist.

Ich ermahne aber Meine Stände Böhmens auf das Ernstlichste diesen Entwurf im Einklange mit Meinen Postulaten zu verfassen, indem dieselben zu Meinen landesväterlichen Gesinnungen das volle Vertrauen hegen können, daß diejenige Steuersumme, welche Ich als unentbehrliches Staatsbedürfniss erkläre, und als solches von ihnen postulire, auch wirklich das unentbehrliche, gewissenhaft und genau berechnete Staatsbedürfniß ist, mithin keiner Verringerung fähig ist, umsoweniger, als bei den jetzigen Zeitumständen parcieller Noth, mit ihren Folgen auf vermehrte Auslagen und vermindertes Einkommen — das Auslangen mit den präliminierten Summen sehr erschwert ist.

Da es nicht die Absicht Meiner Stände sein kann, noch darf, die Ordnung im Staatshaushalte zu stören, und Meine Finanzen, in Bestreitung der für den ungehemmten Gang der Staatsverwaltung, für Aufrechthaltung der Ruhe und des gesetzlichen Schutzes im Innern, wie auch der Sicherheit nach Außen erforderlichen Kosten, in Verlegenheit zu setzen, so gewärtige Ich von Ihrer Loyalität und angestammten Treue die volle und einfache Erfüllung Meines hiemit ausgesprochenen königlichen Wunsches, welcher keine Beschränkung des ständischen Rechtes, sondern die Hinweisung enthält, wie dessen Ausübung mit dem Wohle des Landes übereinstimmend geschehen könne . . . .

Was die Mir von den Ständen vorgelegte Dedukzion über die ständische Verfassung und die daraus hergeholten Folgerungen betrifft, so kenne Ich Böhmens König sowohl Meine, als der Land Stände Rechte, habe darüber keine Aufklärungen zu geben noch erkenne Ich eine Befugniß Mich darüber zu kontrollieren. Werden Meine Stände in diesem von Mir vorgezeichneten Sinne fürgehen, so werden dieselben sich stets Meiner königlichen Gnade und Wohlgewogenheit zu erfreuen haben, und Ich werde mit Freuden mit Ihrem Berathe, und über Anregungen von ihrer

prostředků mírnějších. Ostatně jest prý stavům dopřáti spoluúčastenství ve všech důležitých otázkách zemských, jeho veličenstvo císař má prý všeliké takové životní otázky stavům k podání posudku předložiti, má jediným slovem dáti tomuto tělesu zaměstnání a je takovýmto způsobem odvrátiti od neplodné půdy zásadních otázek. Tím prý budou stavové čeští jednak uklidněni a uspokojeni, neboť budou míti zaměstnání, budou v zemi populárnějšími, někteří z nich mohou svou ješitnost uspokojiti a dáti o sobě slyšeti a pod., kdežto na druhé straně dvorské úřady a j. v. císař, ježto takovéto dotazování nastane vždy před definitivním rozhodnutím, budou míti zcela volné pole, návrhy stavů buď zcela neb z části přijati, aneb zcela neb z části zamítnouti. Nebezpečí není prý v tomto opatření vládním nijakého, ovšem však neobyčejný užitek pro působnost stavů a pro pokoj provincie. Nejv. rozhodnutí a dvorské dekrety, zejména však dvor. dekret z r. 1791 ospravedlňují prý tento návrh úplně, jehož zdárné následky nedají prý dlouho na sebe čekati.[35])

Zpráva tato zaslána byla do Vídně spojené dvorské kanceláři. Tím však také akta o celé této záležitosti končí. Spojená dvorská kancelář o dedukci českých stavů nijakého přednesení nepodala, a rovněž nebylo vydáno o věci nijaké rozhodnutí panovníkovo. Z jakého důvodu se tak nestalo, těžko ovšem říci. Nicméně však možno s největší pravděpodobností tvrditi, že dedukce českých stavů měla přece jen určitý vliv na rozhodnutí panovníkovo v době pobřeznové. Míním tím totiž oba kabinetní listy krále Ferdinanda V. z 23. března i z 8. dubna 1848. Souvislost lze shledávati nejen formální, nýbrž i materiální. Na aktu, pojednávajícím o dedukci českých stavů jest připsána poznámka z 10. dubna 1848 rukou, jak souditi lze, samého barona Pillersdorfa, tohoto znění: „Mit

Seite in Verbindung mit ihnen das Landeswohl bedenken und fördern und über das Geschehene gänzlich hinausgehen.

Sollten jedoch die Stände Meine Worte nicht beherzigen, und nicht darnach sich benehmen, so werden dieselben Meine königliche Ungnade auf sich ziehen, welche aber vorzüglich jene Mitglieder treffen wird, deren sträfliche Bemühungen die Stände zu einem pflichtwidrigen Streben verleitet haben werden, und Ich werde Mich bemüßigt sehen, für des Landes Wohl, nach Meinem Königsrechte die erforderlichen Maßregeln zu ergreifen."

[35]) Akta spojené dvorské kanceláře, IV., H. 3., Böhmen, Landtag, Fasc. 169.; archiv ministerstva vnitra.

Rücksicht auf die A. h. Concessionen ad acta." O jaké „nejvyšší koncesse" zde může jíti, jest samozřejmo: o kabinetní listy z 23. března a ještě více z 8. dubna 1848. Avšak souvislost lze zde shledávati také obsahově. Ani první, ani druhá petice pražská nemluví o zřízení stavovském. Ba druhá petice přímo se obrací proti „středověkému ústavu posavadních stavů zemských", kdežto první petice v čl. 2. mluví jen všeobecně o změně českého zřízení zemského „podle potřeby času".[36]) Nešlo tedy peticím pražským, jak lze souditi, o zachování právní nepřetržitosti zemské ústavy, resp. formy zemského sněmu, ač tak bylo zcela dobře možno zavedením soustavy dvoukomorové, což by bylo nejen vyhovovalo historickému vývoji, nýbrž i v ohledu politickém bylo by prospívalo dobrému poměru mezi šlechtou a vrstvami občanskými. Naproti tomu oba kabinetní listy kladou značný důraz na zachování nepřetržitosti právní ohledně formy českého sněmu; může se jednati v podstatě o doplnění stavovského sněmu volenými zástupci lidovými. (Ovšem tak mělo býti ostatně ve všech zemích podle „konstituce vlasti" zavedené císařským manifestem z 15. března 1848 čís. 29. sb. zák. pol., avšak nesluší přehlížeti, že dedukce stále mluví o zachování ústavy.) Obsahová souvislost dedukce s kabinetními listy vysvitá však ještě v dalším bodu.

Obě petice pražské neudávaly totiž způsob, jakým jest dáti žádostem tam obsaženým zákonnou formu. Předpokládají obě petice, že se tak stane oktrojírkou, což druhá petice vyslovuje dokonce více než dosti zřetelně. Naproti tomu oba kabinetní listy stále poukazují na spolupůsobení českého sněmu na př. v otázce změny zemského zřízení. Avšak co nejvíce poutá pozornost, jest věta v odst. 2. kab. listu z 8. dubna 1848: „ono (t. j. shromáždění zemské) má míti právo raditi se a rozhodovati o všech věcech zemských." Vším právem bylo k tomu poukázáno (Kalousek, Rieger), že tato věta znamená definitivní vzdání se krále českého za sebe a za své dědice výhrady práva zákonodárného prohlášené v O. Z. Zemském. V tak určité a jasné formě přece jen nežádaly pražská petice o zákonodárné právo zastupitelského sboru zemského;

---

[36]) V tomto směru byla původní (neodeslaná) petice mnohem jasnější a také více dbala dosavadního stavu právního. Její čl. 3. zní takto: „Aby stavovské zřízení království doplněno bylo svobodně volenými vyslanci všech měst a okresů venkovských."

v tomto směru jde povolení více méně ultra petitum. Přihlédneme-li však k dedukci, vidíme, že její vlastní tendence směřovala právě proti výhradě práva zákonodárného. Lze tedy vskutku tvrditi, že při vydávání kabinetních listů, zejména z 8. dubna 1848 na dedukci se nezapomnělo (o čemž ostatně svědčí i poznámka na samém aktu), a že obsah její měl do jisté míry vliv i na obsah kab. listu, že tudíž mezi oběma souvislost tu jest.

Bezpečně bude lze to zjistiti ovšem teprve tehdy, až archivní akta kab. listu z 8. dubna 1848 budou přístupna, čehož dosud není.

O náhradě škody, způsobené vzduchoplavbou.

Píše *Dr. Jan Heller.*

A) Z činů nedovolených čili bez ohledu na smluvní poměr.

Duchaplnými pracemi o základech náhrady škody známý a vynikající spisovatel *Max Rümelin* v posledním spise svém „Schadenersatz ohne Verschulden" (1910), dochází na konci své úvahy poznání, že budoucnost nauky o náhradě škody nebude spočívati na jediné, jakoby samospasitelné zásadě, nýbrž na poznání různosti zájmů, jež chrániti třeba.

Ohrožené zájmy soukromoprávní dle R. chrániti třeba (str. 66), jakmile se vyskytnou podniky, jež spojeny jsou při provozu se značným nebezpečím, jak tomu jest při silovozech (automobilech) a při vzduchoplavbě. Tu třeba zavésti ručení, založené na mimořádném ohrožování zájmů, ježto takové ohrožování přesahuje míru obvyklou a všední (str. 30 a 31).

Tímto učením *Max Rümelin* velice se přiblížil, ba skorem shoduje se již s naukou *Randovou*, *Tilschovou* a *Pavlíčkovou* o náhradě škody, vyslovenou zvlášť na českém sjezdu právnickém a ve spisech k němu podaných.

Citujeme tu jenom práci *Tilschovu* na str. 18, jenž praví, že v nauce té nelze nalézti zásady, která by mohla nahraditi princip zavinění aneb která by koordinovaně vedle toho principu spojovala všechny případy, ve kterých rozšířené neb nad zavinění zvýšené ručení jest žadoucno neb již provedeno. Spíše doporoučí

se rozšíření ručení z různých důvodů pro jednotlivé případy. Nejpřednějším takovým důvodem ovšem jest nebezpečnost jednání nějakého a nebezpečnost věcí.

Dle našeho dosud platného práva rakouského, založeného na vývoji historickém a na recepci římského práva ručí každý za škodu způsobenou z pravidla jen tenkráte, když škodu tuto zavinil.[1])

Tak i vzduchoplavec dle dosavadního našeho práva ručiti bude za škodu svým letem a svým létadlem na lidech a majetku způsobenou jen tenkráte, když škodu tuto zavinil buď jednáním úmyslným, neb zanedbáním ostražitosti dobrého hospodáře[2]) aneb nezachováváním zvláštních platných předpisů pro vzduchoplavbu vyhlášených.

Poněvadž však jednáme o podniku technickém, jenž nedosáhl ještě veskrz svého technického vystrojení v takovém stupni, aby se již byl stal obecně užívaným prostředkem dopravním, a jenž, jak dle dnešního stavu věci dá se souditi, trvalého upravení zákonného a právního teprve v budoucnosti dojde, záhodno jest uvažovati, zdali vzduchoplavba jest takovým nebezpečným a zvlášť kvalifikovaným podnikem, jenž by měl býti vyloučen z obecného pravidla, že ručí toliko za škodu zaviněnou a za to zařazen pod pravidlo ručení za každou jím způsobenou škodu vůbec, aniž třeba ještě dokazovati, že škoda byla zaviněna.

Zkrátka: běží o to, má-li zákonodárství v otázce té naložiti s létadly tak, jak učinilo (alespoň při úrazech lidí) při železnicích parou hnaných dle zák. z 5. března 1869. č. 27 ř. z. a nyní při železnicích jakoukoli živelní silou poháněných dle zák. z 12. července 1902 č. 147 ř. z.[3])

Dlužno tu rozlišovati mezi létadly vůbec jednak řiditelné ballony, — jednak aeroplány.

---

[1]) O tom srv. monografii *Randa*, Die Schadenersatzpflicht. Wien, Manz, druhé vyd. 1908 s udáním nejpodrobnější a nejnovější literatury. Úvod.

[2]) Tato z práva římského převzatá cura diligentis patris familias nahrazena § 276 něm. zák. obč. péčí potřebnou při provozu neb občanském styku — „die im Verkehr erforderliche Sorgfalt". Ovšem jest dost často nesnadno vyměřiti pojem provozu a vytýčiti jeho hranice.

[3]) Běží tedy o speciální otázku, třeba-li ručení vzduchoplavby za způsobenou škodu rozšířiti na ručení za škodu nezaviněnou. O této otázce vůbec srovnej práce došlé ku prvému česk. sjezdu právnickému na otázku: doporučuje-li se reforma norem práva občanského v příčině ručení za škodu

Pokud se týče řiditelných ballonů čili aerostatů, svědčí pro ono výjimečně přísnější ručení jejich tyto momenty:

a) Pohyb ballonu vzhůru do vzduchu způsoben především plněním jeho buď svítiplynem neb jinou sloučeninou s vodíkem.

Hnací silou jest tu tudíž látka výbušná a hořlavá, ohrožující bezpečnost majetku a lidí měrou přesahující nebezpečnost obyčejnou, jaká jest při takových přístrojích, kde se výbušné a hořlavé látky neužívá. Výbuch jest snadný, — ano může nastati při silném zahřívání také spontáně. Výbuchem jest ohrožen život lidský i majetek, jak se také již ve skutečnosti přihodily výbuchy značnou škodu způsobivší.[4])

b) Pohyb aerostatu v rovině ku předu i pohyb poboční — a částečně i vzhůru vstupující — způsoben mimo to zvláštním motorem, jehož hnací silou opětně jest látka výbušná a hořlavá — z pravidla benzin — v každém ohledu rovněž tak nebezpečný jako plyn neb vodík.

c) Motor ten pohání vrtule, které mohou býti čtyři i četnější[5]) — rychlostí nad míru stupňovanou a proto velice nebezpečnou — tak, že zasáhnutí člověka lopatou kroužící vrtule jest krajně osudné.

---

nezaviněnou, jež podali: *Tilsch, Pavlíček, Klieneberger, Žalud* a *Loeffler.* Ku zdání prvjmenovaného, jež podává nauku moderní světové literatury, opětně bude poukázáno.

[4]) O takovém praktickém případě referuje dle francouzského pramene *Meili*, aut G. Zeitg. Nr. 45 ai 1909, str. 355 takto: vzduchoplavec pozoruje, že jeho ballonu uniká plyn; usnesl se přistáti při malém lesu, jejž zdálí spatřil; právě vznášel se nad jistým městem; obyvatelé majíce za to, že vzduchoplavci pomohou, chytli provazy visící z gondole, a vzdor protestacím plavcovým přinutili jej takto přistáti v úzké ulici. Aeronaut byl přinucen otevříti plynový ventil; plyn uniká a vniká mezi domy. V okně jednoho z těhto domů nějaký pán kouří cigarettu. Nastane výbuch mající za následek usmrcení i zranění osob. Vzduchoplavec byl prohlášen za zodpovědna, ježto (prý) způsobil nebezpečí. — Belgický ministr spravedlnosti pojednávaje 8. června 1909 v senátě o tomto případě pronesl však názor odchylný, že nebyl to vzduchoplavec sám, jenž přivedl neb způsobil nebezpečí, nýbrž že lidé, kteří nepovolaně tahali za provazy a též pán, který kouřil ve svém okně, k tomuto nebezpečí přispěli.

[5]) Tak při posledním typu Zeppelinovy soustavy (r. 1908) poháněn jest ballon 4 vrtulemi čili šrouby průměru 2.4 *m*, z nichž jeden pár umístěn na každé straně, jak vykládá *Parseval*, Motorballon und Flugmaschine, 1908, str. 19.

K tomu přichází, že tyto vrtule nejsou a mají li právě účelu svého dosíci, ani nemohou býti krytyneb nějakými chránidly opatřeny, jak tomu bývá na př. při ozubených kolech v továrnách, na žentourech atd., k čemuž živnostenští inspektoři mocí svého úřadu mají přihlížeti. Úraz těžký, ano smrtelný jest tu snadný.[6])

Všem létadlům společno jest nebezpečí způsobené tím, že:

1. pohybují se dle svého určení v prostředí čili v mediu ještě mnohem řidším, než jest voda, totiž ve vzduchu. Říká-li se již o vodě, „že nemá žádných trámu", platí to tím spíše o vzduchu. Tu při všech létadlech ve vzduchu se vznášejících jest značná míra možnosti zřícení se létadla samého s výšky na zemi, neb zřícení se trosek, když létadlo ztroskotalo buď tím, že ballon praskl, neb se vzňal, neb že nastal výbuch, že létadlo pozbylo rovnováhy a tím stability a pod. Poranění lidí na zemi při takovém zřícení a poškození majetku jest na snadně — při čemž ani nedotčeno se nebezpečí, v jakém jsou osoby, jež na létadlu samém se nalézaly. (Velká řada obětí při ballonech a zvlášť při aeroplánech pro jejich menší stabilitu. Viz velký počet nehod a úrazu smrtelných vypočtených *Vorreiter*-em, Jahrb., str. 504 a 505, ai 1911.)[7])

---

[6]) Tak denní časopisy podávaly zprávu o těžkém zranění, jež utrpěl v Italii důstojník, přiblíživší se řiditelné vzducholodi, roztočenou již vrtulí.

[7]) Toto nebezpečí má na mysli prozatímní nařízení c. k. českého místodržitelství z února 1910 o pořádání produkcí v letu, jež stanoví všeobecně, že veřejné produkce v letu smějí býti pořádány jen s povolením polit. okresního úřadu; ohledně prostoru pro diváky v odstavci 3. o letišti čili aërodromu lit. *b* pak zvlášť nařizuje: Prostor pro diváky musí býti dostatečně velký, aby se zabránilo přeplnění. Prostor ten za žádných okolností nesmí býti přelétnut. Smí býti tudíž zřízen pouze na dlouhé straně letiště v přímce a nesmí na žádné straně zabíhati do dráhy pro let atd. Velkou řadu nehod, jakéž utrpěly letadla všeho druhu během r. 1909 a 1910, a jakéž namnoze měly za následek těžké poškození ano usmrcení řidičů i passagerů, uvádí *Vorreiter, Jahrbuch der Luftschiffahrt 1911*, str. 447 a násl., odst. 7. — Ostatně aëroplan, jenž obyčejně před vzletem na zemi se napřed rozjíždí, pohybuje se jsa hnán silou motoru takovou prudkostí, že rozdrtí neb poškodí předměty neb osoby, jež se mu při tomto vzletu do cesty staví, jak toho dokladem žalostná příhoda na letišti Pařížském r. 1911, kde rozjetým letadlem na samém letišti zabit francouzský ministr a druhý státní hodnostář těžce poškozen.

2. Možno, že buď nedopatřením neb i prudkým váním vichřice s létadla jsou smeteny a následkem toho dolů na zemi padají těžké předměty, jakéž vzduchoplavci při sobě mají, na příklad teleskopy, přístroje měřící, sextanty a pod., neb i části létadla samého, od něho utržené neb ulomené, na př. lopata vrtule. Takovými padajícími předměty život i bezpečnost lidí na zemi valně jest ohrožena.

3. Lidé na zemi při úrazu neb zabití takovou nehodou nastavším zpravidla bude-li létadlo třeba v mírné výšce, nebudou ani pozorovat, co zavdalo podnět k nehodě — budou o celé nehodě ještě méně informováni, než při srážce na dráze ve vagoně sedící cestující. Oni nebudou s to vydati o příčinách nehody ve velké části případů žádného svědectví — budou se zkrátka také nalézati v příčině důkazu v úplné bezbrannosti.

Z toho, co zde vylíčeno pod *a*—*c* a pod 1—3, jde na jevo, že provozováním vzduchoplavby nastává ohrožování soukromých zájmů, jež mohou státi se oběti vzduchoplavby; toto vyšší, obyčejnou míru přesahující ohrožování soukromých zájmů nastává jednostranně na prospěch vzduchoplavby jejím podnikáním a provozováním (jak nejnověji dokazuje *Müller Erzbach* v Archiv f. civil. Praxis 1910, díl 106, seš. 3, v článku Gefährdungshaftung und Gefahrtragung, str. 363 a 364—5). Kdo podniká vzlet létadlem řiditelným neb neřiditelným, způsobuje ohrožení cizích soukromých zájmů, cizího majetku, zdraví a života, jak tento spisovatel vykládá; neboť dle dnešního stavu techniky nemá to zcela ve své moci, aby plavbu svou ukončil bez poškození cizího majetku, neb cizích statků vůbec, následkem čehož právo na něj uvaluje náhradu škody, vzešlé z takového poškození cizího majetku. Takové ohrožení cizího majetku nebezpečným podnikem připouští řád právní tenkrát, když s provedením nebezpečného podniku spojeny jsou větší a vyšší zájmy, neboť jest to všeobecnou zásadou právního řádu, že menší zájem ustoupiti musí zájmu vyššímu.[8]) Ovšem, třeba tu řešiti teprv otázku, zdali

[8]) O různých způsobech kollisí zájmů jedná objemný spis Dr. *Jos. Mauczky*, Der Rechtsgrund des Schadenersatzes, Leipzig und Wien 1904. Vyjímáme z něho na str. 57, že rozeznává dvě formy bezpráví, totiž ohrožení a skutečné porušení cizích vyšších zájmů. Právní řád nemá teprv za-

veřejnost na provozování vzduchoplavby skutečně má větších neb vyšších zájmů, což nastane plně teprv tenkrát, až vzduchoplavba stane se pravidelným dopravním prostředkem.

4. Sama právnická konstrukce používání vzduchu nad cizím pozemkem létadly všeho druhu nasvědčuje tomu, aby těmto létadlům uložena byla vyšší míra ručení za škodu letem způsobenou, než jaká se každému jinému zákonem ukládá v případě jeho zavinění.

Pohlížíme-li na pronikání vzduchu nad cizím pozemkem jako na *služebnost cesty* (iter, via) cizím vzdušním prostorem, příčilo by se to pojmu a pravidlům o služebnostech platným, kdybychom služebností stíženému vlastníku mimo břemeno snášení a trpění letu chtěli ještě ukládati nebezpečí s výkonem takové služebnosti spojené; neboť služebnosti třeba dle známé zásady vykonávati způsobem šetrným, *aby vlastníka co nejméně tížily* a proto také sluší obsah jejich vykládati restriktivně. Kdo služebnost letu nad cizím pozemkem vykonává, má tedy sám nésti toho následky a zodpovídati za nehody tímto letem způsobené.

Týž názor vnucuje se i tenkrát, pohlížíme-li na pronikání letadel vzdušním prostorem cizího pozemku dle práva *německého*, totiž dle známého § 905 něm. z. obč. Dle prvého odst. tohoto §u jest vlastník pozemku též vlastníkem prostoru nad tímto pozemkem do výše neobmezené.

Když pak druhý odstavec toho §u upírá vlastníku právo zápovědi *immisse* čili *vnikání* do toho prostoru v takové výši, kde nemá žádného zájmu na jejich vyloučení, tedy to není sice více služebnosti — *ale přece jest to omezení vlastnictví služebnosti podobné na prospěch neurčitého počtu osob, které* by v takové výši do onoho prostoru vnikaly, jako vzduchoplavci neb létadel užívající vůbec. Proto opětně příčí se to zásadě práva soukromého, aby vlastníku pozemku uloženo bylo takové obmezení jeho vlastnického práva *a nad to ještě nebezpečí s výkonem tím spojené.* To jest také příčina, proč sám *Zitelmann*, Luftschiffahrtrecht, vidí se nucena doznati na str. 38, že také na něho

---

kročiti proti skutečnému porušení, nýbrž již proti ohrožení cizích zájmů. *Zejména* dle str. 39 *zabráněno býti má třeba nezaviněnému ohrožení vyšších zájmů.*

činí dojem oddůvodnění, že dovolení pro vzduchoplavce, aby letěl nad cizími pozemky, dá se udržeti jenom tenkrát, bude-li mu také uložena povinnost, aby zodpovídal za nebezpečí takovým přeletáním způsobená.[9]) Toto doznání *Zitelmannovo* jest tím cennější, ježto autor tento na str. 33 a 34 vyslovuje se proti tomu, aby vzduchoplavcům uložena byla větší zodpovědnost obyčejnou míru zaviněním danou přesahující. Jiná jest ovšem otázka, dostoupila-li technika vzduchoplavby již takového stupně a stala-li se již vzduchoplavba takovým pravidelným prostředkem dopravním, (Z. str. 38 dole), že možno ji alespoň přibližně postaviti na roveň železnicím neb parníkům. O všelikém pokroku veškeré vzduchoplavby obšírnou zprávu podává *Vorreiter*, Jahrbuch der Luftschiffahrt, 1911. — Přes to třeba ještě vyčkati další rozvoj, ve kterém, zdá se, řiditelné ballony čili aerostaty již dále dospěly než aeroplány, ač i tyto stále úžasně pokračují. (Opětný let z Calais do Dovru, z Londýna do Manchestru atd. a posléz dne 2. června 1910 let anglického aviatika Rollse z Dovru do Calais a bez přestávky zpět a konečně hromadné přelétnutí kanálu 11 aviatiky najednou, přelétnutí Simplonu Chavezem.)

---

[9]) Spisovatelé, kteří se vzduchoplavbou a právními účinky téže zabývali, jsou převahou učitelé práva mezinárodního a následkem toho otázkám čistě soukromoprávním nevěnují tak podrobného rozboru, jak bychom sobě přáli. Přece však též *Meurer*, Luftschiffahrtsrecht, str. 16, má za to, že § 905 něm. z. obč. na prospěch vzduchoplavby nelze jinak užiti, než když, přiznavajíce vzduchoplavci právo letu v takových výškách cizím prostorem, uvalíme také na něj zodpovědnost za nehody tímto výkonem spojené, podobně jako na železnici. *Meurer*, l. c. poz. 3., náhled svůj dokládá rozh. něm. říšsk. soudu z 11. máje 1904 (svaz. 58, str. 130), jenž trefně praví: „Upíráme-li vlastníku tak podstatné oprávnění zabraňovati cizímu vsáhání do jeho majetku, musíme mu za to nutně přiznati jinou vydatnou náhradu a tato náhrada spočívá jedině v tom, že mu přiznáváme žalobu na způsobenou škodu nežádajíce od něho žádného důkazu viny na straně škůdcově." — Také *Kipp*, Luftschiffahrt und Grundeigenthum v Jur. Wochenschrift 1908, Nr. 19 (kteréž jsme po ruce neměli a jejž citujeme toliko z *Meurera*), velice rozhodně zastává se při výkladu § 905 něm. z. obč. toho, aby vzduchoplavci uložena byla zodpovědnost za nebezpečí vzduchoplavby, když se mu let dovoluje; neboť zákon, jenž by pravil: vzduchoplavbu ve velikých výškách musí vlastník trpěti, ježto jeho zájem nezkracuje, avšak když se létadlo s výše 1000 metrů sřítí a všechno rozbije, — jeho (vlastníkova) jest to škoda — takový zákon byl by vrcholem absurdnosti!

Přiznati ovšem musíme, že důvodu váženému z povahy služebnosti neb alespoň z omezení vlastnictví služebnosti podobného nejméně odpovídá již citovaný § 667 š v ý c. z á k. o b č. — a to proto, poněvadž š v ý c. z á k. již o b s a h, o b j e m vlastnictví na prostoru vzdušním omezuje na takové výše, pokud pro výkon vlastnictví stává nějakého zájmu — a kde není vlastnictví — aneb, kde přestává cizí vlastnictví — tam také nemůže býti řeči o služebnosti, ani o právu služebnosti podobném! —

Nelze však upříti, že takové vyměření vlastnictví na vzdušním prostoru do výše jest velice v r a t k é a n e u r č i t é pro elastičnost pojmu „Interesse für die Ausübung des Eigentums"; neboť vlastník přece má nepopíratelný zájem třeba jenom negativní na tom — aby nad jeho hlavou a nad hlavami jeho rodiny atd. prováděny nebyly produkce v e v ý š c e j a k é k o l i — s nimiž spojeno jest nebezpečí, že nějaký pevný předmět spadne jemu samému neb některému členu rodiny na hlavu.

Tedy vlastník pozemku nemá snad zájmu v tom, aby své vlastnictví na vzdušním prostoru sám vykonával ve výši 1500 *m* — má však přece živý zájem v tom, aby jej nevykonávala ani osoba třetí — a je-li jí to přes to dovoleno, důsledně má jí býti též uložena širší zodpovědnost za následky s povahou výkonu v takové výši přirozeně spojené — jako jest na nejpřednějším místě spadnutí!

5. Konstrukce právnická, sub 4 naznačená, dá se také vysloviti právním pravidlem cujus commodum — illius et periculum; v čí prospěch se jistý výkon děje — ten také nechť zodpovídá za nebezpečí toho výkonu i za škodu z něho pocházející. Touto zásadou podporuje se vůbec nauka o ručení za škodu způsobenou — byť i nezaviněnou (*Tilsch*, práce sjezdové I. sekce: Doporučuje-li se reforma norem práva občanského v příčině ručení za škodu nezaviněnou, odst. 11, str. 9). Kdo má zájem na vzduchoplavbě, nesiž také její následky.

Tento „zájem" nabude zcela konkretní formy, bude-li provozována vzduchoplavba p r a v i d e l n ě, jako p r a v i d e l n ý, obvyklý p r o s t ř e d e k d o p r a v n í, jak se právě nyní ve veřejných listech oznamuje o Z e p p e l i n o v ý c h řiditelných ballonech, jež mají z Friedrichshafenu pořádati cesty za osobní

poplatek 200 marek a pro společné výlety za poplatek 75 marek; neboť pak takový podnik jeví se již jako živnost pro zisk provozovaná.

Považíme-li veliké rozměry a následkem toho i veliký náklad, jakého Zeppelinův ballon vyžaduje, dále, že pořádání takových doprav nutně předpokládá, aby podnikatel měl několik takových ballonů, pak jest zjevno, že se tu jedná o podnik, v němž uložen veliký kapitál, který zaujímá tedy fysicky i hospodářsky mocné postavení (*Tilsch*, cit. str. 11) a jenž také podnikateli poskytovati má náležitý zisk neb na takový jest alespoň vypočten.[10]) Dojde-li pak podnik takového úspěchu a rozvoje, že obecenstvo bude ho četně a často používati, pak jsou zde závažné důvody, aby pro takový podnik nezůstalo při obyčejné míře ručení dle dosavadního našeho práva, totiž, aby ručil toliko za nehody zaviněné (*Tilsch*, str. 18, odst. 2., ku konci).

Pak bychom měli po ruce rozšířené ručení zákona o ručení železnic na vzduchoplavbu řiditelnými ballony způsobem živnostenským, jako pravidelný prostředek dopravní provozovanou.

Při tom nemůžeme v ohledu tom souhlasiti s *Zitelmannem*, str. 39, jako by stávalo v příčině té nějakého podstatného rozdílu mezi drahou železnou a vzduchoplavbou, ježto prý ona přivádí nutné nebezpečí pro vozbu i pohyb lidí, čili ruchu (Verkehr) tím, že jest prostorně sama vsunuta do toho ruchu, anať (jak vyrozumíváme), provozuje se na povrchu země. Naproti tomu (prý) vzduchoplavba provozuje se v živlu, jenž dosud byl prost lidského ruchu (ve vzduchu neb prostoru, kde dosud lidé nechodili neb nejezdili).

---

[10]) Sám *Zeppelin*, *Eroberung der Luft*, str. 25 a 26, přiznává, že náklad na jeho vzducholoď jest tak veliký, že jenom málo velikých boháčů bude s to, aby sobě radosti takového vozidla dopřáli. Má však za to, že vzducholoď, jakáž za každého počasí jest s to, aby vojevůdci neb admirálu podávala zprávy o hnutí nepřátelském, jakáž za tím účelem může vniknouti až na nejzazší hranice nepřátelského území — a tak vítězství podstatně připravuje — není nikdy příliš drahá a nákladná — a to tím méně, poněvadž nejmenší válečná loď námořní, každá jízdní švadrona a každá dělostřelecká batterie značně více stojí než Zeppelinova vzducholoď. Budiž podotknuto, že náklad řiditelné vzducholodi Zeppelinovy činí přes jeden million marek, náklad vzducholodi soustavy Parsevalovy přes 250.000 marek.

Máme za to, že tento rozdíl naprosto nepadá na váhu, poněvadž jest to přece lhostejno, je-li ruch ohrožen v rovině (horizontálně — nárazem, sražením) neb kolmo čili shora (pádem shora, směrem kolmým) — což již praetor římský velmi dobře pochopoval, staraje se o bezpečnost na ulicích neboli cestách a dbaje o to, aby chodcům nic nepadlo na hlavu, pročež poskytoval dvojí žalobu actio de effusis et dejectis a dále de positis et suspensis, tedy proti úrazům shora. Podmínkou žaloby de effusis et dejectis i dle rak. práva, § 1318. obč. z., není nikterakž zavinění — nýbrž za škodu ručí majitel bytu, z něhož bylo něco na ulici vyhozeno neb vylito — **třeba ničím nebyl vinen!**[11])

Konečně by bylo třeba řešiti otázku, má-li vzduchoplavci uložena býti zodpovědnost čili ručení za škodu vzduchoplavbou toliko na zdraví neb na těle lidském neb také na věcech způsobenou (Sachbeschädigung).

Tu přede vším sluší uvážiti, že ani naším zákonem, ručení železnic upravujícím, neuložena železnicím povinnost ručení za nezaviněné poškození věcí — a proto zdá se býti neodůvodněno, aby při analogickém užití tohoto zákona objem ručení byl rozšířen předmětně na věci, — **ač poškození věcí vzduchoplavbou a následkem vzduchoplavby stalo se již praktickým.** Řiditelná vzducholoď přistála totiž na cizí roli někde v okolí Frankfurtu n. M. Se všech stran přihrnuli se zvědavci, aby na vzducholoď pohlíželi a při tom pošlapali a poškodili plodiny nejenom na roli, na kterém vzducholoď přistála, nýbrž také na rolích vůkolních. Běží nyní o to, kdo tuto škodu má nahraditi.[12])

---

[11]) Srov. *Randa*, Schadenersatzpflicht, 2. vyd., str. 111 a 112 lit. g. Této povinnosti náhrady škody majitel bytu se nemůže ani tím způsobem sprostiti, že jmenuje osobu, která jest vyhozením neb vypadnutím vinna, neboť předpis tento **zakládá se** na ohledech na veřejnou bezpečnost — a byla proto v právu římském tato žaloba actio popularis. Tu zajisté vnucuje se myšlenka: dbal-li římský praetor takou měrou o bezpečnost obecenstva na ulici při pouhém poměrně nepatrném nebezpečí, způsobeném vyhozením neb vylitím z okna bytu, jak asi pečoval by o bezpečnost chodců naproti letadlům nad jejich hlavami poletujícím. Žádal-li by na nich snad menší zodpovědnost než na pouhém majiteli bytu?

[12]) O případu pojednává *Zitelmann*, str. 36 dole a násl.

Tu souhlasíme s *Zitelmannem*, str. 37, že náhrada za škodu má býti přiznána vlastníku onoho role, na kterémž vzduchoplavec přistál; to platí tenkrát, bylo-li přistání pro záchranu vzduchoplavce a vzducholodi nezbytné (zásada § 403. rak. zák. obč.). Nebylo-li přistání na tomto pozemku nezbytné, musí vzduchoplavec hraditi tím spíše škodu přistáním na tomto pozemku způsobenou, poněvadž ji úmyslně způsobil.

Avšak jedná se o to, je-li vzduchoplavec po právu povinen nahraditi také škodu, jakou způsobili přikvapivší pouzí zvědavci na úrodě pozemku přistání a pozemků vůkolních?

Dle theorie dodnes u nás obecně platné, jež předpokládá pro povinnost náhrady zavinění, sluší otázku tuto zodpovídati záporně, ježto na vzduchoplavci nelze shledati žádné viny na tom, že zvědavci přikvačili a úrodu pošlapali.

To tedy bude platiti pro právo rakouské i německé.

Avšak máme za to, že i v případě tom, kdyby vzduchoplavec podroben byl náhradě škody dle theorie pouhého způsobení škody, nelze jemu uložiti náhradu škody, jakou pouzí zvědavci na pozemku přistání a na vůkolních pozemcích způsobili — ježto škoda ta nebyla způsobena vzduchoplavcem a zvědavci přes svoji zvědavost jsou povinni respektovati cizí majetek a měli se tudíž zdržeti pošlapání cizí úrody neb cizích plodin — zač jedině oni sami jsou zodpovědni.

Vyjmouti by se mohli toliko oni přikvapivší lidé, jichž bylo nezbytně třeba ku provedení přistání lodi, jejímu zadržení neb zakotvení. Škodu těmito způsobenou musí hraditi vzduchoplavec.

Téhož skorem výsledku dodělává se Z. tím, že usuzuje, že majitel pozemku, kdyby sám byl vzduchoplavcem a na svém pozemku přistál, nebyl by povinen hraditi majitelům sousedních pozemků zvědavci způsobenou škodu, ježto přece na svém vlastním pozemku volně přistáti oprávněn jest a tak i cizí vzduchoplavec není zodpověden vlastníkům sousedních pozemků, ježto jejich svolení ku přistání nepotřebuje, nýbrž toliko svolení vlastníka pozemku skutečného přistání.

Máme také za to, že mezi přistáním a poškozením vůkolních pozemků není kausálního svazku; pošlapání sousedních pozemků přikvapivšími zvědavci způsobeno zvědavostí porušující vědomě a bez potřeby cizí majetek a nikoli vzduchoplavcem. S tím srovnává

se také výklad nejnovější práce „*Bodenheim*, Das Privatrecht der Luftschiffahrt" 1910, str. 20, jenž praví: „náhrada obsahuje jen škodu přistáním vzduchoplavce způsobenou, nikoli takovou, kterou způsobili jiní lidé, na př. přilákaní zvědavci na úrodě sousedních pozemků."

Nelze také zatajiti, že letem aeroplánů ohroženy jsou přímo cizí předměty čili věci, zejména v mírné výšce se nalézající, jako: věže, komíny a zvláště drátové sítě všech druhu elektrických vedení, telegrafních, telefonických, veřejných i soukromých — a častokrát se již stalo, že aeroplán zapletl se do napjatých drátů, dráty přetrhal a poškodiv se, k zemi se sřítil. Ano v zemích s hustou sítí takových drátových vedení nastává alespoň dle *Ferber*-a zápas aeroplánů proti elektrickým společnostem (str. 147: la lutte contre les sociétés d'électricité), ježto aeroplány jsou těmi dráty a tyčemi ohroženy a cesta čili let v ballonu zejména ve Švýcarsku, za noci stala se nemožnou. Žádá proto F., aby tyče telegrafní byly v noci osvětleny a dráty aby byly opatřeny malými bílými praporečky, — aby byly znatelny.

Z toho plyne, že otázka, má-li řiditelný ballon neb aeroplán hraditi škodu na telegrafickém vedení, často stává se praktickou a žádá upravení.

Na ten čas rádi přiznáme veřejným čili státním telegrafickým a telefonickým vedením pro jejich nezbytnost pro nejširší veřejnost a obchod ještě vyšší hospodářský význam než vzduchoplavbě, z čehož by následovalo, že třeba chrániti tato vedení proti poškozením vzduchoplavbou ballony neb aeroplany, byť i poškození nebylo třeba zaviněno nějakou nedbalostí vzduchoplavcovou; v příčině té doporučovalo by se tedy, aby zákonem stanoveno bylo ručení vzduchoplavce za škodu na telegr. vedeních jakýmkoli způsobem vzduchoplavbou způsobenou.

Sluší však každým způsobem dáti za pravdu *Zitelmannovi*, str. 40, že třeba vyčkati dalšího rozvoje vzduchoplavby vůbec, jak řiditelných ballonů, tak aeroplánů, než zahájí zákonodárství svou činnost, aby létadla a jejich výkon podrobilo novým právním pravidlům odchylným od dosavadního positivního práva soukromého, t. j. od zákona občanského; neboť dosud přece vývoj létadel,

ač kráčí ku předu podivuhodnou rychlostí, nepřekročil valně ani u řiditelných ballonů ani aeroplánů stadium pokusů a studií; zejména menší náklad vyžadující a proto širší veřejnosti přístupnější aeroplany dosud jeví svou činnost — až na jednotlivé, skvělé výkony Blériota, Paulhana a nejnověji Roll-a, Chavez-a — hlavně v aerodromech, t. j. na cvičištích, na nichž řidiči a letci se mají teprv učiti, vycvičiti a své apparáty teprv vyzkoušeti — a také sám Zeppelin dosud nepřistoupil na založení pravidelné dopravy svým ballonem — třeba možno doufati, že se tak alespoň obmezenější měrou brzo stane. Na základě zkušeností pak nabytých teprve bude na zákonodárství, aby se rozhodlo, jaké postavení mu třeba zaujmouti naproti vzduchoplavbě, zejména, bude-li třeba odchylných ustanovení od práva obecně platného. Prozatím musíme hleděti vystačiti s dosavadním zákonem neb jeho analogií.[13])

[13]) Souhlasíme tedy v tomto ohledu též pro právo rakouské s názorem, jaky vyslovuje *Bodenheim* na str. 25, že jest to věcí budoucího zákonodárství, aby ručení vzduchoplavce i na případy neprokázaného zavinění rozšířilo, a nelze nám nikterakž schvalovati, aby se soudci přiznala v příčině té moc zákonodárce pro konkretní případ, jak nyní činiti zamýšlejí přívrženci volné školy práva (Freirechtsschule). Naopak soudce jest vázán positivním zákonem a nemůže ukládati sám straně povinnost k náhradě, kde zákonem jest jinak rozhodnuto. Proto také názor *Meurer-ův*, str. 16 (jenž sleduje *Kippa*, str. 644, Luftschiffahrt und Grundeigenthum v Jurist. Wochenschrift 1908, Nr. 19), lze schváliti jenom de lege ferenda; neboť § 905 něm. z. obč. přiznává právo pronikání vzdušního prostoru ve velikých výškách, kde se majitele pozemku již nedotýká, netoliko vzduchoplavbě, nýbrž vůbec každému. Nejedná se tedy snad o žádnou zvláštní koncessi pro vzduchoplavbu, z níž by sledoval pak zvláštní závazek k náhradě škody nezaviněné, jak *Kipp* se domnívá, nýbrž o všeobecné oprávnění každého, jakéž § 905. něm. z. obč. každému přiznává. Tedy ohledně ručení vzduchoplavce neb podnikatele vzduchoplavby za škodu nezaviněnou třeba nového zákona, při kterémž ovšem důvody *Kipp-Meurerovy* velice padnou na váhu, zvláště ten, že by bylo nesrovnalostí, aby zákon stanovil, že vzduchovplabu ve veliké výší musí vlastník pozemku trpěti a snášeti, ježto se jeho zájmu netýká — ale upírati mu náhradu za škodu způsobenou sřícením se létadla s veliké výše a rozdrcením všeho toho, co na pozemku se nachází. — Potřebu zvláštního upravení novým zákonem dle obdoby závazku železných drah — a nestačitelnost dosavadního zákonodárství pro náhradu škody vzduchoplavbou způsobené uznává a dovozuje též Dr. *Alex Meyer*, Erschließung des Luftraumes, str. 44 a násl., ježto

Také právo francouzské dosud tak činí, ač ve Francii konány největší vědecké přípravy, pokud se právního posuzování vzduchoplavby týče a ač snad v žádné zemi evropské neděje se tolik praktických pokusů ve vzduchoplavbě jako ve Francii.[14])

Také tam alespoň prozatím vystačiti musí s dosavadními předpisy čl. 1382 a 1384 code civilu — ač v Paříži zasedá již od r. 1909 comité international juridique de l'aviation, jenž usiluje o vypracování zákonníka pro vzduchoplavbu zv. code de l'air. Zákoník ten pojednávati má v pěti dílech o všeobecném právu veřejném, o právu soukromém, policejním, celním a trestním. Dosud projednány toliko otázky všeobecného práva veřejného, jak o tom referováno v *Archiv f. öffentl. Recht*, ročník 1911, seš. 2. a 3. a v „*Právníku*" seš. I., r. 1912, str. 45 a 46.

Code civil ukládá poslední větou čl. 1384 zodpovědnost za škodu, zpusobenou věcí tomu, kdo věc tu má ve svém opatrování — takto:

„On est responsable non seulement du dommage, que l'on cause par son propre fait, mais encore de celui, qui et causé par le fait des personnes, dont on doit repondre — ou des choses, que l'on a sous sa garde." Podle zásady této ručí tedy majitel neb uživatel stroje, jemuž náleží, aby stroj opatroval — za škodu strojem zpusobenou. Ovšem pouhou touto zásadou nelze rozhodovati ještě v každém jednotlivém případě praktickém, ponévadž i vedle toho bude třeba vždy pátrati pokaždé zvlášť po příčině škody neb nehody strojem zpusobené. Ustanovení článku 1384 cod. civ. nutně potrebuje doplňku a bližšího vyměření ručení držitele neživé věci za škodu věcí tou zpusobenou — a proto v učení francouzském vytvářila se trojí soustava zodpovědnosti za škodu zpusobenou věcmi neživotnými, jak vyjímame z Bonnefoy, Code de l'Air, odst. 139 a 140, str. 132 a 133 (jenž také uvádí přívržence té které nauky). [15])

---

by jinak majitel pozemku měl největší zájem na tom, aby přelet letadlem přes svůj pozemek v jakékoli výši zakazoval a zabraňoval.

[14]) Ani poslední hromadné pokusy aeroplanů ve Francii pořádané v měsíci srpnu 1910 ku docílení letů na velké vzdálenosti s určitým cílem pod jménem: circuit de l'est podle našeho názoru nepřekročily stadium pokusu, byť i velkolepého a na mnoze úspěšného.

První nauka ukládá vlastníku zodpovědnost jedině z toho důvodu, poněvadž jest vlastníkem; vlastníka omlouvá a vyprošťuje z povinnosti náhrady, prokáže-li, že škoda nastala vyšší mocí (force majeure).

Patrno, že podle této theorie netřeba jiného, než aby žalobce náhrady létadlem způsobené se domáhající — toliko dokázal, že žalovaný jest vlastníkem létadla. O zavinění se této theorii vůbec nejedná.

Druhá nauka, venkoncem opačná, nechce připustiti žádné domněnky, že by vlastník byl vinníkem a povinen náhradou — naopak vyhledává, aby jeho zavinění bylo vždy dokázáno. Tato theorie srovnává se tedy celkem se stanoviskem našeho dnešního rakouského práva, založeného na zavinění.

Třetí nauka, k níž se přidává (soudobá) francouzská škola, vykládá, že čl. 1384 stanoví proti vlastníku právní domněnku zavinění jeho neb chyby jeho (presomtion de faute contre le proprietair), avšak připouští, že se vlastník může sprostiti zodpovědnosti odvodem čili důkazem vyšší moci, nahodilého případu (du cas fortuit) aneb výhradného vlastního zavinění poškozeného.

Tato theorie přibližuje se značně ustanovení rak. zákona ohledně škody železnicemi lidem způsobené.

Vedle tohoto ustanovení čl. 1384 code civ. o zodpovědnosti držitele za věc v jeho opatrování se nalézající, obsahuje zákon francouzský ještě ustanovení čl. 1382 code civ., jenž zavazuje náhradou toho, jehož chybou neb vinou se škoda stala: tout fait quelconque del homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute du quel il est arrivé à le réparer.

Tímto čl. 1382 jest tedy náhrada škody výslovně založena na zavinění toho, kdo ji způsobil; kdežto v čl. 1384 ukládá náhradu škody způsobené věcí tomu, kdo věc tu v opatrování má, aniž zvlášť vyžaduje, že tu třeba zavinění chovatele. Ježto rodičům, hospodářům, učitelům a mistrům přiznáno tímže článkem, že se mohou zbaviti zodpovědnosti za škodu způsobenou dětmi, čeledí, žáky a učenníky — prokáží-li odvodem, že skutek škodu způsobivší nemohli zabrániti, zdá se, že i při škodě věcí způsobené možno, aby opatrovatel se bránil tím, že mu nebylo možno událost neb děj s věcí zabrániti, jížto škoda způsobena jest.

Vzájemný poměr čl. 1382 a 1384 pro vzduchoplavbu nezdá se býti zcela jasný. Bonnefoy, Code de l'air, str. 133, odst. 140, má za to, že zodpovědnost vzduchoplavcova (aeronauty i aviatika) zakládá se na obou těchto článcích.

Článek 1384, odst. 1, má dle B. místa při všech příhodách (nehodách) způsobených létadlem neb apparatem samým bez intervence (čili bez činnosti) toho, kdo ho užívá — tedy i za jeho nepřítomnosti.

Mimo tyto případy nebude jiné zodpovědnosti než oné z článku 1382, neboť škoda způsobená aktuálním užíváním věci neživé má svou příčinu v jednání neb v zavinění toho, kdo ji spravuje neb právě užívá.

Následkem toho dle B. v tomto případě jest třeba na jisto postaviti (etablir) proti vzduchoplavci osobní chybu, neopatrnost, nemoudrost, nedopatření, nedbalost neb nedbání reglementů čili jízdního neb létacího řádu.

Tím nabývají zvláštní důležitosti reglementy čili řády jízdní neb létací, jichž vzorec vypracován Fauchillem. (Regime juridique des aerostats, Annuair 1902, str. 19.)

B) O náhradě škody z poměru smluvního čili ex contractu.

Jiný, než jak vylíčeno v předcházející stati, bude ovšem poměr právní v případě tom, kde se vzduchoplavec proti poškozenému zavázal zvláštní smlouvou dopraviti ho na určité místo na př. z Friedrichshafenu do Stuttgartu, neb z Prahy do Budějovic a pod., aneb kde převzal závazek dopraviti zboží.

Pokud se poškození osob týče, jež mají býti za úplatu vzducholodí dopraveny, jest vzduchoplavec již smlouvou zavázán, aby osobu neporušenou, tedy bezpečně dopravil na místo určení. Jeho povinnost k náhradě škody, byla-li osoba při dopravě poškozena, zakládá se tudíž v samé smlouvě — a netřeba naproti němu, jako při škodě povstavší z jednání nedovoleného — vinu zvláště teprv dokazovati.[15])

[15]) Srov. *Randa*, Schadenersatzpflicht, 2. vyd., str. 102 a 103.

Tak tomu jest i při dopravě osob železnicí, živelnou silou hnanou; přece však i poškození cestující budou zakládati svoje nároky obyčejně na zákonu z 5. března 1869, č. 27 ř. z. a dodatku jeho z 12. července 1902, č. 147 ř. z. a nikoli na zvláštní smlouvě dopravní s dráhou uzavřené. Příčina jest ta, že zákon ten pro poškozeného jest valně výhodnější než prostá smlouva o dopravu osoby uzavřená; poněvadž tento speciální zákon železniční ukládá železnici ručení za výsledek — a uvaluje na ni břemeno průvodní tak, že se sprostiti může závazku k náhradě škody toliko odvodem dle § 9. cit. z.

Ježto smlouvou mezi majitelem létadla co podnikatelem letu se strany jedné a účastníkem letu čili passagerem upravují se vzájemné poměry soukromoprávní, mohou se strany o tomto právním poměru volně smluviti. Proto stalo se a stává se v praxi, že strany před letem učiní ujednání toho obsahu, že účastník letu napřed již vzdává se veškerého nároku na náhradu škody, jakou by letem utrpěl. Není pochybnosti, že takové vzdání se nároku na náhradu škody osobou k tomu způsobilou, jest dle dnešního stavu našeho zákonodárství zásadně platné a závazné. Případně však vykládáno *H. Sperl*-em, Ger. Zeitg. z 26. listop. 1910, Nr. 48. Vorträge über Rechtsfragen der Luftschiffahrt, že takové vzdání se na náhradu škody nemůže se vztahovati na škodu takovou, jež by passagérovi způsobena byla úmyslně či dolosně, ano třeba jen kulposně, přece však způsobem takovým, že proto podnikatel letu může býti stihán zákonem trestním, ježto se tím dopustil činu neb opomenutí trestného čili deliktu veřejno-právního. Nejlépe vyhraněno bude ručení podnikatele plavby za škodu, jakou passagér utrpěl letem v případě tom, když vzduchoplavecký podnik, o nějž jde, jest již pravidelným dopravním prostředkem, jenž přejímá dopravu osob za řádný — dosti vysoký poplatek, neboť pak podnikatel sám stanoví výši poplatku a zahrnuje v něm i assekurační premii za bezpečné dopravení passagéra.

Naproti tomu zpravidla nebude se moci stranám imputovati vůle, že takový závazek na sebe přejímají v případech takových, kde se jedná o pouhý pokus čili experiment a kde passager účastní se letu bezúplatně za tím účelem, aby sám výzkumy

neb pozorování činil. Tedy nebudeme moci na podnikatele uvalovati takový závazek v případě tom, když nejedná se o žádný pravidelný let, nýbrž toliko o vyzkoušení nově vynalezeného létadla, jehož se passagér bezúplatně účastnil ze zájmu vědeckého neb třeba jen amateurského.

Nemůžeme však tvrditi zcela všeobecně (jak *Sperl* činí), že by při letech létacích strojů čili aeroplanů passagér na těle poškozený nikdy náhradu požadovati nemohl, poněvadž také aeroplanem dá se již mysliti a provésti pravidelná a úplatná doprava osob z jednoho města do druhého. Tu není pak příčiny, proč bychom při takovém letu sprošťovali podnikatele ručení za bezpečnou dopravu osoby, neboť i tu pak jedná se — abychom *Sperl*-ových slov užili — o pravidelnou, snad dokonce koncessovanou službu aeronautického podniku vybírajícího tarifní poplatky za let, v nichž obyčejně obsažena bývá již assekurační premie za úraz. Pravda jest ovšem, že nejlepší hospodářské opatření proti nehodám neb úrazům takovou nepopíratelně nebezpečnou dopravou způsobeným, spočívá v řádné assekuraci všech cestujících, jež může býti organisována tak, že pojištění všech účastníků letu jest obligatorní a že všechny podniky tvoří jeden velký svaz assekurační (kollektivní).

Netřeba ani dokládati, že podnikatel letu i naproti passagéru ručí toliko za škodu, způsobenou letem, čili při provozování dopravy letem, že však neručí za následky neodvratitelné vyšší moci čili za vis major.

Důvodně dá se očekávati, že z příčin v I. odstavci položených rozšířením rakouského zákona o ručení železnic za výsledek na vzduchoplavbu bude během doby rozšířeno ručení i na poškození osob vzduchoplavbou k dopravě převzatých.

Tak tomu však nebude ohledně ručení vzduchoplavce za poškození věcí čili zboží k dopravě převzatých, poněvadž rak. zák. želez. o náhradě za takové poškození věci vůbec nemá ustanovení.

Vyvine-li se však ze vzduchoplavby řádný ústav dopravní též pro zboží, pak bude ovšem třeba, aby zákonné předpisy ohledně povozníka platné, zejména pátý titul zák. obch. rozšířeny byly také na vzduchoplavbu. Čl. 390. zák. obch., podávající definici

povozníka jako onoho, kdo vykonává způsobem živnostenským dopravu zboží na zemi a na řekách i vodách vnitrozemních. bude pak třeba doplniti slovy „a vzduchoplavbou“ — (und auf Luftschiffen).

Takový povozník vzduchoplavbou bude pak dle čl. 395 zák. obch. ručiti za poškození z b o ž í, jakéž nastalo ztrátou neb poškozením od převzetí až do dodání, ač jestliže neprokáže, že ztráta neb škoda nastala vyšší mocí atd. Povozník takový dovážející zboží po živnostensku vzduchoplavbou, bude pak ručiti dle čl. 400 zák. obch. za náhradu škody, jakou jeho zřízenci, úředníci neb jeho lidé na zboží způsobili.

Předpokladem nezbytným tu ovšem jest, aby povoznický podnik vzduchoplavecký provozoval se po ž i v n o s t e n s k u tak, že spadati bude pod pojem obchodu dle čl. 272. odst. 3., jakož. aby pokud se dopravy o s o b týče, vzduchoplavecký podnik byl ú s t a v e m k dopravě osob ustanoveným ve smyslu téhož článku zák. obch.

V obojím ohledu bude tu třeba rozšířiti předpisy ohledně živností koncessovaných též na vzduchoplavbu. — — Jakkoliv otázka ta přesahuje již meze otázky pouze soukromoprávní, jen k vůli úplnosti dodáme tolik:

Před započetím dopravy a udělení koncesse bude správní úřad povinen, aby zjistil:

a) podrobnou technickou zkouškou úplnou způsobilost dopravních prostředků tedy ballonů čili létadel vůbec a všech strojů k nim patřících, zdali odpovídají všem technickým předpisům — a zdali odpovídají vůbec pokud se týče poskytování bezpečnosti požadavkům moderní techniky;

b) třeba, aby rovněž s plnou opravdovostí zjištěna byla o s o b n í způsobilost řidiče létadla a všech jeho pomocníků.

V ohledu obojím *a*) a *b*) má úřad politický ovšem velkou zodpovědnost, — ale také má v rukou velikou, takměř neobmezenou moc v o l n é h o posuzování.[16])

---

[16]) O tom dosti obšírně pojednává *Meili* ve své přednášce uveřejněné v Ger. Zeitg. Nr. 45 ai 1909, str. 354 v odst. 1. pod všeobecnou zásadou, že státu bude náležeti, aby o to pečoval, by (při vzduchoplavbě) užívání vzdušního prostoru a vzduchu opatřeno bylo garanciemi čili zárukami

Právní poměr účastníku vzletu ku majiteli létadla neb podnikateli letu bude se spravovati v případě úplatného použití létadla obyčejně smlouvou námezdní, jakou jest také smlouva dopravní. Poměr ten, pokud jest čistě soukromoprávním, ovšem může býti napřed upraven zvláštní smlouvou mezi účastníky, jak k tomu ukazuje *Bodenheim*, Das Privatrecht der Luftschiffahrt, str. 14, 3. v Německu děje se tak, jak z téhož spisovatele vyjímáme, pro plavby ballonem společnými ustanoveními: „Allgemeine Bestimmungen für die Ballonfahrten des deutschen Luftschifferverbandes". Z nich stanoví: odst. 12., že každý účastník letu na tyto podmínky před vzletem přistoupil a je podepsal; dle odst. 14. cestující podrobeni jsou příkazum vudce ballonu, jinak dle odst. 15. ručí za škodu neposlušností zpúsobenou; nejzávažnější však ustanovení obsahuje odst. 22., totiž že účastníci vzletu vzdávají se práva na náhradu škody letem zpúsobené. Ježto se tu jedná o právo soukromé, nelze ovšem, jak *Bodenheim*, str. 18 uvádí, proti platnosti takového dobrovolného vzdání se právně samostatné osoby veškeré náhrady ničeho namítati — ale dokud takové ustanovení bude obsaženo ve všeobecných podmínkách, nebude ovšem možno pohlížeti na vzduchoplavbu jako na pravidelný a bezpečný zpusob dopravní a jest existence takového ustanovení závažným toho dokladem, že jest asi cesta ještě dosti obtížná a daleká, než vzduchoplavba tak daleko dospěje, aby stala se normálním dopravním prostředkem. Normální, t. j. pravidelný a veřejný prostředek dopravní není pak podroben toliko předpisum práva soukromého, nýbrž jako dráhy, parníky, pošty, také předpisum práva veřejného a z duvodu na veřejnost volná disposice stran bývá omezena.

---

bezpečnosti. Dále *týž* v *Luftschiff* II., str. 22, jenž zahajuje tento výklad zásadou, že stavba a provozování podniku vzduchoplaveckých musí býti podmíněna státní koncessi. O této celé látce obsaženy jsou cenné příspěvky v referátech, jež podany byly mezinárodnímu sjezdu právnickému k úpravě vzduchoplavby, zahájeném dne 31. máje 1910 ve Veroně (I. Congresso giuridico internazionale pel regolemento della locomozione aerea). O těchto referátech podána stručná zpráva v Právníku z 31. srpna 1910 č. XVI.

Osnova zákona o změnách řízení ve věcech občanských (zákona zjednávajícího úlevu soudům).

Posuzuje *prof. Dr. Václav Hora.*

I. Je zvláštním znakem doby přítomné, že skoro ve všech státech evropských a i ve státech amerických, nabývají snahy reformní, vztahující se na procesní právo civilní, stále víc a více vrchu. Nejenom v říši německé, kde reformování civilního procesu je od let už na denním pořádku, neutuchajíc přes to, že opět a opět vydávány novelly mající zjednati nápravu, avšak ve skutečnosti ji nepřinášejíce, nýbrž i v Italii, Francii, Anglii a ve státech severoamerických je reforma civilního procesu na denním pořadu.[1])

Snahy reformní v těchto státech mají celkem společný původ: požadavkům dnešní doby nevyhovující podklad, na němž úprava procesního řízení civilního tam spočívá, a neuspokojivé výsledky v otázce jednoduchosti, rychlosti a levnosti, k nimž řízení tamní vede. Nechybíme asi, když dodáme, že právě uvědomění si těchto vad bylo přivoděno aneb alespoň urychleno ještě okolností jinou: skvělými přímo úspěchy, jichž dosaženo bylo rakouským civilním řádem soudním ve všech shora naznačených směrech. Nedůvěra, s níž původně bylo na náš civilní řád soudní v cizině pohlíženo, zmizela naprosto, ustoupivši pocitu jinému, totiž touze, aby i tamní právo procesní došlo takové úpravy, jež by k stejným uspokojivým výsledkům vedla. Že tato naše domněnka není libovolná, o tom přesvědčí četba dotyčných reformních článků, kde často citován je náš civilní řád a ustanovení jeho srovnávána s dosavadním stavem právním v tom kterém cizím státě trvajícím, při čemž na výhody našeho práva se zvláštní důraz klade.

---

[1]) Srov. *Chiovenda,* Der gegenwärtige Stand des Zivilprocesses in Italien und der Entwurf Orlando, Rheinische Zeitschrift für Zivilprocess, II. roč., str. 456 násl., *Tissier,* Der Entwurf zur Reform des code de proc. civile, str. 548—564 tamže, *Ponnd,* Grundsätze der Processreform, str. 498 násl. tamže, *Schuster,* Veränderungen in der englischen Gerichtsverfassung, Zeitschr. f. d. Z. P., sv. 42, str. 233 násl. — V Uhrách byl čl. I. zákona z r. 1911 publikován nový civilní řád soudní, kdežto řízení exekuční je dosud předmětem porad sborů zákonodárných.

Tím nápadnější tedy je, že i náš stát rozmnožuje shora naznačenou řadu států, v nichž usilováno je o reformu práva procesního, a že vláda rakouská v poslanecké sněmovně předkládá hned dvě osnovy, vztahující se na civilní právo procesní, jednak osnovu zákona, jehož účelem je změna některých poruzných předpisů civilního řízení procesního vůbec, jednak osnovu, jejíž účelem je změna předpisu o revisi a rekursu zvlášť.

Vzhledem k tomu, co bylo o vlastnostech našeho práva procesního právě pověděno, je pochopitelno, že při zvěsti o nově chystané reformě našeho civil. řádu soudního není to, co se nás zmocňuje, právě pocit nadějného očekávání zlepšení stavu dosavadního, jak při jiných reformách bývá, jako spíše pocit obavy, aby dosavadní stav nedošel zhoršení a ona věru imponující budova procesního práva našeho znetvoření. Tento, abych tak řekl, strach o náš civilní řád soudní v jeho dosavadní podobě, je tím důvodnější, že snahy na jeho reformu se vztahující nevyšly ze širokých kruhů lidových a že směle lze o něm tak, jak dnes jest, tvrditi, že nepřátel nemá.

Již z toho jde, že příčina k reformě zákona našeho je podstatně jiné povahy než je shora již zmíněná příčina snah reformních ve státech jiných. Zároveň ale plyne z toho, že reforma našeho práva procesního má, budou-li důvody pro ni uváděné uznány dosti závažnými, přesně vyznačený směr a cíl; ve směru negativním musí býti cílem reformy našeho procesu, aby zůstal na těchže základech a vůdčích myšlenkách, jež až dosud se tolik byly osvědčily, ve směru positivním pak, aby reforma se týkala jenom jednotlivostí, jež ukázaly se během času nevhodnými nebo zbytečnými, tak aby celková budova procesu našeho byla opravdu zdokonalena.

II. Majíce na mysli tato všeobecná hlediska, chceme prozkoumati, pokud jim nová osnova o změnách řízení procesního vyhovuje.[2]) Dříve ještě nežli tak učiníme, jest zapotřebí připamatovati si, co vlastně zavdalo podnět k tomu, že vláda odhodlala se osnovu, o níž tu řeč, v poslanecké sněmovně předložiti. Je zvláštním a pro

---

[2]) Osnovou o změně předpisu o revisi a rekursu se zde zabývati nebudeme. Stačí podotknouti, že ve své podstatě není o nic lepší než osnova starší a že autor její zejm. ničemu se nepřiučil z výborných prací *Ottových*, osnovou starší se obírajících (A. G. Ztg., 1910, č. 12, 13, a spis „Die in Oesterreich geplante Beschränkung der Revision [1911].)

dosavadní zákon náš jistě nikoli nepříznivým zjevem, že — jak už bylo řečeno — popudy k jeho reformě, jíž osnovami dosud podanými má býti dosaženo, nevyšly z vrstev lidových; bezpečné to jistě znamení, že působnost našeho procesního práva v životě nezavdává stranám příčin ku stížnostem. V obojím případě vyšel podnět k reformě z kruhů soudcovských; a v obojím případě byl to týž úkaz, jenž snahy reformní vyvolal, totiž přetížení soudů. Přetížení soudu nejvyššího bylo příčinou podání osnovy o změnách předpisů o revisi, přetížení soudů ostatních dalo podnět k osnově naší. Přetížení soudů prací nesouvisí ovšem s předpisy c. ř. s., v tom smyslu totiž, jakoby v předpisech těchto, snad v jich těžkopádnosti a nevhodnosti, slušelo spatřovati příčinu onoho zaplavení soudů prací, na něž je si se všech stran stěžováno; příčiny přetížení hledati dlužno v národohospodářském, kulturním i sociálním rozvoji, všestranném pokroku výroby, techniky i obchodu, spojeném se stálým přibýváním obyvatelstva, jakož i v působení přečetných jiných složek, jež přesně vypočísti ani nelze.[3])

Přetížení soudů ovšem bylo by lze čeliti přiměřeným rozmnožováním personálu soudcovského; zejmena nebylo by lze proti použití prostředku tohoto uváděti ony námitky, jež uváděny byly proti rozmnožení členů soudu nejvyššího, když stala se otázka zjednání mu úlevy akutní.[4]) Neboť zde je právě proto, že běží především jenom o soudy instancí prvých, situace zcela rozdílná. Ale rozmnožení personálu soudcovského naráží na potíže finanční; motivy osnovy vládní přiznávají zcela upřímně, že justiční správa už nyní mohla stále rostoucí potřebu rozmnožení personálu jen stěží uspokojiti a že musila právě z ohledů na finanční stav státu mnohý odůvodněný požadavek nechati vyznít na prázdno (mot. str. 20). Bylo tedy jistě vládě vhod, když soudcové rakouští, organisovaní ve spolku ,,Vereinigung der öst. Richter", vystoupili s návrhem, aby jednotlivé předpisy řízení dosavadního byly pozměněny, jiné vůbec vypuštěny, část agendy, jež nesouvisí těsně s výkonem úřadu soudcovského, aby byla s beder soudců sejmuta, čímž zjednána bude soudcům okamžitě

---

[3]) Srv. *Ott*, Beschränkung der Revision, str. 5 násl.

[4]) Srv. o tom *Ott*, Beschränkung der Revision, 34 násl.

úleva, potřeba stálého rozmnožování míst soudcovských nejenom odpadne, nýbrž bude naopak možno i dosavadní stav osobní u soudu značně zmenšiti. Soudcové tuto akci zahájivší netajili se tím, že uskutečněním reformy, o niž jim jde, sledují nejenom splnění svých snah ideálních, nesoucích se za tím, aby soudce byl zbaven všeliké práce vedlejší, s úřadem soudcovským přímo nesouvisející, tak aby se mohl s tím větší chutí a energií věnovati zcela svému čistě soudcovskému povolání, nýbrž že očekávají od reformy zmíněné i zlepšení svého postavení hmotného. Vycházeli totiž z toho, že bude-li lze počet míst soudcovských po uskutečnění reformy zmenšiti, bude lze peněz, jež tím stát na silách soudcovských ušetří, použiti ku zvýšení platu soudců ostatních, takže tito dosáhnou bez zatížení pokladny státní zlepšení svých platů, jež dle podrobných výpočtů nebylo by právě nepatrné.

Sdružení soudců rakouských vypracovalo tedy samo ve smyslu myšlenek shora naznačených podrobnou osnovu zákona, jež byla pak poslanci skoro všech stran ve sněmovně poslanecké předložena.[5]) Vláda pak s největší části návrhy tam činěné převzala, poslanecké sněmovně jako svou osnovu již v minulém zasedání (č. 1071 příloh, XX sesse, 1910) předložila a v nynějším zasedání s některými změnami poslanecké sněmovně opětně podala (č. 537 příl., XXI sesse, 1911).

III. Stručný nástin toho, jak ku nynější osnově došlo, naznačuje již dostatečně, co jest hlavním obsahem i cílem reformy, o niž běží. Je to zjednání úlevy soudům, jež ostatně došlo výrazu i v subtitulu osnovy vládní označením „Gerichtsentlastungsgesetz". Úlevy této má býti dosaženo hlavně těmito prostředky:

1. rozšířením principu samosoudcovství;

2. utvořením zvláštní kategorie kancelářských úředníků t. zv. konceptních pomocníků;

---

[5]) „Osnova zákona ku zjednodušení prací řízení procesního a exekučního" č. 557 příloh ku stenograf. prot. posl. sněmovny, XX. sesse 1910; již před tím podal posl. Pantz a soudruzi návrh na zjednodušení prací soudní kanceláře (č. 100 příl. ku stenogr. prot. poslan. sněm., XX. zasedání, 1909). Původní osnova vypracovaná sdružením rak. soudců uveřejněna byla jako příloha k č. 7. z r. 1909 čas. Mitteilungen der Vereinigung der österr. Richter.

3. zvýšením hranic připustnosti řízení upomínacího a částečnou modifikací jeho;

4. zjednodušením písemného vyhotovení rozsudku;

5. zjednodušením řízení při zmeškání žalovaného;

6. upuštěním od předchozího výslechu, jež dosavadní zákony procesní (zejm. exekuční řád) v četných případech nařizují.

ad 1. Otázka rozšíření principu samosoudcovství zabývá právnický svět už delší dobu. Rozvířena byla v Německu známými spisy *Adickesovými* (Grundlinien der durchgreifenden Justizreform, 1906, Zur Verständigung über die Justizreform, 1907), kdež vyvolala celou literaturu, aniž ovšem, jak je pochopitelno, došla jednotného a souhlasného řešení.[6]) Je přirozeno, že otázka takové zásadní důležitosti nezůstala obmezena na území říše německé, nýbrž že došla pozornosti i ve státech jiných, zejména také u nás,[7]) a že tedy také při otázce zjednání úlevy soudům bylo nutno zaujmouti určité stanovisko především ku myšlence rozšíření principu samosoudcovství. Předloha vládní rozšiřuje sice tento princip, ale v mezích celkem úzkých.

a) Tak rozšiřuje především počet případů v § 37 zák. o org. s. uvedených, v nichž rozhoduje předseda senátu neb člen jeho z příkazu činný jako samosoudce, o tyto α) rozhodnutí o žádosti za poznámku žaloby hypotekární a poznámku sporu; β) rozhodnutí o určení svědečného (§ 347 c. ř. s.) a znalečného (§ 365 c. ř. s.); γ) povolení dobrovolného rozvodu, na němž se manželé po podání žaloby o rozvod mimo ústní jednání anebo — jak z motivů na jevo jde — při prvním roku shodli;[8]) δ) rozhodnutí o nákladech důkazu zajišťovacího a o útratách odpůrce navrhovatelova za účast jeho při provádění důkazu (§ 388 c. ř. s.). K tomu připomenouti dlužno, že dle osnovy má u sbor. soudů také o návrzích na připuštění dů-

---

[6]) Srv. o tom můj článek, Snahy o reformu práva proc. v říši něm., Sborník věd práv. a stát., IX., str. 355 násl.

[7]) Srv. na př. *R. Pollak*, A. Ö. G. Ztg., č. 13—15/1908, *Fuchs*, Jur. Vjschrft, sv. 40, str. 89 násl., *Löebell*, A. Ö. G. Ztg., 45/1908, *Putzker*, Mitteil. der Verein. der öst. Richter, II, č. 8.

[8]) Ovšem ve znění osnovou navrhovaném není uzavření smíru vztahujícího se na dobrovolný rozvod při prvním roku zahrnuto, jak správně vytýká *Petschek*, Zuständigkeitsfragen und andere Beiträge zum zweiten Regierungsentwurfe eines Gerichtsentlastungsgesetzes (Wien, 1911), str. 151; bylo by proto osnovu v tom smyslu doplniti.

kazu zajišťovacího p o v ž d y — tedy nikoliv jenom ve případech nutných, jako je tomu dosud — rozhodovati předseda senátu jako s a m o s o u d c e, takže ustanovení o určení útrat (§ 37 č. 7 *c* osn.) je jenom důsledkem zásady posléz uvedené. Vzhledem k tomu, že dle § 388 odst. 2 c. ř. s. náklady s provedením důkazu zajišťovacího spojené nese navrhovatel a že o nároku na jeho náhradu může býti r o z h o d n u t o až v event. sporu, v němž důkazu zajišťovacího bylo použito, není zcela správné, mluví-li osnova o „E n t s c h e i d u n g über die Kosten einer Beweisaufnahme zur Sicherung von Beweisen". Míněno je tím patrně pouhé u r č e n í dotyčných útrat, za něž obyčejně navrhovatel důkazu hned po jeho provedení žádá, aniž se ovšem snad i jejich přisouzení proti určité osobě může domáhati.

Kromě těchto nových případů, jež mají býti do § 37 zák. o org. s. pojaty, má dojíti princip samosoudcovství rozšíření změnou předpisu dosavadních, a to: §u 37 č. 2 potud, že samosoudce bude i určovati výši poplatku advokátských při řízení dle čl. V. zák. uv. k c. ř. s.,[9]) dále §u 37 č. 6 potud, že při zpět vzetí žaloby rozhodne samosoudce o nákladech procesních a určí jich výši nejenom, když byla žaloba zpět vzata před neb při prvním roku, nýbrž i později, pokud se tak stalo m i m o ú s t n í j e d n á n í. S tím souvisí navrhovaná změna znění §u 237 odst. 3. věty druhé; dle nového znění bude totiž o útratách při zpětvzetí žaloby rozhodovati senát jenom tehdy, jestliže byla žaloba vzata zpět p ř i ústním jednání. Tím také bude učiněna přítrž rozpakům, do nichž § 237 odst. 3. c. ř. s. svým dnešním zněním mnohdy soudy uvádí; neboť nařizuje-li, že senát má rozhodnouti o návrhu na náhradu útrat při zpět vzetí žaloby, stalo-li se toto sice po prvním roku (§ 37 č. 6 z. o org. s.), jinak ale třebas i mimo ústní jednání, a to povždy po p ř e d c h o z í m ú s t n í m j e d n á n í, přivádí tím v nejčastějších případech senát i strany do trapných rozpaků, poněvadž vlastně nikdo dobře neví, o čem při tomto ústním jednání jednati má. Osnova obsahuje pro případy, kdy o návrhu na přisouzení útrat po zpětvzetí žaloby rozhoduje s e n á t, ještě do-

[9]) Připomenouti ovšem dlužno, že podle osnovy týkající se nového ř á d u a d v o k á t n í h o (čl. II.), jejž vláda krátce po podání osnovy naší v poslanecké sněmovně říšské rady předložila (č. 1046 příloh k stenogr. prot. posl. sněmovny, XXI. sesse, 1911), má býti čl. V. uvoz. zák. k c. ř. s. zrušen.

datek: „Die Festsetzung des Kostenbetrages kann einem Senatsmitgliede übertragen werden." Poněvadž dodatek tento nemůže znamenati, jakoby výše útrat oním členem senátu určených nepodléhala přezkoumání a kognici senátu, nýbrž znamená toliko, že člen senátu útraty prozkoumá a provisorně podle svého uvážení určí, definitivní určení jednotlivých položek i konečné sumy však usnášení senátu ponechá, jest onen dodatek zcela zbytečný a mohl býti vynechán. Již dnešní prakse způsob tento při určování útrat senátem zachovává (a to nejenom při zpětvzetí žaloby), aniž jí lze vytýkati proto nezákonnost.

b) Dalším případem rozšíření principu samosoudcovství je navrhovaný posl. odst. §u 7 jur. normy. Kdežto platný zákon nařizuje toliko vydání směnečných platebních a zajišťovacích rozkazů samosoudcem, rozšiřuje osnova tento předpis i na platební příkazy v řízení rozkazním. Novotu tuto dlužno vítati, ačkoliv vliv její na zjednání úlevy soudům sborovým bude nepatrný vzhledem k tomu, že platebních příkazů v řízení rozkazním dle tabulky motivům osnovy přiložené od r. 1899 do 1910 o 43·3% ubylo.

V obojím řízení (a důsledkem §u 24 odst. 1. zák. z 3/4 1906 č. 84 ř. z. o šeku i v řízení uplatňujícím regressní nároky ze šeku) rozhodovati bude samosoudce „o návrzích na vydání" rozkazu platebního neb zjišťovacího; tím má býti vyjádřeno, že samosoudce rozhodovati bude i o odmítnutí takového návrhu (str. 34 motivů); tedy i v tomto směru dojde princip samosoudcovství proti stavu nynějšímu, jenž dle znění § 7 posl. odst. dovoluje toliko vydání platebního příkazu samosoudcem, rozšíření.

c) Nebyla-li podána žalovaným v čas odpověď žalobní, je, jak známo, žalovaný s přednesením ku hlavní věci se vztahujícím vyloučen. Byly-li žalovaným ohlášeny při prvním roku obrany t. zv. privilegované, aniž bylo nařízeno oddělené jednání o nich, bude o nich projednáváno k návrhu žalobcovu při ústním jednání; byly-li tu obrany tyto odmítnuty, bude ihned k dalšímu návrhu žalobcovu zároveň rozhodnuto ve věci hlavní rozsudkem pro zmeškání. Na tomto stavu (§ 398 I., II. c. ř. s.) nemá nastati změna.

Novota zavedena má býti však pro případy: α) kdy obrany privilegované při prvním roku vůbec ohlášeny nebyly, β) anebo sice ohlášeny byly, ale nařízeno bylo o nich projednávání odděleně. Tu může totiž dle osnovy žalobce v případě α) hned po

uplynutí lhůty k podání odpovědi žalobní dané, v případě β) po právoplatném odmítnutí zmíněných obran učiniti návrh na vydání rozsudku pro zmeškání. O tomto návrhu pak rozhodne (a sice do 8 dnů po dojití jeho) předseda senátu jako samosoudce, a to bez nařízení jednání o něm.

O ocenění tohoto ustanovení po stránce formální pokusíme se v souvislosti s pojednáním o novotách, jež mají nastati zjednodušením řízení při zmeškání žalovaného (níže ad 5). Proti tomu, že rozsudek pro zmeškání vydati má samosoudce, nelze zásadně ničeho namítati; jeť zde po uplynutí lhůty k odpovědi žalobní situace táž, jako při zmeškání prvního roku žalovaným, takže jistě není třeba, aby, když při prvním roku vydává rozsudek pro zmeškání samosoudce, zde (§ 398 c. ř. s.) musil rozhodnouti o vydání téhož rozsudku celý senát.

d) Bylo-li odvolání vzato zpět před počátkem ústního jednání odvolacího, má dle nynějšího zákona (§ 484 odst. 1 c. ř. s.) soud odvolací (tedy senát) nařiditi, že s nařízeného roku sešlo. Dle chystané novelly vydá toto nařízení předseda senátu jako samosoudce. V tomto případě rozhodne předseda jako samosoudce také o povinnosti k náhradě útrat; senát rozhodne tedy o této povinnosti jenom v tom případě, když bylo odvolání vzato zpět při ústním jednání odvolacím. Zásady tyto budou platiti patrně i tehdy, když bylo ústní jednání odvolací už odbýváno, ale bylo odročeno a odvolatel před pokračováním dalšího jednání odvolacího svoje odvolání vzal zpět.

Tytéž zásady platiti mají dle osnovy při zpětvzetí námitek v řízení rozkazním a směnečném (§ 552 odst. 5 osnovy).

Tím jest počet případů sem náležejících vyčerpán. Osnova tedy nepřiklonila se ku stanovisku radikálnímu, dle něhož by u soudů první instance (i sborových) měli rozhodovati vesměs samosoudci, ani ku stanovisku přijatému v osnově vypracované sdružením soudců rakouských, dle něhož rozhodování předsedou jako samosoudcem mělo tvořiti pravidlo a jenom tam, kde by nejpozději 3 dny před ústním jednáním některá strana aneb předseda sám učinili návrh na projednání senátní, rozhodnouti měl senat.[10]) Z motivů nelze se

[10]) Původcem myšlenky této byl *Putzker*, Mitteil. des Vereins der öst. Richter, II., č. 8; dle osnovy sdružení soudc. mělo stejné uspořádání platiti i v řízení nesporném.

dočísti, proč tyto návrhy předloha vládní nepřijala. Patrně ale proto, že takovému ovládnutí principu samosoudcovství hledí se vstříc jenom s nedůvěrou, a to zajisté právem. Tam, kde zdar či nezdar myšlenky reformni závisí čistě na individuu, jako zde zdárné působení samosoudců na místě dnešních senátů, je každý pokus reformní vlastně skokem do tmy.[11]) Také uzákonění shora naznačeného návrhu sdružení soudc. splnilo by sotva očekávání původci jeho v ně kladené, totiž docílení nějakého zmenšení počtu soudců. Neboť lze zcela bezpečně za to míti, že by i dle návrhu tohoto skutečné projednání sporu, náležejícího podle ceny k soudům sborovým (§ 50 odst. 1. j. n.), samosoudcem bylo úkazem zcela výminečným a vzácným. Neboť dle návrhu toho mají míti strany právo žádati, aby věc byla projednána senátem; návrhu takovému musilo by býti beze všeho vyhověno. Strana ale neučiní návrhu takového jenom tehdy, má-li k předsedovi senátu, jenž by dle návrhu sdružení rozhodoval dotyčný spor, neobmezenou důvěru, a to jak po stránce právnické zdatnosti, tak i po stránce ostatních osobních vlastností jeho. Avšak členové soudů sborových nepřicházejí v přímý styk s lidem, nejsou širokým vrstvám přístupni, obvod jejich působnosti je místně i číselně — co do počtu obyvatelstva — veliký, takže pověst, jíž ten který člen senátu požívá jako soudce, nepronikne nikdy daleko, zejména nevnikne v široké kruhy lidové, z nichž se strany sporné rekrutují. A advokáti? Nehledě k tomu, že ani oni nemají často podrobných osobních znalostí soudců, což bude zejmena u advokátů mimo sídlo dotyčného soudu sborového bydlících pravidlem, bude sotva moci advokát, i když by sám dotyčného samosoudce vysoce cenil, převzíti zaň vůči straně své plnou záruku tak, aby mohl bez obavy straně své, jíž by jistě neopominul poučiti o právu jejím, žádati za projednávání před senátem, doporučiti, aby návrhu příslušného neučinila. Ostatně lze za to míti, že by i samosoudce sám v nejčetnějších případech použil svého práva a dal věc projednati senátem; učinil by tak jistě všude tam, kde by nebyla věc ať po stránce právní či skutkové právě, jak se říká, „vyloženou“. Čím svědomitější soudce, tím více by cítil právě svou velikou zodpo-

[11]) Bližší o tom v cit. mém článku, Sborník věd pr. a stát., IX., 357 násl.

vědnost jako samosoudce a tím častěji by tedy použil svého práva k tomu, aby tu tíhu zodpovědnosti si umenšil. Jelikož se tedy nedoporučuje z důvodů zásadních obligatorní přijetí principu samosoudcovství u soudů sborových, jeho fakultativní zavedení, jak je zamýšlela osnova sdružení, však zůstalo by v životě praktickém bez valného významu, nelze osnově vládní činiti výtek proto, že se k novotám těmto neodhodlala.

Proti rozšíření principu samosoudcovství v těch mezích, jak je vládní předloha přijala, sotva lze však něčeho vážně namítati. Jdeť tu povždy o taková usnesení, jež lze směle jedinému soudci svěřiti; ovšem ale nelze zamlčovati, že novoty tyto budou míti na zjednání úlevy soudům účinek pranepatrný, poněvadž jde o úkony soudní, jež jsou jednak vůbec dosti řídké v poměru k celkové agendě soudů, jednak ale i jednoduché, takže i když je dnes předsebere senát, není s tím proň spojena zvlášť citelná ztráta času. Nelze přehlížeti, že senát nebývá svoláván jen k vůli jednomu snad úkonu, nýbrž že při jediném sezení bývá vyřízeno více věcí. K vůli těmto novotám nebylo by tedy zapotřebí usilovati o reformu dnešního zákona.

Zvláštní vytčení toho, že ve případech těchto předseda senátu anebo člen senátu jedná jako samosoudce, má význam proto, že proti usnesením jich netřeba nastupovati ve případě stížnosti zdlouhavou cestu §u 516 c. ř. s. (str. 25 motivů).

ad 2. Reforma soudní kanceláře. Je dávnou tužbou stavu soudcovského, aby zbaven byl všech oněch vedlejších prací, jež, přísně vzato, s úřadem soudcovským nemají co činiti, ale přece soudci vlastně největší část času zabírají. Je tedy přirozeno, že osnova, jež si vytkla za účel zjednání úlevy soudcům, nemohla přes tyto snahy prostě přejíti. Snahy v tomto směru se uplatňující vykazují také různé stupnice; nejradikálnější požadavek chce se soudce sejmouti nejenom vše, co k rozhodování sporu nenáleží, tedy nejenom úkony přípravné a ústnímu jednání a vynesení rozsudku předcházející, nýbrž také úkony po vynesení rozsudku následující, zejména i samo sepsání rozsudku, takže by úkon soudcův byl skončen již ústním vynesením rozsudku.[12])

---

[12]) Srv. o tom bližší v mém článku [illegible], str. [illegible] násl.

Poněvadž ale na to, aby tento požadavek došel uznání zákonného, není v dohledné době pomyšlení, byl formulován v mezích užších a vyzněl podstatně v ten smysl, aby soudce byl zbaven, pokud to vůbec za daných poměrů jde, vší práce povahy vlastně manipulační, obsahem svým sice jednoduché, ale právě pro množství její mnoho času zabírající a únavné. I řešení takto formulovaného požadavku působí však obtíže; tyto nesnáze souvisí s tím, že jsou mnohé úkony sice povahy jednoduché, ale přenesení jich výkonu na orgány nesoudcovské vadí ta okolnost, že úkony ony jsou přece jenom výronem m o c i s o u d c o v s k é. Tak na př. je povolení exekuce na hmotné věci movité zajisté jako každé povolení exekuce výkonem m o c i soudcovské; a přece nevyžaduje k vyřízení svému jiné činnosti, nežli zjištění, kdy byl rozsudek za exekuční titul sloužící doručen dlužníkovi, a výpočtu, zda-li už lhůta k opravným prostředkům daná uplynula.

Reforma touto otázkou se obírající může tedy voliti cestu dvojí: buďsi přikáží se novým zákonem i takovéto úkony s o u d c o v s k é k samostatnému vyřizování orgánům n e s o u d c o v s k ý m, anebo se zásada, dle níž jakýkoliv úkon m o c i soudcovské může býti předsevzat jedině s o u d c e m, považuje za neporušitelnou, byť i šlo o věci celkem málo významné. Rozhodnutí se pro tu či onu cestu má ovšem pro otázku zjednání úlevy soudcům význam veliký. Neboť je jasno, že zvolení prostředku prv uvedeného může přinésti soudcům úlevu daleko pronikavější, nežli dovoluje trvání na zásadě posléze uvedené.

Předloha vládní volí právě cestu na d r u h é m místě naznačenou; chce sice práci soudcovu ulehčiti tím, že jej zbavuje různých prací, jež až dosud konati musí, ačkoliv obstarání jich lze dobře svěřiti jiným orgánům soudním, ale trvá zásadně na tom, že každý, i sebe jednodušší úkon, jímž dochází výrazu m o c s o u d c o v s k á, má zůstati vyhražen toliko a výlučně s o u d c i. Tím byly přirozeně také dále jdoucí návrhy sdružení soudcovského, o nichž se ještě zmíníme, odmítnuty. Prostředky, které vláda k dosažení úlevy soudů v rámci vytknutém volí, jsou dva; jednak vytvoření zvláštní kategorie úředníků kancelářských, kteří, ačkoli právnického vzdělání nemají, pomáhali by soudci při vyřizování prací jeho (t. zv. konceptní pomocníci), jednak rozšíření úkonů soudní kanceláře. Použití prostředků těchto

je však toliko fakultativní; zřízení pomocníků konceptních vyhraženo je justiční správě, jež prostředku toho použije ovšem jenom u soudů s velkou agendou, o svěření pak nových, osnovou soudní kanceláři všeobecně přikázaných úkonů bude rozhodovati dotyčný soudce sám podle toho, má-li ve schopnosti a spolehlivost zřízencu soudní kanceláře dostatečnou důvěru.

Co do kvalifikace konceptních pomocníků předpisuje osnova toliko, že budou vybráni z úředníků kancelářských a officiantů, kteří mají zkoušku kancelářskou nebo náhradní. Všechno ostatní, zejména předpisy o výcviku jejich a průkazu o schopnostech k pracím konceptním, ponecháno cestě nařizovací, aby mohlo býti zkušeností v tomto směru nově nabytých snáze využito. Působnost konceptních pomocníků není obmezena jenom na řízení sporné, nýbrž vztahuje se i na řízení nesporné a trestní; záležeti bude pak v tom, že konceptní pomocník bude podporovati soudce: *a*) připravným zpracováním věcí došlých (vorbereitende Bearbeitung des Einlaufes), dále *b*) zpracováním usnesení, pokud se netýkají těžších otázek právních, a nejsou zároveň rozhodnutím kontradiktorickým ve věcech sporných (na př. konečné usnesení), *c*) rozsudků, vyjma rozsudky kontradiktorické ve věcech sporných, a z ostatních jenom oněch, při nichž neběží o obtížnější otázky právní (na př. rozsudek pro zmeškání žalovaného, leč byla-li přes to žaloba zamítnuta, rozsudek pro uznání, vzdání se). Kromě toho budou konceptní pomocníci zapisovateli ve věcech civilních a trestních.

Jak viděti, je okruh působnosti těchto konceptních pomocníků dosti široký a úleva, jíž se tím soudci dostane, značná; ovšem podmínkou zdárného působení této novoty je náležité vyškolení dotyčných osob, na němž všechno závisí. Ostatně zkušenosti s konceptními pomocníky u soudu exekučního ve Vídni už od let působícími nabyté jsou dle motivů i zpráv soudců vídeňských velmi příznivé. Bude musiti ovšem soudce povždy, seznav schopnosti a spolehlivost svého konceptního pomocníka, posouditi, může-li mu vypracování toho kterého usnesení, pokud v rámec shora naznačený spadá, svěřiti. Také posouzení, je-li ta která otázka právní těžší či jednoduchou, ponecháno v konkretním případě přirozeně soudci samému. Že by si tu počínal soudce snad příliš volně, nelze se obávati; neboť veškerá vyřízení konceptního pomocníka bude pode-

pisovati a tím za ně i zodpovídati. Právě proto bude ovšem úleva soudci poskytnutá povahy jenom technické; soudce nebude smíti se prostě na pomocníka konceptního spolehnouti, nýbrž musí dříve, nežli vyřízení pomocníkovo svým podpisem schválí, o správnosti jeho také se přesvědčiti.

V souvislosti s touto zodpovědností soudcovou dlužno se tu zmíniti o otázce, jak tomu má býti se zodpovědností konceptního pomocníka samotného. Pokud je týž úředníkem kancelářským, nemá otázka tato ovšem významu, poněvadž úředník ten náleží k osobám v § 4 zák. z 12. července 1872 č. 112 ř. z. uvedeným, za něž ručí stát. Jinak je však tenkrát, je-li konceptní pomocník jenom officiantem, jak osnova připouští. Officiant není úředníkem státním, ani nepatří do kategorie sluhů státních, nýbrž je zřízencem smluvním, jenž stojí k státu v soukromoprávném poměru služebním (§ 3 nař. vešk. min. z 19. července 1902 č. 145 ř. z.). Právě proto však je pochybno, ručí-li stát dle shora cit. zákona syndikátního za škody způsobené officiantem přestoupením úřední jeho činnosti; nejvyšší soud, jak známo, ručení takové popřel.[13]) Je-li už nyní tento stav právní pro obecenstvo přicházející se soudy do styku nepříznivý a nebezpečný, přibude značně nebezpečí toho až vstoupí v život konceptní pomocníci, kteří budou míti mnohem důležitější funkce nežli má dnešní kancelářský officiant, stojíce co do působnosti své výše nežli kancelář soudní. Nelze zajisté proti tomu namítati, že za konceptním pomocníkem stojí soudce, jenž zaň zodpovídá, takže by strana v ručení soudcově a tím i státu měla dostatečných záruk svého nároku na náhradu škody. Neboť nelze při tom zapomínati na případy, kdy straně způsobena zaviněním konceptního pomocníka škoda, aniž lze soudci samostatnému přičítati nějaké porušení povinností jeho.[14]) Máme proto za to, že je v zájmu stran na soudy poukázaných, aby stát, otevíraje offici-

---

[13]) Rozh. nejv. soudu ze dne 1. prosince 1908 (bez udání č. j.) v Not. Zeitschr. č. 49/09. Srv. také *moje* pojednání, O příslušnosti ve sporech z poměru služebních (Sborník věd práv. a stát., XII., str. 21).

[14]) Na př. konc. pomocník ve vyřízení správném a soudcem už schváleném dodatečně bez vědomí soudcova něco připíše anebo zase přeškrtne, soudci něco zamlčí, u sebe zadrží a pod. Případy podobné mohou nastati v životě v přerozmanitých variacích a nelze jim nikdy zabrániti ani předejíti.

antum nové pole působnosti a svěřuje jim nové důležité úkony, převzal za ně také plnou zodpovědnost. Je zajisté nesrovnalostí nijak neodůvodněnou, aby stát, jenž ručí i za soudní sluhy, vzpíral se ručiti za officianty, ačkoliv jim svěřuje mnohem důležitější funkce.

Tam, kde agenda soudní neodůvodňuje zřízení konceptních pomocníků, dojde soudce úlevy tím, že bude moci některé práce, jež dosud konal sám, resp. jenom per nefas nekonal sám a dával konati kanceláři, nyní svěřili po zákonu soudní kanceláři. Okruh působnosti soudní kanceláře je však i po zamýšleném rozšíření oproti působnosti konceptních pomocníků užší. Tak může soudce soudní kanceláři svěřiti přípravné zpracování došlých věcí i koncept rozsudkového záznamu při zmeškání, o němž se ještě zmíníme, jakož i vyhotovení rozsudku pro vzdání se, uznání neb pro zmeškání, pokud se jím žalobě bez obmezení vyhovuje. Ale přípravné zpracování došlých věcí obmezeno osnovou výslovně jenom na věci „jednoduché" („in einfachen Rechtssachen"), kteréhožto obmezení u konceptních pomocníků není; také nebude lze soudní kanceláři ukládati povšechné koncipování usnesení, třebas by šlo při nich jen o jednoduché otázky právní; toliko usnesení ve věcech knihovních mohou býti kanceláří soudní koncipována. Za to jí má býti zákonně uložena povinnost ku pořizování různých pomůcek statistických neb poplatkových (výkazů, lístků o vyměření poplatků, čítacích listů, trestních listů atd.); tím sňata bude se soudce jistě jedna z nejnepříjemnějších jeho funkcí.[15]) Rovněž má příště vyhotovení rozsudků, usnesení, smírů a potvrzení právní moci podepisovati soudní kancelář.

Konečně může soudce dle osnovy uložiti kanceláři i sepisování jednoduchých smírů; ovšem jednání, jež smíru takovému předchází, bude se musit konati před soudcem a nelze je svěřovati kanceláři soudní. Jeť jednání takové většinou velice pohnuté, vyžaduje přečasto poučení a vysvětlení povahy právnické a neobejde se bez náležité vnější autority. Jenom tehdy, kde už strany jsou dohodnuty a obsah smíru úplně ujednán, může kan-

---

[15]) De facto koná už dnes soudní kancelář všechny tyto práce, ale soudce je za ně zodpovědným, čemuž příště tak nebude.

celáři soudní sepsání smíru býti uloženo, a to ještě jenom za té podmínky, že je to smír jednoduchý.[16])

Toť tedy stručný obsah osnovy, pokud se týká reformy soudní kanceláře. Že novoty zamýšlené jsou s to zjednati soudcům úlevy, nelze popírati.[17]) Jak dalece však ve skutečnosti budou soudcové úlevu tuto pociťovati, nedá se napřed a také ne všeobecně říci. Motivy vládní slibují soudci značnou úlevu zejména proto, že týž bude zbaven povinnosti psáti rozsudky pro zmeškání (uznání a vzdání se), jichž bylo v r. 1910 u soudů okresních 516.509 a u soudů sborových 13.030. Ale při tom nelze přehlížeti, že už nyní u převážné většiny soudů právě tyto rozsudky bývají pořizovány soudní kanceláří a že soudce v nejřidších případech sám příslušné tiskopisy vyplňuje. Té úlevy, kterou osnova soudcům tedy slibuje a již se jim v budoucnosti má ex lege dostati, požívají tedy soudcové via facti už nyní. A přece stížnosti na přetížení soudců nejenom neutuchají, nýbrž přes to stále hlasitě se ozývají. Obáváme se proto, že ani po vejití nových reforem v oboru kanceláře soudní — kteréžto reformy, jak uvedeno, z větší části dodatečně stav už (ovšem praeter legem) existující jenom schvalují — nářky na přetížení soudů neutichnou.

Nelze tu zamlčeti, že jedna z příčin tohoto zjevu — a jistě svými důsledky nikoli právě poslední — je zaviněna justiční správou samotnou; vězí totiž v tom, že justiční správa po řadu let oblíbila si zvláštní postup při obsazování míst uprázdněných; neobsazuje místo uprázdněné ihned, nýbrž nechává je neobsazeno po dobu, již nelze už měřiti na měsíce, nýbrž na roky. Poněvadž tak činí u všech uprázdněných míst, nahromadí se těchto za čas velmi mnoho. Následek toho je, že práci, která připadá na sílu neobsazenou, musí vedle své vlastní práce konati ostatní soudcové u postiženého soudu působící. Že takovýmto soudcům ne-

---

[16]) Ve věcech knihovních může býti dle osnovy, jak už v textu uvedeno, uložen kanceláři koncept usnesení tabulárního; vzhledem ku dnešní praksi záleží ovšem vyřizování to, povoluje-li se žádaný zápis, v prostém (descr.), poněvadž žádosti tabulární zpravidla celé znění usnesení žádaného i označení osob, jež dlužno vyrozuměti, obsahují.

[17]) Vyjímaje sepisování smírů jednoduchých, neboť sepsání smíru už ujednaného nezabere mnoho času, jednání však napsání smíru předcházející musí povždy z důvodů v textu naznačených konati soudce sám.

zjednají ani návrhy osnovou činěné v přetížení jejich úlevy, leží na bíledni. Bylo by tedy nanejvýše zapotřebí, aby především tento stav, jehož důsledky všichni soudcové tak těžce nesou a mnozí z nich již zdravím odpykali, byl odstraněn. K tomu ovšem není zapotřebí žádných nových zákonů, zde pomoci může justiční správa velmi lehce. Lze pak s jistotou očekávati, že nářky na přetížení soudů utichnou anebo se alespoň obmezí jen na některá místa se zvláště vzrůstající agendou.

Měla by tedy podle našeho soudu justiční správa také zde nasadit páku a pokusiti se o zjednání úlevy soudům.

Tím ovšem nechceme tvrditi, že si justiční správa mohla pokus zákonodárný, o němž tu řeč, vubec snad ušetřiti. Dlužno jistě v zájmu stavu soudcovského i výkonu spravedlnosti jenom vítati počin, jímž se se stavu soudcovského břímě prací s výkonem soudnictví nutně nesouvisejících snímá a jiným k tomu způsobilým orgánům ukládá.

Při zkoumání novot, jež osnova v život uvésti chce, vycházeti dlužno z toho, že přenesením jistých úkonů, jež posud soudce sám podnikal, resp. byl povinen podnikati, na orgány jiné, nesoudcovské, nesmí býti postavení stran co do ochrany právní nijak zhoršeno; i úprava nová musí stranám poskytovati stejnou záruku ochrany právní jako dosud. Jakmile by novotami dotyčnými byla tato záruka zmenšena neb ohrožena, nutno se proti nim vysloviti, byť by myšlence úlevy soudům sebe více hověly. Neboť strany na soud odkázané zasluhují stejného zřetele jako soudy samy a nelze dopustiti, aby úleva těchto byla vykoupena snad újmou oněch.

Zkoumáme-li, jestli novoty osnovou navrhované tomuto hledisku vyhovují a ve své snaze, zjednati úlevu soudům, nejdou snad příliš daleko, dojdeme k úsudku novotám osnovy ne nepříznivému. Osnovu charakterisuje snaha nezmenšiti záruky ochrany právní a neukládati orgánům nesoudcovským úkony patřící k obsahu moci soudcovské. Zejmena zdůrazňují motivy, že se orgánům nesoudcovským — kancelářským úředníkům a sluhům — nedostává ani záruk neodvislosti ani spolehlivosti a že nejsou také vyzbrojeni nutnou zevní autoritou. Důsledně odmítá tedy osnova všeliké dále jdoucí návrhy, jež směřují k tomu, aby jiste, byť

i jednoduché úkony moci soudcovské byly přikázány k samostatnému obstarávání orgánům nesoudcovským a řídí se heslem, že rozhodnutí ve všech soudcovských záležitostech přísluší jedině soudci, a že jenom práce technické, jež rozhodnutí tomu předcházejí nebo je provázejí, lze silám pomocným přikázati (str. 27 motivů).

Bude tedy i v těch věcech, jež osnova přikazuje konceptním pomocníkům, po případě soudní kanceláři, musiti soudce všechno pročísti, promysliti, za vše svým podpisem zodpovídati,[18] takže úleva osnovou zamýšlená bude se jeviti jenom v tom, že bude soudce moci v téže době více věcí vyříditi nežli dosud. Předpokládajíc tedy jednak, že pomocné síly soudcovy, osnovou k obstarávání shora naznačených úkonů povolané, budou dosti obratny a že budou správně pracovati, jednak, že soudce bude dosti svědomitým a nespolehne se na své pomocníky tak, aby snad slepě podpisoval vyřízení jejich, neznaje a nezkoumaje obsahu jeho, lze říci, že z novot osnovou zaváděných nehrozí stranám zmenšení záruk ochrany právní. Poněvadž pak připuštění pomocných sil k nově upravené činnosti i stanovení podmínek, z nichž lze na způsobilost i spolehlivost jich usuzovati, má justiční správa sama v rukou, a zneužití kancelářských sil soudcem nesvědomitým ve smyslu naznačeném i za dnešního stavu zákonného je možným, nelze novoty osnovou zaváděné odmítati.

Spíše je pravděpodobno, že osnovu stihnou výtky opačné, totiž že počíná si příliš zdrženlivě a poskytuje soudům úlevy velmi málo. Nebcť návrhy, jež v tomto směru činilo sdružení soudců rakouských, šly mnohem dále. Sdružení toto navrhovalo, aby soudní kanceláři mohly býti přikázány k samostatnému vyřizování zejména také tyto práce: *a*) potvrzování právní moci a vykonatelnosti rozhodnutí soudních; *b*) povolování výpovědí soudních ve věcech nájemních; *c*) povolení a výkon exekuce na hmotné věci movité, včetně určení vzešlých útrat, s vyloučením sporů z důvodu exekuce vzniklých, rozhodování o zrušení exekuce v jistých případech, o odložení exekuce,

[18]) Zejména i ve případech, kdy kancelář soudní vydá potvrzení o právní moci ve smyslu nově navrhovaného §u 79 odst. 1 zák. org. s., bude musiti soudce sám prozkoumati, zda-li podmínky právní moci tu jsou (str. 32 motivů).

výkonu přísahy vyjevovací a povolení vazby. Přitom však měla býti učiněna opatření v zájmu stran na orgány nesoudcovské odkázaných. Opatření tato záležela v tom, že mělo býti soudní kanceláři především uloženo, aby ve všech případech, které nejsou povahy jednoduché, vyžádala si pokynu soudcových, dále, že soudce může k návrhu anebo i bez něho dotyčné vyřízení sám učiniti, že odmítnutí návrhu ve shora naznačených záležitostech činěných bylo vyhraženo jediné soudci, a konečně, že strana by měla proti opatřením soudní kanceláře nejenom pravidelné prostředky opravné, nýbrž také stížnost přímo k soudci, již bylo by lze během lhůty k opravným prostředkům podati. Soudce mohl by nad to také rekursu proti usnesení kanceláře soudní podaném sám vyhověti.

Přiznati sluší, že uskutečnění těchto navrhů by ovšem nejenom zjednalo úlevu soudcům, nýbrž učinilo i nynější počet sil soudcovských zbytečným. Ale je otázkou, nebyly-li by právě novoty tyto na úkor ochraně právní a nebyly-li by na újmu i stavu soudcovskému samotnému, z něhož vyšly. Ve směru prvém pohřešujeme v návrzích sdružení přesnou hranici, kdy má rozhodovati síla kancelářská a kdy soudce. Předpis, že si má soudní kancelář vyžádati pokynu soudcových vždy, nejde-li o věci jednoduché, jistě přesným nazvati nelze. Neboť ponecháno tu posouzení, jde-li o věc jednoduchou, jenom soudní kanceláři. Tu je ale pravděpodobno, že sebevědomí některých kancelářských sil bylo by sdružením navrhovanou úpravou tak vyvinuto, že by si troufaly bez vyžádání pokynu soudcových vyřizovati i věci, jež sice samy mají za jednoduché, jež však ve skutečnosti jimi nejsou. V tom směru nelze býti věru nikdy dosti opatrným; zejména nelze pouštěti se zřetele, že kruhy neprávnické mají o vědě právní prazvláštní ponětí majíce za to, že není nic snazšího, než zákona v životě používati, jej vykládati. Je-li toto mínění možno i v kruzích neprávnické intelligence, tím více je šíření a zastávání jeho možno v kruzích, na něž návrhy sdružení výkon jistých úkonů soudcovských přenésti chtějí a jež rekrutují se z vrstev se vzdělaním nanejvýše toliko středním. Poukaz snad na ukázněnost a uspokojivé konání povinností dnešní soudní kanceláře, jež milerádi ji přiznati chceme, neopravňuje ještě po soudu našem k vyvozování nějakých konklusí pro správnost úřadování soudní kanceláře v budoucnosti,

až by reformy sdružením soudců navrhované vešly v život. Neboť poměr soudní kanceláře k soudci byl by dle těchto návrhů mnohem volnější než dnes, soudní kancelář stala by se orgánem samostatným a na soudci v jistých směrech neodvislým. A tu nelze napřed říci, jaký vliv by na smýšlení a počínání sil kancelářských právě toto vědomí samostatnosti i moci z ní plynoucí mělo.

Také obmezení, dle něhož by odmítnutí návrhů ve shora naznačených záležitostech činěných bylo vyhraženo jedině soudci, nemůže nebezpečí újmy pro strany zažehnati. Neboť nelze přehlížeti, že také vyhovění jistému návrhu může býti zase pro stranu, proti níž návrh čelí, se značnou újmou spojeno. O tom, bylo-li by ten který návrh odmítnouti, musil by si učiniti úsudek zřízenec kanceláře soudní prve, než-li vůbec návrh ten soudci předloží; to, co by tedy kanceláří soudní nebylo považováno za pochybné v otázce povolení, nedostalo by se vůbec před soudce.

Také ostatní opatření, navrhovaná za účelem odvrácení újmy od stran, nemáme za vhodná. Neboť jednak ukládají stranám úkony, jež strany budou pociťovati jako obtíž, bez níž by se obešly, kdyby byl rozhodnul hned soudce (sem patří stížnost proti opatřením soudní kanceláře podaná přímo soudci), jednak jsou s to zamýšlené zjednání úlevy soudům zase zmařiti (sem patří rozhodování soudcem i ve věcech soudní kanceláři přikázaných k návrhu strany a rozhodování soudcovo o rekursech proti usnesením kanceláře soudní podaných). Poukázati dlužno zejmena na to, že stálá delegace advokátních komor se i proti osnovou navrhovaným pomocníkům konceptním vyslovila (srv. Jurist. Blätter, 1912 č. 3); lze tedy s určitostí tvrditi, že když by návrhy sdružení soudců rak. staly se zákonem, advokáti by vždycky a důsledně rozhodnutí soudcem navrhovali.

S návrhy sdružení soudcovského nelze souhlasti tedy, poněvadž z uskutečnění jich lze se důvodně obávati zhoršení stavu dnešního co do záruk ochrany právní; ale také s hlediska stavovského nelze se ubrániti pochybnostem o vhodnosti činěných návrhů. Máme za to, že právě soudcové měli by žárlivě hájiti neztenčený rozsah pravomoci soudcovské a nepřipouštěti k úkonům soudcovským, byť i zcela jednoduchým, orgány podřízené, nesoudcovské. Je jasno, že široké vrstvy nebudou rozeznávati mezi soudcem a orgánem nesoudcovským, pokud tento jeví se

jim jako nositel pravomoci soudní; lze se proto důvodně obávati, že vrstvy tyto budou všeliké nedostatky a přehmaty těchto orgánů nesoudcovských přisuzovati soudům vůbec. Tím byla by ale důvěře obecenstva v soudy, jíž tyto nezbytně potřebují a na jejíž nedostatek je si už nyní dosti stěžováno, zasazena rána povážlivá.

ad 3. Reforma řízení upomínacího. Řízení upomínací má tu nepopiratelnou výhodu pro věřitele, že opatřuje mu rychle a levně exekuční titul, pro soud pak, že se tak děje s nejmenší ztrátou času. Poněvadž pak při nejčastějších pohledávkách denního obchodu nemá ani odpůrce důvodných námitek proti žádání věřitelovu, lze říci, že řízení upomínací vyhovuje i zájmům odpůrcovým. Je tedy pochopitelno, že vládní osnova při zamýšlené reformě práva procesního a při snaze, jež jí při tom byla vodítkem, také řízení upomínacímu svou pozornost věnovala. Podnětem k tomu byl nad to během posledních let pozorovaný zjev, že případů, ve kterých bylo forem řízení upomínacího použito, stále přibývá, kdežto podávání odporu ubývá, z čehož lze jistě souditi, že řízení toto v životě plně uspokojuje a oblibě se těší.

Tak bylo ve všech zemích, v nichž řízení upomínací je zavedeno, vydáno platebních příkazů v r. 1901 . . . . 241.646
v roce 1910 však už 310.168
Naproti tomu bylo podáno odporů v r. 1901 . . . . . . 35.859
Kdežto v roce 1910 — přes to, že platebních příkazů bylo v tomto roce vydáno o 69.522 více — jenom 37.002, takže odporů bylo v r. 1901 celkem 14·8%, v roce 1910 však už jenom 11·9%.

Příznivé tyto výsledky musí vyvolati přirozeně snahu, aby bylo právě řízení upomínacímu zjednáno co nejrozsáhlejší pole působnosti, pokud se tak může státi bez ujmy právního života.

Při myšlence na rozšíření působnosti řízení upomínacího musilo býti uvažováno především o rozšíření **místním**. Je známo, že řízení upomínací neplatí dosud v Haliči, Bukovině a Dalmacii (čl. XXVIII. uv. z. k c. ř. s.). Příčinou toho bylo nedostatečné vzdělání tamního obyvatelstva a obavy, aby řízení upomínacího nebylo proto v zemích těchto na újmu četných analfabetů zneužíváno. S některých stran, k nimž se i motivy osnovy naší připojují (str. 45), se ovšem projevují pochybnosti o tom, byly-li obavy tyto oprávněny,

poněvadž nebezpečí řízení upomínacího pro analfabeta může spočívati jedině v tom, že neuměje si platební rozkaz přečísti, opomine v čas podati u soudu odpor, čímž nabude věřitel proti němu exekučního titulu; stejné nebezpečí však je pro analfabeta spojeno i s podáním obyčejné žaloby proti němu, protože si nedovede ani tu sám přečísti a může tedy, nedá-li si žalobu někým přečísti, rok o žalobě nařízený zmeškati a tím žalobci rovněž k exekučnímu titulu proti sobě pomoci.

Ale náhled tento, jenž byl zastáván už motivy ku vládní předloze zákona o řízení upomínacím z r. 1873, tenkrát v poslanecké sněmovně neprošel, čímž stalo se ono už zmíněné obmezení místní platnosti řízení upomínacího zákonem. Ale právě ono vyvolalo v zemích dotčených jiné a veliké zlo, jež nutí přímo k opětnému přezkoumání otázky, je-li vyloučení řízení upomínacího na dále udržitelno. Zlem oním je ohromné přetížení soudců v těchto zemích, jemuž nelze už ani rozmnožováním soudcovských sil čeliti, poněvadž se nedostává už dorostu soudcovského. Jak známo vedla právě tato okolnost k tomu, že bylo zákonem ze dne 6. dubna 1910 č. 69 ř. z. uděleno ministru spravedlnosti právo ku zkrácení přípravné služby soudcovské na 2 roky v obvodech vrchních zem. soudů ve Lvově, Krakově, Zadru a Terstu, jehož ministr spravedlnosti ihned (min. nař. ze 6. dubna 1910 č. 70 ř. z.) na dobu až do konce r. 1913 použil. Tím ovšem se povšechná úroveň stavu soudcovského v těchto zemích nezvýší, poněvadž nově jmenovaní soudci po krátké a nedostatečné přípravě přicházejí do života a jsou tam ihned prací přímo zaplaveni; soudce prací přetížený nemá však času, aby své vědomosti dodatečně doplňoval a prohluboval. A tak vidíme, jak jedno zlo plodí druhé: přetížení prací má za následek nepřiměřené rozmnožování sil soudcovských, to vede zase k nedostatku plně kvalifikovaných soudců, tento nedostatek má v zápětí, že se úřad soudcovský svěřuje osobám nedostatečně kvalifikovaným. Následek toho je přirozeně neuspokojující kvalita rozhodnutí soudních, s tím související množství opravných prostředků, pod nímž úpějí nejenom soudy vyšší instance v zemích dotčených, nýbrž i soud nejvyšší.[19])

---

[19]) Tak bylo v r. 1908 podáno z obvodu vrch. zem. soudu krakovského revisí 1095, lvovského 2718, kdežto z obvodu vrch. zem. soudu v král. Českém jenom 1000 revisí.

Již tyto okolnosti byly by jistě dostatečným důvodem pro to, aby i v zemích jmenovaných upomínací řízení bylo zavedeno a pracovní břímě soudům tamějším ulehčeno.[20]) Motivy vládní osnovy kromě toho konstatují, že země zmíněné i co do všeobecného vzdělání učinily značný pokrok, že analfabetů ubývá, poměry dopravní se zlepšily, takže země tyto jsou dnes jistě v takovém stavu kulturním, v jakém byly ostatní země korunní v r. 1873. Tím mají býti rozptýleny tu a tam snad ještě existující obavy, jež rozhodly v r. 1873 o vyloučení řízení upomínacího z Haliče, Bukoviny a Dalmacie.

Řízení upomínací činí však pro vytčené svoje přednosti žádoucím i rozšíření ve směru věcném. Neboť jsouc obmezeno na pohledávky do 400 K, nemůže v tomto úzkém rozsahu se zplna uplatniti; vylučovati je při pohledávkách vyšších jenom proto, že jde zde právě o obnosy vyšší, není správno, poněvadž spornost pohledávky není s výší její v přímém poměru. Dlužno tedy jenom vítati, že osnova nynější připouští řízení upomínací při pohledávkách až do 1000 K, vracejíc se tak vlastně k stanovisku, jež zaujímala již vládní předloha dnešního řízení upomínacího v r. 1873. Jenom pro Halič, Bukovinu a Dalmacii stanovena pro prvních pět let působnosti chystaného zákona hranice nižší, totiž 600 K. Odůvodňováno je to novotou věci v těchto zemích. Ale obmezení toto nezdá se důsledným. Buď totiž vláda stojí na stanovisku, že řízení upomínací nepřivádí žalovaného do situace horší a nebezpečnější než obyčejná žaloba, a pak není obmezení číselné co do přípustnosti řízení toho na místě, anebo má vláda přece jenom obavy, že zavedení řízení toho za důvodné, a pak bylo by důsledným odmítnouti i pro budoucnost zavedení řízení upomínacího v zemích těchto jako nevhodné. Stanovisko vlády je patrně koncessí odpůrcům řízení upomínacího, jež se v zemích jmenovaných dle motivů, byť i v nepatrném počtu, mezi soudy i obcemi přece našli. Ostatně výtka tato je seslabena tím, že obmezení dotčené má býti zavedeno jen na dobu prvních 5 let působnosti chystané novelly; po uplynutí této doby byla by pak hranice 1000 K všeobecnou.

[20]) Dle motivů připadalo v r. 1910 na 10.000 obyvatel v Haliči 1900 sporů u soudů okresních, v Bukovině 3119, v Dalmacii 1162, v ostatních zemích korunních však jenom 642.

Druhé rozšíření působnosti řízení upomínacího po stránce *věcné* je stanovení přípustnosti jeho u všech soudů okresních dle předpisů jurisdikční normy příslušných. Dle práva dnes platného může býti platební rozkaz vydán toliko oním okresním soudem, v jehož obvodě má dlužník svoje řádné *bydliště* (§ 2 zák. z 29/4 1873 č. 67 ř. z.).

Toto obmezení co do příslušnosti místní má svůj důvod v tom, že jenom tato příslušnost je prima facie patrna a poznatelna a že by bylo citelným břemenem, když by dlužník měl u soudu vzdáleného podávati odpor. Motivy naší osnovy mají za to, že tento důvod obmezení příslušnosti místní už neplatí, poněvadž nejasnosti předpisů kompetenčních jsou prý z největší časti odstraněny a soud faktury, jenž je nejdůležitější a nejpraktičtější, připouští kognici tak bezpečnou a jednoduchou jako soud bydliště. Podání odporu je prý zdokonalením poštovnictví a telegrafů nyní značně ulehčeno a zabezpečeno (motivy str. 49).

Že by předpisy o místní příslušnosti byly tak jasny, jak motivy tvrdí, není správné; stačí poukázati na celou řadu rozhodnutí nejvyššího soudu, jež se právě otázkou místní příslušnosti zabývala, a to ne snad pouze v prvních letech platnosti nové jurisdikční normy, nýbrž i v době nejnovější.[21])

Také tvrzení, že by právě soud faktury dle § 88 odst. 2. jur. normy připouštěl bezpečnou a jednoduchou kognici jako soud bydliště, nelze uznati správným. Příslušnost tato není tak snadno a na první pohled zjistitelna jako soud bydliště, neopírá se o moment čistě zevní, jehož vliv na určení místní příslušnosti soudce hned a snadno posouditi může, a nevylučuje tudíž *zneužití* jeho jako soud bydliště. Tvrdí-li na př. žalobce, opíraje příslušnost jistého soudu o § 88 odst. 2 jur. normy, že žalovaný koupil jistou věc za účelem dalšího zcizení, že provozuje obchod a p., nemá soudce možnosti, aby se o správnosti této pro posouzení místní pří-

---

[21]) Srv. na př. rozh. nejv. soudu 25./10. 10 R V. 1365/10, č. 1373/XII. úř. sb., 27./9. 10 R II. 880/10 č. 1376 úř. sb., 17./8. 09 R. II 740/9, Práv. 670/10, 27./9. 10 (č. j. ?) Zpr. 383/10, 6./4. 10 R. II 225/10, Práv. 351/11, 12./7. 10 R. I 434/10, Jur. Bl. 492/10, úř. sb. 1100/IX., 1106/IX., 1113/IX., 23./11. 10 R. IV 286/10, Právník 914/11, 4./11. 1911 R. VI 332/11, 8./6. 10 R. II 510/10, G. H. 261/11, 23./5. 11 R. V 733/11 G. H. 677/11 a j.

slušnosti rozhodné okolnosti přesvědčil, dokud žalovaný toto tvrzení žalobcovo, na něž je soud jinak při posuzování své příslušnosti vázán (§ 41 odst. 2 jur. r.), nepopřel. Právě ale naděje, že žalovaný se proti příslušnosti soudu žalobcem nesprávně dovolaného v čas neozve, svádí přímo k tvrzením nepravdivým. Toto zneužití zákona, jež zejmena při soudu splniště v praksi pozorovati lze,[22]) vyskytuje se i tam, kde na základě žaloby dojde k ústnímu jednání, v němž má žalovaný příležitost nepříslušnost místní namítati. Oč větší nebezpečí tohoto zneužití ale hrozí tam, kde se žalovanému soudem přímo hned přikáže, aby závazek svuj splnil, jako je tomu při řízení upomínacím.

Při řízení řádném zdrží zpravidla žalobce obava, že žalovaný se k ústnímu jednání dostaví, nepříslušnost místní namítati bude a žalobci útraty způsobí, od pokusu podati žalobu u soudu místně nepříslušného. V řízení upomínacím však obavy tyto odpadnou; v nejhorším případě podá žalovaný odpor, čímž žalobci vzniknou náklady zcela nepatrné, jež ho sotva odstraší od pokusu, jemuž, podaří-li se, kynou tak lákavé výhody — nabytí hned exekučního titulu. Právě tento značný rozdíl mezi řízením řádným a upomínacím pusobí také psychologicky rúzně na žalobce, chce-li se tento rozhodnouti, u kterého soudu řízení zahájiti má: řízení řádné jej zdrží od pokusu zahájiti řízení před soudem nepříslušným, kdežto řízení upomínací jej k pokusu takovemu bude přímo pobádati.

Práve proto není správnou a přesvědcivou argumentace, jež snaží se dokázati připustnost všech důvodu místní příslušnosti v řízení upomínacím tím, že odkazuje na možnost použiti i jiných důvodu místní příslušnosti než jenom soudu bydliště při žalobách obyčejných.

Praktický význam novoty rozšířením místní příslušnosti k vydání platebních rozkazů v řízeni upomínacim zaváděné ovšem se stlačuje značně tím, že ponechává se v platnosti ustanovení dnešního §u 3. zákona o říz. upom.; dle tohoto ustanovení musí býti platební rozkaz doručen v obvodu onoho sborového soudu, v jehož obvodě má soud rozkaz platebni vydavši své sídlo. To zna-

---

[22]) Srv. o tom *Bettelheim*, Mißbräuche mit dem Gerichtsstande des Erfullungsortes, Mitteilungen der öst. Richtervereinigung, č. 11 roč. III

mená tedy, že věřitel bude moci práva osnovou mu v otázce příslušnosti poskytnutého bezpečně použiti zpravidla jenom tam, kde soud rozkaz platební vydavší je v obvodu téhož sborového soudu I. instance, v němž je i soud bydliště dlužníkova. Odůvodněno je to poukazem na obtíže jazykové, jež by vznikly dlužníkovi doručením platebního rozkazu, sepsaného v jazyku mu neznámém, když by platební rozkaz byl vydán soudem dlužníkovi příliš vzdáleným. Poukazuje-li se proti tomu na to, že tytéž obtíže jazykové vzniknou, když bude dlužníkovi doručena žaloba v jazyku jemu nesrozumitelném sepsaná,[23]) lze námitku tuto uvésti na pravou míru právě zase odkazem na to, že při žalobách obyčejných není nebezpečí zneužití některého důvodu místní příslušnosti tak velké, jako při řízení upomínacím, nesnáze jazykové jsou tam tedy řidší než byly by v řízení upomínacím.

Bylo by tedy také vzhledem k § 3 říz. upom., jenž má i na dále zůstati v platnosti a jenž zásadní rozšíření důvodů místní příslušnosti osnovou chystané vlastně vší praktické ceny zbavuje, důslednější, zustati při stavu dosavadním a připouštěti k vydání platebních rozkazu v řízení upomínacím jenom okresní soud bydliště dlužníkova. Tím bylo by se uvarováno zároveň i nerovnosti, jež nastala by jinak zase mezi Haličí, Bukovinou a Dalmacií a všemi ostatními zeměmi v říšské radě zastoupenými. Neboť pro ony tři jmenované země má i podle osnovy zůstati příslušným k vydání platebního rozkazu v řízení upomínacím výlučně okresní soud řádného bydliště dlužníkova. Tímto ustanovením chce osnova chrániti dlužníky v oněch zemích bydlící, ale postihuje bezděky i věřitele tam bydlící, zúžujíc jim možnost použití řízení upomínacího i proti dlužníkům v jiných zemích bydlícím. Věc vysvitne jasněji, představíme-li si jednak věřitele na př. v Čechách bydlícího, jenž chce řízení upomínací zahájiti proti dlužníku v Haliči bydlícímu, jednak věřitele v Haliči bydlícího, jenž chce vymoci platební rozkaz upomínací proti dlužníku v Čechách bydlícímu.

Věřitel v Čechách bydlící může podle osnovy použiti všech důvodů místní příslušnosti jurisdikční normou upravených, neboť pro soudy v Čechách nijakého obmezení by v tomto směru nebylo. Tedy tento věřitel mohl by si u soudu v Čechách sídlícího vymoci

---

[23]) *Löbell* Das Gerichtsentlastungsgesetz, Ger. Ztg., 1911 str. 11.

platební rozkaz i proti dlužníku haličskému. Naproti tomu by věřitel haličský nedosáhl u soudu haličského platebního rozkazu proti dlužníku v Čechách bydlícímu, poněvadž soud haličský by směl vydati platební rozkaz upomínací jenom pod tou podmínkou, že dlužník v jeho obvodě bydlí.

Ochrany tedy, kterou osnova chce dlužníku v častěji zmíněných třech zemích poskytnouti, by se mu nedostalo,[24]) za to by však věřitel v těchto zemích bydlící byl co do možnosti použiti výhod řízení upomínacího hůře na tom, než věřitelé v zemích ostatních. Ale i kdyby myšlenka osnovy došla zcela jasného výrazu tak, jak je v poznámce naznačeno, nebyla by tím nerovnost mezi věřiteli v Haliči, Bukovině a Dalmacii a mezi věřiteli v ostatních zemích bydlícími odklizena. Jenom poměr byl by zde obrácený. Věřitelé v oněch třech zemích by mohli použiti proti dlužníkům v ostatních zemích v říšské radě zastoupených bydlícím všech duvodů místní příslušnosti, věřitelé v těchto zemích bydlící však musili by proti dlužníkům v Haliči, Bukovině a Dalmacii bydlícím obrátiti se výlučně na soud řádného bydliště. Že taková nerovnost není v zákonodárství zjevem příznivým, nelze popírati. Poukazovati snad na stav dnešní, za něhož jsou věřitelé dlužníků v Haliči, Bukovině a Dalmacii bydlících také hůře na tom, než věřitelé dlužníku v ostatních zemích bydlících, poněvadž proti dlužníkům oněm řízení upomínacího vůbec použiti nemohou, nebylo by na místě, poněvadž dle dnešního stavu řízení upomínací pro ony země vůbec neplatí, dle příštího, osnovou chystaného stavu však by zákon o řízení upomínacím i pro ně platil, takže by zmíněné nerovnosti vznikaly v rámci téhož zákona.[25])

---

[24]) Patrně jde vzhledem k motivům osnovy o nepřesnou stylisaci; osnova chtěla ustanoviti, že proti dlužníkům v Haliči, Bukovině a Dalmacii bydlícím je výlučně příslušným k vydání platebního rozkazu okresní soud řádného bydliště dlužníkova.

[25]) *Allerhand*, Gerichtshalle, č. 19 r. 1911 poukazuje sice na nerovnost, jež by mělo uzákonění osnovy v zápětí pro věřitele haličské, a přimlouvá se za to, aby o tom, lze-li připustiti řízení upomínací i u jiných soudů než soudu řádného bydliště dlužníkova, rozhodovalo právo platné pro místo bydliště dlužníkova a nikoli právo platné v sídle soudu platební rozkaz vydávajícího. Tím by bylo ovšem zlepšeno postavení věřitelů v Haliči, Bukovině a Dalmacii bydlících, ale byla by způsobena zase v textu naznačená nerovnost věřitelů v ostatních zemích bydlících.

Bylo by tedy i k uvarování takovéto nerovnosti, jiż jistě ku světlým stránkám zákona přičítati nelze, žádoucí, aby osnova co do místní příslušnosti zůstala při zásadách práva dosavadního.

Dle návrhů osnovy má býti příště zrušen § 16. říz. upom. obmezující vykonatelnost platebního rozkazu na dobu 6 měsíců ode dne doručení jeho dlužníkovi předpokládaje, že věřitel v této době za exekuci nežádal. Ustanovení dnešní se neosvědčuje nutíc věřitele buďsi k vedení exekuce aneb k žádosti za vydání nového rozkazu platebního; kromě toho jest zbytečné, poněvadž dlužník může v řízení exekučním, neprávem proti němu snad zahájeném, povždy dodatečný zánik nároku vymáhaného uplatniti.

Při písemné žádosti upomínací předpisuje osnova povinné přiložení rubrik pro vyhotovení rozkazu platebního, čímž změněn býti má dnešní § 17. odst. 2. říz. upom. Rubrika ta obsahuje kromě označení soudu, stran, zástupců jich a předmětu, také právní důvod pohledávky. Rubrik těchto bude použito při vyhotovování platebních rozkazů, aby se práce kanceláře s tímto vyhotovováním spojená zmenšila.

Z novot osnovou chystaných zmínky zasluhuje ještě ustanovení, že zahájení rozepře má příště nastávati teprve doručením platebního rozkazu, nikoli, jako dosud, už podáním žádosti upomínací. Následkem toho bude také odstavec pátý §u 19. říz. upom. zrušen.

ad 4. Zjednodušení písemného vyhotovení rozsudku.

Osnova zjednodušuje písemné vyhotovení rozsudku ve dvojím směru: jednak při rozsudcích pro zmeškání, jednak i při rozsudcích kontradiktorických. O zjednodušení prv zmíněném zmíníme se v odstavci následujícím. Co do rozsudků kontradiktorických nastane ulehčení tím, že ve skutkové podstatě nebude třeba uváděti i výsledky řízení průvodního, nýbrž bude lze prostě odkázati na spisy. Je-li nutno dle dosavadního zákona ve skutkové podstatě uváděti výsledky řízení průvodního, je ovšem pochybno, ale prakse vesměs výsledky řízení průvodního ve skutkové podstatě uvádí a to ponejvíce v té formě, že dotyčné výpovědi svědků a p. z protokolů do skutkové podstaty prostě opíše. Tím stává se práce tato čistě mechanickou; připravuje nad to soudce o mnoho času.

Je proto pochopitelno, že toto zjednodušení skutkové podstaty soudcové vítají. Soudové vyšších instancí budou míti pak jenom potud svou úlohu poněkud stíženu, že budou musiti se s výsledky řízení průvodního seznamovati přímo ze spisu, kdežto dnes seznamují se s nimi především ze skutkové podstaty a ve spisy nahlížejí jenom potud, aby kontrolovali správnost výsledků ve skutkové podstatě uvedených. Tím stane se ovšem i přednes zpravodajův v ústním jednání odvolacím (§ 486 c. ř. s.) jistou měrou méně pohodlným a příprava naň pracnější, poněvadž se zpravodaj ve případech větších bez poznámek o výsledcích řízení průvodního neobejde. Ale tyto následky, jež nastanou snad po reformě pro soudy odvolací, nejsou s úlevou, již přinese reforma soudům I. instance, v žádném poměru a nemohou oduvodniti zaujetí nepříznivého stanoviska k ní. Ostatně lze se od zjednodušení skutkové podstaty osnovou chystaného nadíti i pro soudy odvolací samy prospěšného účinku: totiž toho, že snad pak přednes zpravodajův ve smyslu § 486 c. ř. s. stane se opravdu tím, čím jej zákon míti chce, a přestane býti pouhým, naprosto monotonním, neživým a nudným předčítáním skutkové podstaty rozsudku v odpor vzatého, jež u mnohých soudů odvolacích se ujímá.

Stanovisko odmítavé bylo by zaujmouti ovšem proti úplnému odstranění skutkové podstaty. Je sice pravda, že předpisy práva našeho o protokolování nečiní skutkovou podstatu naprosto nutnou, poněvadž skutkový děj, o nějž běží, seznati lze ze spisu. Mohl by se tedy zejména i soud odvolací ze spisů o sporném skutkovém ději i bez skutkové podstaty informovati. Ale tím by se úkol soudu odvolacích (i soudu nejvyššího) nepoměrně ztížil; lze říci, že by úleva odstraněním skutkové podstaty soudům prvé instance poskytnutá byla vykoupena přetížením instancí vyšších. Je velký rozdíl mezi pracným shledáváním rozptýleného skutkového stavu věci studiem spisů a mezi četbou děje skutkového v podstatě rozsudku prvním soudcem už přehledně vylíčeného, jehož úplnost a správnost se spisy ostatními toliko kontroluje. Pomyslíme-li si, že by tuto obtížnou práci konal nejenom předseda a zpravodaj soudu odvolacího, nýbrž i ostatní členové senátu, kteří se před ústním jednáním o skutkovém ději ze spisů informovati mají, a že by se práce tato musila u soudu dovolacího opakovati, seznáme,

že by úplné odstranění skutkové podstaty způsobilo nepoměrně více škod nežli užitku. Je-li sepisování skutkové podstaty pro soudce první instance obtížno, nelze přehlížeti, že práce tato má i proň své výhody, jelikož ho nutí k uspořádání processní látky a usnadňuje mu přezkoumání důvodů. Nelze-li tedy ani co do soudce první instance tvrditi naprostou výhodnost úplného odstranění skutkové podstaty, lze co do instancí vyšších tvrditi zcela určitě naprostou a vážnou nevýhodnost, již by mělo odstranění to pro ně v zápětí.[26]) Dlužno proto stanovisko osnovy, jež úplné odstranění skutkové podstaty rozsudku odmítá, jenom schvalovati.

ad 5. Rozsudky pro zmeškání. Podle práva platného jsou formy řízení i ve případech zmeškání jedné strany processní tytéž jako ve případech ostatních. Má tedy rok počíti vyvoláním věci (§ 138 c. ř. s.), strana přítomná má před soudem rozhodujícím jednati ústně (§ 176 c. ř. s.), zejména svoje návrhy i skutkový děj, o nějž se opírají, ústně přednésti (§ § 177, 396 c. ř. s.), soud má o jednání tom sepsati protokol (§ 207 c. ř. s.), prohlásiti konec ústního jednání (§ 193, 195 c. ř. s.), dáti protokol straně k prohlédnutí nebo jí jej přečísti, dát jej stranou podepsati (§ 212 c. ř. s.) a pak rozsudek prohlásiti s podstatnými důvody (§ 414 c. ř. s.)

V praksi však se tyto zákonné zásady utvářily docela jinak. Předpisy zákonné se tu zachovávají totiž jenom tehdy, jestliže stranou zmeškalou je žalobce a dostavivší se žalovaný udáním žaloby odporuje, anebo tehdy, jestliže skutkové okolnosti, o něž se žaloba opírá, neodůvodňují právně žádání žalobní, takže toto i přes zmeškání žalovaného bude zamítnuto.

V oněch případech však, kde rok zmeškal žalovaný a žalobě dlužno vyhověti, shora zmíněné předpisy zákonné v praksi se prostě ignorují. Dostaví-li se jenom žalobce, dá se mu prostě podepsati nevyplněný tiskopis protokolu,[27]) přijmou se od něho kolky a po

---

[26]) Přiznávám, že jsem byl v otázce této do nedávna jiného mínění, maje odstranění skutkové podstaty za možné (Sborník věd pr. a stát. IX., 365 násl.). Praksí v instanci odvolací dospěl jsem však k názoru v textu hájenému.

[27]) Jenom když žalobní návrh obmezí, bývá protokol vyplněn před podpisem strany, ačkoliv i tu si mnohdy, obzvláště při velikém množství sporů takových, soudce obmezení žalobcovo jenom na žalobě poznamená a protokol teprve dodatečně vyplní.

případě seznam útrat a žalobce je odbyt. O nějakém ústním jednání, protokolování a prohlášení rozsudku není tedy ani řeči. Je to tedy stav zcela nezákonný.

Příčina této nezákonnosti je celkem dvojí. Příčina hlavní a nynější stav vlastně přivodivší je ohromné množství žalob, jež některých soudů zejm. ve velkých městech docházejí, a tím přivoděná nutnost, aby na týž den a touž hodinu bylo současně nařízeno velké množství roků. Musí-li soudce na týž den a touž hodinu nařiditi 40 a i více stání a končí-li z nich 38 případů zmeškáním žalovaného, spotřeboval by k odbytí jich soudce jistě kolika hodin času, kdyby měl postupovati přesně dle zákona. Kdy došla by řada na projednání věcí kontradiktorických a jak by se právě tyto spory nakupily, lze se domysliti. Zkrátka postupování soudů příliš zaměstnaných v řízení kontumačním dle předpisu zákona ochromilo by dnešní rychlou a všeobecně uznávanou činnost soudů a činilo by jisté dojem passivní resistence.

Druhá příčina zmíněného stavu vězí v tom, že shora naznačené předpisy zákonné působí ve případech zmeškání žalovaného na účastníky dojmem prázdné a zbytečné formality. Praktický život se však právě takovýmto formalitám brání a jim se vyhýbá. Dnešní doba nemá pochopení pro prázdnou obřadnost, která zájmům účastníků se příčí, třebas ji zákon předpisoval.

Tento vylíčený stav nezákonný není ovšem ani vládě tajností. Vláda však stav tento trpí vědouc, jaké to duchy zlé by lpěním na požadavku zákonného postupu vyvolala. Poněvadž však ignorování zákona je úkazem nezdravým, používá nyní vláda příležitosti, aby dnešnímu nezákonnému stavu změnou dosavadního zákona dodatečně zákonného uznání poskytla a jej co do zjednodušení a úlevy dále vybudovala.

Za tím účelem osnova při rozsudcích pro zmeškání žalovaného, jestliže se jimi návrhu žalobnímu vyhovuje (tedy nikoliv i při zmeškání žalovaného, jestliže se přes to žaloba zamítá) předpisuje:

1. že může býti sepsání rozsudku nahraženo krátkým záznamem jeho (Urteilsvermerk) na spisech, jenž obsahovati má jména osob dostavivších se za strany, data plné moci, pokud nejsou ze spisu patrna, po případě obmezení žaloby, výrok rozsudku s použitím údajů podání, datum vydání rozsudku a podpis soudcův.

2. že tento záznam spisový, jehož žalobce vůbec nepodepisuje, nahražuje zároveň i protokol jednací; odpor ve smyslu § 212 c. ř. s. žalobci i proti tomuto záznamu přísluší;

3. že není třeba prohlášení takového rozsudku, nýbrž že toto může býti nahraženo oznámením, že se vydá rozsudek podle návrhu;

4. že u soudů sborových má předseda senátu jako samosoudce vydati rozsudek pro zmeškání bez ústního jednání, nebyla-li žalovaným v čas podána odpověď na žalobu a privilegovaných obran při prvém roku vůbec nebylo činěno aneb bylo o nich odděleně jednáno a obrany ty odmítnuty; rozsudek ten budiž vydán do 8 dnů po dojití návrhu žalobcova.

Také pro písemné vyhotovení rozsudků pro zmeškání žalovaného vydaných zavádí osnova úlevy. Rozsudky tyto mohou býti totiž vyhotoveny s použitím exempláře žalobního nebo rubriky; vyhotovení obsahovati má toliko nadpis „rozsudek pro zmeškání", výrok rozsudku, při čemž lze ještě odkázati na žalobu neb rubriku, dále označení soudu, data a podpis soudcův. Nemusí však udávati označení soudce, stran (zástupců neb zmocněnců jich, leč při odchylkách od udání žaloby neb rubriky), aniž obsahovati skutkové podstaty a důvodů rozhodovacích.

Tuto naznačenými předpisy dotčena jsou ovšem některá zásadní ustanovení práva dosavadního. Tak především předpis, že o každém ústním jednání dlužno sepsati protokol (§ 20 z c. ř. s.); neboť osnova připouští ústní jednání bez sepsání protokolu, nahražujíc jej pouhým záznamem rozsudku ve spisech; rovněž i předpis o formě a náležitostech rozsudku (§ 417 c. ř. s.). Také ustanovení § 414 c. ř. s. o vyhlášení rozsudku dozná modifikace, jelikož vyhlášení rozsudku pro zmeškání může býti nahraženo pouhým sdělením, že se vydá rozsudek podle návrhu. Ale také ustanovení státního základního zákona o moci soudcovské jsou osnovou dotčena. Tak předpisuje čl. 1. odst. 2. tohoto zákona, aby rozsudky a nálezy soudů byly vyhotovovány „jménem císaře", kdežto osnova spokojuje se pro foro interno pouhým záznamem rozsudku, pokud jde pak o vyhotovení pro strany určená pouhým nadpisem „rozsudek pro zmeškání" bez zmíněného dodatku státním základním zákonem předepsaného.

Ustanovením shora pod č. 4. zmíněným, jímž připouští osnova vydání rozsudku bez ústního jednání, dotčen je čl. 10. stát. zákl. zák. o moci soudcovské; neboť tento předpisuje ve věcech občanských i trestních ústní a veřejné jednání před soudcem rozhodujícím.

Než veškery tyto odchylky zavádí osnova vědomě, majíc lpění na nich za bezcenné a praktickým potřebám nevyhovující. Lze vskutku přiznati, že proti těmto, jinak jistě pronikavým novotám nelze činiti námitek, poněvadž se život právní bez formalit dnešním právem žadaných — ale, jak už řečeno, z velké části nezachovávaných — zcela dobře a bez všeliké újmy obejde.

Ovšem ale nelze se přes tento zásadní souhlas s osnovou ubrániti jistým pochybnostem. Pochybnosti ony týkají se právě případu, kdy dle osnovy bude vynesen ve případech nepodání odpovědi žalobní rozsudek pro zmeškání bez ústního jednání. Pokud rozsudek tento bude žalobě vyhovovati, nelze ani tu zásadně ničeho namítati. Ale ze znění osnovy: „Über einen solchen Antrag (sc. žalobcův na vydání rozsudku pro zmeškání) h a t der Vorsitzende des Senates als Einzelrichter ohne Anberaumung einer Verhandlung durch Versäumungsurteil (§ 396) zu erkennen" vyplývá, že o návrhu žalobcovu bude nutno rozhodovati vždy bez ústního jednání („hat"); tedy zejména i tenkrát, když žaloba bude přes to, že žalovaný odpovědi žalobní nepodal, zamítnuta, poněvadž skutečnosti žalobcem tvrzené žalobcův nárok po právu neodůvodňují (závěr, jejž z nich žalobce činí, je nesprávný), aneb soudce má za to, že skutková tvrzení žalobní jsou důkazy předloženými vyvrácena (§ 396 c. ř. z.). Ve případech takových není zajisté ústní jednání beze vší ceny, aniž lze říci, že je tu pouhou formalitou. Neboť dává žalobci příležitost, aby soudcovy pochybnosti právní o oprávněnosti nároku žalobcova ze skutkových okolností žaloby dovozovaného rozptýlil neb význam důkazů předložených, na něž soudce váhu klade a jimiž považuje skutkový podklad žaloby za otřesený, náležitě osvětlil a tím zamítnutí své žaloby odvrátil.

Znění § 398 posl. odst. osnovy způsobuje také, že osnova sama různě řeší případy, k d y ž a l o b a b u d e z a m í t n u t a p ř e s t o, ž e ž a l o v a n ý d o p u s t i l s e z m e š k á n í. Neboť zameškal-li hned p r v ý r o k, bude nejenom jednáno ústně

o návrhu žalobcovu na vydání rozsudku pro zmeškání (§ 396 c. ř. s.), nýbrž bude nutno postupovati i jinak dle všeobecných zásad, tedy bude zejména nutno sepsati řádný protokol, vyhlásiti a sepsati rozsudek pro zmeškání, jenž nebude se v ničem lišiti od rozsudků jiných. Osnova vládní výslovně obmezuje odchylky shora naznačené jenom na případy, kdy rozsudek pro zmeškání žalobě vyhovuje, odchylujíc se tak prospěšně od návrhu vypracovaného sdružením soudců rakouských.[28])

Dostavil-li se však žalovaný k prvému roku, ale nepodal pak odpovědi žalobní, takže žalobce učinil návrh na vydání rozsudku pro zmeškání, má dle osnovy o tomto návrhu povždy býti rozhodnuto bez ústního jednání. Pokud v tomto ustanovení osnovy má býti zahrnut i případ ten, kdy rozsudek pro zmeškání žalobu zamítá, je v tom jistě nesrovnalost a nelze s takovouto úpravou souhlasiti.

Z motivů (str. 59) jde na jevo, že neměla vláda v úmyslu měniti řízení kontumační, pokud zmeškání se dopustil žalobce aneb pokud přes zmeškání žalovaného nebylo žalobě vyhověno. Z doslovu navrhovaného § 398 posl. odst. osnovy jde však, jak ukázáno, že přes tento úmysl osnova přece i pro tento případ odchylku zavádí. Patrně je zde co činiti s pouhým nedopatřením; osnova zamýšlela vyloučiti ústní jednání jenom tam, kde rozsudkem pro zmeškání dlužno žalobě vyhověti, přehlížejíc, že znění zvolené zahrnuje i případy zamítnutí žaloby. V tomto směru je tedy zapotřebí jasné stylisace, aby všeliké pochybnosti byly vyloučeny.[29])

---

[28]) Přes to, že, jak z motivů nynější (druhé) osnovy (str. 59) na jevo jde, v tomto směru nechce zaujímati osnova tato jiné stanovisko než osnova prvá, bylo přece v navrhovaném odstavci čtvrtém §u 417 ve druhé osnově přijato poněkud jiné znění. Kdežto totiž osnova prvá výslovně stanovila: „Wird durch Versäumungsurteil nach dem Klagebegehren erkannt . . .“ obsahuje nynější osnova namísto slova „Klagebegehren“ toliko „Begehren“, čímž myšlenka, jež vyjádřena býti měla, se zatemňuje. Bylo by tedy dobře, kdyby původní znění osnovy bylo zase obnoveno.

[29]) Na okolnost v textu uvedenou nebere ani *Petschek*, Zuständigkeitsfragen u. andere Beiträge zum zweiten Regierungsentwurfe eines Gerichtsentlastungsgesetzes, 1911, str. 130 násl. náležitého zřetele; neboť připouští vydání rozsudku pro zmeškání bez ústního podání i v těch případech, kdy žalobě vyhověno nebude, protože je skutkové tvrzení žalobní předloženými důkazy vyvráceno.

Připomenouti dlužno, že častěji zmíněné znění § 398 posl. odst. osnovy nezůstává beze vlivu na ustanovení §u 412 c. ř. s. Neboť připouští-li tu osnova vydání rozsudku pro zmeškání bez ústního jednání, pozbývá tu ustanovení §u 412 c. ř. s. vůbec významu. Ale § 412 c. ř. s. nebude zde ani v tom smyslu platiti, že by musil soudce, před nímž se rok prvý v této věci konal, také rozsudek pro zmeškání následkem nepodání odpovědi žalobní vynésti. Bylo by proto vhodno v § 412 c. ř. s. na výjimku osnovou (§ 398 posl. odst.) stanovenou poukázati.

Osnova zavádějíc zjednodušení řízení kontumačního nezmiňuje se o tom — nehledíme-li k § 398 posl. odst. —, bude-li třeba, aby žalobce k roku se dostavivší při něm svou žalobu přednášel. Z toho, že nechává §§ 176, 177 i 396 c. ř. s. nedotčeny a že se ani v motivech o zbytečnosti ústního přednesu žaloby nezmiňuje, dalo by se souditi, že na požadavku ústního přednesu žaloby trvá. Ale vzhledem k tomu, že se předpisu tohoto, jak už řečeno, ani nyní již v praksi nedbá, chová mlčení osnovy v tomto směru v sobě nebezpečí, že prakse ani po uzákonění jejím od svého dosavadního postupu neupustí, čímž byl by úmysl osnovy — zjednati řízení kontumačnímu podklad zákonný — zase zmařen.

S celou tendencí osnovy srovnávalo by se ovšem odpadnutí ústního přednesu žaloby lépe nežli trvání na něm. Poněvadž ale dnešní znění její mluví pro toto, bylo by si přáti, aby osnova i tu se zcela jasně vyslovila. Stejně nerozřešenu nechává osnova otázku, do kdy lze žalovanému promeškaný procesní úkon vykonati a tím následky zmeškání odvrátiti. Dle § 145 odst. 2 c. ř. s. může se tak státi až do konce projednávání konaného o návrhu, aby následky promeškání byly uskutečněny. Poněvadž pak dle § 193 c. ř. s. dlužno konec jednání prohlásiti a prohlášení to dle § 208 č. 3 c. ř. s. protokolovati, lze dle toho zcela bezpečně posouditi, je-li promeškaný procesní úkon žalovaného předsevzat ve smyslu § 145 odst. 2 c. ř. s. včas. Vzhledem k tomu ale, že prakse v řízení kontumačním ustanovení zákona, jak již vzpomenuto, nedbá, přihází se často, jak motivy samy (str. 59) potvrzují, že žalovaný pozdě k roku se dostavivší zdánlivě právem žádá, aby návrh na vydání rozsudku pro zmeškání byl odmítnut. Aby se případy takové nemohly opakovati, bylo by třeba zároveň i § 145 c. ř. s. vhodným způsobem vzhledem k řízení kontumačnímu doplniti.

To tím spíše, že znění jeho na řízení kontumační, jak je osnova upravuje, se nehodí; máť na mysli ústní jednání ve smyslu všeobecných předpisů (I. dílu III. odd. c. ř. s.), které osnovou jsou podstatně pro řízení kontumační modifikovány. Lze předpovídati, že soudcové „konec projednávání", jenž je dle § 145 c. ř. s. rozhodným, ani pak, až osnova se stane zákonem, prohlašovati nebudou; ať již proto, že si na tento úkon za stavu dosavadního nezvykli a v nedbání zákonného předpisu tedy prostě pokračovati budou, či proto, že budou jej míti za zbytečnou, intencím nového zákona nevyhovující formalitu. Ustanovení osnovy o formě a obsahu záznamu rozsudkového protokol nahražujícího (§§ 207 II. a 417 IV. osnovy) neposkytují však pevného a jednotného podkladu pro určení otázky, kdy dlužno míti jednání o návrhu žalobcově za skončené; některý soudce prohlásí rozsudek (ovšem ve formě zjednodušené, totiž prostým oznámením, že se vydá rozsudek podle návrhu) snad hned, jakmile návrh byl učiněn, jiný zase teprve až po vyplnění záznamu rozsudkového, třetí snad odbude záznamem více záležitostí a pak teprve pro všechny najednou, aby nemusil při každé zvláště totéž opakovati, prohlásí, že uzná dle návrhu a pod. Bylo by na snadě míti za to, že rozhodným pro posouzení otázky, do kdy lze žalovaného připustiti k promeškanému úkonu procesnímu, je okamžik, kdy soudce oznámí, že uzná dle návrhu žalobcova. Ale nehledě k tomu, že osnova nepředpisuje přesně, kdy toto prohlášení soudcovo státi se má,[30]) takže tu bude prakse, jak právě naznačeno, velice rozmanitá, nelze také tvrditi, že ono prohlášení soudcovo, kdyby se stalo hned potom, jak žalobce návrh na rozsudek pro zmeškání učinil, má za následek „konec jednání o návrhu tomto konaného", jak praví § 145 c. ř. s. Neboť osnova nařizuje, aby záznam rozsudkový obsahoval také výrok rozsudku, k němuž náleží i (§ 52 c. ř. s.) výrok o útratách soudních. Tento výrok rozsudku musí

[30]) Z dodatku, jejž osnova navrhuje k § 414 c. ř. s. a jenž zní: „Bei Urteilen in Säumnisfällen kann die Verkündung durch die Bekanntgabe, daß das Urteil nach dem Antrage gefällt wird, ersetzt werden", dalo by se souditi, že toto prohlášení státi by se mělo teprve po skončení ústního jednání jsouc na roveň postaveno prohlášení rozsudku. Ale nepochybné to není. Ostatně v tomto případě by platilo totéž, co dále v textu o poměru tohoto „skončení jednání" k § 145 c. ř. s. je uvedeno.

býti definitivně upraven ještě před vzdálením se žalobce; neboť osnova jinde (§ 416 III. osn.) stanoví, že netřeba doručovati žalobci vyhotovení rozsudku pro zmeškání, leč na jeho žádost, poněvadž se rozsudek stává účinným vůči žalobci už „prohlášením“ jeho. Tedy oznámení soudcovo, že uzná dle návrhu, jež by se stalo před vyplněním záznamu rozsudkového, zejména i co do výroku rozsudku, nezpůsobilo by konec jednání, i kdybychom měli za to, že je takové předčasné prohlášení soudcovo vůbec přípustno. Konec jednání nastane teprve tím okamžikem, kdy je záznam rozsudkový zcela vyplněn a výrok rozsudku žalobci znám.[31]) Tento „konec jednání“ je ale podstatně jiný, než jaký má na mysli § 145 c. ř. s.

ad 6. Upuštění od předchozího výslechu v některých případech.

Osnova hledí dosíci zjednodušení řízení soudního také tím, že v některých případech, kde dosud platný zákon předpisuje, aby vyřízení soudnímu předcházel výslech té které osoby, od tohoto výslechu upouští, poněvadž zkušenosti dosavadní ukazují zbytečnost jeho.

Sem patří:

a) Vypuštění poslední věty § 129 odst. 2 c. ř. s., jenž předpisuje, aby před povolením zkrácení lhůty byl odpůrce žadatelův slyšen.

b) Změna § 237. odst. 3 druhé věty; dle osnovy bude totiž rozhodovati senát o nároku žalovaného na náhradu nákladu při zpětvzetí žaloby jenom tehdy, byla-li žaloba vzata zpět při ústním jednání. Dosavadní předpis, dle něhož dlužno vždy o nákladech žalovaného rozhodnouti po předchozím ústním jednání, bude tedy zrušen.

c) Vypuštění citace č. 8 v §u 39 odstavci 2., větě první e x e k. ř., takže zrušení exekuce dle § 39 č. 8, i když k němu dojde z moci úřadu, nebude musiti předcházeti výslech stran.

d) Rovněž ve případech rozhodování o zrušení exekuce dle § 40 ex. ř. nebude příště třeba prve slyšeti vymah. věřitele, je-li

[31]) I ve případech, kdy žalobce bude žádati vyhotovení rozsudku, bude platiti totéž, neboť osnova (§ 207 II.) předpisuje, že může žalobce proti záznamu rozsudkovému podati odpor. Musí býti tedy záznam tento úplný dříve nežli se žalobce vzdálil.

uspokojení aneb prohlášení vymah. věřitele prokázáno listinami, jež nevzbuzují pochybností.

c) O návrhu na uschování hmotných věcí movitých nebude třeba slyšeti dlužníka a ostatní vymah. věřitele; dosavadní předpis §u 259 předposl. odst. ex. ř. bude prostě vypuštěn.

Do této skupiny zařaditi dlužno i odstranění §u 170 odst. 2 c. ř. s., jenž ostatně již §em 137. jedn. ř. restriktivního výkladu došel, dále změnu § 206 odst. 1 ex. ř. a s tím související změnu §u 282 ex. ř.

Dle dnešního §u 206 odst. 1 ex. ř. (a §u 282 odst. 1 ex. ř., pokud jde o řízení exek. mobilární) má soud exekuční ve případech zrušení neb odložení řízení dražebního z důvodu, jenž neúčinkuje stejným způsobem proti všem vymah. věřitelům, ostatní věřitele zároveň s vyrozuměním o usnesení zrušovacím neb odkládacím vyzvati, aby ve 14 dnech se prohlásili, zda-li v řízení dražebním pokračují, jinak by stihly právní účinky se zrušením neb odložením v té které případnosti spojené i je.

Ustanovením tímto a jeho nepříznivými účinky jak pro vymah. věřitele, tak pro dlužníka i soud exekuční obíral jsem se podrobněji již v monografii „Nauka o přístupu" (1906) str. 165 násl. Tamtéž (str. 175) hájil jsem názor, že dlužno domáhati se změny zákona, poukázav na § 129 ex. ř., jenž by této změně zák. měl býti vzorem. Názor tento odůvodňoval jsem v r. 1908 (ve Zprávách právn. jednoty moravské, 1908, str. 157 násl.) ještě podrobněji proti výkladu J. Boubely (Zprávy, 1907 str. 215 násl.). Je mně proto zadostiučiněním, že osnova přijímá názor, jejž jsem tehdy theoreticky hájil, § 206 odst. 1. v ten smysl mění, že zrušení neb odložení ohledně některého z vymah. věřitelů na ostatní vymah. věřitele vlivu nemá a že v řízení dražebním dlužno pro ně pokračovati.

Tato novota je pokrokem ve směru jak theoretickém, tak i praktickém; neboť zjednává se jí instituci přístupu čistá a ničím nerušená funkce procesuální i ve případech řízení dražebního,[32]) soudy osvobozují se od povinnosti vyrozumění ostatních vymah.

[32]) Srv. *můj* článek „Ještě slovo k § 206 odst. 1 ex. ř." ve Zpr. práv. jedn. morav., 1908, str. 219.

věřitelu a tito opět od povinnosti prohlašování, že v řízení dražebním pokračovati chtějí. Zároveň odklizeny naprosto potíže, k nimž § 206 odst. 1 ex. ř. svým dosavadním zněním podnět dává tehdy, jestliže od zrušení řízení draž. do roku dražeb. nezbývá ani 14 dnů.[33])

IV. Vedle těchto posud uvedených novot, jimiž má býti ulehčeno soudům, obsahuje osnova ještě řadu jiných předpisů, jež s tímto účelem nemají buď vůbec čeho činiti anebo se ho jen nepřímo dotýkají. Předpisy tyto lze rozděliti ve dvě skupiny. Do jedné patří předpisy, jichž účelem je odstranění pochybností, k nimž výklad dosavadního zákona vedl, do druhé pak předpisy mající hověti potřebám života právního, jež dosavadním zákonem uspokojiti nelze. Rozboru těchto předpisů zde pro omezenost místa podávati nelze.

Ale i to, co dosud uvedeno bylo, může snad býti podkladem pro ocenění osnovy s hledisek, jež v úvodu reformě rak. civ. procesu vytknuty byly.

Ptáme-li se, jaký význam budou míti novoty zamýšlené pro celkovou budovu našeho práva procesního, lze přiznati, že některými novotami dojde dnešní stav jakéhosi zlepšení a že i tam, kde lze o tomto účinku novot snad pochybovati, přece netřeba se od nich obávati zhoršení stavu dnešního co do ochrany právní, zejm. bude li při poradách sboru zákonodárných přihlédnuto i k návrhům opravným, jichž osnova v literatuře vyvolala celou řadu, a bude-li z těchto návrhů šťastně vybráno to, co osnovu zdokonaliti může.

Jiná je otázka, jestli osnovou bude dosaženo vlastního účelu jejího, totiž zjednání úlevy soudům. V tom směru nelze se ubrániti pochybnostem. Neboť nelze přehlížeti, že mnohé novoty pro řídkost případů sem náležejících nemohou v otázce úlevy padati vůbec na váhu (na př. §§ 129, 308); jiné zase netřeba proto přeceňovati, poněvadž ono ztížení, jež dnešní stav působí, není u většiny soudů právě citelné (na př. výslechy ve případech shora III. č. 6).

---

[33]) O sporném výkladu tohoto případu srv. jednak *Boubela*, Zpr. práv. jedn. morav., 1907, str. 213 násl., jednak *Hora*, tamže, 1908, str. 212 násl. a poznámky *Boubelovy* k tomu.

Při oceňování novot, na něž osnova největší důraz klade, totiž instituce kancelářských pomocníku a zjednodušení řízení kontumačního, dlužno si připamatovati, že z převeliké části osnova chce dáti zákonný podklad tomu, co už dnes se u soudů fakticky provádí, aniž hlasy o přetížení soudů umlkají.

Statistika na vysokých školách a v úřadech.

Napsal *Dr. František Weyr.*

Nemohu se zde šířiti o statistice vůbec: o jejím vývoji jako vědy nebo vědecké methody, o jejím postavení v souboru věd sociálních vůbec atd. Zde chci poukázati pouze k tomu, jak se pěstuje, resp. jak by se pěstovati měla na vysokých školách a jak jsou zařízeny statistické úřady. K tomu ovšem zapotřebí historického exkursu, třeba jen krátkého.

Kdo chce si učiniti obraz, jak se vyvinovala statistika jako zvláštní disciplina na vysokých školách — rozumí se, že v následujícím budu hleděti hlavně k poměrům rakouským —, nesmí přehlédnouti toto: že se svého času jednak přednášely a zkoušely snad discipliny, které dle nynějšího názoru jsou statistickými (třeba jen v nejširším smyslu), aniž byly výslovně statistickými zvány, jednak, že se pod jménem „statistika" tradovaly předměty, které nebyly nebo aspoň nejsou to, co nyní všeobecně „statistikou" rozumíme. Souvisí to s různými změnami, které pojem statistiky během doby prodělal.

Nyní jsme uvykli spojovati s pojmem „statistika" představu čísel a tabulek. Již slovo „statistika" samo tomu však nasvědčuje, že tak nebylo vždy: neboť etymologicky nemá nic společného s pojmem čísel a tabulek, nýbrž spíše buď s latinským slovem „status" — stav, Zustand — nebo italským „stato" (stát). V tomto smyslu užíval jej jeho vynálezce *Gottfried Achenwall* (* 1719, † 1772), který jako první obor svých přednášek nazval statistikou a pro svůj vynález bývá — ač neprávem — nazýván „otcem statistiky".[1]) Tyto přednášky byly naukou o t. zv.

[1]) Před ním užívalo se toliko přídavného jména: statisticum, statistica.

s t á t n í c h p o z o r u h o d n o s t e c h (Staatsmerkwürdigkeiten). Sám vyvozuje slovo „statistika“ od italského ragione di stato a statista (státník) a definuje statistiku takto: „Pozoruji-li nějaký stát, vidím nekonečné množství věcí, které se v něm skutečně nacházejí. Mezi nimi jsou některé, které se dotýkají jeho blaha tak, že tomuto buď překážejí nebo je podporují. Tyto lze nazvati s t á t n í m i p o z o r u h o d n o s t m i. Souhrn skutečných státních pozoruhodností nějaké říše nebo republiky tvoří jich státní zřízení (Staatsverfassung) v širším smyslu a naukou o státním zřízení jednoho nebo několika jednotlivých státu jest s t a t i s t i k a. Její konečný účel směřuje k tomu, aby se znalostí státu dospělo k státní moudrosti (Statsklugheit). O vnitřním zájmu státu, o prostředcích ku podpoře státního blaha, ku zvýšení počtu obyvatelstva a přebytku, ku povznášení věd, průmyslu a obchodu, ku odpomahání nedostatků ústavy lze pojednati při každém jednotlivém státu zvlášť. Vnější zájem státní, otázka, zda-li má zapotřebí cizích národů čili nic, zda-li musí se jejich moci mnoho nebo málo obávati, vyžaduje s r o v n á n í jednoho státu se všemi ostatními a nemůže tudíž pochopena býti bez předchozí znalosti ostatních států.“

To byl tedy puvodní obsah přednášek, které se výslovně označovaly jako „statistika“. O tomtéž předmětu konaly se ostatně již dříve přednášky, aniž však byly nazývány statistikou. Tak konal profesor *Herman Conring* (* 1606 † 1681) přednášky pod titulem „Notitia rerum politicarum nostri aevi celeberrimarum“. Conring a Achenwall nalezli záhy mnoho napodobitelů a podobná deskriptivní a populární kolegia o cestopisech a zeměpisu vůbec byla tehda velice oblíbena. (Kolegia o f y s i c k é m zeměpisu uvedl do universitních přednášek jako prvý *Kant* (1756), srovn. *Paulsen*: Immanuel Kant, Sein Leben und seine Lehre, str. 35).

Bylo by zajímavo, kdyby se daly sledovati p o z n e n á h l é změny, které se během doby děly v obsahu a způsobu tradování kolegií statistických na universitách. Jisto jest aspoň, že vývoj statistiky jako vědy a vědecké methody nemohl zůstati bez účinku na obsah a způsob přednášek statistických. Vždyť zpravidla ti, kdož tuto disciplinu na vysokých školách přednášeli, pěstovali ji i literárně. A v literatuře doznala puvodní Conringova a Achenwallova nauka o státních pozoruhodnostech, statistikou zvaná,

takové změny, že s nynější statistikou sdílí již jen společné označení.

Povstalo období t. zv. „otroků tabulkových" (Tabellenknechte) jako reakce proti všeobecné a ryze popisné nauce o státních pozoruhodnostech a nastal tuhý literární boj mezi oběma stranami. Oni, k nimž částečně možno přičísti i žáka Achenwallova *A. L. Schlözera* (* 1735, † 1809), obraceli se proti staré škole na př. argumenty jako: „Všeobecné údaje, že nějaká zem má požehnané vinnice, krásné manufaktury, květoucí obchod, trochu pěstuje žito atd., obsahují všecky popisy zemí a cest, avšak takovými všeobecnými údaji, pokud je nelze vyjádřiti správnými, skutečnými čísly, prospěje se málo znalosti států" (Staatenkunde, Schlözer). Odpůrci odpovídali, že tabulkami a čísly podává se o státu pojem, jaký nabýváme o člověku, když se nám udá délka jeho rukou a noh. Z těchto půtek vyšli jako naprostí vítězové „tabulkoví otroci". Měli ovšem značnou posilu ve statisticích anglických a francouzských. Neboť ona statistika ve smyslu Conringově a Achenwallově byla specialitou německou. Současně skoro s touto německou naukou o státních pozoruhodnostech vyvíjela se v Anglii a Francii nauka, zvaná politickou arithmetikou, pěstovaná *J. Grauntem* (* 1620 † 1674), *W. Pettym* (* 1623 † 1687) a *Lavoisierem* (* 1743 † 1794). Tyto politické arithmetiky dlužno označiti duševními otci tabulkových otroků německých. Jich školu musíme si, jak praví *Schnapper-Arndt* (Sozialstatistik, str. 12), představovati jako pracující v duchu školy Baconovy: experimentem a exaktností. Zároveň se změnou právě naznačenou, totiž přechodem od všeobecné, slovní deskripce k deskripci exaktní, číselné, provedena změna ještě hlubší: přechod od methody ryze deskriptivní k methodě induktivní, nomothetické. Působil tu v Německu známý Jan Petr *Süssmilch* (* 1707 † 1767; žil tedy současně s Achenwallem) se svou publikací „Göttliche Ordnung in den Veränderungen des menschlichen Geschlechts, aus der Geburt, dem Tode und der Fortpflanzung desselben erwiesen" (1740), který svou statistikou, jak z právě uvedeného titulu plyne, nechtěl jen popisovat, nýbrž dokazovati. Byl to pokus v celku ještě naivní, avšak ježto první svého druhu, svými důsledky velevýznamný. Neboť po Süssmilchovi přišel J. *Quetelet* (* 1796 † 1874), který induktivní, nomothetickou methodu ve statistice přivedl

k úplnému vítězství. Když pak konečně Karel *Knies* vystoupil svým spisem „Die statistik als Selbständige Wissenschaft“ (1850), byl disciplině o „pozoruhodnostech státních“ definitivně odejmut titul „statistiky“. Označovala se nadále naukou o státech (Staatenkunde).

Tento poznenáhlý vývoj a přeměna předmětu statistiky dají se, pokud hledíme k literatuře, velice hezky stopovati a vylíčiti — kdo by předmět chtěl podrobně vyčerpat, mohl by tak učiniti bez velkých obtíží v obsažnější monografii —, nám však jde o podobný vývoj, který prodělaly statistické přednášky na universitách. Zde lze jen všeobecně tolik říci, že zmíněnou přeměnou počala upadati statistika jako učební předmět universitní. *Meitzen* ve své „Geschichte, Theorie und Technik der Statistik“ má zvláštní odstavec nadepsaný „Verfall der Statistik als Lehrgebäude“ a praví tam: „Die bedeutende Entwickelung der neuen wissenschaftlichen Disziplinen entzog dem Achenwallschen Lehrgebäude durch weit vertiefte Behandlung wesentliche Bestandteile seines Stoffes. Die Nachrichten des herkömmlichen Systems der Staatsmerkwürdigkeiten erhielten unvermeidlich den Charakter des Oberflächlichen, und bald erlitt die Statistik als Universitätsdisziplin fühlbaren Abbruch. Allerdings lehrten noch Lüder († 1819 in Jena), Mensel . . . . . mit Erfolg im Sinne der Schlözerschen Statistik. Auch vermochten in Österreich v. Holzgethan, Schnabel, v. Schlieben, Franzl u. a. die Überlieferung dauernd fortzuführen, weil sie durch Anforderungen der Prüfungsreglements für die Beamtenvorbereitung konserviert wurde. Mehr und mehr aber starb mit den älteren Lehrern auch die ältere Lehre aus. Die Tabellenstatistik konnte jedoch, wenigstens in ihrer damaligen Form, vom Katheder nicht gelehrt werden.“ (str. 33). Podobný všeobecný úpadek statistiky jako disciplíny universitní lze stopovati i v studijních řádech rakouských. Vývoj statistiky jako učebního a zkušebního předmětu byl zde asi tento:[2])

Dvorním dekretem ze dne 3. X. 1774 byla zavedena „Notitia praecipuorum Europae regnorum (tedy statistika ve smyslu

---

[2]) Zde přidržuji se *Inama-Sternegga*: „Der statistische Unterricht“ (Allgem. statistisches Archiv, I. sv.).

Achenwallově) jako učební předmět pro 5. semestr právnických studií a předmět ten svěřen profesoru německých dějin říšských. Již před tímto oficielním zavedením všímali si ostatně různí profesoři ve svých přednáškách příležitostně statistiky (na př. *Justi* a *Sonnenfels*).

Císař Josef II. zrušil spojení statistiky s německými dějinami říšskými a přidělil ji profesorům „politiky"; zároveň zrušen příkaz užívati při přednáškách Achenwallova spisu „Staatsverfassung der vornehmsten europäischen Reiche und Völker" (1769) a Tozeniova „Gegenwärtiger Zustand von Europa" (1767) a dovoleno profesorům přednášeti dle svých vlastních přednáškových sešitů.[3]) Studijní reformou ze dne 3. VII. 1790 byla statistika předepsána jako obligátní předmět pro 4. ročník právnických studií. Od r. 1794 přestávalo poznenáhlu spojení statistiky s politikou.

Samým počátkem 19. století stala se statistika zkušebním předmětem dvou semestrálních zkoušek a rigoros. Tento stav, který potrval až do roku 1855, jest vrcholem formální (vnější) důležitosti, kterou statistika jako učební předmět universitní dosáhla. Studijní řád z roku 1855 ponechal již pouze rakouskou statistiku jako obligátní předmět pro přednášky a státovědecké zkoušky státní. Evropská statistika zkoušela se pouze při rigorosech. Roku 1878 odstraněna zkouška ze statistiky při rigorosech vůbec. I v následující době pak neustala tendence po omezování statistiky jako discipliny fakultní. Inama-Sternegg n. u. m. připomíná, že roku 1887 podaly právnické fakulty ve Vídni a Štýrském Hradci ve svých dobrých zdáních, týkajících se reformy právnických studií návrh, aby statistika byla odstraněna vůbec jako obligátní a zkušební předmět. Naproti tomu vyslovila se v říjnu 1889 anketní komise při ministerstvu vyučování velkou většinou pro ponechání statistiky jako obligátního učebního předmětu.

Zmíněná již tendence po omezování statistických disciplin měla asi hlavní své důvody v neuspokojivém způsobu, jakým se

---

[3]) Inama-Sternegg cituje n. u. m. tehdejší velice karakteristické předpisy o tom, jak se měla statistika tradovati. Dle nich nemělo se za statistiku pokládati „posuzování státních ústav, jejich výhod a nedostatků, nýbrž vyprávění (Erzählung) o těchto ústavách a nerozlučitelně s tím spojené dějiny jich změn".

statistika na universitách přednášela a zkoušela. S mnohých stran vyslovovány stesky, *že* se přednášejí a zkoušejí pouhá čísla. Uvádím na doklad toho úryvek z řeči, kterou měl známý statistik profesor Ferdinand *Schmid* na konstituující schůzi „německé statistické společnosti" (odbor německé společnosti pro sociologii,[4]) která se zabývala mimo jiné také otázkou „statistiky na vysokých školách": Es ist mir noch heute in peinlicher Erinnerung, wie bei meiner dritten juristischen Staatsprüfung der von mir sonst so hoch geschätzte Staatsrechtslehrer *Jellinek* sich der ihm obliegenden Aufgabe, mich aus Statistik zu prüfen, in der Weise entledigte, daß er mich einfach um das prozentuale Verhältnis der verschiedenen Nationalitäten in den gemischtsprachigen Kronländern befragte."

Vyučovací správa rakouská vyhověla takovým a podobným rekriminacím a nynější studijní řád (nař. min. vyučování ze dne 24. prosince 1893 č. 204 ř. z.) uvádí „všeobecnou srovnávací a rakouskou statistiku" („allgemeine vergleichende und österreichische Statistik") již jen jako obligátní předmět ve výměru 4 hodin týdně v jednom semestru, který musí každý posluchač práv poslouchati, chce-li býti připuštěn k judicielní a státovědecké zkoušce (§ 6. cit. nař.). Od roku 1894 se tedy statistika u nás již nezkouší, nýbrž jen přednáší. Jak? O tom nemáme, jak jsem již podotknul, všeobecných dokladů po ruce. Každý — sit venia tomuto eufemismu! —, kdo absolvoval právnická studia, má jen vlastní zkušenosti o této otázce. A bude asi málo lidí, kteří měli příležitost poslouchati a srovnávati statistické přednášky několika profesorů.

Za to můžeme, srovnáme-li si svrchu podaný vývoj statistiky jako vědecké disciplíny s oficielním označením nynějšího obligátního statistického kolegia na rakouských universitách, dospěti ku dosti jasnému úsudku o tom, jaký druh statistiky tanul asi v r. 1893 naší vyučovací správě na mysli a jak si představovala tyto statistické přednášky. Přečteme-li si totiž pozorně citovanou zde definici statistiky, kterou podal starý *Achenwall*, shledáme, že se úplně kryje s naší nynější oficielní „vše-

[4]) Viz Deutsches Statistisches Zentralblatt, 1911, č. 6.

obecnou srovnávací a rakouskou statistikou". Profesor tudíž, který na základě nějaké libovolné statistické příručky vykládá svým posluchačům, že stát A má x, stát B $x + y$ obyvatelů a že tudíž z toho plyne, že stát B má o y obyvatelů více než stát A, že rakouský stát má *a* obyvatelů, *b* živnostenských, *c* zemědělských závodů atd., vyhovuje tím zajisté intencím min. nařízení ze dne 24. pros. 1893! O tom není nejmenší pochyby. Vyučovací správa zůstala tudíž se svým označením statistických přednášek o 100 let za vývojem literární statistiky pozadu.

Co profesor dále ještě přednáší, o to se vyučovací správa již nestará. Poznání, že nelze od nikoho žádati, aby si spoustu pouhých čísel pamatoval, a že i případné zapamatování nemělo by velké ceny, vedlo důsledně k odstranění této statistiky à la Achenwall jako zkušebního předmětu. Poznání, že se při této Achenwallovské statistice jedná o zprostředkování poznatků, k jichž pochopení naprosto není zapotřebí vysokoškolské přednášky (která obrací se na posluchače s maturitním vysvědčením!). mělo důsledně vésti k odstranění této statistiky jako obligátního kolegia. Chtěla-li vyučovací správa i na dále statistiku ponechati v studijním rozvrhu, měla obor a obsah její přesněji a moderněji vyznačit. Nikdo nemůže v tomto přání spatřovati atentát na drahocennou svobodu vyučování vysokoškolského. Jinak musel by vůbec každý t. zv. „učební příkaz" (Lehrauftrag), pravidelně udělovaný vysokoškolským profesorům, býti považován za nepřístojné omezování svobody učení. Neboť tuto svobodu možno rozumně vztahovati toliko na způsob a methodu, jakou vysokoškolský profesor určený mu předmět traduje. Jak kdo chce přednášeti říšské dějiny rakouské, civilní proces, trestní právo atd., to jest zůstaveno jeho libovůli, musí to však býti říšské dějiny, civilní proces, trestní právo; však co Achenwall nazýval statistikou, přestalo, jak jsme viděli, vůbec již býti statistikou v moderním smyslu. Žádným zpusobem pak nehodí se tyto „státní pozoruhodnosti", ať je již nazýváme jakkoli, za samostatný, obligátní předmět na naše právnické fakulty.

Zbývá nyní velice těžká otázka, zda-li a za jakých okolností možno odporučovati, aby ona statistika v moderním smyslu zůstala obligátním předmětem nebo dokonce stala se opět zkušebním

předmětem na právnických fakultách a jiných vysokých školách?[5]) Praejudicielní pro zodpovědění její jest jiná, ne méně těžká methodická otázka: chceme-li uznati statistiku jako samostatnou vědu t. j. v materielním smyslu (se zvláštním předmětem vědeckým) nebo pouze ve smyslu formálním (t. j. bez samostatného předmětu), tedy jako zvláštní m e t h o d u jiných věd. První názor dá se jen stěží udržeti, ačkoliv jako takový eo ipso není nijak nemožný. (Nejnověji na př. *Schnapper-Arndt*, l. c. str. 15, praví, že lze statistiku konstruovati jako vědu se samostatným předmětem, když jí ho přesně vymezíme: totiž lidskou společnost; to by byla pak t. zv. „sociální statistika"). Držíme-li se druhého názoru, který vidí ve statistice v první řadě určitou methodu k získání nových vědeckých poznatků, pak docházíme co do naší otázky k tomuto důsledku: Na právnické fakultě přednášejí se v první řadě v ý s l e d k y vědecké práce a jen zcela podružně vyučuje se p r o s t ř e d k ů m, jak k těmto výsledkům lze dojíti. To souvisí s posláním právnického studia universitního vůbec, které vychovává v první řadě praktiky (úředníky atd.) a nikoliv učence. Tak na př. podávají se v historicko-právních přednáškách v ý s l e d k y dosavadní historicko-právní vědy; od profesora nelze žádati, aby ve svých přednáškách učil o methodách, pomocných disciplinách, archivalních studiích atd., na základě kterých se k podobným výsledkům došlo a dochází. Podobně má se to se studiem positivně-právních disciplin; i zde vysvětluje a vykládá se positivní právo a nepodávají se návody, jak sepisovati literární práce právnicko-dogmatické. Návod k vědecké, po případě praktické práci neskytají tudíž přednášky, nýbrž pro tento účel zavedena jest instituce vědeckých s e m i n á ř ů nebo praktických cvičení. Vyučovati statistické m e t h o d ě v p ř e d n á š k á c h jeví se tudíž již s právě naznačeného stanoviska výjimkou vzhledem k všeobecnému zařízení právnických studií na fakultách. A i samo o sobě jest velice těžké. Bez skutečné spolupráce posluchačů, bez konkretních příkladů a cvičení na skutečném statistickém materiálu — který zde má podobný úkol jako klinický materiál pro medika — bude

[5]) Jak známo, stala se v novější době statistika učebním předmětem i na jiných vysokých školách (technických, zemědělských). Nikdo ovšem i zde neví, co se vlastně pod tímto titulem skutečně přednáší, zda-li Achenwallovské „státní pozoruhodnosti" či skutečná statistika v moderním smyslu.

těžko vštípiti mu názorný obraz o statistické praxi. A jakmile obraz není názorný, stává se nutně nezajímavým a nudným.

Z řečeného plyne samo sebou již důsledek pro shora položenou otázku: nauka o statistické methodě patří do s e m i n á ř e. Pokud se pokládá vyučování v ý s l e d k ů m statistickým za nutné, může se toto díti na dále v přednáškách; populárními a oblíbenými se tyto přednášky nikdy nestanou, třeba by se zkoušely tyto výsledky při všech zkouškách. Tímto názorem odchýlil jsem se ovšem od stanoviska *Inama-Sternegga*, který n. u. m. (str. 21) o této otázce praví: „Die vielverbreitete Ansicht, daß der statistische Universitätsunterricht seinen Schwerpunkt in die Seminarien verlegen müsse, kommt daher zu dem praktischen Ergebnisse denselben überhaupt aus der Reihe der normalen Universitätsdisziplinen zu streichen; denn im Seminar können der Natur der Sache nach nur Wenige frühzeitig unterrichtet werden, und muß anderseits mehr gelehrt werden, als für den normalen Studiengang notwendig ist. Das Wohlwollen, daß man der Statistik damit bezeugen möchte, daß man für sie besonders die Seminarien reklamiert, schlägt daher in das Gegenteil um; der Irrtum, als ob die Lehre von der Statistik im wesentlichen nur Methodologie sei, reißt eine sehr empfindliche Lücke in den staatswissenschaftlichen Unterricht, indem sie das positive Wissen von den Größen- und Stärkeverhältnissen der gesellschaftlichen und staatlichen Kräfte und damit das allgemein bildende Element der Pflege des dimensionalen Erkennens in Bezug auf die soziale Welt eliminiert.“ Různost mého názoru jest však jen zdánlivá. Neboť to, co chce Inama-Sternegg reservovati statistickým přednáškám, není v podstatě nic jiného, než ona stará „nauka o státech“ (Staatenkunde). Jsem ovšem poněkud skeptickým vůči citovaným větám Inamovým. Vždyť sprostředkování onoho „positives Wissen von den Größen- und Stärkeverhältnissen atd.“ spočívá vlastně ve sdělování pouhých čísel, která posluchač s normální pamětí musí zapomenouti, jakmile opustí posluchárnu. A mnohému posluchači zajisté napadne, že by si mohl ono takto universitní přednáškou získané „positives Wissen atd.“ mnohem pohodlněji a spolehlivěji opatřiti z kterékoliv statistické příručky.[6])

[6]) Ačkoliv jsem sám statistických přednášek Inamových neposlouchal, slyšel jsem od mnohých bývalých jeho posluchačů podobné úsudky.

Semináře jsou ovšem dle své podstaty zařízeny pouze pro malý počet posluchačů. Má-li statistika zůstati obligátním předmětem, musili by se dáti veškeří posluchači zapsati do semináře statistického. — Jest těžko o těchto věcech psáti. Jsem přesvědčen, že by za stávajících poměrů profesor statistiky každé rakouské university, do jehož statistického semináře by bylo přihlášeno 200 posluchačů, mohl přece velice dobře seminář svůj odbývati, aniž by tím vyučování trpělo. Příčí se mi věru, podávati zde podrobné reformní návrhy, které by hleděly k illusorním poměrům jako skutečně existentním!

Z předešlých vývodů vyplývá dále odpověď na otázku vhodnosti opětného zavedení statistiky jako zvláštního zkušebního předmětu při státních zkouškách. Tyto jsou theoretické, statistika jako zvláštní methoda pro praxi mohla by však býti toliko předmětem praktické zkoušky. A i okolnost, že jen zcela nepatrná část absolvovaných právníků vstupuje do odborné služby statistické, neodporučuje zavedení této zkoušky pro všechny právníky.[7] Praktické zkoušky statistické měly by spíše konati statistické úřady při výběru odborných sil a to hned při přijetí nového úředníka anebo — podobně jako v jiných odvětvích státní služby — po uplynutí určité praxe. Takové statistické zkoušky jsou ostatně u nás v Rakousku částečně již zavedeny. (Pro statistické úředníky v ministerstvu obchodu; nař. min. obchodu ze dne 4. července 1907 č. 190 ř. z.) — —

Velice aktuální otázkou jest organisace statistické služby v úřadech. Tato doznala podobných změn jako statistika sama. Zprvu byly statistické úkoly přenášeny na různé správní a soudní úřady příležitostně. Byla to nesamostatná statistika — říká se jí „nevyloučená" (unausgelöste Statistik) — ve dvojím směru. Jednak totiž data její zpravidla nebyla získávána

---

[7]) Kdyby nabyly nynější statistické přednášky ráz seminárních cvičení, rozdělil by se pravděpodobně počet účastníků na dvě nestejné skupiny: ti účastníci, kteří chtějí býti později odborně-statisticky činnými, byli by aktivnými účastníky, zbývající většina navštěvovala by statistický seminář podobně jako nyní navštěvuje statistické přednášky. Pro tyto posluchače, jimž stačí pro jich pozdější praktickou činnost (hlavně pro budoucí správní úředníky) pouze povrchnější znalost elementárních základů statistické methody, byla by zajisté tato passivní účast v semináři dostatečná.

zvláštním, za statistickým účelem provedeným šetřením, nýbrž u příležitosti jiných úředních úkonů (t. zv. sekundární statistika), jednak její výsledky nebyly zpracovávány samostatnými orgány (úřady) statistickými. Na těchto úřadech vyžadovaly se zprvu, jak sděluje *Meitzen*, l. c., str. 34, „obšírné topograficko-statistické popisy zemí, líčení hospodářských poměrů zemí, obyvatelstva a státu". Současně asi se vzrůstající potřebou samostatných šetření statistických (primární statistika) počala se pociťovati i potřeba samostatných statistických úřadů státních a komunálních. Na Achenwallovskou methodu stačil úředník, jen příležitostně touto statistikou zaměstnávaný, bez zvláštních odborných znalostí theoretických. Když však počal dominovati nový exaktní směr induktivní statistické methody, bylo zapotřebí i orgánů v této nové methodě vyškolených, na nichž musila se mimo to vyžadovati větší a širší theoretická znalost státovědeckých disciplin než na ostatních t. zv. konceptních úřednících. Tím vznikl nový typ „úředníků", representující jakousi smíšeninu theoretika s praktikem, učence s úředníkem. Vývoj byl pozvolný a není, jak se domnívám, dosud ukončen. Jako příklad chci uvésti nejbližší nám poměry rakouské:

Zde byl zřízen roku 1829 zvláštní topograficko-statistický úřad. V roce 1840 vstoupila pak v činnost „Direkce pro administrativní statistiku" (Direktion der administrativen Statistik). Tehdejší rozhodující kruhy, nepochopivše zprvu změnu nastavší v theorii a methodě statistické, představovaly si úřední činnost statistickou jako jakousi odrudu účetní služby, čemuž zajisté v první řadě napomáhala vnější podobnost činnosti statistické a účetní (čísla a rubriky!). Tomuto stavu odpovídaly také tehdejší publikace statistické: Data se podávala, nevysvětlovala se však; to přenecháváno jednak jiným úřadům, jednak theoretické práci soukromých učenců. Poznenáhlým poznáním skutečné podstaty nové methody statistické nastávala i zde změna. V čelo těchto „administrativních" úřadů pomocných povoláváni vynikající theoretikové národohospodářští a jiní. Tak převzal řízení rakouské „direkce pro administrativní statistiku" proslulý profesor *Inama-Sternegg* a tím počala se měniti celková tvárnost a činnost úřadu jím řízeného. Z původně účetních departementů a úřadů stávaly se vědecké ústavy. Úřední publikace statistické nebyly již pouhými neote-

sanými prostředky a prameny pro další vědecké práce, nýbrž vědeckými publikacemi κατ' ἐξοχήν. Obsah tabulek, sestavených dle určitého vědeckého plánu, byl ve zvláštní textuální části kriticky probrán a analysován. Pro takové práce nestačil již lecjaký úředník konceptní, který dovede po případě výborně vyřizovati „akta“, k nim bylo zapotřebí úředníku s vědeckou „žilou“ a literárními ambicemi.[8]) (Nesmíme zde zapomenouti, že talent literární, t. j. vloha určitou látku samostatně disponovati a literárně zpracovati v harmonický celek, určený pro publikaci, jest něco zcela specifického. Všeobecně jinak nadaný člověk nemusí míti právě tuto vlohu. Tak seznal jsem mnoho bystrých a nadaných, zkrátka výborných úředníku, kteří však za živý svět nebyli s to napsati kloudný článek o kterémkoli předmětu. Naopak jsou mi známi autoři všeobecně ceněných spisu, kteří dle všeobecného úsudku jako konceptní úředníci nijak nevynikají, ba mnohdy ani průměru nedosahují).

Příkladu státu rakouského následovaly pak jednotlivé korunní země, zřizujíce zvláštní zemské statistické úřady dle týchže zásad, pak i jiné autonomní korporace.[9])

---

[8]) Proto není náhodou, nýbrž zcela přirozeným a zdravým důsledkem, že do zmíněné „direkce“, na jejíž místo nastoupila roku 1863 „c. k. statistická ústřední komise“, povoláváni zhusta mužové z akademické kariéry nebo takoví, kdož na akademickou karieru se připravovali. Ze starších cituji zde na př.: Inama-Sternegg, Juraschek, Ferd. Schmid, E. Mischler, Jindř. Rauchberg, Schullern-Schrattenhofen, W. Schiff.

[9]) Souběžně s těmito nás zde v první řadě zajímajícími změnami počaly též spory o vhodnosti centralisace statistické služby. K tomu zde podotknouti dlužno jen tolik, že u nás v Rakousku v této věci nebylo zaujato nějaké důsledné stanovisko. Máme sice c. k. ústřední statistickou komisi (k. k. statistische Zentralkommission), která služebně podřízena jest ministerstvu kultu a vyučování, jelikož zdálo se asi jejím organisatorům, že toto ministerstvo bude míti největší zájem na vědecké činnosti tohoto úřadu, vedle ní však existují u některých ministerstev — hlavně u ministerstva obchodu, financí, železnic a orby — zvláštní oddělení, která si obstarávají svou resortní statistiku samostatně a neodvisle od ústřední statistické komise, z čehož vzniká nejen škodlivá decentralisace statistiky, nýbrž i mnoho zbytečné práce. Statistická komise vydává totiž někdy jaksi z druhé ruky — asi za tím účelem, aby uhájen byl princip centralisace — statistický materiál jinými ministerstvy a úřady již zpracovaný a publikovaný. Tak na př. vychází v officielní, ústřední

Veškerou tuto změnu ve statistické službě dlužno i s oekonomických, vědecko-úsporných hledisek vítati. Neboť ten, kdo jest s to vypracovati vědecky cenný a bezvadný návrh a plán k nějakému většímu a samostatnému statistickému šetření a říditi jeho provedení, musí býti též s to a jest k tomu v první řadě povolán, aby výsledky takového šetření vědecky zpracoval a analysoval. Přenechávati tuto druhou část statistické činnosti, která celé dílo teprve korunuje, jiným činitelům — hlavně soukromé práci statistických theoretiků — znamená tudíž zbytečné mrhání vědeckou prací. Neboť onen soukromý učenec, který nesúčastnil se původní práce sám, musí si teprve pracně učiniti úsudek a obraz o statistickém depouillementu, o zásadách, dle kterých šetření bylo provedeno — zkrátka musí se vmysliti do hlavy onoho úředníka, za jehož řízení bylo provedeno dotyčné šetření, což jest zajisté prací velice nesnadnou a někdy i úplně nemožnou (v oněch případech totiž, kdy z úřední publikace nelze úplně seznati zásady a postup šetření).

Dle právě vypsaného nynějšího stavu věcí zbývá tudíž pro soukromou vědeckou práci toliko podrobnější zpracování určitých specielních partií nějakého šetření.

Že by dnešní stav byl konečným bodem vývoje, nelze zajisté tvrditi. Naopak možno očekávati, že budou v budoucnosti provedeny ještě další změny v organisaci těchto úřadů, které budou odpovídati jejich poslání jakožto vědeckých ústavů, že bude dále zavedena žádoucí pružnost v poměru mezi počtem vědeckých pracovníků (nyní t. zv. „konceptních“) a počtem ostatních, v nejširším smyslu „pomocných“ úředníků statistických. O podrobnostech nemohu se zde šířiti.

---

statistickou komisí vydávané sbírce „Österreichische Statistik“ sešit o statistice dopravy a obchodu vnějšího, jemuž mimo jiná, taktéž již publikovaná data slouží za základ obšírnější, lepší a podrobnější publikace „Statistik des auswärtigen Handels“, vydávaná ministerstvem obchodu.

Veliké privilegium knížetství Opolsko-Ratibořského.

Podává *JUDr. Jan Kapras.*

Úvod.

Pojem Slezska jako jednotného území státního a správního jest, nehledíme-li k označení v některých listinách starších (sacra Silesiei provincia[1]), přechodně v titulu (Jan 1344 princeps supremus Slezianorum[2]) a inkorporačních listinách Karla IV. (1348 a 1355.[3]) teprve výtvorem doby po válkách husitských, zvláště vlády Matyáše Korvína ve Slezsku.[4]) Jednotlivá knížectví Slezská dostala se ke koruně České samostatně,[5]) jich poměr státoprávní byl upraven zvláštními smlouvami,[6]) každé mělo svou ústavu a svou správu[7]) opřenou o knížete a stavy. Úsilí stavu směřovalo všude k tomu obmeziti moc knížecí. To se podařilo nejprve a v nejhojnější míře knížetstvím bezprostředně králům Českým poddaným. Ostatní knížetství snažila se pak dosíci takových výhod, jako měla knížetství bezprostřední. Příležitost k tomu byla buď tehdy, když nový rod měl nastoupiti, aneb, když starý vymíral.

Podobné příležitosti použili také stavové Opolští a Ratibořští, když ocitla se oboje knížectví spolu s řadou panství sousedních v rukách Hanuše Piastovce, posledního člena větve Opolské. Týž měl právo volně disponovati svým knížetstvím pro případ smrti,[8]) ovšem nesměl jím disponovati tak, aby nastalo odcizení od koruny České.[9]) Když pak nezdařil se pro odpor krále Ferdinanda I. a českých stavů pokus markraběte Jiřího Ansbašského, aby získal dědictví Hanušovo trvale pro sebe, dal se kníže Hanus pohnouti k potvrzení stavovských privilegií v rozsáhlé míře, vyžádav si dříve (1528) povolení Ferdinandovo. Privilegium jeho ze dne 8. září 1531 vydané jazykem českým[10]) je vysoce důležitou právní památkou v České koruně. Jeť jedním z prvních článků, kterými se provedla recepce českého práva v Horním Slezsku, a zatlačila dosud tam platící

---

[1]) Grünhagen, Oberschlesiens Sonderstellung in der Geschichte Z. f. G. Schles. XXXVII.

[2]) Stenzel, Urkunden z. Gesch. des Bistums Breslau (1845) 335.

[3]) Jireček, Codex juris Boh. I. 1. str. 304 a 410.

[4]) Rachfahl, D. Organisation der Gesamtstaatsverwaltung Schlesiens vor dem dreißigjährigen Kriege (1894) 84 a n.

[5]) Grünhagen, Geschichte Schlesiens I. (1884) 151. Dušek, O připojení knížetství Slezských ke koruně České. ČČM. 1885.

[6]) Text smluv Grünhagen-Markgraf, Lehns u. Besitzurkunden Schlesiens u. seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter. I.—II. 1881—3.

[7]) Rachfahl 39 a n.

[8]) Priv. 1511 (Grünhagen-Markgraf II. 343).

[9]) Priv. 1522 (t. II. 363).

[10]) O recepci českého jazyka v Horním Slezsku srov. Kapras, Český úřední jazyk ve Slezsku 1900.

kombinace práva saského a polského.[11]) Přejímá proto privilegium Hanušovo řadu ustanovení z Knihy Drnovské[12]) a Zřízení Vladislavského.[13]) Jiná ustanovení mají původ svůj v privilegiu Vratislavském z roku 1327,[14]) Svidnicko-Javorském 1353 a 1526[15]) a Lehnickém 1449.[16]) Závislosť ta v jednotlivostech doložena jest v poznámkách k jednotlivým ustanovením privilegia připojených.

Po připojení Opolska a Ratibořska k bezprostřední držbě krále Ferdinanda I. dali si stavové privilegium Hanušovo králem znova potvrditi. Potvrzení to ze dne 30. ledna 1558 obsahuje inserovaný celý text privilegia Hanušova, k němuž připojuje dva články, obmezující ustanovení privilegia tohoto. Obě privilegia tvoří pak podklad pro zřízení Opolsko-Ratibořské se svolením Ferdinandovým roku 1562 vydané.

Zároveň bylo privilegium Hanušovo spolu se zřízením Opolsko-Ratibořským vzorem pro stavovské privilegium Těšínské z roku 1572[17]) a zřízení Těšínské z roku 1573.[18])

Originál privilegia Hanušova a Ferdinandova znám není. V úředním soupisu privilegií Opolsko-Ratibořských, sestaveném 23. října 1627 hejtmanem, sudím a písařem zemským uvádí se pod čís. 15. privilegia knížete Hanuše, 17. potvrzení krále Ferdinanda knížeti Hanušovi dané, 19. potvrzení krále Ferdinanda privilegií knížete Hanuše. Ze seznamu toho (opis zem. arch. mor. čís. 319) není však patrno, jednalo-li se o originál neb opis. Vzhledem k opisu dole sub 4 uvedeném byla poslední listina asi originál. Ani z dalších seznamů (stát. arch. Vratislavský 35 I. 11*b*) z 28. ledna 1650 a 9. dubna 1739, kde v obou registrováno Ferdinandovo potvrzení privilegia Hanušova, není jasno, měli-li stavové originál.

Opisy privilegia Hanušova vesměs jen v potvrzení Ferdinandově jsou:

1. Nejstarší dle souvislosti a písma z roku 1573 v knize obvinění Opolsko-Ratibořské z let 1573—99 (stát. arch. Vrat. 35 IV. 3) na listě 1—9 pod titulem ,,Vejpisy privilejí kní[žetství Oppol]ského a Ratibořského [a ji]ných dekrétuov neb nálezuo, [které] se v těchto knížetstvích . . . let staly a zběhly." Opis odpovídá vzhledem k provinciálnímu zabarvení jazyka nejvíce originálu a tvoří podklad našeho vydání. Chybí na něm podpisy privilegia Ferdinandova, které doplněny jsou dle Böhmova německého překladu (srov. níže). — Opis sám není pořízen z originálu, nýbrž z vidimace opavské a opatřen klausulí: ,,My purkmistr a rada města Oppavy známo činíme tímto listem všem vuobec, kdož jej uzří aneb čtúce slyšeti

[11]) J. Meister, Die Aufnahme u. fortdauernde Gültigkeit des Sachsenrechtes in Schlesien 1808.

[12]) Vyd. V. Brandl 1868.

[13]) Vyd. Palacký v Archivu českém V.

[14]) Grünhagen-Markgraf I. 67.

[15]) Weingarten. Fasciculi div. jurium (1690) II. 269 a 276.

[16]) Grünh.-Markg. I. 401.

[17]) Český text tohoto privilegia podává Kapras ve Věstníku Matice Opavské 1912.

[18]) B. Rieger, Landesordnungen, Böhmische Ländergruppe Mischler Ulbrich, Staatswörterbuch II.

budů a zvláště tu, kdež záleží, že jsme viděli a na rukú našich měli list na pergameně s velikú visutú pečetí JMti císařské, pána našeho nejmilostivějšího, na písmě, pečeti a pergameně celý a neporušený, kterýž slovo od slova takto zní a zavírá, jakž nahoře v tomto listu našem napsáno stojí. A pro lepší toho jistotu a důvěrnost pečet naši městskú k tomuto listu našemu přivěsiti jsme dali. Jenž dán a psán v Oppavě ten ponděli před sv. Jirím (17. dubna) l. od n. s. B. tisícího pětistého padesátého devátého."

2. Druhý opis z vidimace opavské jest na jedenácti listech v manuskriptu mor. zem. arch. čís. 319 pod nadpisem „Hodnověrný přípis práv a privilegií knížetství Oppolského a Ratibořského." Pochází z doby po roce 1644.

3. Ze XVI. století (z doby po roce 1576) jest opis v sešitě o 26 listech papírových. Rukopis jest majetkem p. dvor. rady Dr. J. Čelakovského, jemuž za laskavé zapůjčení jeho jsem povinen vřelými díky. Byl zakoupen dle udání z pozůstalosti bar. Becka ve Vídni. Vedle privilegia opolsko-ratibořského jsou tam i některé jiné listiny a nálezy opolsko-ratibořské. V čele je nápis „Výpis z jistých privilegium zemských knížetství Oppolského a Ratibořského." Přepis není z vidimace opavské, podpisu však také neuvádí, tvary slezské opravuje na správné české. Na několika místech jsou význačnější varianty z něho uvedeny v poznámkách ke konci textu sub C.

4. Opis státního archivu vratislavského (Rep. 35. I. 11a) z roku 1694 na 17 listech opatřen jest klausulí „Že tento vejpis s tím při registratuře české JMti cís. královské kanceláře české se vynacházejícím a in forma autentica z originálu pod zemskou pečetí v městě Oppoli 1622 vyhotoveným výpisem ve všem slovo od slova srovnalý vynalezen jest, to podpis ruky mé vlastní a k tomu pečet přitisknutá potvrzuje. Act. ve Vídni 2. Nov. 1694. L. S. Václav Max. Ždárský z Kozmačova, registrator ibidem."

5. V témž svazku státního archivu vrat. je opis na 11 listech ze XVII.—XVIII. století neurčitého původu.

Tištěn text český nebyl.

Německý překlad privilegia Hanusova v potvrzení Ferdinandově jest:

1. Tištěn v Böhme Diplomatische Beiträge zur Untersuchung der Schlesischen Rechte u. Geschichte (1770—1775) sv. III. str. 1—11. Připojena tu k němu poznámka „Vorstehendes Privilegium, so von dem Hertzogen Hannsen den Oppeln und Rattiborschen Herrn Ständen ertheilet und von dem König Ferdinando confirmiret worden, habe ich endes unterschriebener aus dem wahren böhmischen Autentico in die teutsche Sprache getreulich übersetzt, dessen conformitaet ich hiermit krafft obhanden Eydes beurkunde u. attestire. Brieg den 8. Oct. 1757. Tobias Joseph Mollerus, Oberamtsregistrator u. translator."

2. Opis německého překladu celkem shodný s vydáním Boehmovým z XVIII. století na 13 listech jest v arch. stát. Vrat. (Rep. 35. I. 11a).

3. Tamtéž jest i několik stručných německých výtahů tohoto privilegia.

Text.

I. Privilegium knížete Hanuše.

[F. 1.] Ve jméno svaté a nerozdílné Trojice amen. My Hanuš z Boží milosti v Slezí kníže Oppolské, Horního Hlohovské [sic] a Ratibořské etc. vyznáváme tímto listem našim na věčné časy, kdež čten anebo čtouce slyšán bude, že sme k srdci našemu připustivše,[a]) s pilností rozvážili,[b]) jak ráčil nás Pán Buoh všemohúcí z své nesmírné lásky a milosti po předcích našich povolati a vyvýšiti v stav knížetský a v tom věku i statku z milosti jeho svaté rozmnožení všelijakého nám půjčiti jest ráčil, také netoliko skrze naší znamenitú práci, bedlivost a náklady, my i všickni obyvatelé knížetství a panství našich, ale předkem všecko z jeho Božské milosti, z mnohých zmatkuov i nebezpečností sme vyvedeni, panování naše mocné, živnost těch obyvateluov na konci a gruntu bezpečným postaveni [sic] jsou, kdež my pamatujíc, což sme z milosti jeho svaté přijali a až po tento čas obdrželi, spravedlivé a jisté oznámení sobě z toho všeho beřem, abychom také svých věrných a milých poddaných, nad kterými jest nás pán všemohúcí ustanoviti pána časného ráčil, milostí a ščedrostí naší knížecí obmyšleli a neopustili a zvláště proto, poněvadž také pro [sic] zjití s tohoto světa našem slavný a starožitný rod náš přestane a s námi, s osobú naší v hrúb vejde, však aby naše knížetské jméno na časy budúcí zapomenuto nebylo: my z těch a takových pobožných a slušných příčin následujíc v tom předešlých knížat slezských slavné paměti, kteříž také bez dědicóv a erbóv s tohoto světa sešli, dobrým rozmyslem a jistým našim vědomím i také s radú některých přirozených přátel a zvláštních rad našich věrných, na věčnú památku sme velebným prelatuom, urozeným panuom, statečným rytířuom, slovutným panošem a opatrným městóm v knížetství našich Oppolským, Horního Hlohovským [sic] a Ratibořským a po všech krajích panství našeho, k těmž knížetstvím příslušejícím jako našim věrným a milým poddaným, kteří nelitujíc hrdel i statků předkóm našim i nám věrně a poddaně jsou se zachovávali a zachovali,[c]) některé zvláštné svobody, milosti a právo milostivě dali a tím je obdařili, kterýchžto milostí a dání našich oni budú i dědicové, erbové a jich potomci se držeti, radovati, užíti a užívati, na [F. 2] věčné časy. Jakož pak téhož obdarování moc a právo máme na zvláštní zápis a potvrzení [19]) nejjasnějšího knížete a pána, pana

---

[19]) Závislost lenní, v níž byla knížata slezská ke koruně České, nedotkla se původně valně vnitřní jich moci. Když však začala se vytvořovati centrální organisace slezská a v důsledku toho i vzrůstati moc centrální krále Českého, resp. vrchního vévody Slezského, pozbyla knížata slezská velmi mnoho na svém nezávislém postavení. První větší krok se stal za Matyáše Korvína v landfrídu roku 1474, kdy silně obmezeno válečné právo knížat, a v řádě mincovním téhož roku vydaném, kterým obmezen jich mincovní regal. Ferdinand I. začal pak vůbec uplatňovati zásadu, že regaly patří králi, pokud knížata nemají na ně privilegia. Král dohlížel na výkon vlády knížecí, urovnával spory mezi stavy a knížetem, obmezoval soudní moc knížat a jmenovitě žádal, aby žádné rozhodnutí knížete nedotýkalo se práva královského. V důsledcích toho bylo za něho pokládáno za pro-

Ferdinanda Římského, Uherského a Českého krále arcikni̇̀žete Rakouského, markrabě Moravského a knížete Slezského, pána našeho nejmilostivějšího, kteréž jest v Praze vydáno, na den sv. Bartoloměje apoštola božího (24. srpna) léta p. patnáctistého dvacátého osmého, kdež také v tom zápisu a potvrzení nám všecka naše mocnost a mocné panování nicméně než jako předkóm našim knižatóm Oppolským, Horního Hlohovským a Ratibořským jest obnoveno, stvrzeno a dáno, kdež jsme toho zápisu pro lepší jistotu a stálost poddaným našim nahoře psaným jako pravý grundfešt našeho tohoto dání v moc jejich vydali, aby oni, erbové i potomci jejich skutečně znáti mohli, že sme je z lásky naší knížetské, ne jako pán, ale jako otec jejich věrně opatrovali, podle naší nejvyšší možnosti, pak na takovú všelijakú naši knížecí mocnost, jak to od nás, jakžto od dědičného knížete a správce za nás a potomky naše, knížata Oppolská, Horního Hlohovská a Ratibořská nejstálejí a obyvateluom těch knížetství a panství, jim, jich erbóm a potomkóm nejužitečnějí býti může, mocí toho listu obdarujem, milost činíme a svobody dáváme, jakž tuto dúle pořád se píše.

(1.) Předkem toto jsou krajové a panstva naše, nejprv ke knížetství Oppolskému: Oppolí, Hlohov, Střelce, Kozlí, Tošek, Olešno, Hlivice, Lublinec, Bělá, Prudník, Nemodlín a ku knížetství Ratibořskému tito krajové: Ratiboř, Žáry, Rybníky.[20] Těch všech společně a jednostejně se toto obdarování naše dotejče, kdež mocně ustanovujem, že taková knížetstva, krajové a panstva naše, nyní i na budúcé časy nemají roztržené

---

spěšno, aby privilegia knížecí byla králem potvrzována, aby námitky později z jeho strany činěny býti nemohly. Tak se stalo i v případě privilegia našeho. Srov. Rachfahl, Organisation 101 a 139.

[20] Hanuš Opolský soustředil ve svých rukou velikou část Horního Slezska. Dědictvím přešla na něho pouze část jeho majetku po strýci Bolkovi a otci Mikuláši. Bolek psal se již r. 1451 pánem Horního Hlohova a patřily mu vedle toho tehdy Bělá (Biala, Zülz), Olesno (Rosenberg) a Nemodlín (Falkenberg). Po smrti strýce Bolkova Bernarda (1460) připadly mu Střelce (Strehlitz) a Lublinec (Lublinitz). Prudník měl Hanuš r. 1477 spolu s bratrem Mikulášem. Glivice (Gleiwitz) koupil Hanuš 1492 od Jana Bělíka z Kornic. Tošek (Tost) koupil spolu s Mikulášem od Barbory Krnovské roku 1497. Kozlí koupil Hanuš 1509. Ratiboř a s ní Žáry (Sorau) a Rybníky připadly na Hanuše po smrti knížete Valentina Ratibořského roku 1521 na základě smlouvy dědické z roku 1512. Roku 1498 koupil také Bytom (Beuthen) a 1521 Bohumín (Oderberg). Tyto obě však postoupil později markrabí Jiřímu z Ansbachu. Listiny o všech těchto přechodech podává Grünhagen-Markgraf v II. svazku. Rozvrstvení rodu Opolského a Přemyslovců Ratibořských najdeme ve Wutkových Stamm- u. Uebersichtstafeln der Schlesischen Fürsten 1911. Poměry Ratibořské viz Kopetzky, Zur Geschichte u. Genealogie der Přemyslidischen Herzoge von Troppau, Archiv f. Kunde oest. G. Q. XLI a Kapras, O státoprávních poměrech Opavských, Věstník Mat. Op. XVII. Pro dějiny jednotlivých částí Idzikowski, Geschichte der Stadt Oppeln 1863 a Geschichte der Stadt u. ehemaligen Herrschaft Rybnik 1861, Weltzel, Geschichte der Stadt, Herrschaft u. Festung Kosel, 2. vyd. 1887, Geschichte des Edlen von Praschma (v Nemodlíně) 1883 a Geschichte der Stadt Ratibor, 2. vyd. 1881, Chrząsz, Geschichte der Toster Burg u. der Herrschaft Tost Peiskretscham, Z. f. Gesch. Schles. XXXIV, Nietsche, Geschichte der Stadt u. Herrschaft Gleiwitz, Prog. Gymn. Gleiwitz 1879. Srov. i Zíbrt, Bibliografie II. 6078—80 a 6267—89.

bejti, ani prodejem ani žádnú zástavú ani dáním ani jakým dílem ani žádným vymyšleným obyčejem,[21]) a jsouce tak obyvatele a krajové zřízení a spojení za jednoho člověka po vejplatě, kterúž vejš dotčená Jeho Královská Milost neb Jeho Královské Milosti erbové, králové Čeští, podle smluv od osvíceného knížete a pána, pana Jiřího, markrabí Brandeburského[22]) etc., Jeho Lásky, po naší smrti jako od pána zástavního učiniti mají, že též poddaní, knížetstva a panstva naše připojeni mají býti ke komoře královské a ku koruně České jako nerozdílný oud, vysadám a svobodám svým bez porušení všeho na věčné časy.[23])

(2.) Dále poddané naše všech stavóv nevynímajíc tímto milostivě obdarujem: Jestliže by kdy toho potřeba přišla, že by po smrti naší znovu přišlému a dědičnému králi Českému spravedlivě hold a přísahy učiniti měli, podle země Slezské, tehdá k tomu holdu nemají jinam jezditi ani potahováni býti toho holdu jinde učiniti než na zámku neb v městě našem v Oppolí neb v Ratiboři aneb v těch krajích ku knížetstvím příslušejících.[24])

(3.) Také skrze toto dání naše nemají uraženi býti předešlé milosti a obdarování, kteréž předkové naši slavné paměti neb my kterémužkoli kraji obzvláštně aneb osobám v něm, společně neb rozdílně sme učinili; nébrž to všecko, čím kdo prve obdařen jest, má při tom neporušitedlně zachován býti.[25])

(4.) Kdež i teď jasně a mocně jim všem vespolek potvr[F. 3.]zujem všelijaké statky jejich, kterýchž kdo v spravedlivém držení jest, jichžto

---

[21]) Podobné neodtržení jednotlivých spojených knížetství a panství slibuje Svidnici a Javoru privilegium z roku 1353 (Fasc. II. 270).

[22]) Jiří Braniborský uzavřel s Hanušem Opolským výhodné smlouvy dědické, které sice byly králem Ludvíkem druhdy schváleny (Grünhagen-Markgraf II. 345 a n.), avšak Ferdinandem k protestu stavu českých 17. černa 1531 v Praze za zrušený prohlášeny. Při tom bylo náhradou zaručeno markraběti Jiřímu, že mu dědictví Opolské bude postoupeno v zástavu, jak se také skutečně stalo. O politice markrabí Jiřího ve Slezsku Grünhagen, Gesch. Schles. I. 376 a II. 55. Snahy stavu českých Sněmy české I., 236, 313 a 330, pozdější úsilí II., 630 a n.

[23]) Vtělení Opolska a Ratibořska bylo 1522 obnoveno listinou krále Ludvíka (Grünhagen-Markgraf II. 363).

[24]) Zásadu, že stavové mají holdovati pouze v zemi, snažili se stavové všech zemí českých přivésti k platnosti. V Čechách holdovali při korunovaci vždy jen v Praze, byl proto roku 1518 veliký odpor proti návrhu, aby Ludvík přísahu království Českému učinil v Uhřích, a také k tomu nedošlo (Kalousek, České Státní právo, 2. vyd. 1892, str. 385.). Na Moravě přijímání zeměpána dálo se nejčastěji v Brně nebo v Olomouci. To potvrzeno Vladislavem 1497 (Archiv český V. 462). Ve Slezsku holdovacím místem byla Vratislava dle priv. 1498, jen Svidnice a Javor byla vyjmuta dle priv. 1353, a měli stavové tamní pouze v mezích knížetství holdovati. Svidnicko-Javorské privilegium bylo pak vzorem privilegium našemu. V Horní a Dolní Lužici podobného stanovení nebylo. Lužičtí od doby Vladislavovy většinou holdovali v Praze při korunovaci svými zástupci, a jen výminečně opakováno holdování ještě v zemi. Tak se stalo na příklad za Bedřicha Falckého ve Zhořelci a Žemru.

[25]) Obdarování a privilegia ta podává Codex Silesiae VI. a Grünhagen-Markgraf II. sub Opolsko, Ratibořsko a Kozelsko.

mohu a mají užíti a užívati se všelijakými užitky a požitky, jak ti koli jmenováni mohú bejti, a je moci listu tohoto při všech listech, svobodách, právích, milostech, vajsadách, užitcích a požitcích, i všelijakých zvyklostech a dobrých obyčejích a užívání statkův, gruntův jejich za nás a potomky naše bez prostředků zůstavujem.[26])

(5.) Jestli by kdy město které neb která osoba městská statek pozemský dědičně koupily neb v zástavě držely neb jakýmkoli obyčejem k sobě přivedly, tehdy to město neb osoby v něm mají z toho statku všecko učiniti a podniknúti podle rytířstva našeho, ale všakž vejš nic, než podle hodnosti toho statku jakž za starodávna; a protiv tomu nemají se stav městský žádnými svobodami zastírati, neb sobě protiv tomu jaké zvláštní vysvobození od potomkóv našich vyjednávati, neb to protiv tomu ustanovení našemu žádné moci míti nemůže a míti nemá.[27])

(6.) Poněvadž za staradávna bejvalo, tak i nyní svobody dáváme, že z těchto knížetství a panství našich obyvatelé na žádnú vojnu přes hranice vytahováni býti nemají. Pakli by kdo potomkóv našich z své dobré vůle přes hranici vzhúru vojensky vytáhl, tomu neb těm také budú povinni žold dávati jako jinému žoldnéři na ten čas se dávati a platiti bude. Všakž kdo by dobrovolně z země ven jeti nechtěl, tomu žádnemu na poctivosti jeho to úrazu nésti nemá. A jestli že by se všecka země Slezská o jaké vytažení vojensky pro obranu vší země aneb protiv nevěřícím jednostejně snesli (sic), tehdá se také nemají k tomu času túto svobodú naš

---

[26]) Na Moravě podobné potvrzení držby obsaženo jest ve Statutech Konráda Otty (Jireček, Cod. jur. Boh. I.), čl. 1: „Omnes hereditates quas viri nobiles tam majores, quam minores tempore ducis Conradi sine querela juste et pacifice hucusque possederunt, in bona tranquillitate pacis amodo possideant." Místo samo však vzniklo přepracováním úvodního ustanovení privilegia lehnického z roku 1449 „haben alle ire vorleente gueter en allen und eine iglichen off ein newes czu rechtem lehn vorlegen, vorleihen u. bestatigen die und alle ire brive darobir off ein newes czu allen den rechten in herschaften czugehorungen und freiheiten, wie sie die vormals zu leen haben nach laut irer brive, die erblichen und ewiglichen czu haben und czu besiczen in voller macht, als sie denn die von alters gehabt und besessen haben, von uns unsern erben ungehinderth (Gr. Markg. I. 402). O vlastnictví H. Jireček Ueber Eigentumsverletzungen und deren Rechtsfolgen nach dem altböhmischen Rechte 1855.

[27]) Spory stavů v Čechách urovnány smlouvou svatováclavskou 1517, která přešla do všech zřízení zemských (vyd. J. a H. Jireček 1882). V ní mezi jiným stanoveno, že zboží svobodné v rukou měšťanů patří před zemský soud, a tím zároveň že podléhá všem břemenům zboží svobodného. Na Moravě zásada uznána smlouvou mezi stavy z r. 1486 a potvrz. Vladislavovým z roku 1493 (vyd. v A. Č. V. 428 a 450). Také v Horní Lužici byl spor o placení berní z městských svobodných statků již od konce XV. století, který byl hlavně rozhodnutím 1530 a násl. řešen (Knothe, Urkundliche Grundlagen zu einer Rechtsgeschichte der Oberlausitz. N. Laus. Mag. 1877). Ve Svídnici a Javoru spory o úpení městských svobodných statků vyrovnány úmluvami 1475, 1500 a definitivně 1546 (Grotefend, Streitigkeiten zwischen Adel u. Städten der Fürstenthümer Schweidnitz u. Jauer. Z. f. G. Schles. X.). Na Opavsku spory podobné rozhodnuty teprve 1534 a na Krnovsku 1612 (Kapras, Srovnání sporu stavů opavských r. 1534. Věst. Mat. Opav. XVIII.)

zastírati, než činiti podle možnosti a starým rozdělením země Slezské, tak aby nad slušnost obtěžováni nebyli.[28])

(7.) Když bychom my neb potomci naši kdy poddané naše obeslali ku osazování neb ku opatrování zámkuv a měst našich aneb sice k jaké naši zvláštní potřebě, tehdy povinni budem jim, čeledi i koňóm potřeby dávati.[29])

(8.) Také vysvobozujem poddané naše, že oni žádným vymyšleným obyčejem povinni býti nemají ani žádnému potomku našemu jakú berni neb šacunky dávati, než s tolika lidé a poddaní jejich, z lánu dvaceti grošův mince obecně berné, a kdež lánuov nemají a ve zlých úrodách, tu vedle možnosti jejich, a to v žádný jiný čas než kdyby kolikterý potomek náš v stav manželský vstupoval neb sestru neb dceru za muž vydával.[30])

(9.) Potomci naši knížata Oppolská a Ratibořská mají také povinni bejti, kdyžby sami osobně v knížetství těchto dvorem svým nebyli, aby poddané své hejtmanem zemským[31]) ctným rytířským člověkem v zemi

---

[28]) Povinnost netáhnouti za hranice byla v Čechách a na Moravě zaručena již privilegiem z roku 1311. Ustanovení o tom je v knize Drnovské (str. 103) a ve Zřízení Vladislavském (čl. 468). V Budyšínsku potvrzena privilegiem z roku 1319 (Jireček, Cod. II. 1., str. 37.). Ve Slezsku zásada ta přiznána teprve privilegiem z roku 1498. Z dřívější doby měli obmezené privilegium toho druhu Svidničtí a Javorští 1353 a Lehničtí 1449. — Základem ustanovení jest příslušné ustanovení Svidnicko-Javorské. „Auch sollen u. wollen wir sie nicht zwingen noch ihnen gebieten, keine Dienst zu thun auswendig der Gräntze der vorgen. Fürstenthum u. Landes. Wäre aber, daß wir aus den obgenannten Gräntzen Dienst bedörffen wolten, so sollen u. wollen wir ihnen darumben so gütlich thun, daß sie solche Diensteleisten. Wer aber das überhaben seyn wolte, dem soll es ohne Fahr stehen und soll darum unverdacht bleiben. Auch geloben wir . . . daß wir ihnen allerweg Kostes und Nothdurfft geben wollen, als gewöhnlich ist . . .“ Konec ustanovení jest nový, modifikující ustanovení Svidnicko-Javorské vzhledem k centralisaci ve Slezsku provedené.

[29]) Jedná se o zbytek starého hradozdění. O něm pro země české Jireček, Slovanské právo v Čechách a na Moravě II. (1864). str. 157; Tschoppe-Stenzel, Urkundensammlung zur Geschichte d. Ursprungs der Städte in Schlesien u. Oberlausitz (1832) v úvodě.

[30]) V Čechách a na Moravě svolení stavů k berním přiznáno již privilegiem z roku 1311. Výminečně dovoleno vybírati berně bez svolení ke korunovaci krále a sňatku dcer královských. Některé prameny vedle toho uvádějí i sňatek synů a krále samého (priv. 1311 a revers Karlův 1347). Pro Slezsko jest nejstarší ujednání toho druhu mezi biskupem Vratislavským a knížetem Jindřichem IV. z roku 1276., kde vedle případů i v Čechách a na Moravě obvyklých jsou uvedeny i jiné (Stenzel, Urkunden zur Geschichte des Bisthums Breslau 1845). Privilegium z roku 1498 slibuje nevybírati berni královskou bez svolení stavů. Pro Vratislavsko slibuje se berně nevybírati bez svolení roku 1327, pro Svidnici-Javor 1353, pro Lehnici 1449, podobně pro Budyšínsko 1319. Základem ustanovení byl s modifikacemi patrně český překlad listu Janova pro Moravu v knize Tovačovské (čl. 10) „aby žádného šosu, jenž obecní řečí berně slove, nedávali, jediné leč by se nám přihodilo manželku pojímati, neb naše děti, syny nebo dcery k manželskému stavu vydávati a ženiti, tehdá od nich budeme moci berně požádati . . .“

[31]) V Opolsku připomíná se první hejtman roku 1363, v Ratibořsku 1373 (Cod. Sil. IV. 7 a 11). O pozdějších hejtmanech srv. Weltzel, Die Landesbeamten der Fürstenthümer Oppeln-Ratibor, Z. f. G. Schles. XII.

osedlým opatrovali a opatřili.[32]) Pakliž by se potomkóm našim vždy vidělo hejtmana neosedlého v zemi usaditi, to má státi při jejich vůli, ale však tak, prvé nežli v ten ouřad hejtmanský uveden bude, aby se přísahú všem poddaným našim zavázal,[33]) že je má při všech jich právích a svobodách za správy a ouřadu svého bez porušení zachovati.[d])

(10.) A zvláště také my i potomci naši neb jich ouředníci nemáme a nemají na žádného z poddaných našich, kterýž by se k správě aneb rozeznání volal, jakú moci sáhnúti neb (F. 4) sahati[e]), než kdo by se k správě neb rozeznání volal, jeho při tom zachovati a soud osaditi máme rytířstvem našim, osobami ctnými a k tomu volenými, kteréž bychom k té při z holdu propustiti museli, a tu po žalobě i odporu vyslyšíc obě straně, co by kolvěk nalezli, za právo uznali, na tom my a potomci naši máme dosti míti a strana druhá totéž podniknúti, jakož se pak ten pořádek v jiných knížetství země Slezské též zachovává.[34])

(11.) A zvláště toto vysazujem, jestli že by který potomek náš, neb jiné osoby jakéhožkoli stavu kterého obyvatele z čeho viniti chtěli, tehdá poddaní naši nikam jinam nemají potahováni býti, než jedně povinni budú před sudem v těchto našich knížetstvích zřízeným, k kterému každý přísedí odpovídati a práví bejti.[35])

---

[32]) V Čechách slibovali již Sigmund a Albrecht ve svých volebních kapitulacích (1436 a 1438) a po nich Ladislav (1453) a Ferdinand (1526), že hejtmanem ustanoví pouze domácího člověka. Pro hejtmany vypracován v tom směru také r. 1517 řád, který převzat do zřízení roku 1530 (Srov. Kalousek, Státní právo 254). Na Moravě opírali se o privilegium roku 1311, a knihu Drnovskou (str. 10). O fojtovi hornolužickém slíbeno 1400, že bude jím český pan (Knothe, str. 366); fojtové dolnolužičtí měli býti bráni z domácích lidí dle privilegia z r. 1508 (Inventarium diplomaticum Lusatiae Inferioris (1834) čís. 1430). Pro vrchního hejtmana slezského uplatněna zásada, že jím má býti kníže slezský, v privilegiu 1498, a roku 1609 doplněno, že to musí býti kníže světský (Schickfuß, Newe Schles. Chronik III, 99). Pro jednotlivá knížetství uznána zásada ta: Vratislavsko 1327 (Grünhagen, Markgraf I, 67), Lehnice 1449, Svídnice-Javor 1353, Veliký Hlohov 1544 (Schickfuß, Chronik III, 442). Podkladem bylo ustanovení Svídnicko-Javorské: „hauptmann ... sey denn ein Biedermann und wol gesessen und geboren aus demselben Lande" a kn. Drnovské: „hejtman má býti pan, obyvatel a snad i rodič té země, na statku dosti majíc a zachovalý".

[33]) Hejtmani pravidelně přísahali stavům a zeměpánu (srov. Tov. kniha kap. 15). Revers vydávali v Lužici Horní od 1404 (Knothe 271), v Lužici Dolní 1508 (Inventarium 1016), ve Velikém Hlohově (Privilegia Hlohovská vyd. zr. 1653 str. 66).

[34]) Nejstarší zaručení proti přehmatům nesoudním a soudním jest v Statutech Konráda Oty čl. 26 a 36. O těchto starších poměrech Lippert, Socialgeschichte Böhmens (1896) I., 306 a Kapras, K dějinám českého zástavního práva (1903) str. 11. Podobné ustanovení lze nalézti i v další listině opavské z roku 1434 „aby žádný z knížat svých poddaných buďto zeman, měšťan nebo sedlákov protiv právu moci nezbraňoval ... ." (Kapras, Testament knížete Přemka Opavského, Věst. Mat. Opav. 1907), dále v privilegiu Těšínském z roku 1498 (Grünhagen — Markgraf II.) a privilegiu Svídnicko-Javorském 1353.

[35]) Zásada, že poddaní nesměji býti žalováni mimo zemi, byla v Čechách a na Moravě zastávána vždy. Karel IV. ji také uplatnil ve zlaté bulle (Zeumer.

(12.) Pro věčnú paměť rodu našeho dáváme jim korúhev a vojenský [sic] znamení, vorla našeho zlatého s korunú zlatú v modrým poli, kteréhož naši předkové skrze svú statečnost a cnostné skutky obdrželi, pod kterýmž také prvé jejich předkové krve své nelitovali sou prolívati proti nepřátelóm hrdel svých nasazujíc. Protož kdyžby se jim koli událo v pole vytáhnúti, tehdá mají a mohú takovú korúhev jako své dědičné, zpupné, vojenský znamení sobě k poctivosti aneb šíře k obecní potřebě pro naší věčnú památku míti a užívati jako ctní rytířští lidé.[36])

(13.) Též jim dáváme téhož orla našeho zlatého k pečeti obecné, že toho budú moci po naší smrti užívati, kdyžby kolvěk společně se voč snesl a ode všech knížetství a krajóv nadepsaných komu oč psáti měli, neb podle země Slezské landfrýdy pečetiti, aneb jak šíře potřeba toho připadnúti by mohla, buď také k soudóm sročení osob, jakž se dále psáti bude. Jedně aby ta pečet užívána nebyla, než s povolením vší obce, stavu panského a rytířského, a text aby změněn byl těmito slovy: Sigillum ducatuum Oppoliensis et Ratiboriensis.[37])

(14.) V tom také poddané naše milostivě opatřujeme, aby oni se v potřebách svých práce a nákladu, útrat vyvarovati mohli, že potomci naši mají povinni bejti, když osobně v nadepsaných knížetstvích býti neráčí, aby hejtmanu svému zemskému přísažnému léna a poddání statkuov svěřovali.[38]) Když by se koli trefilo že by se mezi osobami trhové o statky

---

D. Goldene Bulle Kaiser. Karls IV., II. sv. 1908) pro celou korunu Českou, a svými listy pro Horní Falz (1355. Jireček Cod. II. 1. 29) a Dolní Lužici (1370, t. 569). Na Moravě bylo také landfrídem z r. 1434 totéž ustanoveno (A. Č. X. 251). Ve Slezsku zásada ta stanovena priv. 1498 pro stavy bezprostřední. Pro jednotlivá knížetství je v privil. Vratislavském 1327 a Svidnicko-Javorském 1353, 1511 a 1526 (Fasc. II. 275 a 277). Do našeho privilegia dostala se asi z privilegia r. 1511 pro Svidnici a Javor: „Dass genannte der Herrn und Ritterschafft-Standes nun und hinfort weder durch uns und unsere Erben und nachkommende Könige zu Böheim, und niemandes anders um keinerley Ursache Willen ausserhabe Landes citiret oder zu ewigen Zeiten . . . gefordert, geladen, gezogen werden und daraus zu gestehen schuldig u. verpflicht seyn sollen".

[36]) Zemský znak býval na korouhvi obyčejně. Z vedlejších zemí českých užívala Morava v době Lucemburské červeně a bíle kostkované orlice v modrém poli. Privilegiem z roku 1462 bílá pole zaměněna za zlatá. V Horní Lužici přijali znak města Budyšína za zemský: zlatá zeď s cimbuřím v modrém poli. V Dolní Lužici měli červeného vola na pravo obráceného ve stříbrném poli. Slezská knížata měla vesměs orla, jen Jindřich IV vratislavský užíval znaku lva. Od XIV. století ustálilo se pro knížata a knížetství Dolního Slezska černý orel ve zlatém poli, pro Hornoslezská knížetství zlatý orel v modrém poli. Tento znak stává se v privilegiu našem i znakem zemským. O znacích literatura: Zíbrt, Bibliografie I., 4627—79.

[37]) Znaku zemského užívalo se na pečeti zemské všeobecně. O pečeti v Čechách Čelakovský, O domácích a cizích registrech 1890, na Moravě, Kameníček, Zemské sněmy a sjezdy moravské I. (1900) 209. Bližší literatura: Zíbrt, Bibliografie I., 4603—626.

[38]) Ve vedlejších zemích všude průběhem doby stalo se pravidlem, že místo zeměpána uděloval léna zástupce: Na Moravě patřilo to do kompetence hofrychtéře (Kn. Tov. čl. 21). V Horní Lužici od XIV. stol. uděloval je fojt, na Zhořelecku pravidelně, v Budyšínsku v době nepřítomnosti fojta

staly buď dědičné neb na widrkauf neb paním věno činiti na mnoze neb na mále, nic nepozůstavujíc, aby ten hejtman vždy při sobě moci měl, jim toho v přítomnosti nejméně třech z rytířstva osedlých v nahoře dotčených knížetství dopustiti poddávati, však vrchnosti naší, jednomu každému na jeho spravedlnosti vždy bez škody. I cejchunk aneb poznamenání od hejtmana má vycházeti pod jeho pečetí, a tomu má úplná víra dána bejti, až list z kanceláři k tomu zřízení podle znění téhož cejchunku vypraven bude.[39]

(15.) Když se trhové o dědičné statky díti budú, tehdá ode sta vejš v kanceláři za hlavní listy nemá bráno býti, než zlatý uherský, od widrkaufu ode sta tři verdunky slezských grošův, a od desíti hřiven ročního platu věnem osazeným též tři verdunky. Od cejchunku, který od hejtmana vycházeti má, tři groše, od smluv a od odřečení) a jiných věcí vše podle starého obyčeje.[40]

(16.) Co se kancelári dotýče, ta od potomków našich ctnému zachovalému člověku, který by v zemi byl, jezto by se potomkóm našim k tomu líbiti a hoditi mohl, má svěřena býti. Kdež i k tomu pečet hlavní a přivěšující vejsazujem, a to takovú, poněvadž knížetstva (F. 5) a panství naše ku koruně České dědičné mají připojena býti, z jedné strany pečeti král JMt. sedící v majestátu, majíc erby království Českého a knížetství Slezského vuokol sebe, a z druhé strany vorla našeho zlatého, jakž toho sami v užívání sme. A takovú pečeti mají všickni listové dědični, zástavní, věnní i všelijakové takové potřeby stvrzovány býti a poddaným vycházeti tím způsobem a za takové peníze, jakž se nahoře píše. Ale takova pečet má opatřena a od hejtmana zemského s takovú opatrností na zámku našem Oppoli chována bejti. A z každého kraje aby jedna osoba k tomu volena byla, kterážby podle hejtmana tu pečet zapečetili (sic), a ta pečet nemá

za něho tamní hejtman. V Dolní Lužici bylo to taktéž úkolem fojtovým. Ve Slezsku bezprostředním léna uděloval vrchní hejtman na základě zvláštní plné moci. V bezprostředních knížetstvích uděloval je hejtman (Veliký Hlohov 1493, Svídnice-Javor 1511). Jinde měl hejtman tuto pravomoc pouze na základě zvláštní plné moci.

[39] V knížetstvích slezských každý převod statků, zástavní právo, věno etc. mohly býti zřízeny jen se schválením knížete a před ním. Marné byly pokusy prorazití v té příčině se saskou zásadou, aby se to dálo před soudem. Podkladem k tomu bylo, že všechna půda byla druhdy ve svazku lenním. Kníže dával se tu a tam zastupovati hejtmanem nebo kanclérem. Zastoupení to mělo se státi dle našeho privilegia pravidlem. Ve zřízení Opolsko-ratibořském z roku 1562 (I. VI.) jest to již přesněji rozvedeno. Blíže: Kapras, Zemské knihy Opolsko-ratibořské v Čas. čes. musea LXXX.

[40] Registra neb matriky kanceláře knížecí ve slezských knížetstvích zastupovaly desky zemské. Zapisovaly se do nich všechny smlouvy týkající se nemovitostí. Ze starší doby se zachovaly zlomky Opolské matriky z let 1523—4, 1527—8 (Stát. arch. vrat. sub Rep. 35, III. 23 a). Po smrti knížete Hanuše dostaly se matriky opolsko-ratibořské do závislosti na tamním soudu zemském. O převodu statků vydala nebo potvrdila kancelář listinu a dostala za to určitou taxu. V arch. stát. vrat. Rep. 35, III. 19 c. jsou seznamy listin pergamenových, které byly vyhotoveny, ale od nichž taxa nebyla zaplacena.

se odvírati než v roce jednú, totiž ten pondělí po neděli postní, jež slove Letare. Tu se všechny ty osoby volený mají sjeti, kancléř s listy má také přítomen býti, i cejchunky, kteréž by se v tom roce byly zběhly, při tom předložiti. A tu hejtman s těmi všemi osobami mají ty listy slyšeti, aby se žádnému neukrátilo, a je tak zapečetiti. Potom zase tak pečet opatřiti, jakž se tu píše. A takový pořádek má rok od roku na věčné časy od potomków našich zachován bejti.[41])

(17.) Také moci listu tohoto činíme svobodné trhy všem obyvatelóm našim v městech našich s jejich rybami buďto na mnoze neb na mále, neb na velikých summách bez všeliaké překážky neb zápovědi naši neb ouředníków a potomków našich.[42]) Také i lidé jejich poplatné vosvobozujeme, což by kolvěk z hospodářství svého prodávali neb sobě k hopodářství kupovali, že z toho všeho žádného mejta neboli cla povinni dávati nebudú, kromě překupníków a lidí cizích.[43]) Ti aby, jakž od starodávna usazeno jest, platili.[g])

(18.) Při tom také nemá žádný na lidi jejich mimo řád a právo sáhnúti[h]); než kdo by k kterému jaké viny měl, ty neb ten mají toho prvé před pánem jeho viniti neb obžalovati. A pán povinnen bude ve dvú nedělích pořád zběhlých od člověka svého spravedlivě učiniti. Pakliž by toho neučinil, tehdy každý obyvatel městský bude moci v městě toho člověka, jestliže by se dluhu dotýkalo, právem městským obstaviti a k slušné záplatě připraviti, jináč nečiníc.[44])

(19.) Toto jim z milosti našé obzvláštní činíme: Kdyby který rytířský člověk bez dědicóv mužského pohlaví s tohoto světa zšel a dcer po sobě nechal, a statek v pozemským právě měl, těch abychom my ani potomci naši žádnému nedávali a dávati nemáme a nemají žádným vymyšleným obyčejem bez svobodné vuole strýcuov neb poručníkóv a přátel krevných a přirozených jejich, kterýmž by blízkostí spravedlivě náležely.[45])

---

[41]) V knížetstvích slezských, kde byl kníže ještě v čele, nebylo písaře zemského. Tam písař knížete psával všechny listiny. — Zemští písaři byli pouze v knížetstvích bezprostředních. Také v knížetství Javorském a Svidnickém musil to býti člověk domácí (1353). O slezských kancelářích Tadra, Kanceláře a písaři v zemích čes. za králů z rodu Lucemburského 1892 a Čelakovský, O domácích a cizích registrech 1890.

[42]) O rybích trzích v zemích českých podává zprávy Winter, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. stol. (1906) zvl. str. 922 a n.

[43]) Politika celní srov. Winter l. c. 953; Kameníček, Sněmy I., 287. Dle usnesení českého sněmu z roku 1515 nemají páni a rytíři platiti cla ani tržného, když něco ze svých statků vezou a prodávají. Jinak byla osvobozena zvláště různá města od cla a podobných dávek.

[44]) Obdobné ustanovení je ve zřízení Vladislavském čl. 541 a Knize Drnovské str. 30 a 90. Roku 1500 sněm moravský se usnesl, že teprve tehdy lze užíti obstávky proti poddanému, jestli pán nezjednal spravedlnost (Kameníček, Sněmy II. 122). O obstávce Kapras, K děj. zást. práva, str. 33.

[45]) V Čechách sliboval Sigmund totéž ve volební kapitulaci (1436) Na Moravě sirotci byli prošeni k sňatku od hejtmana za součinnosti poručníka a rodiny. Srov. Kapras, Poručenství nad sirotky v právu čes. (1904) str. 60.

(20.) Jestli že by pak se trefilo, že by některý člověk rytířský z světa zšel a sirotków po sobě mladých obojího pohlaví nechal,[1]) a těch že by se strejcové neb přirození přátelé podjíti nechtěli k opatrování a věrnému poručenství, takový po smrti sirotków do nápadu po nich nic nemá míti, než ti další strajci, kteříž by se v tu opatrnost dali, mají nápad po nich bráti[46]), avšak takových všech sirotków aby úřad náš a právo zemské dohlídali, pokudž by se jim za spravedlivé zdálo, aby v svých mladých letech na statcích svých nehynuli.[47])

(21.) Jestli[že] by který rytířský člověk, obyvatel zemský, v kterým [F. 6] koli městě našem, z jakékoli příhody neb příčiny co učinil a v pokutu a trestání upadl, by se i hrdla dotýkalo, tehdy měšťané nemají moci s ostrostí práva na něho sáhnúti, než jeho v závazek neb do vazby podle provinění vzíti a hejtmanu zemskému nemeškajíc tu příhodu i osobu oznámiti. A hejtman má obeslati k tomu šest starších z rytířstva a dvě osobě z města, vše přísažné a nestranné. Ti mají tu všecku při, oč ten rytířský člověk zašel, dostatečně přeslyšeti i jeho dáti před sebe postaviti. Jestliže by se pak tu našlo, že by vinen nebyl, že by se mohl z toho spravedlivě vyměniti, tehdá má toho užíti a závazku neb vězení prázen býti. Pakliž by tu od těch osob uznáno bylo, že by skutek téhož rytířského člověka na hrdlo se vztahoval, jakžto o svévolný mord, lúpeže neb k tomu podobný věci, tehdá to takovým uznáním má ten ouřadu městskému vydán v moc býti, aby se svatá spravedlnost dokonala.[48])

(22.) Poněvadž sme také při sobě z milosti naší rozvažovali, jaká veliká potřeba toho jest všem našim poddaným nahoře psaným, aby v těch knížetství a panstvích našich súdové[49]) zřízeni byli, kdež i také nás vo to

---

[46]) Podobné ustanovení ve zřízení Vladislavském 407 a kn. Drnovské str. 75. Srov.: Zápisy Žerotínovy I. 150. — Zř. Vladislavské: „Pakliby poručenství přijíti nechtěl a uručiti, tehdy k nápadu práva neměj, a poručenství na nejbližšího přítele spadni i nápad.“ Srov. Kapras Poručenství str. 34.

[47]) O vrchním poručenství krále a zemského soudu v Čechách, hejtmana a zemského soudu na Moravě, srov. Kapras, Poručenství str. 96. Zásada dohledu zemského soudu přejata z ustanovení práva českého. Neboť tam většina agendy vrchnoporučenské na soud zemský přešla.

[48]) V Čechách a na Moravě městský soud šlechtice nesoudil a také rychtář městský neměl na ně práva. Winter, Kulturní obraz českých měst (1892) II. 32. Kameníček, Sněmy II., 116. Ve Slezsku těchto výhod šlechta zcela neměla, tam mohl býti šlechtic souzen, byl-li chycen při činu, jak to ustanovovalo právo saské. Ustanovení privilegia značí tudíž poněkud uvolnění šlechty ve smyslu českého práva. O kompetenci městských soudů slezských, Tschoppe-Stengel, Urkundensammlung. Úvod. — O zvláštnostech lužického práva ve příčině kompetence soudů městských nad šlechtou, Knothe, Rechtsgeschichte 310 an.

[49]) V starší době byly všude v Opolsku a Ratibořsku soudy kastelánů. Po kolonisaci vznikl soud dvorský, k němuž patřili všichni příchozí, ať byli šlechtici, měšťané nebo i venkované. — Později zůstal soud dvorský většinou soudem šlechty německé, kdežto polská šlechta patřila k svým zvláštním soudům cudám. Koncem XIV. století vznikl také v Opolsku a Ratibořsku centrální soud nový pod předsednictvím knížete nebo hejtmana a přísе-

svými pokornými prosbami snažně starali, i my jsouce nakloněni k takovým jejich prosbám takový řád práva a soudy jsme jim vydali a ustanovili na věčné časy tak a na tyto způsoby:

(23.) Každý kraj aby při svých právích podle prvnějších obdarování a zvyklostí zachován byl, a do Majdeburka ani nikam jinam se nestrhovali,[50]) stolka ku právu a zřízenému soudu vrchnímu,[51]) který v Oppolí jednú v roce a druhý v Ratiboři držán býti má. Ti soudové držáni býti mají na tyto časy; v Oppolí tu neděli sjezd po středopustí a hned nazejtří slyšení a v Ratiboři den sv. Bartoloměje sjezd a nazejtří slyšení.[52])

. (24.) K těm soudóm se mohú táhnúti a odvolati a na jejich výroku cele mocně nikam se již dále neodvolávajíc přestáti; však tak, komuž by se nezdálo při soudu přísedícím a zvyklým právě zuostati ten ne do Majdeburka, než k tomu vyzšímu právu bude se moci odvolati, totiž odporná

---

dících šlechticů, byl to lenní soud (mannrecht). Je zajímavo, že soud ten byl ve stycích se soudem zemským opavským, od něhož na př. 1465 žádal naučení. Srov. Kapras, Zemské knihy Opolsko-Ratibořské, ČČM. LXXX.

[50]) Snaha vyloučiti odvolání do Magdeburku a ciziny vůbec jest patrna v zemích českých již ve čtrnáctém století. Nejprve stanoveno tak pro Moravu 1350 a 1352, kde odvolání soustředěno do Olomouce a Brna. Vzdor tomu nepřestal však právní styk Olomouce s Vratislaví, odkud bráno naučení. V Čechách Václav IV. roku 1387 ustanovil za hlavní centra právní městského práva Litoměřice a Staré město, a zakázal odvolání se do Magdeburku, avšak nepřerušil tímto rozkazem tohoto styku mezi Magdeburkem a Litoměřicemi. — V Dolní Lužici odvolání do Magdeburku zakázáno fojtovým nařízením z roku 1532, potvrzeným Ferdinandem roku 1547. Ve Slezsku bylo původně několik menších soudních dvorů, k nimž se okolní města odvolávala. Tak i Ratiboř byla roku 1286 vrchním soudním dvorem pro osady flámského práva v knížetství, ale roku 1299 zavedeno tam již právo Magdeburské. Opolí přejalo právo své roku 1327 ze Středy. Ve XIV. století většinou soustředil se styk právní na Vratislavu, tam se odvolávali a odtud brali naučení. Najdeme však i později případy, že odvolání a naučení šlo přímo do Magdeburka. Bylo to ve zvláště důležitých případech. Instrukcí Ferdinandovou pro appellační soud pražský (1548) zakázáno definitivně a také s úspěchem jakékoliv odvolání mimo zemi v celé České koruně a toto soustředěno v Praze.

[51]) Privilegiem zřizuje se zemský soud pro Opolsko a Ratibořsko úplně dle vzoru českého, moravského a opavského. Přesná organisace jeho provedena ve zřízení roku 1562.

[52]) V Čechách byly původně čtyři termíny (suché dny) zemského soudu, z nichž teprve r. 1543 zrušen jeden a přidány dny sirotčí. Na Moravě byly čtyři termíny pro zemský soud, dva v Olomouci (o Třech králích a o sv. Janu Křtiteli), a dva v Brně (v neděli po Kunhutě a v druhou neděli postní). Na Opavsku termíny byly v starší době čtyři, později v XV. století pouze dva: v pondělí svatodušní a před vánocemi. Na Krnovsku dle usnesení z roku 1498 konány soudy dva: první ve středu po popelci a druhý v suché dny před sv. Václavem. Literatura o zemských soudech: Ruber, Streifzüge durch die Rechtsgeschichte Maehrens I.—II. 1885—6; Brandl, Úvod ke knize Drnovské; Kameníček, Sněmy II. 22; Kapras, Pozůstatky zemského práva opavského a krnovského, Sborník v. pr. a st. VI.; Tiller, Zur Geschichte der Landrechte der Fürstentümer Jaegerndorf u. Leobschütz, Schriften H. S. IX.

strana nežalobná, a tu což jemu najdeno bude, to každý trpěti má, buď cizí nebo domácí pod trestáním těch soudcí.[53])

(25.) Item soudci v tom velikým soudu býti má dvanácte a třináctý hejtman[54]) a ti všichni i též hejtman přísahu k soudu učiniti mají[55]) a z toho soudu žádný odpuštění nebude moci vzíti, leč toho slušnú příčinu ukáže. A jestli že by který k soudu z příčiny slušné odpuštění vzal, tehdá hejtman s těmi soudcími jiného mají volıti, a ten soud zahájený býti má.[56])

(26.) A také je tím obdarujem, aby práv svých v tom soudu velkým mohli popraviti, povýšiti i ujíti s povolením všech stavuov, jakžby se jim užitečně a pořádně zdálo, tak aby každý chudý i bohatý všelijakého stavu k spravedlnosti své bez odpornosti přijíti mohl.[57])

(27.) Item též je tím obdarujeme, kdož by chtěl nás neb potomky naše neb hejtmana, kterýž bude usazen, z čeho viniti, budem povinni ku právu státi a práví býti, každému tu při těch právích zřízených, kteréž sme jim z milosti své zříditi ráčili.[58])

---

[53]) Kompetence zemského soudu opolsko-ratibořského se později vyvinula tak, že tam příslušely 1. spory obou vyšších stavů civilní i trestní; 2. spory stavu duchovního a městského o svobodný majetek; 3. stížnosti lidí poddaných proti vrchnostem; 4. agenda vrchnoporučenská obou stavů vyšších. Rozlišení na větší a menší soud, jako tomu bylo v Čechách a na Moravě, nebylo na Opolsku a Ratibořsku. Jako odvolací soud pro nižší soudy zvláště městské se však zemský soud opolsko-ratibořský nevyvinul. Vzdor tomu byla jeho kompetence větší nežli v Čechách a na Moravě. Soudy ty totiž nesoudily spory o čest vyšších stavů a stížnosti poddaných. V Čechách zemský soud nesoudil také spory listovní, a trestní spory šlechty mohly býti řešeny buď u soudu zemského nebo komorního.

[54]) V Čechách roku 1437 přidáno ke dvanácti kmetům panským 8 rytířů a to roku 1487 potvrzeno. Vedle toho zasedali na soudě nejvyšší purkrabí, komorník a sudí. Za Ferdinanda I. přiznán dědičný hlas vladaři rodu Rožmberského a dále nejvyššímu hofmistru, maršálkovi a kancléři, jako i královskému prokurátoru (Čelakovský, České právní dějiny, 2. vyd., str. 135). Na Moravě zasedal na soudě hejtman, všichni úředníci (komorník, sudí, písař, hofrychtéř, podkomoří a maršálek), biskup Olomoucký a od roku 1492 — čtrnácte pánů a šest rytířů. Na Opavsku bylo osmnácte přísedících a všichni úředníci zemští. Ve zřízení Opolském a Ratibořském (l. XXIII) skládá se zemský soud z hejtmana, sudího, kancléře a patnácti soudců.

[55]) Přísaha soudců zavedena na Moravě roku 1464 (Kn. Drnovská XXIV), na Opavsku roku 1477 (Kapras, Pozůstatky knih zem. práva kníž. Opav. II. 96).

[56]) O doplňování soudu moravského srov. Kn. Drnovská XXVI.

[57]) Zásada ta byla v Čechách od staré doby v platnosti. Zná ji již Ondřej z Dubé (čl. 103) a výslovně také uváděna jest ve zprávě komisse o svobodách zemských z 2. října 1466. Také do zřízení zemského Vladislavského (čl. 554) to přejato. Za Ferdinanda vsunuto však do článku toho „s vuolí JMti královské" (zř. 1549 čl. X. 18), takže vlastně svoboda ta změněna (Kalousek, Státní právo 322, 336). Na Moravě jest článek ten v knize Tovačovské (čl. 213) i Drnovské (str. 19). Když jednalo se o zřízení zemské v letech 1531 a násled., chtěli ho stavové dáti také do zřízení, pro odpor Ferdinandův museli však od toho upustiti (Kameníček, Sněmy I. 180). Článek sám došel pro Opolsko a Ratibořsko obmezení v potvrzení Ferdinandově čl. 1. ve smyslu politiky jeho vůbec.

[58]) Ke všem soudům zemským v zemích českých musil státi jako žalovaný král, resp. kníže. Srov. Kn. Drnovská, str. 27. Zř. Vlad. čl. 9 a 445.

(28.) Kdež poddaní naši podle tohoto našeho (F. 7.) obdarování mají býti v pravým úplným užívání všeho toho, co jim teď milostivě a mocně dáváme, a oni na budúcí časy s dědici i potomky svými při všech svých svobodách, vejsadách, řádech súdův(sic), [k]) a cožkolvěk v tomto listu našem obsaženo jest, bez všelijaké překážky zůstaveni býti na věčné časy, však nám a potomkóm naším na vrchnosti naší, povinnostech bez škody, a moci zvláštních a nahoře dotčených zápisuov královských, i všech stavuov království Českého, kteřížto nám a potomkóm naším jako mocnému knížeti a pánu připouštějí a stvrzují,[l]) pod královskú a zemskú pečeti.

(29.) K tomu ke všemu, co se v tomto listu píše, Jich Milosti králův Českých jako naše pravé a řádné potomky zavazujem a gruntujem na naší knížecí plnú mocnost, kteráž nám po předcích a svobod našich (sic) náleží. I uvěřivše takovým zápisóm za nás a za všecky potomky naše, knížata a držitely knížetství Oppolského a Ratibořského a krajův k nim příslušejících, slovem našim knížecím, vírú dobrú křesťanskú, slibujeme a přiříkáme, všecky naše poddané i jich dědice, erby a potomky, obyvatele knížetství a krajóv nahoře psaných a spojených při všech těch artikulích, klauzulích a punktích nyní jako potomně a potomně jako nyní věrně beze lstně, stále a právě zdržeti, sami žádné překážky jim nečinic ani komu činiti nedopúščejíc.

(30.) A zavírajíc napomínáme vejš dotčenú J. K. Mt., JMti erbóv, králóv Českých a všech stavuov království Českého, poněvadž předkové naši slavné paměti, někdy osvícené kníže, kníže Kazimír, kníže Oppolské, za sebe a syny své Boleslava, Vladislava i za potomky jich se JMtem králóm a koruně České dobrovolně bez všeho přinucení skrz přátelské smlúvy poddávali, my také po předcích našich se poddaně zachovávali, a předkem toho věrně stříhli, aby knížetství a panství naše žádnému než království Českému se dostalo a připojeni byli, aby všech poddaných našich při tom všem též zachovali, vochraňovali a obhajovali bez umenšení.

Tomu na svědomí a věčnému zdržení pečet naší knížetskú k tomuto našemu listu jistým našim vědomím přivěsiti jsme rozkázali, jenž jest dán a psán v Oppolí den narození matky Boží (8. září) léta od narození pána Krista tisícého pětistého třicátého jednoho. Při tom jsou byli osvícená knížata a páni, pán pan Karel kníže Münsterberský a v Slezí Olešnický a hrabě Kladský etc., nejvyšší hejtman Horní a Důlní Slezie a Jeho Lásky syn, kníže Jindřich, kníže Münsterberský etc., páni ujcové naši milí, a stateční rytíři, urozené vladyky Hanuš Seydlic z Šonfeldu na burgleně Javarským, hejtman knížetství Svidnického a Javorského, Dyprant Cetrys z Kynšperku, maršálek náš, Gottfríd Adelspach z Nykelsdorfu, Matys

---

Na Moravě byl o tento článek spor při sestavování zřízení zemského za Ferdinanda I. Stavové trvali na tom, že má panovník dostaviti se osobně, na konec však přivolili (zř. 1535 l. 136 a n.), že může se dáti zastoupiti podkomořím nebo jiným zástupcem (obyčejně prokuratorem). Také tento článek privilegia opolsko-ratibořského došel změny v potvrzení Ferdinandově čl. 2. a to ve smyslu Moravského zřízení z roku 1535.

Loga z Malerdorfu i jiné rady věrni naši milí a Jiří Navoj z Lozmire, kancléř náš, kterémuž tento list byl poručen.

Čtení rukopisu C.: [a]) přistupivše. [b]) svážili. [c]) chovali a zachovají. [d]) chovati. [e]) (pouze) sahali. [f]) držení. [g]) platovali. [h]) sahati. [i]) ponechal. [k]) soudech. [l]) zavazuji.

II. Potvrzení krále Ferdinanda I.

[F 1.] My Ferdinand z Buoží milosti Římský král, po všecky časy rozmnožitel říše a Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc. král, infant v Hispanii, arcikníže Rakouské, markrabě Moravský, Lucemburské a Slezské kníže a Lužický markrabě oznamujem tímto listem všem, jakož jsou k nám stav panský, prelátský a rytířský z knížetství našich dědičných Oppolského, Ratibořského a Horního Hlohova a jiných krajuv, k těmž knížetství příslušejících posly své vypravili, nás poníženě prosíce, abychom jim všech privilegií, svobod, vajsad, obdarování, nadání a starobylých zvyklých pořádkóv i všech práv a spravedlivostí, kteréž od předkóv našich, držiteluov výš dotčených knížetství a naposledy od někdy posledního knížete Hanuše Oppolského sobě dané a vysazené mají, milostivě jakožto král Český a nejvyšší kníže Slezské potvrditi ráčili, kteréžto obdarování od dotčeného knížete Hanuše jim dané slovo od slova takto zní. [Následuje text privilegia Hanušova].

K jejichžto ponížené [prosbě] a pro jejich dobré, ctné chování[a]) a věrné služby, které jsou předkóm našim králóm Českým i koruně České a knížetstvím Oppolským a Ratibořským až posavad činili a na potom tím snažněji činiti moci[b]) a povinni budú, nakloněni jsouce, s dobrým rozmyslem a naším jistým vědomím, s radú věrných našich milých, mocí královskú v Čechách a jakožto nejvyšší kníže Slezské jmenovaným stavuom výš dotčených knížetství takové vejsady, svobody, obdarování, nadání a starobylých dobrých, chvalitebných, zvyklých pořádkóv, všech práv a spravedlivostí jsme schválili a potvrdili a tímto listem jakožto král Český a nejvyšší kníže Slezské jmenovaným stavuom vědomě ve všem jich znění, položení, v punktích, klausulích, artikulích schvalujem, obnovujem a potvrzujem, chtíce tomu konečně, aby při tom od každého člověka jměni, drženi a neporušitedlně zachováni byli, bez naší, budúcích našich králov Českých a nejvyšších knížat Slezských i také Oppolských a Ratibořských i jiných všech lidí všelijaké překážky a odpornosti.

Všakž s tímto milostivým doložením:

(1.) Když by hejtman náš vrchní, soudci zemští a často psaní stavové vejš dotčených knížetství Oppolského a Ratibořského práv svých přejmíti neb ujíti chtěli, jakž by toho kdy potřeba kázala, aby se to s povolením a vůlí naší a budúcích králov Českých a knížat Oppolských a Ratibořských dalo.[59])

(2.) A jestliže by se kdy událo, že by kdo z obyvateli již psaných knížetství nás neb budúcí naše jakožto knížata Oppolská a Ratibořská

[59]) Srov. poznámku 57.

aneb hejtmana našeho vrchního téhož knížetství před soudy viniti chtěl, budeme my a budúcí naši povinni ku právu skrze prokurátora našeho, a hejtman náš osobú svú neb skrze zmocněného stávati, a z těch věcí, což by se gruntů, statků, dluhů neb peněz v těch knížetství dotýkalo, odpovídati a právi býti.[60])

Přikazujíce všem obyvatelóm a poddaným našim ze všech stavův království našeho Českého a knížetství Slezských, nynějším a budúcím, věrným našim milým, abyste vejš psané stavy jmenovaných knížetství našich dědičných, nynější i budúcí, při tomto schválení, obnovení a potvrzení našem bez všelijakých zmatkuov a odporností nyní i na budúcí věčné časy zachovali, žádných jim v tom překážek nečiníce ani komu jinému činiti dopúštějíce, pod uvarováním hněvu a nemilosti naší královské, dědicův našich a budúcích králův českých a nejvyšších knížat Slezských[c]), Oppolských a Ratibořských. Však toto naše milostivé obdarování a potvrzení má býti bez újmy vrchnosti naší královské, dědicův našich a koruny naší České i také potomních nejvyšších knížat Slezských, Oppolských a Ratibořských, nynějších a budúcích. Tomu na svědomí pečet naší královskú k tomuto listu sme přivěsiti rozkázali. Dán na hradě našim Pražském v neděli před slavným hodem Panny Marie Hromic [30. ledna] léta tisícého pětistého padesátého osmého a království našich římského sedmetčítného a jiných třidcátého druhého.

Ferdinand m. p. | Ad mandatum etc.
Joachim de Nova domo, | Schweldt
S. R. Boh. Cancellarius. | Virern.

Čtení rukopisu Č.: [a]) zachování, [b]) mají, [c]) chybí.

LITERATURA.

Oddíl všeobecný.

В. Н. Златарски, Имали ли сж Българитѣ свое лѣтоброение? (Otisk ze Списание на Българската академия на наукитѣ, I. 1.) София, 1911. Stran 92.

Neúnavný historik bulharský, V. N. Zlatarski zkoumá ve studii této na základě práce anglického badatele J. B. Buryho The Chronological Cycle of the Bulgarians (Byz. Zeitschrift, XIX, 1910) otázku, jak počítali léta staří Bulhaři. Nejprv seznamuje nás s výsledkem stati Buryho, v níž autor činí pokus vyložiti starobulharská (turkotatarská) slova vyskytující se v t. zv. Imeniku prvých bulh. knížat, vydaném r. 1866 A. N. Popovem, jako dilom tvirem, šegor večem, vereni alem, šegor alem (kterážto dvě

[60]) Srov. pozn. 58.

poslední slova se vyskytují v t. zv. Čatalarském nápise ve formě sigorelem a j. Ačkoli Zlatarski nesouhlasí úplně s výklady Buryho, přijímá přece aspoň něco z nich. Tak shledává zcela správným chronologický systém, objevený u Bulharů Burym, totiž cyklus 60 let, rovněž tak přisvědčuje Burymu, že Bulhaři počítali na léta měsíční (lunární) nikoli sluneční. Ve starobulharských číslech Imeniku musíme podle Zlatarského viděti nikoli léta, v nichž jistý kníže vstoupil na trůn, nýbrž počet let, jenž uplynul od jisté éry do jeho vstoupení na trůn. V prvé části Imeniku operuje se nikoli měsíčními léty, nýbrž slunečními, východiskem je chronologický počátek byzantský od nar. Krista. Naproti tomu v části druhé uvádějí se léta měsíční, a nová bulharská éra počíná uplynutím 680. měsíčního roku od nar. Kr., což spadá téměř v jedno s uplynutím 660. roku slunečního, zářijového, čili počátek bulharské éry připadá na počátek 661. byzantského (zářijového) roku po Kr. Východiskem nové éry bulharské stal se přechod Bulharů na Balkán. Počítání podle této éry drželi se Bulhaři i po přijetí křtu (str. 74). Pokrtění Borisovo Zlatarski klade mezi 8. duben a 5. květen r. 865 (str. 70), přeložení svatého písma pak do doby před 4. květnem r. 895 od nar. Kr. (str. 71). *K. K.*

Reallexikon der germanischen Altertumskunde, herausgeg. von Johannes *Hoops*. Erster Band, erste Lieferung, A—Backwerk. Strassburg, 1911.

Po způsobu díla Schraderova má v krátké době vyjíti slovníkové vylíčení kultury germánských národů až asi do konce prvého tisíciletí po Kristu. V čele podniku stojí profesor Heidelberské university J. Hoops. Mezi spolupracovníky, jichž jsou prozatím uvedeny dvě strany, čteme známá i neznámá jména rozličných germánských národů. Nejvíce jest ovšem Němců, ale nemalým počtem zastoupeni jsou i jiní, zejména profesoři university v Kristianii. Přispěvatelem je také proslulý učenec ruský Pavel Gavrilović Vinogradov, tou dobou profesor university Oxfordské. Dílo rozpočteno je na tři svazky, z nichž každý bude míti 40—45 archů. Mají v něm být zpracovány všechny vědecké obory, týkající se germánské kultury. Účelem jest nejen co možná úplně podávati data z každé jednotlivé disciplíny, nybrž i zjednání spojitosti mezi rozličnými odvětvími kulturních dějin, zejména mezi praehistorií a historií, archeologií a jazykovědou. V úvodních slovech slibuje se, že stejná péče bude věnována otázkám z dějin náboženství a práva, z dějin sociálních i obecně kulturních. Z prvého sešitu upozorňujeme zejména na články: Ackerbau (str. 17—34), Agrarverfassung (str. 41—53), Anefang (str. 82—84), Angelsachsen (str. 87—95), Angelsächsische Rechtsdenkmäler (str. 95—98), Angelsächsische Schrift (str. 98—103), Aunjetitzer Typus (str. 143). Článek posléze uvedený ukazuje, že slovník Hoopsův nechce se obmezovati jen na otázky vztahující se ke Germánům. *K. K.*

Braungart Richard, Die Urheimat der Landwirtschaft aller indogermanischen Völker an der Geschichte der Kulturpflanzen und Ackerbaugeräte in Mittel- und Nordeuropa nachgewiesen. Heidelberg, 1912. Stran VIII a 470.

Jen stručně seznámíme s knihou, pocházející od znamenitého odborníka, bývalého profesora hospodářství ve Weihenstefan-Freisingu, před r. 1865 kulturního technika, působivšího v Čechách na panstvích hr. Harracha, Thun-Hohensteina a Chotka, po krátkou dobu i docenta v Libverdě. Dílo Braungartovo je snůškou velikého množství dat nejen z oboru zemědělství, nýbrž i z oboru archeologie, jazykozpytu a dějin. Na různých místech činí dojem knihy formálně dost málo vědecky uspořádané, ba i věcně málo spolehlivé, ale týká se to pouze oborů, v nichž autor jest jen laikem. (Na str. 250 na př. čteme přímý nesmysl, že slov. ralica pochází patrně z rumunského rarița.) Za to podstata díla, věnovaná otázkám ryze hospodářským, snese zajisté i přísnější vědecké měřítko. Spisovatel dokazuje, že staří Germáni dávno před dobou římskou stáli na vysokém stupni kultury zabývajíce se vyvinutým zemědělstvím, a že tedy nesprávné je mínění, jako by proti Římanům byli nízko stojícími barbary. Ve hmotné své kultuře nemohli se ani od Římanů ničemu naučiti, poněvadž již tehdy měli skutečný pluh a vše, co s tím souvisí, kdežto Římané nikoli (str. 43). Autor přísně odbývá badatele, kteří jsou v té věci jiného mínění než on. Věnoval jim na str. 29—44 zvláštní kapitolu, nadepsanou: Törichte Ansichten in bezug auf den Kulturzustand der alten Germanen. Za takového „pošetilce“ pokládá i J. Peiskera, s nímž v knize své na mnohých místech polemisuje, zejména na str. 219—241. Podezřívá jej dokonce z přílišného slovanského vlastenectví, které mu nedá dospěti k pravdě! Celkem pokládá však Peiskera za badatele velice zasloužilého, ač mu upírá technické a všeobecné hospodářské vědomosti (str. 166). Mnoho pochvaluje si naproti tomu vídeňského kulturního historika M. Mucha, autora prací Die Trugspiegelung orientalischer Kultur in den vorgeschichtlichen Zeitaltern von Nord- und Mitteleuropa, Die Heimat der Indogermanen im Lichte der urgeschichtlichen Forschung a j.

Po všeobecném přehledu, kde se stručně pojednává o praindogermánském hospodářství, o lidstvu doby kolových staveb, o vývoji indogermánského pranároda a jiných věcech, autor rozepisuje se nejdříve o hospodářském nářadí evropských a pak asijských Indogermánů. Vykládá se tu o všemožných druzích rádel a pluhů i bran u rozličných národů a výklady provázejí se četnými ilustracemi. Spisovatel použil nejen četných literárních pramenů, nýbrž těžil i ze svých bohatých vědomostí praktických. V dodatcích knihy (str. 349—470) probírají se rozličné, s hlavním thematem více méně souvislé, ba i nesouvislé otázky. Tak na př. ukazuje autor na přepjaté představy, jaké měli východní národové o masách vojsk a jich zařízeních. Připojuje k tomu pichlavou poznámku o starším nazírání na germánskou kulturu. Dříve měli prý Germáni podle svých vlastních badatelů všechno, co se jmenuje kulturou, od Římanů, Řeků a Keltů, ba i od Slovanů a Finů, příště však budou všechno to míti z Babylonu, Ninive, Mesopotamie atd., ba i od Židů (str. 399). Podobnými poznámkami hemží se celé dílo, a to je právě nehezká stránka knihy, svědčící jinak o veliké sečtělosti i velikých odborných vědomostech autorových. Nepěkný dojem činí dále přílišné sebevědomí, s nímž spisovatel vystupuje nejen v díle samém,

nýbrž už v předmluvě. Slibuje totiž vydati ještě jiný větší spis: Über die älteste Landwirtschaft der germanischen Völker, verglichen mit jener der Völker Europas, Asiens und Afrikas, welche wegen Entlehnung in Frage kommen, a praví o tomto příštím díle, že bude ve srovnání s knihou, o níž tu podáváme zprávu, je-li tato positivem, pravým superlativem. „Es wird eine weithin ragende Ruhmessäule allerersten Ranges für alle germanischen Völker aus der fernsten Vorzeit sein." V literaturách jiných větších národů, bohudíky, s poznámkami takovými se nesetkáváme.

K. K.

Suligowski Adolf, Bibljografja prawnicza polska XIX. i XX. wieku. Warszawa, 1911. Stran XCV a 538.

Vedle všeobecné bibliografie polské Estreicherovy a speciálních bibliografií jednotlivých věd, jako jest bibliografie historie polské prof. Finkla a jiná díla, měli Poláci v oboru práva do letošního roku jen bibliografie týkající se rozličných právních disciplin, jako práva církevního, práva civilního a obchodního jakož i práva trestního. Nyní přibyla k nim bibliografie obsahující veškero právnictví. Je to shora uvedené dílo, o němž pracováno bylo s přestávkami od dvaceti let, bez přestávek skoro 13 let. Počet spolupracovníkův, který činil s počátku 28, vzrostl časem až na 76. Největších zásluh o celé dílo dobyli si vedle Ad. Suligowského, který věnoval na ně skoro 3000 rublů, Dr. Josef Bieliński, Karel Lutostański a Václav Szumański. Bibliografie obsahuje právnické knihy a články psané po polsku a uveřejněné ve stol. XIX. a v prvém desetiletí stol. XX. (Sahá až do 1. ledna r. 1911.) Po seznamu spolupracovníkův a přehledu pramenů, jichž bylo použito, následuje zajímavá kapitola Rzut oka na twórczość piśmienniczą prawników polskich w ciągu XIX. wieku i pierwszego dziesięciolecia XX. wieku. Značná část místa věnována tu je přehledu literatury dějin práva polského, jež je vskutku velmi bohatá. Čtenář seznamuje se tu s předními representanty literatury právních dějin polských a jejich vědeckou činností jakož i s edicemi pramenů. Vším právem pochvalně se oceňuje zejména činnost prof. O. Balzera a Stan. Kutrzeby i jiných plodných a zasloužilých badatelů. Nezapomíná se ani na nejmladší, jako jsou Dąbkowski, Handelsman, Szelągowski, Konopczyński, Semkowicz a j. — Mnoho píše se tu i o právu civilním. Vydavatel srovnává příslušnou literaturu haličských Poláků s literaturou českou jakož i literaturou rakouských Italů a dochází k úsudku, že literatura haličsko-polská vyrovná se literatuře rakousko-italské, kdežto literaturu českou předčí. V oboru práva římského je rozdíl mezi literaturou českou a polskou zejména patrný. Kdežto my Češi máme jen několik málo spisů z tohoto oboru, mohou se Poláci vykázati celou jich řadou. Směšným zdá se nám naproti tomu srovnávání s civilistickou literaturou ruskou. Byť Rusové neměli mnoho spisů, v nichž je zpracováno celé právo civilní, je civilistická literatura jejich přece jen mnohem větší. Svědčí o tom zejména bibliografie Povorinského. — V dalším podává se stručný přehled literatury jiných právních oborů, a sice práva trestního, práva ústavního a správního, práva finančního atd. V závěrku zmíněné

kapitoly srovnává se produkce v jednotlivých státech, obývaných Poláky. Nejvíce právnických plodů vykazuje ovšem Halič. Na konci vytýká se právnické literatuře polské přílišný historismus. Napříště musí prý se literatura rozvíjeti více v oboru práva státního a správního jakož i v oboru právní filosofie. Po uvedené kapitole následuje pak vlastní bibliografie rozdělená podle jednotlivých právních oborů. Dílo opatřeno je přehledem podle spisovatelů i přehledem věcným. *Karel Kadlec.*

Právní dějiny slovanské a německé.

O. Balzer, Chronologia najstarszych kształtów wsi słowiańskiej i polskiej. Otisk z Kwartalniku historycznyho XXIV. (1910), str. 359—406.

Původní slovanské osídlení jeví se ve dvou podobách: vsí a hradů. Není pochyby již prostě z důvodů sociologických, že hrady jsou pozdějšího původu než vsi. Nejprve pomýšlí člověk na to chrániti se příbytkem proti počasí a nepohodě a potom teprve na obranu. Produktem druhé myšlénky jsou teprve hrady.

Usazení vesnické jest tedy starší. Jeho forma jest však rozdílná a průběhem doby přizpůsobena zvláštním okolnostem se mění. Balzer pokouší se pak stanoviti pořadí jednotlivých typů usazení vesnického u Slovanů. Tu dochází především k tomu, že hledíc k zprávám byzantských dějepisců je pravděpodobno, že puvodní usazení Slovanů bylo v jednodvorcích, jak to ostatně odpovídá i primitivní kultuře a hospodářství jejich. Z toho vyvinuly se teprve typy další a to především t. zv. ulicovka s polem šachovnicovým (roztroušeným). Typus ten jest slovanský, samorostlý a vyskytuje se všude v zemích slovanských aneb druhdy slovanských. Vznikl buď přetvořením se jednodvorců ve ves aneb přímo založením. Pozdějším teprve slovanským typem jest okrouhlice, druhdy za typický zjev slovanský považovaná. Vyskytuje se pouze u Slovanů západních a severních. Účel její byla usnadněná obrana. Nahražovala leckde malé hrádky, které jinde se vyskytovaly. Byla proto tam, kde byly stálé boje se sousedy. K těmto slovanským typum usazení přišel pak s kolonisací typ ulicovky s pravidelným rozložením polí.

U nás v zemích českých, jak dokládám, nalezneme také všechny tyto typy. Systém jednodvorcový ovšem vyskytuje se tam pouze v starších pramenech (Slezsko) aneb jako zbytek nejstarší kolonisace domácí (u Nového Města a Valašského Mezeříčí). Ulicovka s polem šachovnicovým jest obvyklou zvláště ve středu a na východě Čech a na Moravě, okrouhlice vyskytuje se převážně v západní části Čech, a ulicovka s pravidelným rozdělením polí jest zjevem z kolonisace pozdější na podkladě emfyteutického práva provedené.

V dalším zkoumá Balzer, v jakém poměru jest vývoj tvaru vsi k vývoji společenstva rodinného, a dochází k tomu, že úplné společenství nachází se jen při typu jednodvorcovém. Naproti tomu při ulicovce lze si

mysliti jen společenství částečné, již obmezené. Tvoří proto ulicovka již zvolný přechod k vývoji individuálního vlastnictví. Úvahou o typech nejstarších vsí dochází Balzer k názoru, že společenstva u Slovanů nikdy nebyla a nemohla býti veliká. V čele dvoru stál otec rodiny, v čele vsi stál vesnický starosta (někde slul také župan). Jeho funkce byla hospodářská a soudní, a jeho úřad v starší době vesměs dědičný v určitém rodě.

Duchaplný rozbor Balzerův přispívá nemálo k ujasnění našich názorů o nejstarších poměrech Slovanů a k řešení otázky způsobu jich usídlení a tím k řešení otázky, které se u nás dosud málo pozornosti věnovalo, kdežto v Německu již velmi důkladným rozborům podrobena. Balzer se svým širokým rozhledem po nejstarších právních poměrech Slovanů jest v první řadě povolán k takovým úkolům, a doufáme, že nám ještě více podobných rozborů podá. *J. Kapras.*

Čelakovský Jaromír, O účasti právníků a stavů ze zemí českých na kodifikaci občanského práva rakouského. V Praze 1912. Zvl. otisk z „Rozprav" I. tř. České akademie cís. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

Stoletá ročnice platnosti občanského zákonníka rakouského přiměla autora, aby zkoumal účast právníků a stavů ze zemí českých při jeho kodifikaci. Výtah ze svého badání podal nejprvé v rektorské přednášce dne 6. listopadu 1911, zde jest jeho plný počet.

Již r. 1710 děly se pokusy o zavedení jednotného práva pro Čechy a Moravu, za Marie Terezie přešly však ve snahu o unifikaci práva všech zemí českých i rakouských. Kompilační komise, za tím účelem r. 1753 zřízená, měla zemské zákony v jednotu sebrati, srovnati a z obecného práva dle zdravého rozumu doplniti. Jako zástupci českého práva byly v ní profesor pražské university Dr. Josef Azzoni a kancléř moravského tribunálu a přísedící zemského soudu Jindřich Xaver Hájek z Waldstättenu, oba k tomu obzvláště kvalifikovaní: Azzoni, vykladač české soudní prakse a pramenů českých, a Waldstätten, autor zachovaného nám pojednání o soukromém právu moravském. Komise zasedala v Brně, když její řízení svěřeno presidentu repraesentace a komory na Moravě Jindřichu Kajetánu hraběti Blümegenovi. I v komisi, která ku prozkoumání výsledků komise kompilační ve Vídni byla zřízena, byli dva právníci z Čech, dv. rada při direktoriu Jan Bernard rytíř Zencker a dvorní rada při justičním úřadě Jan František Bourgignon z Baumberka. Azzoni přešel pak i do nové zákonodárné komise z r. 1756 a jeho referát, když r. 1760 zemřel, převzal dv. rada Zencker. Z referátu jeho vyšel pak zákoník, známý pod jménem Codex Theresianus. Týž stal se předmětem mnohých porad a předložen také ku kritice Waldstättenovi. Na návrh státního kancléře knížete Václava z Kounic doporučeno císařovně nové přepracování kodexu. Brzy počalo se však i v samé státní radě pochybovati o možnosti jednotného zákonodárství, a dotčený již český právník Bourgignon hájil zde názor, že staré zákony mají zůstati v platnosti. Činnost kompilační komise na čas ochromena. Vyšlo z ní více menších zákonů v duchu josefinském, zejména první díl občanského zákoníka. To bylo příčinou jejího rozpuštění za císaře Leopolda II. Zřízena

nová komise ve věcech zákonodárných, mezi jejímiž členy obzvláště vynikal český právník František Josef svob. pán Běšín, dv. rada nejvyššího justičního úřadu. Komise navrhla, aby občanský zákonník josefinský byl přepracován a zemským komisím při apelačních soudech ku posouzení zaslán. Nedostatkům josefínského zákonodárství odpomáháno menšími zákony. Mezitím rokují a usnášejí se stavové čeští o tom, jakby stavovská ústava byla obnovena a jaké jsou stížnosti do zákonů ve věcech občanských. Sněmy vypracovaly svá desideria, která z Moravy císaři písemně sdělena, z Čech do jeho rukou zvláštní deputací odevzdána. Rozhodnutím ze dne 12. srpna 1791 bylo pak stavům přislíbeno, že budou slyšáni, kdykoli půjde o změnu ústavy neb zákony pro celou zemi, aby mohli k nim činiti své připomínky. Dekretem ze dne 7. září 1791 bylo jim také připověděno, že jim bude občanský zákonník po dokončení ku vyjádření sdělen. Některým desideriím vyhověno. Stejně i na Moravě. Stavové čeští usnesli se na to, že budou se domáhati zákonodárného práva, ale bez úspěchu. Monarchické státy hrozily se událostí francouzských. Práce zákonodárné neutuchly ani po smrti císaře Leopolda I., a také stavové zemští měli býti o nich slyšáni. První díl nově opraveného josefínského zákonníka předložen v dubnu 1792 koncentrační komisi, svolané českým soudem apelačním. V komisi této měli však úředníci většinu a stavové zpečovali se ji proto obeslati. Postavili se ku věci samostatně. Zvolili zvláštní devítičlennou zákonodárnou komisi, která měla osnovu prozkoumati a návrhy své sněmu sděliti. Práce její pokročily tak daleko, že vyslala v lednu 1793 ze svého středu do koncentrační komise hraběte Filipa Schweertse-Sporka, zvolivši jeho náhradníkem hraběte Leopolda Sporka. Komise koncentrační zasedala však také bez stavovského zástupce. Stalo se to zejména tehdy, zasedal-li sněm s ní současně, projednávaje návrhy komise stavovské. Osnova zákonníka sdělena mimo to i některým universitním profesorům, aby se o ní vyslovili, v Praze profesoru české praxe a římského práva Dru Františku Josefu Groszovi. Když konečně došlo k novému přepracování zákonníka, byla nově pořízená osnova zase koncentrační komisi a právnické fakultě v Praze zaslána, aby uvážily, zda se neprotiví zvláštním podstatným zákonům zemským a pravému blahu země. Při tom však opětně připomenuto, že pro země české a německé chce se zavésti jednotný zákonník, a že z něho výjimky jen vzhledem ku zvláštnosti ústav zemských se připustí. V koncentrační komisi navržen dodatek k zákonníku, že provinciální statuta budou pro každou zemi zvlášť vyhlášena. I ve dvorské komisi zákonodárné nepochybovalo se o tom, že dojde na vydání nejen občanského zákonníka, nýbrž i statutu zemských, v nichž bude obsaženo zvláštní soukromé právo zemské. V září 1804 bylo také nařízeno, aby se pomocí zemských komisí pořídila sbírka provinciálních statut. Později zaujala však dvorská komise ku statutům zemským nepřátelské stanovisko. Z něho vyšel pak dv. dekret ze dne 13. července 1811, jímž vysloveno, že vedle občanského zákonníka žádnému zemskému statutu potvrzení se nedostalo.

To jest asi formální stránka obsažného pojednání autorova. Autor vedle toho sleduje i materielní vlivy českého práva na práce zákonodárné,

z účasti českých právníků neb stavů poslé. Při tom stopuje, jakého osudu docházely tyto vlivy v komisi zákonodárné a jak také i tuto přirozenou svou povahou zemské stanovisko bývalo hájeno. Tu a tam vplítá autor do pojednání z prací kodifikačních i obecně zajímavé momenty. Autor končí svou práci oceněním prací kodifikačních. Nikoli unáhleně, ale po dlouholetých poradách provedena tu památná kodifikace, při níž různé národní živly v jednotu uvedeny a vlivem práva přirozeného přetvořeny. Právo toto působilo tu pokrokově. Hájilo zásady, které ještě dnes hýbají myslemi. Boj jeho s dosavadním právem končil vítězstvím. Dovedloť vsugerovati veřejnému mínění, že jest jediným základem a pramenem zákonodárství. Tento moment vyjímá také člen francouzského Institutu, Chuquet v sezení ze dne 3. února 1912, předkládaje práci Čelakovského a pravě: „Nous y remarquons particulièrement d'intéressants documents sur la lutte du droit naturel contre le droit historique et sur l'influence qu'exerça sur cette lutte la philosophie française du XVIII^e siècle.“ (Séances et travaux de l'académie des sciences morales et politiques. 1912, 502.)

Za zajímavou studii je autorovi každý český historik právní vděčen, a četné shromáždění při jeho rektorské přednášce vzdalo mu hlučným potleskem svůj obdiv. *Dr. M. Stieber.*

Matuszkiewicz F., Die mittelalterliche Gerichtsverfassung des Fürstentums Glogau. Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte XIII. Breslau 1911. Stran XII a 162.

Když se Slezsko oddělilo od Polska, mělo tutéž organisaci soudní, jaká byla tehdy v Polsku. Na tom nezměnilo se ani tím ničeho, že Slezsko rozpadlo se na menší částky. Jednotlivá knížetství se organisovala jako samostatné celky. Tak tomu bylo i v Hlohovsku. Kníže měl své iudicium curiae, soud dvorský, po zemi byla řada soudů hradských (iudicia castrorum), dále měli soudnictví vladaři (włodarii) a župani (suppani). Postavení posledních ovšem není dosud jasné, a také Matuszkiewicz ho nedovede, jak při této otázce se ani nelze diviti, objasniti. Zvláštní soudy jsou colloquia generalia pod předsednictvím knížete a za spoluúčasti šlechty. Velmi zajímavý rozbor podává Matuszkiewicz o soudní pravomoci palatina, jehož soud se dle názoru jeho proměnil v pozdější cudy. Dále byly soudy vrchnostenské, židovské a církevní.

Spisovatel pozastavuje se (str. 13, p. 4) nad tím, že jsem (Oberschlesische Landbücher, Z. f. G. Schl. XLII, str. 62) nerozlišoval dosti přesně colloquia generalia a colloquia particularia či cudy. K tomu podotýkám, že toho přesného lišení v době mnou líčené již na Moravě nebylo. Tam byly druhdy v údělech soudy vyšší kastelánů a nižší vladařů, jak nám je líčí Statuta ducis Ottonis, na nichž soudili buď nobiles anebo milites. Vedle nich byl soud dvorský knížete údělného. Po vytvoření se jednotného markrabství byly tam kraje (provincie) Opavský, Olomoucký, Znojemský, Brněnský, Břeclavský a Jemnický jako obvody správní a soudní, jako menší obvody soudní neznámé dnes působnosti připomínají se také Přerovsko, Bzenecko a Jihlavsko. V krajích byly krajské cudy. Některé dále-

žitější spory zvláště o nemovitý majetek byly řešeny na curia sive colloquium (1215) nebo judicium (1247) za předsednictví markrabího a přítomnosti rozšířeného dvora. Nebylo-li markrabího, soudí úředníci sami (in generali colloquia coram beneficiariis 1254) aneb dle vota panů (barones 1278). Konečně byli tady judices provinciales, landrichter, odpovídající českým popravcum. Ti zmizeli všude koncem XIII. století, jen na Olomoucku připomínají se ještě roku 1305. Reorganisace ostatního soudnictví provedl Karel IV. vytvořením zemských soudu v Brně a Olomouci 1348. Ostatní krajské soudy, cudy, zanikly a zůstaly pouze někde z nich malé úřady (Znojmo, Jihlava, Jemnice) do válek husitských. Olomoucká a Brněnská krajská cuda spojena úplně se zemským soudem jako menší zemský soud, skládající se z menších úředníků. Tu pak říkalo se také celému zemskému soudu cuda a lišila se větší cuda od menší. A stejně tomu bylo i na Opavsku. Tolik na vysvětlenou.

Další stať práce Matuszkiewiczovy věnována jest soudní organisaci vzniklé pro kolonisty německé. Pro města a venkovské obyvatelstvo selské vznikly soudy zvláštní, šlechta německá dostala se k soudu knížete, který tím změnil dosavadní svou povahu. Stoupající počet kolonistů způsobil konečně zničení nebo přeměnu dosavadní organisace soudní v novou. Zanikly staré soudy vesnické a kastellánské, soud dvorský dostal povahu soudu lenního, colloquia položila základ k mannrechtům, soudy palatinů k cudám. Spisovatel stopuje v dalším velmi podrobným a pečlivým způsobem jednotlivé druhy soudů, jich složení, příslušnost, řízení před nimi a odvolání od nich a to u soudů vesnických, městských, dvorských, lokalisovaných v jednotlivých okresích městských (Hofdinge), polských cud, mannrechtů a u soudů hejtmanů zemských. V poslední stati načrtnut jest rozklad tohoto staršího zřízení soudního a nahražení jeho jinými soudy v době pruské.

Práce Matuszkiewiczova podává hojně nových námětů o celkovém vývoji soudní organisace slezské, tak že význam její přesahuje pouhé vylíčení soudů v obmezeném territoriu hlohovském. *J. Kapras.*

O. Kisch, Das Einlager im aelteren Schuldrechte Maehrens. I. Historischer Teil. Otisk z Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Maehrens und Schlesiens XV. Cenou poctěná práce seminární na práv. fakultě německé v Praze. 1912. Stran 43. —

Týž, Ueber das Einlager im aelteren böhmischen Schuldrechte. Otisk z Mitteilungen d. Ver. f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen L, str. 184—198.

Ležení jest jednou z oněch zvláštních právních institucí, které mají podklad v rytířství. Jich původ jest ve Francii, kde rytířství zvláště kvetlo. Odtud rozšířilo se do Německa, a prostřednictvím Německa jsme ho přijali také my. Kisch správně ukazuje k tomu, že recepce neprovedla se jen mechanicky, nýbrž instituce přispůsobena domácímu právu zemskému a na tom podkladě dále se rozvíjela. Tak tomu bylo tehdy i s jinými recipovanými institucemi.

První případ, který se podařilo Kischovi přesvědčivě jako ležení ukázati, jest v Čechách z roku 11[illegible]. Jest to proto zajímavé, že první případ z Německa jest pouze o deset let starší. Avšak teprve koncem XIII. století začíná u nás ležení býti častěji užíváno. V Čechách nemělo ležení toho významu jako na Moravě, kde nebylo zástavy bez držby ve formě s uvázáním. Proto na Moravě ležení i místo práva zástavního bylo užito, kdežto v Čechách ponejvíce jen podružnou roli hrálo, sloužíc k pojištění vkladu do desk a p.

Původně ležením zavazovali se pouze rukojmí, později rukojmí a dlužník, v posledním stadiu vývoje dokonce sám věřitel. Tím změnil se také základ celé instituce. Původně mělo působiti obmezení svobody na placení, později však náklad spojený s vydržováním ležáků. Proto dávali se zavázaní zastupovati zástupcem, z nichž časem vyvinulo se zvláštní povolání, ležáci, kteří na útraty dlužníků se dobře měli. Tím způsobem dlužníkům vznikaly veliké náklady, a zákonodárství jak v Čechách tak na Moravě se snažilo obmeziti zneužívání ležení. V Čechách dálo se to již koncem XV. století, na Moravě o sto let později. Po roce 1600 ponenáhlu přestalo se užívati ležení, a Obnovená zřízení již o něm se nezmiňují.

Territoriálně sleduje Kisch instituci ležení v Čechách, na Moravě a na Opavsku, zmínku má také ze Zřízení Opolského a Ratibořského a ze Zřízení Olešnického (1510). Pro zajímavost dodávám, že ustanovení Zřízení Opolsko-Ratibořského o ležení nebylo přijato do Zřízení Těšínského (1573), kde vůbec o něm zmínka není, místo toho jest tam obšírně uvedeno uvázání (l. 49, b). Zřízení Olešnické vlastně k českomoravskému právu nepatří, patříc k pramenům založeným na právu saském. Kisch zmiňuje se o něm také jen v souvislosti se zákazem ležení ve Slezsku.

Ačkoliv práce Kischova, který se hlásí jako žák professora Zychy, jest první jeho prací, jest pracována velmi jasně a pečlivě a jeví dobrý úsudek a přehled literatury všech otázek. Právnickou erudicí a vědeckou střízlivostí liší se také k svému prospěchu od některých poslední dobou vyšlých prací z pražského německého semináře historického.

J. Kapras.

Jung K., Das Recht des deutschen Adels im Glatzer Lande nach dem aeltesten Mannengerichtsbuch von 1346 bis 1390. Vratislavská dissertace. Borna-Lipsko 1910. Stran 57.

Malé území Kladské podává nám v mnohém velice zajímavý obraz právního vývoje zvláštní kombinací práva saského a českého. V poslední době k objasnění tamních poměrů přispěla pěkná práce Volkmerova, Geschichte des Glatzer Mannengerichtes (1908. Srov. Sborník X, [illegible]), věnovaná soudní organisaci kladské německé šlechty. Dissertace Jungova snaží se zachytiti materielní právní zásady při tomto soudu rozhodující. Vidíme, že hlavní věcí, o které se jednalo při soudě, bývalo zástavní právo v nejrozmanitějších formách (zástava vlastnická s držbou a bez držby, soudní a mimosoudní vedení práva), nejméně se jednalo o právo obligační. Řada ustanovení týká se rent, převodů, poručenství, manželského

práva majetkového a dědictví Někde zachovává se právo kladské u srovnání s právem saským jinde platným konservativně. To týká se zvláště poručenství, kde vrchní dohled nad poručníkem mají příbuzní a jen velmi zřídka zasahá soud. Nezcela správně vystiženo jest poručenství nad ženami Poručenství to jest již silně seslabeno, jako všude v kolonisačních krajích. To, co uvádí Jung za příklad jeho, není poručenství nad ženami, nýbrž speciálně druh jeho t. zv. Ursale saského práva při věnu se vyskytující (srov. Kapras, Ehel. Güterrecht v Z. f. vergl. RW. XXIII., 186). Různá jiná nedopatření opravovati bylo by zbytečno. Chtěli jsme pouze na práci Jungovu upozorniti, poněvadž zpracováním zápisů manského soudu kladského usnadňuje celkový názor o kladské historii právní. *J. Kapras.*

Dierfeld G., Rat und Gemeinde in Breslau vor der preußischen Besitzergreifung. Dissertace vratislavská. Vratislava 1909. Stran 95.

Stará městská samospráva končí ve Vratislavi jako i jinde ve městech slezských teprve záborem Slezska Bedřichem Pruským. Až do té doby trvala s jistými změnami, třebas panovníci Habsburští jí nebyli valně nakloněni již proto, že město bylo většinou nekatolické. Rada městská znamenala tam jako většinou i jinde v zemích českých vládu patriciů, snahy řemeslníků uplatniti se v radě cíle nedošly. Jen vedle rady měla i obec jistý význam ve svých hromadách obecních, v starší době častěji, později čím dále tím méně (jen ve velmi důležitých příležitostech na př. boji proti Jiřímu) svolávaných. Místo veliké obce užíváno rady její předáku. Nevyvinula se sice instituce nějakého obecního výboru, ačkoliv vývoj k tomu několikráte započal, za to voláni k radě zástupcové cechu a kupectva, k nimž později přistoupili i zástupcové literátů. Jednání samo bývalo i s těmito zástupci dosti obtížné, zvláště tehdy, když zástupcové ti nechtěli sami přijati zodpovědnost. Zajímavým zjevem pozdější kommunální politiky vratislavské bylo, že cechové se neobraceli se svými žádostmi přímo na radu, nýbrž prostřednictvím starších kupeckých.

V druhé části práce podává Dierfeld přehled vlivu obce na celou politiku obecní; ukazuje, že v rozhodných okamžicích byla to vždy obec, která přinutila radu k tomu, aby se řídila její vůlí. Zvláště zajímavé jsou stati líčící úsilí dvoru vídeňského provésti také ve Vratislavi rekatolisaci a houževnaté vzpírání se vratislavských, zvláště obce proti této politice.

Práce Dierfeldova v této části jsouc založena na vratislavských pramenech archivních neobmezuje se pouze na podání věcí již známých, nýbrž přináší mnohou novou a zajímavou podrobnost. *J. Kapras.*

Günzel G., Oesterreichische und preußische Städteverwaltung in Schlesien waehrend der Zeit von 1648—1809, dargestellt am Beispiel der Stadt Striegau. Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte XIV. Breslau 1911. Stran VIII a 130.

Po velikém nadšení pro hospodářský význam zabrání Slezska Pruskem, jaké se jeví ještě všude u Grünhagena, nastalo v poslední době střízlivější posuzování hospodářských prospěchů ze záboru Slezsku vzniklých. Nový

tento názor representován jest Fechnerem (Wirtschaftsgeschichte der preußischen Provinz Schlesien 1907) a Wendtem (Die Stein'sche Städteordnung in Breslau I., 1909). K nim druží se výsledky svými svrchu uvedena práce Günzelova o Stříhomi.

Výsledek svého srovnání doby před a po záboru Slezska Pruskem Günzel shrnuje takto: Vláda rakouská nestarala se ani v nejmenším o špatný hospodářský stav města, naopak svou politikou daňovou a náboženskou nesnášenlivostí přispívala sama k tomu, že město se nemohlo dosti rychle ze svých pohrom sebrati. Za to však nechávala městu dosti značnou samosprávu. Za vlády pruské se to změnilo. Tehdy město bylo prostě vtěleno do správy státní. Za to však starala se vláda o povznesení hospodářské, jenom že nebyly to vždy nejlepší prostředky, které k tomu volila, a nevedly také vždy k cíli. Největšího významu měla však v té době zavedená svoboda náboženská, která ve Slezsku znamenala nejen příliv nových sil hospodářských, nybrž i nový postup germanisační.

Z vylíčení samotného zajímají nás podrobněji ovšem pouze poměry starší, z doby příslušnosti Slezska k České koruně. Válka třicetiletá jako všude jinde způsobila i ve Stříhomi ohromné spousty. Ze 300 měšťanů před válkou zůstalo jich pouze 50 po ní, a těm vedlo se velmi špatně. Zůstalť základ rozdělení daňového po válce týž jako před ní, ačkoliv vzrůst obyvatelstva a tím vyplňování mezer válkou způsobených byl pouze nepatrný. Marny byly snahy po nápravě. Teprve roku 1721 došlo k opravě katastru daňového. Že město jen pomalu se sbíralo, k tomu nemálo přispívala náboženská politika vlády, která vzdor všem úsilím protestantů, jichž byla ve městě pořád ještě většina, nepovolila ani protestantský kostel. Před válkou byly hlavními zdroji blahobytu města dělání sukna, tkaní plátna a vaření piva. To vše zaniklo. Po válce není více soukeníků ve městě, není rozsáhlejšího tkaní plátna. I vaření piva tak upadlo, že neslo jen nepatrný výnos. Před válkou vystřídali se po řadě ve vaření měšťané za tři čtvrtě roku, po válce za šest až deset let. Zároveň proraženo tehdy městské právo mílové. Z ostatních řemesel bylo jich jen několik, které jakýs takýs výnos přinášely. Ze 17 cechů po válce zbylo jen šest a počet jich ke konci XVII. století stoupl na 13. Větší zdroj příjmů nabylo město z toho, že tam umístěny stavy slezskými invalidi (1727).

V čele města byla rada. Doplňována byla tím, že odstupující rada jmenovala novou, a královský úřad v Javoru ji schválil. Poněvadž do rady bráni jen katolíci, soustředěna správa města do rukou několika málo katolických rodin. Pro soud městský byli šefové taktéž ročně radou voleni. Vedle toho však značnou moc měli starší cechovní jako representanti občanstva, kteří v této hodnosti sluli přísežní. Oni od narovnání z r. [illegible] silně obmezovali radu ve vládě městské a jmenovitě ve správě financí městských.

Práce Günzelova, pracovaná pečlivě většinou na základě archivního materiálu, objasňuje velmi mnoho otázek hospodářských, správních a finančních.

J. Kapras.

E. Weiss, Zur Geschichte des Realfoliums und des Hauptbuchsystems in Oesterreich. Zvl. otisk z Festschrift zur Jahrhundertfeier des Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuches. 1911. Str. 509—549.

Spisovatel podává nejprve přehled vývoje knih pozemkových ve dvou skupinách: v zemích alpských a v zemích českých. V zemích alpských sleduje vývoj starých knih selských, potom knih městských a konečně stavovských. V zemích českých věnuje pozornost nejprve městským a pozemkovým knihám. Dělí je na ty, které obsahují vedle právních jednání o nemovitostech i jiné zápisy, a na ony, které pouze právními jednáními o nemovitostech se zabývají. V první skupině zmiňuje se o knize Bydžovské, knihách Pražských, Brněnských, Olomouckých a Plzeňských. Ve všech jeví se snaha, vésti zápisy o nemovitostech odděleně od ostatních. Jinak však není mezi nimi nějakého pevného systému. V druhé skupině knih pozoruje spisovatel urbář kláštera Ostrova, knihy Křivoklátského panství, knihu Blatenskou, Berounskou a Německobrodskou. Také tady není nějakého systému. Teprve v XVIII. století došlo k sjednocení formy knih městských tím, že se pravidelně vedly knihy kontraktní a obligační. V téže době vedly se u úřadů vrchnostenských tři druhy knih.

K pěknému jinak přehledu těchto knih nutno připojiti některé doplňky. Spisovateli ušlo zajímavé pojednání o knihách městských od Prokopa písaře Nového města Pražského v jeho Praxis cancellariae (vyd. Mareš 1908) z polovice XV. století. To opravuje zároveň jeho tvrzení, že v právních pramenech není theoretické zmínky o zevním zařízení knih městských. Ke knize Německobrodské připojuji, že knih vedených způsobem v druhé části uvedeným jest ze XVI. stol. již více. Tak na př. novobydžovská kniha gruntovní zápisná z let 1559—1621 má na jednotlivých foliích věnovaných určitým nemovitostem poznamenány všechny převody i zřizování zástav. Bylo by se odporučovalo, kdyby byl autor oddělil knihy městské a vesnické, jako to učinil v zemích alpských. Ovšem chápu, proč obojí u nás spojil. Vesnických knih u nás je dosud málo známo, jsouť starší roztroušeny a zapomenuty v mnohých registraturách vrchnostenských.

V druhé části mluví autor o českých deskách zemských, podává jich roztřídění a ukazuje na starou instituci juxt. Desky jsou převahou knihy instrumentní. V poslední části probráno jest zavedení desk zemských dle vzoru českého v zemích alpských, s tou však změnou, že z Rakous přejata postupně všude kniha hlavní, která pak také do zemí českých zavedena. K přehledu stavu před rokem 1811 dodávám, že ve Slezsku zavedeny hlavní knihy pro Opavsko a Krnovsko společná 1802, Těšínsko 1806 a Bílsko 1807 bez zvláštní instrukce, na základě českomoravského patentu z roku 1794.

Pojednání Weissovo jest cenný příspěvek k dějinám českého práva soukromého, a ovšem i k dějinám splynutí jeho v jednotném právu rakouském.

J. Kapras.

Říšské dějiny rakouské.

Kos Franc, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Tretja knjiga (l. 1001—1100). V Ljubljani, 1911. Stran LXXVII a 327.

Profesor Kos předkládá nám již třetí svazek svého důležitého pramenného díla, týkajícího se dějin Slovinců ve středověku. Svazek prvý, vyšlý r. 1902, obsahoval materiál od r. 501 do r. 800, svazek druhý z r. 1906 pak materiál od r. 801 do r. 1000. Kniha třetí podává prameny stol. XI. Na tento třetí svazek dlužno zvláště upozorniti odborné kruhy, poněvadž je tu seskupen materiál z doby dosti pozdní, kdy Slovinci dávno již pozbyli svých vlastních knížat a byli podrobeni německým vévodům a markrabím. „Otázka slovinská" je v době této latentní. Jen velmi málo se z dějin dovídáme o životě Slovinců, historikové jednotlivých rakouských zemí, Slovinci obývaných, jako by ani nevěděli, že žil tu národ, který si vytvořil kdysi vlastní svůj stát, že byl sice ujařmen, ale že přece dával o sobě věděti. Dílo Kosovo všímá si tohoto dosud skoro neviditelného národa a ukazuje, že ještě ve stol. XI. měl svou národní šlechtu, ba i své velmože. Stačí, že v pramenech uvádí se ve Štýrsku před r. 1025 hrabě se slovinským jménem Trdogoj, vedle něhož známe šlechtice slovinské Preslava a Nepokora. V různých končinách slovinských uvádějí se svobodníci se jmény slovinskými, jako Prisnoslav, Preslav, Verćegoj, Bodigoj, Domoslav, Stanogoj a j. Několikráte činí se v pramenech zmínka o slovinských lánech (hobae sclavaniscae, mansi sclavonici), jež se velikostí svou lišily od lánů královských.

V delší úvodní části autor podává nejprve dějinný přehled a rozděluje tuto část na náčrtek zeměpisný, na dějiny politické a dějiny církevní, načež vypočítává prameny, jichž užil. V náčrtku zeměpisném je nejdříve řeč o slovinském obyvatelstvu, pak se probírá topografie, a sice podle jednotlivých zemí (Kraňsko, Štýrsko, Korutany, Přímoří, území Slovinců benátských). Spisovatel zjišťuje podle pramenů, kdy se poprvé objevují v pramenech jména některých měst a vytýká Megiserovi, Schönlebenovi, Valvasorovi, Dimitzovi a j. rozličné chybné údaje. V části věnované dějinám politickým mluví se o vévodech korutanských, o markách a o jich správcích. Dějiny církevní týkají se jednak patriarchů akvilejských, jednak solnohradských arcibiskupů. Dlouhá je řada pramenů, jichž autor knihy užil. Vypočítávají se na 14 stranách. Na to následuje část druhá, otisk příslušných excerptů z pramenů se stručným označením obsahu v slovinském jazyku a s poznámkou, kde pramen jest již uveřejněn. Kniha opatřena je ukazatelem míst a osob a malým slovníčkem technických terminů hlavně latinských. Pro dějiny Slovinců má dílo Kosovo nepopiratelně veliký význam.

K. Kadlec.

Mayer Theodor, Verwaltungsreformen in Ungarn nach der Türkenzeit. Wien und Leipzig, 1911. Stran 159 a XLV.

Mladý historik rakouský, žák prof. Alfonsa Dopsche, obral si za úkol thema z dějin uherských. Seznamuje na základě archivního materiálu

s absolutistickým pokusem zavésti v Uhrách po vypuzení Turků za Leopolda I. podstatné změny v ústavě i správě. Těžisko práce jeho spočívá ve výkladu vládního projektu z r. 1689, který obsahoval chystané změny a měl název „Einrichtungswerk des Königreiches Ungarn". Mužeme jej srovnati — si licet parva componere magnis — s obnoveným zřízením českým a moravským. Na výklad zmíněného vládního projektu navazují se v knize Mayerově rozličné jiné souvislé otázky. Tak píše autor nejdříve o politických poměrech a správě Uher před r. 1683. Nedovídáme se tu nic nového. Spisovatel opírá se jen o literaturu německou, odborníkům v Rakousku dobře známou. Maďarský spis Acsádyův uvádí se spíše jen pro jméno.

Na badání samostatném zakládá se naproti tomu již kapitola druhá, Die provisorische Verwaltung und die ersten Reformvorschläge. Autor líčí tu, ovšem zcela stručně, jak po dobytí země na Turcích, kde Uhry trojnásobně se zvětšily, přikročeno bylo k organisaci správy. Část země, nově získaná, nebyla připojena co do správy k ostatní, staré državě habsburské v Uhrách, nýbrž byla pokládána za domanium absolutum panovníkovo. Dobyté území nepodléhalo tedy starým ústavním zřízením uherským, a zejména ne uherské dvorské kanceláři a uherské komoře, nýbrž dvorské komoře ve Vídni, která se stala nejvyšším úřadem nad touto nově dobytou částí Uher. Dotčená speciální správa neměla však býti trvalou, nýbrž jen prozatímnou. Vládě běželo především o to, aby z nově nabytého území co nejvíce pro zeměpanskou komoru bylo vytěženo. Pusté území mělo být zalidněno, obchod a řemesla měla být povznesena, a pokladna státní měla být naplněna. Proto postavena byla v čelo provisorní správy vídeňská dvorská komora, jíž byly podřízeny tři nově zřízené úřady, a sice komorní inspekce v Budíně (pro Dolní Uhry) a dvě komorní administrace, jedna v Košicích pro Horní Uhry, druhá v Čakovci pro Slavonii. Největší část nově nabytého území připadla ovšem komorní inspekci Budínské. Uvedené komorní úřady pověřeny však byly nejen správou finanční, nýbrž i soudnictvím a správou politickou. Pouze místní správa komitátní a vrchostenská neměla novou úpravou býti dotčena. Hranice kompetenční mezi dřívějšími a novými úřady nebyly s počátku ustáleny. Tak vidíme, že dvorská kancelář uherská zasahuje i do správy území nově nabytého, a že zejména vojenští velitelé osobují si četná práva, jež vykonávali dříve, následkem čehož dochází ke sporům mezi nimi a správou komorní. Nejen tyto kompetenční spory, nýbrž i jiné okolnosti vedly k tomu, aby přikročeno bylo k definitivní úpravě správy nového území. Dřívější vlastníci pudy, jež se časem dostala do rukou tureckých, naléhali totiž nyní na to, aby práva jejich byla uznána, a půda aby jim byla vrácena. Také uherští stavové žádali za to opětovně na zemském sněmu z r. 1687—1688. Panovník rozhodl se tedy pro definitivní úpravu správy i jiných poměrů.

Již v říjnu r. 1687 nařídil král, aby šefové české dvorské kanceláře, dvorské vojenské rady a dvorské komory společně s kardinálem Kolonićem se radili, jak by nové území in politicis, cameralibus et in bellico mělo být spravováno. Společné konference byly sice konány, avšak neměly výsledku, poněvadž pro zasedání sněmu a pro válku s Turky nebylo v nich pokračo-

váno. Podobné nařízení vydal král dne 10. června 1688 nejvyš. hofmistrovi Ferdinandu kníž. Dietrichsteinovi, který měl se raditi s osobami již jmenovanými jakož i s rak. dv. kancléřem. Kromě toho vyžádáno bylo dobrozdání od rozličných jiných kompetentních osob, jako od gen. Caraffy o opravách při zásobování vojska, ve věcech obchodu, v solnictví, ve správě fiskálních statků a území nově nabytého, v hornictví a mincovnictví, zkrátka v otázkách, o nichž generální vojenský komisař nejsnáze mohl se vysloviti. Rovněž tak vyžádána byla speciální dobrá zdání od palatina, personála, vicepalatina a arcibiskupa Ostřihomského. Mimoděk připadají nám tu poměry české po Ferdinandově vítězství na Bílé Hoře. Také od českých nejvyšších úředníků vyžádána byla tehdy dobrá zdání o změně ústavy, ač ovšem nebylo k nim přihlíženo.

Kdyby autor znal maďarskou literaturu, byl by uvedl podle Szalaye (Magyarország története, sv. VI.), že také dvorský kaplan, italský mnich Angelo Gabrielle, podal dobré zdání, v němž navrhováno bylo úplné zrušení ústavy. — Komise sešla se pod předsednictvím kníž. Dietrichsteina u kard. Koloniče dne 15. čce 1688 a dokazovala panovníkovi nutnost reforem aspoň v některých věcech. Poněvadž však šéfové dvorských úřadů neměli dostatek času k společným konferencím, bylo sneseno, že vypracování návrhu má býti svěřeno kard. Kolonicovi a užšímu výboru, složenému z řadů jednotlivých dvorských úřadů a z koncipisty dvorské komory Jana Pavla Pichlera jako zapisovatele. Této subkomisi dána jistá direktiva, jež byla zachována i v novém příkazu, daném Kolonicovi dne 29. čce 1688 přímo králem. O návrzích subkomise měla se pak raditi konference hlavní, jež se skládala z nejv. hofmistra Ferd. kníž. z Dietrichsteina, česk. nejv. kancléře Oldřicha hr. Kinského, rak. dv. kancléře hr. Strattmanna, presidenta dv. vojenské rady Rüdigera hr. ze Stahremberga, presidenta dv. komory Wolfganga Ondřeje hr. Orsini z Rosenberga a kard. Koloniče. Ve výtahu z elaborátu (Einrichtungswerk) uvádějí se jakožto členové hlavní komise ještě vicepresident dv. komory Seifried hr. Breuner, tak. vicekancléř Friedrich Julius Buccellini, Karel Maximilian hr. Thurn a ředitel dv. vojenské rady Friedrich baron Dorsch, kdežto podle panovníkova dekretu z července r. 1688 byli pouze členy subkomise a mohli se dát zastupovati. Účastenství jejich v subkomisi je doloženo. Následkem toho Mayer má za to, že byli členy obou komisí. Autor zapomněl na str. 30 uvésti, že hlavní relaci sepsal a referát vedl tajný referendář, dv. vojenský rada František Josef Krapf (viz str. 111, příloha, a str. 38), a že v komisi byl také dolnorak. vládní rada Jan Jiří Hoffmann, který se ve výtahu (hned na počátku) uvádí jako dvorský rada a jako zástupce Uher. Komise byla za 80 schůzí s prací hotova. Pro komisi byl směrodatným nejen zřetel na komisi hlavní, nýbrž i zásady, platné při provisorní správě nově nabytého území uherského, a pocházející od dvorské komory. Kryly se ostatně celkem s tehdejším naziráním Vídeňského dvora na Uhry. Nešly tak daleko, jak navrhoval polní maršálek kníže Montecuccoli ve spise svém L'Ungheria nell' anno 1677 (viz str. 31 Mayerovy knihy). Kníž. Montecuccolimu přičítá autor nesprávně (str. 33) vliv na absolutní režim v Uhrách pod gubernátorem

Janem Kašparem kníž. Ambringenem. Práce Árpáda Károlyiho A magyar alkotmány fölfüggesztése 1673-ban (Értekezések a történeti tudományok köréből Uh. Akad., XI. sv. 2 r. 1883), kterou spisovatel patrně nezná, byla by jej poučila o jiném. (Nehledíme ani k tomu, že ústava uherská byla suspendována r. 1673, kdežto spis kníž. Montecucoliho je teprve z r. 1677.) Ostatně i ze spisu Wolfova Fürst Wenzel Lobkowitz (str. 339 a násl.) vysvítá, že suspendování uherské ústavy stalo se k návodu Lobkovicovu. — Případně uvádí autor v souvislost ducha, jímž je naplněn Einrichtungswerk, se směrem nazírání Ambringenova gubernia, zrušeného r. 1679, jehož vynikajícím členem byl právě Kolonić. Skládalof se ono gubernium pod předsednictvím Ambringenovým z 8 radů (4 německých a 4 uherských) a 2 sekretářů, a mezi 4 rady uherskými byl primas, judex curiae, personál a president uherské komory, kterouž hodnost zastával tehdy Kolonić. Na „zařizovací dílo" německé komise měly podle Mayera také vliv národohospodářské názory tehdejších tří předních polit. oekonomů rakouských, J. J. Bechera, P. V. Hörnicka a V. Schrödera.

O postupu prací zařizovací komise není nic známo. Spisy a protokoly se totiž nezachovaly. Následkem toho nelze ani zjistiti podíl jednotlivých členů na celé práci. Kolonić uvádí se skoro všeobecně za hlavní osobu; velká role připadla asi také referentovi, dv. voj. radovi Frant. Jos. Krapfovi.

V kapitole III. autor pojednává podrobně o obsahu „zařizovacího díla", a sice podle výtahu (compendium), pořízeného z něho, jak autor myslí, někdy asi r. 1690. Celý tento výtah, který nás došel pouze v jediném exempláři, kdežto zařizovací dílo samo zachovalo se ve mnoha kopiích, otištěn jest na konci knihy jako příloha. První kapitola elaborátu jedná o nové organisaci dvorské kanceláře i celé politické správy a soudnictví. Vedle dv. kancléře navrhuje se zřízení čtyř radů, z nichž dva by byli duchovní a dva světští (z těchto jeden Němec), dále dvou sekretářů (jeden měl míti právo hlasu) a jednoho koncipisty. Kromě toho měla míti dv. kancelář uherská jednoho registrátora, který by byl zároveň taxátorem, jednoho expeditora, jednoho registraturního adjunkta a tři kancelisty. Soudnictví nemělo od správy politické býti odděleno. Celé Uhry s Chorvatskem měly v ohledu soudním a politickém rozděleny býti na tři obvody: Košický, Budínský (prozatím Prešpurský) a Záhřebský. V každém z nich měla býti vyšší soudní stolice. Nižší soudy (magistrátní, komitátní a patrimoniální) měly potrvati nadále. V tom vidí autor polovičatost reformy.

Verböczyovo Tripartitum mělo být podrobeno důkladné revisi, kterou měli provésti dolnorakouský vládní rada (str. 46 a V.; v „compendium", str. III., uvádí se, jak již řečeno, jakožto uherský „dvorský rada") Hoffmann a dvorský vojenský rada Krapf.

V zařizovacím díle navrhují se také kandidáti na jednotlivá místa ve dvorské kanceláři. Politický a soudní úřad dolnouherský (Prešpurský, pokud se týče Budínský) tvořiti měli: arcibiskup Ostřihomský, palatin, místodržící (locumtenens) palatinův, tabulae regiae praelatus et baro personalis, magister tavernicorum a zástupcové (po jednom) dvorské vojenské rady a uherské komory (vedle 2 sekretářů). (Výpočet spisovatelův

na str. 47 není správný.) V Košicích měli zasedati judex curiae, biskupové Jagerský a Velkovaradínský, komorní administrátor (autor mluví nesprávně o komorních administrátorech; byltě pro Horní Uhry zřízen jen jeden), vrchní vojenský komisař, jeden protonotář a jeden sekretář. Podobně měl složen býti soudní a politický úřad Záhřebský s bánem v čele. Rozdělení země na tři soudní a správní obvody mělo prospívati centralistickým tendencím vycházejícím z Vídně.

Einrichtungswerk týká se dále úpravy poměrů církevních. Kolonič nezapřel horlivého katolického preláta a vystupuje tu proti akatolíkům. Stav duchovní (preláti katoličtí) prohlašuje se za prvý a nejvznešenější stav v Uhrách.

Jinou kapitolu tvoří „politicum", v níž se usiluje o zavedení „dobré zemské a městské policie". Země má nabýti nových pracovních sil, cizinci, zvláště Němci, mají býti vyzýváni, aby se usazovali v Uhrách, a navrhují se prostředky, jak by půda nejlépe byla kolonisována. Činí se také návrhy k povznesení obchodu a průmyslu, chovu dobytka, ke zlepšení postavení sedláků atd.

Reforma týká se dále vojenství a konečně i financí. V oboru vojenství nenavrhovaly se reformy příliš veliké, neběželo tu také o vojenství stavovské. K umírnění příslušných břemen navrhovalo se, aby vojenští komisaři jednali v dorozumění s komitáty. Kromě toho mělo býti v Uhrách stálé vojsko o 24.000 mužích, sestávající polovicí z Uhrů a polovicí z Němců. Zemské vojsko uherské (stavovské) mělo býti zrušeno, aby se obyvatelstvu odňala možnost k povstáním. Také se navrhovalo zřízení menšího dunajského loďstva.

V kapitole vztahující se na camerale běželo o zužitkování půdy nově nabyté (neoacquisita). Králi vyhražovalo se vlastnictví k této půdě, ale ti, kdo dokázali, že kdysi jim ona půda náležela, měli ji — ale jen z milosti —, nabýti. Ovšem podléhaly statky takové naprosto všem veřejným břemenům, kontribucím, ubytování vojska a j. Půda, jež by po rozdání zbyla, neměla jako až dosud „cameraliter" býti spravována, nýbrž měla býti prodána tomu, kdo nejvíce podá.

Kontribuce neměla býti vybírána pouze v případě války, nýbrž měla vzhledem k vydržování stálého vojska býti stálou. Počet port (původně dvorů, pak souhrnu jistého počtu větších a menších dvorců), který podle Fesslera-Kleina (IV., 326) činil r. 1647 pouze [illegible], měl nyní vzrůsti na 70.000, a z každé porty mělo býti odváděno 24 zl. daně (vedle [illegible] robot). Kontribuci měly napříště podléhati také všechny statky šlechtické. Nesprávně vykládá spisovatel na str. 63 terminus praesidialiter. — Rozvrh a vybírání daně mělo býti odňato vojenským komisařům a odevzdáno komitátům a městům, což jinými slovy znamenalo, že repartice a vybírání daní měly býti ponechány stavům. Navrhovalo se také zřízení generální vojenské pokladny, do níž měly plynouti všechny kontribuce. Úředníci této pokladny měli podléhati částečně dvorské komoře, částečně dvorské vojenské radě. Jen zřízením ústřední pokladny mohlo se docíliti lepšího pře-

hledu o příjmech a vydáních, což bylo nutno vzhledem k dosavadním defraudacím, jichž se dopouštěli úředníci i důstojníci.

Akcisu v městech, městysech a pevnostech měly všechny osoby bez rozdílu stavu býti podrobeny, a také nikdo neměl býti zproštěn placení cla.

Když byl autor pojednal ještě o ostatních částech „zařizovacího díla", vztahujících se k solnímu regálu, k povznesení hornictví, k mincovnictví a jiným věcem, posuzuje „zařizovací dílo" jakožto celek a dospívá k závěru, že navrhované roformy prozrazují sice zjevně ducha absolutistického, že však neznamenají zrušení uherské stavovské ústavy. Hlavním účelem reforem bylo přivésti lepší pořádek do správy, disciplinovati lépe vojsko a pokusiti se o germanisaci země (str. 72). Ale vedle toho měl prý Kolonić na zřeteli zároveň blaho Uher, čehož v návrzích kníž. Montecucoliho jakož i v dřívějších návrzích neuherských státníků (barona Hochera, Jörgera, Kinského a j.) nebylo. Je sice pravda, že některé návrhy „zařizovacího díla" týkaly se věcí, o nichž král z vlastní moci mohl rozhodovati, ale mýlí se autor, myslí-li (str. 72), že kompetence co do organisování úřadů byla při nejmenším sporná. Král uherský neměl práva jednostranně úřady organisovati a dokonce cizinci je obsazovati. V té příčině nelišila se ústava uherská ničím od české. „Zařizovací dílo" sáhalo tedy rozhodně na uherskou ústavu, byť ne tou měrou, jakou české obnovené zřízení zemské rušilo ústavu českou. Ostatně nesmí se zapomínati, že změny ústavy měly provedeny býti také při zamýšlené revisi Tripartita, k níž arci nedošlo.

Kapitolu čtvrtou spisovatel nadepsal Die Schicksale des Einrichtungswerkes. — Dne 26. čce 1689 Kolonić obdržel od panovníka dekret, který ho vyzýval bezpochyby k ukončení prací. Kardinál rozuměl však příkazu tak, že má započít s prováděním zásad v „zařizovacím díle" obsažených. Vydal tedy dne 22. srpna 1689 jménem panovníkovým několik výnosů, kterými se mělo dosíci provedení chystaných plánů. Výnosům kardinálovým opřel se však palatin, který v listu z 8. září k rakouskému ministru dlícímu s panovníkem v Augšpurku (podle Mayera byl to český nejv. kancléř hr. Kinský), stěžoval si na to, že Kolonić bez jeho a primasova vědomí se obracel ke komitátům, k čemuž zařizovací komise, jež není žádným úřadem, oprávněna nebyla. Zdá se, praví autor (na str. 85.), že výnosy Kolonićovy byly odvolány. „Zařizovací dílo" bylo ve stručném výtahu zasláno zmíněnému rak. ministrovi do Augšpurku, aby je prozkoumal. Ten mu ledacos vytýkal, jak ze zachovaných jeho „annotationes" je patrno. Z řečených poznámek je zároveň vidno, že stručný výtah z elaborátu měl býti posouzen shromážděním uherských deputátů v Prešpurku. Uherští stavové protestovali v listu ze 23. října 1689 zaslaném panovníkovi, proti novotám, které jim byly na újmu, ovšem bezvýsledně (str. 86). (V pozn. na str. 93 autor uvádí, že resoluce stavů je datována ze 13. října 1689.) Elaborát posuzovala ještě hlavní komise. Zároveň byl pořízen výtah z něho (compendium) pro krále, poněvadž celý spis byl příliš objemný, a k jednotlivým kapitolám bylo připojeno votum hlavní komise. Ze zachovaného exempláře výtahu možno seznati, jaké bylo mínění hlavní komise v jednotlivých

otázkách. Pouze votum o camerale se nezachovalo. Posudek hlavní komise vyzněl v duchu silně absolutistickém, ač v některých věcech příznivě se lišil od návrhu subkomise. Tak na př. navrhováno bylo oddělení justice od správy a ve věcech náboženských zaujato mnohem mírnější stanovisko vůči protestantům.

Spisovatel pátrá po příčinách, proč „zařizovací dílo" nebylo provedeno a proč zůstalo jen projektem. Má za to, že Kolonic sám svému dílu uškodil, a sice tím, že je předčasně dal na veřejnost. Nemálo padalo na váhu i to, že také hlavní komise mnoho elaborátu vytýkala a sama panovníkovi navrhovala, aby reformy jen po kusech byly provedeny (str. 93). Největší překážkou však byla změna válečné situace, jež se r. 1690 značně zhoršila v neprospěch panovníka. Na konci čtvrté kapitoly autor polemisuje s Fesslerem-Kleinem, Acsádym a Marczalim, jimž vytýká, že nesprávně posuzují „zařizovací dílo".

V kapitole V. (Das Einrichtungswerk und die Verwaltungsorganisation) spisovatel vyšetřuje, co z návrhu zařizovací komise skutečně bylo provedeno, pokud se týče, co vídeňská vláda ze svého programu uskutečnila. (Mnohé myšlenky zařizovací komise nebyly totiž nové, nýbrž byly jen ohlasem všeobecného nazírání vůdčích státníků vídeňských na věci uherské.)

R. 1690 byla nově organisována uherská dvorská kancelář. Thallóczy v práci své Vázlatok a magyar közigazgatás történetéből (viz náš referát ve Sborníku věd práv. a stát. IX., str. 442) tvrdí sice, že organisace ta stala se k návrhu palatina Pavla hr. Eszterházyho podle vzoru kanceláře české a rakouské, ale autor dokazuje, že provedeny tu byly myšlenky „zařizovacího díla" (str. 105). Také co se týče prodeje a rozdávání nově nabyté půdy, uskutečňovány byly návrhy zařizovací komise. I kolonisace země dála se v duchu zařizovacího díla. Autor zapomněl zmíniti se o velkém přistěhování se Srbů pod Arsenijem Crnojevićem. Rovněž tak úprava záležitostí katolické církve byla v celku provedena tak, jak navrhovala komise. Vhodně poukazuje autor (str. 111) na snahy Kolonicovy, aby pravoslavní přivedeni byli k unii, jak o tom píše nejen Maurer (v biografii Kolonicově), nýbrž i jiní spisovatelé (němečtí, rumunští i slovanští), o nichž se autor nezmiňuje.

K zajímavému závěru dochází spisovatel na str. 113 a násl., pojednávaje o úpravě kontribuce. Návrhy zařizovací komise byly provedeny teprve r. 1695. Ministerská deputace, zřízená pod předsednictvím Kolonicovým r. 1697, vypracovala návrh týkající se kontribuce ze všech habsburských zemí, podle něhož ze 12 mil. měly připadnouti na Uhry 4 mil. Zástupci uherských stavů byli povoláni do Vídně, aby byli slyšáni v příčině kvoty připadající na Uhry. Když s nimi marně bylo vyjednáváno, král reskriptem ze 24. pros. 1698 vypsal daně absolutisticky. Autor nevěří ve správnost toho, co vypravuje nejdříve Histoire des révolutions de Hongrie, spis vydaný v Haagu r. 1739, a po něm četní historikové uherští, o tom, jak kardinál Kolonic jménem vídeňské vlády chtěl zástupce uherských stavů pohnouti k přijetí změn ústavy, a že jen po odporu biskupa Széchényiho plán vídeňské

vlády se nezdařil. — Pro správu kontribuce nebyla sice hned zřízena generální vojenská pokladna, ale došlo k tomu r. 1715 tím, že v Prešpurku zřízena repraesentace universální bankality.

Následek toho, že zařizovací dílo nebylo provedeno, byl ten, že provisorní zemská správa potrvala nadále. Tři komorní administrace (komornímu inspektoru budínskému dán r. 1690 titul komorního administrátora) vedly nadále (pod dozorem dvorské komory) správu finanční i politickou jakož i soudnictví. Teprve r. 1715 podřízeno nově dobyté území komoře uherské, jež r. 1720 nově organisována. — Správa oddělena od justice teprve r. 1722-23.

Karel Kadlec.

Радонић Јован, Проф. Ђурђе Бранковић и његово време. (Vyd. Srb. Král. Akad.) Београд, 1911. Stran 771.

V XI. roč. tohoto časopisu (str. 125—129) podali jsme zprávu o zajímavé edici archivního materiálu, týkajícího se příspěvků k dějinám Srbů v Uhersku v XVI.—XVIII. stol. Vydavatel, prof. Radonić uveřejnil tam některé listiny vztahující se k osobě Jiřího Brankoviće, který na sklonku XVII. stol. a na počátku stol. XVIII. hrál závažnou roli v dějinách uherských Srbů. Brzo po vydání dotčené knihy vyšlo veliké dílo Radonićovo, v němž velmi podrobně je vypsán život Jiřího Brankoviće. Seznamujeme se tu důkladně s osobností tohoto slavného dobrodruha srbského, který se vydával za potomka knížete Vuka Brankoviće a zanášel se plánem zříditi na jihu Uherského království z bývalých zemí tureckých jakýsi slovanský stát pod suverainitou císaře římskoněmeckého a krále uherského Leopolda I. Panovníkem této mlhavé jinak říše měl býti Jiří Branković sám. Spisovatelé, kteří se až dosud osobností Brankovićovou zabývali, nevnikli do podrobností života tohoto ctižádostivého, zároveň však dosti naivního muže tak jako nynější jeho biograf.

V úvodě autor probírá literaturu o hrab. Jiřím Brankovićovi a zmiňuje se ke konci o svých vlastních pramenech. Použil hlavně pramenů sedmihradských (sbírky Monumenta comitialia Transylvaniae a spisů sedmihradského kancléře Jana hr. Betlena Rerum transilvanicarum libri IV. a Historia rerum transilvanicarum, kterýžto druhý spis vydán Horányim), vedle toho však i četného materiálu archivního i bohaté literatury maďarské, rumunské i jiné.

V kapitole I. vykládá se o srbských osadách na statcích srbských despotů v jižních Uhrách v XV. stol., o výsadách vydaných Srbům králem Matějem, o ideji státní nezávislosti u uherských Srbů v prvé pol. XVI. stol., o t. zv. caru Jovanovi v Banátě a Báčce r. 1526, o pokusu banátských Srbů z r. 1594 zříditi ve pojení se sedmihradským kníž. Zikmundem Rákóczym v jižních Uhrách polonezávislé srbské území a o rodině Brankovićů na konci XVI. a na počátku XVII. stol. Rodina, z níž potomní hrabě Jiří Branković pocházel, počala na konci XVI. stol. vynikati mezi ostatními srbskými rodinami v Aradském a Zarandském komitátu. Měla nejen rozsáhlé statky, jež vzrostly ještě věnem matky Jiřího, nýbrž mohla se v XVII. stol. chlubiti i dvěma vynikajícími členy, z nichž jeden, strýc Jiřího Longin

byl biskupem Jenovsko-Lipovským, druhý pak starší bratr Jiřího protopop Simeon stal se jako Sáva II. pravoslavným biskupem sedmihradským.

Jiří Branković narodil se r. 1645 v Jenově v Aradském komitátě, odkud přešel se svým bratrem do sedmihradského Bělehradu, když Simeon před koncem r. 1656 stal se metropolitou. O mládí Jiřího a o postavení bratra jeho Sávy jakož i o politických poměrech sedmihradských, v nichž Jiří vyrostl, vypravuje se v kapitole II. a III. Biskup Sáva připravoval bratra svého Jiřího k diplomatické službě. Sotva bylo Jiřímu 18 let, provázel jako sekretář r. 1663 sedmihradského vyslance, který měl odevzdati Turkům daň do Temešváru a Bělehradu a hned na to vydal se s vyslancem Petrem Janko do Drinopole. Poněvadž Janko cestou zemřel, provedl úkol jeho Jiří sám a byl sedmihradským vyslancem u Porty skoro po celý rok, dokud v říjnu r. 1664 nebyl ustanoven vyslanec nový. Za svého pobytu mezi Turky naučil se Jiří Branković dobře turecky, což mu pak později prospívalo při jeho pozdějších diplomatických misích. V Turecku zůstal Jiří i za pozdějších sedmihradských vyslanců jako jejich tlumočník. R. 1665 měl účastenství v řešení pohraničných sporů mezi velkováradským pašou a sedmihradskými stavy; před koncem r. 1665 pak vydal se s vyslanectvem sedmihradským z Drinopole do Cařihradu, aby tam uzavřena byla výpůjčka 20.000 tolarů. Na počátku r. 1666 vrátil se do Sedmihrad, aby zpravil kníž. Michala Apaffyho o situaci u Porty. Postavení knížete sedmihradského bylo tehdy velmi obtížné. V Cařihradě vystupoval proti němu vzbouřilý magnát Mikuláš Zolyomi. Aby agitaci jeho oslabil, Jiří Branković vydal se r. 1667 z Drinopole do Dimotiky k vel. vezírovi a odtud do Radnótu ke kníž. Apaffymu. Hned potom poslal kníže Brankoviće k tureckému pašovi do Temešváru, aby intervenoval v pohraničných sporech. Čtyřletý pobyt mezi Turky měl neobyčejný vliv na vytvoření Brankovićova karakteru. Mnohé jeho slabosti vysvětlují se jen tímto způsobem.

Novou velikou událostí v životě Jiřího Brankoviće byla cesta jeho do Moskvy r. 1668, kdy provázel tam svého bratra biskupa Sávu. Biskup podnikl tuto dalekou cestu, nejen aby obdržel almužnu, nýbrž, jak se zdá, také za tím účelem, aby jednal v záležitostech politických. Cestu na Rus popisuje autor v kap. V., v níž pojednává zároveň o politických a kulturních poměrech na Rusi v pol. XVII. stol. jakož i o Sávovu plánu povstání ujařmených křesťanů na Balkáně v případě ruské intervence. Poměry moskevské měly vliv na další vytvoření Brankovićova karakteru. V Moskvě probudila se v něm láska k veliké slovanské říši i k slovanským národům.

Vrátiv se z Ruska, Jiří Branković vstoupil znova do služeb kníž. Apaffyho a intervenoval opětně v pohraničním sporu turecko-sedmihradském. V srpnu r. 1671 poslal kníže Brankoviće k Portě, aby vyzvěděl, jak smýšlejí vlivné kruhy turecké o uherské oposici. Podrobněji vykládá spisovatel o této oposici v kap. VI. Ačkoli Turci nechtěli uherskou oposici podporovati, Apaffy přece jednal v její prospěch, ovšem bezúspěšně, čímž zhoršil postavení své doma i vůči Portě a také vůči Leopoldovi I.

V kap. VII. se pojednává o úkolu Brankovićovu r. 1672 a 1673 zastupovati zájmy maďarské oposice u Porty. Na prvé zpáteční cestě zdržel se počátkem r. 1673 Branković v Bukurešti a hleděl získati vlašského knížete Gligoraška Ghiku, aby působil u knížete Apaffyho ve prospěch sedmihradských pravoslavných. Již tehdy, dověděv se, že na západě se chystá alliance proti Turkům, Branković zabýval se myšlenkou zřízení nějakého státu, jehož by byl panovníkem. Tehdy také chystal se už zraditi kníž. Apaffyho. Na druhé cestě do Turecka r. 1673 uzavřel tajnou smlouvu s kníž. Ghikou, v níž se tento zavazuje Brankoviće hájiti. Jakmile poselstvo uherských emigrantů (jež Branković provázel) vrátilo se do Sedmihrad, Branković rozhodl se zraditi kníž. Apaffyho, s nímž byl delší dobu nespokojen pro jeho chování k staršímu bratru Sávovi, a vyjednával s vyslancem cís. Leopolda u Porty Kindsbergem, nabízeje císaři své služby proti uherské oposici i proti sedmihradskému knížeti a slibuje zříditi na jihu Uher jakousi vojenskou hranici, složenou z ujařmených křesťanů, jež by v prvé řadě sloužila zájmům habsburské monarchie. Po porážce u Chotima byli Turci nuceni opustiti uherskou oposici, a tu se Branković ještě před koncem r. 1673 vrátil do Sedmihrad.

Od r. 1675 až do jara r. 1677 Branković znova zastupoval kníž. Apaffyho u Porty. Po návratu do Sedmihrad zapletl se zároveň se svým bratrem Sávou do spiknutí sedmihradských magnátů Pavla Beldyho, hr. Vladislava Csákyho, Krištofa Paška a j. proti knížeti. Beldy s přáteli působil u Porty, aby svrhla s trůnu kníž. Apaffyho. Kníže dosáhl však dary, že spiklenci byli z nařízení vezírova v dubnu 1678 uvězněni v Jedikule v Cařihradě. R. 1679 obžalován byl biskup Sáva, že špatně užívá církevního majetku, a synodou v sedm. Bělehradě byl odsouzen. Jen na přímluvu nového valašského kníž. Šerbana Kantakuzina byl znova potvrzen za metropolitu Rumunů, Srbů, Řeků a Rusínů v Sedmihradsku. Nepřátelé Sávovi neustali však pracovati proti němu, i byl v červenci r. 1680 znova svržen a uvězněn. Událostmi tuto zmíněnými zabývá se autor v kap. VIII.

Také Jiří Branković byl uvržen do žaláře, ale za krátko podařilo se mu vyprostiti se z něho. Odebral se nyní do Valašska ke kníž. Šerbanu Kantakuzinovi. Nové jeho prostředí v Bukurešti vyličuje spisovatel v kap. IX., v níž zároveň vykládá o akci sedmihradských emigrantův u Porty proti kníž. Apaffymu a o poměru jich k císaři.

Ve Valašsku Branković pracoval pro allianci s císařem. Spisovatel píše o tom v kap. X. a XI. Diplomem ze 7. června 1683 Branković povýšen byl za uherského barona. Po úspěchu císařských zbraní, když se Uhry dostaly do moci Leopoldovy, Branković předložil ve Vídni v létě 1688 pamětní spis o zřízení Illyrské říše, nad níž by panoval on jako potomek srbských despotů, uznaný za takového nedávným listem Pećského patriarchy Arsenije Crnojeviće. O obsahu a posouzení pamětního spisu Brankovićova čteme v kap. XII. — Diplomem ze 20. září 1688 byl Branković povýšen za uherského hraběte.

Ve smyslu ujednání vídeňských odešel Branković nejprve do Sedmihrad a pak do Ršavy, aby pracoval v duchu pamětního spisu. Po jeho

odchodu z Vídně objevil se tam však Matija Ilijanović, který se svými čtyrmi bratry, bosenskými Brankoviči, protestoval proti tomu, že valašskému vyslanci Jiřímu Brankovićovi přiznán byl titul vojvody sv. Savy. Tvrdil, že titul onen náleží jemu, Ilijanovićovi. Když mimo to r. 1689 vyšlo na jevo, že valašský kníže vyjednával také s carem Moskevským, a sice za účasti Brankovićovy, Branković pozbyl ve Vídni důvěry. Nyní teprve počalo se pátrati po jeho původu, i seznáno, že není potomkem starých srbských despotů. Branković zatím hleděl prostřednictvím svých důvěrníků vyvolati povstání v dnešním vých. Srbsku, aby provedl svůj plán, vyložený v pamětním spise. (Viz kap. XIII.) Práce ta se však nedařila, ba Jiří Branković byl z nařízení prince Báderského dokonce chycen a uvězněn.

V kap. XIV. autor vypravuje o počátcích styků s novými srbskými přistěhovalci do Uher. Jiří Branković byl sice odvezen do Vídně, ale přes to měl vliv na průběh srbských záležitostí. Proklamace cís. Leopolda ze 6. dubna 1690 k srbskému národu sepsána byla na základě Brankovićova pamětního spisu. Leopold potřeboval nyní Srbů i chopil se myšlének v pamětním spise obsažených. Pěkně líčí spisovatel genesi srbských styků se dvorem. Srbům záleželo s počátku jen na záruce svobod náboženských, ale vlivem Jiřího Brankoviće, s nímž se setkal ve Vídni vyslanec Srbů, jenopolský biskup Isaija Djaković, rozšířen byl program jejich žádostí i na svobody politické. V kap. XV. a násled. obšírně se o tom vykládá.

Zajímavě vypisuje autor také poměr mezi Brankovićem a Arsenijem Crnojevićem, s nímž se Branković osobně poznal teprve na sklonku r. 1693. Oba mužové žárlili na sebe pro osobování si moci ve světských záležitostech uherských Srbů. Když Crnojević přispěním Brankovićovým vymohl na císaři patent, kterým se srbské hierarchii dává právo k vybírání desátku, přimlouval se za to, aby Branković puštěn byl na svobodu. Žádosti takové s různých stran stále opakované byly však marné. Ani několikaleté internování ve Vídni nemohlo na Brankoviće žádoucího vlivu. Internovaný nepřestal se pokládati za „despotu" srbského, vystupoval tak i proti vládním kruhům vídeňským a přispíval chováním svým čím dále tím více k tomu, že propuštění jeho na svobodu považováno bylo za vyloučené. Ani intervence ruského vyslance ve Vídni Voznicyna mu nepomohla. Stálé styky Brankovićovy se Srby pohnuly vídeňskou vládu k tomu, že internovala Brankoviće ještě dále. R. 1703 odvezli ho do Chebu, kde ve veliké bídě r. 1711 zemřel. Pobyt jeho v Chebu líčí se v kap. XVII., jednání o jeho pozůstalosti v kap. XVIII.

Kapitolu XIX. spisovatel věnoval kronice Brankovićově a jeho literární činnosti jakož i literárním a osvětovým poměrům v tehdejším Valašsku. Kniha opatřena je několika přílohami, mezi nimiž i podobizny Brankovićovými. Pro dějiny uherských Srbů je to příspěvek velmi důležitý.

Š. K.

Právo občanské.

Dr. Ernest Till, Nauki ogólne austryackiego prawa prywatnego. Třetí vyd., Lwów, 1911 (510 str.).

Spisovatel podává nám v přítomném spise všeobecnou část rakouského práva občanského. V rozdělení drží se obvyklé soustavy. Dělí spis na pět dílů. V prvním jedná o právu objektivním, v druhém o právu subjektivním, v třetím o právních skutečnostech, ve čtvrtém o výkonu, držbě a ochraně práv a v pátém o vlivu času na právní poměry. První díl pojednává o právu vubec a o rakouském právu soukromém zvláště, o tvoření se práva objektivního, o rozdílných normách práva soukromého a o užití práva. Při líčení literatury občanského práva rakouského probírá nejprve spisy německé, pak polské, ruské, české a vlašské. Údaje o německé a polské literatuře jsou jaksi malým historickým náčrtem bibliografickým. Dějiny literatury německé dělí na tři periody. Každá z nich má svého literárního vůdce. V první jest jím Zeiller, v druhé Wagneruv časopis a v třetí Unger. Po Ungrových spisech vyšla celá řada děl monografických. Autor jmenuje tu na prvním místě práce Randovy. Jeho ,,Besitz" označuje jako práci obdivuhodné erudice, jedno z rakouských právnických děl nejvíce vynikajících. Totéž uvádí o jeho ,,Eigenthumsrecht", připomínaje, že Randa taktéž veliké zásluhy si zjednal svou monografií o vodním a obchodním právu, a o závazcích k náhradě škody, publikovav mimo to celou řadu rozprav, které v literatuře rakouské civilistiky mezi ty nejlepší patří. V literatuře polské dotýká se autor účastenství, které brali polští právníci na pracích zákonodárných. Vlastní práce literární začínají teprve r. 1861. Z literatury české cituje vedle prací Randových spisy Tilschovy, Stupeckého, Jičínského, Pavlíčka, Hellera, Pospíšila. a Krčmáře, z právnických časopisů ,,Právníka" a ,,Zprávy právnické jednoty moravské".

Kromě literatury v kapitole této dotčené neopomíjí autor ještě speciální literatury, kterou při jednotlivých právních otázkách uvádí. Při tom ovšem hájí své stanovisko. Při luštění obtížné záhady, proč neznalost zákona neomlouvá, odmítá fikci, že zákon jest každému povědom. Zásada tato musí nevyhnutelně platiti, aby zákon měl síly.

V právu subjektivním jedná autor o jeho podstatě a o jeho rozdílech hledíc ku předmětu i obsahu a po té o osobách. Zde nejprve o člověku jako osobě a pak o osobách právnických, o věcech a jmění, v tom pak i o hodnotě a ceně. V příčině osob právnických stojí jaksi na stanovisku germanistickém. Právnické osoby jsou mu totiž osoby v právním slova smyslu, které nejsou lidmi. Právo soukromé jich však netvoří. Nachází je již hotové. Dává jim jen zpusobilost ku právu a právním činům. Pochybnou otázku, zda je korporace zodpovědna za bezprávné činy svých orgánů, rozřešuje ve smyslu zodpovědnosti. Nečiníť tu zákon rozdílu mezi zodpovědností osob fysických a právnických ani v hranicích viny kontraktní ani zakontraktní.

V části třetí o právnických skutečnostech jedná autor o vzniku, změně a zániku práva, o právním jednání, jeho účinku, vadách projevu, neplatnosti, zrušitelnosti a bezúčinnosti a obecném pojmenování **právního** jednání, jakož i o jednání bezprávném. Zde v první řadě třeba vytknouti obsažnost popisu projevu vůle a jeho vadách. Autor dotýká se tu obou teorií, vůle a projevu. Sám vyslovuje se pro platnost projevu, dokud rozpor mezi projevem a vůlí se neprokáže. Ukazuje ze zákona, že to jest také stanovisko rakouského práva.

Část čtvrtá probírá výkon práv, držení, a ochranu práv, část pátá vliv času, jeho počítání, promlčení a vydržení. K celému spisu připojen jest alfabetický seznam.

Jak již dotčeno, všímá si autor při jednotlivých institutech podrobně literatury rakouského soukromého práva, takže není otázky, která by tu nedošla jeho pozornosti a také jeho příslušného ocenění. Knihu jeho možno tedy označiti jako vynikající obohacení literatury rakouského práva soukromého. *Dr. M. Stieber.*

Právo obchodní.

Dr. Anton Ritter von Randa: Das österreichische Handelsrecht mit Einschluss des Genossenschaftsrechtes und der Gesellschaft mit beschränkter Haftung. I. Band. Zweite umgearbeitete deutsche Auflage 1911. II. Band. Zweite vermehrte deutsche Auflage 1912. (Vídeň, Manz.)

Jest to již pátá zpráva, kterouž v těchto listech podáváme o nových vydáních proslaveného známého díla. Tentokráte stává se takořka sama sebou povděčným skromným pozdravem pro véhlasného autora, jemuž dopřáno letos slaviti vzácné jubileum půlstoleté požehnané činnosti professorské a to ve svěžesti a průčovní síle obdivuhodné, provázené vřelým přáním všech kruhů právnických a odůvodněnější naději, že dostane se nám z jeho mistrného péra hojně ještě vzácných darů literárních.

Jako posud pokaždy můžeme též v příčině vydání tohoto poukázati na vzácné rozmnožení a zpracování látky provedené s láskyplnou péčí, příkladnou pílí a vědecky přísnou autokritikou. Budiž tuto upozorněno alespoň na hlavní otázky, při nichž zejména shledáváme výklady obsahově rozmnožené resp. prohloubené. Z části podmíněny jsou novou literaturou odbornou, z části též zákonnými reformami v mezidobí nastalými.

V dílu prvém rozhojněny výklady — oproti poslednímu českému jeho vydání (1905) — zvláště předem ve stati věnované právu ochranných známek (§ 11a). Stalo se to jednak zřetelem, jejž autor s obvyklou péčí měl k nové domácí literatuře, zvláště k cenným soustavným výkladům rakouského práva známkového v r. 1905/6 vydaným[1]), jednak pak v dů-

[1]) *E. Adler*, System des österr. Markenrechtes (Manz), *P. Abel*, System d. ö. MR (Deuticke), práce to poctěné první resp. druhou cenou Ungerovou.

sledku přistoupení říše naší k mezinárodní pařížské konvenci o ochraně tzv. živnostenského vlastnictví (propriété industrielle) resp. k madridskému ujednání o mezinárodním zápisu známek ochranných.

Zejména však důležité přepracování resp. rozšíření výkladu zpusobeno novou zákonnou úpravou poměru obchodních pomocníku a jiných podobných zřízenců zavedenou zákonem z 16. ledna 1910. Ještě před vydáním tohoto dílu prvého publikoval autor stať dotčenou jako předchozí zvláštní otisk, zároveň pak též v jazyce českém [2]) přicházeje tím velmi vhod doktrině i praksi se zřetelem k důležitým a choulostivým některým otázkám z nové úpravy vzcházejícím, to pak tím spíše, že nedostávalo se ještě té doby podrobnějšího zpracování zákona nového.[3])

Tyto výklady — podávající všestranný dukladný rozbor látky, jakýž v rámci tomto vubec lze předpokládati, — zahajuje autor náčrtkem genese zákona, vytčením jeho derogatorního dosahu vůči právu posavadnímu, jakož i zásadního východiska nové úpravy, načež přistupuje k podrobné úvaze vytýkající okruhy zřízenců pod zákon spadajících; v oddílu dalším předvádí práva a povinnosti vzcházející ze služebního poměru, načež zabývá se zakončením jeho ať dobrovolným ať nuceným. Ve stati kapitolu tuto zakončující („Allgemeine Bestimmungen“) projednává otázky týkající se konkurenčních doložek, konvenční pokuty a služebního vysvědčení, jakož i spletitou úpravu soudní příslušnosti pro spory ze služebního poměru.

Druhý díl podává v přítomném novém vydání svém vylíčení veškerého obchodního práva společenského. Vuči vydání prvému shledáváme tu jako význačné plus zejména v objemném „přídavku“ („Anhang“ str. 293—337) podané soustavné vylíčení společnosti s ručením obmezeným dle zákona z r. 1906 s bedlivým přihlédnutím k aktuelním otázkám jak praktického významu tak i vědecké zajímavosti a s hojným apparátem literárním. Vydání prvé, vyšlé r. 1905 podávalo v tom směru vylíčení právní úpravy společnosti té se zřetelem k usnesení sněmovny panské, jež však doznalo později ještě některých pozměn, třebas ne právě podstatných.

Ve vylíčení práva společenského zachoval autor také v tomto vydání v podstatě synoptický zpusob výkladu, postup to s hlediska vědecké systematiky plně odůvodněný, a pro toho, kdo se již v hlavních rysech s positivní úpravou sdružení obchodních obeznámil, beze vší pochyby velmi cenný; pouze pokud jde o společnost s ručením obmezeným, zvolil autor jakousi cestu střední, a to, jak soudíme, plným právem. Ve výklad synoptický zařazeno totiž — za účelem úplnosti srovnavacího obrazu tam podávaného —

---

[2]) „Das Gesetz v. 16./I. 1910 Nr. 20. RGBl. über den Dienstvertrag der Handlungsgehilfen und anderer Dienstnehmer in ähnlicher Stellung“ Vorausabdruck aus der 2. Aufl. des österr. Handelsrechts (Manz 1910. Str. 52). „Zákon o obchodních pomocnících a jiných zřízencích z 16. ledna 1910 č. 20 ř. z. (VI. titul obchod. zák.) Dodatek k dílu „Rak. právo obchodní“. (J. Otto 1910. Str. 38.)

[3]) Stručný výklad *Fel. Mayera* a *S. Grünberga* k zákonu tomu hned po vydání jeho vyšlý nahrazen od té doby obsáhlým komentářem týchž autorů vyšlým u Manze 1911.

zpravidla též přehledné praegnantní vytčení příslušných stránek resp. předpisů z úpravy nové společnosti zároveň s odkazem **k souhrnnému podrobnějšímu** výkladu ve zmíněném výše „přídavku". (Srv. na př. str. 51 sl., 71, 76, 91, 120, 148, 160, 170, 201, 222, 226, 232, 258, 261, 274, 291.)

Nejenom však výkladem o této nové společnosti obchodní rozhojněna látka posavadní, také ve statích ostatních zřetel jak k literatuře tak i ku praksi na četných místech přivodil rozbory rozšířené a prohloubené. Jest tomu tak zejména ve statích hledících ku společnosti a k c i o v é ; v tom směru jest zvláště upozorniti na výklad věnovaný povaze akciového kapitálu (str. 54 sl.), zásadnímu rozdílu mezi apporty, zakladacím převzetím a zakladatelskými náklady (provisemi) (str. 101), povaze a důsledkům odpírací žaloby akcionáře poškozeného usnesením valné hromady protizákonným resp. protistatutárním (str. 171 násl.), jakož i důsledkům likvidace při společnosti akciové (str. 271). Mimo to ari i na četných jednotlivých místech příležitostnými citacemi, odkazy a kritickými poznámkami posunut výklad v blízký živý vztah k nejnovější doktrině i judikatuře.

Pokud jde o připravovanou u nás reformu práva s p o l e č e n s t e v n í h o, jež dostala se ve stadium zvýšeného zájmu vládní osnovou v listopadu 1911 poslanecké sněmovně předloženou, tu přes to, že doby té již korrektura hotového díla zakončována, zaujal autor přece alespoň v dodatku („Nachtrag", str. V a VI) stanovisko k nejdůležitějším jejím ustanovením. Za přednosti osnovy prohlašuje zavedení neobmezené uhražovací povinnosti na místo nyní platného neobmezeného bezprostředního ručení členů vůči věřitelům společenstva s ruč. neobmez., připuštění záměny způsobu ručebního, zejména ručení neobmezeného v obmezené, možnost snížení ručební výše jakož i změny ve výši závodních podílů za určitých kautel, přípustnost příplatků za trvání společenstva k úhradě nastalých ztrát, zavedení nové instituce členského rejstříku s o u d n í h o s určitými účinky zápisu, zejména pokud jde o vystoupení resp. vyloučení člena, dále zostření peněžnické revise, obligatorní zavedení dozorčí rady a reservních fondů. Naproti tomu rozhodně odpíravé stanovisko zaujímá zejména proti předpisu obmezujícímu úvěrní společenstva na obchod s vlastními členy, dále proti výhodě poskytnuté záložnám Raiffeisenovým v příčině rozpětí mezi jměním vlastním a svěřeným. Blíže ještě vyslovil se ostatně autor o jmenované osnově článkem pro širší kruhy v tisku denním.[4]

Již stručný tento přehled prokazuje, jak hojné také poslední toto vydání přináší nových výtěžků všem, kdož ať vědecky ať prakticky vzdělávají obor práva obchodního. S tak vřelým povděkem všichni tito přijímají vzácné dary vědeckého věhlasu autorova, s tak živou radostí vítali by záhadě splnění přání již jednou na tomto místě tlumočeného přání, by dostalo se nám z rukou slavného našeho učitele také i posledních částí celkový systém dovršující!

K. Hermann-Otavský.

---

[4]) „Nár. Listy" z 31. pros. 1911. Nákladem Jednoty Záložen vyšel zvláštní otisk té stati.

Právo trestní.

O skutkové podstatě a konkurrenci trestných činů. Napsal soukr. docent dr. *Jaroslav Kallab.* (Knihovna sborníku věd právních a státních. Řada právovědecká. Čís. XXV.) V Praze 1911.

Tento spis má býti příspěvkem k řešení otázky, jaký vlastně je poměr mezi právní definicí zločinu a zločinem jako skutečným zjevem. Zejména pak jde spisovateli o to, aby ukázal, že dosavadní theorie pod názvem „skutkové podstaty" směšovala obojí. Dle mínění *Kallabova* zatemňuje užívání výrazů „skutková podstata" pro pojem zločinu otázku právě naznačenou a sluší tento název vyhraditi skutečnosti pojmové znaky vykazující, tedy zločinu jako skutečnému zjevu. *Kallab* ukazuje v té příčině na příklad jiných oborů právních, označujících skutkovou podstatou skutečnosti, s nimiž jako s podmínkou objektivní právo určité právní následky jako účinek spojuje, a žádá, aby i ve vědě práva trestního skutkovou podstatou se označoval skutečný zjev zločinu, tedy reálný podklad úsudků pro trestní právo rozhodných. *Kallab* sám chce co nejostřeji odlišovati zločin jako skutečný zjev a zločin jako právní pojem, i tvrdí, že dosavadní německá věda trestního práva směšovala skutečnost a pojem, a že to bylo příčinou mnohých nejasností i kontroversí (str. 1—4, 32—40).

Aby tvrzení toto nejprvé historicky zdůvodnil, stopuje různé fáse vývojové, jež pojmu skutkové podstaty v literatuře obecného práva bylo podstoupiti prve, než se vyvinul z původního procesního pojmu — vyjadřujícího, co musí býti zjištěno, aby soudce mohl postoupiti k dalším krokům procesním, zejména k inkvisici speciální — v pojem práva hmotného (str. 5—21).

Při tom zastavuje se zvláště u *Belingovy* theorie typové (str. 21—29), k níž se potom ještě na několika místech vrací.

Věnovav pak zběžný pohled literatuře románské jmenovitě francouzské, neskýtající ovšem valných výtěžků, (str. 30—32), obrací se k vlastnímu námětu své práce, totiž ke vztahu mezi skutečným zjevem zločinu a jeho zákonnou definicí. K tomu konci pokládá za nutno nejprve uvědomiti si jednotlivé pojmové znaky zločinu a zkoumati, pokud jsou čerpány methodou přírodovědeckou ze skutečného dění zločinného a pokud jsou ve formě pojmu vyjádřené hodnotné úsudky o tomto zjevu. Do první skupiny zařazuje skutkové podmínky trestání, vztahující se jednak na vnější jednak na vnitřní stránku zločinného jednání, do druhé skupiny pak právní podmínky trestání totiž protiprávnost a trestnost jednání.

Upraviv si takto systematicky půdu pro další postup, jedná v první části spisu o skutkových podmínkách jednání. Při tom vychází od zločinu jako jednání bezprávného, tedy jako druhu jednání vůbec. Oproti převládajícímu mínění, které jednání ztotožňuje se chtěným pohybem tělesným, ukazuje *Kallab* na to, že toto pojmové určení je příliš úzké, ano jde o celou nekonečnou řadu pohybů a stavů

nečinnosti, pro než spisovatel nevidí vhodnějšího pojmenování než část života. Rozumí pak jednáním část života lidského složenou ze zevní stránky, určitými smysly zjistitelnými znaky charakterisované, a ze stránky vnitřní, totiž z určitého duševního stavu jednajícího individua (str. 40—59). Poněvadž pak tento duševní stav může býti toliko chtění, jeví se jednání *Kallabovi* jako chtěním (vůlí) ovládaná část života (str. 78) či jinými slovy jako souhrn tělesných stavů, jimiž uskutečňujeme nějaké chtění (str. 144).

Tomuto pojmu jednání podraďuje pak *Kallab* na rozdíl od Radbrucha nejen konání positivní, nýbrž i opominutí, jímž rozumí nepředsevzetí konání představeného, očekávaného (str. 59—62), třeba ne právě normou právní přikázaného (str. 71, 76).

Kausalita t. j. vztah k nějakému výsledku a také výsledek sám nenáleží dle mínění spisovatelova k pojmovým znakům jednání, ovšem ale lze pomocí kausality resp. pomocí výsledku trestné činy vhodně klasifikovati a to:

1. na takové, při nichž jest výsledek nerozhodný,
2. na takové, kteréž vyvolaly aspoň objektivní možnost výsledku, a
3. na takové, které měly určitý výsledek (str. 59—71).

Vnitřní (psychická) stránka jednání je charakterisována chtěním. Dvě složky jsou podstatné pro chtění v právu významné: představa výsledku a subjektivné přesvědčení o jeho možnosti. Touto druhou složkou liší se chtění od pouhého přání. Také nedbalost předpokládá chtění, jsouc právě jen jiným označením pro chtění, označením nevystihujícím nějaký rozdíl v předmětu, na nějž se vztahuje, nýbrž rozdíl ve stanovisku, s něhož předmět pozorujeme. Charakterisujeme-li psychickou stránku jednání duševními stavy (představou výsledku, přesvědčením o jeho možnosti), jež ji v daném okamžiku vyplňují, mluvíme o úmyslu, charakterisujeme-li ji tím, co ji nevyplňuje, ale dle té neb oné normy by vyplňovati mělo, mluvíme o nedbalosti. Z toho plyne, že pojmovým protivami úmysl a nedbalost nevystihujeme nějakého věcného rozdílu, nýbrž jen vlastnosti téže věci, a to vlastnosti, které se vzájemně nevylučují, které věci přisuzujeme jen dle stanoviska, s něhož ji pozorujeme (str. 71—78). Dle toho můžeme tedy chtění charakterisovati buď jako úmysl t. j. tehdy, charakterisujeme-li je výsledkem, k němuž směřovalo, nebo jako nedbalost, t. j. charakterisujeme-li je výsledkem, k němuž nesměřovalo (str. 114, 115).

K tomu sluší poznamenati, že spisovatel tím věcně vlastně nepraví nic jiného, než že při úmyslu výsledek pro trestní právo rozhodný jest chtěn, při nedbalosti pak, že tento výsledek není chtěn, nýbrž že tu chtěn jest výsledek jiný, pro trestní právo nerozhodný. Ale problém úmyslu a nedbalosti leží právě v otázce, kdy lze říci, že výsledek byl chtěn. Není zcela jasno, pokládá-li *Kallab* k tomu za dostatečnou představu výsledku a přesvědčení o jeho možnosti (str. 75, 76). Tím by ovšem problém ten byl řešen dosti nedokonale, t. j. asi ve smyslu nynější theorie představy.

Chtění charakterisující každé jednání jest *Kallabovi* zároveň prvkem, jehož druhem jest trestná vina. Definujeť vinu jako protiprávné

chtění a druhem viny označuje vinu trestnou. Differentiae specificae viny vůbec a zvláštní trestné viny pak nejsou nějaké materiálné znaky, jež by se daly získati nehledíc na právní řád, nýbrž jen znaky formálné, znaky plynoucí z logického poměru chtění k normě. Jeť trestná vina ta forma protiprávného chtění, jež positivním právem za podmínku trestnosti je stanovena. Z řečeného plyne, že otázka viny není nikdy otázkou skutkovou. Otázkou skutkovou je vždy jen chtění (str. 78—86, str. 92, pozn. 1).

Druhá část spisu obírá se právními podmínkami trestání, k nimž čítána jednak protiprávnost jednání jednak trestnost jednání.

Protiprávnost pojímá *Kallab* — na rozdíl od sociologického učení *Stammlerova* a *Dohnova* o správném prostředku ke správnému účelu — ryze formálně. Přijímáť v té příčině známou *Bindingovu* theorii normovou potud, že spatřuje podstatu protiprávnosti ve vztahu k právu, čímž ale — odchylně od *Bindinga* v souhlase s *Belingem* — míní ne jednotlivou normu, nýbrž celý právní řád, tedy soubor právních předpisů, z něhož jednotlivé normy teprve vyvozujeme. Proto jest mu protiprávnost pojmově jediná a nelze ji členiti v protiprávnost civilní, státoprávní, trestní atd. (str. 106—121).

Také trestnost jednání je *Kallabovi* povahy ryze formální, vyjadřujíc důležitou vlastnost, již skutková podstata míti musí, máme-li mluviti o zločinu, totiž že se na ni musí hoditi některé ustanovení trestního práva.

Rozdíl pak mezi protiprávností a trestností vidí spisovatel v tom, že protiprávným jest jednání odporující prvotní normě, kdežto trestností vyjádřen jest vztah jednání k normě trestní.

Jak protiprávnost tak trestnost náležejí dle mínění auktorova ke znakům skutkové podstaty zločinu: nevystihují však jako ostatní znaky nějaké skutečnosti, nýbrž úsudek, který si o skutečnosti tvoříme, srovnávajíce ji s právním řádem.

Protiprávnost i trestnost sluší dle *Kallaba* přesně rozlišovati od oněch skutečností, jež snad k vydání příslušných norem zavdaly podnět, jako od sociální škodlivosti a nebezpečnosti jednání. Tyto skutečnosti mohou býti nanejvýš motivem k vydání příslušných norem. *Lisztův* pojem protiprávnosti materiální odkazuje spisovatel do sociologie. V pochybnosti však předpokládá souhlas protiprávnosti formální a protiprávnosti materiální (str. 121—129).

Důsledně pak odmítá *Kallab* také názor *Dohnův*, dle něhož v trestním zákoně máme před sebou nikoli pojmy zločinů, v nichž by se nepokrytě uplatňoval ethický nehodnotný úsudek, jejž si o jednání tvoříme, nýbrž skutkové podstaty zločinů, při nichž znak protiprávnosti jest isolován. *Kallab* zdůrazňuje naproti tomu, že zákonodárce, definuje jednotlivý trestný čin, si nepředstavuje čin ten jako sociální zjev, o němž bychom si úsudek protiprávnosti teprve činili, nýbrž že představuje si taková jednání, u nichž si úsudek protiprávnosti již učinil, a snaží se tuto skupinu

objektivními znaky vystihnouti a od jiných ne protiprávných jednání odlišiti. Při tom však přiznává spisovatel, že se to zákonodárci ne vždy s úplnou přesností daří.

Z uvedených premis vyvozen pak další závěr, že k úmyslu vědomí protiprávnosti se nevyžaduje (str. 137—143).

Ve **třetí** části spisu pokouší se auktor ukázati upotřebitelnost svých poznatků na nauce o **konkurenci** trestných činů. Potřebný podklad k tomu zjednal si již dříve v oněch zde dosud nepovšimnutých vývodech části první, jež zabývají se **individualisací jednání t. j.** otázkou, máme-li činiti s jednáním jediným, jejíž správné řešení je důležito pro zodpovědění další otázky, jde-li o tutéž věc (str. 94—100).

K individualisaci jednání slouží *Kallabovi* výsledek, jakkoli jej k jednání samému nepočítá, avšak — na rozdíl od *Hoepfnera* — ne výsledek zaviněný, nýbrž výsledek „přičiněný", pokud pro trestní právo je významný. Takto dochází k závěru, že „jediné jednání je souhrn těch tělesných stavů, jež jsou pro určitý pro trestní právo významný výsledek kausálními". (Str. 101.) Dle toho snaží se pak obdobně řešiti otázku jediného opominutí (str. 102—105).

Jednání zůstává jediným i tehdy, je-li dána objektivní možnost několika výsledků. Neboť nepočítáme výsledky, nýbrž jednání. Jeť výsledek jen prostředkem ku charakteristice skutkové podstaty, nikoliv součástí její (str. 104). Rovněž máme před sebou jednání jediné, byl-li jeden zločin jen prostředkem k jinému zločinu (str. 98, 101, 162).

Tyto zásady aplikuje pak spisovatel na konkurenci trestných činů. Dovozuje, že neuspokojuje ani názor, jenž pokládá za rozhodno, zda jest tu jeden neb více úmyslů, ani mínění, jež chce počítati zločiny dle zasažených právních statků (str. 144—146). S *Lisztem* a *Beling*em zavrhuje také mínění *Bindinga*, který pokládá za rozhodno, kolik právních norem zasaženo bylo.

Ale také na tom nezáleží, kolika definicím trestných činů jednání můžeme subsumovati (str. 150, 151). Nepopisujeť zákonná definice zločin jako sociální zjev, nýbrž jest to kulturní produkt, nástroj zkonstruovaný k tomu cíli, aby soudce zachytil ta jednání, jež zákonodárce pokládá za sociálně nebezpečná (str. 167). Zákonné typy zločinů jsou právě jen technické pomůcky k měření skutečnosti, nikoliv však skutkové podstaty, s nimiž by trest jako právní účinek byl spojen (str. 160). Zločin pak sám není nic jiného než zaviněné jednání, o němž jsme si utvořili úsudek protiprávnosti a trestnosti a počet zločinů v daném případě nezávisí na tom, kolikrát jsme si o dané skutečnosti tyto úsudky utvořili (str. 158). Z toho závěr, že jen konkurence reální je konkurencí trestných činů, kdežto t. zv. konkurence ideální je toliko konkurencí trestních předpisů (str. 168—169).

Konečně dotčeno se ještě otázky trestání konkurujících delikt[illegible]. V té příčině zavrhuje spisovatel zásadu kumulace trestů pro t. zv. ideální konkurenci naprosto a dovozuje, že ani pokud jde o konkurenci reálnou, nelze tuto zásadu odůvodniti ani nějakou logickou nutností z pojmu zločinu

plynoucí, aniž ideou spravedlnosti, hledíc k tomu, že trest není vyvážením bezpráví činem vyvolaného, nýbrž účelným opatřením sociálním.

Proto jest mu otázka trestání konkurence deliktů vubec otázkou ryze kriminálně politickou, jejíž řešení je naprosto nezávislé na theoretickém vymezení pojmu „jediného zločinu". Z toho důvodu přisvědčuje motivům rakouské osnovy v tom, že s hlediska trestání pozbývá zájmu jak spor o jednotnost a mnohost jednání, tak i spor o rozdíl mezi zločiny se opakujícími a trvalými. Zejména pak nepokládá za nutno pojem jediného jednání tak rozšiřovati, aby kryl všechny případy, v nichž zákon několik aktů jediným trestem stíhá (str. 169—179).

To jest asi tresť myšlenek uložených ve spise *Kallabově* o němž řeč. Už sama volba látky jest novým dukazem auktorovy záliby v problemech právně filosofických již předcházejícími pracemi projevené. Zpusob pak, kterým zvolený námět řešiti hledí, svědčí o tom, že nechce zůstati na povrchu, nýbrž že přes překážky v cestu se stavící snaží se dospěti k samým kořenům vyhlédnutého problému.

Uznání zasluhuje svéráznost nazírání autora a samostatnost úsudků jeho, zračící se zejména i tam, kde přijímá mínění s jiné strany pronesené. Nedějeť se to nikdy bez kritiky, nýbrž vždy u připojení důvodů svědčících o důkladné úvaze.

Vytknutých předností spisu sluší vážiti si tím více, čím obtížnější jest zvolené thema a čím rozmanitější a pochybnější jsou otázky, k nimž svádí. Uznati jest, že *Kallab* takovým otázkám se nevyhýbá ani v tom případě, jsou-li to o sobě sice problémy povahy zásadné, však hledíc k vlastnímu předmětu spisu jen významu podružného. Že mu v takových případech nejde o řešení toho druhu otázek od základu, nýbrž spíše jen o příležitostný výklad vlastního názoru neb o uplatnění té neb oné myšlenky, plyne již z toho, že jsou mezi nimi problémy, které samy o sobě by vyžadovaly celého obsáhlého spisu, jako problém bezprávnosti, kausality, viny a j. Tím se arci také vysvětluje, že právě takovéto dedukce auktorovy vyvolávají nejvíce pochybností i námitek.

Tak abychom aspoň jedné věci se dotkli.

Pokud jde o problém kausality, jímž spisovatel opětovně se zabývá (str. 62—71, 86—94), nedospívá, ačkoliv v jednotlivostech si dovede zachovati svou samostatnost, v celku k jiným výsledkům než theorie vztahu adequátního. Arci přijímá také všecky slabiny této theorie. Ne to má rozhodovati, zda-li jednání bylo v daném případě podmínkou výsledku, nýbrž to, zda-li jednání jest — nehledíc k výjimečným okolnostem případu — zpusobilé, aby takový výsledek vyvolalo. Spisovatel chce tedy generalisovati. Neboť právo jako pravidlo lidského života může upravovati jen něco, „co lze generalisovati, o čem možno očekávati, že se bude opakovati, nikoli však děje zcela výjimečné". (str. 64). Jako pravidlo generalisační pak prohlašuje *Kallab* zásadu, že sluší „v počet vzíti všechny v době činu dané a (od kohokoli) předvídatelné okolnosti" (str. 94). Tím ovšem zasaženo také jednání pachatele mimořádnými vědomostmi vyzbrojeného, ale

generalisace to není. Mají-li pak dále i podmínky výsledku pachatelem omylně předpokládané býti položeny za základ úsudku o možnosti výsledku, zasahuje to patrně již do oblasti pojmu viny a souvislého s pojmem tím pokusu subjektivně nebezpečného. Pokud pak pro vztah kausální má rozhodno býti nikoli způsobení výsledku, nýbrž způsobilost jednání, aby jej vyvolalo, naznačuje se tím, jak ostatně spisovatel sám správně rozpoznal (str. 113 d.), objektivně nebezpečné jednání. To ale nemá co činiti s příčinným vztahem, nýbrž náleží do oblasti bezprávnosti. To *Kallab* (str. 128) neprávem popírá. Kdyby byl po této stopě šel dále, byl by zajisté dospěl ku poznání, že bez tohoto pojmu jednání objektivně nebezpečného mu často bude chyběti ona „původní" norma, kterou chce bezprávnosti položiti za základ.

To ovšem sluší připustiti, že takto získaný pojem „potenciální kausality", který nezávisle na výsledku skutečně způsobeném má před očima jen výsledek jako možný představovaný, jest s výhodou upotřebitelný jak pro nauku o pokusu tak i pro pojem deliktů ohrožovacích (str. 82, pozn. 1). Důvod toho však jest prostě ten, že v podstatě máme tu činiti nikoliv s pojmem kausality, nýbrž s pojmem nebezpečí, ne s pojmem jednání kausálního, nýbrž s pojmem jednání objektivně nebezpečného.

Pro existenci vztahu kausálního mají, jak řečeno, dle mínění autorova, rozhodny býti okolnosti pachatelem třeba omylem předpokládané, ne ale úsudek, který si pachatel o možnosti výsledku učinil. Proto má býti beztrestný pokus usmrcení kouzly, podniknutý pachatelem pověrčivým (str. 89). Avšak toto rozeznávání není odůvodněno podstatou věci. Neboť smrtící síla, kterou pověrčivý pachatel svým kouzlům připisuje, je přece právě tak „okolností omylem předpokládanou", jako kdyby na příklad pachatel nějakému nevinnému nápoji přikládal způsobilost k odehnání plodu a muselo by tudíž při tvoření objektivního úsudku o možnosti k oné okolnosti býti přihlíženo stejně jako v tom případě, když pachatel nedopatřením užije k pokusu usmrcení cukru místo jedu. Neboť ve všech těchto případech je pachatel v omylu o vlastnostech věci.

Velmi zajímavou a důmyslnou jest polemika spisovatelova s *Belingovou* theorií typovou, kterou se na několika místech (str. 21—26, 136—137, 147—149, 151—155) obírá. Přisvědčiti sluší *Kallabovi* v tom, že *Belingova* skutková podstata, nezahrnujíc subjektivních podmínek trestání, může býti podřazena různým trestním hrozbám, a to i hrozbám samostatným (str. 25). Naproti tomu připojuje se *Kallab*, tuším, poněkud ukvapeně k výtce *Gold[illegible]*, že *Beling* se dopouští těžkého logického poklesku, an prohlašuje za podstatný znak zločinu, aby na jednání se hodila některá „skutková podstata", a skutkovou podstatu zase definuje jako souhrn oněch znaků, z nichž na jevo jde, o který zločin typicky běží; takto prý *Beling* pojem rodový určuje příslušností ke druhu téhož rodu. Podle mého mínění neslušní však přehlížeti, že *Beling* určuje pojem zločinu nikoliv s hlediska [illegible], nýbrž s hlediska právního. Tu pak nemohl přiměřenějším způsobem [illegible] tu zásadu moderních řádů právních — byť i kořeny její hledati sluší v právu státním —, že za trestné lze pokládati jen to jednání, které zákone-

dárce za trestné výslovně prohlásil, tedy jednání, na které některá trestní hrozba se hodí. Dějinný vývoj této zásady nám *Kallab* sám opíraje se o literaturu románskou velmi poutavě vyličuje (str. 129—137). Avšak tato zásada, kterou se zavádí jakýsi numerus clusus činu trestných, má nepopíratelný význam i pro sám právní pojem zločinu, jenž tím od jiných pojmů, zejména od pojmu věd přírodních ostře se odlišuje. Byl-li vědami přírodními určen pojem některého rodu, na příklad pojem ssavce, ryby a pod., pak rozumí se samo sebou, že zahrnuty jsou v něm nejen druhy vědě dotud známé, nýbrž i ony, které teprve během času se objeví aneb evolucí nově vytvoří, pokud jen znaky onoho rodu na sobě mají. Jinak v právu trestním; kde jednání, na něž se nehodí žádná ze speciálních trestních hrozeb, třeba jinak vykazovalo všecky znaky, jež věda pojmu zločinu přikládá, přece za zločin prohlášen býti nemuže. Jen to míní *Beling*, jak sám jasně vykládá (die Lehre vom Verbrechen, str. 24 d.), svým požadavkem typičnosti čili shodnosti s podstatou skutkovou (Tatbestandsmässigkeit). Tím tedy nečiní v podstatě nic jiného než *Kallab* sám, když za právní podmínku trestání prohlašuje trestnost jednání (str. 121—129).

Ovšem rozchází se *Kallab* s *Belingem* v tom, že nepokládá trestnost za pojmovou známku zločinu nýbrž — právě tak jako protiprávnost — z a z n a k s k u t k o v é p o d s t a t y (str. 127—128). Než to právě zdá se býti na pováženou.

Neboť chce-li *Kallab* skutkovou podstatou naznačovati jen zločin jako skutečný zjev, jen skutkový substrát pro úsudek, je-li nějaké jednání zločinné — a v tom bych mu úplně přizvukoval —, pak zaráží, jak muže prohlašovati protiprávnost a trestnost za znaky skutkové podstaty, a to tím více, an přece správně rozpoznává, že tyto pojmy nevystihují nijaké skutečnosti, nýbrž úsudek, který si o skutečnosti tvoříme srovnávajíce ji s právním řádem (str. 128). Ba pokládám vůbec za pochybeno s hlediska *Kallabova* mluviti o znacích skutkové podstaty. Jednotlivé znaky, jež tu *Kallab* skutkové podstatě připisuje, zejména právě i protiprávnost a trestnost, jsou prostě atributy p r á v n í h o p o j m u z l o č i n u a jde jen o otázku, je-li možno určitou skutkovou podstatu, tedy určité jednání pojmu některého zločinu hledíc k jeho znakum podřaditi, zda-li tedy znaky tohoto zločinu ve skutkové podstatě došly svého uskutečnění. Myslím, že právě s hlediska spisovatele samého jest správnější a dusledňější, pravíme-li na příklad, že věc cizí neb odnětí z držení jsou znaky pojmu zločinu krádeže, a než řekneme-li, že jsou to znaky skutkové podstaty t. j. určitého jednání, o němž máme pronésti úsudek, je-li zločinem krádeže. Ovšem jest pravda, že skutková podstata musí vykazovati tyto znaky, aby mohla býti podřaděna definici zločinu krádeže, ale právě z toho plyne, že to nejsou znaky skutkové podstaty, nýbrž pojmové znaky tohoto zločinu. Jinak je na snadě, že opět dospějeme ke „znakum skutkové podstaty zločinu krádeže“, tedy k terminologii, jejíž potírání právě *Kallab* učinil předním úkolem svého spisu.

Stejně neuspokojuje *Kallabovo* určení vzájemného poměru mezi protiprávností a trestností. Neboť vidí-li rozdíl v tom, že protiprávným

jest jednání odporující prvotní normě, kdežto trestností vyjádřen jest vztah jednání k normě trestní (str. 127), pak, jak se zdá, neuvědomil si dostatečně to, co řekl výše na str. 120—121, že totiž onou prvotní normou nemíní nějakou speciální normu ve smyslu *Bindingově*, nýbrž s *Belingem* právní řád vůbec. Vždyť jsou podstatnou částí tohoto řádu ovšem také normy trestního zákona samého a odporuje-li tedy jednání normě trestní, jest tím implicite také rozhodnuto, že jest bezprávné, jak to ostatně Kallab sám proti *Dohnovi* ještě zvláště zdůrazňuje (str. 130 d.). To pokládám sice ve výsledku za zcela správné, avšak zároveň jest nepochybno, že tím pojmová přehrada mezi protiprávností a trestností *Kallabem* vytyčená je zviklána, a že uvádění bezprávnosti vedle trestnosti jako pojmového znaku zločinu resp. dle nomenklatury *Kallabovy* jako znaku skutkové podstaty je zcela bezvýznamno. Míní-li tu ale *Kallab* právním řádem snad souhrn právních norem exclusive norem trestních, pak spočívá jeho konstrukce na téže neudržitelné hypothese jako theorie *Bindingova*, že totiž, než zákonodárce konání neb opomenutí normou trestní stihne, tu v každém případě prve již býti musí jiná (původní) norma konání zakazující resp. přikazující, hypothese, o jejíž bezdůvodnosti se ze samotných zjevů na poli zákonodárném co chvíli můžeme přesvědčiti.

Pochybnosti vzbuzují i leckteré vývody *Kallabovy* týkající se individualisace jednání a některé závěry, k nimž na získaném podkladě dospívá hledě ke konkurenci trestných činů.

Jak svrchu uvedeno, je dle *Kallaba* pro jednotnost jednání rozhodným výsledek pro trestní právo významný. Sluší v nepřetržitém proudu životních dějů tvořících jednání učiniti řez tam, kde právě nastal takový výsledek neb aspoň jeho možnost (str. 94 d.). S tím patrně nesouhlasí, že, jak spisovatel opět a opět rozvádí (str. 98, 101, 102 d., 174, 176), v tom případě, když rozhodný pro trestní právo výsledek byl jen prostředkem k dosažení jiného výsledku pro trestní právo rozhodného, vidí v obou aktech toliko jediné jednání. Jeho příslušnými vývody není nijak dostatečně odůvodněno, proč právě tu naznačený řez v proudu dějů nemá býti proveden hned při prvním výsledku pro trestní právo rozhodném. Představme si jen, k jakým důsledkům by vedlo autorovo mínění, kdyby pachatel pro uskutečnění prvního výsledku byl odsouzen a teprve odpykav si trest, snad po letech druhý výsledek pomocí prvního, jak byl původně zamýšlel, uskutečnil.

Stejně neudržitelným se mi zdá tvrzení, že jednání zůstává jediným i tehdy, vzešlo-li z něho několik výsledků, [illegible] objektivní možnost několika výsledků, pokud mezi tělesnými stavy pro tyto výsledky kausálními je aspoň jedna složka společná (str. 106). Kdyby tedy na příklad někdo si opatřil sekeru v tom úmyslu, aby ji dnes porazil v cizím lese strom a zároveň aby toutéž sekerou zítra někoho usmrtil, a oba tyto činy pomocí sekery provedl, bylo by vše to dle mínění *Kallabova* — [illegible] — jednání jediné.

Také je na pováženou, tvrdí-li spisovatel, že opominutí je souborné označení pro všecka jednání, jež nejsou splněním zanedbané povinnosti (str. 104). Z toho by vyplývalo, že trestno je při opomenutí vlastně to, co pachatel činil v době, kdy svou povinnost plniti měl, byť i to bylo konání zcela nezávadné. Z této pochybené premisy dochází pak auktor k dalšímu rovněž povážlivému závěru, že, činil-li pachatel v době, kdy něco protiprávně „opomíjel", něco jiného t r e s t n é h o (na příklad když v hospodě ve rvačce někoho zranil), tvoří to s oním opominutím jednání jediné (str. 105).

Avšak uvedené pochybnosti, plynoucí spíše z různosti zásadného nazírání na jednotlivé otázky, rozumí se u spisu tak obsažného jako je před námi ležící spis *Kallabův* takřka samy sebou a nemohou nijak snížiti nesporně značnou vědeckou hodnotu práce *Kallabovy*. Mnohostrannost problémů, jimiž se obírá a množství zajímavých podnětů i původních myšlenek, jež obsahuje, zabezpečují vnitřní cenu spisu i proti výtce, že vlastní námět jeho je konec konců ryze terminologický, an vrcholí v tom, co vlastně sluší v trestním právu nazývati skutkovou podstatou.

V té příčině je *Kallabův* spis novým dokladem staré zkušenosti, že jak ve vědě právní vůbec tak zejména i ve vědě práva trestního leckterý spor by byl býval ušetřen a snad i leckterý spis nenapsán — a to zcela bez újmy pro vědu právní —, kdyby se dříve bylo dospělo k terminologickému sjednocení o jednotlivých pojmech. Jakou neocenitelnou výhodou bylo by na příklad, kdyby tu byla shoda o tom, sluší-li slovem jednání zahrnovati také výsledek resp. kausální vztah k výsledku (srv. str. 49 a 97), o tom, je-li opominutí negací jednání či jeho druhem, tak že by pak pojem jednání obsahoval v sobě jednak konání, jednak opominutí, jakož i o tom, sluší-li opominutím rozuměti nečinění něčeho vůbec nebo jen nečinění protiprávné, t. j. nečinění tam, kde určité konání bylo povinností neb aspoň se dalo čekati (srv. str. 52, k tomu *Beling*, Die Lehre vom Verbrechen str. 15 d.). Avšak nepochybno je, že takové terminologické sjednocení má za předpoklad, aby pojmy, o které jde, prve byly důkladně propracovány a ujasněny. Že pak *Kallabův* spis je cenným příspěvkem ku přesnému vymezení oněch právních pojmů, jimiž se zabývá, sluší bez výhrady uznati. *Miřička.*

Právo ústavní.

E. Bernatzik: *Die oesterreichischen Verfassungsgesetze mit Erläuterungen.* Studienausgabe Oesterreichischer Gesetze III. (Manz). Druhé, velmi rozmnožené vydání. Vídeň 1911. Stran XXVI a 1160.

Bernatzikovo vydání rakouských zákonů ústavních vyšlo ve druhém vydání. Systém sám byl zachován, jen látka rozmnožena. Uspořádání Bernatzikovo jest velmi přehledné a stručné jeho úvody, předeslané jednotlivým zákonům informují čtenáře jasně a objektivně o významu a vzniku jednotlivých částí. V některých otázkách dá se však přece se stanoviska českého

vytknouti ledacos, k těmto otázkám chceme v následujícím především přihlédnouti.

V čelo své sbírky položil Bernatzik přirozeně pragmatickou sankci, otisknuv pod tímto titulem všechny důležité akty, které jí předcházely i na ní spočívaly, a spolu vše, co později k porozumění práva následnického u nás přispívá. Bernatzik rozeznává v sukcessi před sankcí pragmatickou tři skupiny zemí. Jedna jest lénem říšským, druhou tvoří království České se zeměmi vedlejšími a třetí suverenní království Uherské (str. 2). Nevztahuje tudíž lenní svazek říšský sice na Čechy, avšak nepřiznává jim také suverenitu. Mezi zeměmi sankcí pragmatickou vytvořena prý reální unie (str. 91). Správněji bylo by snad, jako činí B. Rieger, mluviti o dynastické unii. Že po vymření mužského potomka nastupovalo ženské, nebylo podle českého práva ústavního v XVI. století sporno, nebylo však určitého řádu pro toto potomstvo; v tom směru zaváděla pragmatická sankce novotu, o které stavové nevěděli. Turba ve svých pracích sice hájí jiného přísnějšího měřítka, Bernatzik však správně nepřijímá ho. Odkaz na testament Ferdinandův z roku 1635 (str. 48) jako podklad pro rozšíření účinku pragmatické sankce na později nabyté země nelze beze všeho přijati pro korunu Českou.

V druhé části sestaveny jsou předpisy o titulu, jménu, znaku a dvoru. Dvorský dekret z 22. srpna 1836 o znaku jest v části o velikém znaku zkrácen o popis devíti polí v prostředním štítě. S vynechávkou tou není lze souhlasiti prostě z toho důvodu, že akt ten je státoprávně vysoce důležitý, neboť čteme tam „Das obere linke Hauptfeld begreift die Wappen des Königreich Böhmen und der dieser Krone einverleibten Länder". Jasným výkladem provázen jest vývoj, jak zvolna titul a císařský znak (orel) měnil svůj státoprávní význam. Zda dědičné úřady země české při odstraňování svazku lenního za zrušení vyminěné, zůstanou bez praktického významu (str. 66), jest teprve otázkou budoucnosti.

V třetí části otištěny jsou uherské zákony z roku 1847-8. Následující čtvrtá stať věnována aktům t. zv. ústavy Pillersdorfovy a návrhu kroměřížskému. Nechtěl bych však tvrditi se spisovatelem (str. 101), že by list z 8. dubna 1848 sliboval unii a říši Čech, Moravy a Slezska. Stylisace jeho byla spíše taková, že užšímu svazku těchto zemí se mělo zabrániti. Při kroměřížských základních právech najdeme také všechny názory minoritní, snad bylo by se to odporučovalo i při návrhu ústavy. Bylo by to sice způsobilo značný vzrůst, bylo by však bývalo velmi instruktivní. Alespoň v hlavních otázkách (říšské země, kompetence říšského sněmu a zemských sněmů a p.) by to bylo možné. — Pátá stať podává březnovou ústavu z roku 1849. Šestá otiskuje akty o zavedení absolutismu. Sedmou část vyplňuje diplom říjnový, osmou patent únorový, následující část věnována době zastavení působnosti únorovky. V dalším podány základní zákony státní z roku 1867 se všemi akty a zákony souvislými. — Při únorovce jest (str. 410) správně upozorněno na nejasnou hranici mezi kompetencí říšské rady a sněmu. — Část jedenáctá obsahuje publikaci zákonů, dvanáctá státoprávní poměr k Uhrám, třináctá vyrovnání uhersko-chorvatské, čtrnáctá další vývoj rakouského práva ústavního počínajíc zákonem o přímých volbách do říšské rady.

Proti prvému vydání úplně novou jest stať o právu národnostním (str. 879—1016). V historickém úvodě ukazuje Bernatzik, jak němčina v době absolutismu stala se ve všech směrech vládnoucí řečí, což se po shroucení absolutismu a vystoupení z německého spolku nedalo více udržeti. Formálným výsledkem této změny byl známý článek XIX., ovšem dosti nepřesně stylisovaný. Potom probírá spisovatel vliv národností na složení říšské rady a sněmů. Při reformě říšské rady ukazuje, jak sice Němci procentuálně ustoupili, vzdor tomu však ještě vzhledem ke kombinaci přímých daní s počtem příslušníků národnosti za základ vzaté větší účast uchovali, nežli jim dle procenta příslušníků patří. Na sněmích stopuje myšlenky národnostních kurií až do skutečného jich zavedení na Moravě a v Bukovině. V dalším sleduje autor pokusy upraviti jednací řeč říšské rady, ustanovení o zákonníku říšském a zákonnících zemských, jakož i jednací jazyky zemských sněmů. K poslednímu budiž dodáno, že také sněm slezský usnesl se 14. září 1871 na jazykových zásadách jednacích. V příčině užívání jazyků při úřadech a soudech upozorňuje Bernatzik na to, že není jednotných zásad pro to, a že není také žádného předpisu, kterým by se dala rozhodnouti sporná kompetence pro to (sněm, říšská rada, ministerské nařízení). Na konec zmiňuje se o minoritních školách a úřadech autonomních.

Poslední část věnována státoprávním poměrům Bosny a Hercegoviny.

V prvním dodatku jedná se o státoprávním boji českém. Bernatzik vychází tu z listu 8. dubna 1848, který jest mu nepochopitelným. Bylo by bývalo k porozumění vývoje velmi prospěšno, uvésti také první list z 23. března a zvláště první petici pražskou z 11. března, kde i Němci schvalovali státoprávní snahy. Z pozdější doby zmiňuje se krátce o slibu korunovačním roku 1861, načež otiskuje celou deklaraci z roku 1868. Z českého vyrovnání Hohenwartova uveden reskript záříový, návrh zákona národostního, fundamentálky, říjnový dekret odvolávající vyrovnání a prohlášení českých poslanců z r. 1873. Na to navazuje Bernatzik stručný přehled nejdůležitějších událostí z boje česko-německého, spořádaný dle let.

V dalších dodatcích uvedeny některé zvláštní snahy v Tyrolích a pokusy o vyrovnání německo-italské tamtéž, státoprávní snahy haličské a dalmatské.

Vydání Bernatzikovo jest výbornou příručkou, která informuje rychle a přehledně. Výtky svrchu uvedené neubírají nikterak mu na ceně i pro nás. Snaha po objektivnosti je tu patrna, že všude se spisovateli nezdařila, není ani divu při dnešním stavu literatury, ovládané napořád proudy politickými.

J. Kapras.

Hye-Hugelmann: Sammlung der nach gepflogener mündlicher Verhandlung geschöpften Erkenntnisse des k. k. Reichs-Gerichtes, XIV. díl, 1. seš., Vídeň, Manz 1912.

Něco je nápadné při tomto XIV. svazku nálezů říšského soudu: že roku 1912 se ve sbírce Hye-Hugelmannově otiskují nálezy z roku 1907, tedy okrouhle po p ě t i letech od svého usnesení. Srovnání této sbírky se sbírkou nálezů správního soudu dopadá co do časové pohotovosti nesporně ve prospěch soudu správního.

Referovati o sbírce judikátů říšského soudu způsobem vyčerpávajícím není dobře možno v tomto časopise, protože podrobný referát by se měl obírati všemi podstatnějšími nálezy a vzrostl by takto nad svou míru. Upozorním tedy jen na některé otázky zásadnějšího a povšechnějšího rázu.

A) Kompetence říšského soudu při kompetenčních konfliktech.

V nálezu ze 16. 4. 1907 č. 129 a 130 (č. sb. 1482 a 1483) trvá říšský soud na stanovisku, že není příslušný rozhodovati o negativním kompetenčním konfliktu mezi (nejvyššími) úřady samosprávnými a zeměpanskými. Totéž zajisté platí o negativním kompetenčním konfliktu mezi různými zemskými výbory. Dle panujícího mínění, jemuž sluší přisvědčiti, odpomoc může v takových případech zjednati jen správní soud k stížnosti strany právo hledající. Výrok správních úřadů o své nepříslušnosti je zajisté rozhodnutím po rozumu § 2. zák. o správ. soudě. Úřad správní protiprávně odmítající svou příslušnost pozuzuje jak objektivní předpis právní tak z něho plynoucí subjektivní nárok strany na to, aby úřad příslušný o její záležitosti jednal. Pro případ, že by se promeškala 60denní lhůta k podání stížnosti u správního soudu, radí Bernatzik, Die österreichischen Verfassungsgesetze, 2. vyd., str. 427, k tomu, aby se uměle vyvolal dodatečné negativní kompetenční konflikt „mezi soudem a správou". Nezdá se mi, že by tím straně musilo býti vždy pomoženo, protože enunciát říšského soudu by tu nemusel říci, který správní soud je kompetentní, t. j. zda-li je příslušný úřad samosprávný či zeměpanský, nýbrž říšský soud mohl by pouze prohlásiti, jsou-li příslušny soudy nebo úřady správní vůbec.

Na pořad práva odkazuje nález ze 14. 1. 1907 č. 501 (č. sb. 1463) nárok lékaře obecního (Halič) na zjištění služebního poměru a požitků služebních z těchto důvodů: skutečnost, že lékař obecní je obecním úředníkem, tedy veřejným funkcionářem, nevylučuje příslušnost soudů, pokud jde o zjištění služebního poměru a služebních požitků, „protože dle dv. dekretu ze 16. 8. 1841 č. 555 sb. z. s. pouze nároky úředníkův a sluhů státních proti státu vyvozované ze služebního poměru jsou vyňaty z příslušnosti soudní (zemskými zákony byla otázka ex professo rozřešena částečně nebo úplně jinak, na př. Čechy, Dalmacie).

V nálezu ze dne 17./10. 1907 č. 510 (č. sb. 1537) říšský soud hájí stanovisko, že o nárocích obce proti obci za náhradu ošetřovacích nákladů ve smyslu domovského zákona (§§ 24, 31, 39) rozhodují vždy úřady politické bez ohledu na to, odvozuje-li se takový nárok z titulu práva veřejného nebo soukromého. Jinak se k otázce staví správní soud. — Srovn. Budw. č. 5817 *A*. V I. roč. Správního Obzoru (str. 37) jsem uvedl důvody pro které pokládám mínění správního soudu za správnější.

Zásadní povahu má nález ze dne 18. 4. 1907 č. 136 (č. sb. 1487), v němž vysloveno, že samostatné dávky obecní po rozumu zák. z 24. 10. 1896 č. 97 z. z. mají povahu veřejnoprávní, i když obec si k jejich výběru nevymohla předepsaného povolení nadřízených správních úřadů. Stačí, když dávky takové se jako veřejnoprávní vybírají a platí. O restitučních nárocích rozhodují proto úřady samosprávné, nikoli soudy. I v této otázce by správní

soud byl jiného mínění — viz jeho judikaturu o vodních dávkách) Před soudy patří nároky na náhradu škody zpusobené protiprávním zatčením, provedeným třeba úředníky nesoudními — nález ze dne 19./4. 1907 č. 138 (č. sb. 1491).

B) Příslušnost říšského soudu při veřejnoprávních nárocích proti státu nebo zemi.

Třebaže příslušnost soudu správního a říšského byla myšlena jako exklusivní v tom smyslu, že kde je dána kompetence soudu říšského, nemůže jednati soud správní, vyvinula se přece praxe v tom směru, že oba tribunály si osobují kompetenci v těchže otázkách. Kdežto správní soud osobuje si kompetenci při veřejnoprávních nárocích vznášených proti státu nebo zemi, kdykoli dle předpisů právních o tvrzeném nároku má v pravidelném řízení správním rozhodovati úřad správní, nevykládá říšský soud tak obmezivě své příslušnosti. S doklady toho setkáváme se i v přítomném svazku XIV.; stačí odkázati na nález ze dne 17./10. 1907 č. 508 (č. sb. 1536). Zajímavo je, že v nálezu ze dne 26./6. 1907 č. 324 (č. sb. 1508) neměl říšský soud pochybnosti o tom, že může jednati o nároku pensionovaného státního úředníka na vydání služebního vysvědčení (o době a způsobu služby).

Blahovolný názor přiznávající nárok na 5% úroky z prodlení i tehdy, kdy nárok ten nebyl založen výslovným předpisem právním, říšský soud podržel — srovn. nálezy ze 14./1. 1907 č. 502 (č. sb. 1464), z 15./1. 1907 č. 504 (č. sb. 1466). Při nárocích s neurčitou splatností počítati jest úroky z prodlení ode dne doručení žaloby žalovanému státu nebo zemi. (Správní soud pokládá nárok na úroky z prodlení za přípustný jen na základě zřejmého předpisu zákona. Pro toto mínění mluví ta zevní skutečnost, že naše zákonodárství uznalo za nutno v některých případech zvláště vysloviti přípustnost úroků z prodlení. resp. náhradních.)

In formali zastává říšský soud i na dále, že nemůže ve svém nálezu přímo zrušiti nebo změniti v odpor brané rozhodnutí správního úřadu (nález ze dne 20./4. 1907 č. 143, č. sb. 1496), jakož i že přípustnost obnovy řízení řídí se analogií civ. řádu soudního v ten rozum, že strana nemůže se odvolávati na ty skutečnosti resp. důkazy, které jí byly k disposici už v řízení původním — nález ze dne 16./1. 1907 č. 507 (č. sb. 1469).

C) Příslušnost říšského soudu při ochraně politických práv ústavou zaručených.

S hlediska všeobecného vyslovil nález ze dne 15./1. 1907 č. 506 (č. sb. 1468), že říšský soud je povolán rozhodovati pouze o konkretních poměrech právn. nikoliv o všeobecných, zásadních otázkách právních. Uznává tu tedy říšský soud zásadu, nutné „nativity a konkretisace" záležitosti k rozhodnutí předkládané.

Nejvíce nálezů týká se výkladu nového volebního řádu do poslanecké sněmovny říšské rady. Zajímavo je při tom zjišťování, které nepravidelnosti při volebním řízení podléhají kognici říšského soudu: jen ty, které mají v zápětí porušení nebo obmezení volebního práva (tomu by bylo na př. i tehda, když by doba volení byla vzhledem k počtu voličů stanovena příliš krátkou — nález z 15./1. 1907, č. sb. 1468, naproti tomu nebylo by

vadou říšským soudem káratelnou, když by úřední rozhodnutí o reklamaci nebylo odůvodněno). Zvláštní zmínky zasluhuje nález ze dne 15. 10. 1907 č. 503 (č. sb. 1531), kde říšský soud (proti názoru soudu správního) nespokojuje se při zjišťování národnosti pouhým prohlášením účastníkovým, nýbrž pokládá za nutné zkoumati skutečnou národní příslušnost, zvláště když v reklamacích se uvádějí okolnosti mluvící proti tvrzené příslušnosti národní.

Některé nálezy svědčí o tom, jak se před říšský soud dostávají nároky zřejmě neodůvodněné. Uvádím nález z 23. 4. 1907 č. 148 (č. sb. 1500), kde říšský soud byl nucen žalobce poučovati o samozřejmé věci, že právo na volný projev mínění a legitimace k stížnosti v řízení správním jsou dvě zcela různé věci, a nález z 19. 4. 1907 č. 130 (č. sb. 1462) o tom, že rovnost před zákony neznamená právo na to, aby v různých případech se rozhodovalo stejně.

Několik nálezů týká se práva spolkového. Uvádím m. j. nález ze dne 17. 1. 1907 č. 511 (č. sb. 1471), dle něhož při posuzování přípustnosti spolku nerozhoduje pouze doslov stanov, nýbrž i okolnosti tvoření spolku provázející (na př. osoba hlavního proponenta), nález ze dne 27. 6. 1907 č. 326 (č. sb. 1510) o tom, že politickým je spolek, jenž se domáhati chce politických práv dosud neuznávaných, jako na př. volebního práva žen.

V nálezu ze dne 25. 6. 1907 č. 321 (č. sb. 1505) trvá říšský soud při názoru, že nemůže měniti nebo rušiti nálezy disciplinární.

Proti plenissimárnímu nálezu soudu správního hájí soud říšský, že k podání stížnosti za obec na říšský soud je třeba usnesení obecního výboru, takže nestačí k tomu sám obecní starosta, srovn. nález ze dne 17. 4. 1907 č. 133 (č. sb. 1486).

Jen mimochodem podotýkám, že nemile se dotýká českého čtenáře, užívá-li říšský soud výrazu „tschechisch" místo „böhmisch" — viz m. j. na str. 6, 253 (na str. 166 se užívá obou výrazů promíseně).

Při některých nálezech je patrný nepoměr mezi vylíčením skutkové podstaty a důvody rozsudečnými, jejichž stručnost nedala by se stupňovati (viz na př. str. 187).

Konstatovati sluší sklon říšského soudu k „vyšší slušnosti" v případech pochybných. Sem bych zařadil uvedené už nálezy o úrocích z prodlení, jakož i nález ze dne 14. 1. 1907 č. 1302 (č. sb. 1464), pokud jím bylo při právní situaci dosti pochybné vysloveno, že zemský fond musí platiti i za revaccinace. Charakteristická jsou slova říšského soudu: „Protože žalobci bylo úředně nařízeno provésti přeočkování a protože se nemůže od něho žádati, aby je vykonal bezplatně" (str. 9 a 10).

Hoetzel.

Paul Errera, avocat, professeur à l'Université de Bruxelles. *Traité de droit belge*. Paris 1909, str. XII + 8[illegible]1.

Spisovatel vykládá zde veřejné právo belgické (právo ústavní i správní). V krátkém úvodu vylíčen jest vznik státu belgického a děje se stručná zmínka o pramenech právních.

Ústava belgická, zbudovaná na zásadě svrchovanosti národa (princip demokratický), byla vypracována zvláštní ústavní komisí složenou téměř

výhradně z právníků a přijata jednohlasně Národním kongresem dne 7. února 1831. Pouze jméno budoucího krále zůstalo nevyplněno. Na ústavu tuto mají značný vliv ideje revoluce francouzské a zejména ústava francouzská z 3. září 1791. Z části, měrou již vzdálenější, působily zde i instituce anglické, obzvláště režim parlamentarní a instituce habeas corpus. Nepřijala však ústava belgická z francouzské revoluce „přirozeného" práva odporu proti utlačování, ovšem na druhé straně stanovila hranice moci výkonné: není možna jakákoli suspense ústavy, ať úplná, ať částečná, a rovněž jest vyloučen stav obležení. Změna ústavy nastati může jen revisí, jež jest ústavou přesně upravena.

Belgie skládá se z devíti provincií, jež jsou: Antverpy, Brabant, Flandry západní, Flandry východní, Henegavsko, Lutych, Limburg, Luxemburg, Namur. Jest tedy oproti Belgii prvotní zmenšena o Limburg hollandský a velkovévodství Luxemburské. Úplná práva politická přísluší jen těm, kdož jsou Belgičané rodem. Cizinci mohou býti naturalisováni. Tato naturalisace jest dvojí: velká, která poskytuje veškera práva, jak občanská, tak i politická, a obyčejná, která neposkytuje práva volebního, aktivního i pasivního, do sborů zákonodárných a do rad provincialních, jinak však poskytuje veškera práva státoobčanská, tedy i schopnost k veřejným úřadům, s vyloučením úřadu ministra. Státní občané mají ústavou zaručena práva (t. zv. práva základní), která spisovatel obšírně vykládá.

Belgie jest monarchií parlamentární. Veškera moc ve státě spočívá v zásadě v národě, práva králova jsou vyměřena ústavou. Může tedy král činiti pouze to, co jemu dovoluje a přikazuje ústava a nikoli snad vše to, co ústava jemu nezakazuje. Nejdůležitějším a vlastně svrchovaným činitelem jest zde tedy parlament. Úřední terminologie belgická nezná však názvu: parlament neb sněm, nýbrž jen „obě komory", t. j. sněmovnu poslaneckou a senát. V zásadě jsou si obě sněmovny postaveny úplně na roveň; ve skutečnosti však sněmovna poslanecká má převahu nad senátem. Tato převaha jeví se zejména v těchto směrech: zákony finanční a rekrutové musí býti odhlasovány nejprve sněmovnou poslaneckou, což jest výslovně stanoveno ústavou (čl. 27.). Tradice parlamentární přináší však s sebou, že vůbec vládní návrhy zákonů, které jsou politicky důležité, jsou předkládány nejprve sněmovně poslanecké k přijetí. Při zákonech finančních a rekrutových zůstává ovšem senátu vyhraženo právo činiti dodatky. Přiváděti zodpovědnost ministerskou k platnosti dáním v obžalobu přísluší pouze sněmovně poslanecké; senátu právo to nepřísluší; obžalované ministry soudí kasační dvůr soudní. Dále přísluší výhradně sněmovně poslanecké právo jmenovati rady při účetním dvoře (čl. 116. ústavy). Naproti tomu navrhuje pouze senát králi rady při kasačním dvoru soudním. Poslanecká sněmovna může zasedati, aniž by současně zasedal senát, senát však nemůže zasedati v době, kdy nezasedá sněmovna poslanecká.

Jak poslanecká sněmovna, tak i senát jsou sbory volenými. Právo volební do obou komor jest upraveno stejným způsobem s tím toliko rozdílem, že k způsobilosti voliti do senátu vyžaduje se věk 30 roků, kdežto

do sněmovny poslanecké 25 let. Právo volební jest všeobecné, avšak plurální: vedle voličů s jedním hlasem jsou voliči se dvěma i se třemi hlasy. Právo volební jest obligatorní, a volí se dle systemu poměrného zastoupení. Náležitosti pasivního práva volebního jsou pro sněmovnu poslaneckou: státní občanství získané rodem neb velikou naturalisací, způsobilost k právům občanským a politickým, dokonaný rok 25., bydliště v Belgii. Tytéž náležitosti se vyžadují pro senát s tím toliko rozdílem, že se vyžaduje dokonaný 40. rok věku a určitý census t. j. aby měl kdo pasivní právo volební do senátu, musí buď platiti ročně 1200 franků přímých daní živnostenskou daň v to čítajíc, anebo býti vlastníkem neb usufruktuářem nemovitostí ležících v Belgii, jichž katastrální výnos činí nejméně 12.000 fr. Pro senátory t. zv. provinciální[1]) náležitostí census se nevyhledává.

Trvání mandátu jest při sněmovně poslanecké 4 roky, při senátu 8 let. Ani sněmovna poslanecká, ani senát neobnovují se integrálně, nýbrž jen partiálně, a to vždy z polovice: při oné vystupuje každého druhého roku, při tomto každého čtvrtého roku polovice členů, kteráž se tedy doplňuje novými volbami. Počet poslanců jest stanoven tím způsobem, že na každých 40.000 obyvatelů připadá jeden poslanec; počet volených senátorů rovná se polovici počtu poslanců. Obě sněmovny mohou býti rozpuštěny. Ipso iure dochází k rozpuštění obou sněmoven, uprázdní-li se trůn neb jde-li o revisi ústavy. Vyloučeno jest rozpuštění sněmoven před jich definitivním ustavením.

Království belgické jest dědičné v mužském potomstvu krále Leopolda I. dle zásady prvorozenství s vyloučením potomstva ženského. V královské rodině belgické není rodinného statutu; osobní i majetkové poměry její řídí se obecným právem. Král jest zletilý 18. rokem svého věku; je-li král nezletilý, ustanoví obě sněmovny sloučené v jedno shromáždění vladaře. Vladařství může příslušeti vždy jen jediné osobě. Členové královské rodiny jsou však potud podrobeni přísnějším ustanovením, že dle ústavy každý člen smí uzavříti manželství jen se svolením krále resp. těch, kdož v daném čase jménem jeho práva králi příslušející vykonávají; v opačném případě pozbývá práva na nástupnictví.

Král nastupuje vládu, skládá přísahu na ústavu; dokud přísahy nesloží, vykonává práva králi příslušející rada ministerská pod svou zodpovědností jménem národa. Král zastupuje národ, uzavírá smlouvy s cizími státy, zpravuje o tom sněmovny, jakmile zájem a bezpečnost státu to dovolují. Smlouvy určitého obsahu musí však býti schváleny sněmovnami.

V oboru zákonodárném přísluší králi právo iniciativy, právě tak jako každé z obou sněmoven. On sankcionuje a prohlašuje zákony, veto jemu příslušející jest absolutní, vyšlo však z obyčeje, aspoň od r. 1831 není při-

[1]) Senátoři tito jsou voleni radami provinciálními a to: v provinciích, které mají méně než 500.000 obyvatel, v počtu dvou, v provinciích mezi 500.000 do 1 milionu obyv. v počtu tří, v provinciích nad 1 milion obyv. v počtu čtyř.

padu, že by král byl odepřel sankci návrhům zákona usneseným sněmovnami. Králi přísluší moc výkonná, ovšem jen v rozsahu, jak ji vyměřuje a upravuje ústava. Každý úkon výkonné moci musí se tedy opírati o zákon. Tato základní zásada jest pojištěna dvojím způsobem: s hlediska politického institucí ministerské zodpovědnosti, s hlediska právnického ustanovením, že tribunály nesmějí přihlížeti k nařízením, která se nesrovnávají se zákony. Jest tedy moc výkonná podřazena moci zákonodárné: král nemůže ani suspendovati zákony, ani od nich dispensovati(čl. 67. ústavy), Král volí si i propouští svobodně ministry jsa ústavou jen potud omezen, že ministrem se může státi jen ten, kdož jest Belgičan rodem neb obdržel velkou naturalisaci, a dále že ministrem se nemůže státi nijaký člen královské rodiny. Ve skutečnosti však přináší to režim parlamentární s sebou, že ministerstvo může býti vzato jen z většiny sněmovny poslanecké; musí býti tedy stejnorodé, a pro ministerstvo koaliční není místa. To však jest ústavní zvyklost a nikoli ustanovení nějakého zákona. Organisace ministerstev, jich počet a rozdělení agendy leží výhradně v rukách královských, pokud ovšem nejde o záležitost rázu finančního, což jest věcí rozpočtu. Ministři jsou zodpovědni sněmovnám. Avšak jen poslanecká sněmovna má právo dáti ministra v obžalobu; obžalovaného ministra soudí kasační dvůr soudní. Ústava slíbila zvláštní zákon na úpravu zodpovědnosti ministerské; zákon ten však dosud vydán nebyl, a jeho potřeba se také nikterak nepohřešuje. Vedle ministrů skutečných existují ještě ministři státní (ministre d'État); to jest pravidelně však jen hodnost čestná, leč že by takovýto ministr státní měl přikázán určitý obor, v kterémž případě jest postaven na roveň ministru skutečnému.

Moc soudcovská jest vykonávána neodvislými soudci. V každém kantonu jest jeden smírčí soudce (juge de paix) s jedním neb více zástupci. V každém soudním okresu jest sborový soud prvé instance; dále jsou tři soudy odvolací: v Bruselu, v Gandu (Gent) a v Lutychu; konečně kasační soud se sídlem v Bruselu . Smírčí soudce a soudce při sborových soudech prvé instance jmenuje král přímo. Presidenty a vicepresidenty sborových soudů prvé instance, jakož i soudce při soudech odvolacích jmenuje král ze dvou listin, obsahujících na každé místo po dvou kandidátech, z nichž jednu předkládá dotčený soud sborový, druhou rady provinciální. Tímže způsobem jmenuje král i soudce při soudě kasačním: jednu listinu podává senát, druhou kasační soud sám.

Druhá část spisu jedná o právu správním. Veřejná správa vykazuje v Belgii centralisaci, nikoli však přílišnou; jest tu současná dekoncentrace a decentralisace. Značnou samosprávou nadány jsou provincie a obec; jejich samospráva má své základy ve starých tradicích samosprávných, které nedovedly vymýtiti ani režim burgundský, ani panství španělské a rakouské, ani úporný centralisační system francouzský.

Každá provincie má svoji provinciální radu (conseil provincial) volenou přímo týmž voličským sborem, který volí senátory. Počet členů provinciální rady není ve všech provinciích stejný: nejnižší jest 44 (Limburk), nejvyšší 93 (západní Flandry). Mandát jejich trvá osm roků, avšak

rada provinciální se každého čtvrtého roku doplňuje s polovice členy novými. Podmínky volitelnosti jsou: indigenát, věk 25 roků a bydliště v dotčené provincii. Místo, kde rada provinciální zasedá, jest hlavní město provincie, leč že by král z důvodu obzvláštních ji svolal jinam. Zasedání začíná ipso iure první středu měsíce července každého roku, jest zahajováno a uzavírano guvernérem, trvá normálně čtrnáct dnů, ne však více než čtyři neděle. V obor působnosti provinciální rady spadají vlastní zájmy provinciální a delegací zákona i určité zájmy všeobecné. Rada provinciální zastupuje takto ústřední správu. Z rady provinciální volí se stálý výbor či deputace (deputation permanente), který jest jejím výkonným organem. Deputace tato volí se na čtyři roky a obnovuje se s polovice každého druhého roku; počet členů činí šest. Předsedou její jest guvernér. Obor její působnosti jest jednak správa provinciální, jednak správa všeobecná. V čele provincie jest guvernér jmenovaný králem; v jeho rukách jest exekutiva, pokud ovšem nepřísluší stálé deputaci. On jest zástupcem krále v provincii, nemá však tolik moci, kolik ve francouzských departementech prefekt.

Základní jednotkou místní samosprávy jest obec, jejíž samospráva jest základem politické decentralisace. Organisace obecní provedena jest naskrze dle jednotného vzoru. Každá obec volí si obecní radu (conseil communal); počet členů obecní rady kolísá mezi 7 a 31 dle počtu obyvatelstva. V obcích, které čítají aspoň 20.000 obyvatelů, obsahuje rada obecní nad to ještě čtyři radní, volené přímo těmi voliči obecními, kteří jsou současně voliči do rad průmyslových a pracovních (conseil de l'industrie et du travail). Takovéto radní slují radní náhradní (conseiller supplémentaire) a jsou voleni s polovice od voličů-dělníků, s polovice od voličů-majitelů závodů. V obcích, čítajících aspoň 70.000 obyvatelů, volí se osm náhradních radních.

Aktivní právo volební do obce jest totožné s aktivním právem volebním do senátu s tím toliko rozdílem, že stačí jednoduchá naturalisace, jest tedy třeba dokonaného 30. roku věku, tříletého pobytu atd. I zde jest právo volební plurální, avšak každý vlastník nemovitého majetku, jehož katastrální výnos dosahuje nejméně 150 franků, má nad to ještě čtvrtý hlas. Jest tedy volební právo upraveno silně konservativně, což sluší děkovati straně klerikální, která nad to ještě prosadila zákon, kterým trvání mandátu obecního se prodloužilo ze 6 na 8 roků. Náhradní radní jsou voleni na tutéž dobu jako radní obyčejní. Podmínky pasivního práva volebního jsou: indigenát, dokonaný 25. rok věku a bydliště v obci; v obcích, které mají méně než 700 obyvatelů, této poslední náležitosti se nevyhledává. Obecní rada nemůže býti vládou rozpuštěna.

V obor působnosti obecní rady spadá vše, co náleží k obecním zájmům, vedle toho pak i ty předměty, které jsou jí dány v úřadu od nadřízené moci. V oboru vlastních zájmů jest obecní rada takřka sborem svrchovaným; ona také vydává obecní řády, pokud spadají ve vnitřní správu, a řády obecní policie, ovšem oboji řády tyto nesmí se příčiti ani zákonům, ani řádům správy všeobecné neb správy provinciální.

Obecní rada pojímá v sobě starostu (bourgmestre) a sbor konšelů (collège échevinal). Starosta jest vždy jmenován králem, pravidelně ze členu obecní rady, může však býti jmenován, ovšem za souhlasu permanentní deputace, i mimo radu z řady obecních voličů. Konšelé jsou voleni radou obecní z jejího středu (až do r. 1887 byli i konšelé jmenováni králem). Obce pod 20.000 obyvatelů mají dva konšely, nad tento počet čtyři; Brusel, Antverpy a Gent po pěti konšelích. Konšelé jsou voleni na 8 roků, avšak každý čtvrtý rok se s polovice obnovují. Sbor konšelů má určitou vyměřenou působnost a to jak v oboru zájmů místních, tak i zájmů všeobecných. Jest však přípustno, aby působnost sboru byla mezi starostu a jednotlivé konšely rozdělena dle jejich schopností.

Starosta má dvojí postavení; jest hlavou místního zastupitelstva, avšak zároveň představitelem ústřední vlády. V prvé vlastnosti jest vlastním a výhradným chefem místní policie, může však na svou zodpovědnost tuto funkci delegovati jednomu z konšelů. V druhé vlastnosti jest delegátem vlády, zástupcem královým v obci a jest pověřen prováděním zákonů, dále nařízení královských a provinciálních. V ruce jeho jest tedy vložena značná moc.

Nad obcemi vykonává vláda rozsáhlou kontrolu. Určité akty obecní správy jest vládě předložiti k schválení buď předběžnému (autorisation), buď dodatečnému (approbation), obojí udílí buď permanentní deputace, buď král, dle povahy věci. Permanentní deputace vystupuje zde však nikoli jako provincialní sbor samosprávný, nýbrž jako delegát vlády ústřední. Nadřízená moc může dále suspendovati určité akty místní správy obecní. Suspensi vyslovuje guvernér, rozhoduje však o ní permanentní deputace: guvernéru však a obecní radě jest vyhraženo odvolání ke králi. Konečně může král určité akty prostě zrušiti. Rovněž může vláda v určitých případech pověřiti správou obecní zvláštní vládní komisaře na místo orgánů místní správy.

V další kapitole probráno jest školství, kde zvláště jest zajímavo školství obecné, ježto v tomto bodu zápas jednotlivých stran politických dosáhl svého vrcholu. Zákonodárství o školství obecném vykazuje celkem trojí období. Prvotní zákon (z 23. září 1842) byl výsledek kompromisu mezi stranou katolickou a stranou liberální. Náboženství i mravouka byly závaznými předměty vyučovacími na školách obecných, a vyučování těchto dvou předmětů obstarávala si dotčená církev sama. Oficiální školství obecné mělo tedy ráz naskrze konfesijní, po výtce katolický. Po vítězství strany liberální vydán byl druhý zákon (z 1. července 1879), který zavedl neutrální školu obecnou. Zrušeno bylo právo dohledu a dozoru kněžstva, náboženství zmizelo ze závazného programu školského; mravouka však zůstala. Kněžstvo však zřizovalo značnými náklady vedle škol officialních školy svobodné, které samo vydržovalo, a ve kterých nábožesntví tvořilo jeden z hlavních předmětů vyučovacích. Tyto školy svobodné byly četněji navštěvovány než školy oficialní. Všeobecné volby v r. 1884 přivodily rozhodné vítězství strany klerikální nad liberály, a výsledek toho byl nový zákon školský (z 20. září 1884), kterým nastal úplný návrat k zásadám zá-

kona z 23. září 1842. Náboženství i mravouka jsou tedy opět závaznými předměty vyučovacími na školách obecných.

Následují kapitoly: O temporaliích kultu, o veřejné dobročinnosti, o fundacích, o správní policii, o organisaci obchodu a úvěru, o prostředcích komunikačních, o orbě, lesnictví a hornictví, o zákonodárství sociálním a o policii práv intelektuálních.

V dodatku se vykládá státní právo státu Konžského. Stát Kongo děkuje svoji existenci králi Leopoldu II. V r. 1876 založeno bylo v Bruselu Mezinárodní Sdružení Africké (l'Association internationale africaine), jehož výkonný výbor byl řízen králem. Tomuto Sdružení podařilo se uzavříti celou řadu smluv s domorodými náčelníky, na základě kterých tito postoupili Sdružení svoje svrchovaná práva. Takovýmto způsobem stalo se Mezinárodní Sdružení Africké svrchovaným pánem v rozsáhlém území v poříčí řeky Kongo a bylo v r. 1884, 1885 na konferenci berlínské uznáno za samostatný stát. Král belgický Leopold II. přijal titul suveréna státu Konžského. Dle čl. 62. belgické ústavy nesmí však král bez svolení obou sněmoven býti současně hlavou státu jiného. Při jednání o takovémto předmětu musí býti v každé sněmovně přítomno aspoň dvě třetiny členů a svolení musí býti přijato dvoutřetinovou většinou přítomných. Jak sněmovna poslanecká (dne 28. dubna), tak i senát (dne 30. dubna 1885) daly žádané svolení. Král belgický jest tedy od r. 1885 suverénem státu konžského a dochází takto k personální unii Belgie s Kongem.

Ústřední vláda státu Kongo jest v Bruselu. V čele jest státní sekretář, jemuž k ruce jsou dáni tři generální sekretáři: pro záležitosti zahraniční a justici, pro finance, pro záležitosti vnitřní. Ve skutečnosti však není již déle několika let státního sekretáře, a státní akty jsou podepisovány od jednoho z generálních sekretářů, neb ode všech. Sídlem vlády místní jest Boma. Hlavou vlády místní jest generální guvernér, jemuž k ruce může býti přidán generální viceguvernér vedle jiných vyšších funkcionářů. Území státní jest rozděleno na distrikty, v jichž čele stojí komisaři jmenovaní suverénem. Distrikty mohou býti opět rozděleny na zony. Moc soudcovskou vykonávají tribunály prvé instance počtem pěti s justicí ambulatorní a vedle nich tribunály teritoriální počtem devíti. V Bomě jest soud odvolací, soud nejvyšší má sídlo v Bruselu. Moc ozbrojená se rekrutuje z domorodců, důstojníci jsou běloši.

Stát Kongo jest monarchií absolutní, ve které všechna práva přísluší králi belgickému jako suverénu státu Konžského. Testamentem krále Leopolda II. z 2. srpna 1889 jest stát belgický ustanoven za dědice veškerých svrchovaných práv nad státem Konžským. Připojeny jsou zákon o vládě nad státem konžským, smlouva postupní daná v Bruselu dne 28. listopadu 1907 a akt dodatkový daný tamtéž dne 5. března 1908.

Posudek tohoto obsírného spisu nemůže vyzníti jinak než příznivě. Spis prozrazuje v každém směru bystrého ducha, sloh jest jasný, mluva přesná. Jak souditi lze, jest kniha v prvé řadě určena praktické potřebě; tím jest si vysvětliti, že všeobecná část takřka úplně chybí. Ze spisu však

vysvítá, že spisovatel jest patrným přívržencem klasické školy francouzské (Esmeinovy). Polemik ve spisu není: spisovatel vykládá ústavní a správní právo belgické zdržuje se jakékoli polemiky. *Boh. Baxa.*

Právo správní.

Hoetzel Jiří, Dr.: „Strany v rakouském řízení správním, příspěvky k poznání správního processu“. Praha 1911, str. 231. (Knihovna Správního obzoru, sv. 3.)

Spisovatel roztřídil si látku na 6 oddílů: Úvod, Část I. Strany v rakouském zákonodárství. Část II. Pojem strany v rakousk. řízení správním, Část III. Seskupení stran v řízení správním. Část IV. Základy legitimace stran v řízení správním. Část V. Činnost stran v řízení správním. První část rozpadá se ve dva oddíly, z nichž první jedná o „starší době“, druhý pak o nyní „platném právním řádu“. Na základě četných positivních ustanovení — hlavně stavebních — dovozuje zde spisovatel, že i starší doba — absolutistická — zná pojem strany a vedlejších účastníků ve správním řízení. Část II. věnována jest jednak rozboru theorií pruské a rakouské o stranách (oddíl B), jednak rozboru pojmových znaků stran v řízení správním dle zákonodárství rakouského a judikatury správního dvora soudního (oddíly C a D). Rozbor cizích theorií jest úmyslně ponejvíce referující a informující (str. 46); kritika jejich vyplývá nepřímo z vlastního názoru autora na strany.

Autor praví, že dosavadní theorie stran nedovedla se sebe setřásti hlavně dvojí jho a to 1. jařmo civilního processu, jehož pojem strany stal se směrodatným i pro řízení správní; 2. pojem stran dedukován od určitého způsobu řízení resp. od aprioristických představ o správě. Naproti tomu akcentuje spisovatel svoje ryze induktivní stanovisko tím, že „musíme naše právo bráti tak, jak jest“ (str. 74). Z oddílu C části II. plynou pak tyto závěry: Z osob vystupujících před úřady správními odlišují se patrně ti, kdož jsou na věci interessováni. Pro ně nebo proti nim mluví vydaný správní akt. Zákony vyjadřují to tím, že chtějí, aby určitým osobám akt ten byl intimován. Takto se naznačuje úzký vztah těchto osob k upravované záležitosti, jevící se prakticky v jejich právu stižním. Definice stran zní takto: „Strany jsou právní subjekty, jimž se právo nalézá. Mohou tudíž správní záležitost jich se týkající dostati před vyšší stolici“ (str. 83). Co se týče názoru rak. správního dvoru soudního na pojem stran (oddíl B), uvádí autor tyto skupiny případů: *a*) O záležitostech stran se mluví tam, kde není súčastněn veřejný zájem. *b*) Záležitost stran je dána tehda, když správní úřad má jednati o právech nebo povinnostech účastníků (stran) ať už jde o práva resp. povinnosti strany k veřejné moci nebo o práva a povinnosti mezi stranami. *c*) K záležitostem stran připínají se různé důsledky processně právní. Především se předpokládá, že strany mají právo volně disponovati s právním poměrem, o který jde. *d*) Jen v záležitostech

stran musí býti dodrženo řízení kontradiktorní. 4. Záležitosti stran jsou po ruce jen tehdy, když výrok úřední, právní poměr upravující, nabývá právní moci. Institut právní moci plyne správnímu soudu z té skutečnosti, že strany mohou o právním poměru disponovati. — Theorie správního soudu je spíše zajímavá, než správná.

Část III. Podobně jako v civilním processu lze i v řízení správním rozeznávati dvojstrannou a jednostrannou správní justici. V prvním případě jedná se o odklizení kollise zájmů mezi dvěma právními subjekty, ve druhém o úpravu vztahu jedince (podřízeného svazu) k moci veřejné. I v tomto jde o justici (nalézání práva). Následuje řada příkladů. V kapitole „Dvojstranná správní justice" uvádí autor případy veřejnoprávních relací mezi činiteli rovnocennými na doklad nesprávnosti theorie, která tvrdí, že veřejné právo subjektivní předpokládá poměr nerovnosti mezi oprávněným a zavázaným. Na to přistupuje spisovatel ku karakteristice dvojstranné správní justice: 1. Zahájení řízení správního je zcela v rukou strany oprávněné. Platí tedy zásada disposiční. 2. Právní poměry, o které jde, jsou individualisovány osobami, při nich súčastněnými: žalobcem a žalovaným. Proto oprávněný řídí (a musí říditi) svůj nárok proti *určitému* povinníkovi. 3. Žalobce je dle povahy poměru právního dominus litis v ten smysl, že proti jeho vůli nelze v řízení pokračovati.

V následujícím oddílu D. jedná autor o stranách v právním společenství. I správní řízení zná kategorie nerozlučného a samostatného (volného) společenství processního. Pro případy prvého jest karakteristické, že účinky úředního aktu dotýkají se i nezavolaných společníků i proti jejich vůli, že jim tedy nemohou nikterak uniknouti (str. 110).

Oddíl E. jedná o „hlavních stranách v rozporu zájmovém," čímž spisovatel míní protivou k justici dvojstranné případy, kde jedná se jednak o více osob než dvě, jednak kde při *žádných* účastnících kollise zájmová neplyne z materielněprávní relace *mezi* nimi (str. 113).

V oddílu F. podává spis. karakteristiku *vedlejších stran* takto: Rozumím jimi strany mající účast na řízení resp. správním aktu, které se v první řadě týkají správní sféry osoby jiné: strany hlavní. Přerozmanité způsoby vedlejších účastníků pojí k sobě *jednotný společný* znak: Obrana proti straně hlavní. Mezi sebou mohou vedlejší účastníci vésti „vyhlazovací boj", společný však útok řídí proti straně hlavní (str. 114). Autor přikročuje pak k otázce určení kruhu vedlejších účastníků a dospívá na základě dokladů čerpaných z positivního práva k těmto důsledkům: 1. že v některých případech je kruh účastníků *zcela určitý*, že není ani nejmenší pochybnosti, o tom, kdo má v řízení právo strany; 2. že jinde může býti pochybno, kdo všechno ještě spadá pod zájemníky právně chráněné; 3. že právo účasti na řízení mají pouze ti, kterým to zákon výslovně přiznal. Máme tedy činiti s interessenty *právními*. Nemá smyslu na pevno dostavovati vedle nich zájemníky jakési a dokonce tvrditi, že vůči nim úřední rozhodnutí vchází v moc práva (Bernatzik). O právním základu účasti vedlejších stran praví H., že pravidlem jest zde ochrana práva sousedského (str. 127). Poměr vedlejších

stran mezi sebou nedá se určiti jedinou formulkou (str. 134). Zásadně nutno trvati na tom, že vedlejší účastníci mohou jednati každý na svou pěst, nejsouce dokonce oprávněni zastupovati zájmy ostatních (135). Otázka poměru vedlejších stran k úřednímu vyřízení neřeší se jednotně ani v theorii ani v praxi. O významu vedlejších stran jako strážců správních zákonů praví spis., že připadá jim důležitý úkol umožňovati vyšší stolici kontrolu podřízených orgánů (str. 137).

Následující oddíl G. jedná o změnách ve seskupení stran následkem sukcesse singulární a universální, s čímž souvisí otázka o přenesitelnosti veřejnoprávních vztahů (práv a závazků). Autor praví, že intimnější styk se správními zákony seznamuje nás s tak častým nástupnictvím v právní posice osob jiných, že domnělá sporadičnost obrací se nám ve zjev dost obyčejný (str. 139), a dokládá toto své tvrzení hojnými příklady z positivního práva. Na to projednávají se processní předpoklady vstupu sukcessorů do řízení (str. 144). Úřad správní jest oprávněn a povinen zkoumati, zdali jsou tyto předpoklady na snadě. Praxe správních úřadů jde zcela správně tak daleko, že neuznává nároku stran na úřední výrok jaksi do zálohy, k uklidnění poddaného (str. 145). Nástupce vstupuje do té processní situace, v které řízení opustil jeho předchůdce (str. 148).

Část IV. V oddílu A. pojednává spis. o otázce, zda-li k legitimaci strany stačí již tvrzení porušení pouhých zájmů (a contr. práv) a dospívá k závěru, že případy, kde by legitimace před úřady správními byla založena *jen* na tvrzení porušených práv, nejsou ve většině (str. 151). Nynější stav karakterisuje H. takto: 1. Ani majetkovým zájmům nedostalo se vždy náležité ochrany, ač právě u těles samosprávných význam těchto zájmů v otázce legitimační je veliký. 2. Mnohdy základ legitimující jest obepsán tak široce, že strana k stížnosti oprávněná stojí na rozhraní mezi svými vlastními zájmy a interessy veřejnými (svazovými), jinak řečeno, že strana nemá daleko do funkce ochránce právního řádu. 3. Nejvydatnější ochraně se těší členové obce, tak že úprava naší otázky dle obecních zřízení je daleko před rozřešením téže otázky pro obor správy státní (str. 179). Oddíl B. věnován ,,předmětu obrany stran". Zde obírá se spis účastí stran při tvoření abstraktních právních norem a konstatuje chudobu našeho práva v tomto oboru. Dále projednává prohlášení strany protivou k autoritativnímu výroku úřednímu, kterážto protiva jest zvlášť důležita při samosprávných svazech nadaných také výkonem vlády. K tomu pojí se výklad o processní nařikatelnosti prohlášení stran. Účast vedlejších stran při aktech osvědčovacích (evidenčních) není vzhledem k povaze těchto úkonů nic samozřejmého a nedá se určiti jedinou formulkou. Oddíl C. jedná pak na základě vývodů v předcházejících oddílech o ,,úřadech jako stranách v řízení správním".

Část V. jedná v odd. B. o předpokladech a důsledcích činnosti stran v případech, kde řízení správní se zahajuje k podnětu strany. Spis. souhlasí s theorií, která konstruuje zvláštní formální (processní) návrh žadatelů na ochranu svých materielních práv. Na to demonstruje na jednotlivých příkladech předpoklady činnosti stran. Jsou to: 1. podání stížnosti, 2. do-

statečná individualisace osoby žadatelovy. V určitých případech vyžaduje se zvláštní forma zakročení (na př. písemnost). Záležitost, o kterou jde, musí býti způsobilou jako předmět úředního jednání. Úřady nejsou povinny, jednati jaksi do zásoby nebo k pouhému uklidnění žadatelů. Podobně nelze přidržovati úřady k výrokům o *povšechných* otázkách, resp. skutečnostech, musí zde býti konkretní záležitost, která se bezprostředně dotýká určitých subjektů. V této souvislosti pojednává autor též o určovacích žalobách (sporech) v řízení správním a praví: Kdežto typickým zjevem sporného řízení civilního jsou spory o plnění (resp. žaloby na plnění), charakterisováno jest řízení správní nadvládou určovacích výroků úředních, takže výroky na plnění dle obdoby processu civilního jsou v menšině (str. 200). Co se týče otázky kumulace několika petitů, resp. je-li možný petit alternativní neb eventuální, praví autor, že naše právo nezná zpravidla předpisů o tom. Padá tu na váhu skutečnost, je-li tentýž úřad příslušný o všech přednesených petitech jednati. V tom případě nutno slučování nebo kombinování petitů míti za přípustné (str. 210). Spis. uvádí dále případy, ze kterých vyplývá, jak složitá a těžká jest mnohdy otázka přesné individualisace správní záležitosti. V následující kapitole o „vlivu stran na řízení zahájené" konstatuje na základě četných příkladů velikou různost. Jedná se zde jednak o účasti stran na zjišťování skutkového základu úředního výroku (hlavně při řízení komisionelním) jednak o otázku, co mohou strany v řízení uváděti k své obraně (str. 220). Spis. konstatuje mylnost názoru, jakoby v našem řízení správním vůbec nebylo formálního břemene důkazního (str. 222). Konec odstavce věnován jest *vyřízení* správní záležitosti, při čemž poukazuje se na kusost předpisů, které by nakazovaly určitou formu neb obsah úředního vyřízení (str. 223).

Poměrně stručně pojednává H. o „řízení opravném" (str. 224—231; stručnost ta souvisí s odkazy spis. na jeho článek o „obnově řízení správního" ve „Spr. Obzoru" uveřejněný) a to 1. o jeho předpokladu (stížnost strany, i zde je možný eventuální petit stížnosti), 2. o základech obrany stěžovatelovy, které mohou býti buď vady řízení nebo nesprávné posouzení právní. Co se týče oněch, jest opět lišiti *a)* zmatky (důvody zmatečnosti), *b)* podstatné vady řízení. T. zv. zmatky absolutní diskvalifikují úřední výrok tak, že po právu jakoby neexistoval, nemá vůbec účinku úřadem zamýšlených. Zmatky ostatní (relativní, zhojitelné) jsou takové poklesky formální, které činí řízení vadným bez ohledu na to, mohly-li míti vliv na konečné vyřízení záležitosti čili nic. Stolice odvolací musí k nim hleděti z moci úřední, t. j. bez návrhu stěžovatelova. Právní moc však odstraňuje jejich účinky. Podstatnými jsou taková nedopatření formální, ke kterým dlužno přihlížeti jen potud, pokud mohla míti vliv na výsledek úředního rozhodnutí a pokud stěžovatel sám se na ně odvolává (str. 226).

Další odstavec věnován jest otázce vázanosti odvolací stolice petitem stížnosti. Spis. dochází k tomuto základnímu závěru: 1. že stížnost vůbec *umožňuje* vyšší instanci o věci jednati, 2. že petit stížnosti určuje rozsah ingerence nadřízeného orgánu. Jistá vnější modifikace tohoto pravidla nastává v případech, ve kterých zákon propůjčil vyšší instanci výslovně

a přesně skutečné *právo dozorčí*. Zde souhlasí spis. s názorem, že stolice odvolací, nadaná právem dohledacím, může svého práva užiti v souvislosti s výkonem práva instančního (str. 230).

Spis *Hoetzlův*, jehož kostru snažil jsem se v předcházejícím podati, patří k oněm pracím, o nichž je těžko podati t. zv. „literární referát". Referát (výtah), byť by byl sebe lepší, nemůže zde čtenáři nijak nahraditi četbu spisu samého. (U mnohých spisů podaří se to, jak známo, jen poněkud šikovnějším referátům.) Důvod toho jest jednak zvláštní tvářnost knihy Hoetzlovy, která jest zcela založena na jednotlivých zákonných a praktických příkladech, jednak základní názor spisovatelův na *theoretickou* práci právnickou, jinými slovy na poměr právnické theorie k praxi. Jen proto, aby mi byla dána příležitost zaujmouti oproti tomu názoru své vlastní stanovisko, podal jsem v předcházejících řádkách stručný výtah ze spisu tohoto, jsa si při tom dobře vědom, že tento pouhý výtah nijak nevyčerpává *vlastní* obsah spisu. Neboť hlavní základ jeho spočívá v tom, co se nijak nedalo excerpovati, t. j. v bohatém výběru příkladů z rozmanitých zákonů správních a praxe správních úřadů a správního soudu, který systematicky uspořádán jest dle zásadní otázky, o které spis jedná. Znalce netřeba šíře upozorňovati, kolik píle a vytrvalosti v této práci vězí. (Ostatně autor sám v předmluvě mluví o „svízelné práci".) Neboť je-li již dost obtížno sestaviti kriticky judikaturu praxe o nějakém specielním hmotně právním předmětu, stupňují se tyto obtíže ještě, když jedná se o předmět toliko formálně právně vymezený, do kterého tudíž spadají ty nejrozmanitější materielně právní předpisy. Znamená to zkrátka prostudovati celou judikaturu: sapienti sat!

Jako právní theoretik representuje nám Hoetzel zcela zvláštní individualitu, která se na př. naprosto odlišuje od individuality autora této recense. (Mohu to snad pro zajímavost zde výslovně poznamenati, když již jsem na universitě „bližším" kolegou spisovatelovým.) Nejkarakterističtějším jeho znakem jest přímo nezměrná láska a oddanost k právnické *praxi*. Zdá se, že si vědu právní jinak nedovede představiti než jako oddanou služebnici právní praxe, podobně jako ve středověku byla filosofie pouhou ancilla theologiae, od této úplně odvislou.

Typ vědeckého spisovatele rázu Hoetzlova jest rozhodně výjimkou, pozorujeme-li právnickou „republiku učenců" jako celek. Většina její holduje příliš theorii — „aprioristickým spekulacím", jak to nazývá Hoetzel — na úkor praxe. Stanovisko spisovatelovo jest tedy pochopitelné jako přirozená reakce proti tendenci ve většině. Naproti tomu myslím, že H. opět křivdí oněm „aprioristickým spekulacím". Zdá se býti přece jen jakýsi rozdíl mezi aprioristickou spekulací, která je duchaplnou a plodnou konstrukcí, způsobilou dostati právní praxi — hlavně zákonodárnou — o krok dále, a pouhým bohopustým žvastem, který nemá jiný smysl, než vyplňovati trpělivé archy tiskové. Jest rozdíl mezi aprioristickou spekulací Jellinkovou a — řekněme — Affoltrovou. Jsou spisovatelé, kteří mají dar plodné aprioristické spekulace, které zajisté nelze upříti každou vědeckou

cenu, protože snad odporuje obsahu toho kterého řádu stavebního, živnostenského, hasičského atd. Jsou spisovatelé, kteří na základě svých praktických zkušeností a soukromého studia ovládají positivně právní materiál, nemajíce však dar konstrukce; to jsou praktikové, kteří píší knihy. Jest litovati, že autor jaksi stůj co stůj chce býti takovým praktikem knihy sepisujícím. Vždyť z několika míst jeho knihy jde na jevo, že mu dar konstrukce neschází (na př. str. 36, 39, 117, 187, kde ve formě nenápadné a skromné nalézáme plodné, *všeobecné* myšlenky.) On si jej však vědomé nečiní. Předmět spisu H. dotýká se — jako každý právnický — *základních* problémů právních, pojem veřejného a soukromého práva subjektivního, pojem právní osoby, pojem práva (nároku) subjektivního a contr. pouhého zájmu skutečného nebo reflexu objektivního pravidla atd. Autor je neřeší a nechce je řešiti. Proč? Patrně protože cítí, že řešení nelze podati pouze na základě positivního práva resp. právnické praxe bez oněch „aprioristických spekulací“.

Nemůže býti osoby, které by byla ona bezpodmínečná úcta před positivním právem sympatičtější než autoru této recense. Avšak opustiti vědomě pole positivního práva za tím účelem, aby bylo toto právo obohaceno novými poznatky, neznamená ještě zabřednouti hned do nesympatických fantasií na př. sociologických, které právě nyní jsou mezi právníky tak oblíbené. Nemůže býti přec úkolem skutečné *theorie* právní, aby pouze vykládala pojmy, které jí definoval zákonodárce a vysoustruhovala praxe. Co je to zákonodárce a co je to praxe? Personifikujme si tyto abstraktní pojmy a dejme jim dar mluvy. Předstupme pak na př. před rak. zákonodárce a ptejme se ho, co je to „strana“ ve správním řízení. A tutéž otázku položme správnímu dvoru soudnímu. Myslím, že by oba rozpačitě mlčeli. A theorie má v takových případech také mlčet, jen proto, aby nezabředla do „aprioristických spekulací“? Zákonodárcem jest sbor lidí, na nichž se nežádá ani té nejmenší kvalifikace (u nás, jak známo, ani znalost čtení a psaní); ten zpravidla kazí návrhy zákonů *praktiky* právními zhotovené a dělá z nich zákony. Od něho nelze očekávati, že si uvědomí logicky zásadní pojmy právní a jednotně je zkonstruuje. Co nám v tom ohledu podává, jest směsicí nejasných, sobě odporujících pojmů a slov. Právní praxi v užším smyslu (soudnictví a správě) nastává přetěžký úkol, aby do této směsice přivedla jakýs takýs pořádek. Co má činiti theorie? Stačí, když jako oddaná služebnice praxe spokojí se úkolem, vykládati a sestavovati výsledky praktické činnosti právní? Myslím, že by v tom případě bylo zbytečno mluviti vůbec o nějaké *theorii* právnické a contr. praxi. Měli bychom prostě zákonodárnou, výkonnou a literární *praxi* právnickou. Autor praví na str. 7., že „věda má právní život vykládati, nikoli dle svého upravovati“. To jest sice v celku pravda, ale nesmíme zapomenouti, že onen „právní život“ není nic nezměnitelného jako na př. předměty věd přírodních, nýbrž umělý výtvor lidské společnosti. Na jeho *tvoření* a *přetvořování* mají se dle spisovatele súčastniti pouze zákonodárství a praxe. Theorie má jen vykládati a nepouštěti se do aprioristických spekulací. To zdá se mi věru příliš skromným stanoviskem pro právního theoretika! Dle mého názoru nemá theorie právní běhati

pouze za praxí a právním životem a skromně vykládati jejich dosavadní výkony, nýbrž oba tyto činitele pevně za ruku vzíti a — jsouc při tom vždy aspoň o krok před nimi — určovati jim další dráhu. To neplatí pouze o povšechných myšlenkách reformatorních (tedy o nové úpravě právních institutů, t. j. o činnosti de lege ferenda v užším smyslu) nýbrž platí to *i o vlastní právnicko-dogmatické činnosti* (*tedy tvorbě povšechných pojmů abstraktních*). Zde musí míti právní praxe v širším smyslu na theorii spolehlivou vůdkyni. Právní theoretik musí se emancipovati od myšlenky, že vše najde v právním životě, v praxi a zákonech. Kdyby chtěl čekati, až tito tři činitelé vytvoří mu bezvadné základní pojmy právní, do kterých bez rozporů dá se vtěsnati celý právní život, čekal by dlouho a — marně. *Budovati celkový systém právní nepřísluší pouze praxi nýbrž také — a to v první řadě — vědě právní.* Jinak ztrácí tato — dle mého mínění aspoň — veškerou raison d'être své samostatnosti. Právní praktik — ať již jako zákonodárce nebo výkonný pořadatel právního života — musí míti v theoretikovi vůdce a nikoliv pouhého vykladače. Když listuje v theoretických spisech právnických, nesmí se od nich odvrátiti s poznámkou: „Vždyť on mne pouze vykládá, popisuje mou činnost, ukazuje mi zrcadlo: takový jsi — a nic více. Pojmy, které jsem si neujasnil i on nechává neujasněné a čeká na moji další činnost. Mám v něm tudíž v nejlepším případě kritika a nikoliv spolehlivého vůdce při další své činnosti."

Abych tedy shrnul: myslím, že my theoretikové nesmíme čekati, až nám podá praxe bezvadné základní pojmy právnické osoby, veřejného a soukromého práva subjektivního, nároku právního a reflexu objektivního práva, volného uvážení, státu, kompetence, veřejnoprávní korporace atd. V zákonech a judikátech jich nenacházíme a nenajdeme. Praxe zde čeká na theorii a theorie nesmí tudíž opět čekati na praxi. Skutečný pokrok v právní dogmatice lze očekávati jen tenkrát, když se chutě pustíme do „aprioristických spekulací". Proto definujme na př. směle pojem kompetence, třebaže shledáváme, že rak. zákonodárce (pojatý jako jednotná personifikace) o tomto pojmu má dosud jen velice mlhavé a v jednotlivostech si odporující představy. Takovéto „aprioristické" konstrukce enznamenají ještě překrucování a zkreslení právního života a skutečností.

Spis *Hoetzlův*, věnovaný památce *Jiřího Pražáka*, jest psán jasným a stručným (někdy až příliš stručným) slohem. Zřejmě zakládá si autor na svých bohatých praktických zkušenostech a znalosti positivního práva. Z toho plyne i jisté klidné sebevědomí spisovatelovo, nikoliv nesympatické pro toho, kdo jako autor této recense jest bezpodmínečným přívržencem věty Goethovy: Nur die Lumpe sind bescheiden.

Weyr.

Politické hospodářství.

Učebnice národohospodářské politiky. Napsal Dr. *Cyril Horáček*, ř. v. professor politické ekonomie na české universitě v Praze. Oddíl prvý. *Část úvodní a politicko-populační.* V Praze. Nákladem Spolku českých právníků „Všehrd". 1912. Stran 90.

Horáčkovou knihou, jejíž první díl oznamujeme, dostává se české literatuře prvního soustavného zpracování politiky národohospodářské. Přes to, že problémy hospodářskopolitické právě v dnešní době budí zvýšenou pozornost, česká literatura národohospodářská vykazuje sice, jak Horáček správně vytýká, již některé spisy původní i překlady některých vynikajících děl cizojazyčných v oboru národohospodářské theorie i finanční vědy i dějin literatury národohospodářské — stačí snad jména Bráf, Kaizl, Gide, Bücher, Eheberg, Ingram, Chodskij — národohospodářská politika v svém celku soustavného zpracování dosud u nás postrádala. Také v německé literatuře teprve v nejnovější době dostává se národohospodářské politice četnějšího soustavného zpracování; i tam a jinde daleko mocněji k sobě badatele poutaly problémy theoretické. Bohatou jest ovšem všude monografická literatura hospodářskopolitická. Horáček tedy již tím, že za první oddíl svých chystaných učebnic volil politiku národohospodářskou, zasloužil si vděku naší literatury státovědecké.

V první části úvodní, vyplňující necelou třetinu knihy, autor probírá theoretický a praktický cíl nauky národohospodářské, pojem národohospodářské politiky a její roztřídění a dějiny literatury národohospodářské politiky. Naproti některým názorům, které v nejnovější době obmezují badatelský cíl národohospodářské nauky na pouhou theorii (Brentano, Wolf, Weber, Ehrenberg, Diehl, Pohl a j.), autor trvá na stanovisku, že badání národohospodářské může míti též účel praktický: řešiti nejen otázku, co jest, nýbrž i co býti má a jak to býti má, objevovati a stanoviti zásady, maximy a pravidla pro jednání v oboru vztahů hospodářských, jimiž život společenský po stránce hospodářské by byl řízen a regulován (str. 8). Co do prostředků, jimiž se lze domáhati co možná nejdokonalejšího uspořádání společenského života po stránce hospodářské a tedy reformy dnešního stavu hospodářskosociálního, autor rozlišuje dle zkušeností praxe mezi prostředky velkými, podmíněnými změnou daného řádu právního, zasahujícími hlouběji v poměry majetkové i právní i narážejícími na protichůdné zájmy soukromé, na zakořeněné obyčeje a názory, na protichůdné plemenné vlastnosti a psychické momenty, a mezi prostředky drobnými, které lze prováděti na půdě platného práva buď soukromými počiny nebo svépomocnou organisací neb činností správní, zejm. postátní péčí národohospodářskou (str. 11). Správně a jistě na určitou adresu politicko-stranickou prohlašuje autor (str. 19), že „křižující se zájmy a zápasy různých proudů politických a sociálních nesmějí nikterak zakalovati objektivní kritické stanovisko vědecké. Žádná věda, a tedy ani politika národohospodářská, chce-li zachovati si atribut nedotknutelné vědeckosti, nesmí snížiti se na službu pomíjejících zájmů stranických, nesmí býti ani vědou

konservativní, ani liberální, ani agrární, ani industriální, ani plutokratickou, ani socialistickou". V dějinách literatury národohospodářskopolitické podává autor přehledně vývoj literatury národohospodářské vůbec.

Druhá, větší část knihy věnována politice populační. Vyloživ stručně politický, kulturní a hospodářský význam obyvatelstva, rozebírá autor zevrubně ony jevy populační, které především mají význam po stránce hospodářské a jsou předmětem šetření statistického (statistiky populační), totiž počet obyvatelstva vůbec a to, jak absolutní, tak i zejm. relativní (hustotu obyvatelstva), jeho stav fysický a intelektuální, poměr pohlaví a poměr věku obyvatelstva, posléze rozvrstvení obyvatelstva co do povolání a sociálního postavení. Na základě úředních statistik, statistických ročenek (Juraschek-Schullern), knih a pojednání (Conrad, Wagner, Elster, Firks, Mischler, Rauchberg, Zahn a j.) podána v knize Horáčkově nejúplnější u nás dosud tiskem publikovaná statistika stavu a měny obyvatelstva, zvlášť zevrubně a kriticky podány pak měnící se v různých dobách názory o prospěšnosti či neprospěšnosti většího počtu a hustoty obyvatelstva (theorie malthusovská), a konečně politika vystěhovalecká a přistěhovalecká.

Co do věcného směru a stanoviska autor se dle předmluvy otevřeně přiznává k zásadám onoho hospodářskopolitického směru, který se obecně zove katedrově sociálním, třeba dnes tento směr na novo s některých stran ostře byl potírán. Vítáme, že autor se nerozpakoval vsunouti v své výklady dle potřeby i hodnotné úsudky, k jakým právě v národohospodářské politice často se naskytuje příležitost (viz na př. str. 70 o novomalthusianismu).

Knihou svojí, přístupným a českým slohem psanou, posloužil autor ne en studenstvu universitnímu, pro něž je kniha v prvé řadě určena, nýbrž i kruhům mimoakademickým, v kterých právě nedostatečné vzdělání hospodářskopolitické vede často k heslům a požadavkům, s hlediska osobního a stavovského egoismu sice vysvětlitelným, s hlediska celkového prospěchu národa však nepřijatelným a zhusta i věcně neproveditelným.

S upřímným zájmem hledíme vstříc dalším oddílům Horáčkovy Národohospodářské politiky o politice zemědělské, průmyslové, tržební, dopravní, sociální a chudinské, v kterých dřívější monografícká jeho literární činnost opravňuje nás těšiti se jak na bohatost problémů, tak na zajímavý způsob jejich projednávání a řešení.

Při této příležitosti malou poznámku: Rostoucí počet českých vědeckých pracovníků národohospodářských činí po našem soudě žádoucím, aby v nějaké formě bylo pečováno o jednotnost českého vědeckého názvosloví národohospodářského. Tato jednotnost české terminologie národohospodářské byla dříve dána sama sebou, dokud ji tvořil skoro bezvýjimečně Bráf, je však potřebí umělé péče o její zachování nyní, když se vědecká činnost národohospodářská plodnou učitelskou činností Bráfovou rozvíjí všestranněji a bohatěji. Na př. nepokládáme za vhodné, zásadu „hospodárnosti" Bráfovu nahrazovati „zásadou úspornosti", jednak proto, že při „úspoře" myslíme vždy na nezcela spotřebovaný důchod, jednak že výrazy „hospodárnost" a „hospodárný" na rozdíl od „hospodářský" tam, kde němčina má pro oba pojmy slovo jediné, pokládáme za takovou výhodu

našeho jazyka, které bychom měli co nejvíce využitkovati, zejm. kde běží o hospodárná jednání v činnosti mimohospodářské (na př. vědecké). Nebo na př. rádi bychom zavedli termín „zemědělské (rolnické) oddlužení", dle analogie přečetných slov „odkysličení", „odvodnění", „odtučnění" atd. místo zdlouhavého „rolnické vybavení dluhové", nehledíc ani k tomu, že „vybavení" mívá druhdy smysl zcela opačný, nežli jaký se mu zde přikládá. A jiných příkladů bylo by do desítek. *Dr. Gruber.*

Schullern-Schrattenhofen R. v., Grundzüge der Volkswirtschaftslehre. Vídeň a Lipsko, 1911.

Vydání nové učebnice národohospodářské mohlo by pro německou literaturu považováno býti za jakýsi přepych. Oplývá ona přímo dobrými učebnicemi a věru nesnadno napsati nějakého nového díla, jež by co do obsažnosti a úplnosti předčilo výbornou knihu Philippovichovu. Toho spisovatel učebnice, o kterou se jedná, také nezamýšlel. Jeho úmyslem, jakožto akademického učitele na vídeňské vysoké škole zemědělské, bylo vydati pro posluchače učebnici co možno stručnou a přece látku vyčerpávající, což jak právem dí, jest úkol velmi nesnadný, neboť jest stará pravda, že psáti stručně jest daleko větším uměním, než publikovati řadu objemných svazků. Druhý pak úkol, který si spisovatel vymezil, spočívá ve snaze, zůstati i ve výkladech teoretických ve stálém živém styku se skutečným životem. Úkolu tomu autor tím spíše mohl dostáti, že vedle svého akademického úřadu působí v ministerstvu orby a zde má přidělen obor legislativní, vztahující se na všecky důležité problémy agrárně-politické. Z tohoto zvláštního postavení jeho dá se vysvětliti zajímavé a původní stanovisko, jež ve výkladech svých teoretických k jednotlivým zjevům národohospodářským zaujímá. Kdežto v soustavách národohospodářských počínaje Ad. Smithem pohlíženo bývá na všechny jevy ekonomické převážně se zorného úhlu výroby průmyslové — a se zřetelem k tomu, že nauka národohospodářská jest původu anglického, jest úkaz tento přirozeně vysvětlitelný — oceňuje Schullern jevy ty i s hlediska výroby zemědělské, a hledisko to jako zelená tkanice stále se vine jeho úvahami. Tím dokonce nestává se výklad jeho snad jednostranným a méně objektivním. Naopak nabývá úplnosti a zajímavého zbarvení. Tak na příklad při pojednávání o ceně (str. 123), o nebezpečích peněžního hospodářství pro zemědělství (str. 141), o mylnosti názoru, že stát průmyslový ve vývoji hospodářském jest vždy absolutním pokrokem naproti státu zemědělskému (str. 352), o domnělém sporu mezi zájmy výroby průmyslové a zemědělské, jenž byl dle autora způsoben jen jednostrannou a nesoustavnou politikou hospodářskou (str. 402) a j.

Druhá, zejména po metodologické stránce cenná přednost knihy jest, že autor při jednotlivých jevech hospodářských stále důsledně rozeznává mezi hlediskem soukromohospodářským a národohospodářským. Ačkoliv důležitost tohoto rozdílu jest samozřejmá, přece jest známo, že ho ne vždy bývá šetřeno, z čehož pak vzcházejí mnohé teoretické i praktické omyly. I dnes ještě v obecném pojímání soukromohospodářské prospěchy a zájmy

často stotožňovány bývají s národohospodářskými a tím národohospodářská politika sváděna na cesty jednostranné. Příkladem správného pojetí autorova ve směru tom jest na př. střízlivé stanovisko jeho ku přeceňování výroby strojové (str. 106 a 107).

I v jiných směrech a oborech nepostrádají výklady Schullernovy původnosti a zajímavosti. Tak o cenném zákoně nákladovém, jenž autora neuspokojuje (str. 126), a oprávněnosti zásahu hospodářsko-politického co do úpravy cen (str. 446), o Knappově teorii peněžní, kterou nepřijímá bez výhrady (str. 201), o problému důchodovém (str. 233), o lichvě, kde klade důraz na rozeznávání pojmu právního a hospodářského (str. 300), o vyrovnávací tendenci výše ziskové a úrokové (str. 302) a j. v.

Vedle národohospodářské teorie věnována jest druhá část učebnice národohospodářské politice. Tento praktický oddíl výkladů vypadl pohříchu poněkud stručně, což se dá vysvětliti tím, že některé obory, které jinak zpravidla probírají se v části hospodářsko-politické, jako nauka o tržbě, o prostředcích dopravních a j., umístil již autor v části teoretické.

Celkem lze však učebnici Schullernovu vítati a odporučiti. Ve zhuštěné formě podává výklad jasný a úplný. Vlastnosť, které nikoliv všechny učebnice vyhovují a kterou dlužno vysoko ceniti. *C. H.*

John Bates Clark, Essentials of Economic Theory (Nový York 1907. str. 566).

Přes to že opozděně, považuji přece za záhodno referovati v tomto časopise o uvedené knize vzhledem k významu, který přísluší Clarkovi a jeho dílům[1]) v novější theorii národohospodářské. Clark je všeobecně považován za nejvíce vynikajícího z theoretiků amerických; to znamená jistě mnoho, uvážíme-li, jak velký zájem, skoro bych řekl mladistvý zápal, jeví se právě ve Spojených Státech pro theorii národohospodářskou á jak bystrý tok myšlení theoretického razí si odtamtud pomalu cestu již i k nám. To platí zvláště o dílech Clarkových. Honosíť se nejen velkou logickou jasností, přesným uspořádáním myšlének a skvělou dikcí, nýbrž i originálností a namnoze novým pojetím věcí, které — ať již positivně, nebo negativně — nemuže zůstati bez účinků na theorii „před oceánem".

Již základní rozdělení theorie je u Clarka jiné, než bývá obvyklo. Proti obvyklému rozdělení ve čtyři části (nauka o výrobě, o směnách, o distribuci a spotřebě) namítá,[2]) že výroba statků, jak se děje organisovanou společností, je proces, který pojímá v sobě jak směny tak i distribuci, a že rozlišování těchto jevů, které úzce spolu souvisejí, je násilné, užíváme-li ho jakožto dělítka pro vědeckou systematiku. Jen nauku o výrobě a spotřebě možno odděliti, a ony dohromady vyčerpávají obsah ekonomiky. Clark sám rozděluje theorii národohospodářskou ve tři

[1]) Nejdůležitější jsou Distribution of Wealth vyd. r. 1899 a kniha svrchu zmíněná; v knize této jsou však zkráceně podány i hlavní výsledky z „Distribution of Wealth", a pojednáme tedy v referátě tomto zároveň i o nich.

[2]) V Distribution of Wealth kap. II.

části: ve všeobecnou ekonomiku (General Economics), v sociální statiku (Social Economic Statics) a v sociální dynamiku (Social Economic Dynamics). Všeobecná ekonomika pojednává o oněch zákonech hospodářských, které nezávisejí na organisaci, nýbrž působí stejně ve všech stadiích lidského vývoje, od nejprimitivnějších až do nejpokročilejších. Ony se netýkají vzájemného poměru mezi lidmi, nýbrž poměru lidí k přírodě; zvláště patří sem též celá nauka o spotřebě, poněvadž tato, na rozdíl od výroby, děje se dosud neorganisovaně a je pochodem individualistickým, jako byla dříve. Sem možno tedy přibližně zařaditi nejdůležitější z toho, o čem se obyčejně pojednává v úvodních kapitolách národního hospodářství i v kapitole o spotřebě. Sociální ekonomiku, jež pojednává ne o všeobecných, nýbrž o sociálních zákonech ekonomických, dělí Clark ve statiku a dynamiku. Statický je dle Clarka takový stav společnosti, který by nastal působením soutěže, kdybychom odstranili všechny dynamické poruchy. Takové vlivy dynamické jsou velmi četné; patří k nim zvláště všechny frikce; nejdůležitější z vlivů těch jsou však: vzrůst obyvatelstva, vzrůst kapitálu, změny methody, změny organisace a změny potřeb spotřebitelů. Můžeme si v duchu představiti organisovanou společnost, kde by takových vlivů dynamických nebylo, kde by lidé stále vyráběli tytéž druhy statků a týmiž způsoby, kde by se ani počet obyvatelstva ani kapitál ani způsob výroby ani potřeby neměnily a zároveň práce i kapitál byly úplně mobilními. Tu by se práce a kapitál působením soutěže rozdělily rovnoměrně na všechny podskupiny výrobní a vytvořily by se určité ceny práce lidské, úroků z kapitálu i statků vyráběných („statické" mzdy, úroky, ceny). Stanoviti zákony, kterými by se řídila výše těchto statických cen, mezd, úroků, je právě úkolem statiky sociální. Arci je tento statický stav imaginární, neboť ve skutečnosti působí vždy rušivé vlivy dynamické, jež netoliko brání, aby se ceny, úroky a mzdy ustálily na statické své výši, nýbrž mění stále i předpoklady jich. Přes to je tento statický stav pro vědecké účely skutečností, podobně jako je skutečností hladina vodní, třebas větry mění stále povrch její; podobně jako zde působí i tam stále mocné síly k dosažení rovnováhy a skutečný stav tíhne tudíž vždy k „statickému". Chceme-li arci obdržeti obraz společnosti, jaká skutečně je, musíme k těmto silám přidati ještě vlivy, které jednak způsobují poruchy tohoto stavu (frikce), jednak mění samy základy tohoto stavu, vedouce k dalšímu pokroku. Těmito silami a zákony tu působícími zabývá se sociální dynamika; ona pojímá v sobě jak theorii poruch a změn (disturbance and variation), tak zvláště i theorii vývoje, pokroku (theory of progress).

Způsob, jakým rozděluje ekonomiku Clark, zvláště jeho rozlišování mezi statikou a dynamikou, ujímá se mezi některými novějšími theoretiky vždy více, ano jeden z nich (Schumpeter) vidí v tomto rozlišování jeden z nejdůležitějších a též nejzabezpečenějších pokroků novější ekonomiky. S tímto názorem nemohu však nikterak souhlasiti. Arci třeba připustiti, že způsob, jak vyvinuje C. na počátku své knihy všeobecné zákony ekonomické, platící stejně pro lidi primitivní jako i pro nynější společnost,

je nejvýš instruktivní a zajímavý. Též námitky C. proti obvyklému způsobu rozdělení národohospodářské theorie nepostrádají částečně své oprávněnosti, ježto mechanickým oddělením partií o výrobě, směnách a rozvržení uniká často vzájemná souvislost mezi jednotlivými těmito pochody, zvláště tehdy, když o směnách a hodnotě pojednává se teprve za naukou o výrobě. Ale nedostatek ten není nikterak neodstranitelným, ježto při přiměřeném podání lze dostatečně dbáti oné souvislosti. Naopak nemohu ani uznati velkého významu, který se přikládá často rozdělení sociální ekonomiky v statiku a dynamiku, ani nemohu vůbec přiznati oprávnění odlučovati od sebe zvlášť t. zv. statiku a dynamiku a vybudování dynamiky přenechávati při tom snad budoucnosti. Ovšem jsou t. zv. zákony národohospodářské dvojího, od sebe odlišného druhu, ježto jedny týkají se pravidelností, které nastanou pravděpodobně za určitých předpokladů v blízké době t. j. v době, kdy ostatní poměry hospodářské poměrně zůstávají nezměněny a kdy můžeme tudíž od nich abstrahovati, druhé však týkají se změn hospodářského stavu samého průběhem delší doby (zákony vývojové). Lišiti tyto zákony přesně od sebe je jistě na místě. (Arci ukázal již Menger na obtíže stanoviti tyto zákony vývojové). Avšak Clarkovo rozlišování mezi statikou a dynamikou je něco jiného. Vždyť dynamika dle C.-a neobsahuje jen zákonů vývojových, nýbrž též nauku o monopolu a frikcích a i o variacích; jsou to věci zcela různorodé, které spojuje právě jen negativní moment, že nepatří do „statiky". Na druhé straně Clarkova statika tvoří jen omezenou část našich vědomostí o hospodářském dění v blízké přítomnosti; předvádíť nám jen tendence plynoucí z volné soutěže a stav rovnováhy, který by musil brzo nastati, kdyby působila jen neomezená soutěž a jiných vlivů a změn tu nebylo. Naproti tomu nepřihlíží statika k jiným silám působícím též v každé době (monopoly, frikce) a z diskusse jsou tu vyloučeny i všechny variace, na př. následky, které by nastaly pravděpodobně v blízké době změnami v populaci, kapitálu, organisaci a methodách výrobních i v potřebách spotřebitelů. Nechci popírati, že abstrahujeme-li ode všech těchto frikcí a změn, musí tím více vyniknouti účinky „statických" sil (soutěže) a že jde tu o vhodnou pomůcku methodickou (výrazy „statické ceny, úroky" a pod. nezdají se mně však nejvhodnější, spíše bych dal přednost Marshallovu označení „normální ceny, úroky"). Avšak odloučiti tyto „statické" zákony od nauky o ostatních silách v každé době působících, s nimiž teprve dohromady skýtají nám žádoucí porozumění hospodářského dění v té které době, a spojovati naopak nauku tuto s různorodými zákony vývojovými, nezná se mi býti vhodným, nýbrž spíše způsobilým vésti k nedorozumění. Uvedu zde příklad. Clark nečiní na př. ve svém statickém systému rozdílu mezi půdou a kapitálem, pravě, že hlavní rozdíl mezi půdou a kapitálem v užším slova smyslu — že totiž půda není rozmnožitelna, kapitál jím však je — má důležitost jen v stavu dynamickém, kdežto ve stavu statickém je rozdíl příslušný poměrně jen nepatrným. Příčinou je, jak sám praví, že statická hypothesa vyžaduje, aby množství kapitálu se ani nezvětšovalo ani nezmenšovalo a aby se též neměnily formy jeho. Jinými slovy v statickém stavu není proto rozdílu

mezi půdou a kapitálem, poněvadž pro vyvození „statických" zákonů můžeme od rozdílu toho abstrahovati. Avšak ve skutečnosti rozdíl ten stává vždy. Mysleme si jen, že vzroste populace, kapitál a pod. — a zajisté můžeme účinky vzrůstu toho sledovati nejen se stanoviska vývojového, nýbrž i se stanoviska přítomné doby —, tu projevil by se rozdíl mezi půdou a kapitálem ihned velmi patrně. Rčení, že ve statickém stavu není rozdílu mezi kapitálem a půdou, zastírá tento fakt a je způsobilo vésti k omylům. Důsledky toho uvidíme ještě v dalším.

Vymeziv od sebe obor všeobecné a sociální ekonomiky, pojednává C. v kap. I. až III. nejdříve o všeobecné ekonomice, t. j. o jevech a zákonech hospodářských, jež jsou společny všem stadiím hospodářského vývoje, tedy i primitivnímu stavu, kde se výroba neděje ještě organisovanou společností. Ukazuje, že i tu hodnotí hospodařící subjekt statky stejně jako nyní (podmínkou hodnoty = effective utility je absolutní užitečnost a omezenost zásoby), že i tu platí zákon o ubývající užitečnosti dalších jednotek spotřebních statků a že zákon tento určuje též směr výroby hospodařícího subjektu. Podává dále pojem kapitálu výrobního,[1]) pojednává o jednotlivých druzích kapitálových statků i o rozdílu mezi „kapitálem" a „kapitálovými statky" (o čemž bude ještě později promluveno) a ukazuje, že každý pozdější přírůstek kapitálových statků pomáhá hospodařícímu subjektu při jeho výrobní činnosti méně než statky dřívější (zákon o ubývající produktivitě dalších přírůstků výrobních statků) i že každá další hodina pracovní způsobuje vždy větší břímě. Zákony tyto představují základní principy hospodářského dění, které platí stejně v primitivním jako v civilisovaném stavu.

Sociální statika (kap. IV.—XII.). Civilisovaná společnost vyrábí statky spojenou činností všech různých členů svých, mezi něž práce je rozdělena a kteří výrobky mezi sebou navzájem směňují. Ona musí rozděliti při tom práci a kapitál mezi různá zaměstnání za účelem kollektivní výroby (synthetická operace), ale na druhé straně jest jí rozděliti též hrubý výnos mezi různé členy, kteří na výrobě měli podíl (analytická operace). Přes to, že zde není centrálního řízení, přece úkol ten je, pokud stává volná soutěž, v nynější společnosti splněn dobře. Práce a kapitál rozdělují se na všechny podskupiny rovnoměrně a ve všech podskupinách vyrábí se přiměřené množství statků, t. j. ani příliš mnoho statků jednoho druhu ani příliš málo statků jiného druhu, a konečně, nepřihlížíme-li k rušivým vlivům dynamickým, dostává se každému činiteli súčastněnému při výrobě vskutku hodnoty toho, čím k celkové výrobě přispěl. Regulatorem určujícím množství výroby i množství kapitálu a práce užitých v jednotlivých podskupinách jsou ceny. Ceny mají tendenci ve všech podskupinách vyrovnat se nákladům. Jestliže převyšují v některé značněji náklady, tu zvýšené zisky způsobují příliv nových kapitálů a pracovních sil, množství výrobků se zvětší a ceny klesnou. Tak jeví se však stav věcí jen se zorného úhlu podnikatele, je tu však

[1]) K němu počítá, jak již řečeno dříve, i půdu.

ještě, jak praví Clark, filosofičtější způsob pojetí zákona nákladového. Vše, za co platí podnikatel při výrobě nějakého statku je arci částí jeho peněžních nákladů. Ale vlastně, pojímáme-li věc hlouběji, odkupuje tu podnikatel silám pracovním i majitelům zapůjčených kapitálů jich podíl na výrobcích, a pokud kupuje suroviny potřebné k výrobě, odkupuje i tu podíly na výrobcích, které příslušejí dělníkům i kapitálům užitým při výrobě surovin. Tak tedy „tyto náklady jsou kupní cenou placenou za nerozdělené podíly na výrobcích" a ceny v statickém stavu rovnají se sumě těchto podílů. V dynamickém stavu přistupují k tomu ještě podnikatelské zisky (jimi rozumí C. přebytky vybývající ze zisku i po odečtení přiměřené mzdy podnikatelské a přiměřeného úroku z vlastního kapitálu podnikatelova). Ale v statickém stavu neexistují takové podnikatelské zisky. Neboť podnikatelský zisk je dle C. odměnou za výhodnější organisování nebo výhodnější způsob výroby nějakého statku, ve statickém stavu se však způsob výroby i organisace výrobní nemění. Ceny sestávají tu tedy toliko z úplat za práci a používání kapitálu. A tu je patrno, že rovnováha mezi jednotlivými podskupinami výrobními nastane jen tehdy, jestliže jednotka práce a kapitálu ve všech podskupinách poskytuje výrobek stejně hodnotný — neboť jinak nastaly by fluktuace — a tomu bude tak jen při takových cenách a při takovém množství výroby, že hraniční užitek všech statků pro „krajní" spotřebitele v poměru k vynaložené práci a kapitálu bude týž. Tak tedy rozhoduje i zde zase —podobně jako ve stavu primitivním — o směru výroby (množství práce a kapitálu věnovaných jednotlivým podskupinám, množství výrobků, ceny) zákon o ubývající užitečnosti dalších jednotek spotřebních statků.

Práce a kapitál jsou v statickém stavu dle C. jedinými výrobními činiteli (půdu počítá, jak řečeno, ke kapitálu, zvláštní podnikatelská činnost ve statickém stavu neexistuje). Dle jakého zákona rozdělují se mezi ně vyrobené statky, když přece f y s i c k y každá částice je nerozlučitelným výsledkem součinnosti obou těchto činitelů? Abychom porozuměli výkladům Clarkovým o této věci, třeba předeslati, že C. činí rozdíl mezi kapitálovými statky (capital goods) a vlastním kapitálem (true capital), jenž není pouhým souhrnem všech jednotlivých kapitálových statků, nýbrž pojmem od něho odlišným. Je tu podobný rozdíl jako mezi jednotlivými tkanivy o sobě a mezi živoucím tělem nebo jako mezi jednotlivými částkami vody v řece a mezi řekou, jež teče stále. Podobně jako se jednotlivé kapky vody v řece stále mění, řeka však zůstává, tak mění se stále i jednotlivé statky kapitálové — staré se opotřebují, nové vstupují na jich místo — avšak kapitál zůstává týž. Kapitál je dle C. trvalý fond výrobních statků, který sestává z částí stále se měnících. Kapitálové statky jsou proměnlivé částky, z nichž se tento trvalý náhrn skládá. Další rozdíl záleží v tom, že jednotlivé statky kapitálové nedají se přenésti z jedné skupiny výrobní do druhé (na př. stav tkalcovský), avšak kapitál vlastní může se volně přenášeti z jedné skupiny do druhé, jestliže druhá skupina skýtá lepší podmínky ziskové. Stroj užívaný v prvé skupině nenahradí se totiž, když se opotřebuje, jiným podobným strojem, nýbrž strojem jiného druhu,

který se upotřebuje v druhé skupině. Jednotlivé statky nepřešly tedy z jedné podskupiny do druhé, kapitál však přešel.

Jestliže předpokládáme — praví C. v kap. VIII., kde pojednává o mzdách —, že kapitál v tom smyslu, jak zde byl vytčen, čím pevný obnos, můžeme provésti v duchu pokus, z něhož lze viděti, jak mnoho práce skutečně vyrábí. Můžeme totiž úhrn pracovních sil v určité době rozděliti v několik sekcí docela stejných a pozorovati, čím přispívá prvá sekce, čím druhá atd. až poslední k celkové výrobě. Mysleme si především, že při práci je jen jeden oddíl, a odmysleme si ostatních devět. Tento prvý oddíl pracujících má k ruce celý kapitál, jenž je určen na konec sloužiti všem desíti oddílům, ale jen obnos stejný, kdežto jednotlivé statky kapitálové můžeme si představiti v takových podobách, aby co nejlépe sloužily tomuto jednomu oddílu; nástrojů i strojů bude tu málo, budou však velmi cenné a dokonalé. Rozumí se, že za těchto předpokladů bude i množství vyrobené jednou pracovní silou velmi velké a mnohem větší než tam, kde jedna síla pracovní má k ruce své jen jednu desetinu kapitálu. Přidejme nyní v duchu k prvému oddílu pracovníků ještě druhý, aniž změníme obnos kapitálu. Musíme tu arci změniti i formy jednotlivých kapitálových statků, aby sloužily co nejlépe dvojnásobnému počtu pracujících. Za těchto okolností zvětší se zdvojením pracovních sil arci vyrobené množství statků, ale — a to je důležité — nezdvojí se. Tomu by bylo jen tenkráte tak, kdyby se i kapitál zdvojil. Jestliže tudíž připočteme druhému oddílu pracujících ono množství statků k dobru, o něž se jeho příchodem výroba zvětšila, tedy je patrno, že množství toto je menší než jaké bylo vyrobeno prvým oddílem a celým kapitálem, neboli druhý oddíl pracovníků vykazuje u srovnání s prvým zmenšenou produktivitu. Na př. prvý oddíl vytvořil by, kdyby měl k ruce celý kapitál, 10 jednotek výrobků, kdežto dva oddíly za pomoci téhož množství kapitálu vyrobí 16. Tudíž lze druhému oddílu připočítati k dobru jen 6 jednotek, tedy méně než činí polovice celkového množství vyrobeného. Stejně můžeme přidati dále třetí oddíl: množství statků vyrobených zvětší se sice, avšak o méně než 6 atd. a tu shledáme pokaždé, že s každým dalším oddílem pracujících zvětší se vyrobené množství vždy méně, nejméně pak posledním (hraniční produktivita). Ježto pak, když pracuje všech deset oddílů dohromady, každý z nich je stejně produktivní a jeden může býti zaměněn druhým, tedy můžeme práci všech připočísti k dobru jen násobek z hraniční produktivity a celkového množství práce. Zbývající hodnota výrobku musí pak vzhledem k tomu, že spolupůsobí tu jen dva činitelé, práce a kapitál, připadnouti kapitálu. Tato zbývající hodnota je dle toho, co zde bylo řečeno, patrně tím větší, čím větší množství práce spolupůsobí s kapitálem. Avšak plus, o které se zbytek připadající kapitálu zvětší přibytím dalších sil pracovních, je stále menší a menší, i sestává tudíž výnos kapitálu, když jej pozorujeme s tohoto hlediska, z řady takových různých přebytků stále se zmenšujících podobně, jako je tomu u renty pozemkové; dle Clarka možno tu mluviti o rentě fondu kapitálového. Výnos kapitálu resp. podíl, jejž má on na množství vyrobeném, možno však stanoviti nejen takto nepřímo jako residuem

po odečtení podílu práce), nýbrž i přímo podobným způsobem, jako jsme stanovili podíl připadající na práci. Můžeme považovati totiž nyní pracovní síly za pevně dané a kapitál rozděliti v řadu oddílů, z nichž spolupůsobí s prací napřed jen jeden, pak dva, tři atd. I tu zase platí zákon o ubývající produktivitě dalších přírůstků výrobních statků, neboť přístupem prvního oddílu kapitálu zvětší se vyrobené množství nejvíce, přidáním druhého již méně atd., přidáním posledního, krajního však nejméně (hraničná produktivita). Celkový podíl připadající na kapitál obdržíme pak násobíce hraničnou produktivitu množstvím kapitálu. S tohoto hlediska sestává zase výnos práce z řady různých přebytků (surplus) i můžeme tu dle C. mluviti o rentě síly pracovní. Dohromady pak podíl připadající na práci a podíl připadající na kapitál vyčerpávají v statickém stavu celý výnos výrobní, neboť, jak řečeno, v statickém stavu není podnikatelských zisků. Pokud se týče třetího činitele výroby, jenž se obyčejně rozeznává, to jest půdy, počítá jej Clark, jak již bylo řečeno, ke kapitálu a neuznává v statickém stavu rozdílu mezi půdou a „ostatními“ kapitály, ježto hlavní rozdíl t. j. nerozmnožitelnost půdy v statickém stavu, kde ani kapitály ostatní se dle předpokladu nesmí zvětšovat, odpadá. Arci existuje mezi půdou a kapitálovými statky i v statickém stavu potud rozdíl, že kapitálové statky se opotřebují a během doby zanikají, kdežto půda se neopotřebuje a je nezničitelná. Avšak tento rozdíl platí jen o půdě na jedné a o kapitálových statcích na druhé straně, kdežto kapitál vlastní ve smyslu Clarkem užívaném se též neopotřebuje a nezničí. Dále platí též zákon o ubývající výnosnosti dalších přírůstků kapitálových a pracovních nejen ve příčině půdy, nýbrž všeobecně, jak bylo ukázáno. Platí tedy v statickém stavu o půdě totéž jako o ostatních kapitálech a netřeba tu činiti rozdílu. Jmenovitě obrací se C. též proti rčení, že „renta pozemková není součástkou ceny (is not an element in price), úrok kapitálový jí však je“. C. praví, že rčením tím chce se patrně říci, že na př. na cenu obilí nemá vlivu ono množství obilí, jímž dobré půdy přispívají k celkové sklizni. Pak jest však rčení to očividně nesprávným, neboť celková nabídka — a tudíž i ceny — závisí spolu i na těchto množstvích. Anebo je možným ještě jiný výklad tohoto rčení, že totiž na ceny obilí nemá vlivu renta placená nájemcem vlastníku půdy a že by i tehdy, kdyby nájemci neplatili pachtu a podrželi sami celou rentu, ceny zůstaly stejné. Pak je rčení toto správným, ale nejen o rentě z lepších půd, nýbrž též o úroku, jejž platí podnikatel kapitalistovi za zapůjčení lepších strojů.

Vylíčeným způsobem dospívá C. k velké jednoduchosti svého systému. Na jedné straně působí tu zase jako v primitivním stavu zákon o ubývající užitečnosti dalších jednotek spotřebních statků, jenž určuje směr výroby i množství výrobků v jednotlivých skupinách; na druhé straně zákon o ubývající produktivitě obou hlavních činitelů výrobních, práce a kapitálu, s přibývajícím množstvím, jenž určuje výši mezd i úroků. V obou těchto hlavních principech zrací se pak společně zákon o hraničném užitku.

Ale systém Clarkův má své slabiny, jichž není těžko odkrýti. — Především zaráží již způsob, jak definuje C. „vlastní“ kapitál, liše jej

od kapitálových statků. V té příčině stačí odkázati k výv odům Böhm-Bawerkovým v XVI. ročníku Plenerova časopisu, jenž ukazuje tu svým obvyklým jasným a logickým způsobem, že C.-ův „vlastní" kapitál je pouhou fikcí a že C. tu vlastní problém kapitálového úroku, proč totiž lze kapitálu přičísti část *čistého* výnosu, neřeší, nýbrž jej obchází. Vskutku nelze s Clarkovým pojetím souhlasiti, ač nemyslím přece, že by podvrácením tohoto pilíře musila se celá stavba Clarkova sřítiti (Schumpeter v XV. roč. Plenerova časopisu str. 329), ježto produktivní theorie úroková dá se hájiti i jiným, lepším způsobem. Druhá slabá stránka theorie Clarkovy záleží dle mého mínění v tom, že C. v statickém stavu nečiní rozdílu mezi půdou a kapitály v užším slova smyslu. Tu bylo již řečeno, že hlavní rozdíl mezi půdou a kapitály, totiž nerozmnožitelnost půdy (nepřihlížíme-li ani k opotřebování se kapitálu), má důležitost, nejen když pozorujeme věci se stanoviska vývoje, nýbrž i když činíme tak se stanoviska blízké přítomnosti. Také sluší dáti za pravdu starým a ne mladým v tom, že zákon o ubývajícím výnosu platí i v statickém stavu jen o půdě, ne o kapitálu, kterýžto rozdíl souvisí ostatně úzce s rozdílem prvým (nerozmnožitelnost půdy). Vlastně jest nám tu rozeznávati dvojí, zda totiž s dalšími přírůstky práce a kapitálu klesá poměrně jen hodnota výrobků nebo též množství jich. Ono platí arci jak o výrobě zemědělské tak i o výrobě průmyslové; avšak nejde tu o nový zákon, nýbrž jen o důsledek zákona o ubývající užitečnosti dalších jednotek spotřebních statků. Naproti tomu zákon o ubývající *fysické* produktivitě dalších částek statků výrobních, který jediné praví něco nového, neplatí o průmyslové výrobě. C. ukazuje sice nejvýše originelním způsobem, jak klesá množství výrobků, které lze přičítati kapitálu, s každým dalším přírůstkem kapitálu, a naopak že totéž platí i o práci. Avšak obojí má platnost jen za předpokladu, že druhý činitel zůstane vždy nezměněn, a ostatně stejně jak ubývá produktivity prvého činitele, roste „renta" druhého činitele vždy o další částky. Zvětšují-li se však práce i kapitál dohromady, tu výnos těchto dalších přírůstků v průmyslové výrobě není fysicky menší než produktivita částek dřívějších, a to prostě proto, že lze i ty kombinace kapitálu a práce, jež jsou v určité době nejvýhodnější, libovolně rozmnožit. Naproti tomu je půda nejen v celku, nýbrž i v lepších kvalitách svých nerozmnožitelná, a dále kapitál a práce vynakládané na vzdělávání jedné a téže půdy poskytují tu od jistého bodu počínaje vždy menší výnosy fysické, takže lze při výrobě zemědělské vskutku mluviti o zákonu o ubývající výnosnosti (fysické). Schumpeter praví sice ve svém díle „Das Wesen und der Hauptinhalt der theoretischen Nationalökonomie" na str. [illegible], že zákon o ubývající výnosnosti fysické dohrál již úlohu svou v moderním systému národního hospodářství, ježto prý ho nepotřebujeme pro svou theorii rentovou a ježto ho nemůžeme k ničemu upotřebit, avšak on mýlí se zde hrubě, neboť ze zákonu toho i vytčeného hlavního rozdílu mezi půdou a kapitálem plyne celá řada dalších rozdílů. Pozorujeme-li v určité době poměry jak zemědělské tak průmyslové výroby, shledáme tu i tam vedle sebe podniky nejrůznější produktivity, vedle pozemků nejúrodnějších a nej-

příznivěji položených hospodářství odlehlá a s půdou neúrodnou, vedle továren nejmoderněji zařízených a nejpřízniveji položených podniky kapitálově slabé a za vývojem zavstalé. Ale přece je tu v obou případech podstatný rozdíl. Při průmyslové výrobě mohou totiž, jak již řečeno, podniky pracující za nejlepších podmínek bez újmy fysické produktivity libovolně býti zvětšovány nebo mohou aspoň býti zakládány nové takové podniky. Následek je, že i když abstrahujeme dle Clarka ode všech dynamických změn a když předpokládáme, že ani kapitál ani obyvatelstvo nevzrůstá, přece jen kapitál (ve smyslu Clarkově) bude se stěhovati z podniků méně produktivních do produktivnějších a ceny budou gravitovat k nejnižším nákladům. Domyslíme-li vývoj ten až do konce, tedy vytlačí patrně podniky produktivnější podniky méně produktivní docela, aspoň pokud pracují pro týž trh; vskutku vyžaduje statický stav, jak praví Clark, aby všichni podnikatelé měli závody stejně produktivní, a není tu (v statickém stavu) tedy rozdílu v současné produktivitě různých závodů. Naproti tomu nedají se při zemědělské výrobě půdy lepších kvalit rozmnožit, a je tu tedy rozdíl v produktivnosti různých podniků zemědělských (differenciální renta) trvalým a i ceny musí býti trvale takovými, aby se vyplácela výroba i na pozemcích nejméně úrodných a nejméně výhodně položených (pracujících s nejvyššími náklady), jichž je k zásobení obyvatelstva ještě zapotřebí. Ještě patrněji jeví se rozdíl mezi zemědělskou a průmyslovou výrobou, jestliže předpokládáme, že vzroste kapitál a obyvatelstvo, a sledujeme účinky tu i onde. Při zemědělství totiž dávají další přírustky kapitálové vždy menší fysický výnos a tudíž ceny musí stoupnout i renta lepších pozemků se zvětšit. Při průmyslové výrobě toho není, a ceny tedy nemusí stoupnout. Také účinek daní zde i onde je namnoze různý; leč vedlo by příliš daleko, kdybychom chtěli podrobněji se zde o tom šířiti. Také rčení, že renta není určující součástkou cen, má svůj dobrý smysl (viz Marshall V. kniha, 8. kap.), že totiž pozemky poskytující rentu byly by obdělávány i tehdy, kdyby renty oné nebylo, a že tedy renta nemá účinku na množství nabídky a na ceny. Pohybuje se tudíž v bludném kruhu, kdo zjišťuje náklady výrobní (incl. rentu) u takových lepších pozemků (venkovských nebo ještě patrněji u městských) a má za to, že náklady tyto určují cenu výrobků.

Sociální dynamika (kap. XII. až XXIX.). Zde C. nepodává uceleného a úplného systému „dynamického", nýbrž spíše jen řadu studií týkajících se jednotlivých problémů dynamických, poskytujících však — každá o sobě — takovou mnohost zajímavých a originelních námětů, že úplný kritický rozbor jich vedl by příliš daleko a že se musím spíše omeziti na to, abych upozornil na obsah i některé hlavní výsledky těchto částí. V kap. XIII. a XIV. ukazuje C. nejdříve, že se při studiu dynamických zjevů musíme omeziti jen na nejaktivnější část světa — západní Evropu, největší část Severní Ameriky, Japonsko a zalidněnější části Australie — a to proto, že jen v tomto středu hospodářských činností lidských pohyblivost práce a ještě více kapitálu je aspoň taková, že změny hospodářskémají tu účinky universální a ceny, způsoby výroby i organisace tíhnou k jednotnosti.

Ovšem třeba i tu vzíti za východisko rozdělení obyvatelstva takové, jaké je, ne konečný statický stav, jaký by nastal stěhováním obyvatelstva z míst poměrně zalidněnějších na méně zalidněná po dlouhé, velmi dlouhé době.

V kap. XV. až XVIII. řeší C. postupně účinek jednotlivých vlivů dynamických, totiž vzrůstu obyvatelstva, vzrůstu kapitálu, pokroku v methodě výrobní i v organisaci. Jestliže přibývá obyvatelstva, a množství kapitálu i způsoby výrobní zůstávají tytéž, krajní produktivita práce se dle toho, co bylo v té příčině dříve řečeno, zmenší, mzdy (reální) klesnou a zároveň nastane jistý přesun sil pracovních i kapitálu z oněch skupin výrobních, které vyrábějí předměty přepychové potřeby, v ty, které vyrábějí předměty nezbytné potřeby, v nichž převládají suroviny a menší význam má jakostní zpracování, to jest tedy zvláště přesun k výrobě zemědělské. **Vzrůst kapitálu** při nezměněné populaci anebo rychlejší, než přibývá obyvatelstva (jako je tomu v přítomnosti), má účinky právě opačné, to jest zvýšení mzdy a přesun kapitálu i práce k výrobě průmyslové a následkem toho vzrůst středisek průmyslových a obchodních. Pokroky v methodách výrobních (na př. zavedení nových strojů a pod.) působí podobně jako vzrůst kapitálu. Neboť ony způsobují, že zvětšuje se hraniční produktivita sociální práce, na níž závisejí mzdy. Toto zvětšení individuálních důchodů má dále za následek, že každý dělník kupuje a spotřebuje statky lepší jakosti a zpracované mnohem lepším způsobem, a že tudíž podobně jako při vzrůstu kapitálu přesunují se práce i kapitál více ku průmyslovému zpracování látek. Účinky pokroků výrobních pro celek jsou nadmíru blahodárné. Tvrzení, že stroje jsou nepřítelem práce, je nejen mylné, nýbrž popírá nejmakavější a nejdůležitější skutečnosti související s všeobecným pokrokem. Ovšem může zavedení strojů v některé skupině výrobní míti neblahé následky pro ty, kdož se specialisovali pro výrobu tu a následkem zavedení strojů nemohou nyní svých speciálních zručností použíti. Avšak tyto nepříznivé následky jsou jen přechodné a parciální — kdežto zisky plynoucí z pokroků výrobních jsou všeobecné a trvalé — a jsou tím menší, čím pomaleji docházejí tyto pokroky výrobní rozšíření (stačí tu často, když se zarazí příliv nových sil, kdežto staří pracovníci nemusejí opustiti své zaměstnání). Podobně jako pokroky v methodě výrobní působí i pokroky v organisaci — ačli jen, pokud nevedou k monopolisování výroby. Celkový výsledek všech všeobecných změn, které charakterisují dynamický stav, je přibývání blahobytu dělnictva potud, pokud vzrůst kapitálu převažuje vzrůst obyvatelstva.

Otázkou, zda je tomu tak nebo ne, zabývá se C. v kap. XIX. („Zákon populační"). C. praví tu, že t. zv. Malthusův zákon nepotřebuje co do formy své nějakého doplňku, a že přece změna, které vyžaduje, stačí, aby úplně převrátila původní důsledek vyvozovaný z tohoto učení. Většinou byl totiž vyvozován z Malthusova zákona tento důsledek: Kdykoli mzdy stoupají, obyvatelstva rychle přibývá, a tímto přibytkem obyvatelstva stlačují se mzdy na svou dřívější výši. Avšak Malthus sám obmezil svůj zákon netvrdě positivně, že tomu bude skutečně tak v budou-

nosti, nýbrž i dle něho je možno, že pokles mezd následkem přírůstku obyvatelstva nebude vždy tak velký jako původní stoupnutí jich a že tudíž míra životní dělnictva se zvýší. Clark dodává, že to není pouze možno, nýbrž že zde působí i hospodářské příčiny k tomuto konci. Dělník, který se vyšinul z postavení, v němž vydělal pouze na své živobytí, k postavení, v němž si může dopřáti již komfortu, bude pravděpodobně se snažiti, aby se vyšinul ještě dále a opatřil nejskromnější přepych sobě nebo aspoň svým dětem. Další fakt důležitý je, že zámožnější třídy mají menší rodiny než rodiny chudé, a to proto, že potřeba výchovy, potřeba jmění a snaha nesestoupiti se svého sociálního postavení je u nich mnohem mocnější než u nižších tříd a že snaží se tudíž obmeziti počet dětí (zajímavo je při tom, že C. neomalthusianismus odmítá jakožto nemravný a jako mravné prostředky uznává jen pozdní sňatky a morální zdrželivost; je v tom viděti rigorosní stanovisko anglosaské). Lze tedy očekávati, že vzestup mnohých dělníků do vyšší třídy a zvýšení míry životní jejich způsobí, že se přizpůsobí zvykům tříd zámožnějších a že tudíž průměrné číslo porodů celé společnosti bude klesat.

Další námitka, která by mohla býti učiněna proti optimistické víře Clarkově v budoucnost, je, že zároveň s e v z r ů s t e m k a p i t á l ů b u d e k l e s a t i i ú r o k o v á m í r a a že se tím pravděpodobně s e-s l a b í s n a h a s p o ř i t. C. však (kap. XX.: The law of accumulation of capital) neuznává, že se disposice spořiti řídí úrokovou mírou a že stoupá nebo klesá s výší úroků. Naopak považuje tu za rozhodující míru životní, kterou chtějí lidé sobě nebo svým dětem pro budoucnost zajistiti, a tudíž budou zpravidla tím více spořit, čím nižší je úrok kapitálový. K tomu přistupuje ještě, že čím větší je sociální kapitál a čím větší je blahobyt obyvatelstva, tím větší důležitost je obecně přikládána tomu, zajistiti si bezstarostnější budoucnost. Z těchto důvodů nelze očekávati, že tempo kupení kapitálu se v budoucnosti uvolní, a i po této stránce dochází C. k optimistickému závěru.

Avšak C. váže svou optimistickou předpověď hospodářské budoucnosti lidstva na jednu podmínku — že totiž nebude soutěž ničím potlačena (Kap. XXII.: Influences which pervert the forces of progress). Nebezpečí je tu v tom, že pokroky v organisaci mohou vésti k tomu, že několik málo velkých závodů vytlačí ostatní a spojivše se provozují monopolistickou politiku. M o n o p o l je však pravým opakem soutěže, neboť brzdí svobodný počin a pokroky výrobní a vnáší v rozvržení statků prvek lupičský. „Nelze vylíčiti dosti černě neblahý stav, jenž čeká společnost vydanou beznadějně panství soukromého monopolu." Tyto zlé následky platí však jen o absolutním monopolu, ne však o takovém stavu, kde je soutěž nových závodů vždy možna (potential competition); neboť tu určují přirozenou míru cen náklady, které by měl tento „možný" konkurent, kdyby začal též vyrábět. Politika státu musí tudíž směřovati k tomu, aby zachováno bylo každému soukromému konkurentu trustu právo vyráběti statky toho druhu a dovolati se ochrany zákona, je-li v nebezpečí, že bude nemravným způsobem z oboru výroby té vytlačen. Vedle toho připouští C., že v ně-

kterých oborech výrobních může americká vláda následovati příkladu států evropských a sama stavěti některé kanály, vlastniti některé doly a i sama spravovati některé železnice na vlastní účet, a to za tím účelem, aby měla přímý vliv na ceny a držela na úzdě ceny vymáhané monopolistickými vlastníky. Avšak případy ty považuje za výjimky a poněkud anomální, neboť stojí na liberalistickém stanovisku, že stát má jen upravovati hospodářské poměry, ne však sám vlastniti a říditi podniky.

Toto stanovisko Clarkovo jeví se pak ještě patrněji v dalších dvou kapitolách (XXIII. a XXIV.) pojednávajících o hospodářských zákonech týkajících se dopravy vůbec a železniční zvlášť. C. praví tu, že nejdůležitější z prostředků, jichž užívají trusty, aby vytlačily konkurenty, záleží v tom, že dostává se jim zvláštních výhod při sazbách dopravních. Ovšem poskytování takových zvláštních výhod dalo by se lehce potlačiti, kdyby se všechny železniční společnosti spojily v jedno (consolidate). Ale čím více je tomu tak, tím větší je za-e nebezpečí, že společnosti železniční zvýší sazby své daleko nad vlastní náklad, a při lokálních sazbách může zvýšení takové nastati, i kde konkurují mezi sebou různé společnosti. Zde může pomoci jen zásah státu; ale místo aby žádal z této příčiny sestátnění železnic, spokojuje se C. jen požadavkem, aby stát reguloval sazby železniční.

V dalších kapitolách (XXV. až XXVII.) pojednává C. o organisacích dělníků, o rozhodčích soudech při stávkách a o bojkotech. Ukazuje tu, že organisace dělnické působí blahodárně, neboť vyrovnává se jimi strategické postavení obou stran, a mzdy tudíž přibližují se těsněji ku své normální výši. Avšak organisace dělníků sama o sobě není způsobilou, zvýšiti mzdy dělnictva vůbec aneb i v jednotlivých odborech nad přirozenou výši jich danou hranicí produktivitou práce. Může se sice státi, že působením odborových organisací mzda v některých odborech stoupne nad průměr, ale to je možno jen tam, kde jednak podnikatelé sami jsou organisováni, jednak odborové spolky používají různých prostředků, aby vyloučili soutěž neorganisovaného dělnictva, po případě i násilím. Je otázka, jak se tu má stát a veřejní činitelé zachovati? Dosavadní politika státní v té příčině je velmi kolísavá a nedůsledná. Zde třeba změny. Rozhodčí soud musí spravedlivě rozhodnouti mezi nároky obou stran (čím se má při tom říditi, ukazuje C. též), nepodrobí-li se však dělníci nebo zaměstnavatelé, musí stát zabrániti všemu násilí neb nátlaku. Ovšem musí rozhodčí soud při rozhodování svém přihlížeti k nynějším poměrům mocenským a nelze tudíž docíliti tímto způsobem rovnoměrnosti mezi mzdami různých odborů, to je možno jen potlačením monopolů. Pokud se týče bojkotu, rozeznává C. dva druhy: přímý, kde konsumenti jisté třídy nekupují zboží určitého druhu (na př. dělníci odborově sdružení nekupují zboží bez odborové známky, trade-label movement), a nepřímý, kde dělníci jisté kategorie zdráhají se spolupracovat v závodech pracujících s neorganisovanými dělníky nebo užívajících materiálu zhotoveného od neorganisovaných dělníků. Onen způsob pokládá C. za oprávněný, tento ne.

Kap. XXVIII. jedná o ochranných clech a vlivu jich na monopoly. C. dospívá tu k požadavku, aby ochranná cla byla snížena na takovou míru, jaké je třeba k ochraně domácí výroby; co je nad to, podporuje jen moc trustu, a snížení cel je tudíž jeden z prostředku protitrustového zákonodárství. To je požadavek, který platí arci především pro Spojené Státy — je tu posud velmi aktuelní —, avšak má význam i jinde.

Předmětem kap. XXIX. jsou některé otázky týkající se peněz. C. obrací se tu zvláště proti inflationismu (americké poměry![1]), ukazuje, že možno rozšířením monetární soustavy na př. na stříbro dosíci sice přechodné některých výhod — zvýší se ceny, zisky podnikatelské, zvětší poptávka po práci a kapitálu —, že však nelze množství oběživ do nekonečna zvětšovati, a že jakmile se další zvětšování zastaví, nastanou účinky mnohem horší výhod dřívějších. Nejlepší je přece měna zlatá, neboť hodnota zlata je poměrně stálá, měníc se jen pomalu.

V poslední kapitole (XXX.) opakuje C. krátce hlavní výsledky, ku kterým došel, a podává celkový výhled do budoucnosti. I tu zase zjevují se oba rysy charakteristické Clarkovi: jeho optimismus, neboť věří v stále vzrůstající blahobyt pracujících tříd, předpokládaje arci, že stát dostojí úkolům jej čekajícím — a to zase závisí na nás samých, na naší znalosti hospodářských zákonů a na energii, jak jich užijeme — a jeho liberalismus, ježto neuznává sice zásady „laissez faire", avšak přiznává přece státu jen úkol, upravovati hospodářské poměry a odstraňovati vše, co vede k monopolisování výroby a co překáží volné soutěži (nikoli však zasahovati též aktivně do výroby statku). Jen tímto způsobem lze vyvarovati se socialisování výroby. Neboť kdyby se monopoly rozšířily po celém oboru výroby, vznikla by taková žádost po socialismu, že by jí těžko mohlo býti odporováno; a i málo monopolů v průmyslu podporovaných jedním velkým v dopravě znamenalo by skoro totéž. Otázka, která se tu vnucuje sama od sebe, je: Bude moci stát zabrániti takovému monopolisování výroby v mnohých oborech, aniž by sám převzal výrobu?

Dr. Mildschuh.

E. Greene Balch: *Our Slavic Fellow Citizens* (I. a II. r. 1910).

Vystěhovalectví do Unie Severoamerické, jež po dlouhou dobu bylo posuzováno především s hlediska politického, během času stalo se u pozorovatelu evropských přece otázkou hospodářskou, jakž také zaslouží. V Unii samé však po dlouhou dobu již nazírání hospodářské podržovalo vrch, až teprve v době nové imperialistické tendence do politiky tohoto státu vnikající počaly projevovati svůj vliv i na tuto otázku, již snažilo se řešiti ve smyslu zachování moci pro nynější držitele její. Tyto snahy jen podpory docházejí v úsilí dělnictva tamního, aby mzdy a tím i míra životní nebyly stlačovány přílivem cizího dělnictva, kteréžto se ovšem nejdůtklivěji projevovalo za krisí průmyslových, jež v posledních letech Unii Severoamerickou citelně stihly. Nelze konečně pak neviděti, že posavadní převaha

[1]) Ale i u nás neutuchly zcela takové snahy. Viz na př. Hausmann, Der Goldwahn, Berlín 1910.

anglo-saského i germanského vlivu národního cítila se ohroženou zejména negermanským, a tu především slovanským přistěhovalectvím, které opravdu v některých dobách nabývalo netušeného rozsahu. Z toho přirozeně vyplynuly nejprve společenské, v době nejnovější pak i právní překážky, jež přiliv méně vítaných přistěhovalců měly obmeziti.

Otázka sama zavdala podnět k hojnému přetřásání zejména v různých časopisech, zajímavého zpracování methodou vědeckou dostalo se jí citovaným dílem professorky Wellesley Kollegia. Práce sama rozdělena jest na dva díly, z nichž prvý zkoumá hospodářské a politické důvody vystěhovatelství tohoto vycházeje z líčení stavu vystěhovalců v domově; a to především v Rakousko-Uhersku; druhý pak líčí stav vystěhovalců, účinky vystěhovalectví a úkol vlády i společnosti v nové vlasti. Spisovatelka líčí z vlastního názoru i na základě statistiky ať soukromé, ať veřejné, vlasti svojí, konečně i dle zpráv osob důvěry spisovatelčiny požívajících, pohřešujeme ovšem ve druhém dílu použití zpráv statistických i literatury evropské, kteroužto mezeru snažil se vyplniti níže zmíněný překladatel druhého dílu spisu aspoň několika citáty.

Pro nás však neleží těžiště spisu v dílu prvém, ač jistě názorem osoby nesúčastněné interessantním, přece však jen ohromně rozsáhlou látku důkladně nevyčerpávajícím. Jest to přímý důsledek způsobu práce i úkolu tohoto dílu, který má býti pouhou přípravou pro úsudky dílu druhého. Tento druhý díl stal se nejnověji u nás známějším pečlivým překladem *Dra. Št. z Philippovičů*, vydaným pod titulem Slavische Einwanderung in den Vereinigten Staaten (1912). Cenu překladu zvyšují zmíněné již poznámky a zajímavá předmluva překladatelova, vykládající důvody, pro něž my na takovéto vystěhovalectví zřetel obraceti máme, a doporučující podobnou zákonnou ochranu vystěhovalců, jakouž ve prospěch svých příslušníků již zavedla Italie.

Prvé dvě kapitoly druhého dílu charakterisují nám přistěhovalectví slovanské starší a novější, k čemuž ve třetím oddílu připojuje se přehled osidlení slovanského v Unii. Po vylíčení hospodářského postavení Slovanů v Unii kritisována jest jejich činnost v rolnictví, jejich život domácí, způsobilost a výsledky organisační. Právě v tomto posledním směru může nás velmi zajímati úsudek o slovanské nezpůsobilosti organisační ve staré vlasti a pravý opak toho po přistěhování do Unie, což autorka vysvětluje právě vlivem diaspory.

Otázka assimilační jest probrána naprosto odchylně od obvyklých názorů v americké společnosti projevovaných, ač pak i autorka v assimilaci a utvoření národa amerického vidí konečný žádaný a žádoucí cíl, přece však nechce se stotožňovati s postupem násilným, ani nechce, aby mizelo všecko to, co přistěhovalci ve svém národním charakteru sebou přinášejí.

Jako dodatek připojena jest historie českého farmáře a popis vývoje polské osady.

Kniha jest psána klidně, objektivně a zajímavě. *Drachovský.*

ROČNÍK XII. 1911—12 SEŠIT 1.

SBORNÍK VĚD PRÁVNÍCH A STÁTNÍCH.

ZALOŽIL BOHUŠ RIEGER.

ZA ÚČASTENSTVÍ ČLENŮ

ČESKÉ FAKULTY PRÁVNICKÉ

VYDÁVAJÍ

A. BRÁF A K. KADLEC.

S PODPOROU ČESKÉ AKADEMIE CÍS. FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ, „PRÁVNICKÉ JEDNOTY" V PRAZE A SPOLKU ČESKÝCH PRÁVNÍKŮ „VŠEHRD".



V PRAZE.

BURSÍK & KOHOUT,

KNIHKUPCI C. K. ČESKÉ UNIVERSITY KARLO-FERDINANDOVY A ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

Dopisy a zásilky pro redakci buďtež adresovány:
Prof. Dr. Karel Kadlec, Královské Vinohrady, Mánesova ulice číslo 41.

OBSAH:

*Předplatné počínajíc ročníkem VII. činí **9 K** (i s poštou), pro členy Právnické Jednoty přímo u nakladatele na K **6·75**.*
Všichni přátelé časopisu žádají se snažně o rozmnožování předplatitelů!

Sešit 2. ročníku XII. vyjde v lednu 1912.

Knihy a časopisy redakci zaslané odevzdávají se knihovně české právn. fakulty.

Knihovna „Sborníku věd právních a státních“.

Svazky zvláštní: **Pocta podaná českou fakultou právnickou pánu dr. Ant. rytíři Randovi k sedmdesátým narozeninám dne 8. července 1904.** Cena: **K 8·—**, sníž. **K 6·—.**

O král. hradě Pražském. Dobrá zdání, jež zemskému výboru podali prof. Čelakovský, Kalousek, Rieger a Stupecký. Cena **K 4·—**, sníž. **K 3·—.**

A) ŘADA PRÁVOVĚDECKÁ.

Čís. I. Dr. JAN KRČMÁŘ: **O smlouvě námezdní, dle občanského práva** rakouského se zřetelem k právu římskému. I. Část úvodní. Cena: **K 2·40**, snížená **K 1·80.**

„ II. Dr. MILOSLAV STIEBER: **Úhražovací kapitál služebnosti a reálních břemen.** Cena: **K 2·—**, snížená **K 1·50**

„ III. Dr. KAREL KADLEC: **Agrární právo v Bosně a Hercegovině.** Cena: **K 2·40**, snížená **K 1·80.**

„ IV. J. KAPRAS: **K dějinám českého práva zástavního.** Cena: **K 2·—**, snížená **K 1·50**

„ V. ANT. MENOUŠEK: **Základové nauky o exekuci soudní.** Cena: **K 2·40**, snížená **K 1·80.**

„ VI. Dr. JOS. PRUŠÁK: **Kriminelní noetika.** Cena: **K 4·—**, sníž. **K 3·—.**

„ VII. Dr. J. KAPRAS: **Poručenství nad sirotky v právu českém** se zřetelem k právům římskému, německému a v Rakousích platnému. Cena: **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ VIII. Dr. J. HELLER: **Základové práva elektřiny.** Cena: **K 3·20**, sníž. **K 2·40**

„ IX. Prof. Dr. EMANUEL TILSCH: **Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní.** Cena **K 2·80**, sníž. **K 2·10.**

„ X. Dr. JOSEF VACEK: **Problém mobilární vindikace.** Svazek I. Cena: **K 4·—**, sníž. **K 3·—.**

„ XI. Dr. V. HORA: **Nauka o přístupu.** Cena **K 3·20**, sníž. **K 2·40**

„ XII. Dr. JAN KRČMÁŘ: **Úvod do mezinárodního práva soukromého. Část I. Propedeutická.** Cena **K 4·—**, sníž. **K 3·—.**

„ XIII. Dr. JOS. OSKAR WOREL: **Společnost s ručením obmezeným.** Cena **K 3·20**, sníž. **K 2·40.**

„ XIV. Dr. ANTONÍN HOBZA: **Podvod při smlouvě manželské** dle práva kanonického se zřetelem k církevnímu právu evangelickému a moderním zákonodárství světskému. Cena: **K 2·—**, sníž. **K 1·50**

„ XV. Dr. VÁCLAV HORA: **Processní úkony dle práva rakouského.** Cena **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ XVI. JAR. KALLAB: **Základy nauky o způsobilosti býti stranou a o příslušnosti soudu v trestním řízení rakouském.** Cena **K 3·—**, sníž. **K 2·—**

„ XVII. Dr. JOSEF VANČURA: **Agrární právo římské republiky.** Cena **K 4·—**, sníž. **K 3·—**

„ XVIII. Dr. FRANTIŠEK STORCH: **Zabavení v právu tiskovém.** Cena **K 4·—**, sníž. **K 3·—**

„ XIX. Dr. AUGUST MIŘIČKA: **Delikty tiskové ve vědě, zákonodárství i judikatuře.** Cena **K 3·20**, sníž. **K 2·40**

„ XX. Dr. JOSEF VACEK: **Problém mobilární vindikace.** Svazek II. Cena **K 2·—**, sníž. **K 1·50**

„ XXI. Dr. PRUŠÁK: **Studie o [illegible].** Cena **K 3·20**, sníž. **K 2·40.**

„ XXII. Dr. V. HORA: **Processní úprava kollise nároků.** Cena **K 3·40**, sníž. **K 2·50.**

„ XXIII. Dr. JAN KRČMÁŘ: **Základy Bartolovy a Baldovy theorie mezinárodního práva soukromého.** Cena **K 3·20**, sníž. **K 2·40.**

„ XXIV. Dr. JAROMÍR SEDLÁČEK: **O materiálně-právních funkcích pojistky.** Cena **K 3·—**, sníž. **K 2·20**

„ XXV. Dr. JAROSLAV KALLAB: **O skutkové podstatě a konkurrenci trestných činů.** Cena **K 3·—**, sníž. **K 2·20.**

B) ŘADA STÁTOVĚDECKÁ.

Čís. I. Dr. JOSEF DRACHOVSKÝ: **Rakouské praemie cukerní**, se zřetelem k nauce a k [illegible] mezinárodním. Cena **K 2·—**, sníž. **K 1·50**

„ II. Dr. LEV WINTER: **Kartely**, studie národohospodářská. Cena **K 1·60**, sníž. **K 1·20**

Čís. III. Dr. VILÉM FUNK: **Poplatek z převodů na případ smrti** dle zákona ze dne 9. února 1850 č. 50 ř. z. a dodatku i jeho historický vývoj (dle archivních pramenů). Část prvá. Cena: **K 4·80**, sníž. **K 3·60**.

„ IV. Dr. JOSEF DRACHOVSKÝ: **Principy kontroly státního hospodářství v Rakousku.** Cena **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ V. Dr. F. VAVŘÍNEK: **O státoprávní povaze království a zemí na říšské radě zastoupených.** Cena: **K 4·—**, sníž. K 3·—.

„ VI. Dr. R. MARŠAN: **Dějiny policejní organisace rakouské, I.**, seš. I. Cena: **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ VII. Dr. CYRIL HORÁČEK: **Bytová otázka a městská renta pozemková.** Cena **K 4·—**, sníž. **K 3·—**.

„ VIII. Dr. KAREL CHLUM: **K nauce o bilanci výdělkových a hospodářských společenstev s ručením obmezeným.** Cena: **K 1·20**, sníž. **90 h.**

„ IX. Dr. BOHUMIL BAXA: **K dějinám veřejného práva v zemích koruny České 1790—1848.** Kniha I., díl I. Cena **K 3·20**, sníž. **K 2·40.**

„ X. Dr. JIŘÍ HOETZEL: **Nauka o správních aktech.** Zároveň studie k pojmu veřejné správy. Cena **K 2·40**, sníž. **K 1·80.**

„ XI. Dr. FRANT. WEYR: **Příspěvky k theorii nucených svazků.** Cena: K **4·50**, sníž. **K 3·50.**

„ XII. Dr. DRACHOVSKÝ: **Rakouské účetnictví státní.** Cena K **5·60**, sníž. **K 4·60.**

„ XIII. Dr. VILÉM FUNK: **Poplatek z převodu na případ smrti** dle zákona ze dne 9. února 1850 č. 50 ř. z. a dodatku i jeho historický vývoj (dle archivních pramenů). Část druhá. Cena: **K 5·—**, sníž. **K 4·—.**

„ XV. Dr. JAN KOUDELA: **Základy theorie mezinárodních směn.** Cena: **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ XVI. Dr. BOHUMIL BAXA: **Inkolát (a indigenát) v zemích koruny České od roku 1749—1848.** Cena **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ XVII. Dr. JOSEF TRAKAL: **Bosna a Hercegovina po stránce práva mezinárodního.** Cena **K 4·—**, sníž. **K 3·—**.

„ XVIII. Dr. JAROSLAV DEMEL: **Dějiny fiskálního úřadu v zemích českých.** Díl I.: Fisk. úřad král. Českého. Odd. II. Doba 1620 až 1740. Cena **K 5·—**, sníž. **K 4·—**.

„ XIX. Dr. R. MARŠAN: **Dějiny policejní organisace rakouské.** Díl II. Cena **K 4·80**, sníž. **K 3·80.**

„ XX. PhDr. et JUDr. BEDŘICH MAREK: **Politické theorie reformovaných monarchomachů francouzských.** Zároveň příspěvek k dějinám politických theorií ve Francii. Cena **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ XXI. Dr. ROBERT FLIEDER: **Příspěvky k dualistickým ústavám stavovským.** Cena **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ XXII. Dr. M. STIEBER: **České státní smlouvy.** Cena **K 5·—**, sníž. **K 4·—.**

„ XXIII. Dr. R. MARŠAN: **Vliv cizích ústav na ústavní zákony rakouské z let 1848—1849.** I. Cena **K 2.—**, sníž. 1·50.

„ XXIV. Dr. BOGUMIL VOŠNJAK: **Ústava a správa illyrských zemí.** Cena **K 3·20**, sníž. **K 2·40.**

„ XXV. Dr. FRANT. SCHILLER: **Kartely a trusty.** Cena **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ XXVI. Dr. R. MARŠAN: **Dějiny policejní organisace rakouské.** Díl I., část 2. Cena **K 3·—**, sníž. **K 2·20.**

„Knihovna" vydává se jako doplněk „Sborníku" příležitostně, v sešitech nebo svazcích nestejného objemu, v kratších nebo delších lhůtách: **odběratelé „Sborníku"** jakož i **členové „Právnické Jednoty" v Praze** mají na **přímou** přihlášku u nakladatele „Sborníku" výhodu **ceny snížené o čtvrtinu.**

„SBORNÍK VĚD PRÁVNÍCH A STÁTNÍCH"

má za úkol: **pěstovati všecky obory, zastupované na fakultách věd právních a státních;** přináší rozpravy i bohatý přehled literární. — **Vychází ve 3—4 sešitech za školní rok** v objemu nejméně 30ti tisk. archů. Předplatné počínajíc VII. ročníkem **9 K** (i s poštou); pro členy Právnické Jednoty **přímo** u nakladatele **K 6·75.** Přihlášky **odběratelů přijímá nakladatelství**

BURSÍK & KOHOUT,
knihkupci c. k. české university a České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění,
v Praze, Václavské náměstí č. 24 n.

Tiskem Aloisa Wiesnera v Praze, knihtiskaře České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění a c. k. české vysoké školy technické.

ROČNÍK XII. 1911—12. SEŠIT 2.

SBORNÍK VĚD PRÁVNÍCH A STÁTNÍCH.

ZALOŽIL BOHUŠ RIEGER.

ZA ÚČASTENSTVÍ ČLENŮ

ČESKÉ FAKULTY PRÁVNICKÉ

VYDÁVAJÍ

A. BRÁF A K. KADLEC.

S PODPOROU ČESKÉ AKADEMIE CÍS. FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ, „PRÁVNICKÉ JEDNOTY" V PRAZE A SPOLKU ČESKÝCH PRÁVNÍKŮ „VŠEHRD".



V PRAZE.

BURSÍK & KOHOUT,

KNIHKUPCI C. K. ČESKÉ UNIVERSITY KARLO-FERDINANDOVY A ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

Dopisy a zásilky pro redakci buďtež adresovány:
Prof. Dr. Karel Kadlec, Královské Vinohrady, Mánesova ulice, číslo 41.

OBSAH:

*Předplatné počínajíc ročníkem VII. činí **9 K** (i s poštou), pro členy Právnické Jednoty přímo u nakladatele na K **6·75**.*
Všichni přátelé časopisu žádají se snažně o rozmnožování předplatitelů!

Sešit 3. a 4 ročníku XII. vyjde v červnu 1912.

Knihy a časopisy redakci zaslané odevzdávají se knihovně české právn. fakulty.

Knihovna „Sborníku věd právních a státních“.

Svazky zvláštní: **Pocta podaná českou fakultou právnickou panu dr. Ant. rytíři Randovi k sedmdesátým narozeninám dne 8. července 1904.** Cena: **K 8·—**, sníž. **K 6·—**.

O král. hradě Pražském. Dobrá zdání, jež zemskému výboru podali prof. Čelakovský, Kalousek, Rieger a Stupecký. Cena **K 4·—**, sníž. **K 3·—**.

A) ŘADA PRÁVOVĚDECKÁ.

Čís. I. Dr. JAN KRČMÁŘ: **O smlouvě námezdní**, dle občanského práva rakouského se zřetelem k právu římskému. I. Část úvodní. Cena: **K 2·40**, snížená **K 1·80**.

„ II. Dr. MILOSLAV STIEBER: **Uhražovací kapitál služebností a reálních břemen.** Cena: **K 2·—**, snížena **K 1·50**.

„ III. Dr. KAREL KADLEC: **Agrární právo v Bosně a Hercegovině.** Cena: **K 2·40**, snížená **K 1·80**.

„ IV. J. KAPRAS: **K dějinám českého práva zástavního.** Cena: **K 2·—**, snížená **K 1·50**.

„ V. ANT. MENOUŠEK: **Základové nauky o exekuci soudní.** Cena: **K 2·40**, snížená **K 1·80**.

„ VI. Dr. JOS. PRUŠÁK: **Kriminelní noetika.** Cena: **K 4·—**, sníž. **K 3·—**.

„ VII. Dr. J. KAPRAS: **Poručenství nad sirotky v právu českém** se zřetelem k právům římskému, německému a v Rakousích platnému. Cena: **K 2·—**, sníž. **K 1·50**.

„ VIII. Dr. J. HELLER: **Základové práva elektřiny.** Cena: **K 3·20**, sníž. **K 2·40**.

„ IX. Prof. Dr. EMANUEL TILSCH: **Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní.** Cena: **K 2·80**, sníž. **K 2·10**.

„ X. Dr. JOSEF VACEK: **Problém mobilární vindikace.** Svazek I. Cena: **K 4·—**, sníž. **K 3·—**.

„ XI. Dr. V. HORA: **Nauka o přístupu.** Cena **K 3·20**, sníž. **K 2·40**.

„ XII. Dr. JAN KRČMÁŘ: **Úvod do mezinárodního práva soukromého. Část I. Propedeutická.** Cena **K 4·—**, sníž. **K 3·—**.

„ XIII. Dr. JOS. OSKAR WÖREL: **Společnost s ručením obmezeným.** Cena: **K 3·20**, sníž. **K 2·40**.

„ XIV. Dr. ANTONÍN HOBZA: **Podvod při smlouvě manželské** dle práva kanonického se zřetelem k církevnímu právu evangelickému a modernímu zákonodárství světskému. Cena: **K 2·—**, sníž. **K 1·50**.

„ XV. Dr. VÁCLAV HORA: **Processní úkony dle práva rakouského.** Cena: **K 2·—**, sníž. **K 1·50**.

„ XVI. JAR. KALLAB: **Základy nauky o způsobilosti býti stranou a o příslušnosti soudu v trestním řízení rakouském.** Cena **K 3·—**, sníž. **K 2·—**.

„ XVII. Dr. JOSEF VANČURA: **Agrární právo římské republiky.** Cena: **K 4·—**, sníž. **K 3·—**.

„ XVIII. Dr. FRANTIŠEK STORCH: **Zabavení v právu tiskovém.** Cena: **K 4·—**, sníž. **K 3·—**.

„ XIX. Dr. AUGUST MIŘIČKA: **Delikty tiskové ve vědě, zákonodárství i judikatuře.** Cena **K 3·20**, sníž. **K 2·40**.

„ XX. Dr. JOSEF VACEK: **Problém mobilární vindikace.** Svazek II. Cena: **K 2·—**, sníž. **K 1·50**.

„ XXI. Dr. PRUŠÁK: **Studie o účastenství.** Cena **K 3·20**, sníž. **K 2·40**.

„ XXII. Dr. V. HORA: **Procesní úprava kollise nároků.** Cena **K 3·40**, sníž. **K 2·50**.

„ XXIII. Dr. JAN KRČMÁŘ: **Základy Bartolovy a Baldovy theorie mezinárodního práva soukromého.** Cena. **K 3·20**, sníž. **K 2·40**.

„ XXIV. Dr. JAROMÍR SEDLÁČEK: **O materiálně právních funkcích pojistky.** Cena **K 3·—**, sníž. **K 2·20**.

„ XXV. Dr. JAROSLAV KALLAB: **O skutkové podstatě a konkurrenci trestných činů.** Cena **K 3·—**, sníž. **K 2·20**.

B) ŘADA STÁTOVĚDECKÁ.

Čís. I. Dr. JOSEF DRACHOVSKÝ: **Rakouské praemie cukerní**, se zřetelem k nauce a k poměrům mezinárodním. Cena **K 2·—**, sníž. **K 1·50**.

„ II. Dr. LEV WINTER: **Kartely**, studie národohospodářská. Cena **K 1·60**, sníž. **K 1·20**.

Čís. III. Dr. VILÉM FUNK: **Poplatek z převodů na případ smrti** dle zákona ze dne 9. února 1850 č. 50 ř. z. a dodatků i jeho historický vývoj (dle archivních pramenů). Část prvá. Cena: **K 4·80, sníž. K 3·60.**

„ IV. Dr. JOSEF DRACHOVSKÝ: **Principy kontroly státního hospodářství v Rakousku.** Cena **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ V. Dr. F. VAVŘÍNEK: **O státoprávní povaze království a zemí na říšské radě zastoupených.** Cena: **K 4·—**, sníž. K 3·—.

„ VI. Dr. R. MARŠAN: **Dějiny policejní organisace rakouské, I.,** seš. I. Cena: **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ VII. Dr. CYRIL HORÁČEK: **Bytová otázka a městská renta pozemková.** Cena **K 4·—**, sníž. **K 3·—.**

„ VIII. Dr. KAREL CHLUM: **K nauce o bilanci výdělkových a hospodářských společenstev s ručením obmezeným.** Cena: **K 1·20, sníž. 90 h.**

„ IX. Dr. BOHUMIL BAXA: **K dějinám veřejného práva v zemích koruny České 1790—1848.** Kniha I., díl I. Cena **K 3·20, sníž. K 2·40.**

„ X. Dr. JIŘÍ HOETZEL: **Nauka o správních aktech.** Zároveň studie k pojmu veřejné správy. Cena **K 2·40**, sníž. **K 1·80.**

„ XI. Dr. FRANT. WEYR: **Příspěvky k theorii nucených svazků.** Cena: K **4·50**, sníž. **K 3·50.**

„ XII. Dr. DRACHOVSKÝ: **Rakouské účetnictví státní.** Cena K **5·60, sníž. K 4·60.**

„ XIII. Dr. VILÉM FUNK: **Poplatek z převodů na případ smrti** dle zákona ze dne 9. února 1850 č. 50 ř. z. a dodatků i jeho historický vývoj (dle archivních pramenů). Část druhá. Cena: **K 5·—**, sníž. **K 4·—.**

„ XV. Dr. JAN KOUDELA: **Základy theorie mezinárodních směn.** Cena: **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ XVI. Dr. BOHUMIL BAXA: **Inkolát (a indigenát) v zemích koruny České od roku 1749—1848.** Cena **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ XVII. Dr. JOSEF TRAKAL: **Bosna a Hercegovina po stránce práva mezinárodního.** Cena **K 4·—**, sníž. **K 3·—.**

„ XVIII. Dr. JAROSLAV DEMEL: **Dějiny fiskálního úřadu v zemích českých.** Díl I.: Fisk. úřad král. Českého. Odd. II. Doba 1620 až 1740. Cena **K 5·—**, sníž. **K 4·—.**

„ XIX. Dr. R. MARŠAN: **Dějiny policejní organisace rakouské.** Díl II. Cena **K 4·80**, sníž. **K 3·80.**

„ XX. PhDr. et JUDr. BEDŘICH MAREK: **Politické theorie reformovaných monarchomachů francouzských.** Zároveň příspěvek k dějinám politických theorií ve Francii. Cena **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ XXI. Dr. ROBERT FLIEDER: **Příspěvky k dualistickým ústavám stavovským.** Cena **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ XXII. Dr. M. STIEBER: **České státní smlouvy.** Cena **K 5·—**, sníž. **K 4·—.**

„ XXIII. Dr. R. MARŠAN: **Vliv cizích ústav na ústavní zákony rakouské z let 1848—1849.** I. Cena **K 2.—**, sníž. **1·50.**

„ XXIV. Dr. BOGUMIL VOŠNJAK: **Ústava a správa illyrských zemí.** Cena **K 3·20**, sníž. **K 2·40.**

„ XXV. Dr. FRANT. SCHILLER: **Kartely a trusty.** Cena **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ XXVI. Dr. R. MARŠAN: **Dějiny policejní organisace rakouské.** Díl I., část 2. Cena **K 3·—**, sníž. **K 2·20.**

„Knihovna“ vydává se jako doplněk „Sborníku“ příležitostně, v sešitech nebo svazcích nestejného objemu, v kratších nebo delších lhůtách; **odběratelé „Sborníku“ jakož i členové „Právnické Jednoty“ v Praze** mají na **přímou** přihlášku u nakladatele „Sborníku“ výhodu **ceny snížené o čtvrtinu.**

„SBORNÍK VĚD PRÁVNÍCH A STÁTNÍCH“

má za úkol: **pěstovati všecky obory, zastupované na fakultách věd právních a státních;** přináší rozpravy i bohatý přehled literární. — Vychází ve 3—4 sešitech za školní rok v objemu nejméně 30ti tisk. archů. Předplatné počínajíc VII. ročníkem **9 K** (i s poštou); pro členy Právnické Jednoty **přímo** u nakladatele **K 6·75.** Přihlášky **odběratelů přijímá nakladatelství**

BURSÍK & KOHOUT,
knihkupci c. k. české university a České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění,
v Praze, Václavské náměstí č. 24 n.

Tiskem Aloisa Wiesnera v Praze, knihtiskaře České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění a c. k. české vysoké školy technické.

ROČNÍK XII. 1911–12 SEŠIT 3–4.

SBORNÍK VĚD PRÁVNÍCH A STÁTNÍCH.

ZALOŽIL BOHUŠ RIEGER.

ZA ÚČASTENSTVÍ ČLENŮ

ČESKÉ FAKULTY PRÁVNICKÉ

VYDÁVAJÍ

A. BRÁF A K. KADLEC.

S PODPOROU ČESKÉ AKADEMIE CÍS. FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ, „PRÁVNICKÉ JEDNOTY" V PRAZE A SPOLKU ČESKÝCH PRÁVNÍKŮ „VŠEHRD".



V PRAZE.

BURSÍK & KOHOUT,

KNIHKUPCI C. K. ČESKÉ UNIVERSITY KARLO-FERDINANDOVY A ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

Dopisy a zásilky pro redakci buďtež adresovány:
Prof. Dr. Karel Kadlec, Královské Vinohrady, Mánesova ulice, číslo 41.

OBSAH:

ČLÁNKY: Stránka

Knihovna „Sborníku věd právních a státních".

Svazky zvláštní: Pocta podaná českou fakultou právnickou panu dr. Ant. rytíři Randovi k sedmdesátým narozeninám dne 8. července 1904. Cena: K 8·—, sníž. K 6·—.

O král. hradě Pražském. Dobrá zdání, jež zemskému výboru podali prof. Čelakovský, Kalousek, Rieger a Stupecký. Cena K 4·—, sníž. K 3·—.

A) ŘADA PRÁVOVĚDECKÁ.

Čís. I. Dr. JAN KRČMÁŘ: O smlouvě námezdní, dle občanského práva rakouského se zřetelem k právu římskému. I. Část úvodní. Cena: K 2·40, snížená K 1·80.

„ II. Dr. MILOSLAV STIEBER: Uhrazovací kapitál služebností a reálních břemen. Cena: K 2·—, snížená K 1·50.

„ III. Dr. KAREL KADLEC: Agrární právo v Bosně a Hercegovině. Cena: K 2·40, snížená K 1·80.

„ IV. J. KAPRAS: K dějinám českého práva zástavního. Cena: K 2·—, snížená K 1·50.

„ V. ANT. MENOUŠEK: Základové nauky o exekuci soudní. Cena: K 2·40, snížená K 1·80.

„ VI. Dr. JOS. PRUŠÁK: Kriminelní noetika. Cena: K 4·—, sníž. K 3·—.

„ VII. Dr. J. KAPRAS: Poručenství nad sirotky v právu českém se zřetelem k právům římskému, německému a v Rakousku platnému. Cena K 2·—, sníž. K 1·50.

„ VIII. Dr. J. HELLER: Základové práva elektřiny. Cena: K 3·20, sníž. K 2·40.

„ IX. Prof. Dr. EMANUEL TILSCH: Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní. Cena K 2·80, sníž. K 2·10.

„ X. Dr. JOSEF VACEK: Problém mobilární vindikace. Svazek I. Cena K 4·—, sníž. K 3·—.

„ XI. Dr. V. HORA: Nauka o přístupu. Cena K 3·20, sníž. K 2·40.

„ XII. Dr. JAN KRČMÁŘ: Úvod do mezinárodního práva soukromého. Část I. Propedeutická. Cena K 4·—, sníž. K 3·—.

„ XIII. Dr. JOS. OSKAR WOREL: Společnost s ručením obmezeným. Cena K 3·20, sníž. K 2·40.

„ XIV. Dr. ANTONÍN HORZA: Podvod při smlouvě manželské dle práva kanonického se zřetelem k církevnímu právu evangelickému a moderním zákonodárstvím světským. Cena K 2·—, sníž. K 1·50.

„ XV. Dr. VÁCLAV HORA: Processní úkony dle práva rakouského. Cena K 2·—, sníž. K 1·50.

„ XVI. JAR. KALLAB: Základy nauky o způsobilosti býti stranou a o příslušnosti soudu v trestním řízení rakouském. Cena K 3·—, sníž. K 2·—.

„ XVII. Dr. JOSEF VANČURA: Agrární právo římské republiky. Cena K 4·—, sníž. K 3·—.

„ XVIII. Dr. FRANTIŠEK STORCH: Zabavení v právu tiskovém. Cena K 4·—, sníž. K 3·—.

„ XIX. Dr. AUGUST MIŘIČKA: Delikty tiskové ve vědě, zákonodárství i judikatuře. Cena K 3·20, sníž. K 2·40.

„ XX. Dr. JOSEF VACEK: Problém mobilární vindikace. Svazek II. Cena K 2·—, sníž. K 1·50.

„ XXI. Dr. PRUŠÁK: Studie o účastenství. Cena K 3·20, sníž. K 2·40.

„ XXII. Dr. V. HORA: Processní úprava kolise nároků. Cena K 3·40, sníž. K 2·50.

„ XXIII. Dr. JAN KRČMÁŘ: Základy Bartolovy a Baldovy theorie mezinárodního práva soukromého. Cena K 3·20, sníž. K 2·40.

„ XXIV. Dr. JAROMÍR SEDLÁČEK: O materiálně právních funkcích pojistky. Cena K 3·—, sníž. K 2·20.

„ XXV. Dr. JAROSLAV KALLAB: O skutkové podstatě a konkurenci trestných činů. Cena K 3·—, sníž. K 2·20.

B) ŘADA STÁTOVĚDECKÁ.

Čís. I. Dr. JOSEF DRACHOVSKÝ: Rakouské prémie cukerní, se zřetelem k nauce a k poměrům mezinárodním. Cena K 2·—, sníž. K 1·50.

„ II. Dr. LEV WINTER: Kartely, studie národohospodářská. Cena K 1·60, sníž. K 1·20.

Čís. III. Dr. VILÉM FUNK: **Poplatek z převodů na případ smrti** dle zákona ze dne 9. února 1850 č. 50 ř. z. a dodatků i jeho historický vývoj (dle archivních pramenů). Část prvá. Cena: **K 4·80**, sníž. **K 3·60.**

„ IV. Dr. JOSEF DRACHOVSKÝ: **Principy kontroly státního hospodářství v Rakousku.** Cena **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ V. Dr. F. VAVŘÍNEK: **O státoprávní povaze království a zemí na říšské radě zastoupených.** Cena: **K 4·—**, sníž. K **3·—.**

„ VI. Dr. R. MARŠAN: **Dějiny policejní organisace rakouské, I.,** seš. I. Cena: **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ VII. Dr. CYRIL HORÁČEK: **Bytová otázka a městská renta pozemková.** Cena **K 4·—**, sníž. **K 3·—.**

„ VIII. Dr. KAREL CHLUM: **K nauce o bilanci výdělkových a hospodářských společenstev s ručením obmezeným.** Cena: **K 1·20**, sníž. **90 h.**

„ IX. Dr. BOHUMIL BAXA: **K dějinám veřejného práva v zemích koruny České 1790—1848.** Kniha I., díl I. Cena **K 3·20**, sníž. **K 2·40.**

„ X. Dr. JIŘÍ HOETZEL: **Nauka o správních aktech.** Zároveň studie k pojmu veřejné správy. Cena **K 2·40**, sníž. **K 1·80.**

„ XI. Dr. FRANT. WEYR: **Příspěvky k theorii nucených svazků.** Cena: K **4·50**, sníž. **K 3·50.**

„ XII. Dr. DRACHOVSKÝ: **Rakouské účetnictví státní.** Cena K **5·60**, sníž. **K 4·60.**

„ XIII. Dr. VILÉM FUNK: **Poplatek z převodů na případ smrti** dle zákona ze dne 9. února 1850 č. 50 ř. z. a dodatků i jeho historický vývoj (dle archivních pramenů). Část druhá. Cena: **K 5·—**, sníž. **K 4·—.**

„ XV. Dr. JAN KOUDELA: **Základy theorie mezinárodních směn.** Cena: **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ XVI. Dr. BOHUMIL BAXA: **Inkolát (a indigenát) v zemích koruny České od roku 1749—1848.** Cena **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ XVII. Dr. JOSEF TRAKAL: **Bosna a Hercegovina po stránce práva mezinárodního.** Cena **K 4·—**, **sníž. K 3·—.**

„ XVIII. Dr. JAROSLAV DEMEL: **Dějiny fiskálního úřadu v zemích českých.** Díl I.: Fisk. úřad král. Českého. Odd. II. Doba 1620 až 1740. Cena **K 5·—**, sníž. **K 4·—.**

„ XIX. Dr. R. MARŠAN: **Dějiny policejní organisace rakouské.** Díl II. Cena **K 4·80**, sníž. **K 3·80.**

„ XX. PhDr. et JUDr. BEDŘICH MAREK: **Politické theorie reformovaných monarchomachů francouzských.** Zároveň příspěvek k dějinám politických theorií ve Francii. Cena **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ XXI. Dr. ROBERT FLIEDER: **Příspěvky k dualistickým ústavám stavovským.** Cena **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ XXII. Dr. M. STIEBER: **České státní smlouvy.** Cena **K 5·—**, sníž. **K 4·—.**

„ XXIII. Dr. R. MARŠAN: **Vliv cizích ústav na ústavní zákony rakouské z let 1848—1849.** I. Cena **K 2.—**, sníž. **1·50.**

„ XXIV. Dr. BOGUMIL VOŠNJAK: **Ústava a správa illyrských zemí.** Cena **K 3·20**, sníž. **K 2·40.**

„ XXV. Dr. FRANT. SCHILLER: **Kartely a trusty.** Cena **K 2·—**, sníž. **K 1·50.**

„ XXVI. Dr. R. MARŠAN: **Dějiny policejní organisace rakouské.** Díl I., část 2. Cena **K 3·—**, sníž. **K 2·20.**

„Knihovna“ vydává se jako doplněk „Sborníku“ příležitostně, v sešitech nebo svazcích nestejného objemu, v kratších nebo delších lhůtách; **odběratelé „Sborníku“** jakož i **členové „Právnické Jednoty“ v Praze** mají na **přímou** přihlášku u nakladatele „Sborníku“ výhodu **ceny snížené o čtvrtinu.**

„SBORNÍK VĚD PRÁVNÍCH A STÁTNÍCH“

má za úkol: **pěstovati všecky obory, zastupované na fakultách věd právních a státních;** přináší rozpravy i bohatý přehled literární. — Vychází ve 3—4 sešitech za školní rok v objemu nejméně 30ti tisk. archů. Předplatné počínajíc VII. ročníkem **9 K** (i s poštou); pro členy Právnické Jednoty **přímo** u nakladatele **K 6·75.** Přihlášky odběratelů přijímá nakladatelství

BURSÍK & KOHOUT,
knihkupci c. k. české university a České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění,
v Praze, Václavské náměstí č. 24 n.

Tiskem Aloisa Wiesnera v Praze, knihtiskaře České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění a c. k. české vysoké školy technické.